

Ifjúságsegítés

Probléma vagy lehetőség az ifjúság?

Az Ifjúságügyek Akadémiai Szakértői Társasága
(Magyar Ifjúsági Tanács Szakértői Társasága)

ÚJSZ KÖNYVEK

3

BELVEDERE-Palócvilág-Ú•M•K

X 40799

Ifjúságsegítés

Probléma vagy lehetőség az ifjúság?

Szerkesztette Nagy Ádám

BELVEDERE
PALÓCVILÁG ALAPÍTVÁNY
ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ
Budapest–Szeged, 2007

Külön köszönet: *Bodnárné Kis Katalinnak, Döbör Andrásnak, Erdélyi Árpádnak,
Hanák Zsuzsannának, Horváth Ágnesnek, Molnár Zsuzsának,
Szabó Ernő Jánosnak, Vincze Szilviának*

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000545108

A kötet szerzői

Szabó András (1), Bíró Endre (2), Diósi Pál (3), Kátai Gábor (4),
Szabó András (5), Komássy Ákos, (6) Ditzendy Károly Arisztid (7),
Beke Márton–Boda Tamás (8), Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid (9),
Nagy Ádám (10), Rab Árpád–Székely Levente (11), Nagy Ádám (12),
Beke Márton (13), Bodor Tamás–Letenyeiné Mráz Márta (14), Beke Pál (15),
Bauer Béla (16), Kiss Lilla (17), Bank Dénes–Nagy Ádám (18),
Bauer Béla–Máder Miklós–Nemeskéri István–Szabó Andrea (19)

© Bank Dénes, Bauer Béla, Beke Márton, Beke Pál, Bíró Endre, Bodor Tamás,
Bodor Tamás, Diósi Pál, Ditzendy Károly Arisztid, Kátai Gábor, Kiss Lilla,
Komássy Ákos, Letenyeiné Mráz Márta, Máder Miklós, Nagy Ádám,
Nemeskéri István, Rab Árpád, Szabó András, Szabó Andrea, Székely Levente, 2007

Olvasószerkesztő Bartók Barbara, Rózsahegyi Viktória

A kiadványt támogatta a Szociális és Munkaügyi Minisztérium

BELVEDERE

www.belvedere.meridionale.hu

PALÓCVILÁG ALAPÍTVÁNY

ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ

www.ujmandatum.hu

Felelős kiadó Jancsák Csaba, Nagy Ádám és Németh István

Felelős szerkesztő Nemeskéry Artúr

Borítóterv Zátonyi Tibor

Nyomdai előkészítés Lurwig Bt.

A nyomás és kötés Bába Nyomda, Szeged

ISBN 963 9609 45 5

HU ISSN 1788-7313

X 40799

Tartalom

ELŐSZÓ	9
1. IFJÚSÁGI KOROSZTÁLYOK – ÚT A FELNŐTTÉ VÁLÁSHOZ	13
Elvi alapok	13
2. GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI JOGOK	27
Gyermekei jogok és az ifjúsági jogok fogalma	27
3. AZ IFJÚSÁG MEGISMERÉSÉNEK ALAPJAI: AZ IFJÚSÁGKUTATÁS	50
4. KOMPETENCIA ALAPÚ OKTATÁS	82
Kompetencia alapú oktatás	83
A kompetencia fogalma	83
A kulcskompetenciák	85
5. AZ IFJÚSÁGI MUNKA	100
Az ifjúsági munka területei	102
6. CIVIL IFJÚSÁGI MODELLEK	116
A civil ifjúsági szektor rendeltetése	116
7. IFJÚSÁGI POLITIKA	135
Ifjúsági politika	135
Ifjúságpolitikák és ifjúsági struktúrák az Európai Unió tagállamaiban	140
A közigazgatás az ifjúsági területen ma Magyarországon	153
8. AZ ÖNKORMÁNYZATI IFJÚSÁGI MUNKA	156
Önkormányzatiság, autonómia	156
Önkormányzati ifjúsági feladatok	167
Ifjúsági szolgáltatások, kiemelt szakfeladatok	170
9. NEMZETKÖZI IFJÚSÁGI MUNKA	180
Az európai együttműködés – integráció	180
10. AZ IFJÚSÁGÜGY TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON	199
A dualizmustól az első világháborúig	199
Két világháború közt	201
A második világegyeztetől a rendszerváltásig	203
Ifjúságügy a rendszerváltás után	208

11. VÁLTOZÓ IFJÚSÁG AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN	224
A társadalmi környezet	224
Miért pont ők?	227
Győztes ezredesek	228
Óslakosok és bevándorlók	229
Az információs írástudás	230
Az információs írástudás modelljei	234
A kultúra változásai, a tanulás és az internet	235
Virtuális közösségek – valóságos viszonyok	237
Veszélyek és lehetőségek	241
MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK	
12. AZ IFJÚ ÉS AZ IFJÚSÁG – DEFINÍCIÓS KÉRDÉSEK	247
Az ifjú mint egyén	248
13. TELEPÜLÉSI, KISTÉRSÉGI IFJÚSÁGI STRATÉGIÁK, CSELEKVÉSI TERVEK ELKÉSZÍTÉSÉNEK MÓDSZERTANA	252
Alapvető szempontok, módszerek, kihagyhatatlan tartalmi elemek	252
A települési, kistérségi ifjúsági stratégia és a települési, kistérségi ifjúsági cselekvési terv	252
A tartalom	254
A célok-eszközök-módszerek elválaszthatatlan hármasa	256
A kidolgozás folyamata	260
14. AZ IFJÚSÁGI TANÁCSADÁS MÓDSZERTANA	264
A segítő kapcsolat	264
Tanácsadás	269
A tanácsadás és a tranzakcióanalízis	272
Ifjúsági információs és tanácsadó iroda	279
Konfliktuskezelés	287
Az elfogadást, a kommunikációt megkönnyítő tényezők	292
Kommunikációs gátak – közléssorompók	293
Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában	295
15. A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS ELJÁRÁSAI ÉS FORMÁI	302
Nyilvános közösségi beszélgetések	307
Önkéntes szolgálatok	310
Közösségi felmérés	311
Jövőműhely	311
Társadalmi tervezés	312

Tanulókörök	313
Népfőiskola	314
A szülők egyesülete által szervezett szakmunkásképző iskola (MFR)	314
Gyerek- és ifjúsági önkormányzatok	315
A helyi nyilvánosság megteremtésében való ifjúsági részvétel	316
MELLÉKLETEK	
16. A MAGYAR IFJÚSÁGKUTATÁS TERÜLETEI, KUTATÓI, INTÉZMÉNYI HÁTTERE	325
Az európai ifjúságkutatással kapcsolatos igények	331
17. IFJÚSÁGI FORRÁSOK	334
Központi költségvetés	335
Gyermek és Ifjúsági Alapprogram	337
A Nemzeti Civil Alapprogram	339
Ifjúság 2000–2006 – Youth in Action 2007–2013	339
18. EURÓPAI CIVIL IFJÚSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK	344
Az európai civil ifjúsági együttműködések alapértékei	344
Az európai civil ifjúsági együttműködések kialakulásának története	345
Az együttműködések felépítése, döntéshozatali rendszere	345
Az együttműködések programjai	346
Célcsoport és fókuszterületek	346
Az együttműködések finanszírozása	347
Nemzeti Ifjúsági Tanácsokat tömörítő nemzetközi ernyőszervezetek	347
19. IFJÚSÁGI RÉTEGEK AZ EZREDFORDULÓN	361
A rendszerváltozás nyertesei	368
A rendszerváltozás vesztesei	375
Köztes réteg: a rendszerváltozás túlélői	382
Összegzésként	388
20. FOGALOMTÁR	391

Tanulókörök	313
Népfőiskola	314
A szülők egyesülete által szervezett szakmunkásképző iskola (MFR)	314
Gyerek- és ifjúsági önkormányzatok	315
A helyi nyilvánosság megteremtésében való ifjúsági részvétel	316

MELLÉKLETEK

16. A MAGYAR IFJÚSÁGKUTATÁS TERÜLETEI, KUTATÓI, INTÉZMÉNYI HÁTTERE	325
Az európai ifjúságkutatással kapcsolatos igények	331
17. IFJÚSÁGI FORRÁSOK	334
Központi költségvetés	335
Gyermek és Ifjúsági Alapprogram	337
A Nemzeti Civil Alapprogram	339
Ifjúság 2000–2006 – Youth in Action 2007–2013	339
18. EURÓPAI CIVIL IFJÚSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK	344
Az európai civil ifjúsági együttműködések alapértékei	344
Az európai civil ifjúsági együttműködések kialakulásának története	345
Az együttműködések felépítése, döntéshozatali rendszere	345
Az együttműködések programjai	346
Célcsoport és fókussterületek	346
Az együttműködések finanszírozása	347
Nemzeti Ifjúsági Tanácsokat tömörítő nemzetközi ernyőszervezetek	347
19. IFJÚSÁGI RÉTEGEK AZ EZREDFORDULÓN	361
A rendszerváltozás nyertesei	368
A rendszerváltozás vesztesei	375
Köztes réteg: a rendszerváltozás túlélői	382
Összegzésként	388
20. FOGALOMTÁR	391

ELŐSZÓ

Amikor tizennégy éves voltam, apámat annyira tudatlannak tartottam, hogy alig bírtam elviselni a jelenlétét. Amikor huszonegy lettem, megdöbbenett, milyen sokat tanult hét év alatt. (Mark Twain)

Amióta ember az ember, mindig éltek tizen- vagy huszonévesek, s fiatalab-
bak. Ifjúságról mégsem beszélhetünk minden korban. A preindusztriális
társadalmakban a gyerek – amellet, hogy csaknem kicsi felnőttként kezelték
– valamifajta rituálé után egyből a felnőttkorba (s nem az ifjúkorba) lépett.
Nem volt az egyén életében egy elkülönülő, speciálisan védett felkészülési
időszak. Az ipari társadalmakban már elkezdtek foglalkozni a fiatalok spe-
ciális problémáival. Ezen társadalmak fiataljainak már nem csak erkölcsi, de
gazdasági-társadalmi hatások is jutottak „osztályrészül”: Rómeó és Júlia ko-
rának etikai problémái a kereskedelem, a világpiac megnyílásával egyre in-
kább Twist Olivér világának gazdasági problémáival egészültek ki. Miután a
gazdasági-kulturális folyamatok ekkor kaptak lendületet, a fejlődés ütemé-
hez leginkább alkalmazkodni képes korcsoport, a fiatalok, problémáinak je-
lentősége megnőtt (s nő tovább ma is). Speciális igényeik társadalmi szinten
is megjelentek: kiharcolták maguknak az önálló státuszt, az önálló generációs
jelenlétet. Magyarországon így századok vajúdása után a dualizmus korá-
ban, a 19. század végén, 20. század elején alakultak úgy a körülmények, hogy
az ifjúság a társadalom színpadán szerepet kaphatott. Azóta a gyerekek-fia-
talok, az ifjúságügy fogalma is sokat változott.

Az ifjúsági korosztályokat alapvetően három hatáscsoport éri: a család, az iskola (munka) és a szabadidős szféra mintái (kortárs csoport, média, internet stb.). Ugyanakkor az oktatás(munka)üggyel és a családüggyel foglalkozó tár-
cák és intézményrendszerek több száz milliárdos költségvetése sem lehet ké-
pes a harmadik, civil „láb” kiváltására. Az alapvetően civil szervezetek „ural-
ta” szféra, a hatalom által át nem járt véleményalkotó társulások egy nyitott
társadalom modelljét kínálják egy zárt, konspirációs világ képével szemben.¹

Az 1848-as márciusi ifjak, a Hitlerjugend vagy az 1968-as diákfelkelések,
de akár a 2006. szeptemberi Szabadság téri zavargások is igazolják: amit ma
megteszünk vagy elmulasztunk, az (akár a közel)jövőben is érezteti jótékony
avagy káros hatását, s ily módon a holnap ifjúságára lesz elsősorban hatással.
A fiatalok mindenki másnál jobban érdekeltek a jövőben, amely nagyrészt a
jelenben dől el.

Az ifjúságügy, a fiatalokkal való foglalkozás nem divatjelenség tehát! Így nem elég látványos „tűzoltó” intézkedésekkel kipipálható gesztusokat tenni, hanem sürgős teendők az ifjúsághoz való eddigi viszonyulás alapjaiban történő újragondolása. Az ifjúság nem a társadalompolitika egyik tárgya, akiknek különböző kedvezményekkel elnyerhető a lojalitása, hanem valódi cselekvési-, részvételi lehetőséget igénylő, önálló entitás. És örülhetünk, amíg a fiatalok igénylik a társadalmi részvételt!

Lassacskán körvonalázódhat: „az ifjúságpolitika nemzeti ügy, stratégiai ágazat, s sürgős dolgunk tehát újragondolni a fiatalokkal és az ifjúságüggyel való viszonyunkat.” Hiszen „életképtelen az a társadalom, amely nem tud biztosítani alapvető társadalmi esélyeket, szükségleteket társadalmi nagycsoportoknak, jelen esetben az ifjúsági generációknak. Ezáltal a jövőt hordozó társadalmi csoportokról is lemond.” „Nem vezet sehova az az ifjúságpolitika, amely bár eljut a feszültségek számbavételéig, pusztán az elosztási arányokon kíván változtatni, ugyanis érintetlenül hagyja a feszültségek gyökereit, társadalmi konfliktusok okait.”

Kulcskérdés, hogyan látja, kezeli Európa a jövő ifjúságpolitikáját. Az „ifjúságügy” kezelése, az állami ifjúsági struktúra és intézményrendszer működése – kimondva vagy kimondatlanul – híven tükrözi a hatalmon lévők elképzeléseit az ifjúságról, közvetve az állampolgárokról. Az ifjúságpolitika is cseppben a tenger. Továbbra is dominálni fog-e az ifjúságot két szegmensében látó és láttató ifjúságvédelmi (youth care) elitformáló politika? A közélet továbbra is problémahelyzetet, megoldandó konfliktusokat, válságkezelést igénylő kérdéseket lát-e ott, ahol láthatna lehetőséget, unikális szempontokat, dinamizáló erőforrást? Válthat-e meghatározóvá az a stratégia, amely a felnövekvő generáció mint erőforrás társadalmi „becsatornázását”, hatékony fejlesztését (ifjúságfejlesztés – youth development), s – hangsúlyozottan – önfejlesztését szem előtt tartva az ahhoz szükséges társadalmi katalizátor-mezők² kialakítását és fejlesztését tartja elsődlegesen szem előtt? Mik lesznek az ifjúságpolitika, az ifjúsági munka kulcsterminusai a jövőben? Ezen kérdések megválaszolása, az erről szóló közmegegyezés kialakítása már nem e jegyzet szerzőinek kompetenciája, erről már majd Önök, a jegyzet olvasói, leendő ifjúsági szakemberek döntenek.

Jegyzetünk célja meghatározni az ifjúságügy fogalmát, leírva azt és annak alapvetéseit mint szakmát. Az ifjúsági szektorban tevékenykedők többsége szerint ugyanis az ifjúságügy (ami nem egyenlő az ifjúságpolitikával), csakúgy mint két évtizede a szociális szektor, mára önálló szakmává érett. Bár módszerei nem egyediek (kölcsonveszi a szociológia, vezetélmélet, politológia, pszichológia eszköztárát), témája mégis önálló: olyan sajátos élethelyzettel foglalkozik, amely nem elsődleges tárgya más tudományterületeknek. Így áttekintjük az ifjúságügy állami, civil, helyi és európai di-

menzióit, emellett bemutatásra kerül azoknak mai magyarországi helyzete és története.

A jegyzet igyekszik részletesen és alaposan tárgyalni az ifjúságügy magyarországi helyzetét és folyamatait, s ezzel együtt annak keretei között is marad. Ennek többek közt oka, hogy nem létezik általánosan érvényesíthető ifjúságügyi terminológia, hiszen ahány ország, annyiféle tartalommal kezeli ezt az ügyet. Az ifjúsági ügyek azonban többet jelentenek, több felelősséget, több akciót követelnek meg a magyar államtól, de akár Európától, mint amennyi a múltban vagy a jelenben megvalósult. Hangsúlyoznunk kell, hogy aktualitásról, a magyar valóságról van szó, amin egyébiránt a lehető leg hamarabb túl kellene haladni, nem célunk ugyanis a jelenlegi – nem túl rózsás – viszonyok „bebetonozását” szolgálni.

A jegyzet írásakor – eléggé el nem ítélnélhető módon – felhasználtuk az ifjúsági ügyekért felelős minisztérium szakanyagait, háttér tanulmányait is.

Segédletünk módszertanából az alábbiakat lényeges kiemelni: a folyó szöveg mellett a margón bekezdésként-témánként külön kiemeltük azokat a kulcsfogalmakat, amelyekkel a szöveg épp foglalkozik (könnyebb kereshetőség, didaktikus felépítés).

Kérjük az Olvasót, hogy a rendszerváltás előtti irodalmat csak erős forráskritika mellett lapozza fel!

Jegyzetünknek bár célja, hogy a felsőoktatásban tanulók hasznára váljon, leginkább mégis abban bízunk, hogy közös, magunkat formáló szellemi kalandokba keveredünk az Olvasóval.

Kalandra fel!

Irodalom

Gazsó Ferenc: Rendszerváltás és ifjúság. In: *Rendszerváltozás és ifjúság*. MTA Politikatudományok Intézete, 1992.

Karikó Sándor: Az ifjúság fogalma – egy hipotézis vázlatos leírása. *Új Ifjúsági Szemle* 1983/4., 39–46. o.

Karikó Sándor: *Ifjúságpolitika: stratégiai ágazat?! Zánka*, konferenciakiadvány, 1997.

Molnár Szilárd: *A civil társadalom államosítása Magyarországon 1945 és 1956 között*. Kézirat, ELTE Szociológiai Intézet, 1998.

Nagy Terézia: Az ifjúsági szubkultúrák az ezredfordulón. A rendszerváltás utáni magyar szakirodalom áttekintése. In: Pászka Imre–Szűcs Norbert (Szerk.): *Kisebbségsszociológia*.

Jegyzetek

- 1 A civilek (és nem kizárólag az ifjúsági szektorban tevékenykedők) feladata legalább kettős: az állam és a profitszektor által gazdaságosan nem megoldható feladatokat vállalják át, és a nyilvánosságon keresztül kontrolljai a mindenkori hatalomnak – valódi párbeszédre bírva azt. Az egyesülés természetes jogának gyakorlásával a civil szervezetek a szolidaritás utolsó bástyái és garanciái, a lokális problémák csak lokálisan adható válaszainak letéteményesei. „Az ember... azért lépett be a társadalomba,... hogy már meglévő jogait nagyobb biztonságban tudja... ennek következtében az állam soha nem használhatja fel hatalmát a természetes jogok megtámadására.”
- 2 A társadalmi részvétel „belépő” terei, ifjúsági információs és tanácsadó szolgáltatásrendszer, a demokráciára nevelés formális és nonformális oktatási, képzési, élményeken keresztül belsővé váló eszközei stb.

1. IFJÚSÁGI KOROSZTÁLYOK – ÚT A FELNŐTTÉ VÁLÁSHOZ

Elvi alapok

Az élővilághoz hasonlatosan a társadalomban való életképesség megszerzése a mindenkori ifjúság alapvető célja. Döntő mindebben a közvetlen környezet, és a társadalom általános fogadóképessége. Ebben az életkorban életre szóló, fontos döntések születnek, és a fiatalok a társas támogatás, társas tanulás révén felnőtt korba lépnek. Az érettfelnőtt-szerep már kevésbé köthető életkorhoz. Az érettfelnőtt-szerepek nem csupán valóságos életképességet eredményezhetnek, hanem igazából életformánk minőségét is jelentik. Az érettfelnőtt kor szempontjai, a szocializáció, és az identitás fogalmai segítségével értelmezhetővé válhatnak az ifjúsággal összefüggő, szerteágazó és összetett kérdések. A fejezet az ifjúság fogalmát az ember felnőttéválásának szüntelen átalakulással, kölcsönhatások következtében, permanens változással járó folyamatában törekszik megragadni. A fejezet kulcsszavai: felszínes ifjúságkép, életképesség, társas tanulás, változás, átmeneti életkor, társadalmi fogadóképesség, kategóriák a felnőtté válásról, érett felnőtt, identitás, szocializáció, percepció

Sohasem egyszerű felnőtté válni, még akkor sem, ha a felnőttek ezt meglehetősen könnyen elfelejthetik. Az emberek talán közhelyszerűnek is érezhetik mindezt, és amint túljutnak a felnőtté válás kisebb nagyobb fordulóin, minden mást hamar fontosabbnak találnak. Akkor is, ha éppenséggel tisztában vannak vele: roppant fontos dolgok dőlnek el ebben az életszakaszban, és igencsak nehéz választás előtt állnak a mai fiatalok tizen-huszon éves korban. Ha tudnak róla, ha nem, és ha készülnek rá, ha nem. Sokan nagyon még abba sem gondolnak bele, hogy a fiatalok számára igazán ekkor derül ki, milyen irányt vesz az életük, hiszen ekkor választanak pályát (segítséggel vagy anélkül), ekkor találják meg társaságukat (nem feltétlenül szüleik örömére) és ekkor találhatják meg azt a társukat is, akivel – ha szerencsájük van – legalább negyven

A felnőtté válás nehézségei

évig élhetnek együtt, boldogságban. És ki állítja, hogy a mai fiataloknak mindezekben könnyű dolguk van?

A fiatalok felnőtté válásával összefüggésben természetesen manapság is sok a „hozzáértő”. Úgy is lehetne fogalmazni, ha a fiatalokról van szó, szinte mindenki tudja, hogy mit hogyan kellene – hiszen ő már valamilyen módon felnőtt. Elvek és saját példák mindig gyorsan váltogatják egymást, és aztán könnyen csattan az ítélet is, ha a fiatalok valamilyen közfigyelmet borzoló megnyilvánulásairól lehet hallani. Igazából elnagyoltan és felszínesen felfogott ifjúságkép él manapság túlnyomórészt, amely legalább annyira felületes, mint mérev és egyoldalú. Ebben a felfogásban élők gyakorlatilag nem figyelnek aztán a koruk fiataljaira. Minthogy igazán nem is ismerik a felnőtté válás valóságos nehézségeit, ilyen módon kiszolgálják azoknak. Sok fiatal felnőtté válása válhat sokszorosán nehezzé, hiszen nem csupán nem figyelnek kellően rájuk, hanem túlbecsülik ezeknek a fiataloknak a kompetenciáját és lebecsülik a sebezhetőségüket.

a felnőtt társadalom a fiatalokat mint jelenséget érzékeli

A felnőtt társadalom az ifjúságot leginkább, mint jelenséget érzékeli. Annak ellenére, hogy a felnőttek gyakran beszélnek a jövőről, legtöbbször nem számolnak e korosztályok igényeivel, korszerű kifejezéssel élve: nem tekintik őket társadalmi szinten erőforrásnak; e jövőről szőtt tervekben nagyon kell keresni a mindenkori új nemzedékek sajátos szempontjait.

leegyszerűsített ifjúságkép

Aki hivatásszerűen a fiatalokkal bármilyen szinten foglalkozni kíván, annak mielőbb át kell lépnie ezen, a közfelfogásra oly annyira jellemző, leegyszerűsített ifjúságképen. Nem csupán érzékelnie, hanem ismernie kell, sőt a részletekig értenie is kell a felnőtté váló fiatalokat, a felnőtté válásuk sajátosságait, a környezetükkel alakuló kölcsönviszonyaikat, illetőleg mindazok várható következményeit. A kellően differenciált, és a fiatalok felnőtté válásával összhangban levő ifjúságkép egyszerűen alapfeltétele a bármilyen munkakörben betöltött ifjúsági munkának.

a fiatalok életképessége

A születéstől az érett, felnőtt korig tartó folyamat egyedi és megismételhetetlen, amely révén életképessé, vagyis az emberi társadalom alkalmas szereplőjévé válnak a fiatalok. Az *életképesség* a felnőtté válás egészére vonatkozó kulcsfogalom, amely nem csupán élettanilag meghatározott, hanem a közelebbi és tágabb társas környezet hatására alakul és teremt igazi erőforrást az embernek.

Az élővilág az életképességet nem egyformán osztogatja. Vannak olyan fajok a Földön, amelyek a megszületést követően nagyon hamar elsajátítják az életben maradásukhoz szükséges legelemibb működési formákat, hamar képessé válnak önmagukról önállóan gondoskodni, és képessé válnak egyedül is elkerülni a fenyegető veszélyeket. Az élővilágban a legtöbb faj esetében azonban a születést követően, rövidebb-hosszabb ideig az életképességet a társaknak kell biztosítani, azaz táplálni, és megvédeni kell a fiatal egyedet a különféle fenyegetettségétől. Sőt a közvetlen környezetnek a korai időszakban azt is meg kell tanítaniuk, hogy a fiatal egyedek képessé váljanak felismerni és elkerülni a létüket fenyegető veszélyeket. Ezen múlik életben maradásuk, fajuk fennmaradásának ez az alapvető programja. A fiatal utód világra jövetelével tehát a leggyakrabban nem is végződnek a teendők, hanem a faj minden egyes tagjának sokáig egyszerűen alapfeladata marad az új jövevényről való gondoskodás. A megszületett egyed körüli foglalatosság az esetek nagy részében jól kialakult rendben (és társas alakzatban) történik egészen addig, amíg a felnövekvő egyed önállóan képessé válik önmagáról gondoskodni és önmagát megvédeni. Ezt követően válhat aztán fajtája társadalmának teljes jogú tagjává és töltheti be szerepét.

Az ember, az élővilág részeként, lényegében hasonlóképpen működik. A megszületett, de még önálló életre képtelen gyerek körül a felnőtteknek (elemi parancsként) folyamatosan egy sor fontos feladata van: ahogy az élővilág többi egyedének, táplálni és megvédeni kell a gyereket, továbbá hozzá kell segítenie az életképességéhez. Nem csupán gondoskodni kell a gyerekről, hanem nevelnie is kell az embernek a gyermekét, és abban segíteni, hogy megtanuljon önmagáról gondoskodni, hogy képessé váljon megvédenie önmagát, és hogy elsajátítsa a közvetlen és távolabbi környezetével kapcsolatosan lehetséges, optimális magatartást. Az életben maradáshoz az embernek is elemi érdeke mindez.³

A társadalom konkrét fogadókészségét az őket közelebb és távolabb körülvevő felnőttek fogadókészségéből tapasztalják meg a mindenkori felnőtté váló fiatalok. A társadalom jövője szempontjából pedig igazán nem mindegy, hogy a fiatalokat körülvevő felnőtt társadalom a mindenkori új nemzedékek életképességét miképpen tudja megteremteni, kialakítani.⁴

**önmagukról
önállóan
gondoskodni
tudás**

**öngondosko-
dás**

**a társadalom
konkrét foga-
dókészsége**

mindenki-
nek van saját
fogalma a fel-
nőtségről

tisztázatlan
szerepek

társadalmi
tapasztalat
szükségessé-
ge a fiatalok
felnőttnek
tekintéséhez

Az életképesség az ember mindenkori társadalmában az élettani kondíciók kialakulása mellett azoknak az összetett képességeknek a kifejlődését, kialakítását kell, hogy jelentse, amelyek alapvetően szükségesek a felnőtt léthez.

Személyes benyomások, különféle tapasztalatok alapján természetesen mindenkinek van saját fogalma a felnőttégről, jószérivel éppen annak a tapasztalatnak a következtében, hogy önmaga mikor és miben tartja magát felnőttnek, illetve hogy a közvetlen környezete miképpen fejezi ki felé, hogy felnőtt. Mégis, éppen a felnőttéssel kapcsolatos szerepek, elvárások, követelmények területén nagyon sok minden tisztázatlan. A mai társadalom is magától értetődő módon rendelkezik olyan – akár írásba, akár különféle szokásokba foglalt – tradíciókkal, amelyek kinyilvánítják: a fiatal felnőtté vált, és rendelkezik mindazzal (feltétellel és feladattal), amivel minden felnőtt. A tizennyolcadik évét betöltött fiatalembert például, általában és egészében, jogrendszerünk jogi értelemben felnőttnek nevezi, és (állampolgári jogi és büntető jogi értelemben) teljes cselekvőképességet biztosít számára. A fiatalok nagyon sokféle szempontból – számos tapasztalat igazolja – viszonylag hamar képesek és tudnak felnőtt módon fogalmazni, gondolkodni és viselkedni. Ez azonban mégsem általánosítható, hiszen nem mindenkre és nem minden helyzetre vonatkozik. Kellően megalapozott társadalmi tapasztalat kell mindahhoz ugyanakkor, hogy a felnőtté váló fiatalokat igazán, jogilag is felnőttnek tekinthessük. A munkaképes kor alsó határát például jelenleg a törvényes előírások (szigorú feltételek mellett) a betöltött tizenöt éves korra teszik. Ha példálózni szeretnénk tovább, ilyen az érettségi intézménye is, amely a sikeresen érettségizőt deklaratív érettnak minősíti.⁵

A személyiség éretté válása, ha úgy tetszik az érettfelnőtt-szerep már kevésbé köthető életkorhoz. Az érettfelnőtt-szerepek nem csupán valóságos életképességet eredményeznek, hanem igazából az életformánk minőségét is jelentik – mégis mindezt kevésbé lehet kategorizálni. Annak ellenére nehéz mindebben egyértelműséget várni, hogy az életképesség élővilágból hozott követelménye meglehetősen világosan egyfajta szuverenitást, másként autonóm működésre való képességet igényel. Az emberi társadalom ugyanis képes úgy is működni, hogy kevésbé teremti meg a felnőtt életműködés

feltételrendszerét, vagy hogy a felnőtté váló nemzedékek életképességével kapcsolatos alapfeladatára nem fordít kellő figyelmet. Az érettfelnőtt-viszonyok elérése ebből a szempontból tehát nem csupán a felnőtté váló fiatalember, hanem az érettség minőségét lehetővé tevő személyes környezet együttes eredménye.⁶

Az ifjúságsegítés tiszte nem csupán az élettani szempontból felnőtté váló fiatalok támogatása, hanem éppen a mindenkori társadalom és az egyén, illetve annak jövője szempontjából kulcsfontosságú minőségi szempontnak, az érettfelnőtté válásnak elősegítése.

Az érettfelnőtt kor meghatározásához a fejlődéslélektan általános kategóriái nem nyújtanak kellő, egyértelmű támpontot. Különösen, hogy az érett felnőtttség gyakran, mint idea, célként, kíváncsalmként, egyfajta minőségként jelentkezik, amelyet törekednünk kell elérni. Az érett felnőtttségről éppen ezért aztán sokan, sokféleképpen fogalmazznak. Levente Péter például így: „Érett, felnőtt ember az, aki képes önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni. Az élőlények közül egyedül az ember nagyszerű lehetősége ennek a hármas egységnek a felismerése, gyakorlása. Igényem önállóan gondolkodni, felelősséget vállalni az egyszemélyes döntésemért, végül következetesen cselekedni. Az időbeli sorrend felcserélhetetlen.”⁷ Allport értékelése szerint „...felnőttkorban kivívjuk a szociális felelősség állapotát.”⁸ Ugyancsak Allport fogalmazása szerint „Az érett felnőtt: rendelkezik azokkal a motívumokkal, amelyek kontrolláltak, szociális szempontból jelentősek, és tervszerű életpályájába meglehetősen jól integráltak.”⁹ Berne például a felnőttet, minőségi kategóriaként, autonóm személyiségnek nevezi, akit a következők jellemzik: tudatosság, spontaneitás, intimitásra való képesség.¹⁰ A sokféle fogalmazás alapján azt feltétlenül megállapíthatjuk, hogy felnőtté akkor válik valaki, ha képessé válik felelősség vállalására, ha képes viselni tettei következményeit, és ha képessé válik önmagáról gondoskodni.

Mindez így talán általában megragadhatóvá teheti a felnőtt, az érett felnőtt embert, de hogy konkrét személyközi viszonyok között értelmezni és szükség esetén segíteni is tudjuk a felnőtté váló fiatalok felnőtté válását, ismét Berne segítségét kell kérnünk. Berne¹¹ az emberi kapcsolatokat, mint interakciókat (inger és az arra adott válasz) igyekszik értelmezni. Az általa alkalmazott fogalmak segítségével jobban megra-

az érett fiatal és a személyes környezet együttesének összefüggése

érett felnőtt-
ség idea,
minőségként
jelentkezik

Az Allport-i
definíciók

Berne meg-
határozása

személyközi
viszonyok

gadható, világosan megérthető a különféle emberi kapcsolat, másként tranzakció, és világosan tisztázható, hogy ki mikor képes felnőtt módon viselkedni. Berne az emberi viszonylatokban külön értelmezi a Gyermekek, a Szülő és a Felnőtt én-állapotot. Szerinte egy-egy helyzetben a viselkedésünk lehet olyan, mintha gyermekek, mintha szülők és mintha felnőttek lennénk, sőt én-állapotaink egy tranzakción belül is változhatnak. Például, ha az otthonról távozni készülő férj kérdésére – Nem láttad az esernyőmet? – a feleség úgy válaszol: – Miért mindig rajtam keresed azt, amit nem találsz? Ekkor a feleség, úgy beszél, mint egy gyerek. Ha a feleség azt mondja: – Igazán megtanulhatnád, hogy mit hová teszel –, ekkor mintha szülői mondat hagyná el a száját. Ha pedig a feleség azt feleli: – Nem tudom. Vagy: – Szerintem a szekrényben maradt. – akkor a férjnek egy felnőtt válaszolt. A gyermeki én a felelősséget, mintha eltolná magától, a szülői én pedig a fordítva reagál, mintha magára húzná, magára vállalná a „gyermekek” felelősségét. A felnőtt én azért felel, amit ő tesz, ebben a példában a felnőtt feleség a pontos válaszért felel.

Az ifjúságsegítőknél az ifjúság fogalmát igazából az érett felnőtté válásig, az ahhoz való viszony szerint érdemes vizsgálni. Leginkább pedig abból a szempontból szükséges nézni, hogy mi mindent kell (még) elsajátítaniuk a fiataloknak életképességük érdekében, meg vannak-e a szükséges feltételek, adottak-e mindehhez a megfelelő lehetőségek.

Ám azt is tudniuk kell, hogy a felnőtté válás különféle stációit meglehetősen sokféleképpen szokták meghatározni. A klasszikus fejlődépszichológiai kategóriák a 0–3, 3–6, 6–10, 10–14, 14–18 éves kor szerint csoportosítanak. Az intézményrendszer tagoltsága ezzel az életkori felosztással lényegében összhangban van, de a bölcsődés, óvodás, kisiskolás stb. szempontok nem igazán alkalmasak arra, hogy megragadják az én-fejlődés nagyobb fordulóit.

Minthogy az átmenet a felnőtt korba nem feltétlenül éles fordulat egy ember életében, különösen fontos, ha úgy tetszik, a személyiség stabilitása múlik azon, hogy a változó élettani jellemzők és személyiségjegyek mellett a felnőtté váló fiatal fokozatosan miket hagy el, és milyen külső és belső tulajdonságok maradnak meg, vagyis melyekkel válik azonosíthatóvá önmaga és mások számára. Éppen a felnőtt kor előtti időszakában zajlanak le azok a jószerivel viharos történések,

amely a szülőkről való érzelmi leválás révén az eddigi azonosításokat is kikezdi. Vikár György erről az időszakról úgy fogalmaz: „*az én-azonosság kialakulásának döntő, az énképnek pedig válságos időszaka.*”¹² Nem véletlen, hogy az érett felnőttiség meghatározó fogalma az identitás. Mindebben az én-identitás a környezettel való kölcsönhatásban egy sor személyiségjegy, képesség, önismeret rendező-elveként az én azonosságának átélését teszi lehetővé. Az én-azonosság társult fogalmaként szociális azonosságtudatról fogalmaz Pataki Ferenc: „*A szociális azonosságtudat azt tükrözi, hogy az egyén miképpen éli át helyzetét a társadalom viszonyrendszerében.*”¹³

Vikár az én-azonosságról

Pataki Ferenc a szociális azonosságtudatról

Erikson: identitáskeresés

Kádár Annamária Erikson identitásra vonatkozó gondolatmenetét a következőképpen fejtegeti: „Erikson az élet fő problémájaként értelmezi az identitás keresését, amelyet mint a személyiség stabil magjaként értelmez. Az identitás alakulása egy egész életen át tartó folyamat, amely több szakasz mentén alakul, mindenik szakasz az előzőre épül, abból emelkedik ki, azt szervezi újra. A szakasz sikeres teljesítése után növekedik a kompetencia érzése, sikertelenség esetében pedig alkalmatlanság lép fel. Minden szakasz magában foglalja a krízist, amely mint fordulóponjt jelenik meg, fejlődési lehetőséget rejt magában, ugyanakkor sebezhetővé is teszi a személyt. Ezeknek a krízishelyzeteknek a megoldása mentén alakul a személy identitásérzése.”¹⁴ Az identitás a felnőtté válás gyakorlati szempontból kulcsfogalma, amely, ha úgy tetszik, sajátos rendező-elvként funkcionál. „Ahhoz, hogy a serdülők beilleszkedhessenek a társadalomba, meg kell tanuljanak eleget tenni a társadalom által támasztott követelményeknek. Ennek az integrációs folyamatnak az eredménye az identitás kialakulása. Az identitás jelzi, hogy mennyire sikerült összhangba kerülni múltbeli önmagunkkal, jövőbeli elvárásainkkal, valamint azokkal a személyekkel, akik a környezetünkben élnek. Tehát az identitás nem egy vélekedés, hanem inkább vélekedések rendszere, amit a serdülő azért alkot, hogy egymásba integrálja azokat a tulajdonságokat, amelyek mentén hasonlít, és amelyek mentén különbözik a többiektől.”¹⁵

az identitás: védekezések rendszere

Az ifjúság fogalma talán könnyebben ragadható meg, ha a korosztályhoz jobban köthető kulcsfogalmat próbálunk alkalmazni. A szocializáció folyamata a felnőtté válást, a személyiség fejlődését alapvetően meghatározza. A szocializáció során, amely a születéstől kezdve, egész életen át tart, a fel-

szocializáció – környezeti hatások

Ross D. Parke
a viselkedés-
mintákról

nőtté váló fiatal a környezeti hatásokat túlnyomórészt nem tudatosan dolgozza fel. Ennek során a fiatalok elsajátítják mindazokat a szerepeket, értékeket, viselkedéseket, illetőleg képességeket és ismereteket, amelyek azokra a csoportokra jellemzőek, ahová tartoznak, vagy ahová tartozni szeretnének. Ross D. Parke például úgy látja: *„A szocializáció a megfelelő és nem megfelelő viselkedésmódokra vonatkozó különbségtétel megtanítását jelenti. Ezeknek során kialakítják a nemkívánatos viselkedések gátlását, és a megkívánt válaszokat megerősítik.”*¹⁶

A szocializáció – fogalmazhatunk úgy is, az életképességet biztosítani hivatott környezet együttes hatásaként – nem csupán a mindenkori új nemzedék felnőtté válását teszi lehetővé, hanem azt is megmutatja, hogy a szocializáció szereplői általában és egészében milyen nemzedéki reprodukciót tesznek lehetővé. A szocializáció ugyanis a felnőtté váló fiatalok számára adott és konkrét viszonyrendszerben zajlik, éppen ezért a szocializáció minősége a fiatalokat körülvevő társadalmi fogadókésztségen múlik. Szocializáció szempontjából ugyanakkor – annak ellenére, hogy kétség kívül különféle életkorokban más és más élettani hatások érvényesülnek, és más és más intézmény kap a fiatalok életében kulcsszerepet – kevéssé strukturálható a felnőtté válás folyamata. Csepeli György is megállapítja: *„A fiatalság, mint életkori állapot, inkább tekinthető egységes, homogén hatások által befolyásolt életszakasznak, mint korszakokra tördelhető, sajátos pszichológiai jegyekkel megkülönböztethető periódusok egymásra következő sorának.”*¹⁷

Csepeli
György meg-
állapítása

A szocializáció révén tulajdonképpen értelmezni lehet mindazokat a közeli és távolabbi szereplőket, különféle hatásokat, amelyek a felnőtté válás során a fiatalokat körülveszik. A család, illetőleg az iskola elsődleges nevelési szerepének elismerése mellett a szocializáció olyan befolyások, kölcsönfolyamatok, társas tapasztalatok együttes jelentkezésével jár, amely érdemben, tényszerűen befolyásolja a fiatalok életútját és viszonyait. Ebből a szempontból a szocializáció adott feltételrendszere a felnőtté váló nemzedékek számára konkrét különbségeket eredményezhet. Nem csupán az életképesség különböző színvonalú elsajátítása ekkor a következmény, hanem egyszerűen a felnőtté válás minősége is. Sokak felnőtté válása pedig tényszerűen, és szinte elkerülhetetlenül szocializációs hátrányok közepette történik. Az ifjúsági munkának éppen ez a legfontosabb terepe, a hátrányok csökkentésével, a szociali-

zációs feltételek javításával, a társadalmi fogadókészség ösztönzésével elősegíteni a felnőtté váló fiatalok szocializációját.

A felnőtté válás, ahogy az állandóan át- és újraalakuló világunk, semmiképpen nem statikus folyamat: állandó változás jellemzi. A különböző ritmusú változások nem feltétlenül, és nem kizárólag a társadalmi összefüggések folyamatos átalakulásával hozhatók kapcsolatba. Erőteljes élettani átalakulás is jellemzi például az emberiséget. A korunkban született gyermekek például, a korábbi évszázadokhoz képest, már jóval hosszabb ideig élhetnek. Egy sor betegség pedig, amelyek századokon át oly sokakat fenyegettek, napjainkban gyakorlatilag nem léteznek. Nemzedékek kipusztulását fenyegető járványok sincsenek már. A modern kor, a civilizáció ugyanakkor, természetes módon, új veszélyeket és kellemetlen betegségek sorát is produkálta, amelyekről korábbi korokban hallani sem lehetett. A mai emberek jóval magasabbak már, mint az előző évszázadokban, akiket a korábbiaknál fejlettebb izomzat és harmonikusabb testalkat jellemez. A korai érés (akceleráció) következtében pedig élettanilag tulajdonképpen korábban lesznek mai a fiatalok felnőttek, okozva mindezzel komoly gondot a ő felnőtté válásukat egyengető idősebb nemzedékeknek.

A fiatalok strukturált fogalmának kialakításában mindezek együttesen zavart és többletnehézségeket okoznak, ugyanis a változás megragadásához azonosítani szükséges mindazokat a jelentősnek ható fordulópontokat, amelyek a változás során érvényesek és összhangban maradnak a kívánatos folyamatokkal. Éppen ezekért a felnőtté váló fiatalokra, dinamikus változásuk azonosítására, megragadására, nem véletlenül, sokféle, szinte felsorolhatatlan szempontot, kategóriát szoktak alkalmazni. El is szeretnénk kerülni ehelyütt azt, hogy az egymással kétség kívül nagyon sokszor összhangban nem levő, különféle zavart, félreértést okozó kategóriák között igazságot tegyünk. Azt viszont feltétlenül szeretnénk ajánlani, mielőtt az ifjúság aktuális helyzetére bármilyen kategóriát alkalmaznánk, az alkalmazni kívánt kategóriát próbáljuk meg egészében és összefüggéseiben megérteni, továbbá az alkalmazás során az sem árt, ha röviden azt is ismertetjük, hogy az egyes kategóriák alatt ténylegesen mit értünk. Ezeknek a kategóriáknak a szemléléséhez talán a leginkább meghatározó támpontot kínálhat a szocializáció fogalma, amely révén arra lehet fókuszálni, hogy a felnőtté váló fiatalok élet-

társadalmi fogadókészség

az akceleráció hatása

dinamikus változás

képessé válásuk szempontjából meddig jutottak, valójában hol tartanak.

Az Európai Közösség Bizottsága Új lendület Európa fiataljai számára címmel kiadott Fehér könyve¹⁸ talán a hazai viszonylatokra érvényes csoportosítást fogalmaz a következők szerint:

„A fiatalok, mint csoport társadalmi, gazdasági és kulturális jellemzői jelentősen módosultak a demográfiai változások, a társadalmi környezet, az egyéni és kollektív viselkedés, a családi kapcsolatok és a munkaerő-piaci helyzet változásának eredményeként.

Először is, a fiatalkor tovább tart. Demográfiai kutatók megfigyelték, hogy gazdasági tényezők (foglalkoztathatóság, munkanélküliség stb.) és szociokulturális tényezők hatására a fiatalok egyre idősebb korban érik el életútjuk fontos állomásait: a formális tanulási időszak végét, a munkába lépést, a családalapítást stb.

Másodszor, az életutak nem-lineárisak válnak. Manapság «különböző szerepeink az élet színpadán összekeverednek»: lehetséges, hogy valaki egyszerre diák, felelős a családjáért, állása van és állást keres, és a szüleivel él. A fiatalok manapság egyre gyakrabban mozognak ezek között a szerepek között. Az életutak egyre kevésbé lineárisak, mivel a társadalom már nem tud olyan garanciákat nyújtani, mint korábban (biztos állás, társadalombiztosítási juttatások stb.).

Harmadszor, a hagyományos közösségi modellek fokozatosan teret vesztenek, miközben az egyéni életutak egyre individuálisabbá válnak. «Az egyén családi kapcsolatai, házassága és karrier-tervei már nem sablonokhoz igazodnak.» Ez különösen a közigazgatás politikai irányvonalaira van nagy hatással.”

Az ifjúság jellemzőinek azonosítása nem csupán a folyamatos változás miatt igényli gyakran az új szempontok alkalmazását, hanem mert a dinamikusan átalakuló világ, a szüntelenül változó természeti és társadalmi valósággal szinte észrevétlenül, de annál erőteljesebben megváltoztatja a különféle újonnan érkező nemzedékek percepcióját. A világot, a hétköznapi életet, benne saját magukat egyszerűen másként szemlélik az újabb nemzedékek, a szocializációjuk is különbözik, sőt nem ritkán erőteljesen eltér a korábbi életkorok gyakorlatától, gyakorlatilag másként tájékozódnak,

másként kommunikálnak, másként éreznek és éreztetnek. Ismerhetik persze ezt a felnőtt nemzedékek is, legalábbis tudnak róla, például akkor, amikor a fiatalok meglepik őket számukra furcsa ötleteikkel, szokatlan kezdeményezéseikkel, meglepőnek ható programokkal, sajátos kulturális és művészeti megnyilvánulásaikkal. Sőt érzik is mindezt a felnőttebbek, amikor például nem sikerül – minden racionális érv, minden jól ismert és alkalmazott kifejezés ellenére – megértetniük magukat a fiatalokkal. Ilyenkor gyakran támad kudarcérzés, zavar a felek között (nem értenek meg bennünket), a helyzet következménye további félreértések sorozata lehet. Hiába sikerül ugyanis nyilvánvalóvá tenni a perceptuális különbségeket, gyakran még ilyenkor sem sikerül rendezni az előállt helyzetet. Ez a kevés figyelmet kapott torzulás pedig igazából erőteljesen megnehezíti a különféle korosztályok konkrét kapcsolatait, az ifjúságsegítők tevékenységét.

generációk
közötti kom-
munikációs
zavarok

Irodalom

- G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997.
- Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1986.
- E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984.
- Erikson, Erik H.: *Gyermekkor és társadalom*. Budapest: Osiris, 2002.
- E. T. Hall: *Rejtett dimenziók*. Budapest: Gondolat, 1980.
- Havas Ottóné (szerk.): *Serdülőkről*. (tanulmányok a serdülőkor pedagógiai, pszichológiai, szociológiai, orvosi és jogi problémáiról) Budapest: Tankönyvkiadó, 1970.
- Murányi-Kovács Endréné-Kabainé Huszka Antónia: *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest: Nemzetközi Tankönyvkiadó, 1998.
- Pataki Ferenc (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Budapest: Gondolat, 1976.
- Ritoókné Ádám Magda: *A tanácsadás pszichológiája*. Tankönyvek. 1992. a segítségnyújtás fajtáinak csoportosításával.
- Somlai Péter: *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest: Corvina, Egyetemi könyvtár sorozat, 1997.
- Vikár György: *Az ifjúkor válságai*. Budapest: Gondolat, 1980.

Carsten Wippermann: Kihívás-e a posztadoleszcencia? A fiatal felnőttek helyzete a 90-es években. In: Herbert Bohn–Christine Schumann–Richard Stang (szerk): *Ifjúsági- és felnőttoktatás*. Budapest: Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, 1997. 17–23. o., 64 o.

Zrinszky László: *A felnőttképzés tudománya, bevezetés az andragógiába*. Budapest: OKKER Kiadó, 2000.

Feladatok

1. Hogyan viszonyul a felnőtt társadalom a felnőtté váló fiatalokhoz?
2. Mit jelent az életképesség fogalma az élővilágban és az ember társadalmában?
3. Az ember reprodukciós feladatait leginkább mi jellemzi, és mindennek mi a jelentősége az emberiség életében?
4. Mit jelentenek a fiatalok felnőtté válása szempontjából: a változás, a alkalmazkodóképesség, a tanulás fogalmai?
5. Hogyan magyarázná a következő állítást: „a társadalom viszonya a felnőtté váló ifjúságához feltétlenül összhangban van a társadalom jövőjéhez való viszonyával”?
6. Kit tekinthetünk felnőttnek?
7. Mikor válik valaki érett felnőtté, és mindez mennyire életkorspecifikus fogalom?
8. Az identitás fogalmának mi a jelentősége a felnőtté válásában és miért?
9. Mit jelent a szocializáció fogalma és hogyan kapcsolódik a fiatalok felnőtté válásához?

Jegyzetek

- 3 Az élővilággal való összevetés igazán nem is az analógia keresése miatt történt, az ember ténylegesen része az élővilágnak, annak ellenére, hogy – szemben az élővilág többi tagjával – nem csupán alkalmazkodni próbál a környezetéhez, hanem átalakítani is igyekszik azt. Az ember az élővilágból éppen azzal emelkedett ki, hogy magas színvonalon töltötte be önnön reprodukciós feladatait, hogy képessé vált az elődeitől átvett tapasztalatokat és a saját alkalmazkodási kísérleteit – akár a környezete megváltoztatásával – az előnyére a gyakorlatban hasznosítani, azaz képessé vált – ha nem is a mai iskolai értelemben – tanulni... Ez a képesség, a tanulás képessége termé-

szetesen jóval több, mint az élővilág más egyedeinél azonosítható alkalmazkodás képessége. Az ember nem csupán arra képes, hogy reagáljon a közvetlen, vagy távolabbi környezete megnyilvánulásaira, azaz elbújjon a fenyegető veszély elől, felkutassa a táplálékot stb., hanem értékelni képes az őt érő különféle hatásokat. Alkotó módon tudja használni az általa ismert válaszokat, képes az adott hatások kivédésére, elkerülésére, megelőző tevékenységekre. Akár a környezet átalakításával is, képes – a környezet különféle hatásaival kapcsolatos válasz érdekében – a társaival együttműködni, sőt képes az általa használt módszereket, a kapcsolódó tapasztalatokkal együtt, továbbadni. A tapasztalatok átörökítésének képessége kifejezetten emberspecifikus képesség.

- 4 Az emberiség fejlődéstörténete és a felnőtté válás különös párhuzamot mutat, amelyekben a közös a változás; egyfajta, soha nem szűnő átmenetiség. Ez a változás tulajdonképpen az alkalmazkodás lehetősége, amely az életben maradást, az élet képességének megőrzését szolgálja. Az ember nem csupán az emberiségre, illetőleg az egyénre vonatkozó egyedi megkülönböztető jegy merev, statikus megőrzésére hivatott, hanem éppen ennek az egyediségnek a megőrzése és megújítása érdekében, a közvetlen és távolabbi környezeteivel való kölcsönhatásban, folyamatosan változik, ha úgy tetszik, alkalmazkodik. Ahogy az emberiség a természeti világ, illetőleg a maga teremtette társadalmi valóság és egyetemleges kultúra kizárólagos kedvezményezettje, úgy főszereplője a mindenkori új nemzedék a maga felnőtté válásának. A fiatalok felnőtté válása számtalan konkrét összefüggés feltárására teremt lehetőséget, hiszen a mindenkori új nemzedékek jelentkezése, megjelenése a társadalmi folyamatokban nem csupán napi aktualitások szintjén, hanem – változó mértékben és formákban – egészében érintik az emberiséget. Ez a permanens reprodukciós folyamat a maga konkrétságában tehát annyi mindent érint, és annyi mindenkit megmozgat, hogy ha a párhuzamot egészében kiterjesztjük, akkor talán azt is ki lehet mondani, ebben az összefüggésben a társadalom viszonya a felnőtté váló ifjúságához feltétlenül összhangban van a társadalom jövőjéhez való viszonyával.
- 5 Számtalan csoportosítás létezik, amely mindegyike más meghatározó szempont szerint értelmezi a felnőtté válás különböző fordulóit. Néhány mindezekből: Az ENSZ „A gyermekek jogairól” szóló egyezménye kimondja: a gyermek az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében a nagykorúságot már korábban elérte. Az Európai Ifjúsági

- Jogok Chartája szerint: az „ifjúság és a fiatalok” kifejezés alatt a 15 és 25 év közötti személyeket értjük. Az Európai Szociális Charta a 15, illetve a 18 év alatti gyermekeknek, fiataloknak biztosít speciális jogvédelmet a munkavégzés területén. A statisztika 0–14, 14–18, 18–26 közötti életkori kategóriákkal dolgozik. Az alsó és felső korhatárok kérdése a tankönyvben több helyen is előfordul, legelőször a 120. legbővebben a 245. oldalon.
- 6 A kérdéskörrel részletesebben, külön fejezetben foglalkozik még Zrinszky László: *A felnőttképzés tudománya, bevezetés az andragógiába*. OKKER Kiadó, Budapest 2000. című könyvében.
 - 7 <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1231/123116.htm>
 - 8 G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997. 215. old.
 - 9 G. W. Allport: *Személyiség alakulása*. Budapest: Kairosz, 1997. 216. old.
 - 10 E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984. 235. old.
 - 11 E. Berne: *Emberi játszmák*. Budapest: Gondolat, 1984. 31–44. old.
 - 12 Vikár György: *Az ifjúkor válságai*. Budapest: Gondolat, 1980. 81. old.
 - 13 Murányi-Kovács Endréné–Kabainé Huszka Antónia: *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Budapest: Nemzetközi Tankönyvkiadó, 1998. 29. old.
 - 14 Kádár Annamária: *Életkori kríziseink, serdülőkor*. <http://www.ahet.ro/belso.php3?action=cim&name=1867>
 - 15 Kádár Annamária: *Életkori kríziseink, serdülőkor*. <http://www.ahet.ro/belso.php3?action=cim&name=1867>
 - 16 Pataki Ferenc (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia*. Ross D. Parke: *A büntetés szerepe a szocializációs folyamatban*. Budapest: Gondolat, 1976. 177. old.
 - 17 Csepeli György: *A szociálpszichológia vázlata*. Budapest: NPI, 1981. 156. old.
 - 18 Brüsszel, 2001, 11.21. COM(2001) 681 10 old.

2. GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI JOGOK

E fejezet legfontosabb üzenete: a mindenkori Államnak az a kötelessége, amely a gyermeki jogok érvényesítésével kapcsolatosan fennáll, s az Alkotmányból valamint nemzetközi egyezményekből és szakmai törvényekből következik. A gyermeki jogok fogalomkörére építve a fejezetből megtanulható és megkülönböztethető az ifjúsági jogokkal (értsd ifjúsági szakmai kifejezéssel: a serdülőkkel és a fiatal felnőttek jogaival) kapcsolatosan fennálló állami kötelezettségek tartalma. Ezek már nem a jogérvényesítés aktivitását és hivatalbóliságát igénylik, hanem a jogérvényesülés elősegítésének szakmai programjait, az ösztönzőtségeket, érdekeltségeket, az állami szervek és források koordinációját. Nem speciális közigazgatás tehát (mint a gyermekügyek jó része), hanem közpolitika (ifjúságpolitika) az állami szervek és települési önkormányzatok részéről.

Gyermeki jogok és az ifjúsági jogok fogalma

A gyermeki jogok tartalmáról

Amikor a gyermeki jogokról beszélünk, akkor az emberi jogokról, az állampolgárokat megillető jogokról és a gyermeki jogokról együtt szólunk. (Ha a gyermek diák is egyben, akkor ez a kör természetesen tovább bővül a tanulói jogokkal.) A gyermek személyében tehát együtt és szétválaszthatatlanul vannak jelen emberi, állampolgári és gyermeki minőségéből eredő jogok és kötelezettségek, ő tehát e jogi viszonyok alanya és tárgya egy időben. Ezek a jogok minden gyermeket egyforma mértékben, szubjektív feltétel és korlátozás nélkül, a törvény erejénél fogva megilletnek. Sem a pedagógusnak, sem másik diáknak, sem az igazgatónak, sem a szülőnek, sem bárki más felnőttnek nincsen olyan hatalma, amely a jogszabályokból eredő jogokat korlátozhatná vagy megvonhatná.

el nem vonható jogok

A gyermeki jogok forrásai

jogi források

A gyermeki jogok fentiekben leírt szerkezetéből következik, hogy forrása mindaz a jogi szabályrendszer (jogi források), amely tartalmazza:

1. az emberi és állampolgári jogokat (például nemzetközi egyezmények az ember polgári, politikai, gazdasági, kulturális és szociális jogairól, Alkotmány, Polgári Törvénykönyv, Büntető Törvénykönyv),
2. a gyermeki jogokat (például a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény, családjogi törvény, gyermekek védelméről szóló törvény),
3. az óvodai, tanulói jogviszonyban álló gyermeket ebben a minőségében megillető jogokat (például a közoktatási törvény és végrehajtási rendeletei, szakképzési törvény, iskolai házirend, nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzata alapján)

a jogi ismeret-
terjesztés
funkciója

Ezek mind-mind együtt adják a gyermeki jogok forrásait, együtt szabályozzák a diákok jogait és érvényesítésük eszköztárát Magyarországon. (Nem elég tehát a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló miniszteri rendeletet jól ismerni a diákjogi kérdések megítéléséhez, hiszen a jogszabályok egymást kiegészítő alanyi, tárgyi körrel és az általánostól a részletes felé irányuló tartalmi szabályrendszerrel töltik be normatív szerepüket.) Bonyolítja a képet, hogy több jogszabály – jogi ismeretterjesztő feladatokat is magára vállalva – megismétel magasabb szintű jogszabályban, vagy azonos szintű jogszabályban már korábban rögzített jogokat, jogosultságokat, kötelezettségeket, s ezzel óhatatlanul azt a képzetet kelti, mintha több jogszabály vonatkozna ugyanarra a jogi viszonyra. Pedig kétségtelenül csak részletek, végrehajtások, specialitások szabályozásáról van szó ezekben az esetekben, s nem arról, hogy mást tartalmazna a cenzúráról az Alkotmány, a sajtótörvény, a közoktatási törvény és a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló miniszteri rendelet! A véleménynyilvánításhoz való jog és a sajtószabadság joga egy és ugyanaz mindhárom törvényben az ismétlések és hivatkozások ellenére is, de a gyakorlati megvalósítás részletszabályairól a közoktatási törvény, a miniszteri rendelet és a házirend szól. Az öt jogi norma együttes ismerete ad eligazítást a sajtószabadság iskolai érvényesülésének jogi szabályairól.

A gyermek jogi helyzetének különlegessége

A gyermekek jogképessége teljes körű, ugyanúgy és ugyanannyi joguk és kötelezettségük lehet, mint minden más állampolgárnak.

A jog tételesen meghatározza, hogy melyek azok a jogok és kötelezettségek, amelyek a gyerekeket természetes módon, életkoruk miatt nem illethetik: házasságkötés, örökbefogadás, választójog, munkaviszony, haza védelme, büntethetőség. De ezek csak kivételek, minden más emberi-állampolgári jog ugyanolyan mértékben és ugyanolyan módon illeti meg a gyerekeket is, mint másokat. Ez a gyerekek mint állampolgárok jogegyenlőségét jelenti. Gyakran „behelyettesítik” ezt sajnos azzal, hogy a gyerek jogainak érvényesítésére önállóan nem képes, vagy csak korlátozottan képes: törvényes képviselőre van szüksége a jogok gyakorlásában. Pedig a két dolog nem ugyanaz: a gyerek jogainak teljeskörűsége egyrészről és cselekvőképességének korlátozottsága másrészről hasonló az ismeretlen helyen tartózkodó állampolgár-, az elmebeteg ember-, a mozgásszabadságában korlátozott jogalany státuszával. Jogai megvannak, de ezeket csak képviselője útján tudja gyakorolni.

Minden „gyerekügyben” az első kérdés azt megvizsgálni: sérült-e a gyerekek jogegyenlőségének elve? A „megtalált” jogok képvisellete vagy érvényesítése általában már csak másodlagos kérdés.

Jogképesség – cselekvőképesség

A jogegyenlőséget minden magyar állampolgárnak az Alkotmány biztosítja. Ennek egyik vetülete, hogy minden ember – életkorra, nemre, fajra, nemzetiséghez vagy felekezethez tartozásra tekintet nélkül – jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. Ez a fogalom a *jogképesség*. A gyermek tehát nem fél-, vagy kétharmad-jogalany, hanem ugyanúgy teljes jogképességgel rendelkezik, mint mindenki más. A jog tartalmát a jogszabály rögzíti, itt lehet a jogalkotás tárgyának- vagy a személyi hatályának meghatározásával a szabályozás életkor szerinti differenciálását elvégezni. A gyermekeket tehát jogképességének abszolút jellege okán tel-

a gyermekek
jogai

jogegyenlőség
a felnőttekkel

jogképesség

jogok és köte-
lezettségek

a személyi
hatály alóli
kivétel

az életkor
szerepe és a
teljeskörűség

korlátozottság
és cselekvő-
képesség

jes körben megilletik mindazon jogok és terhelik mindazon kötelezettségek, amelyekkel kapcsolatosan a jogszabály az életkorra tekintettel kivételt nem tesz. Kétirányú kivétel lehetséges:

- a) A jogalkotó kiveszi a jogszabály személyi hatálya alól a meghatározott életkor alatti jogalanyokat. Például választójog, házasság, munkavállalás, örökbefogadás.
- b) A jogalkotó éppen életkori sajátosságok miatt speciális szabályozásban biztosítja a gyerekek jogainak érvényesítését. Például gyermekvédelem, büntetőjog, családjog, közoktatási jog.

Összefoglalóan az mondható, hogy az életkornak csak a jogszabály által meghatározott esetekben van szerepe a jogok és kötelezettségek tartalmát illetően. Csak akkor illeti meg kevesebb (más) jog a gyereket, vagy terheli kevesebb (más) kötelezettség őt, ha a jogszabály kifejezetten így rendelkezik. Ahol a jogszabály a gyerekek kivételéről hallgat – ott a jog teljes körű, mindenkire vonatkozik.

Ez nagyon fontos megállapítás, mert nem a szülő, az iskola, a tanár vagy más felnőtt szubjektív megítélésétől teszi függővé a gyereket megillető jogok tartalmát, hanem a tőlük független jogi szabályozástól! A gyermek „korlátozottsága” nem a jogok tartalmában, hanem azok érvényesítési módjában jelenik meg. Ezt a jogérvényesítési, joggyakorlási képességet nevezik *cselekvőképességnek*.

Aki cselekvőképese, az maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot. A gyerek jogképes, de cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképese. Ez azt jelenti, hogy a gyermek az őt teljes körben megillető jogok és kötelezettségek gyakorlására – életkora miatt – nem képes, ezért képviselője jár el a nevében és érdekében. A 14 év alatti gyermek *cselekvőképtelen*, ezért minden ügyében képviselője jár el. A 14–18 év közötti gyerek *korlátozottan cselekvőképese*: jognyilatkozatokat már tehet, de ezek érvényességéhez törvényes képviselőjének hozzájárulása vagy utólagos jóváhagyása szükséges. Nincsen jóváhagyásra vagy hozzájárulásra szükség:

- a) a jogszabály által megengedett személyes jellegű jognyilatkozathoz;
- b) a mindennapi életvitelben szokásos kisebb jelentőségű szerződések megkötéséhez;
- c) munkával szerzett keresményének felhasználásához;

d) kizárólag előnyt biztosító szerződés megkötéséhez. Ezeket a jognyilatkozatokat tehát a 14–18 év közötti gyermek önállóan is megteheti.

A törvényes képviselőnek ugyanakkor joga van a korlátozottan cselekvőképes gyerek nevében önállóan is jognyilatkozatot tenni. (Kivéve a személyes jellegű jognyilatkozatokat és a munkával szerzett keresmény felhasználását. Ezekben a törvényes képviselő csak képviselhet, de nem dönthet. A döntés joga a gyereké.)

A felnőttekhez képest az tehát a gyermeket megillető jogok specialitása, hogy azok érvényesítésére a jogok alanya közvetlenül nem képes, tehát a jogok érvényesülésének e jogokra vonatkozó jogszabályok különleges szerkezetében kellene megjelennie. A gyermeki jogok speciális szerkezetének követelménye azt kívánja meg, hogy a gyermek jogaira vonatkozó rendelkezés mellett mindig jelenjenek meg azok a felnőtti kötelezettségek, amelyek e jogok érvényesülését biztosítják. Miután a gyermek jogai érvényesítésére nem képes, szükségszerűen és elválaszthatatlanul az intézkedésre köteles felnőtt számára jelent kötelezettséget a gyermek jogának biztosítása. A klasszikus jogszabályszerkezet (*hipotézis, rendelkezés, szankció*) a gyermeki jogok esetében kiegészül egy negyedik elemmel: *felnőtt kötelezettség*. E nélkül ugyanis deklaratív jelentőségűvé silányul a jogi norma, hiányzik belőle a megvalósulás alapfeltétele: a cselekvőképes személy jogérvényesítésre kötelezése.

specialitás az
érvényesítés-
ben

gyermek joga
– felnőtt köte-
lezettség

Gyermei jogok, diákjogok – felnőtt kötelezettségek

Minden ember jogképes, tehát jogai és kötelezettségei lehetnek. Ez a jogegyenlőség elvi alapja. Ehhez képest csak „másodlagos” kérdés, hogy e létező és másik személy által elvonhatatlan jogok gyakorlása, érvényesítése miként történhet. A diákok ugyanis a jog szerint 14 év alatti korban cselekvőképtelenek, 14–18 év közötti korban korlátozottan cselekvőképesek. Ez nem jogaik terjedelmét jelenti – hiszen arra a jogképesség és jogegyenlőség teljes köre az irányadó –, hanem azt, hogy hatóságok, bíróságok előtt, valamint szerződéses és más jogviszonyaikban jogukat képviselő útján gyakorolhatják. Ez a jogi megjelenése a gyerekek természetszerű, biológiai kor-

képviselő
útján való jog-
gyakorlás

életkorhoz
rendelt jogok

látozottságának. Nem mennyiségi különbség van tehát a gyerekek és a felnőttek jogai között, hanem „csupán” eljárási: jogaik érvényesítésére a gyerekek önmagukban nem képesek, ezért törvényes képviselők (szülő) vagy meghatalmazottak járnak el nevükben és jogaik védelmében. (Van kevés különbség a jogok terjedelmében is: egyrésztől szűk körben a jogszabályok meghatároznak természetesen életkorhoz rendelt jogokat, másrésztől viszont a gyakorlati kiszolgáltatottság miatti pozitív diszkrimináció, továbbá a speciális élethelyzetek miatt külön szabályozás szükségességét felismerve a törvények sok kérdésben bővebb és más jogokat állapítanak meg a gyerekekre, mint a nagykorú személyekre: *szociális jogok, büntetőjogi védelem, gyerekegészségügy, tanulói jogviszony*. Ezekben a kérdésekben a gyerekek jogai bővebbek és mások, mint a felnőtteké.)

érvényesülési
garanciák

A gyerekek cselekvőképességének teljes vagy részleges hiányából az következik, hogy a diákok esetében a jogalkotó részéről nem elegendő pusztán valamely jogot deklarálni, hanem annak érvényesülési garanciáit is meg kell teremteni. Míg ugyanis a felnőttek jogai esetében természetes, hogy az érintettek a számukra nyitva álló jogi és érdekérvényesítési eszközöket igénybe veszik, addig a diákok esetében ez korántsem természetes, sőt kivételszerű. Következik ez társadalmi és szocializációs helyzetükből, a diák képviselőjének áttételes érintettségéből, iskolarendszerünk elmaradottságából a szakmai és közéleti ügyek szétválasztását illetően. A diákok jogai tehát csak egyféleképpen nem maradnak pusztán deklarációk: akkor ha felnőtt-kötelezettségek meghatározásával biztosítják azok érvényesülését. (Nem elegendő például a diákok jogait deklarálni az iskolai sportlétesítmények szabadidőben történő használatára vonatkozóan, e diákjog érvényesülése csak úgy valósítható meg, ha az igazgató a pedellus munkaköri kötelezettségeit kiegészíti a tanításon kívüli sportlétesítmény-használat szabályaival.)

A gyermek mindenek felett álló érdeke

A Gyermekek jogairól szóló Egyezmény emblematikus szabálya a 3. cikk, amely az Egyezményben részes államokra a következő kötelezettséget állapítja meg:

„A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”

A gyermek mindenek felett álló érdeke. Na, igen. S mégis, mi szokott ennél fontosabbnak minősülni? Például a város érdeke. A költségvetési bázisszámok. Az iskola jó hírneve. Tanári imázs. A közösségi érdek. A szülők véleménye. Hitviták. A pénzügy. Pedagógiai-szakmai követelmények. Az eljárás gyors befejezése. Eredményes ügylezárás. Ágazati irányítás. Az önkormányzati autonómia. Körzetesítés vagy éppen a községi négyosztályos iskolához ragaszkodás. A nevelőtestület döntése. Az iskolafenntartó stratégiai céljai. A kárpótlási törvény végrehajtása. Kutatási terv. Orvosi presztízs. Idegrendszeri szempontok. Nemzetinek vagy éppen nemzetiséginek vélt érdekek. A kereskedelem, a gazdaság, a rendezési terv. Beruházások. Regionális összefogás. Politika, személyes ambíciók. Üzleti érdekek.

Ezek bizony gyakran, sok helyütt és nagymértékben szorítják háttérbe, előzik meg, nyomják el és sorolják hátrébb a gyerekek érdekeit. A Gyermekek jogairól szóló Egyezmény pedig egyértelmű: a gyermek érdekét kell elsősorban figyelembe venni a gyermekeket érintő döntések során. Ebben a parancsban kifejeződik egy jövőpárti társadalom két alapelve:

1. Semmilyen napi érdek nem lehet előrébb való a jövőt hosszú távon hordozó gyermek érdekeinél.
2. A gyerek minden mást megelőzően szorul védelemre, mert önmaga még nem képes érvényesíteni érdekeit.

Eszükbe jutott-e már a döntéshozóknak egy-egy testületi döntés előtt, egy határozat meghozatalakor vagy más döntés előkészítése során, hogy ügyükben van egy minden mást „überelő” szempont: a gyerek érdeke. Érveteltek-e már ezzel? Indult-e jogvita ezen az alapon? Pedig lehetne! Az Egyezményt kihirdető 1991. évi LXIV. törvény kihirdetése óta Magyarországon hivatkozható és számon kérhető szabály a „gyermek mindenek felett álló érdekének” tétele. Szoknunk

az Egyezmény
megállapításai

a gyermek
mindenek
felett álló ér-
deke

a jövőpárti
társadalom
alapelvei

az 1991. évi
LXIV. törvény

kell még e formulát ahhoz, hogy ugyanolyan természetességgel használjuk mindennapi gondolkodásunkban, mint például „a legfőbb érték az ember”-t használtuk a múltban, vagy „a tulajdon szentségét” és „az ártatlanság véelmét” használjuk a jelenben.

A jogrendszer pedig ismer több hasonló alapelvet, amely áthúzódik jogágakon és meghatározó szemléleti fogódzkodót jelent minden szintű jogalkotónak és jogalkalmazónak: gondoljunk a rendeltetésszerű joggyakorlásra, a joggal való visszaélés tilalmára. Ugyanilyen szintű szabály a gyermek minden felett álló érdekének tétele is, hiszen jogági és jogágazati határoktól függetlenül minden eljárásban és döntéshozatalban kötelező alkalmazni. Ha gyermekeink nem protestálnak ennek elmulasztása miatt, akkor az nem megértés, belátás vagy kompromisszum. Hanem kiszolgáltatottság, védtelenség, tehetetlenség.

És a kötelezettségek?

Felnőtti indulatunkban gyakran mondjuk (vagy ha nem is mondjuk, de gondoljuk), hogy a бүдös kölyköknek, inkább a kötelezettségeket kellene a fejükbe verni, semhogy állandóan a jogaikról beszélünk. Jogok ide vagy oda: köszönni kell, az öregeknek segíteni kell, az iskolát kitűnőre kellene járn, az otthoni rendet meg kell tartani, a szűlőket segíteni, a tanárokat tisztelni, az öregeket szeretni. Az autóhoz nem szabad hozzányúl, benne ülve szemetelni, a labdával játszani, hógolyóval etlalálni. A tanórán, szobájában este, hétvégén ebéd után csend legyen, holmijai között rend, ruháit tartsa tisztán, pucolja ki cipőit, ne legyen az ételben válogatós, becsűlje meg azt, ami van, sőt örűljön is neki, mert sokat dolgoznak a felnőttek érte. Tudja, mit ér 100,-Ft. Ne járjon a Vidámparkba vagy játékterembe, se „shoppingolni”, inkább olvasson; bárátnőivel ne flangáljon az utcán, inkább járjon háztartási szakörbe, hagyja azt az idétlen görkorcsolyát, járjon le evezni a Dunára.

Baseball-sapka, bomberdzseki, bakancs és flanelling helyett szép holmokban érezze jól magát. Kapcsolja ki a videót és olvasson végre, okosodjon a hülyéskedés helyett.

Kötelességek, kötelességek és kötelességek. Még szeren-

cse, hogy egyik sem törvényben szabályozott! Ezek ugyanis nem jogi normák, hanem erkölcsi, nevelési követelmények. S ilyenből van több tucatnyi az iskolában is! Nincs a világon még egy olyan munkahely, ahol annyi előírást és szabályt kellene betartani, mint napjaink iskolájában.

Csupa regula gyermekeink élete: regula otthon és regula az iskolában. A jog szerencsére csak elenyésző hányadát képezi ezeknek. A jogi kötelezettségek azok az átfogó és általános szabályok, amelyek minden gyerekekre és minden felnőttre igazak a jogszabály személyi hatályán belül. Minden tanköteles gyermekre, minden fogyatékos gyermekre, minden továbbtanulóra, minden diákra, minden érettségizőre, minden károkozóra és minden fegyelmi vétséget elkövetőre. A jog jellemzője az egyedi esetektől való függetlenség: a normativitás, és az államból eredő hatalommal szembeni kikényszeríthetőség. A gyerekek kötelezései alapvetően nem mások, mint egymás jogainak tiszteletben tartása: egymás testi épségéhez, tulajdonához, személyiségi jogaihoz, tanuláshoz fűződő jogának tiszteletben tartása. Ez a legfőbb köteletség. S akkor béke lesz az iskolák falai között, s béke lesz a család szívében is.

A lényeg, hogy az iskolában tessenek minél kevesebb jogi szabály közé szorítani gyermekeinket! Van körülöttük ugyanis elég. Ha mégis jogi szabályokba fogalmazunk kötelezettségeket, azt csak akkor tesszük, ha valóban normatív szabályról van szó, nem pedig egyéni ízlések, hangulatok, aktuális döntések utasítás formájú kőbe véséséről. Tanulja, tanulhassa meg a gyerek már iskolapolgár korában is, hogy a jog komoly dolog, komolyabb, mint a személyes akaratok. A jog mindig valamilyen intézményes hatalom személyektől független szabályrendszere. S ennek semmi köze nincsen apuka jókedvéhez, a pedagógus ízléséhez, vagy bárki másnak egyéni akaratához. A jogok, s a kötelezettségek sem személyfüggők. Csak a diktatúrákban. S ezen már túl vagyunk – remélem az iskolákban is. Újrakezdeni pedig nem kéne...

szabályhalmaz

kevesebb szabály = nagyobb szabadság

A törvényes képviselőről

A törvényes képviselőnek főként azokban a jogviszonyokban van meghatározó jelentősége, amelyekben a gyerek állampolgárként, általános jogalanyként van jelen: örököl, tulajdonosként rendelkezik, szerződést köt. Kisebb körben, de lényeges szerepe van a törvényes képviselőnek a gyerek speciális jogviszonyaiban is: gyámhatósági és családjogi ügyekben, a sportoló- vagy művészgyerekek jogviszonyaiban, a gyermekmunka ügyeiben. Ebben a körben már fontos lenne a gyerek „saját jogú” szerepeinek erősítése. Csak kisegítő szerepe van viszont a törvényes képviselőnek azokban a jogviszonyokban, amelyekben a gyerek tanulói jogviszony alanyaként van jelen. Ezek egy része jogilag nem is formalizált viszony (gondoljunk az iskolai élet számtalan mozzanatára, helyzetére), másik része pedig jogszabályban is megjelenő diákjogi státusz: tanuló, diákönkormányzat, iskolaszövetkezet, diákmozgalom, gyermekszervezet.)

A törvényes képviselő tehát csak egyik módja a gyerekek jogai érvényesítésének. A másik mód: a gyerekeknek mint speciális jogalanyoknak rendelkezésre álló közvetlen jogintézmények és eljárások, valamint a harmadik mód: az érdekképviselői, gyermek-önkormányzati és intézményi képviselői jog, ma még jórészt kidolgozatlan, vagy kezdetlegesen formalizált a magyar jogszabályokban. Az egyik fő kérdés mindebből következően a gyerekek jogaival kapcsolatosan az, hogy a gyerekek már jogszabályban deklarált jogainak érvényesítésére:

1. Elegendőek-e az általános jogintézmények és eljárások, amelyekben a törvényes képviselő jár el a gyerek képviselőjében?
2. Milyen speciális jogintézményt és eljárást lenne szükséges a nagykorú érdekeltnek számára kötelezettséggé előírni?

Nemzetközi Egyezmény a gyermek jogairól

Ahogy az EMBER veleszületett természetes jogait nagy nemzetközi egyezmények rögzítik a modern világban – s ez érvényesül az aláíró államok egész jogrendszerében –, úgy alkották meg 1989-ben – és ratifikálta azóta az ENSZ közel fél-száz tagállama – a Gyermek jogairól szóló Egyezményt.

a törvényes
képviselet és
a gyermek
speciális jog-
alanyiségének
kérdései

A Magyar Köztársaság az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki Magyarországon a Gyermek jogairól szóló Egyezményt, így annak szabályai a magyar jogrendszer részévé váltak. Ez fontos lépés volt a gyermekek jogainak érvényesítése szempontjából, mert biztos hivatkozási alapot jelent a jogalkotás és jogalkalmazás minden szintjén a gyermekek jogait sértő vagy háttérbe szorító más törekvésekkel szemben.

Az Egyezmény Preambuluma többek között kimondja, hogy a gyermekek jogainak külön szabályozása azért szükséges, mert a „gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot.” (Ezt a tételt egyébként szó szerint tartalmazza az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is.) Az Egyezmény vonatkozásában „gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”

A Gyerekek jogairól szóló Egyezmény egyik alapvető – és talán legemberibb – gondolata az, hogy a „szociális védelem köz- és magánintézményei, a közigazgatási hatóságok és törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”

A gyerekek legfontosabb joga tehát az, hogy törvény mondja ki: a gyerek érdeke megelőz minden más érdeket! Miért „legemberibb” ez a tétel? Azért, mert az emberiségnek az utódokhoz-, a jövőhöz-, a kiszolgáltatottsághoz- és rászorultsághoz való természetes alapállását úgy érvényesíti az agyonformalizált társadalmi szervezetrendszerben, hogy az minden egyes hatósági, bírósági és gyermekvédelmi ügyben-, továbbá a jogalkotásban is érvényesíthető, hivatkozható és vizsgálatható legyen. Ez nagyon fontos szabály! Azt jelenti, hogy semmilyen más érdek vagy szempont (például nemzet, haza, költségvetés, önkormányzatiság, migrációs politika, népesezés, ipar, közlekedés stb.) nem lehet erősebb a gyermek(ek) érdekeinél, s e mérlegelési erősorrendet törvény írja elő! Ez a tudatosság, előrelátás és gondos normaalkotás az emberiség legokosabb és legszebb gondolatainak rangjára emeli a gyermek érdekeinek mindenképp felettsége szabályát.

Az Egyezmény részletesen szól a gyermekek jogi helyzetének szinte minden vonatkozásáról. Ha lehet egy nemzetközi szerződés szép – ez az, mert tárgya és nemes szövegezése miatt olvasmányosnak is élvezetes.

a gyermekkor
különleges
segítséghez és
támogatáshoz
ad jogot

a legemberibb
tétel: a gyermek
érdeke
megelőz
minden más
érdeket

Az Egyezmény rögzíti:

- az Emberi Jogi Egyezményekből jól ismert szabadságjogoknak a gyermekkor specialitásaihoz igazodó különleges védelmét (élethez, névviseléshez, családi kapcsolatokhoz, véleménynyilvánításhoz, gondolat-, lelkiismeret és vallásszabadsághoz, egyesüléshez és békés gyülekezéshez, jó hírnévhez, emberi méltósághoz való jog);
- a gyermekeket megillető alapvető gondoskodásokat (orvosi ellátás, szociális biztonság, társadalombiztosítás, oktatás, játékhoz való jog, család támogatása);
- a gyermekeknek szükséges különleges védelem területeit (törvényellenes külföldre vitel, családegyesítés, tömegtájékoztatási ártalmak, erőszak és kizsákmányolás, nemi fejlődés, kábítószer, gyermekkereskedelem, örökbefogadás, fogyatékos gyermek különleges gondozáshoz való joga, büntetőjogi védelem és büntető eljárásjogi védelem);
- az állam kötelezően ellátandó konkrét feladatait (állami gondozás, helyettesítő védelem biztosítása);
- közigazgatási és igazságszolgáltatási szervek eljárásaiban a gyermek mindenek felett álló érdekének szem előtt tartása;
- jelentés készítése az Egyezmény megvalósításáról aláírást követő 2 éven belül, majd 6 évente.

Az Egyezmény minden pontja a „részes államokra” állapít meg kötelezettséget. Jól tetten érhető ebben is a gyermekek jogainak különlegessége: cselekvőképességük kizártsága vagy korlátozottsága miatt csak más cselekvőképes személyek vagy jogi személyek (intézmények, állami szervek, önkormányzat, stb.) kötelezettségének meghatározása útján értelmezhetők. Gyermeki jog nem létezhet „felnőtti” kötelezettség nélkül, hiszen saját jogai érvényre juttatására a gyermek nem –, vagy korlátozottan képes. Szükséges tehát a cselekvőképes környezet aktivitása a gyermek jogainak érvényesüléséhez. Ezt a felismerést tükrözi az ENSZ Gyermekek jogairól szóló Egyezménye, és sajnos még nem tükrözi megfelelően a magyar jogrendszer.

(Az Egyezmény több évtizedes tapasztalatokat összegez pontos, árnyalt és veretes szövegével, hiszen az Egyezmény „elődje” a Gyermek jogairól szóló 1959-es Nyilatkozat volt, amelynek alkalmazási gyakorlata alapozta meg az Egyezmény létrehozásának szükségességét.)

Az Egyezmény a részes államokra állapít meg kötelezettségeket, s nem pedig közvetlenül az egyes országok jogalkalmazóira. Azzal a ténnyel azonban, hogy az Egyezményt Magyarországon törvénybe foglaltan kihirdették, az Egyezmény követelményrendszere a magyar jogrendszer integráns része lett. Ez azt jelenti, hogy:

- a jogalkotás csak az Egyezménynek megfelelő jogszabályokat alkothat;
- a már létező jogszabályokat felül kell vizsgálni az Egyezménynek megfelelés szempontjából;
- a jogalkalmazóknak figyelemmel kell lenniük döntésük meghozatalánál a vonatkozó nemzetközi szerződés, továbbá az Egyezmény kihirdetéséről szóló törvény előírásaira;
- jogvita esetén az Egyezménybe foglalt követelményekre hivatkozni lehet, s a Bíróságnak figyelemmel kell lennie a Magyar Köztársaság által kihirdetett nemzetközi egyezmény szabályaira.

Ha lehet egy nemzetközi szerződés „szép”, a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény az. Veretes, kimunkált, tartalmilag és a kifejezések használatában is szép szövege méltán válik a világ civilizált jogrendszereinek alapdokumentumává.

A gyermeki jogok érvényesítése

A gyerekek (18 év alatti személyek) jogairól tudni kell, hogy jogsértés vagy ennek veszélye esetén a gyermeki jogok csak akkor érvényesülnek, ha van felnőtt vagy intézményi kötelezett az érvényesítésükre. A gyermek ugyanis jogainak érvényesítése érdekében saját maga nem – vagy 14 és 18 életév között csak korlátozott körben – léphet fel. (A jog ezt nevezi cselekvőképtelenségnek illetve korlátozott cselekvőképességnek.) A gyerekek jogainak gyakorlásához és érvényesítéséhez „alapesetben” is kell tehát egy áttétel, s ez az áttétel egyedi ügyekben a törvényes képviselő. Az általános jogérvényesítési eljárások, a rendelkezésünkre álló állampolgári jogvédelmi eszközök és technikák tehát nem feltétlenül alkalmasak e speciális gyermekjogi sajátosság akceptálására. A mindennapi élet sok-sok jogviszonyában természetesen és normálisan működik a törvényes képviselő, hiszen a szülő vagy a gyám

a képviselő
távollétében
gyakorolható
gyermekjogok

az állam „gon-
doskodása”

általában megteszi azokat a jognyilatkozatokat a gyermek nevében, amit a gyermek maga még nem tehetne a saját nevében meg. Van viszont a gyermeki jogoknak számtalan más területe, amelyben a törvényes képviselő típusosan nincs jelen. Ilyenek például a kollektív jogok, az érdekképviselési jogok, és az *állami szervek gyermekjogi kötelezettségeinek teljesítése*.

Az állam köteles a gyermekek jogai érvényesítésében tevőlegesen is közreműködni, ezt az Alkotmány 67. §-a és a Gyermekek jogairól szóló Egyezmény 4. cikke tartalmazza. Az Alkotmány 67. § szerint „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.” Az alkotmányos kötelezettség „gondoskodik” cselekvési tartalma egyértelműbb és könnyebben meghatározható, mint a „védelem” cselekvéskör. A „gondoskodik” tartalom jelenti az egészségügyi, szociális, oktatási, gyermekvédelmi ellátórendszer működtetését és az ehhez kapcsolódó állami szolgáltatások körét. A „védelem” állami kötelezettsége kidolgozatlanabb, esetlegesebb és bizony a jogszabályok által is kevésbé definiált. Az állami szervezetrendszernek ugyanis egy olyan jogvédelmi rendszert kellene az Alkotmány rendelkezése alapján működtetni, amely alkalmas arra, hogy egy nagyon tág jelenséggörben: a gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez való jogának megsértésében vagy veszélyeztetésében védelmet nyújtson. Fügyelemmel arra, hogy állami tevékenységről beszélünk, nyilvánvalóan csak jogi szabályozás alapján tudja ezt megtenni.

A Gyermekek jogairól szóló 1991. évi LXIV. törvény 4. cikke szerint „Az Egyezményben részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben gazdasági, szociális és kulturális jogokról van szó, ezeket az intézkedéseket a rendelkezésükre álló erőforrások határai között és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében hozzák meg.” E törvényi rendelkezés azt jelenti, hogy *a Magyar Államnak jogi kötelezettsége a gyermeki jogok érvényesítése*. Felmentés, viszonylagosság, teherbíráshoz arányosítás csak és kizárólag a kifejezetten gazdasági, szociális és kulturális jogok körében lehetséges – de még ebben a körben is tartalmaz az egyezmény egy utalást a ténylegesen rendelkezésre álló erőforrásokra.

A Gyermek jogairól szóló Egyezmény aláírásával a Magyar Állam azt vállalta, hogy az Egyezménybe foglalt jogok érvényesítésére minden rendelkezésére álló eszközt, eljárást, intézményt és forrást mozgósít. Az Egyezménybe foglalt gyermeki jogoknak nem csupán a betartására, hanem az aktív érvényre juttatására köteles az állam. Ez más minőségű kormányzati feladat, mint az állampolgári jogok egyéb területei, például a nemzetiségi és etnikai jogok, az adatvédelmi jogok, a fogyasztói jogok védelme vagy a betegjogok. Ott ugyanis cselekvőképes felnőtt állampolgárokról van szó, akiknek rendelkezésére állnak a jogérvényesítés általánosan használt eszközei. A gyermek azonban gyenge, kiszolgáltatott, védelemre szorul – és nem cselekvőképes. (Ez utóbbi azt jelenti, hogy a saját nevében érvényes jognyilatkozatot nem tehet, eljárásokat nem indíthat, igényeket nem érvényesíthet.) A gyermeki jogok területén tehát meghatározó a jogsértések rejtve maradása (látenciája), ezért kevés a gyerekügy, kevés a beadvány, alig van gyermekjogi eljárás. Legalább is a valósághoz képest kevés, hiszen még ez a nyilvánosságra kerülő „kevés” is milyen sok, ha a gyámhatóságok terhelésére vagy a média által felkapott néhány konkrét ügyre gondolunk!

A gyerekeknek mindenki jót akar – úgy általában és elvileg. Konkrétan és gyakorlatilag már nem feltétlenül esik egybe a gyermek jogaival a könnyes szemű és elhivatott szakmai érvelés. Az a jó szándékú, kétgyermekes önkormányzati képviselő is ebbe körbe tartozik, aki tudja ugyan, hogy az iskolaépületet nem kellene eladni, tudja ugyan, hogy ez az iskolaát-szervezés a gyermekek jogait sérti, de belátva a falu gazdasági érdekeit és félve attól, hogy saját gyermekeinek érintettsége okán személyes elfogultsággal bélyegzik meg, „felülemelkedik” és mégis csak megszavazza a testületi döntést. Mert a képviselőnek csak úgy elvileg dolga a gyermeki jogok védelme, a saját gyermeke érdekeitől a „személyes érintettség” okán éppen, hogy el kell tekintsen (más gyermekérdekű érintettség pedig nincsen a döntéshozatalban!), mert soha semmilyen gyermekjogi következménytől ebben az országban még nem kellett tartani, mert a gyermekek érdeke és az egyéb érdekek konfrontációja és egyeztetése nem intézményesült, mert a gyerekek „nem szólnak vissza” – csak legfeljebb zavaros fejű szüleik, ami már megint egy másik kérdés, politikai eszközökkel kezelhető.

állami garancia a gyermeki jogok érvényesítésére

a látencia fontossága

Nálunk nincsenek ügyek a gyerekek jogainak sérelmeiből, helyesebben mindig csak egy-egy konkrét gyermek sorsa tudja elérni a média és a hivatalok ingerküszöbét. A százaké, ezreké már nem. S erről nem feltétlenül a sajtómunkások vagy a hivatalnokok tehetnek személyesen (talán ők is egy keveset), hanem mindenek előtt és elsősorban a Magyar Állam! Még hozzá azért, mert tizenöt évvel a Gyermekjogi Egyezmény aláírását követően sem hozta létre azt a gyermekjogi intézményrendszert, amelynek hivatali feladata és hatásköre a gyermekjogi sérelmek figyelése, elemzése, értékelése, „ügyé csinálása” és az állami intézkedések kezdeményezése. S most már nem a gyermekvédelemről beszélünk, hiszen a gyermekjóléti szolgálatok és gyámhatóságok rendszere legalább létezik és működik. De a még nem veszélyeztetett gyermekek életét érintő számtalan jelenségkör gyermekjogi szempontú megközelítésének és közgondolkodásba vitelének mai napig hiányzik az állami illetékese.

A gyermekek jogainak érvényesítése állami feladat. (Lásd az Alkotmány és a Gyermek jogairól szóló Egyezmény fentebb részletezett rendelkezéseit.) Ez az állami feladat magába foglalja:

- egyfelől az egyes jogágak részét képező gyermekjogi rendelkezések megalkotását és alkalmazását; (Oktatási jogok, szociális jogok, családjog, gyermekvédelem, büntető jog és eljárás, polgári jog és eljárás, idegenrendészet, egészségügyi jogok, művelődésügy, munkajog, médiajog stb.)
- másfelől pedig tartalmazza a gyermeki jogok érvényesítéséhez szükséges – ágazatokat átívelő – állami funkcionális tevékenységeket. (Speciális jelzőrendszert, a kormányzati szintű gyermekjogi koordinációt és jogalkotás kezdeményezését, a helyi önkormányzatok szintjén a gyermekek jogai védelmének segítését, különös szintű vagy speciális jogorvoslati és felügyeleti eljárásokat /például az államigazgatási eljárásban, oktatásigazgatásban, intézményfenntartásban, önkormányzatok törvényességi felügyeletében/, a gyermeki jogokkal kapcsolatos jogi felvilágosítást, gyermekjogi szakemberképzést és kutatásokat.)

E két feladatcsoportnak megfelelően a kormányzati struktúrában az ágazati minisztériumok működtetik az egyes jogágak gyermekjogi rendelkezéseit is érvényesítő intézményeiket, ilyen például az oktatási jogi biztos, a betegjogi képviselők,

gyermekjóléti szolgálatok, gyermekvédelmi szervek, gyermekjogi képviselők, szociális-családjogi és gyermekvédelmi jogi biztos és az állami szervek, illetve önkormányzatok megfelelő szervezeti egységei. Ma csak a gyermekvédelemnek van miniszteriális felelőse, a gyermeki jogok érvényesülésének nincsen! (Pedig lenne hozzá hatályos törvényi felhatalmazás: egyrészt a 1995. évi LXIV. törvény (A Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról, valamint az ifjúsággal összefüggő egyes állami feladatok ellátásának szervezeti rendjéről) 7/A. § -a: az ICSSZEM a kormány nevében ellátja a Gyermek jogairól szóló Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényben foglaltak *„végrehajtásának összehangolásával és ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat.”* Ugyanezt a jogkört bontja ki az ifjúsági, családjogi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter feladat- és hatásköréről szóló rendelet, amely *a Gyermek jogairól szóló Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos feladatok koordinálását és végrehajtásuk ellenőrzését, valamint az Egyezményben foglaltak érvényesüléséről szóló hazai és nemzetközi jelentések elkészítését határozza meg a minisztérium feladataként.*

E közvetlen gyermekjogi feladat-meghatározáson kívül közvetetten is tartalmaz gyermekjogi feladatokat a rendelet, hiszen a kormány feladatainak körében határozza meg a szaktárca számára a gyermek- és ifjúságpolitikai programok összehangolását, törvényhozói és kormányzati intézkedések hatásvizsgálatát, a jogszabály-előkészítést és a kormányzati döntéselőkészítést; míg „saját” feladatként a kormányzati és más ágazati intézkedésekre illetve programokra történő javaslattételt, a gyermekeket érintő országos ágazati koncepciók kidolgozásában történő közreműködést, a gyermekek és fiatalok élethelyzete változásainak nyomon követését, gyermek- és ifjúságkutatót, ágazati információs rendszer működtetését.

ifjúság(ügy)i
ombudsman
szükségessége

Az ifjúsági jogokról

az Alkotmány
16. §-a

az ifjúság ér-
dekvédelmé-
nek jogalkotá-
si feladata

szabályozás-
hiány

Az Alkotmány 16. §-a és 67. § (3) bekezdése kifejezetten utal az ifjúsági jogalkotásra. Az ifjúsági jogalkotás „ágazati értelemben” az Alkotmány 16. §-ának rendelkezésén nyugszik: „A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.” Ezt kiegészíti az Alkotmány 67. § (3) bekezdése, amely szerint: „Az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák”. Ezzel a két rendelkezéssel az Alkotmány egyrészt a létező, de bővíthető körű ágazati jogszabályokra utal; másrészt az ifjúsági jogokról illetve azok érvényesítéséről szóló – és jelenleg még nem létező – *ifjúsági törvényre*. Ennek az alkotmányos kötelezettségnek a kormányzati munkamegosztásból következően most éppen az SZMM egyrészt az önkormányzati, ágazati, kormányzati és parlamenti jogalkotás irányában a katalizátor- illetve kezdeményező szerepvállalásával tud eleget tenni; másrészt az ágazatok hatáskörébe nem tartozó, de jogi szabályozást igénylő gyermek- és ifjúsági kérdésekben saját jogalkotásával. Ez utóbbi körbe tartozik mindenféleképpen az ifjúság érdekvédelmének jogalkotási feladata.

Az alkotmányos felhatalmazás alapján tehát további jogszabályok bontják ki az állami kötelezettségeket az ifjúsági jogok területén: munkajogi és foglalkoztatási, közoktatási és felsőoktatási, szociális és lakásügyi, büntető, büntető eljárási, büntetvégrehajtási törvények és pénzügyi tárgyú jogszabályok határozzák meg az állami feladat tartalmi kereteit. Ifjúságstratégia hiányában a mindenkor kormányzat politikai divatjainak és ötleteinek megfelelően születnek – esetlegesen és gyakorta előkészítetlenül – ifjúsági jogokat érintő jogszabályok: önkéntes ifjúsági építőtáborról, foglalkoztatási „parkoltatásról”, hallgatói jogokról, tandíjmentességről, diákhitelről, iskolaszövetkezetről, első lakáshoz jutás kedvezményeiről, családalapítás támogatásáról, drogról, sportról. Viszont – szintén a Stratégia hiányában – nem születtek meg olyan jogszabályok, amelyeknek meg kellett volna, például az ifjúsági érdekegyeztetés rendszeréről, az ifjúságstatisztikáról, a hallgatói önkormányzatok hatáskörének erősítéséről a felsőoktatási integráció folyamatával összefüggésben, ifjúsági intézményrendszerről, gyermeki jogok érvényesítéséről.

Az ifjúsági jogalkotás harmadik szegmensében – a létbiztonság, oktatás-nevelés mellett az ifjúsági érdekvédelemre történő különös gond fordítása tárgyában – a hatályos jogszabályok nem tartalmazznak állami kötelezettséget. A tárgykörhöz kapcsolódó jogszabályokban csupán egy-egy állami ifjúsági intézmény vagy állami ifjúsági pénzalap(program) működésének szabályozása kapcsán bukkannak fel részvételi elemek. Az állami ifjúságpolitika alakításával kapcsolatos érdekvédelemre nincsen jogi szabályozás. Éppen ezzel a hiánussal függ össze az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (No.R (97)3. számú ajánlása a tagállamok számára az ifjúsági részvételről és a civil társadalom jövőjéről.

Az ifjúsági jogok magyarországi artikulációjának szintjét és a korábbi kormányzatok gyermek- és ifjúsági stratégia hiányában történő jogalkotását jól mutatja, hogy kizárólag intézmények működtetésének szintjén és mentén történt ifjúsági jogalkotás:

1995. évi LXIV. törvény a Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról, valamint az ifjúsággal összefüggő egyes állami feladatok ellátásának szervezeti rendjéről (A törvény címe arra utal, hogy történt valamely normatív szabályozási kísérlet az ifjúsággal kapcsolatos állami feladatok ellátásának rendjéről, azonban erről szó nincsen, a GYIA és NGYIK működésének szabályain kívül még a miniszter különböző intézményekkel kapcsolatos hatásköreit tárgyalja a jogszabály.)

A 2/1999 (IX.24.) ISM rendelet, a Gyermek és Ifjúsági Alap-program és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről.

A MOBILITÁS, mint az ifjúsági tárca legnagyobb szolgáltató szervezete rendeleti szabályozás nélkül működik.

Az ifjúsági jogok érvényesülésének elősegítése

Tisztázandó fogalmi kérdés a „gyermeki jogok” illetve az „ifjúsági jogok” viszonya. A gyermeki jogok magukba foglalják a 14–18 év közöttiek jogait is, tehát számos kérdésben átfedés van a gyermeki jogok törvény által használt fogalma illetve az ifjúsági jogok politikai megközelítése és néhány ágazati rendelet által használt fogalma között. A hazai ifjúságpolitiká-

ban szokásos terminológiában a 14–26 év közötti (egyreszt 14–35 év közötti) korosztályt nevezik fiataloknak (ifjúságnak). Az ifjúsági intézményrendszerrel és kedvezményekkel kapcsolatos „ifjúsági” jogszabályok részben tehát a gyermeki jogokba tartoznak. Az „ifjúsági jogok” alatt azokat a kedvezményeket, pozitív diszkriminációs szabályokat, felsőoktatási jogokat és más ifjúsági intézményrendszerekkel kapcsolatos jogi szabályozást érthetjük, amelyek a nagykorú fiatal állampolgárok jogait és kötelezettségeit érintik. A 18 év feletti fiatalok már nem gyermekek, jogi értelemben teljes cselekvőképességgel bírnak, nagykorú állampolgárok. Jogaik érvényesítésében törvény szerint nem korlátozottak. *Míg a gyermeki jogok esetében a gyermek cselekvőképességének teljes hiánya vagy korlátozottsága miatt az állam alkotmányos kötelezettsége a jogérvényesítés segítése és a speciális védelem nyújtása; az ifjúsági jogok esetében – figyelemmel az ifjúság különös társadalmi helyzetére – alkotmányos felhatalmazás csak a létbiztonsághoz (lakás, munkahely), oktatás-neveléshez és az ifjúság érdekvédelméhez kapcsolódó állami kormányzati tevékenységre áll fenn.* Az „ifjúsági jogok” is tehát ebben a körben határozhatnak meg speciális ifjúsági feladatokat a kormányzat számára. Jegyzetünkben a dilemmát úgy oldottuk fel, hogy a „gyermek” jogi kategóriáját a „kisgyermek” (0–14) és a „serdülő” (14–18) szakmai kategóriája fedi le együtt; míg az „ifjúsági jogok” sávját pedig a „serdülő” és a „fiatal felnőtt” kategóriái.

Az ifjúsági jogok tekintetében az állami tevékenységre felhatalmazás áttételesebb, mint a gyermeki jogoknál láttuk: az Alkotmány 16. §-a az ifjúság létbiztonságával, oktatásával és nevelésével, érdekeinek védelmezésével kapcsolatosan ír elő az állam számára „különös gondot fordít” tartalmú kötelezettséget. Az Alkotmány 67. § (3) bekezdése e kötelezettség tartalmát külön jogszabályokra utalja: „Az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák.” Mindebből az következik, hogy az Alkotmány az ifjúság különös társadalmi helyzetére tekintettel megkülönböztetett, speciális állami, kormányzati tevékenységet ír elő

- a létbiztonság (pl. lakás, munkahely),
- az oktatás és nevelés, valamint
- az ifjúság érdekvédelme (pl. érdekegyeztetés, pozitív diszkrimináció, ifjúsági kedvezményrendszer) területein.

Az állami tevékenység célja az ifjúság szocializációs folyamatainak befolyásolása a társadalmi esélyegyenlőtlenségek mérséklése, a közéleti aktivitás és a felelős állampolgári magatartás kialakítása, a jogállamiság erősítése, a minden gyermeket és fiatalt egyéni adottságainak és képességeinek megfelelően megillető cselekvési tér biztosítása érdekében. kormányzati eszközök alkalmazása különböző társadalmi jelenségekkel kapcsolatosan, amelyek előnyösen vagy hátrányosan befolyásolják az ifjúság „különös társadalmi helyzetét”. E „különös gondot fordít” tartalmú kötelezettségnek szerves része a jogalkotási felhatalmazás teljesítése és az így meghatározott ifjúsági jogok érvényesítésében való közreműködés is.

Stratégiai szintű feladat az ifjúsági jogoknak és érvényesítésük állami segítésének *ifjúsági törvénybe* foglalása. Az ifjúságra vonatkozó törvénykezés vonatkozási pontja ebben a jogszabályban már nem egy (vagy több) létrehozandó és működtetendő állami intézmény kell legyen, hanem a az ifjúsággal kapcsolatos állami és önkormányzati közfeladat. Az eszköz nem lép az ellátandó közfeladat helyébe, s egy közalapítvány, egy költségvetési program vagy egy állami szervezet nem tűnik annak, ami biztosan nem lehet: a jogalkotás céljának. Az ifjúsági törvénynek az Alkotmány, a Gyermek jogairól szóló Egyezmény, s a már reánk is hatályos EU-normák rendelkezéseivel összhangban tartalmaznia kell:

- az ifjúsági jogokat;
- az ezek biztosításával és érvényesülésük elősegítésével kapcsolatos állami közfeladatokat;
- az ifjúsági érdekegyeztetés normatív szabályait;
- az állami ifjúságpolitikai tevékenységgel összefüggésbe álló alapvető eljárási szabályokat;
- az ifjúsági közfeladatok ellátására szolgáló intézményrendszer elemeit és főbb feladatait, munkamegosztását. (Az ifjúsági intézményrendszer egyes elemeinek részletes jogi meghatározása és működésük jogi szabályozása már csak rendeleti szint.)

stratégiai feladatok

EU-normák

Feladatok

1. Melyek a gyermeki jogok alapvető jogi forrásai?
2. Melyek az ifjúsági jogok alapvető jogi forrásai?
3. Melyek a jogi, s melyek az ifjúsági szakmai kifejezések az alábbiak közül, s mi a viszony (átfedés, különbözőség) közöttük?
 - kiskorú;
 - kisgyermek;
 - gyermek;
 - serdülő;
 - cselekvőképtelen;
 - cselekvőképes;
 - korlátozottan cselekvőképes;
 - ifjú, ifjúság;
 - fiatal felnőtt;
 - nagykorú;
 - felnőtt.
4. Egy jövőbeni ifjúsági törvény szükséges tartalmi elemei?

Irodalom

Gyermekjogi vonatkozású törvények felsorolása

1. Kivonatok A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYÁRÓL szóló 1949. évi XX. törvényből.
2. 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.
3. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény és annak hatályba léptetéséről illetve végrehajtásáról rendelkező szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet.
4. 1952. évi IV. törvénya házasságról, a családról és a gyámságról, egységes szerkezetben a hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1952. évi 23. törvényerejű rendelettel, valamint a végrehajtásáról szóló 7/1974. (VI. 21.) IM rendelettel és a 4/1987. (VI. 14.) IM rendelettel.
5. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényből.
6. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény.
7. Kivonatok a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény.
8. 7/2002. (V. 25.) ISM-OM együttes rendelet az ifjúságsegítő szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról.

9. A pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szóló 2004. évi CXXIII. törvényből.
10. 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.
11. 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről.
12. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény.
13. Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény.
14. A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény.
15. A társadalmi szervezetek gazdálkodó tevékenységéről szóló 114/1992. (VII.23.) Korm. rendelet.
16. A társadalmi szervezetek nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 6/1989. (VI. 8.) IM rendelet.
17. Az alapítványok gazdálkodó tevékenységéről szóló 115/1992. (VII.23.) Korm. rendelet.
18. Az alapítványok nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 12/1990. (VI. 13.) IM rendelet.
19. Az SZJA meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény.
20. A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény.
21. A Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény végrehajtásáról rendelkező 160/2003.(X.7.) és az azt módosító 2005-ös Korm. rendelet.
22. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény. (Az egyéb szervezetekre vonatkozó külön rendelkezések.)
23. A számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 224/2000. (XII.19.) Korm. rendelet. (A társadalmi szervezetekre és alapítványokra vonatkozó rendelkezések.)
24. A nonprofit ügyintéző és a nonprofit menedzser szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 7/1998. (III. 11.) MüM rendelet.
25. A társadalmi szervezetek és alapítványok nyilvántartásáról szóló 2001-es IM rendelet.
26. 1995. évi LXIV. törvény a Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról, valamint az ifjúsággal összefüggő egyes állami feladatok ellátásának szervezeti
27. A 2/1999 (IX.24) ISM rendelet, a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről.

3. AZ IFJÚSÁG MEGISMERÉSÉNEK ALAPJAI: AZ IFJÚSÁGKUTATÁS

*(Nem csak) szociológiai bevezetés
az ifjúságkutatáshoz*

Jelen fejezet témája: az ifjúságkutatás és más nézőpontok igazságainak összefüggése, a szociológia és más tudományok eszközeinek viszonya, a szociológia kezdetei Magyarországon, az 1956. utáni újrakezdés, műhelyek az ifjúságkutatásban, egy úttörőnek számító kutatás jellemzése, a szociológiai eredmények publikálása, fontosabb gyűjtemények és elérhetőségük, a kutatási témák és eszközök összetettebbé válása, egy alpmű a módszertani irodalomból, a legfontosabb felvételi eljárások, az eredmények tagoltan vagy rosszul tagolt feldolgozásának buktatói.

a tudománytól
függő igaz-
ságok

A társadalom (és annak szegmensei) megismerhető(ek). Ez napjainkban közkeletűnek tekinthető felfogás. Ezt az álláspontot a társadalom különböző szféráiban működő szervezetek, intézmények más-más hangsúlyokkal tekintik igaznak, más eszközökkel tartják megvalósíthatónak. Az ifjúságról más igazságokat tekint fontosnak az orvostudomány, a lélektan, a szociológia, másképp látják a fiatalokat a különböző oktatási intézmények, a gazdasági szervezetek, a médiavilág különböző szervezetei, stb. Mi az, ami mégis közös bennük? Az, hogy az emberi életút kezdeti szakaszában előkről kívánják elmondani saját igazságaikat. Legyenek azok valós (igazolható) vagy vélt igazságok, esetenként pedig olyanok, amelyek csak a valóság kívülálló manipulálására konstruált, tudatos ferdtései.

Utóbbiaknak jellegzetes példái a kereskedelmi televíziócsatornák valóságshow gyűjtőnevű műsorai, amelyek kiválóan alkalmasak annak elhitetésére, hogy valós szellemi és/vagy fizikai befektetés nélkül is elérhető olyan siker, amelyet a társadalom hírnévvel, busás anyagi elismeréssel „jutalmaz”. A mindenki szeme láttára „megvalósuló” felemelkedés mítoszának terjesztése sokkal nagyobb vétke ezeknek a programoknak, mint a kulcslyuktechnikával megvalósított kukucskáló élmény számlálatlan terjesztése. A kukucskálás

legfeljebb sokak ízlésével ellentétes. A hamis mítosz terjesztése viszont olyan életprogramok felé tereli a fiatalok nem kis részét, amelyek beteljesíthetetlen remények kialakításával fékezik lehetőségeiket. Azt, hogy helyzetük reális felismerése révén sorsuk alakításának valódi eszközeit keressék. A manipulatív célú, *látszat igazság* gyártása, bemutatása szélsőséges eset, bár nem állíthatjuk, hogy a fenti példa egyedülálló lenne manapság.

hamis mítosz,
látszatigazság

A valós vagy jóhiszemű, de vélt igazságok egész sorozata kapcsolódik a gyermektelen párok közismert, és sokféleképpen megközelített jelenségcsoportjához. Vegyünk szemügyre néhány idekötődő igazságot: Az *orvostudomány felől szemlélve* a gyermektelenség egyik összetevője a tartósan együtt élő párok egyikének meddősége. Ezt az ezredfordulón az Európában átlagosnak ismert 12 százalékkal szemben, dr. Dévai István egy frissen befejezett kutatásra hivatkozva mintegy 20 százalékra tette 2001. júniusában. A férfi vagy női meddőség kezelhetőségére az orvoslás többféle eljárást ismer, kutatásai révén egyre több meddőségi ok elhárítására képes javaslatokat tenni.

orvosi meg-
közelítés

A sajátos orvostudományi és orvoslási igazságok mellett a józanabb orvosok azt is látják, hogy a gyermektelenség testi okai részben abból adódnak, hogy egyre több nő szeretné 30–35 éves korában megszülni első gyermekét. Ez az életkor pedig, testi szempontból korántsem tekinthető a gyermekvállalás ideális időpontjának. Itt egy sajátos szempontú felismerés „igazsága” ütközik azzal az „igazsággal”, hogy a fiatalok jelentős része joggal gondolja, hogy a korábban vállalt gyermekek felneveléséhez rosszabb körülmények között kellene hozzákezdeniük, mint pályáivuk későbbi szakaszában. Úgy vélik – és joggal! – hogy harmincadik életévük környékén jobb lakásviszonyokat, magasabb életszínvonalat teremthetnek, és felelőtlenség lenne ezekről lemondva gyermeket hozni a világra.

Az *önkormányzatoknak* azzal kell szembenéznüik a felnövő ifjú generációk későbbre halasztott szülővé válása kapcsán, hogy más gondolkodású, érdekeiket, elvárásait határozottabban képviselő fiatal választók mérlegelik a gyermekintézmények állapotát. A bölcsődei, óvodai körülményekről, a helyben elérhető iskolák állapotáról érettebb fejjel alakítják ki véleményüket, másképp kérik számon mindezt a helyi képviselőtestületen, polgármesteren. Ebből a nézőpontból az látszik

önkormány-
zati megköze-
lítés

„igazságnak”, hogy a rendszerváltás környékén, a tipikusan fiatalabb szülőkkel elfogadtatható viszonyokat a napjainkban szülőkké váló fiatalok éles kritikával kezelik. Ha a helyi vezetés nem képes az igényesebb elvárásoknak eleget tenni, akkor az érintett generáció jelentős arányban elvándorol a településről. A helyben vagy közelben elérhető munkaalkalmakon, megszerezhető lakásokon túl ilyen szempontok is befolyásolják egy-egy község, város ún. népességmegtartó erejét. Ennek fenntartása, megerősítése érdekében helytől és a testületek politikai tagoltságától függően más-más lépéseket határozhatnak el az önkormányzatok, amelyek során a település népességének sokféle igényét mérlegelhetik, és döntéseikben más-más hangsúlyokat tekinthetnek fontosnak. Eredményként pedig településenként eltérő módon juthat érvényre az is, amit a gyermektelen fiatalokkal kapcsolatos igazságként hasonlónak látnak.

A *politika felől szemlélve* a gyermektelen párokra koronként eltérő módon tekintettek. És nem csak tekintettek, de eltérő következményű jogi szabályozásokat is szenteltek ennek a társadalmi jelenségnek. Az igazságok sorozata részben a politikai és ideológiai kiindulópontoktól függött, de a magyar történelem során eltérő ideológiai alapról is eljutott a politika hasonló álláspontokhoz. A gyermektelenséget az önzéssel, a nemzettel szembeni felelősség hiányával, szélsőséges esetben a nemzethalál előidézésével is azonosították. Ezekből a premisszákból kiindulva a politikai döntéshozók hol büntetni rendelték a gyermektelenséget (lásd: gyermektelenségi adó¹⁹ az ötvenes években és ezzel párhuzamosan az abortusz szinte teljes tilalma), hol erőteljesen ösztönözték a gyermekvállalást (lásd: az 1973. évi népesedéspolitikai határozat²⁰). A gyermekvállalástól tartózkodókat szélsőségesen büntető-korlátozó és gyermeket vállalatokat támogatási rendszerrel „jutalmazó” jogszabályalkotás „eredményeként” néhány évig mindkét esetben nagylétszámú évjáratok születtek Magyarországon. Az ötvenes években világra jött ún. Ratkó-gyerekek és az 1970-es évek második felében születettek kiugróan magas száma mindkét esetben akkor okozta az első komoly gondot, amikor kiderült: befogadásukra felkészületlenek a hazai gyermek- és oktatási intézmények. A következőt pedig akkor, amikor felnőttek és elhagyták ezeket az intézményeket. A rendszerváltást követően erőteljesen kitolódott az első gyermekek vállalá-

sának időpontja és csökkent a szülőpárok által vállalhatónak tartott gyerekek száma. Erre reagálva a nemzetféltő politikai gondolkodás sikertelenül kívánta elterjeszteni a háromgyermekes családmódelnek nevezett elképzelést. Annak ellenére, hogy igazságukról ugyanolyan meggyőződéssel beszéltek, nyilatkoztak és írtak képviselői, mint amilyen meggyőződéssel hittek igazukban Ratkó Anna és később a népesedéspolitikai határozat megalkotói.

A demográfia kiegyensúlyozottabban közelíti meg ezt a társadalmi jelenséget, és a termékenységi mutatók elemzésével igyekszik a tényeket értelmezni, nemzetközi összehasonlításokban is figyelembe veszi az egyes országok eltérő gyermek- és szülőtámogatási modelljeit, de mérlegeli a jellegzetesen eltérő vallású népek, eltérő kulturális hagyományait is. Jellegzetes példája ennek Hablicsek László 1997. novemberi elemzése, amelyben a korábban számított 1,5 körüli termékenységi mutatót túlzottan optimistának tekintette és az ezredfordulóra 1,20-1,30 közötti, alacsony termékenységet feltételezett. Számításait és becsléseit kiterjedt érvrendszerrel alátámasztva úgy látta, hogy 2030-ra akkor számolhatunk 1,60 körüli, közepes termékenységgel, ha addig létrehozunk, és folyamatosan működtetnek is egy hatékony családtámogatási rendszert Magyarországon.

Mindezek után mik (lehetnek) az ifjúságkutatás igazságai a gyermekvállalásról, gyermektelenségről? Bármilyen fiatal népesség (lokális vagy átfogó) kutatásában kell a gyermekvállalásról kialakult álláspontokat, fantáziákat vagy reményeket vizsgálnia elengedhetetlen, hogy saját kutatási programja megalkotása során megismerje a témában fontos közelítésmódokat. A nézeteket, amelyeket más tudományágak vallanak, és az eljárásokat, amelyeket a társadalom intézményei a termékeny korokban élő fiatalok kapcsán gyakorlatukban követnek. Ezután érdemes meghatározni, hogy mit célszerű vizsgálni egy kutatásban, és az adatok elemzésekor miről célszerű értelmezést készíteni. A gyermekvállalás és gyermektelenség kérdéskörében például célszerű arra figyelni, hogy a tanuló és a már dolgozó fiatalok miként gondolkoznak a remélt gyerekek számáról. Egy 2001 őszén 18 és 29 év közötti, Zuglóban élő fiatalokról készült 600 személyes vizsgálatban az alábbi tapasztalatok születtek a gyermeket remélő, de még gyermektelen csoportban:

demográfiai
megközelítés

az ifjúságkutatás
szempont-
rendszere

1. táblázat Hány gyermeket szeretne, foglalkozás szerint (N = 431, %)²¹

	egyet	kettőt	hármát	többet	nem tudja	Σ
tanul n = 176	11	62	22	3	2	100
dolgozik n = 255	22	65	10	2	1	100
Σ	18	64	15	2	1	100

Az igen erősen szignifikáns keresztkapcsolat (egy ezrednél kisebb a valószínűsége, hogy más személyek megkérdezése esetén eltérő eredményt kaptunk volna) alapján azt kellett megfogalmaznunk, hogy a kövér kiemelésekkel jelzett cellákban ellenkezően gondolkozó tanulók és dolgozók reményeit ismerhettük meg. A széli helyzetek, az egy és három gyermeket remélők *arányainak felcserélődése* azt jelzi, hogy az *elhelyezkedés fordulópontot jelent*. A már dolgozó fiatalok *mértéktartóbban* gondolkoznak megszületendő gyermekeik számáról, mint a tanulók. A váltásnak legalább két számításba vehető okát kell figyelembe vennünk. Elsőként azt a *sokoldalú valóságismeretet*, amelyet egyetlen iskola sem nyújthat úgy a diákjainak, mint a munkahelyek. A munkahelyek összetettebb ismeretségi kört kínálnak, mint az iskolák, amelyekben hasonló helyzetű fiatalok, egymástól kevéssé eltérő célokat kívánnak elérni. A tagoltabb kapcsolati kör mellett a munkavégzés felelőssége, az alá- és fölérendelt helyzetek hálózata, az ezekben betöltendő szerepek változatossága egyaránt a realisabb látásmód és a visszafogottabb fantáziák felé terelik a nemrég még tanuló fiatalokat.

A másik ok közvetlenebb. A dolgozó fiataloknak mást jelent remélt gyermekeik lehetséges száma, mint a tanulóknak. Azért, mert *közelebbi programnak tekinthetik* a gyermekvállalást, mint a tanulók. A későbbiekben, a remélt első gyermek megszületésének várható idejét vizsgálva ezt a hipotézisünket nem kellett elvetnünk, a tanulók későbbre remélték első gyermeküket.

Ezekkel a megállapításokkal az ifjúságkutatás olyan ismereteket adhatott a gyermekvállalás, sokáig tartó gyermektelenség jelenségköréhez, amelyek *más közelítésekől hiányoztak*. Jó okkal feltételezhettük, hogy ezek nem csak Zuglóban érvényes igazságok.

Az emberi társadalmak története során sokáig kételkedtek abban, hogy a társadalomról, az azt alkotó emberek csoportjairól, e csoportok kapcsolatairól megalapozott képet lehet alkotni, valamint, hogy ezek sajátosságai változhatnak és a változások okai feltárhatóak. Még általánosabban: az emberiséget körülvevő természeti környezet sajátosságait is sokáig megismerhetetlennek vélték, majd a megismerés spekulatív útjait tartották lehetségesnek.

Arról, hogy milyen a világ és benne milyen az ember, milyenek az emberi csoportok és kapcsolataik sokáig csak a valóságok által szentesített tanításokat tekintették elfogadhatónak. Sok évezredes út során, sokszor emberáldozatok árán jutottunk el addig, hogy tudományosan megalapozott, tényekkel bizonyított megállapítások születhettek világunkról, benne az emberről és csoportjairól. *Előbb a természettudományok*, majd fokozatosan *a társadalmi jelenségek megismerése* jutott el a kutathatósáig, a kutatásokkal megalapozott nézetekig

A társadalom (és szegmenseinek) megismerésén belül *a szociológia viszonylag új tudományág*. A közgazdaság, a néprajz, a lélektan jóval korábban meghatározta önmagát, előbb kezdte kialakítani a megismerés sajátos eszközrendszerét, vizsgálati irányait. Amikor már modern értelemben vett társadalmi megismerésről beszélhettünk, egymás mellett léteztek olyan vizsgálódások, amelyekben a gondolkodók meglévő információk új szempontú értelmezése során jutottak el új megállapításokig, és olyan kutatások, amelyeket a tudományos megismerés érdekében folytattak, módszeres adatgyűjtésre alapoztak. *Az adatgyűjtés eszközeit a szociológia gyakran olyan tudományágakból vette át (alakította sajátos céljaihoz), amelyek korábban jöttek létre.* Ily módon a szociológia a néprajztól tanult sokat a megfigyelés, a terepmunka egyes megoldásainak elsajátítása és formálása révén, a lélektanban használatos interjútechnikák egy részét alakította a maga sajátos igényeihez, a statisztikai adatgyűjtés és a piackutatás módszertani eszközeiből hozta létre a standard szociológiai kérdőívet. Jellemző, hogy ezeknek az eszközöknek az alkalmazása egészen korai társadalomvizsgálatokban is megjelent. Csak a példa kedvéért érdemes megemlíteni, hogy Friderich Engels *A munkásosztály helyzete Angliában* c. 1845-ben megjelent munkája részben olyan információkon alapult, amelyeket munkáscsaládokhoz albérlőként beköltözött segítők, előre megadott szempontú beszámolóiból kapott.

a szociológia
viszonylag új
tudomány

a Max Weber-i
példa

Az empirikus adatfelvétel nélkül készült munkákra példa Max Weber *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* c. klaszszikus vallásszociológiai tanulmánya 1905-ből. Ennek megírásakor nem támaszkodott a mai értelemben vett empirikus adatgyűjtésre, ugyanakkor *igen széles skálán értelmezte korábbi szerzők teológiai, etikai írásait*.

Mint ahogyan más tudományokban is megtörtént, idővel a szociológia is egyre tagoltabbá vált, témáiban és módszereiben is differenciálódott. Az általános társadalomértelmezésen túl kialakult a *szakszociológiák* széles skálája. Finomodtak a mintavételi, interjúkészítési és feldolgozási eljárások.

a szociológia
nagykorúvá
válása

A szociológia nem csak eszközeiben tanult sokat más tudományágaktól, de gyakran a határtudományokkal vállvetve kezdett hozzá egyes összetett társadalmi jelenségek kutatásához. A szociológiai indíttatású, interdiszciplináris kutatások létrejöttének két alapvető feltétele volt. Az egyik a tudományág „nagykorúvá” válásával állt kapcsolatban. A szakma képviselői attól kezdve vállalkoztak több tudományág összefogásával elvégezhető munkákra, amikor már nem kellett olyan *támadásoktól tartaniuk*, hogy a „tiszta” szociológia megalapozatlan, nem kellően tudományos és emiatt *eredményeik elfogadtatásához támaszkodnak* a már kanonizált tudományágak emeltyűire.

A másik feltétel annak felismerése volt, hogy a társadalmi jelenségek nem kis hányada olyan *összetett*, *hogy azokat egysíkú közelítéssel* csak olyan egyszerűsítések árán lehet megismerni, amelyek már *hamis eredményekhez* vezethetnek.

Természetesen nem csak tudományos okok miatt érték támadások a szociológiát. Az empirikus társadalomkutatások gyakran a fennálló viszonyok kritikus értelmezéséhez vezettek. Az egyik közismert és kétes értékű hírnevet szerzett támadás Lenin: *Az empiriokriticizmusról* c. dolgozata, amely műfaját tekintve *látszólag értekezés, valójában támadó élű röpirat*. Ebben az empirikus társadalomkutatást ítélte el. Ellenséges, imperialista indíttatású és *tudománytalan nézetek gyűjteményének bélyegezte a szociológiai munkákat*, hosszú évtizedekre lehetetlenné téve az ilyen kutatásokat a Szovjetunióban.

a szociológia
Magyarorszá-
gon

Magyarországon a szociológia *első műhelyének* joggal az 1900-ban alapított Huszadik Század folyóiratot és a hozzá szorosan kapcsolódó Társadalomtudományi Társaságban csoportosuló fiatal értelmiségi generációt tekinthetjük. Mindket-

tő elválaszthatatlanul kötődik Jászi Oszkárhoz, és emiatt a folyóiratot és a tömörülést gyakran azonosítják a magyarországi polgári radikalizmussal. Valójában a polgári radikalizmus irányzatként hat évvel később, pártként csak 1914-ben nőtt ki, tagadhatatlanul ezekből a műhelyekből. Az azonosítás egyik okát feltehetően maga Jászi szolgáltatta a Huszadik Század tízéves jubileumára írt cikkében. *„Szociológia! Ez volt az a szó, amely szintetizálta törekvéseinket: a természettudományok diadalmas erejében való hitünket, a rájuk alapított társadalomtudományi kutatást és az ezen felépülő új népboldogító politikát...”*²²

Ha túlzó egyszerűsítésnek is tekintjük a folyóirat és a társaság polgári radikalizmussal való azonosítását, az mégis tagadhatatlan, hogy Jászi volt az a meghatározó egyéniség, aki a későbbiek folyamán a lap élére állt, és Szabó Ervinnel szorosan együttműködve kialakította annak 1906 és 1919 közötti arculatát.

Nem feladatunk, hogy akárcsak vázlatosan is szociológia-történeti áttekintést adjunk, de *a kezdetekről ennyit mindenképpen érdemes tudni.* Ebből a megfontolásból az 1919 és 1956 közötti korszakkal egyáltalán nem foglalkozunk.

Az 1956 utáni megtorlás éveit követően a hatvanas években ismét polgárjogot nyert a szociológia. A könyvkiadásban több műhely is hozzájárított a szakma nemzetközileg elismert műveinek magyar nyelvű megjelentetéséhez, és az egyre több kutatóhelyen végzett hazai kutatások eredményeinek publikálásához. Feltétlenül szólunk kell a Gondolat Kiadó több tucat kötetre rugó Társadalomtudományi Könyvtáráról, amelyben egyaránt megjelentek a szociológia nemzetközileg is klasszikusnak számító művei és a hazai kutatások jelentősebbjei. A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó részben szakszociológiai tanulmánygyűjteményekkel tette lehetővé a szakma ágazatainak áttekintését, részben módszertani kötetek megjelentetésével segítette a képzést és a gyakorló szociológusokat. A felsőoktatásban először csupán szociológiai kurzusokat, majd szociológusképzést is indítottak. Megalakult az MTA Szociológiai Kutatócsoportja, amely később Kutatóintézetként vált a kutatások egyik bázisává. Létrehozták az MSZMP Társadalomtudományi Intézetét, ahol rövidesen Ifjúságkutató Csoportot is szerveztek. Itt egy idő után már két ifjúságkutatói műhely is működött. Az egyik döntően a mind összetettebb ifjúságkutatói struktúra munkáját hangolta össze, a másik elsődlegesen az

Jászi és a huszadik század szerepe

műhelyek az 1956 utáni magyar szociológiában

intézetben folyó kutatásokat végezte. Megalakult a Magyar Rádió és Televízió Közvéleménykutató Osztálya, amelyből később kialakult a Tömegkommunikációs Kutatóintézet.

A hetvenes évek elején a KISZ is létrehozta Ifjúságkutató Csoportját, és az Ifjúsági Lapkiadó Vállalatnál az Információs Osztály kezdett hozzá ifjúsági közvéleménykutatásokhoz. Az ILV kutatásait rövidesen elkülönült szervezeti keretben a Sajtó- és Közvéleménykutató Osztály folytatta. Ezzel a KISZ az ifjúságkutatás céljaira mintegy „leképezte” a Társadalomtudományi Intézet és a Tömegkommunikációs Kutatóintézet feladatmegosztó kettőjét.

A néhány év alatt sokszektorúvá váló ifjúságkutatás kezdeti időszakának munkái közül elkülönítve is érdemes megemlíteni Gazsó Ferenc–Pataki Ferenc–Várhegyi András 1968-ban, középiskolás diákok körében végzett kutatását.²³ A felvétel során a 800 fős mintába került középiskolások egy hét minden napjáról időmérleget vezettek, és kérdezőbiztosok irányításával egy standard szociológiai kérdőívet töltöttek ki. A beszámoló átfogó képet adott a budapesti középiskolások tanulásra, szabadidős tevékenységekre és pihenésre felhasznált időszervezetéről. Betekintést engedett életmódeszményeik és orientációs mintáik sajátosságaiba, részletesen áttekintette a szabadidőtöltés jellegzetes tartalmait. Körülírta azt a társas mezőt, amelyben a megkérdezettek élnek, elemezte a családot, barátokat és baráti csoportokat, az iskolai közösség szerepét. Elsősorban azért említjük, mert kellően tagolt mintán, a diákhelyzetből adódó legfontosabb témákról adott alapos képet. Másfelől, azért is fontos, mert a hazai ifjúságkutatás kezdeti szakaszában magabiztosan alkalmazott többféle felvételi eljárást, ezzel jócskán megelőzve a későbbi évek kutatásainak nem kis részét.

Sem terünk, sem szándékunk nincs arra, hogy az ifjúságkutatás eredményeit felvonultató további beszámolók közül akár csak a legfontosabbakat is felsoroljuk. Két jelentős forrást viszont feltétlenül közölnünk kell.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjteménye általában véve is a leggazdagabb lelőhelye a szociológiai munkáknak, benne kiterjedt ifjúságkutatási anyaggal.²⁴

A szűkebben vett ifjúságkutatási irodalom a Mobilitás könyvtárában áll az érdeklődők rendelkezésére.²⁵

A rendszerváltást követően az addig működő kutatóhelyek részben megszűntek, részben átalakultak. Eleinte csak néhány

források a szociológiai és ifjúságkutatási eredmények eléréséhez

kutatóhelynek volt kizárólagosan vagy jelentős részben ifjúságkutatási profilja. Ezek közül az Oktatókutató Intézet Ifjúságkutató Csoportja érdemel említést, ahol *több lokális kutatás* készült, és hosszú évek óta végzik az ún. *sziget-kutatásokat* a nyaranta változó névvel megrendezett „Diák sziget”, „Sziget Fesztivál” nevű egyhetes rendezvényeken.

A kormányzati munka kutatási eredményekre építésének igénye hozta létre 2001-ben a Nemzeti Ifjúságkutató Intézetet. Legfontosabb munkái az *Ifjúság 2000* és az *Ifjúság 2004* kutatások. *Nagymintás, alapozó, ill. követő kutatásként alapvető információkat* tartalmazó kiadványok készültek e munkákból. Négy év után működési kereteit átalakították, így 2005-től a Mobilitás Ifjúságkutató Irodájaként folytatja munkáját.

Együttvéve azt kell mondanunk, hogy a rendszerváltást követően *lényegesen több olyan műhely működik*, amelyben ifjúsági témákat (is) vizsgálnak.

A mind differenciáltabb profilú kutatóhelyek a *társadalmi jelenségek és a társadalom szegmenseinek egyre változatosabb kutatására koncentráltak*. Ettől elválaszthatatlanul egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a módszertani kérdések. Döntően azért, mert a kutatási célok gyarapodása magával hozta a megismerési utak sokféleségét. A társadalmi szerkezet vizsgálatai (*rétegződéskutatások*), a társadalmi rétegek közötti átjárhatóság generációváltáshoz kötött és generáción belüli lehetőségei (*mobilitásvizsgálatok*) más eljárásokat igényeltek, mint az életmód különböző összetevőinek (*fogyasztás, tárgyi kultúra, értékorientációs minták*) választása és követése.

Ezeztől gyökeresen eltérő megoldásokkal lehetett feltárni a munkahelyi- iskolai- és szabadidős szervezeteken belüli *funkció és struktúra* kérdéseit, ill. ezekkel párhuzamosan a személyközi kapcsolatokban kialakuló jellegzetességeket (*formális és informális szervezet egyidejűségének vizsgálatai*).

Ismét más úton juthattak el a zenei, képzőművészeti, irodalmi kínálat elemei közötti *választás-elutasítás kérdéseinek* megértéséhez. Még mindig a példánál maradva: sajátos eljárásokat kívánt egy-egy esemény ismeretének, megítélésének *pillanatfelvétel jellegű vizsgálata* vagy más esetben többszörös megkérdezéssel az *ítéletek változásának* nyomon követése.

A módszertani munkák kiadásában kétségkívül úttörőnek számító Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó mellett a Kossuth Könyvkiadó is rendszeresen jelentkezett ilyen kötetekkel, de fris-

ifjúságkutató
műhelyek a
rendszervál-
tást követően

sességük miatt feltétlenül meg kell említeni a különböző kutatóhelyeken készült, részben fordított, részben saját tapasztalatok alapján megírt módszertani dolgozatokat. Ezek közül is kiemelkedő a *Tömegkommunikációs Kutatóintézetben* készített: *Módszertan sorozat*, amelyben a fogalomalkotástól a kérdéstechnikai problémákig igen széles skálán találhatók dolgozatok.

Megkerülhetetlen egy korainak (1968) számító, több kiadást megért kötet: *A szociológiai felvétel módszerei*, amely több szociológus generáció számára szolgált kézikönyvként. A Cseh-Szombathy László és Ferge Zsuzsa válogatása alapján, Józsa Péter fordításában olvasható könyvben a kutatás kérdésfeltevésétől az adatfelvételen át a -feldolgozási kérdésekig, majd a *szociológiai értelmezésig* tekinti át a téma legfontosabb összetevőit. Megjelenése az újrakezdés éveiben korszakos lépésnek számított. Az eltelt évtizedekben sokkal bővebbé vált, korszerűsödött módszertani irodalom újdonságai mellett ma is *alapmű*. Az alkalmazott *matematikai eljárások* alapvetően igazak, de tanulmányozásukat elsősorban leendő kutatóknak javasoljuk. A szociológiai közelítésmód iránt érdeklődő ifjúságsegítők figyelmébe ajánljuk a kutatási probléma empirikus vizsgálatához megválasztandó módszerekről, az előkészítő munkáról szóló részeket, illetve az eredmények szociológiai értelmezésével kapcsolatos fejezetet.

A továbbiakban azokat az eljárásokat kell áttekintenünk, amelyek a különböző típusú ifjúságkutatási problémák empirikus megközelítésében a legalkalmasabbak lehetnek. Az ifjúságsegítőknek ezekre az ismeretekre részben *kutatások közreműködőiként*, részben *kutatások kezdeményezése, megrendelése* során lehet szükségük.

A fiatalok *egészére*, vagy az ifjúság jól körülírható, *kiterjedt csoportjaira* irányuló kutatás esetén (ilyen lehet az ország, vagy egy-egy régió, település ifjúsága) első lépésként szükségünk van a fellelhető és megbízható alapadatokra.

Példaképp, ha egy nagyvárosban élő fiatalok munkaerő-piaci helyzetét kívánjuk megismerni, elengedhetetlen, hogy a *nép-számlálási, népesség-nyilvántartási* adatokat megismerjük. Ezt az önkormányzatok népesség nyilvántartási adataiból ismerhetjük meg. Az *alapsokaság* ismerete mellett azt is tudnunk kell, hogy ezen belül milyen az életkori és a nemek szerinti *tagottság*. Csak ezek ismeretében tudjuk eldönteni, hogy egy kellő arányú mintanagyság legfontosabb demográfiai csoportjaiba

(az életkor és a nemek szerint meghatározott cellákba) milyen számban kerülnek a majdani megkérdezettek. A munkaerőpiaci helyzet megismerésénél maradva feltételezhetjük, hogy 18 évesnél fiatalabbakat nem feltétlenül kell megkérdeznünk. Ezt valóban megtehetjük akkor, ha az adott településen nem jellemző a fiatalok munkavállalása. Ez a nagyvárosokban többnyire igaz, a falvak egy részében már kevésbé. Ebből kiindulva nagyvárosban megtehetjük, hogy csak a 18. évüket betöltött lakónépességet vizsgáljuk, falvakban feltehetően nem. Ily módon falvakban tizenhat, nagyvárosokban tizenkét évjárat megkérdezését célszerű terveznünk.

Maradjunk a nagyvárosi példánál: ha a 18 és 29 év közötti lakónépesség 16.000 személy, akkor csak szemre elégséges a másfél százalékos reprezentatív minta. Ebben az esetben még egyenlő eloszlás esetén is 10 lenne az egy-egy évben született férfiak, ill. nők elemszáma. A *valóságban mindig hullámzó évjáratnagyság* miatt egyes cellákba ennél is kevesebb, másokba pedig több megkérdezett jutna. A felvétel kérdéseire – helyzetük eltérései alapján – különbözőképp válaszoló megkérdezettek nyomán már *üres cellákkal* is számolnunk kell. Ennek elkerülésére két lépést is tehetünk. Ez a nehézség kivédhető egyrészt a *képviselési arány* növelésével, illetve az évjáratonként elkülönített feldolgozás helyett *korcsoportok* szerinti adatkezeléssel. A példában szereplő alapsokaság esetén 600 személyes minta és 3 évjáratot átfogó korcsoportok képzése nagy valószínűséggel elejét veheti a mintanagyságból adódó feldolgozási akadályoknak.

mintanagyság

Ha kutatásunk egyetlen települést érint, úgy elégséges, ha mintánk életkor és nemek szerint arányosan képviseli az alapsokaságot. E két szempont hibátlan érvényesülése esetén feltehető, hogy a további lényeges kemény adatokat (iskolázottság, családi helyzet, stb.) a minta már „szállítja”. Ha kutatásunk több települést érint (ilyenek a megyét, régiót, ill. az egész országot megcélzó felvételek), akkor olyan mintát kell szerveznünk, amely a *településtípusokon élőket elkülönítve is* az alapszempontoknak megfelelő arányban képviseli. A fenti megfontolások alapján készített mintát nevezzük *arányos rétegzett, reprezentatív mintának*. Megfelelő leválogatás esetén az ilyen mintában az alapsokaság minden tagjának azonos esélye lehet a mintába kerülésre. (Ezt lásd még a mintarendelési lehetőségnél.)

a minták tagoltsága

interjú meg-
tagadása

Itt kell megemlítenünk az empirikus adatfelvételekben gyakran előforduló nehézséget, az *interjú megtagadását*. Ezért és még sok egyéb ok (pl. más településre költözés, kórházi ápolás, külföldi tanulás-munkavégzés, téves címadatok, válasszképtelenséget okozó állapot, stb.) miatt a leggyakrabban elkészített minta ellenére is előfordul, hogy a megkérdezést csak *mintacsökkenéssel* tudnák végrehajtani a kérdezőbiztosok. Ha ebbe belenyugodnánk, akkor adatbázisunk *reprezentativitása sérülne*. Emiatt kell pótmintát készíteni. A legtöbb esetben 100 százalékos pótmintát készítettünk, ahol a második minta belső szerkezete pontosan megegyezik az első sorozatával. Budapesti minta esetében, már inkább 200 százalékos pótmintát rendelünk, mert az egyszerűes pótcímek mellett többször előfordult, hogy a kérdezhetetlen pótcím után a kérdezőbiztosra kellett bízunk a kiesett személlyel egyező korú, azonos nemű személy felkutatását az eredeti cím környékén.

a pótminták
és rendezési
szempontjaik

Az első címsorozatot következetesen az utcanevék szerint elrendezve érdemes kérni a minta elkészítőjétől. Ezzel a kérdezők munkáját irányító instruktor feladatát egyszerűsítjük, a címkártyákon azonos utcákban élők adatait együtt találja, így könnyebben tud egymáshoz közeli címeket adni egy-egy kérdezőnek. A pótcímeket viszont a születési év, vagy évtized szerinti rendezésben jó kérni, mert így könnyebb kiválasztani a kiesett személlyel azonos korú (korcsoportú) új címet.

az adatkezelés
bejelentése

Az állampolgárok név- és címadataiból az 1995. évi CXIX. tv. alapján a tudományos kutatási, piackutatási tevékenységre jogosult szervezetek adatszolgáltatást (megadott szempontok szerint elrendezett mintát) kérhetnek. Az adatszolgáltatáshoz a *legteljesebb adatbázissal* a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Hivatala²⁶ rendelkezik. Leválogató programjuk eleget tesz annak a követelménynek, hogy az alapsokaságban *minden személynek azonos esélye legyen* a mintába kerülésre. Az átvett adatok kezelését ugyanez a törvény szabályozza. Az adatkezelést az adatvédelmi biztos irodájában *az adatkezelőnek be kell jelentenie*.²⁷

A mintavételnek vannak más eljárásai is, a legmegfelelőbb kiválasztását érdemes a kutatást végző kutatóhelyre bízni. Tapasztalataik és kialakult gyakorlatuk alapján feltehetően a legcélszerűbb megoldást javasolják. Ebben és a kutatás további gyakorlati kérdéseiben jobb, ha a szakmán kívüli megbízó nem kívánja befolyásolni a kutatásért felelős szervezé-

tet, mert ellenkező esetben az eredmények váratlan hibákat tartalmazhatnak. Ez természetesen akkor is előfordulhat, ha felkészületlen, vagy lelkiismeretlen kutatóhelyet választ az információkat megrendelő.

A 2006. évi parlamenti képviselőválasztások előrejelzései között a kampány végéhez közeledve felbukkantak egy olyan cég eredményei, amely az általában szokásos 1500–3000 személyes reprezentatív mintákon, személyes megkérdezéssel végrehajtott adatfelvétel helyett, mintegy 450 ezres, telefonos adatfelvételre alapozta előrejelzését. A többi előrejelzéssel ellentétben, mintegy 10 százalékos FIDESZ előnyt jelző adatok magyarázataként azt állították, hogy egy új, a nemzetközi gyakorlatban már meghonosodott, de nálunk még nem alkalmazott módszerrel dolgoztak. Nem tudjuk, hogy a megbízó vagy a kutató cég választotta ezt a felvételi megoldást, de látuk, hogy megbízhatatlan eredményhez jutottak.

A történet kísértetiesen hasonlít arra, ami 1935-36-ban az Egyesült Államokban lejátszódott. Az amerikaiak által *leginkább elfogadott* közvéleménykutatás a Literary Digest választási előrejelzése a republikánus *Al Landon* 56 százalékos győzelmét jósolta a demokrata Franklin Delano Roosevelt ellenében. A több millió postai kérdőívet a telefonszámok és az autók rendszáma alapján küldték szét az amerikai háztartásokba. Akkor, amikor a nagy gazdasági válság következményeként amerikaiak millióinak nem volt telefonjuk vagy autójuk. A visszaérkezett válaszokról nem tudták, hogy milyen jellemzőkkel leírható megkérdezettek töltötték ki a kérdőíveket.

George Gallup, egy apró kutató iroda tulajdonosa – némi túlzással – Amerikai Közvélemény Kutató Intézetnek nevezte cégét. Úgy gondolta, hogy kérdezőit olyan emberekhez kell elküldenie, akik *egy-egy társadalmi csoportot arányosan képviselnek*. „Mindössze” 2000 választójogú személy megkérdezése alapján úgy találta, hogy Roosevelt győzelme várható. Az amerikai politikai elit csak nevetett, kéthetente ismételt felvételeinek adatait olvasva. A választás napján *két állam kivételével Roosevelt nyert*, az amerikai elnöki rendszer addigi történetének legnagyobb földcsuszamlását okozva.

Az idézett hazai példa alapvetően abban tér el Gallup és a Literary Digest esetétől, hogy napjainkban a *többlépcsős rétegzett mintavételen* alapuló kutatások sok évtizede ismertek, 1935-ben viszont *ki kellett találni* az ilyen választási előrejelzést.

Gallup közvélemény-kutatói gyakorlata

a többlépcsős rétegzett mintavétel

A megbízó és a kutatást végző kapcsolatának egy másik fontos tartalmi kérdését érinti az országos kutatások helyi alkalmazhatósága. A kutatónak gyakran kell olyan helyzetet kezelnie, amelyben azt kívánják, hogy *ismételje meg egy már ismert országos adatfelvétel szerkezetét*, és ha lehet, használja az ott alkalmazott kérdéseket. Érthető elvárás, hiszen azt gondolhatják: „ha valami egy ilyen kutatásban bevált, akkor az nekünk is csak jó lehet”. Csak arról feledkeznek meg, hogy egy lokális vizsgálatban nem az „általános mosópor” *hatását célszerű firtatni*, hanem a helyileg esetleg *sokkal fontosabb tényezők befolyását*. Például: nem a *művelődési ház látogatás általában vett tényeit*, hanem a *helyi intézmények kínálatát és az erre adott lakossági reakciókat*.

A példánkban említett mintavételi meggondolások többnyire a standard szociológiai kérdőív alkalmazásánál fordulnak elő. Az ilyen felvétel kérdőíveit azért nevezzük *standard kérdőívnek*, mert minden megkérdezett esetében azonos módon kell kérdezni, a kérdező nem fűzhet magyarázatot, kiegészítést a kérdés szövegéhez. Ha a kérdezett nem érti, akkor ismét fel kell olvasni a szöveget. A standardítás betartását azzal segíthetjük, ha a kérdések megfogalmazásánál közhelyességre törekszünk és a kérdőívtervet alkalmazás előtt kipróbáljuk.

A próba során célszerű, ha elsőként a kutató, majd egy *tapasztalt kérdező* készít próbasorozatot. Az első sorozatnál elsősorban arra érdemes figyelni, hogy a várható mintához hasonló korú, nemű, és társadalmi helyzetű megkérdezettek számára *ennyire érthetőek a kérdések*. A második sorozat emellett arra szolgál, hogy azokat a *kérdezéstechnikai buktatókat* tárja fel, amelyeket a kérdőív tervezője nehezebben vehet észre, hiszen ő a kérdőív egészét és részleteit illetően is inkább „képben van”, mint aki használatra kapja a kész kérdőívet. Ha a második sorozat alapján fontos mozzanatokat kell megváltoztatnunk, akkor ezeket követően érdemes egy újabb sorozatot is készítenünk. A második, stb. próbákkal tapasztalt kérdezőt kell megbízunk, pontosan kell megadnunk a megkérdezendők számát és jellemzőiket. A próbák időigényes és költségnövelő munkafázist jelentenek, viszont olyan *buktatók kivédését* tehetik lehetővé, amelyek a felvétel egészét *nehezíthetnék, minőségét ronthatnák*, szélsőséges esetben *hasznavehetetlenné tehetnék*.

A standard kérdőíves interjúban egy-egy kérdés *ne irányuljon egyszerre több tényre, véleményre vagy ítéletre*, mert akkor a megkérdezett valószínűleg arra koncentrál válaszában, ami őt jobban érinti, foglalkoztatja. A kérdésekre vagy előre megadott válaszszövegek, (értékelő skálák fokozatai, minősítései, stb.) közül kell egyet kiválasztania a kérdezettnek (amely a helyzetét, álláspontját tükrözi vagy legjobban megközelíti), vagy saját szavaival kell formába öntenie szabad szöveges választát. Az első változatot *zárt*, a másodikat *nyitott* kérdésnek nevezzük. Ezeket az alapváltozatokat gyakran *kombinálni* kell, a nyitott kérdések válaszainál további *segédkérdésekkel pontosítani, egyértelművé tenni* a megkérdezett választát. A *feldolgozás szempontjából* a zárt kérdések kódolása az egyszerűbb, hiszen az előre ismert lehetőségekből következnek a kódok de a kutatás céljai gyakran szükségessé teszik a nyitott kérdések alkalmazását is. Ezekhez olyan *kategóriákat* kell kiválasztani, amelyek *nagyszámú válaszból* kigyűjtve viszonylag *szűk értelmezési sorozatot* képeznek. Ezt nevezzük a válaszok *tipizálásának*, amelyre már felépíthetjük a szükséges *kódsorozatot*. Ha a tipizált válaszok után *magas arányban* maradnak csak az *egyéb válasz* kategóriába sorolható esetek, akkor rosszul választottuk meg a típusokat, és az ilyen kérdés kódolását a tipizálástól kezdődően *újra kell kezdenünk*.

Szólnunk kell, az *általános emelkedettségeknek* nevezhető típusról is, amely a nyitott kérdések válaszainak *második személtádjá*. Ha a válaszok 8–10 százaléka ilyen mellébeszélésekből áll, akkor valószínűleg rossz a kérdés, olyasmit kérdeztünk, ami a megkérdezetteket kevéssé foglalkoztatja és a válaszképtelenség elkerülésére rögtönöztek egy formailag elfogadható, de semmitmondó választ. Vagy amiatt, hogy ne tűnjenek válaszképtelennek, vagy amiatt, mert ezzel akartak a kérdező kedvébe járni.

A magas arányú *nem tudom, nem kívánok válaszolni* esetek gyakran nem a megkérdezetteket jellemzik, hanem a kutatót, aki az adott népességben kevéssé értelmezhető, esetleg ellenállást kiváltó kérdést alkalmazott kérdőívében. Csak példaképp: a hetvenes évek elején megjelent egy ifjúsági klubokkal foglalkozó kutatási beszámoló, amely egy önkitöltéses kérdőív feldolgozásán alapult. A felnőtt vezető irányítási stílusára vonatkozó egyetlen zárt kérdést a megkérdezettek 55 százaléka válasz nélkül hagyta. Ennek ellenére a dolgozat jelentős

kiértékelés:
tipizált válaszok

kiegészítő
kártyák, betét-
lapok a kérdő-
ívekhez

csoportkutatá-
si módszerek

terjedelemben értelmezte a klubok vezetőinek „stílusát”, és úgy találta, hogy jelentős részben demokratikusan vezetik az ifjúsági klubokat. Nehéz eldönteni, hol volt a gond: a téma megközelítésében, a megkérdezettek érdektelenségében, vagy a vezetők irányítási módszereiben. A dolgozat vakmerő elemzési módjában mindenképpen, hiszen klubtagok sokaságát kérdezték jónéhány klubban, de a feldolgozásban már a klubok váltak értelmezési egységgé. Volt olyan klub, ahol 19, és olyan is, ahol 189 kérdőívet vettek fel. Az egészében értelmezett (alapmegoszlás) adatok alakulását akár egyetlen klub tagjai is nagymértékben befolyásolhatták.

A kérdőíves felvételek kérdései irányulhatnak tényekre, a megkérdezettek és egy-egy jelenség, történés viszonyára, ilyen típusú ítéletekre, elégedettségre-elégedetlenségre. Személyes megkérdezés esetén nem csak a kérdés felolvasására van lehetőségünk. Hosszabb sorozatokat, osztályozóskálákat célszerű kártyára nyomtatva átadni a megkérdezetteknek. Esetenként a kérdezőknek is kell betétlapokat használniuk a kérdéses során. Mindezekről az éppen adott felvétel tartalma, összetettsége alapján kell döntenie a kutatónak. Általában véve igaz, hogy a bonyolultabb szerkezetű kérdőíveknél több szempontú próbát érdemes végezni, de ha jó előkészítés után használjuk ezeket, akkor az igényesebb kérdezéstechnika megéri a befektetett fáradságot, az esetleg magasabb kérdezői díjazást.

Az eddig tárgyalt nagymintás felvételek kérdőíves közelítésmódja csak erős megszorításokkal alkalmas ifjúsági csoportok jellegzetességeinek (pl.: honnan és kikből szerveződnek; tagjaiknak vannak-e jellegzetes értékelkötelezettségeik; kialakulnak-e a rokonszenv mentén szerveződő kiemelkedések; és a hozzáértés (alkalmasság) szerint szerveződő szerepszerkezet, stb.) kutatására. Ilyen típusú vizsgálatoknál csak más eszközök kiegészítéseként célszerű a kérdőíves adatfelvétel. Jellegzetesen csoportkutatásra kidolgozott módszert kell választani, lehetőleg több, egymást kiegészítő eljárást. Ilyenek lehetnek a szociometriai felvétel, az előre megadott szempontok szerint végzett és naplózott megfigyelés, a strukturált szociológiai interjú, és kiegészítésként szükséges lehet kérdőíves kikérdezés is. A legbiztonságosabban azok a csoportok kutathatók, amelyek minden tagja számára biztosítják a szemtől-szembe (face to face) helyzetet.

Más-más eljárások válnak szükségessé akkor, ha a kutatás céljaitól függetlenül is létező csoportokat kívánunk megismerni,

és akkor, ha olyan csoportot vizsgálunk, amelyet a kutatáshoz, mesterségesen hoztunk létre. Utóbbihoz az irányított csoport-együttlét valamelyik változatát szokás alkalmazni, legtöbbször a közhasználatban *fókuszcsoport*nak nevezett megoldást. Ezzel később részletesebben is foglalkozunk, most a természetesen kialakult csoportok kutatására koncentrálnak.

A hetvenes évek során három alkalommal végeztünk csoportkutatásokat ifjúsági klubokban. Az első periódusban egy éves résztvevő megfigyelésbe ágyazva készítettünk többszempontú szociometriai felvételt, minden klubtagot és a vezetőket érintő, másfél-két óra terjedelmű interjút. A kikérdezés adatfelvételt megelőzően egy rövid önkitöltéses kérdőívben rögzítettük a legfontosabb személyi adatokat, és kértünk egy időmérleget az interjú előtti hétről. Ez utóbbiból az időmérleg csak a személyes interjú vezetéséhez bizonyult alkalmasnak, így a további két kutatási szakaszban lemondunk erről az eszköztől. Új elemként viszont két kérdőívet használtunk. Az első a klubbal kapcsolatos alapinformációk (idekerülés útja, időpontja, korábbi és itt kialakult ismertségek, barátságok, a klubról szóló vélekedések, elégedettség, stb.) és néhány értékelő-teleztezés feltérképezése.

A második kérdőív tartalmazta a szociometriai felvételt, amelyben a válaszokhoz már indoklásokat is kértünk. A mindenre kiterjedő, személyes interjút az *egy éves megfigyelés naplózása váltotta fel*. Ahol erre lehetőségünk adódott, *párban dolgoztunk, így a megfigyelések egy része kontrollált módon készült*.

Az első vizsgálati szakaszt döntően *előkészítő* kutatásnak tekintettük, amelynek tapasztalatai a további munka megtervezését, végrehajtását vezették. Az első eredményeket alapvetően a *formális és az informális szervezet együttélése* felől értelmeztük. A második periódusban még ragaszkodtunk a *részletes szociometriai elemzéshez*, de már komoly teret kapott az *értékválasztások* vizsgálatának eredménye. Az utolsó szakaszban vizsgált klubokról döntően *problémaközpontú* elemzések születtek. Ekkor már értelmezhetjük a *klubhalál* néhány esetét is. Mindvégig megtartottuk azt az elképzelést, hogy csak az egyes klubokról készült *esettanulmányok publikálását* követően készüljön tapasztalatainkat *összefoglaló* dolgozat. Ezzel úgy zárhattuk le az 1972 ősze és 1980 nyara közötti kutatássorozatot, hogy *reagálhattunk az ifjúsági klubokban történt változásokra* is. Elemezhetjük *funkcióvesztésük* fontosabb mőz-

formális és
informális
szervezet

a csoportkuta-
tás kereteinek
fejlődése

zanatait, a fiatalok elfordulását előidéző okokat, az erőltetett intézményesítésükből következő uniformizálódást. Ezeket egyetlen, pillanatfelvétel karakterű vizsgálattal megközelíteni sem lehetett volna.

A többször is említett *megfigyelés* olyan vizsgálati módszer, amelyet gyakrabban használnak, mint amilyen gyakran adatszerűen is feldolgozzák az így szerzett információkat. Rendszeresen előfordul, hogy a kutató csupán háttérinformációnak tekinti megfigyeléseit, elemzéseiben esetleges kiegészítésként utal az így összegyűlt ismeretek egy részére. Ennek leggyakrabbi oka, hogy a megfigyelést nem készítik elő olyan gondosan, mint a standardizált felvételi eljárásokat.

Ha olyan megfigyelésekhez kívánunk jutni, amelyeket adatszerűen is feldolgozhatunk, akkor a munka megkezdéséig ki kell alakítanunk azokat a szempontokat, amelyeket meg kell figyelnünk. Csak olyan mozzanatokat érdemes megfigyelni, amelyek *valóban megfigyelhetőek*. Ilyenek lehetnek egy adott időpontban *jelenlevők száma*, hosszabb ideig tartó megfigyelés esetén a *konkrét személyek*, esetleg a közöttük elhangzó *kommunikáció*. Sajátos, de esetenként fontos a *megfigyelő és a megfigyelt közötti szóbeli közlések tartalma*, amelyek alkalmanként *célzott interjúk* is lehetnek.

A megfigyelés kezdete előtt célszerű meghatározni, hogy milyen *időintervallumokat* tekintünk *megfigyelési alapegységnek*. Ezeknek megfelelően kell a megfigyeléseket *rögzíteni*. A helyszíni jegyzetelést általában jobb elkerülni. A megfigyelési alapegység végén néhány *hívószó* feljegyzése némi gyakorlás után elegendő szokott lenni az *események, a szereplők és a szövegtartalmak felidézésére, és részletes rögzítésére*. Azt mindenképpen *kerülendő*, hogy a terepmunka szereplői érzékelhessék: itt őket most valaki *megfigyeli és rögzíti a tapasztalatait*.

Ugyanígy *kerülendő*, hogy a megfigyelő *értelmezze, kulturális mintáival átírja a tényeket, a szövegtartalmakat*. Ezt csak gyakorlással, megfelelő önfegyelemmel lehet kivédeni. És elsősorban azzal, ha *nem kérünk olyan megfigyeléseket, amelyek a kultúrák közötti eltérések nyomán esélyt adnak a torzító értelmezésre*. Egyszerű példa: sok torzításhoz vezethet annak megfigyelése, hogy a vizsgált terep szereplői között voltak-e *ittas állapotú személyek*. Ha a megfigyelőnek más *normái* vannak az ittasságról, mint a *megfigyelt terep szereplőinek*, akkor alig van esély arra, hogy ezt a tényt a megfigyelő megállapítsa.

Általában akkor készítünk előre rögzített, tematikus és időbeli struktúrát a megfigyelésekhez, ha azokból feldolgozásra, számbavételre alkalmas adatállományt kívánunk létrehozni. Ha a megfigyelést nem akarjuk számszerűen kezelni, akkor elsősorban a strukturálatlan megfigyelés eszközét használjuk. Ezt a módszert kezdetben az etnológusok, antropológusok eszköztárából vette át a szociológia. *Előnye*, hogy igen finom rezdüléseket is képes rögzíteni, *hátránya*, hogy kevésbé alkalmas a mennyiségi elemzésre. Elsősorban olyankor válik be, amikor egy-egy kiemelt helyzetet, csoportot kívánunk megismerni. Ha munkánkat *esettanulmány* létrehozásának szándékával kezdjük, akkor bátrabban alkalmazhatjuk, mint akkor, amikor *elemzéseinket kvantitatív összefüggésekre, skálákra, táblázatokra* kívánjuk alapozni.

Sajátos gondot okozhat, a rögzített tények halmozódása. Egy idő után nehéz eligazodni a kizárólag az időfolyam által szervezett tartalmakban. William Foote Whyte, aki a Cornerville társadalmáról írt, *Utcasarki társadalom* c. könyvében²⁸ úgy jellemezte megfigyeléseit, hogy „fénykép helyett mozgófilmet készítettem...” ezzel összefüggésben, jól használható módszertani segítséget alakított ki. Olyan *mutatórendszer*t, amely megfigyeléseinek tartalmait *szerint visszakereshetővé* tette feljegyzéseinek bármely részletét.

Négy éves terepmunkája nyomán elkészült kötete nem csak sokoldalú képet ad egy olaszok lakta amerikai szegénynegyed társadalomszerkezetéről, de részletesen beavatja olvasóit a kutatás megtervezésének és a terepmunkának sok fontos mozzanatába. Most csak egyet emelnék ki, azt a megoldást, amelyet félreérthetetlenül *tőle tanultam*. Akkor, amikor kiindulópontot, olyan háttérrel keresett, amely ittlétét elfogadhatóvá teszi a városnegyed lakóinak fiataljai között, akkor egy befolyásos, sokak által ismert helybeli, Doki ismertségére támaszkodott. Segítségével eljuthatott a számára szükséges személyekhez, megismerhette szinte bármely problémájukat, helyzetmegoldó rutinjaikat, stb. A befolyásos *kapcsolati személy* megtalálása, segítőkészségének elnyerése számomra akkor vált létfontosságúvá, amikor 1987. elején a budapesti prostitúció egyik terepének feltárásához hozzákezdtem. A kissé túlkoros, lányok futtatásában igen tapasztalt Robi bizalmát megszerezve, szinte bárkihez el lehetett jutni a nyolcadik kerület gyakran rettegéssel emlegetett több tucatnyi háztömbjében.

a megfigyelés módja függ a keretektől

a befolyásos kapcsolati személy szerepe a terepmunkában

A megfigyelést gyakran kapcsolják össze kérdőíves vagy interjú adatgyűjtéssel. Mindkettőhöz jó háttérrel adhat az, ha a megfigyelés során kialakított *kapcsolatokat* rövid, célzott beszélgetésekkel olyan *ismeretsséggé* tudjuk alakítani, amelyben már természetesnek tekinthetik a *kérdőív* felvételét, vagy a *szociológiai interjú* kezdeményezését. Ez a célt általában jól szolgálja, ha a terepmunkás lehetővé teszi, hogy a terepen megismert emberek *róla is tudhassák a legfontosabbakat*. Ezek közé tartozik *a neve, a foglalkozása és az, hogy konkrétan mit keres itt*. Bármely terephez is tartozzanak az ott élők, joggal várhatják – és várják is – az *információcsere kölcsönösségét*.

A nyolcadik kerületi terepmunka egy évében mindenki *kapott névjegyet*, akitől segítséget vártunk, akár rövid beszélgetések során, akár később egy interjúban. Ezen kívül megtaláltuk a módját, hogy a fontosabb személyek – mintegy véletlenül – *találkozhassanak a kutató feleségével*. Az egyszeri találkozás is elegendő volt arra, hogy „bemérjék” a családi státuszt, amelyet ettől kezdve elfogadtak *kikezdehetetlennek*. Ez a terep sajátosságai miatt kezdettől fogva szükséges volt, mert így többnyire *elejét lehetett venni a próbatételnek*. Egyetlen alkalommal kellett elmagyarázni, hogy az *itteni szerep nem kombinálható a „vendég” szerepkörrel*. Jellemző, hogy amikor ez kiderült egy lány így reagált: „Tulajdonképpen igazad van, hiszen ellenkező esetben elfogódottan kérdeznél.” „És te elfogódottan válszólnál”. (Később, mintegy négy órás, sikeres interjút készítettünk, két részre bontva.)

Az információszerzés igen érzékeny, de sok buktatót rejtő eszköze a *strukturált szociológiai interjú*. Alkalmazása a kérdőíves felvételnél kevésbé elterjedt, használatához lényegesen nagyobb felkészültség, *alkalmazkodóképesség* szükséges. Ennek a módszernek alapvető sajátossága, hogy a kérdőívvel ellentétben *nem standard eszköz*, nincs szó szerint meghatározott szövege. Olyan kérdezési eljárás, amelynek *témaköreit* előre meghatározzuk, megtervezhetjük a *témák sorrendjét* is, de a beszélgetés menete alapján a témák egymásutánisága akár *felcserélődhet*. Emiatt különösen ügyelni kell arra, hogy *ne maradjanak ki* olyan beszélgetésrészek, amelyek a kutatásban nélkülözhetetlenek. Gyakran csak *több ülésben* sikerül minden előre tervezett témáról megkérdezni partnerünket. Mindernek ellenére vannak olyan kutatási területek, amelyeket strukturált interjúval, *interjúsorozattal* pontosabban feltárhatunk, mint kérdőív használatával.

A sikeres interjúkezdéshez közel sem elegendő a mégoly befolyásos ajánló közvetítése. Csak akkor lehetünk esélyesek, ha az interjú célját, témáját és önmagunkat egyaránt elfogadtatjuk kiválasztott partnerünkkel. Ez utóbbi részben azt jelenti, hogy partnerünk szemében alkalmasnak tűnjünk az ismert és elfogadott célú interjú elkészítésére. Legalább ilyen fontos, hogy partnereink feltételezhessék: *nem élünk vissza a ránk bízott információkkal.*

Kérdezéstechnikai szempontból két eltérő interjúvezetési módszert mindenképpen el kell választanunk. *Puha interjúvezetésről* akkor beszélünk, ha partnerünket nem szembesítjük az általa mondottak ellentmondásaival, vagy olyan tényekkel, amelyek eltérnek állításaitól. Akkor sem, ha könnyűszerrel felismerhetők közléseinek *gyenge pontjai*. Ilyen esetekben legfeljebb arra teszünk kísérletet, hogy a témára *más megközelítéssel* visszatérünk, esetleg ekkor másképp beszél, pontatlannak tűnő közlését a téma újabb verziójával egészíti ki. Az ilyen interjúvezetés akár a teljes interjút is jellemezheti, ellenében a másik módszerrel.

Ettől jelentősen eltér a *kemény interjúvezetés*, amikor udvariasan, de *szembesítjük állításait*, vagy közlését és a *valós helyzetet*. Az *ütköztető* interjúvezetés alkalmas lehet egy-egy fontos mozzanat jobb feltárására, de *elvétve* jellemezhet egy teljes interjút vagy annak egy teljes ülését. Nem várhatjuk, hogy a folyamatos vagy gyakori *ütköztető kérdészmódot beszélgetőtársunk jól viselje*, és az interjú érdeke sem szokta indokolttá tenni alkalmazását. *Néhány tévedés tisztázására alkalmas*, de ha partnerünk tudatosan és rendszeresen félrevezető közléseket mond, akkor célszerűbb „megölni” az interjút. Ekkor, lehetőleg feltűnésmentes témavezetéssel, olyan gyorsan jutunk el a befejezéshez, amennyire csak a *szituáció megengedi*. Az ilyen „segítség” is meg kell köszönni, ha másért nem, akkor a kapcsolat megőrzése végett.

A strukturált interjú sajátos változata a gyakran *fókuszcsoportként* említett, irányított csoportos beszélgetés. Egyes szerzők szívesebben írnak szakértői csoportról, de ezek az elnevezések nagyjából ugyanazt az eljárást jelentik. Jól elhatárolható jelenség értelmezésére, a résztvevők *értékvezérelt viszonyulásának megismerésére* kell ilyen csoportot szervezni. Általában szűrőkérdésekkel szokás kiválasztani azokat, akiknek az adott témához, jelenséghez közük van, arról tapasztalattal

a puha interjúvezetés

a kemény interjúvezetés

a csoportinterjú

formális csoportvita

rendelkeznek. Olyanokat érdemes ilyen beszélgetésre hívni, akik számára a beszélgetés fókuszába állított témának *valódi jelentése van*, esetleg valamiért *fontos* is nekik. Ifjúságkutatási, de általában véve szociológiai problémák feltárásánál olyankor érdemes a fókuszcsoportot előnyben részesíteni, amikor a csoport résztvevői *közvetlen tapasztalatokkal* rendelkeznek *egy konkrét helyzetről*. A csoporttagok kiválasztására célszerű *szűrőkérdéseket* használni.

Igazgatási, elméleti témák megközelítésére vannak alkalmasabb csoporteljárások. Például ilyen az ún. *formális csoportvita* módszere, amelyben egy erre a célra létrehozott csoportban, a csoportvezető előre rögzített szabályok szerint addig folytatja a csoportülést, ameddig tagjai eljutnak a *mindenki által elfogadható véleményig*. Ez nyilvánvalóan csak akkor lehetséges, ha a sorozatos „szavazásokon” a csoportülés résztvevőit *nagyfokú megegyezési készség* jellemzi. Ezt a készséget hozzáértő csoportvezető menet közben is *alakíthatja*, ha a résztvevőkkel sikerül beláttatnia, hogy a *markáns különvélemények* távolíthatnak a *közös álláspont kialakításától*.

Ha sikerül tisztázni, hogy témánk számára milyen csoporttól várhatjuk a „legmagasabb hozamot” és ez egyértelműen a fókuszcsoport, csak akkor érdemes hozzálátni a csoporttagok kiválasztásához. Olyan csoportot kell létrehozni, amelyben a *közvetlen tapasztalattal* rendelkező *tagoknak egyforma esélyük lehet valamennyi résztvevő, minden kommunikációjának megismerésére*. Ez alatt a *szóbeli (verbális)* és a *gesztusokban megnyilvánuló (nonverbális)* közléseket egyaránt értenünk kell. Ezt a feltételt *hozzávetőleg tíz személy* esetében lehet biztosítani.

Magasabb csoportlétszám esetén a *figyelemmegosztás* határai *korlátozzák az átláthatóságot*. Ebből adódóan a csoportvezető és a csoport tagjai egyaránt kevesebb tartalomra képesek figyelni, mint amennyi az ülés során keletkezik. A *csoportülés kép- és hangrögzítése* ezt a *hátrányt csak részben ellensúlyozhatja*. A csoportülés folyamatában a rögzítés nem segít, de az összefoglalásban felhasználhatóak a nem érzékelt megszólalások. Ha csoportunk sokkal *kisebb*, akkor *szűkül a feltárható tapasztalatok, álláspontok skálája*, és kisebb esélyünk lesz tagolt csoporteredmény összegzésére. A csoportülés *unalmassá* is válhat, ha csak néhány nézőpont képviselői vesznek részt a csoport munkájában. A csoportvezető reakciókészségét az

a fókuszcsoport létszáma, rögzítése, vezetése

alacsonyabb csoportlétszám kevésbé kockáztatja. Az ülés el-
laposodását – szűk határok között – képes ellensúlyozni.

Az ülésekről célszerű *videofelvételt* készíteni. Ez nem csak
az összefoglalóhoz használható alapanyag miatt hasznos. Le-
hetőséget adhat a csoportvezető *megbízójának* arra, hogy egy
másik helyiségből *figyelemmel kísérhesse* a történéseket, és ha
szükségesnek látja, *egy-egy kérdést beküldhessen* egy asszisz-
tenssel a csoportvezetőhöz. Ezt, a hozzávetőleg másfél órás
csoportülés során, egy-két alkalomnál gyakrabban nem cél-
szerű megtenni.

Az ülés kezdetekor a csoportvezetőnek *be kell mutatkoznia*,
tájékoztatást kell adnia a *csoport céljáról*, az *ülés rögzítéséről*. A
csoportmunka megkezdésekor meg kell kérni a résztvevő-
ket, hogy *bemutakozással* tegyék egyszerűen *megszólíthatóvá*
magukat. Ez a csoportvezetőt ugyanúgy segíti, mint a cso-
porttagokat. Kevesen gondolnak rá, de a *kölcsönös bemutat-*
kozás a résztvevőkben a szimmetrikus helyzet *képzetét* kelti.
Ez csak formálisan igaz, hiszen a *csoportvezető* előre felépített
tervvel, *aktív csoportvezetésre készülve* érkezik a csoportülésre,
a *csoporttagok viszont nem*.

Együttvéve, mindkét interjút igen érzékeny eszközként kell
kezelni. Ebből következik, hogy csak *nagy gyakorlatú, a gyors*
helyzetértelmezésre és az alkalmazkodásra kész interjúkészítőre
szabad egyéni vagy csoportinterjút bízni. Egyik sem stan-
dard eszköz, a legjobban megtervezett interjúnak is mindösz-
sze téma szerint követendő terve készül. Kérdések szövegét
nem jó előre megtervezni, mert *partnereink és csoportjaink tagjai*
olyan sokfélék lehetnek, amihez előre lehetetlen alkalmazkodni.
A *gyakorlat* sokféle, visszatérően is *alkalmazható modellt* adhat
az interjúkészítő kezébe. Ezek olyan „*eszköztárat*” jelentenek,
amelyből egy idő után válogathat.

Példaképp egy olyan *rutinfogást* mutatunk be, amely jól
használható a nagyon gyakori *életútinterjúk* indításához. Fia-
tal kutatóként többször „*bérmunkában*” történő interjút kel-
lett készíteni, havonta visszatérve munkáscsaládokhoz. Az
egy éves sorozat első felvétele egy életútinterjú elkészítése
volt. A kutatás vezetője hosszú sorozatot állított össze a ki-
hagyhatatlan témákból. Az interjúterv első mondata így szólt:
Születési idő és hely. Ezt így nyilvánvalóan nem lehet megkér-
dezni, ha az ember jót akar magának. A téma *kettős* kérdé-
sét felcserélt sorrendben indítottuk a magnófelvételt: *Merre-*

az interjú és a
szakember

rutinfogások
interjúk készí-
tésekor

domináns változat

az átlag és a durva összevonás kockázatai

felé született? A választ követő, még mindig rövid kérdés így szólt: *Mikor volt ez?* Ha ismeretlen települést nevezett meg, beszélgetőtársunkkal *elmondattuk szülőhelye környékét*, és megkérdeztük szülei miképp kerültek oda. Ezekről a legtöbb ember könnyen tud informatív módon beszélni. Mire oda jutottunk, hogy szülei, nagyszülei társadalmi háttéréről volt szó, már kialakult a beszélgetés hangulata: olyan dolgokat magyarázott, amelyekben ő a szakértő (és a kérdező a laikus). Ez biztonságérzetet adott a partnernek, amire szüksége is volt, hiszen számára ismeretlen helyzetben kezdett beszélgetni valakivel, ráadásul csak halvány elképzelései voltak a soha nem próbált magnós interjúról. Lassanként megkockáztathatóak voltak a kényesebb témák is.

Az adatfeldolgozás-értelmezés témáit egyetlen szempont felől érintjük. Soha, egyetlen kvantitatív (számszerűsíthető) információ esetén se érjük be az adatokat egyetlen, összefoglaló sorozattal jellemző megoldással. Az *alapmegoszlás* (átlag) karakterű információk rendszerint egymástól markánsan eltérő információkat mosnak egybe, és ezért legtöbbször erősen torzítanak. Arra jók, hogy egy válaszsorozat tagjai között meghatározhassuk a *domináns változatot*, kijelölhessük a *leggyakoribb helyzetet*, *ítéletet* a megkérdezettek egészében *legelterjedtebb nézetet*, stb. De ne feledjük, minden helyesen felépített minta tartalmazza azokat a csoportokat, amelyek az *alapsokaságot* jellemzik.

Ezekben a csoportokban pedig valószínűleg nem egyforma a megkérdezettek helyzete, és ha olyan jelenségekről kértünk *ítéletet, álláspont, esetleg tapasztalat* karakterű válaszokat, amelyek *helyzeteltéréseikhez kötődnek*, akkor válaszaikat valószínűleg *csoportsajátosságok* jellemzik. Ha a csoportokat úgy vonjuk össze, hogy azzal a fontos eltéréseket csökkentjük, akkor az összevonás végső határáig, az egyetlen adatig is eljuthatunk. Az *átlagérték elméletileg nem más*, mint az összevont csoportok egészét jellemző adat.

De nem kell elmennünk az ilyen durva egyszerűsítésig, ha az elnagyolt adatok torzító tulajdonságát akarjuk észrevenni. Elég a rosszul megválasztott csoportösszevonás hatását megfigyelnünk. Mindkét buktató hatását figyelemmel kísérhetjük egy 1999-ben, budapesti fiatalokról készült felvétel adatain.

A 14–20 év közötti fiatalok körében reprezentatív mintán végeztünk kutatást, többek között a társas kapcsolatokról és generációjuk gondjairól. Mint minden felvételünkénél, ebben

is áttekintettük, hogy az iskolázásban, a munkavállalásban és a mögöttes családszerkezetben milyen csoportkülönbségek jellemzik a mintánkban megkérdezetteket. Nem általában, hanem a fővárost négy területi régióra tagoló csoportbontásban. Kategóriáink meghatározásánál azt az eljárást követtük, amelyet néhány évvel korábban a Szonda Ipsos már alkalmazott egy kulturális témájú, fővárosi kutatásában.

A területi tagolást azért vettük át, hogy a felhasználó olyan metszetekben jusson adatokhoz, amelyekről már korábbi eredmények is rendelkezésére állnak. Ezt általában *más kutatások tervezésénél is érdemes követni*, így az esetleges közös értelmezés lehetőségét nem zárjuk ki. Nincs rá garancia, hogy a felhasználó megteszi – vagy megrendeli – az egybevetést, de ennek *lehetőségét* biztosíthatjuk.

A postai irányítószámok alapján kialakított területi bontás lehetővé tette, hogy egyes kerületek belső és külső lakóövezeteit ne kezeljük egyetlen egységként, ha ezt *arculatuk indokolja*. Például ilyen megosztással éltünk a budai II. kerület belső és külső részei, vagy a pesti XIII. kerület *újlipótvárosi és angyalföldi* régiói esetében. Kategóriáink így alakultak:

budai belső régió
budai külső régió
pesti belső régió
pesti külső régió

Ez a csoportosítás gyökeresen eltér a fővárost centrumra és külső lakóövezetre felosztó, gyakran alkalmazott területi bontástól. A centrális-perifériális tagoltság mentén a centrumban élők körülményeit és lehetőségeit szokták a legjobbnak találni, és az attól mind távolabb élő fiataloknak egyre rosszabb a helyzetük, egyre sötétebbek a kilátásaik.

Első olvasatra egészen hitelesnek tűnnek az erről szóló adatok és az ebből levezetett értelmezések. Ha első ránézésre hitelesnek látszanak, akkor miért kell további figyelmet fordítanunk ezekre? Azért, mert Budapest belső lakóövezeteiben egészen más jellemzi a fiatalokat a város budai és pesti oldalán. Az idősebbeket is, de most egy ifjúsági felvételtől emeljük ki bizonyító adatainkat.

A megkérdezett fiatalok helyzetének sok mutatóját vizsgáltuk, és úgy találtuk, hogy *a budai, ill. a pesti belső lakóövezetek-*

példa a rossz
csoportössze-
vonásra

ben élő fiatalokat jellemzik a legnagyobb eltérések. Nézzük ennek két példáját:

	értelmisségi, vezető beosztású az ismert foglalkozású anya		értelmisségi, vezető beosztású az ismert foglalkozású apa	
	esetszám	%	esetszám	%
budai belső régió	80	41	87	39
budai külső régió	151	29	157	27
pesti belső régió	100	19	102	22
pesti külső régió	506	19	500	21
Σ	837	23	846	24

	értelmisségi, vezető beosztású az ismert foglalkozású anya		értelmisségi, vezető beosztású az ismert foglalkozású apa	
	esetszám	%	esetszám	%
centrum	180	29	189	30
budai külső régió	151	29	157	27
pesti külső régió	506	19	500	21
Σ	837	23	846	24

A kövérrel szedett átlagos értékek és az összevonással kialakított centrum adatai egyaránt elfedik a pesti és a budai belváros eltéréseit. Az átlagot mutató összesen adat jobban, a centrum értékei kevésbé tüntetik el a különböző családi háttérből induló fiatalok éles elkülönülésére utaló eredményeket. Hasonló eltéréseket mutathatnánk arról, hogy hol éltek *mindkét szülővel*, hol csupán az *egyikkel*, és hol laktak *szüleik nélküli* helyzetben a 14–20 év közöttiek. Az átlag és a centrum értékei ugyanígy „fedőszervet” képeznek a felvétel idején tanulók iskoláinak eltérései esetében.

Ezeket most nem vesszük sorra, de közlünk egy *következő jellegű adatsorozatot*. Arról, hogy ebben az életkorban, amikor a *fiatalok programja* az lenne, hogy *tanulással szerezzék meg a munkaerőpiacon elengedhetetlen ismereteket, készségeket*, milyen arányban tanultak és dolgoztak a főváros különböző lakóövezeteiben élő fiatalok:

az eltérő csoportjellemezők elrejtése

	esetszám	tanul, %	dolgozik, %
budai belső régió	103	97	3
budai külső régió	172	95	5
pesti belső régió	115	84	16
pesti külső régió	578	90	10
Σ	968	91	9

	esetszám	tanul, %	dolgozik, %
centrum	218	90	10
budai külső régió	172	95	5
pesti külső régió	578	90	10
Σ	968	91	9

Az eredeti tagolás globális értékei jótékonyan eltakarnák azt a tényt, hogy a pesti belső lakóövezetben élő fiatalok több mint ötször gyakrabban dolgoztak a budai belső régióban lakó társaiknál. A kiemelkedően magas arányban értelmiségi háttérű fiatalok szinte kivétel nélkül azzal törődhetnek, ami további esélyeik megalapozásához elengedhetetlen: tanultak.

A két széli helyzetet centrumként összevonva olyan képet kapunk, amelyben a centrumot alig lehet megkülönböztetni az átlagos adatoktól. Ezzel a kategóriával az átlagnál is durvább torzítást „értünk” el.

A kutatásról szóló beszámolóban természetesen az eredeti, négy lakóövezet szerinti tagolást alkalmaztuk, és értelmeztük az átlagtól eltérő helyzeteket. A széli helyzeteket centrummá összevonó hármas felosztást kizárólag e tankönyv számára készítettük, a torzító hatás érzékeltetésére. A kutatásról írt Tarisznyaléltár c. dolgozat megjelenési adatait a fejezethez tartozó irodalomban közöljük.

a rossz csoportképzés durva torzítást okozhat

Irodalom

Earl Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi, 1995.

Bauer Béla-Szabó Andrea-Máder Miklós-Nemeskéri István: Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. *Új Ifjúsági Szemle* 2003 ősz

- Csáky Mihály: Ifjúság egy áttagolódo társadalomban. (p. 11-14.) In: Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás ifjúság az új évezredben*. Szeged: Belvedere, 2004.
- Cseh-Szombathy László–Ferge Zsuzsa (szerk.): *A szociológiai felvétel módszerei*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1968.
- Diósi Pál: *Tarisznyaeltár*. (Budapesti fiatalok társas kapcsolataikról és generációjuk gondjairól) Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2000.
- Diósi Pál: Aszfaltkirályság. (p. 57-132.) In: Slézia Gabriella (szerk.): *Fiatalkok az utcán*. Budapesti Művelődési Központ, 2001
- Gazsó Ferenc–Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 1992.
- Gábor Kálmán: *A középosztály szigete*. Szeged: Belvedere, 2000.
- Gábor Kálmán: Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. (p. 28-72.) In: Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás ifjúság az új évezredben*. Szeged: Belvedere, 2004.
- Huszár Tibor – Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969.
- Léderer Pál: *A szociológus, a módszerei, meg a szövege*. (Rögeszme-félék a mesterségről) Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2002.
- Somlai Péter: Család és ifjúság. (p. 25-27.) In: Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás ifjúság az új évezredben*. Szeged: Belvedere, 2004.
- Jelentés a gyerekek és fiatalok élethelyzetéről és az ezzel összefüggésben tett kormányzati intézkedésekről (1997, 1998, 2000, 2001, 2002) www.mkogy.hu
- Az Ifjúság 2000 gyorsjelentése
- A Mozaik 2001 gyorsjelentése
- Az Ifjúság 2004 gyorsjelentése
- Civil ifjúsági Éves Jelentés 2005 – *Új Ifjúsági Szemle* 2006/IV

Feladatok

- 1.a Mondjon példákat arra, hogyan egymás mellett, ill. egymást kiegészítve különböző nézőpontokból, több „igazság” is leírhatja, értelmezheti a társadalom egy szegmensét vagy egy társadalmi jelenséget.
- 1.b Keressen a saját környezetében (lakóhelyén, munkahelyén) olyan ifjúsági jelenséget, vagy olyan megoldásra váró gondot, amelyet eltérő igazságokkal ragadnak meg (vagy vélnek megragadhatónak) eltérő nézőpontú tudományágak, ill. társadalmi szervezetek, intézmények.

2. Milyen megismerési, adatgyűjtési eszközöket alakított a szociológia saját céljaihoz más tudományágak tapasztalatainak alkalmazása során?
- 3.a Milyen műhelyek alakították sokszektorúvá a szociológiát a hatvanas évektől kezdődően?
- 3.b Keressen az interneten elérhető szociológiai adatbázisokból a rendszerváltás előtt készült, ifjúsággal kapcsolatos kutatási beszámolókat. Ismertesse egy olyan kutatás legfontosabb tapasztalatait, amely felkeltette érdeklődését.
- 4.b Keressen a rendszerváltozást követően ifjúságkutatással (is) foglalkozó műhelyek kutatásai között az interneten elérhető szociológiai adatbázisokban olyan ifjúsággal kapcsolatos munkát, amely felkelti érdeklődését. Ismertesse egy ilyen kutatás legfontosabb tapasztalatait.
5. Milyen adatgyűjtési eljárás a legelterjedtebb, ha kiterjedt ifjúsági csoportokat, vagy a fiatalok egészét kívánjuk kutatni? Ilyen kutatások előkészítése során melyek a mintakészítés legfontosabb alapelvei?
6. Milyen lehetőség áll a kutató rendelkezésére az interjú megtagadásból adódó mintacsökkenés kivédésére? Milyen előírást kell betartania a polgárok név- és címadatait kezelő szervezetnek? Mi a többlépcsős rétegzett minta előnye a tagolatlan óriásmintákkal szemben? Miért érhetünk el megbízható eredményeket egy alacsony képviselési arányú, rétegzett reprezentatív minta megkérdezésével?
- 7.a Melyek a standard kérdőíves interjú fontosabb jellemzői, miben térnek el a zárt és a nyitott kérdések. A nyitott kérdések válaszait miképp tehetjük kódolhatóvá, milyen válaszfajták utalnak arra, hogy egy kérdéssel „baj van”? Mire érdemes figyelni a kérdőívek kipróbálása során? Milyen kérdezéstechnikai segédeszközöket használhatunk a kérdezés és válaszadás megkönnyítésére?
- 7.b Tanári konzultációk igénybevételével tervezzen meg egy rövid, tíztizenkét kérdésből álló standard kérdőívet, amelyben többféle kérdést és kérdezéstechnikai eljárást kell használni. Kipróbálás alapján értékelje a kérdőív használhatóságát, korrigálja az esetleges gyengén működő részeket. A kérdőív témáját úgy válassza meg, hogy az a környezetében előforduló ifjúsági problémára, sajátos helyzetre irányuljon.
- 8.a Milyen információgyűjtési módszereket célszerű előnyben részesíteni, ha ifjúsági csoportokról kívánunk ismereteket szerezni?
- 8.b Válasszon az interneten elérhető szociológiai adatbázisokban ifjúsági csoportokkal kapcsolatos kutatások közül érdeklődésének meg-

felelőt, és elemezze: milyen eszközöket, milyen információk megszerzésére használtak a kutatás során.

- 9.a Mi a szerepe a megfigyelésekben a tartalmak és az idő előre meghatározott tagolásának? Miben segítheti a megfigyelőt a befolyásos kapcsolati személy? Milyen különbségek lehetnek az esettanulmányban és az adatszerűen feldolgozni kívánt megfigyelés között?
- 9.b Tanári konzultációk igénybevételével tervezzen néhány fontos szempontra irányuló megfigyelést a környezetében található, fiatalok által kedvelt szabadidős terepre.
10. Miben tér el alapvetően a strukturált szociológiai interjú a standard kérdőívtől? Mi a különbség a puha és a kemény interjúvezetési módszer között?
11. Milyen esetekben célszerű a fókuszcsoporthasználat? Mi jellemezze a csoport tagjait? Miért ajánlott a tíz személy körüli csoportnagyság?
12. Miért fontos a nagy gyakorlat a strukturált szociológiai interjú és az irányított csoportos beszélgetés (fókuszcsoport) vezetésében? Mit kell mindenképpen tudniuk az interjúpartnereknek, akár egyéni, akár csoportos interjú esetében?
13. A kutatásokban számszerűen feldolgozott információk elemzése során milyen buktatókat jelenthet az átlagértékek használata? Mivel torzíthatja egy adatsor értelmezési lehetőségét a helytelen csoportképzés?

Jegyzetek

- 19 Az 1004/1953. (II. 8.) MT határozat az anya és gyermekvédelem továbbfejlesztéséről egyebek mellett rendelkezett a gyermektelenek adójáról. A többgyermekes családok támogatásának jelentős állami kötelezettségeiben „Méltányos, hogy e kötelezettségekben nagyobb arányban vegyenek részt a gyermektelenek, nőtlenek és hajadonok, akiket nem terhelnek a gyermekek nevelésével kapcsolatos költségek. Ezért az 1953. évi március hó 1. napjától kezdve keresetük, jövedelmük 4%-ának megfelelő adót kell fizetni a 20-tól 50 éves férfiaknak és a 20-tól 45 éves nőknek, ha nincsen élő (akár vérszerinti, akár örökbefogadott) gyermekük.” Többszöri módosítás után 1956. XII. 24-ikén kormányrendelet helyezte hatályon kívül.
- 20 Az 1040/1973. (II. 13.) MT határozat nyomán emelkedett a gyes, az anyasági segély és a családi pótlék gyermekenkénti összege, bővítették a lakásépítkezésekkel összefüggő kedvezményeket, kezdeményezték a három- és többgyermekes családok soron kívüli lakáshoz jutását. Rendelkezett a szülés és a gyermeknevelés intézményi felté-

teleinek javításáról, és erőteljesen korlátozta a művi abortusz végrehajtását. Egyidejűleg figyelmet fordított a korszerű családtervezésre és a jó minőségű fogamzásgátló szerek bevezetésére.

- 21 Forrás: *Jövőidőben*. (Kutatási zárótanulmány a Zuglóban élő, 18–29 éves fiatalok helyzetéről, törekvéseiről) DIÓDATA Szociológiai Kutató és Tanácsadó Iroda, 2002.
- 22 Huszadik Század 1910. I. kötet 2. old.
- 23 Gazsó–Pataki–Várhegyi: *Diákéletmód Budapesten*. Budapest: Gondolat, 1971.
- 24 A www.fszek.hu honlapon elérhető szocioweb a magyar vonatkozású szociológiai irodalom válogatott adatbázisa. Sokszempontú keresője révén a 2006 januárjáig frissített adatokat szerzők, témák, stb. mentén, 1970-től több mint 110.000 tételt, kulcsszavakkal ellátva tesz áttekinthetővé.
- 25 Állománya szintén áttekinthető az Interneten, a www.ndi-szip.hu:8080 honlapon elindulva. Keresőjével a FSZEK szocioweb bázisához hasonló szerkezetű állományból lehet válogatni.
- 26 1094 Budapest, Balázs Béla u. 35.
- 27 A bejelentéshez szükséges adatlap és a kitöltéssel kapcsolatos tudnivalók letölthetők, ha az országgyűlési biztos www.obh.hu honlapján, az adatvédelmi biztos lapjára kattintunk.
- 28 William Foote Whyte: *Utcasarki társadalom*. (Egy olasz szegénynegyed társadalm szerkezete) Budapest: Új Mandátum, 1999.

4. KOMPETENCIA ALAPÚ OKTATÁS

– a nemformális tanulás és az ifjúsági munka felértékelődése

A következő néhány oldalban olyan összefüggések kerülnek terítékre, melyek az amúgy is gyér ifjúsági publikációk érdeklődését eddig elkerülték. A rendszerváltás óta eltelt 17 év ifjúságpolitikai útkeresései, a rendelkezésre álló források bizonytalansága és a forrásgazdák tétovasága sok olyan vizsgálódást eredményezett, melyek a helyzet kialakulásával, annak számon kérésével foglalkoztak. Az ifjúsági témájú szakmai papírok születési körülményeit leginkább ez a majd két évtizede tartó bizonytalanság, illetve az európai trendek és tendenciák inkább követő, kevésbé kritikai elemzése és a gyakorlatba való átültetések kísérlete jellemezte. Igazán nagy horderejű, európai szemüveggel is látszó újítás nem is a tartalomban, hanem a formában történt.

A forma definiálása azonban nem eredményezte a tartalom alapvető megújítását. A módszerek – a hogyan? – ugyan többé-kevésbé követik, néha megújítják az Európában használatos formákat, de – a mit? – a tartalom fejlesztése jelentősen elmarad. Egyes elemek innovatívak, a fiatalok számra is használhatók (pl.: Kompas – emberi jogi nevelési folyamat), de nincs nemzeti ifjúsági stratégia, ágazati ifjúsági stratégia, ifjúsági törvény, koherens, a fiatalok fejlesztését megalapozó átlátható és működtethető tartalmi, módszertani, intézményi, partnerségi és pénzügyi keret.

Így az a kérdés merül fel, hogy melyek lehetnek azok a viszonyítási pontok, melyek nemzeti szinten, és európai összefüggésekben is helyére tudják tenni a hazai ifjúságpolitika, ifjúsági munka és fejlesztés kereteit. Sok ilyen viszonyítási pont közül az egyik, a tudásalapú gazdaság kiépülésével és megszilárdulásával, a kompetencia alapú oktatás bevezetése, a kompetencia fogalmának középpontba kerülése lehet. A fiatalok tömeges, kötelező elérését egyedülként biztosító közoktatás, tartalmában és formájában teljes megújítását és

átalakítását célul tűző törekvések láthatók a kontinens valamennyi országában, így Magyarországon is.

E rövid összefoglaló célja megvizsgálni, hogy a kompetencia alapú oktatás (képzés) elterjedése, milyen feladat elé állítja az ifjúsági munkával foglalkozókat, milyen lehetőségeket eredményez a fiatalokkal és közösségeikkel és az intézményi partnerekkel való együttműködés során.

**kompetencia
alapú oktatás**

Kompetencia alapú oktatás

„Nincs olyan fejlett ország, ahol ne zajlana erről szakmai vita, ne keletkeztek volna ezzel foglalkozó jelentős oktatáspolitikai dokumentumok, és ne indultak volna e területre irányuló fejlesztési programok...Vannak ugyan, akik csupán múltó divathullámot látnak ebben, de aki alaposabban elemzi azokat az okokat, amelyek a kompetencia fogalmának előterébe kerülése mögött találhatóak, tartós és nagy horderejű fejlődési folyamatok jeleit fedezheti fel.” – írja Halász Gábor A Kompetencia – kihívások és értelmezések c. könyv (2006) előszavában.

Az eddigi pedagógiával, tanítás-tanulással foglalkozó fogalmak mellett, olyan új fogalom meghatározására volt szükség, mely jobban képes leírni azt a halmazt, mely az egyre összetettebbé, szerteágazóbbá és sokszínűbbé váló világban az eligazodáshoz hozzásegít. Ha kiindulópontként meghatározzuk azt az alapvetést, hogy ifjúsági munkát azért végzünk, mert annak a fiatalok társadalmi integrációját segítő speciális aktív eszközrendszere van, mely egyben szolgálja a demokrácia minőségének javítását és annak fejlesztését, akkor az ifjúságpolitika és ifjúsági munka, illetve a kompetenciafejlesztés között rendkívül szoros összefüggéseket tapasztalunk.

**egy új fogalom
létrejött**

A kompetencia fogalma

A '90-es évek eleje óta a kompetencia fogalma jelentős változáson, gazdagodáson ment keresztül. A szó eredeti jelentése az alkalmasság, ügyesség leírására volt használatos. Hétköznapi értelmezésében ez a jellemzője megmaradt, hiszen kompetens vezetőket keresünk, vagy valamely problémáról állítjuk, hogy a mi kompetenciánk, vagy nem a mi kompeten-

az egész életen át tartó tanulás során elsajátítandó „új alapkészségek referenciakerete”

ciánk. Szakmai értelemben a fogalom ennél jóval többet takar. A kilencvenes évek közepétől az OECD által indított program keretében, az Európa Tanács műhelyeiben, az Európai Bizottság munkacsoportjában, az USA kutatócsoportjaiban, itthon Nagy József és Csapó Benő kutatásiban formálódott az a kompetencia és ezen belül kulcskompetencia fogalom, melyet mára többé-kevésbé minden oktatással-képzéssel foglalkozó szakember el tud fogadni. A kutatásokhoz a legfontosabb lökést az Európai Tanács felszólítása adta, melynek során arra kérte a tagállamokat és az európai szerveket, hogy dolgozzák ki az egész életen át tartó tanulás során elsajátítandó „új alapkészségek európai referenciakeretét”.

A munka során több kutató felhívta a figyelmet, hogy végtelen számú kompetenciát lehet meghatározni, ezért érdemes valamilyen logikai rendszer szerint csoportosítani és szűkíteni azokat. A kompetenciaterületek egyfajta rendszerezésére az alábbi táblázat van segítségünkre:

Kommunikáció	Együttműködés	Problémamegoldás
Szóbeliség	Nyitottság	Hibakeresés
Írásbeliség	Empátia	Döntéshozatal
Képi információ feldolgozása	Szociális interakció	Rendszerelemzés és tervezés
Információkezelés	Társas érzékenység	
Információs és kommunikációs technológia	Felelősségérzet	
Forráskezelés	Szervezőképesség	
A kommunikáció értékelése	Döntéshozatal	
	Érvelés	
	Vita	

Forrás: Csapó Benő, 2005.

A kompetenciák nagyobb halmazokban való elhelyezésére, rendszerezésére szolgálnak a kulcskompetenciák, a továbbiakban ezek kerülnek terítékre. Az Európai Bizottság által létrehozott munkacsoport erre vonatkozó definíciója a következő:

„A kulcskompetencia az ismeretek, készségek és attitűdök transzferábilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek

rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse, be tudjon illeszkedni a társadalomba és foglalkoztatható legyen. A kulcskompetenciákat a kötelező oktatás, illetve képzés időszaka alatt kell elsajátítani. A későbbiekben az egész életen át tartó tanulás során mindenféle tanulás alapját ezek a kompetenciák képezik.”

A kulcskompetenciák

1. Anyanyelvi kommunikáció
2. Idegen nyelvi kommunikáció
3. Matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák
4. Digitális kompetencia
5. A tanulás tanulása
6. Személyközi és állampolgári kompetenciák
7. Vállalkozói kompetencia
8. Kulturális kompetencia

nyolc kulcskompetencia

Szükséges részletesen áttekinteni a kulcskompetenciák tartalmát ahhoz, hogy viszonyt tudjunk kijelölni közöttük és az ifjúsági munka elemei között.

A 3. táblázat tartalmának áttekintése után úgy érezheti a gyakorlatban ifjúsági munkát végző szakember, fiatal önkéntes, vagy szervezeti tag, hogy néhány eleme teljes egészében róla szól. A nemformális nevelésről és az ifjúsági projektek megvalósításáról.

Elemelve a hazai ifjúsági munka fő vonulatait és a kulcskompetenciákat leíró referenciakeretet, láthatóvá lehet tenni, hogy az ifjúsági munka mely kompetenciák fejlesztését tudja szolgálni, illetve összefüggést lehet találni a jelenlegi állami és civil ifjúsági eszközrendszer és az egyes kulcskompetenciák között. Ideális esetben a referenciakeretben meghatározott célokat egy jól átgondolt részletes pedagógiai program szolgálja egy-egy intézményben, melyben a bevezetés után érdemes átgondolni, hogy mit milyen eszközökkel lehet elérni.

a referenciakeretben meghatározott célok

A tudásalapú gazdaság kialakulása után a tudással kapcsolatos jellemzők közül Báthory, Csapó, Vass munkásságára alapozva az alábbiakat kell hangsúlyozni:

1. Megváltoztak a tudásszerzés helyszínei, és a tudástartal-
mak egyaránt (ismeret).
2. Felértékelődött a tudás gyakorlati hasznosíthatósága (ké-
pesség).
3. A folyamatosan érkező új tudáselemek beépítésére nyitottá
kell válni (attitűd).

Mindhárom megállapítás rendkívüli módon felértékeli a nemformális, informális módszereket a formális módszerek rovására. Az ifjúsági munka módszerei leginkább nemformá-
lisak, az egyes akciók, projektek, vagy a közösségek, szerve-
zetek működése, működtetése leginkább ebbe a kategóriába
tartoznak. A tervezés, kivitelezés, értékelés során az informá-
lis elemek is hangsúlyosak, legkevésbé a formális módszerek
tartoznak az ifjúsági munka eszköztárába.

A következő oldalon található táblázatban a fő együttállá-
sok kerültek összeállításra.

Az összefüggések mélyebb megértéséhez néhány, már em-
lített fogalom részletes körbeírása és a köztük lévő összefüg-
gések feltárása nem maradhat el.

A nemformális nevelés, mint módszertan²⁹

kompetenciák	a jelenlegi hazai ifjúsági munkában mennyire releváns									
1. Anyanyelvi kommunikáció	1	2	3	4						
2. Idegen nyelvi kommunikáció	1	2	3							
3. Matematikai, természet- tudományi és technoló- giai kompetenciák	1									
4. Digitális kompetencia	1	2	3	4	5	6				
5. A tanulás tanulása	1	2	3	4	5	6	7			
6. Személyközi és állampol- gári kompetenciák	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Vállalkozói kompetencia	1	2	3	4	5	6				
8. Kulturális kompetencia	1	2	3	4	5	6	7			

3. táblázat: A kulcskompetenciák referenciakerete. A kulcskompetencia-területek meghatározása és az egyes területekhez tartozó ismeretek, készségek és attitűdök ismertetése

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
1. Anyanyelvi kommunikáció	A kommunikáció a gondolatok, érzések és tények szóbeli és írásbeli formában történő kifejezésének és értelmezésének képessége a társadalmi és kulturális kontextusok teljes skáláján – a munkahelyen, otthon és a szabadidőben.	Az alapszókincs, a funkcionális nyelvtan és stílusok, valamint a nyelvi funkciók biztos ismerete.	Különböző üzenetek közlése írásban és szóban, illetve azok megértése vagy másokkal való megértetése változatos helyzetekben, különböző céllal. A különféle kommunikációs helyzetekben elhangzó különböző szóbeli üzenetek meghallgatását és megértését, valamint a tömör és világos beszédet foglalja magában. Idetartozik az üzenetátadás sikerességének megfigyelése, valamint beszélgetések változatos kommunikációs kontextusokban történő kezdeményezése, folytatása és befejezése is.	Az anyanyelvhez való pozitív attitűd kialakítása, felismerve, hogy az anyanyelv a személyes és a kulturális gazdagodás egyik lehetséges forrása.
		A verbális interakció különféle típusainak (beszélgetés, interjú, vita stb.) és a különféle beszélt nyelvi stílusok és regiszterek fő jellemzőinek ismerete.	Különféle szövegek olvasása és megértése a különböző céloknak (információszerzés, tanulás vagy szórakozás) és szövegtípusoknak megfelelő olvasási stratégiák alkalmazásával.	Mások véleményeinek és érveinek nyitott módon történő megközelítése, konstruktív, kritikai párbeszéd folytatása.
A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		A kommunikációban használt paralingvisztikai eszközök ismerete (a beszédhang minőségével kapcsolatos jellemzők, arckifejezések, testtartás és gesztusok rendszere).	Különböző típusú és különféle célokat szolgáló írott szövegek alkotása. A szövegalkotás folyamatának nyomon követése (a vázlatkészítéstől az átírástól).	A nyilvánosság előtti magabiztos megszólalás.
		Az irodalmi szövegfajták (mese, mítosz, legenda, vers, lírai költemény, dráma, novella, regény) és fő jellemzőik, valamint a nem irodalmi szövegfajták (önéletrajz, pályázat, beszámoló, cikk, esszé, beszéd stb.) és fő jellemzőik ismerete.	Írásbeli információk, adatok és fogalmak keresése, gyűjtése és feldolgozása a tanulás során, a tudás szisztematikus rendszerezése. A fontos információk kiszűrése a szövegértés, beszéd, olvasás és írás során.	A helyes szó-, illetve nyelvhasználaton túl törekvés az esztétikus kifejezőmódra.
		Az írott nyelv fő jellemzőinek az ismerete (hivatalos, hétköznapi, tudományos, zsurnalisztikai, bizalmas stb.)	Saját érvek meggyőző módon történő megfogalmazása szóban és írásban, valamint mások írásban és szóban kifejtett nézőpontjainak a teljes mértékű figyelembevétel.	Az irodalom szeretetének elsajátítása.
		A nyelv és a kommunikációs formák időhöz, földrajzi, társadalmi és kommunikációs környezethez való kötöttségének és változatosságának felismerése.	Komplex szövegek (előadások, beszélgetések, utasítások, interjúk, viták) alkotásához, előadásához vagy megértéséhez használt segédeszközök (pl. jegyzetek, vázlatok, térképek) alkalmazása.	A kultúrák közötti kommunikáció iránti pozitív attitűd kialakítása.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
2. Idegen nyelvi kommunikáció	Az idegen nyelvi kommunikáció a gondolatok, érzések és tények szóban és írásban történő megértésének, kifejezésének és értelmezésének képessége a társadalmi és kulturális kontextusok megfelelő skáláján – a munkahelyen, otthon, a szabadidőben, az oktatásban és képzésben – az anyanyelvtől különböző nyelve(ke)n, illetve az iskola tanítási nyelvén az egyéni igények és szükségletek szerint.	<p>A szókincs, a funkcionális nyelvtan, az intonáció és a kiejtés ismerete.</p> <p>A verbális interakció különféle típusainak az ismerete (személyes és telefonon történő beszélgetés, interjú stb.).</p>	Szóbeli üzenetek meghallgatása és megértése a kommunikációs helyzetek megfelelő körében (ismerős, a személyes érdeklődési körhöz vagy a mindennapi élethez kapcsolódó témákról).	A kulturális különbségek iránti fogékonyság, a sztereotípiák elutasítása.
		Az irodalmi és nem irodalmi szövegfajták megfelelő körének ismerete (novella, vers, újság- és folyóiratcikk, honlap, útmutató, levél, rövid beszámoló stb.).	Különféle témákról szóló, nem szakszövegnek minősülő, illetve – egyes esetekben – ismert területhez tartozó témáról szóló, szakszövegnek minősülő írott szövegek olvasása és megértése, valamint különböző típusú és különféle célokat szolgáló írott szövegek alkotása megfelelő helyzetekben.	Érdeklődés és kíváncsiság a nyelvek iránt általában (beleértve a szomszédos országok nyelvét, a régióban beszélt nyelveket, a kisebbségi vagy klasszikus nyelveket, a jelnyelvet stb.) és a kultúrák közötti kommunikáció iránt.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		A különböző beszélt és írott nyelvi stílusok és regiszterek (hivatalos, hétköznapi, zsurnalisztikai, bizalmas stb.) fő jellemzőinek ismerete.	Segédesszközök (pl. jegyzetek, ábrák, térképek) megfelelő használata szóbeli és írásbeli szövegek (beszélgetés, útmutató, interjú, beszéd stb.) megértéséhez vagy alkotásához.	
		A társadalmi konvenciók és kulturális szempontok, valamint a nyelvfeldrajzi, társadalmi és kommunikációs környezethez való kötöttségnek és változottságnak a felismerése.	A nyelvtanulást szolgáló önálló tevékenységek megfelelő körének kezdeményezése és folytatása.	
3.1 Matematikai kompetencia	A legalapvetőbb szinten a matematikai kompetencia az összeadás, kivonás, szorzás, osztás, a százalékok és a törtek használatának képességét foglalja magában fejben és írásban végzett számítások során, különféle mindennapi problémák megoldása céljából.	A számok és mértékegységek biztos ismerete és a mindennapi kontextusokban való használata, amely a számtani alpműveletek és a matematikai kifejezőmód alapvető formáinak – a grafikonoknak, képleteknek és statisztikáknak – az ismeretét foglalja magában.	A matematikai kompetencia alapelemeinek alkalmazása	Törekvés a „számoktól való félelem” leküzdésére.
				Hajlandóság a számtani műveletek használatára a mindennapi munkában és a háztartásban adódó problémák megoldására.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
	Egy magasabb fejlettségi szinten a matematikai kompetencia 18 a matematikai gondolkodásmód (logikus és térbeli gondolkodás) és a valóság magyarázatára és leírására egyetemesen használt matematikai kifejezőmód (képletek, modellek, geometriai ábrák, görbék, grafikonok) használatára való képesség és készség az adott kontextusnak megfelelően.	A matematikai kifejezések és fogalmak biztos ismerete a legfontosabb geometriai és algebrai tételeket is beleértve.	összeadás és kivonás,	Az igazságnak, mint a matematikai gondolkodás alapjának tisztelete.
		A matematika segítségével megválaszolható kérdésfajták ismerete és megértése.	szorzás és osztás,	Törekvés az állítások alátámasztására szolgáló indokok keresésére.
			százalékok és törtek,	Hajlandóság mások véleményének érvényes (vagy nem érvényes) indokok vagy bizonyítékok alapján történő elfogadására, illetve elutasítására.
		mértékegységek		
		a mindennapi életben felmerülő problémák megközelítése és megoldása során, mint például:		

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		a háztartási költségvetés kezelése (a bevételek és a kiadások kiegyensúlyozása, tervezés, megtakarítás);		
		a vásárlás (árak összehasonlítása, mértékegységek, ár-érték arány ismerete);		
		az utazás és a szabadidő (távolság és utazási idő közötti összefüggés felismerése, pénznemek és áruk összehasonlítása).		
		A mások által előadott indoklás követése és értékelésre és az indoklás alapgondolatának felismerése (különösen bizonyítás esetén) stb.		
		A matematikai jelek és képletek használata, a matematika nyelvének dekódolása és értelmezése, valamint a matematika nyelve és a természetes nyelv közötti összefüggések felismerése. A matematika segítségével történő és a matematikáról szóló kommunikáció.		

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		Matematikai gondolkodás és érvelés, a matematikai gondolkodásmód el-sajátítása: absztrakció és általánosítás, ha a kérdés megköveteli, matematikai modellezés, azaz (mod-ellek elemzése és készí-tése) meglévő modellek használata és alkalmazása a feltett kérdés megválaszo-lásához.		
		Matematikai feladatok, jelenségek és szituációk különféle leírásainak, ábrázolásainak megértése és alkalmazása (jelentés megfejtése, értelmezése és az ábrázolásmódok közötti különbségtétel), valamint a leírás- és ábrázolásmódok közötti választás és váltás az adott helyzet követelmé-nyeinek megfelelően.		

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		A kritikai gondolkodásra való hajlam; különböző matematikai állítások (pl. állítás és feltevés) megkül-önbötetése; matematikai bizonyítások megértése, fogalmak alkalmazási körének és korlátainak a felismerése.		
		Segédeszközök és egyéb eszközök (köztük informa-tikai eszközök) használata.		
3.2 Természettudományi és technológiai kompetenciák	A természettudományi kompetencia azoknak az ismereteknek és mód-szereknek a használatára való képesség és készség, amelyekkel a természet-tudományok a természeti világot magyarázzák. A technológiai kompeten-cia ennek a tudásnak az alkalmazása a természeti környezet átalakításában az ember felismert igényeire vagy szükségleteire válaszolva.	A természeti világ, a tech-nológia és a technológiai eszközök és folyamatok alapelveinek az ismerete.	A technológiai eszközök és gépek, valamint tudomán-yos adatok és megállapítá-sok felhasználása, illetve az azokkal való munka valamilyen cél vagy követ-keztetés elérése érdekében.	Érdeklődés a tudomány és a technológia iránt, azok kritikai értékelése, ideértve a biztonsággal kapcsolatos és az etikai kérdéseket is.
		A technológia és más terü-letek – tudományos fejlődés (pl. az orvostudomány-ban), társadalom (értékek, erkölcsi kérdések), kultúra (pl. a multimédia) és a környezet (környezetsze-nynyezés, fenntartható fejlődés) – közötti össze-függések megértése.	A tudományos kutatás lényegi jellemzőinek felis-merése.	A tényyszerű adatok pozitív, ám kritikus szemlélete és annak felismerése, hogy a következtetések levonása egy logikai folyamat ered-ménye.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
			Következtetések és a kidolgozásokhoz vezető gondolatmenet ismertetése.	Nyitottság a tudományos ismeretszerzésre és érdeklődés a tudomány, valamint a tudományos vagy műszaki pályák iránt.
4. Digitális kompetencia	A digitális kompetencia az információs társadalom technológiáinak (ITT) magabiztos és kritikus használatára való képesség a munkában, a szabadidőben és a kommunikációban. Ezek a kompetenciák a logikai és kritikai gondolkodással, a magas szintű információkezelési készségekkel és a fejlett kommunikációs készségekkel állnak kapcsolatban. Az információs és kommunikációs technológiák (IKT) alkalmazásához kapcsolódó készségek a legalapvetőbb szinten a multimédia technológiájú információk keresését, értékelését, tárolását, létrehozását, bemutatását és átadását, valamint az internetes kommunikációt és a hálózatokban való részvétel képességét ölelik fel.	Az ITT természetének és a mindennapi élet különféle kontextusaiban betöltött szerepének, illetve lehetőségeinek alapos ismerete, amely magában foglalja	Mivel az információs társadalom technológiáinak alkalmazására egyre több lehetőség van a mindennapi életben, így a tanulásban és a szabadidőben, a szükséges készségek a következők:	Hajlandóság az ITT használatára az önálló és a csapatban végzett munka közben, kritikai és reflektív szemlélet alkalmazása a rendelkezésre álló információk értékelése során.
				Pozitív viszonyulás az internet-használatához és fogékonyság a világháló biztonságos és felelős használata iránt, beleértve a személyes szféra és a kulturális különbségek tiszteltetését is.
		a legfontosabb számítógépes alkalmazások, köztük a szövegszerkesztés, a táblázatkezelés, az adatbázisok, az információtárolás és -kezelés ismeretét;	elektronikus információk, adatok és fogalmak keresése, gyűjtése és feldolgozása (létrehozása, rendszerezése, a fontos és nem fontos, szubjektív és objektív, a valóságos és a virtuális közötti különbségtétel), valamint szisztematikus módon történő felhasználása;	Érdeklődés a látókör szélesítése érdekében történő ITT-használat iránt kulturális, társadalmi és szakmai célú közösségekben és hálózatokban való részvétel révén.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		az internet és az elektronikus kommunikáció (e-mail, videokonferencia, egyéb hálózati eszközök) használata által nyújtott lehetőségek, valamint a valóság és a virtuális világ közötti különbségek felismerését;	a megfelelő segédeszközök (prezentációk, grafikonok, táblázatok, térképek) használata összetett információk létrehozása, bemutatása vagy értelmezése céljából;	
		az ITT felhasználási lehetőségeinek az ismeretét a személyiség kiteljesítését, a társadalmi beilleszkedést és a foglalkoztathatóságot elősegítő kreativitás és újítás terén;	internetes oldalak elérése és az azokon történő keresés, valamint internet alapú szolgáltatások, pl. vitaforumok és elektronikus levelezés használata;	
		a rendelkezésre álló információk megbízhatóságának és érvényességének (elérhetőség/elfogadhatóság) alapszintű megértését és annak felismerését, hogy az ITT interaktív használata során bizonyos etikai elveket tiszteltetni kell tartani.	az ITT használata a kritikai gondolkodás, kreativitás és újítás szolgálatában különböző kontextusokban otthon, a szabadidőben és a munkahelyen.	

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
5. A tanulás tanulása	A „tanulás tanulása” a saját tanulás önállóan és csoportban történő szervezésének és szabályozásának a képességét foglalja magában. Résztét képezi a hatékony időbeosztás, a problémamegoldás, az új tudás elsajátításának, feldolgozásának, értékelésének és beépítésének, valamint az új ismeretek és készségek különböző kontextusokban – otthon, a munkahelyen, az oktatásban és képzésben – történő alkalmazásának képessége. Általánosabban fogalmazva a tanulás tanulásra erőteljesen befolyásolja azt, hogy az egyén mennyire képes saját szakmai pályafutásának irányítására.	Saját kedvelt tanulási módszerek, erősségek és gyengeségek, készségek, alkalmasság értő ismerete.	A tanulás és általában véve a pályafutás önálló, hatékony irányítása.21 A tanulás időbeosztása, autonómia, fegyelem, kitartás és információkezelés a tanulási folyamat során.	A kompetenciák változtatására és további fejlesztésére való hajlandóságot támogató énkép, valamint motiváció és a siker elérésére való képességbe vetett hit.
		A rendelkezésre álló oktatási és képzési lehetőségek ismerete és annak felismerése, hogy az oktatás és képzés időszaka során hozott különböző döntések hogyan befolyásolják az egyén későbbi pályafutását.	Hosszabb és rövidebb ideig tartó koncentráció.	A tanulás pozitív, az életet gazdagító tevékenységként való felfogása, belső készítés a tanulásra.
			A tanulás tárgyára és céljára irányuló kritikai reflexió.	Alkalmazkodóképesség és rugalmasság.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
			A kommunikáció mint a tanulási folyamat része, a szóbeli kommunikáció megfelelő eszközeinek (intonáció, gesztusok, mimika stb.) alkalmazása, valamint különféle multimédia-üzenetek (írott vagy beszélt nyelv, hang, zene stb.) megértése és létrehozása révén.	
6.1 Személyközi, interkulturális és szociális kompetenciák	A személyközi kompetenciákhoz tartoznak mindazok a viselkedésformák, amelyeket az egyénnek el kell sajátítania ahhoz, hogy képes legyen hatékony és konstruktív módon részt venni a társadalmi életben, és szükség esetén meg tudja oldani a konfliktusokat. A személyközi kompetenciák nélkülözhetetlenek a hatékony személyes és csoportos érintkezésben és mind a köz-, mind a magánélet területén.	A különböző társadalmakban általánosan elfogadott vagy támogatott viselkedési szabályok és viselkedésmódok ismerete.	Konstruktív kommunikáció különféle társadalmi helyzetekben (tolerancia mások nézeteivel és viselkedésével szemben; az egyéni és a kollektív felelősség tudatosítása).	A másik ember iránti érdeklődés és tisztelet.
		Az egyén, csoport, társadalom és kultúra fogalmak ismerete, illetve e fogalmak fejlődésének a megértése a történelem során.	Mások bizalmának és együttérzésének kiváltása.	Törekvés a sztereotípiák és az előítéletek leküzdésére.
		Az egészségmegőrzés, a higiénia és a táplálkozás szabályainak ismerete és ezek kamatoztatása a saját életben és a család életében.	A személyes elégedetlenség konstruktív módon történő kifejezése (az agresszió, az erőszak és az önpusztító viselkedésminták féken tartása).	Kompromisszumkészség.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		Az interkulturális dimenzió szerepének a megértése az európai és más társadalmakban.	A személyes és a szakmai szféra különválasztása, tartózkodás a szakmai konfliktusok személyes szintre vitelétől.	Tisztesség.
			A nemzeti kulturális identitás tudatosítása és megértése Európa és a világ többi részének kulturális identitásával való kölcsönhatásainak az ismeretében; a diverzitásból adódó nézőpontbeli különbségek felismerése és megértése, valamint a saját nézetek konstruktív módon történő kifejezése.	Öntudatosság.
			Tárgyalóképesség.	
6.2 Állampolgári kompetenciák	Az állampolgári kompetenciák átfogóbbak, mint a személyközik, mivel társadalmi szinten működnek. Azoknak a kompetenciáknak a halmazaként írhatók le, amelyek az egyén számára lehetővé teszik az állampolgári szerepvállalást.	A polgári jogok és a lakóhely szerinti ország alkotmányának és kormányának működésének az ismerete.	Részvétel a település/lakóhely életében, valamint a nemzeti és európai szintű döntéshozásban; választásokon való szavazás.	A lakóhelyhez, hazához, az Európai Unióhoz és általában véve Európához és a világhoz (a világ adott részéhez) való tartozás érzése.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		A helyi, regionális, nemzeti, európai és nemzetközi szintű szakpolitikák kidolgozásának folyamatában részt vevő intézmények szerepének és feladatainak ismerete (az EU politikai és gazdasági szerepét is beleértve).	A szolidaritás kifejezése a helyi, illetve a tágabb közösséget érintő problémák megoldása iránti érdeklődés kinyilvánítása és a problémamegoldásban való részvétel révén.	Hajlandóság a különböző szinteken folyó demokratikus döntéshozásban való részvételre.
		A helyi és nemzeti szintű kormányzat kulcsszereplőinek, a politikai pártoknak és az általuk hangoztatott politikai nézeteknek az ismerete.	A köztisztviselőkkel való hatékony érintkezés.	Érdeklődés az önkéntes állampolgári szerepvállalás iránt, a társadalmi sokszínűség és a társadalmi kohézió támogatása.
		A demokrácia és az állampolgárság fogalmainak és az azokról szóló nemzetközi nyilatkozatoknak (köztük az Európai Unió alapjogi chartájának és a Szerződéseknak) az ismerete.	Az EU által kínált lehetőségek kihasználása.	A mások által vallott értékeknek és mások magánéletének a tiszteletben tartása, adott esetben fellépés a társadalomellenes viselkedéssel szemben.
		A nemzeti, az európai és a világtörténelmet befolyásoló legfontosabb események, áramlatok és változást kiváltó szereplők, valamint Európa és szomszédai jelenlegi helyzetének az ismerete.	Az országban beszélt nyelv használatához szükséges készségek.	Az emberi jogok és az egyenlőség elfogadása mint az európai modern demokratikus társadalmakban megjelenő szolidaritás és felelősség alapja, a férfiak és a nők közötti egyenlőség elfogadása.

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
		A kivándorlás, bevándorlás és a kisebbségek fogalmának ismerete európai és világviszonylatban.		A különböző vallási és etnikai csoportok értékrendjei közötti különbségek tiszteltetben tartása és megértése.
				A tömegtájékoztatásból származó információk kritikus szemlélete.
7. Vállalkozói kompetencia	A vállalkozói kompetenciának egy aktív és egy passzív összetevője van: egyrészt a változás kiváltására való törekvés, másrészt a külső tényezők által kiváltott újítások üdvözlésének és támogatásának a képessége. A vállalkozói kompetencia része a változáshoz való pozitív viszonyulás, az egyén saját (pozitív és negatív) cselekedetei iránti felelősség vállalása, a célok kitűzése és megvalósítása, valamint a sikerorientáltság.	A rendelkezésre álló lehetőségek ismerete és az egyén személyes, szakmai és/vagy üzleti tevékenységeihez illeszthető lehetőségek felismerése.	A tervezés, szervezés, elemzés, kommunikáció, cselekvés, eredményekről való beszámolás, értékelés és dokumentáció készségei.	Kezdeményező-készség.
			Projektek kidolgozásához és végrehajtásához szükséges készségek.	Pozitív viszonyulás a változáshoz és az újításhoz.
			Az együttműködésre épülő, rugalmas csapatmunka.	Az együttműködésre épülő, rugalmas csapatmunka.
			A személyes erősségek és gyengeségek felismerése.	
			Az események elébe menő cselekvés és a változásokra való pozitív reagálás.	
			A kockázatok felmérése és kellő időpontban és módon történő vállalása.	

A tudás alapú társadalomban nélkülözhetetlen kulcskompetenciák referenciakerete				
Terület	A kompetencia meghatározása	A kompetenciát alkotó – mindig az adott kontextusnak megfelelő – ismeretek, készségek és attitűdök		
		Ismeretek	Készségek	Attitűdök
8. Kulturális kompetencia	A gondolatok, élmények és érzések különféle módon – többek között zene, tánc, irodalom, szobrászat és festészet – történő kreatív kifejezésének fontosságát foglalja magában.	Az emberiség történelméről tanúszkodó jelentős kulturális alkotások alapszintű ismerete, beleértve a populáris kultúrát is.	A különböző kifejezésmódokon keresztül történő művészi önkifejezés a saját tehetségnek megfelelően.	
		A nemzeti és európai kulturális örökség és ezek világban elfoglalt helyének az ismerete.	A kultúra tág értelmezésén alapuló műalkotások és előadások értékelése és élvezete.	
		Az európai kulturális és nyelvi sokszínűség tudatosítása.	A saját egyéni kreatív és kifejezési szempontok és megnyilatkozások másokéhoz való viszonyítása.	
		A közízlés alakulásának és az esztétikai tényezők mindennapi életben betöltött fontosságának a felismerése.	A kulturális tevékenységben rejlő gazdasági lehetőségek felismerése és kiaknázása.	

A *nemformális nevelés* mint módszertan, az ifjúsági munka elválaszthatatlan sajátja, módszertani ismérve. Ha nemformális nevelésről beszélünk, akkor ezalatt többen azt értik, hogy nem az iskolapadban történő nevelő, fejlesztő munkáról van szó. Ha ilyen tágon vesszük ezt a definíciót, akkor nemformális nevelőként a család, a barátok, a helyi közösség, minden szubkultúra jelen van. Ha szűkebben tekintjük, és az ifjúsági munkára koncentrálnunk, akkor ez az a módszer, mely a nevelést nem a poroszos iskolarendszerben megszokott keretek között kívánja végezni, hanem az egyénben meglévő képességek kibontásával és fejlesztésével. Nem kevésbé, hanem másként szabályozott keretek között, de valamilyen tervezett pedagógiai folyamat részeként. Azt a tanulási folyamatot, mely spontán következik be, nem pedagógiai folyamat részeként, hanem egyes (élet)helyzetekben, egyes nem tervezett alkalmakkor, informális tanulásnak nevezzük.

A pontos fogalom-meghatározás nehézségeire világít rá egy 2002-ben készült a „Nemformális tanulás: a fogalmi terep feltérképezése” című elemzés. Helen Colley, Phil Hodgkinson és Janice Malcolm riportja megállapítja, hogy a szakirodalomban három fő megközelítés létezik a formális, nemformális és informális tanulás használatával kapcsolatban:

- a) Nagyon sok szöveg használja egyikét-másikat tiszta definíció nélkül;
- b) még nagyobb számban hivatkozzák, a forrás pontos megjelölése nélkül;
- c) kisebb, de egyre növekvő számú irodalomban adnak valamilyen definíciót.

Ezek a definíciók gyakran fedik egymást, de sokszor komolyan különböznek egymástól. Összegyűjtve ezeket a szövegeket körülbelül 20 olyan faktort találtak, melyek átfedik egymást. Nem találtak azonban objektív szempontokat ezek szűkítéséhez, és három további problémával szembesültek. Először azzal, hogy az informális tanulást indirekt módon, azaz határozzák meg, hogy mi nem formális. Másodszor, hogy a megközelítések értékeket is feltételeznek, melyek többször alá-fölé rendeltségi viszonyban állnak egymással. Harmadszor, hogy nagyon komoly átfedések vannak a nemformális, informális oktatás és a nemformális, informális tanulás között. Mindhárom problémakör komoly kétségeket vet fel a tiszta definícióalkotás lehetőségével kapcsolatban.

formalistól a
nemformális
felé

a formális, a
nemformális
és az infor-
mális tanulás
összefüggései

elméleti bi-
zonytalanság

Három összegző megállapításra jutottak:

- A határvonalak a formális, nemformális és informális tanulás között csak adott környezetben, adott célok mentén értelmezhetők.
- Az adott szituációban és általában, inkább segít a formalitás és nemformalitás értelmezési tartományainak vizsgálata, azoknak az utaknak a feltárása, melyeken keresztül ezek kapcsolatba kerülnek egymással.
- Mindkét esetben figyelmet kell szentelni a tanulás szélesebb történelmi, társadalmi, politikai és gazdasági összefüggéseire, és a szerzők elméleti megközelítésére.

A szerzők úgy gondolják, hogy a három megállapítás kombinációja, különösen az utolsó kettő elfogadása adhat használható támpontokat a további kutatáshoz, és a tanulással, neveléssel kapcsolatos gyakorlati és szakpolitikai továbblépéshez.

Fentiek ellenére igyekszünk valamifajta kapaszkodót is adni a formális–nemformális–informális tanulás meghatározásához.

Formális tanulás: hagyományos értelemben az iskolarendszeren belüli, végzettséget adó képzés. Bővebb értelemben minden képzés, ami intézményen belül történik. Többnyire iskola- és tananyagközpontú, hagyományos jelleggel bír. Szoros kapcsolatban van a direkt (top-down) tanulással, amely készen formált normák, értékek, célok, ideák, modellek, előre szelektált és szervezett tartalom tanuló általi belsővé tételét jelenti.

Nemformális tanulás: hagyományos értelemben iskolarendszeren kívüli, végzettséget nem adó képzés. Tágabb értelemben minden olyan képzés, amely a szabad tanulás céljait valósítja meg. Jellemzői: nem konvencionális iskolai funkciót valósít meg, pedagógiai stílusa a tanulói igényekre épít (tanulóközpontú), a hagyományostól eltérő kiválasztási és jutalmazási rendszerrel rendelkezik. Kevesebb ismeret átadásra, de mélyebb beágyazásra alkalmas, mint a formális oktatás.

Informális oktatás: olyan tanulási forma, ahol maga a tanulás, mint folyamat elvész a más jellegű cselekvésben, tartalmakban. Ilyen az edutainment (szórakozva tanulás), de ilyen a tapasztalati úton elsajátított tudás is. Szoros kapcsolatban áll az indirekt (bottom-up) tanulással, ahol a feladatok maguk a hatás forrásai, a feltételek olyanok, hogy a tanulók közti kapcsolatok, kölcsönhatások, interakciók a magatartásformák el-

sődleges megteremtői, közvetítői. (pl.: kölcsönös ellenőrzés, kölcsönös segítségnyújtás stb.).

Fontos hangsúlyozni, hogy egyik tanulási forma sem lehet kizárólagos, inkább kiegészítik, mint helyettesítik egymást.

Nemformális nevelés ifjúsági közösségekben

Általánosan elfogadott tétel, hogy az ifjúsági munka elsősorban közösségekben végezhető hatékonyan. Voltak és vannak kísérletek, amelyek egyéni ifjúsági munkát, akár egy komplex mentor-rendszert próbálnak felépíteni: minden fiatalhoz egy kortárs segítő vagy egy mentor felnőtt mellérendelésével. Ezek eddig Európában, a világban átütő sikert nem értek el, vélhetőleg azért nem, mert ezt a funkciót a család a legtöbb társadalomban még be tudja, és be akarja tölteni. Legalább ilyen fontos szempont a módszer ára. Természetesen vannak kivételek: például a fiatalkorú bűnelkövetők társadalmi reintegrációjában ez a módszer tűnik a leghatékonyabbnak, és legolcsóbbnak.

Azért is alapoz közösségekre az ifjúsági munka, mert ha fő célja, hogy a társadalmi közlekedést, a társadalmi kulturális átörökítést biztosítsa, fejlessze, akkor a társadalmat, mint nagy közösséget elgondolva, leginkább közösségi tevékenységek formájában illeszkedhet. Ha ez egy közösségi tevékenység, akkor nem választható el az ifjúsági munkától az egyéni fejlesztésen túl a közösségfejlesztés, annak az adott közösségnek (csoportnak) a fejlesztése, melyben ez az egyén tevékenykedik, vagy valamilyen szerepet vállal. A közösségfejlesztésnek is jellemzően nemformális módszertana van. Az életkor előrehaladtával, a személyiség megszilárdulásával a (kortárs) közösség formáló, mintaadó szerepe csökken, és az egyéni fejlesztés kerül előtérbe.

kortárs segítő
mentor: egy új
szerep

társadalmi
„közlekedés”,
kulturális át-
örökítés

Pedagógia

a pedagógia
céljai és fel-
adatai

„Kettős értelemben használt komplex fogalom. Egyrészt a nevelés elmélete, neveléstudomány, másrészt a nevelés gyakorlati megvalósulása jelölésére szolgál. A pedagógia, mint neveléstudomány vizsgálja azokat a folyamatokat, körülményeket és feltételeket, amelyek közreműködnek a nevelésben. Feltárja összefüggéseiket, törvényszerűségeiket, s ezek alapján meghatározza a nevelés célját, alapelveit és feladatrendszerét, azokat az eljárásokat, szabályokat és módszereket, amelyek biztosítják a nevelési alapelvek megvalósulását, a nevelési cél elérését. Feltárja a nevelés eszközrendszerét. Magában foglalja azokat a kérdéseket, amelyek a nevelés lehetőségével és szükségességével, tényezőivel, szervezeti formáival, intézményrendszerével fűgnek össze.

Másik jelentésében a pedagógia azonos a nevelés konkrét, gyakorlati folyamataival. Ilyen értelemben beszélhetünk pedagógiai elméletről és pedagógiai gyakorlatról, amelyek egymással szoros kölcsönhatásban vannak. A pedagógia figyelembe veszi a mindenkorai társadalmi elvárásokat, a gazdasági, szociális, politikai, kulturális tényezőket a neveléstudományi kutatások további feladatainak meghatározásánál. A pedagógia fogalmának mai értelmezése fokozatosan alakult ki a nevelési gyakorlat és a pedagógiai gondolkodás történeti fejlődése során... Két nagy területe az oktatáselmélet (didaktika), és a neveléselemélet.” – írja a Pedagógiai Lexikon. A pedagógiának különböző módszerei vannak, amit akár formális-nem formális felosztásban is összegezhetünk, de semmiképpen nem tehetünk egyenlőségjelet az iskola = formális módszerek, és ifjúsági munka = nemformális módszerek közé.

tudáselemek
átadása

Ha projekteket írnak az ifjúsági közösségek, ahhoz projektmenedzsment ismereteket kell birtokolni. A projektmenedzsmentnek számtalan olyan eleme van, amelyek nemformális módon nem könnyen átadhatók (például a költségvetés tervezése). Ezek olyan tudáselemek, amelyeket formális módszertannal, jellemzően közléssel lehet átadni.

Probléma, hogy a nemformális nevelésnek magyar nyelven sem tisztázottak a fogalmi keretei. A pedagógia fenti érzékeny és árnyalt definíciója alapján a pedagógusok, neveléstudósok, a didaktikai szakemberek, a neveléselemélettel, ifjúsági munkával, ifjúságpolitikával foglalkozók munkásságában min-

den olyan fogalomnak ott kell lenni ebben a pillanatban is, amely leírja a formális és nemformális nevelés módszertanát teljes egészében. Hiszen az iskolában is van nemformális: ke-
retek között zajló fejlesztő munka, nevelő munka, akkor nyilván ezen módszertannak is kidolgozotttnak kell lennie (lásd reformpedagógiai irányzatok). Jelenleg a két megközelítés Magyarországon – talán a definíciós nehézségek miatt is – ha nem is harcban, de feszültségben áll egymással. Ez annak köszönhető, hogy az oktatási alrendszer, az alapvetően formális neveléssel foglalkozó rendszer nagyon nagy múltra tekint vissza, a nemformális, inkább képességfejlesztő megközelítés pedig jóval kisebb hangsúlyt kapott a múltban, jobbra az elitképzés részeként. Emiatt az ifjúsági szakma nyelvezete sem annyira fejlett, mint a formális nevelés nyelve; irodalma sem olyan széles, és kutatása is fejlődőfélben van.

Formális, nem formális? – Győztes–győztes

Magyarországon azt az időszakot éljük, amikor az ifjúsági alrendszer a „nemformálisok”, konfliktusban állnak az oktatási alrendszer szereplőivel a „formálisokkal”. Ezek a rendszerek szerencsés esetben kiegészítik egymást, hiszen a végén egy adott fiatal áll, akire mindkét rendszer hat. Ő nyilván értetlenül tekint a „hithű” ifjúságsegítő, és a „hithű” tanár küzdelmére; amikor az alany mindkét esetben ő; mind a két szereplő az ő fejlődését kívánja szolgálni. Számos olyan biztató jel van Magyarországon, illetve számtalan európai országban, amely a két alrendszer (vagy nevelési-oktatási iskola) közötti közlekedést hivatott támogatni. Ilyenek például azok a szakemberek, akik az iskolában dolgoznak, de nem a formális oktatási munkához kötődnek. Klasszikusan ilyen az osztályfőnöki szerep, ilyenek az iskolai pszichológusok, de leginkább ilyenek a szabadidő-szervezők és a drogkoordinátorok, akik abban az időben állnak rendelkezésére a fiataloknak, vagy a fiatalok csoportjainak, amikor az iskolai alrendszernek már vége, iskolai nyelven fogalmazva „kicsöngettek”. Akkor az említett szereplők belső szolgáltatásként ifjúsági munkát végeznek, annak ellenére, hogy a tantestület részei. Ma sokszor periférikus részei.

Ez a nagyon biztató kezdet hazánkban nem megfelelően támogatott, elméletileg és gyakorlatilag nem megnyugtatóan

két rendszer
– két szemlé-
let a konszen-
zus reménye

kulturális jártasság

interkulturális tanulás

nemformális módszerek

rendezett. Az iskolákban nem kötelező ez a státusz, de ami ennél sokkal fontosabb, hogy vagy nem mindenhol felismert ez a lehetséges szerep, vagy ha felismert is, akkor nagyon nehezen finanszírozható.

A nemformális nevelés egy dologhoz még feltétlenül szükséges a globalizálódó világban, ez pedig a kulturális jártasság megszerzése. A kulturális szakma azt a képességet, azt a tőkét írja le a kulturális jártasság fogalmával, amely minden egyénben ott rejtőzik, és amely megadja az azonosulási pontokat a társadalom és az egyén között.

A globalizálódó világban, az ifjúsági munkában, ismerünk egy olyan módszertant, amit interkulturális tanulásnak hívunk. Az interkulturális tanulás a kultúrák találkozásakor bekövetkező néha tervezett és nyilvánvaló, néha látens (informális) tanulást jelenti. Nélkülözhetetlenül szükséges előfeltétele az interkulturális tanulásnak, hogy legyen egy biztos kulturális tőke, többségi kulturális identitás (gyökérzet). Ennek a jártasságnak a komplex szemléletű fejlesztése hiányzik a fiatalok neveléséből, képességfejlesztéséből. A felnőtt társadalom úgy hiszi, hogy rájuk ragad ez a tudás, jártasság azok alatt az évek alatt, melyeket az iskolában töltenek, de külön erre figyelmet nem fordítunk. Alapfeltétele az eligazodásnak, hogy a saját többségi kultúrájukban jártasságot szerezzenek, el tudják helyezni az egyes kulturális jeleket, szignálokat és ilyen módon képesek legyenek másokkal megértetni önmagukat, illetve a „saját” kultúrában könnyedén mozogjanak. Ekkor képzelhető el, hogy nagyon magas szinten képesek interkulturális tapasztalatok megélésére, interkulturális tanulásra.

A nemformális nevelés módszerei közül önkényes kiemeléssel néhány:

- A „csinálva” tanulás (learning by doing), amikor maga a végzett tevékenység ébreszti rá az embert arra a tartalomra, amit meg kell, vagy meg lehet tanulnia;
- az outdoor, az „ajtón kívüli”, a szabadban zajló tevékenység, amit általában szintén közösségfejlesztéshez használunk, jellemzően olyan helyzetekbe állítja a közösséget, amelyben az egyének egymásra utaltsága fontos. Különböző olyan, extrémbe hajló bizalomgyakorlatot hajtunk ilyenkor végre, amelyek a közösséget, a csoportot fejlesztik, vagy összekovácsolják;

- a tréning (vagy képzés) amikor egy kisebb csoport bizonyos ideig összezártan, nagyon koncentráltan és nagyon nagy hatékonysággal igyekszik valamilyen ismeretet megosztani egymással, illetve önmagukból kiemelni azokat a ismereteket, tulajdonságokat, képességeket, amelyeket fejleszteni lehet, vagy fejleszteni kívánatos;
- önkéntesség, amikor egy feladat végrehajtása nem fizetésért, ellenszolgáltatásért történik, hanem önkéntesen, saját elhatározásból zajlik, és különböző tapasztalatokat hoz az egyén számára. Az önkéntességnek földrajzi értelemben is léteznek különböző fajtái: a helyi, kisközösségi önkéntesség; illetve a nemzetközi önkéntesség, amely sokkal több tudást és képességet feltételez, viszont jellegéből adódóan sokkal árnyaltabb tudás- és képességfejlesztést eredményez, mint a helyi önkéntesség.

az önkéntesség fajtái

A formális és nemformális nevelés összehasonlító táblázata

	Formális	Nemformális
Cél	tudásátadás	képességfejlesztés
Résztvevők száma	„korlátlan”	korlátozott
Egyéni igények	nem erre koncentrálnak	erre koncentrálnak
Kisközösségi igények	legnagyobb közös osztó	legkisebb közös többszörös
Ismeret	fölréndelt	alárendelt
Képesség	alárendelt	fölréndelt
Szakember	szaktudásban erős	animációban erős
Terepe	bejönnek a társadalomból	kint a társadalomban
Résztvétel	kötelező	önkéntes
Megfelelés	szükséges róla „papír”	nem szükséges róla „papír”
Mérhetőség	osztályzással, azonnal	társadalmi tőkében (kompetenciában, presztízsből), hosszú távon

Forrás: saját szerkesztés, 2005.

Projekt – ifjúsági projekt

projektben
gondolkodni

Az ifjúsági munkában vezető helyet foglal el a projektekben való gondolkodás, a projektmenedzsment, ezért szükséges tisztázni, hogy mi a különbség a projekt és az ifjúsági projekt között. Mitől lesz valami ifjúsági projekt? Ahhoz, hogy egy projektet ifjúsági projektnak minősítsünk három feltétel együttes fennállására van szükség:

- a fiatalok;
- a fiatalokkal,
- a fiataloknak valósítanak meg valamilyen projektet.

a fiatalokra
egyéniileg jellemző
elemek

Egy múzeumi képzőművészeti kiállítás nem ifjúsági projekt, még ha fiatalok is vesznek részt rajta. Nem a fiatalok a fiatalokkal a fiataloknak valósítják meg – nyilván felnőtt segítő bevonásával a legtöbb esetben, de számtalanszor felnőtt segítő bevonása nélkül. Ez az említett képzőművészeti kiállítás akkor válik ifjúsági projektté, ha a fiatalok határozzák el, hogy egyfajta tematika mentén ők fiataloknak szeretnének bemutatni különböző képeket, és ennek valamilyen innovatív tartalma is van, valami érdekes a fiatalok számára. Nem valószínű, hogy ifjúsági projektként mindössze ennyivel megelégedne egy ifjúsági csoport. Biztos, hogy olyan típusú elemek kerülnek ebbe a projektbe, amelyből azonnal meg lehet érezni azt, hogy ezt fiatalok találták ki. Ha egy múzeumban a középkori kincseskincsek európai gyűjteményével találkozunk, melyet csak éjjel, kötött időtartamban lehet megtekinteni, mályva hatású fény és hangos szörnyecskek hangjai között, fiatal kísérők gyűrűjében; gyanakodhatunk. Ennek minden eleméből érződik, hogy ezt valószínűleg nem kizárólag a felnőttek találták ki, hanem feltehetőleg fiatalok ötlete volt, a fiatalok akarták fiataloknak megvalósítani fiatalokkal, és ehhez igénybe vették múzeum-pedagógusok, múzeumigazgató, felnőtt segítő, pályázatkezelők, államtitkárok, polgármesterek, iskolaigazgatók segítségét, hogy meg tudják valósítani azt, amit ők szerettek volna.

megőrizni az
ifjúsági munka
lényegét

Azért rendkívül fontos ez a különbség, és hangsúlyozom ennyire, mert az ifjúsági munka lényegét veszti el, hogyha nem ebben az együttműködésben, nem ebben a megközelítésben gondolkodunk.

Ha az ifjúsági munka célja az, hogy a fiataloknak a társadalmi közlekedését, a fiatalok kulturális jártasságát, a fiataloknak

a képességeit fejlesszük, akkor nyilván ebben a tapasztalat segíthet legtöbbet. És ha jó szándékkal is, de elveszük azokat az elemeket, amikor egy polgármesterrel, múzeumigazgatóval, egy másik fiattal, egy államtitkárral, egy szülővel, egy aggódó nagymamával, egy ételbeszállítóval, vagy egy busztulajdonossal kell kapcsolatot teremteniük, kommunikálniuk, közösen együtt dolgozniuk, akkor pontosan azt vettük el, ami miatt a modern ifjúsági munkát, az ifjúsági alrendszert létrehozták az európai társadalmak.

Sok helyen, főleg Kelet-Közép-Európában jellemző, hogy már rég nem a korosztályhoz tartozó, magukat lélekben fiatalnak gondoló felnőttek képzelik úgy, hogy ők ifjúsági vezetők. Ez általában jó szándékkal szokott párosulni, előállítva azokat a helyzeteket, melyben a fiatalok az adott pillanatban bizonyára nagyon jól érzik magukat, sokat tanulnak, nagyon jó az együttműködésük azzal a felnőttel, aki a tevékenységet előállítja számukra, de hosszú távon (és az adott pillanatban is) sokkal több lehetőség lenne a tevékenységükben, hogyha ezek az idősebb, magukat ifjúsági vezetőnek gondoló emberek, magukat ifjúságsegítőként határoznák meg. Ifjúsági szakemberként, aki a fiatalok társadalmát, megértését, képességfejlesztését tudja segíteni, anélkül, hogy a problémákat helyettük megoldaná. (Kátai, 2006.)

A kulcskompetenciák fejlesztésének beépülése a Nemzeti Alaptantervbe elősegítheti a nemformális módszerek térnyerését az iskola falain belül, akár az egyes órák, foglalkozások keretében is. Különös tekintettel a szociális és állampolgári kompetenciákra, ezen belül az aktív (európai) állampolgárság gyakorlása, mely az európai és nemzeti testületek érdeklődésének középpontjában áll, különösen a fiatalokkal összefüggésben, olyan összetett ismereteket, készségeket-képességeket és viszonyulásokat feltételez melyek nélkül a fiatalok társadalmi integrációja, társadalmi részvétele, az aktivitás nem elképzelhető.

Ez a folyamat az iskolai tananyagok reformját jelenti, egyben lehetőséget az eddig jellemzően a közösségfejlesztésben és a szociális, ifjúsági munkában használt módszerek beépítésére a közoktatás mindennapjaiba, és felveti a tanulási közösségi terek áttervezésének, átszervezésének szükségességét is. Az elkövetkező 10 évben a tanulási terek infrastruktúrája hihetetlen fejlődés előtt áll. A közoktatás fejlesztése, az iskola infrastrukturális és tartalmi átalakulása, a kistéleptülési

a Nemzeti Alaptanterv részévé tenni a kulcskompetenciákat

a tanulási terek infrastruktúrája

könyvtárak intelligens tanulási térré fejlesztése, a művelődési házak átalakítása, és élő közösségi térként való működtetése több száz milliárd forintot igényel. Az európai fejlesztési források megnyílásával ez a fejlesztési forrás rendelkezésre áll. Ahhoz, hogy ezek a törekvések az ifjúsági munka szempontjából releváns tartalmi elemeket vonultassanak fel, új viszony kialakítása szükséges a formális képzés és szereplői (vezetők, tanár, stb.) és a nemformális képzés és szereplői (ifjúságsegítők, szociális munkások, közösségfejlesztők, tehetségsegítők, stb.) között. Az ifjúsági projekteknek a „normál” oktatás részévé kell válnia, el kell terjednie az iskolai ifjúságsegítőnek az ifjúságsegítői ismeretekkel is rendelkező pedagógiai asziszisztensek alkalmazásának.

Feladatok

1. Mi a kompetencia?
2. Mi a kulcskompetencia? Melyek azok?
3. Mi az egyes kulcskompetenciák tartalma?
4. Mely kompetenciákat, milyen módon fejleszt egy ifjúsági projekt megvalósítása?
5. Mi a formális, nemformális és informális nevelés közötti különbség?
6. Mi a tudásalapú társadalom kialakulásának következménye a képzés tartalmára, helyére, folyamatára vonatkozólag?
7. Milyen lehetőségek vannak a közoktatás keretein belül a formális és nemformális eszközök használatára jelenleg, és melyek lennének kívánatosak?

Irodalom

- Bábosik István: *Neveléstudományok*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.
- Csapó Benő: A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása. *Iskolakultúra*, 2006/2. 3–16. o.
- Csoma Gyula (szerk.): A közoktatás világproblémái. *Válogatás az Unesco Perspectives című folyóiratból*.
- Demeter Kinga (szerk.): *A kompetencia – Kihívások és értelmezések*. Országos Közoktatási Intézet, 2006.
- Halász Gábor: *A Kompetencia – kihívások és értelmezések*. Budapest: 2006.

Kátai Gábor: *Gondolatok az ifjúságpolitikáról és eszközeiről*. Szeged: Belvedere, 2006.

OECD – Definition and Selection of Competencies (DeSeCo) – <http://www.oecd.org/edu/statistics/deseco>

Pedagógiai Lexikon. Budapest: Keraban Kiadó, 1997.

Jegyzetek

- 29 Másodközlés Kátai Gábor: *Gondolatok az ifjúságpolitikáról és eszközeiről* c. könyvből.

5. AZ IFJÚSÁGI MUNKA

Az ifjúsági munka tulajdonképpen gyűjtőfogalom. Az ifjúsági munka minden egyes elemében és egészében a felnőtté váló ember teljes körű életképességét hivatott megteremteni. Ebből a szempontból a különféle tevékenységekörök, különféle megnyilvánulások, a maguk vonatkoztatási rendszerében strukturált feladatokat jelenthetnek, amelyek ugyanakkor maguk mögött láttatni engedik azt is, hogy az életképességhez mennyi mindenre van még szükség, hogy valójában mi mindenre irányulhat az ifjúsági munka. A felnőtté váló fiatalok körül a kialakított, a létrehozott kapcsolat szerint, megkülönböztethetünk közvetett segítő és közvetlen segítő ifjúsági munkát. Az ifjúsági munka egészének színvonala éppen azon múlik, hogy a különböző szempontú tevékenységek, tevékenységcsoportok miként erősítik egymást, miként teszik lehetővé a fiatalok felnőtté válását. E fejezetben szó lesz az ifjúsági munka területeiről, a közvetett és közvetlen segítségről, a természetes, laikus segítségről és a szakmailag felkészült segítségről.

Az ifjúsági munka, elég gyakran használt kifejezés, tulajdonképpen a köznapi kommunikációban számos foglalkozás szinonimájaként ismerhető. Mindenekelőtt legelőször illendő tehát ezt a fogalmat alaposan tisztáznunk.

Mint minden bizonytalannak látszó fogalomra, az ifjúsági munkára is szinte végtelen a lehetséges értelmezések sora. Számosan például érthetik egyszerűen úgy az ifjúsági munkát, a fogalom elsődleges jelentéseként, hogy egy fiatal valamilyen konkrét munkát végez, jószerivel egy munkahelyen. Ám ha egy kicsit jobban belegondolunk, ifjúsági munkát végez egy önkormányzatnál dolgozó hivatalnok is, akire a fiatalokkal kapcsolatban különféle feladatok hárulnak. És például az orvos, a pedagógus, a kiképző katonatiszt, az ifjúságsegítő, az úszóedző is mind-mind ifjúsági munkát végeznek. Sokan vannak, és sokféleképpen tevékenykednek, egészen más felkészültséggel, különböző helyszínen, és egészen más elképzelésekkel, alapvetően eltérő módszerekkel és célokkal. Tulajdonképpen a velük kapcsolatba keveredő fiatalok is – életkorban, élethelyzetben, fejlettségi szintben stb. – teljesen

az ifjúsági
munka értel-
mezése

különözhetnek egymástól. Csupán két mozzanat közös bennük, egyrészt valamilyen összefüggésben a felnőtté váló fiatalokkal kapcsolatosak, másrészt aktivitás, konkrét tevékenység jellemzi azokat. Bármilyen furcsának is hat, kizárólag ez lehet a közös az unokájának mesét olvasó nagymama és a gyermekfogász között...

Az ifjúsági munka ugyanis igazában gyűjtőfogalom, amely ugyanakkor nem szinonimája a szocializációnak, nem azonos a szocializációs hatásokkal. Talán úgy lehetne fogalmazni, hogy az ifjúsági munka általában a szocializáció szereplőinek tevékenységére és feladataira vonatkozó összetett és gyűjtő kifejezés. Egyesíteni hivatott a felnőtté válást (elő)segítő mindenféle foglalatosságot a születéstől felnőtt korig a fiatalok közeli és távolabbi környezetében. A fogalom nem keverendő össze az ifjúsági munkás fogalmával, noha nemzetközi viszonylatokban létezik ez a fogalom (és munkaforma), nálunk ilyen foglalatosság ugyanis nincs.

Az ifjúsági munka kifejezés önmagában számtalan értelmezési lehetőséget jelenthet, függetlenül attól, hogy az egyes megnyilvánulásoknak van-e bármilyen szempontból kapcsolata egymáshoz, azon túl, hogy mindegyikük, valamilyen mértékben, összefüggésben van a felnőtté váló fiatalokkal. Az egyes értelmezési lehetőségek nem csupán másféle kifejezéseket, másféle kifejezések rendszerét jelentik, hanem az adott vonatkozásban különböző irányú, sajátos tevékenység-sort képezhetnek.

Amennyiben elfogadjuk mindazt, hogy az ifjúsági munka minden egyes elemében és egészében a felnőtté váló ember teljes körű életképességét hivatott megteremteni, akkor ebből a szempontból nem csupán azt azonosíthatjuk, hogy a különféle tevékenységek körök, különféle megnyilvánulások, a maguk vonatkoztatási rendszerében milyen strukturált feladatokat jelenthetnek, hanem maguk mögött láttatni engedik azt is, hogy az életképességhez mennyi mindenre van még szükség, és hogy valójában mi mindenre irányulhat az ifjúsági munka.

az ifjúsági
munka meg-
határozása

Az ifjúsági munka területei

A születéstől az érett felnőtté válásig szükséges ifjúsági munka, számtalan formában jelentkező, különböző szintű, egymással részben vagy egészében kapcsolatban levő, nem ritkán egymástól eltérő szempontú segítő tevékenységeket jelent. Az életképesség elérésig tartó folyamatban mindezeket a tevékenységeket nagyon sokféle módon lehet összehasonlítani, illetőleg csoportosítani³⁰. Tekintettel arra, hogy leginkább azt tartjuk meghatározónak, hogy a fiatalok milyen társas összefüggések, milyen kapcsolatok, illetőleg támogatás révén nőnek fel, az elkövetkezőkben ebből a szempontból igyekszünk rendszerezni az ifjúsági munkát. A felnőtté váló fiatalok körül a kialakított, a létrehozott kapcsolat szerint, megkülönböztethetünk közvetett segítő és közvetlen segítő ifjúsági munkát. Az ifjúsági munka egészének színvonala éppen azon múlik, hogy a különböző szempontú tevékenységek, tevékenységcsoportok miként erősítik egymást, miként teszik lehetővé a fiatalok felnőtté válását.

Közvetett segítő ifjúsági munka

A közvetett segítő ifjúsági munka különböző tevékenységei mindazon megnyilvánulásokat jelentik, amelyek a fiatalok felnőtté válásának feltételrendszerét biztosítják, alakítják, teremtik meg, amelyek egészében, a fiatalokkal közvetlen kapcsolat nélkül is, közvetve a felnőtté válást segítik elő. Ilyenek a közigazgatásban tevékenykedők, a tudományos területeken, a kutatásban működők, a politikai területen szerepet vállalók, továbbá a média különböző szintjein dolgozók.

a felnőtté válás segítése

Ifjúsági munka a közigazgatásban

Annak ellenére, hogy ezekben a tevékenységekben nincs feltétlenül közvetlen kapcsolat a gyermekekkel és fiatalokkal, mind a központi irányításban, mind pedig a helyi önkormányzatokban meghatározó jelentősége van, az adott közigazgatási keretek között, a hivatali munkának. Mindebből az ifjúsági

referens feladatköre talán leginkább ismerős (létezik már ifjúsági tanácsnok is). Települési, térségi, illetőleg megyei önkormányzati ifjúsági referenst ismerünk, akiket nem csupán az önkormányzat alkalmazhatja, hanem mindazon szervezet, amelyik az ifjúsági feladatokra feladat-ellátási szerződést kötött az önkormányzattal. Az ifjúsági referens „munkája során közvetlen kapcsolatban áll az önkormányzat ifjúsági ügyekért felelős bizottságával, továbbá – amennyiben van – az ifjúsági ügyekért felelős tanácsnokkal. Aktív kapcsolatot tart fent az ifjúságsegítői feladatokat ellátó szakemberekkel, az ifjúsági korosztályi és szakmai közösségekkel (informális csoportjaival), szervezetekkel, a helyi ifjúsági tanáccsal.”³¹ De ide tartozhat minden olyan hivatali szereplő is, amely valamilyen igazgatási feladatcsoport során közvetlenül, vagy közvetve a gyermekek és fiatalok felnőtté válásával kapcsolatosan, rendszeresen vagy alkalmanként tevékenykedik.

az ifjúsági
referens fel-
adatköre

Tudományos területen, ifjúságkutatásban

Mindazok a kutatók, elméleti szakemberek, akik önállóan, vagy különféle szakmai műhelyekben, vagy a felsőoktatásban, vagy egy-egy szakmai tárgyú periodika környezetében, optimális esetben intézményes keretek között az ifjúsággal összefüggésben elméleti munkát végeznek, publikálnak, kutatást kezdeményeznek, vezetnek, kutatásban vesznek részt, azok közvetve a felnőtté váló gyermekek és fiatalokkal összefüggő ifjúsági munka minőségét emelhetik. Elősegíthetik, hogy az aktuális nemzedékekkel kapcsolatos különböző szintű döntések, kellő ismeretek alapján, kellő megalapozottsággal születessenek meg. Megismerhetővé és figyelemmel kísérhetővé teszik a fiatalok felnőtté válása során jellemző generációs tendenciákat, és szocializációs összefüggéseket, továbbá hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a felnőtté váló fiatalokkal kapcsolatos különféle tevékenységek szakmai szempontból erősödjenek, azaz összhangban maradjanak az aktuális korosztályok felnőtté válásával együtt jelentkező kihívásokkal.

az ifjúságkuta-
tó munkája

Politika területén

A gyermek és ifjúsági jogok gyakorlásával és érvényesítésével kapcsolatosan különböző szinteken szerepet vállaló, küldetésükkel tisztában levő ifjúságpolitikuskok meghatározó ifjúsági munkát végezhetnek. Ők igazából különféle szervezetekben töltenek be tisztségeket, jószerivel választott képviselők, akik leginkább választóik nevében és érdekében lépnek fel. Képviselnek, az érintett fiatalok számára részvételt biztosítanak, érdekeket ütköztetnek, érvényesítenek.

A kormányzati ifjúságpolitika szereplői a központi igazgatás szakmapolitikai háttereként megteremtik az igazgatási, illetve ifjúságpolitikai értelemben vett szakmai, operatív intézményeket országos és regionális szinteken. Ilyen módon a helyi és regionális szinteken elevenítik fel, teszik kialakíthatóvá az ifjúságpolitika köznapi gyakorlatát.

A médiában dolgozók körében

A sajtó, illetőleg az elektronikus sajtó, újabban az internet különféle fórumai számtalan lehetőséget jelenthetnek arra, hogy nem csupán megismerhetővé tegyék az újabb nemzedékekkel kapcsolatos történéseket, hanem arra is jó eszközök, hogy közvetve alakítsák, befolyásolják a fiatalok felnőtté válását. A média munkatársai igazában nagyon sokféle szempontból foglalkoznak az ifjabb nemzedékekkel, mind helyi, mind pedig országos léptékben a gyermekek és fiatalok rendszeres, napi szereplői az egyes orgánumoknak. Alighanem a különféle médiumok szerkesztői, újságíró révén nem ritkán leegyszerűsített, olykor tendenciózus ifjúságképet mutatnak, amely valójában sokszor elég messzire kerül a fiatalok valóságos viszonyaitól, illetőleg a felnőtté válás érdemi folyamataitól. Mindez ugyanakkor jól szemlélteti azt is, hogy a felnőttek mind laikusán, mind szakmai szempontból, mennyire kevés ismeret alapján, mennyi preconcepció szerint, és mennyire eltérő felfogásokban veszik körül a felnőtté válni készülő gyermekeket és fiatalokat.

A közvetlen segítő ifjúsági munka

A gyerekek és a fiatalok környezetében tevékenykedők számára gyakorlatilag ez az ifjúsági munka tényleges szintje, amely sokaknak tulajdonképpen szinte napi feladatokat jelent. Mindezekben a tevékenységekben nem csupán a konkrét, közvetlen kapcsolat a döntő, hanem az aktív, konkrét szerepvállalás, amely során a közvetlenül segítő, az adott összefüggéseken belül, elősegíti a fiatalok felnőtté válását. Minthogy az életképessé válás az embernél egyértelműen társas közreműködés révén zajlik, mindennek a közreműködő folyamatnak megkülönböztethetjük a természetes, laikus segítő körét, és megkülönböztethetjük a szakmailag felkészült, vagy részben felkészült segítő körét.

Természetes és laikus segítő kör **Természetes segítő**

A természetes segítés, ha alaposan belegondolunk, a hétköznapi életben elég jól ismert megnyilvánulás. Leginkább azoknak a tetteit azonosíthatjuk benne, akik – ha valamit észrevesznek – nyomban segítenek. Segítenek, amiben csak tudnak, a lehető legtermészetesebb módon. A természetes segítő késztetés az ember különféle társas szerepének talán az egyik legrégebbi, meghatározó alapotívuma. A természetes segítő igazán nem közömbös emberek, akik a gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos aktivitásának elsődleges forrása tulajdonképpen az életképesség megőrzésének természetes parancsa. Ezt a tevékenységformát a hétköznapi életben vállalt foglalkozásától, betöltött szerepétől függetlenül bárki végezheti. A természetes segítés az ember társas világában gyökerezik, a hétköznapi élet számtalan helyzetében egyszerűen nélkülözhetetlen. Feltehetően minden laikus és intézményesített segítő szerepvállalás is ebből az elsődleges (segítő)tevékenységből származtatható. Élettani alapja lényegében az ember védelmi és a reprodukciós szüksége. Miközben a természetes segítés az emberek között jelen van, tényszerűen visszaszorult. Az emberek között a természetes segítés helyét leginkább a professzionális segítő állíthatja vissza azzal, hogy partnernek tekintik a természetes segítőket, akiknek a segítő megnyilvánulásait elismerik, ha

természetes
segítő

a családtag,
mint segítő

szükséges, a kellő szalmi ismereteket biztosítják a számukra és jó szereposztást alakítanak ki velük.

A család

A család a szocializáció alapintézménye, amely a gyerekek életében a születéstől a felnőtté válásig, pontosabban a családtól való teljes eltávolodásig jelen van. A család erőteljes, a gyermekek és fiatalok későbbi életét is alapvetően meghatározó szereppel bír. A család alapfunkciója szerint, a család minden tagjának aktív, konkrét feladata van felkészíteni a gyerekeket a felnőtt életükben várható szerepekre és feladatokra. Erre a segítő, támogató, felkészítő elemeket jelentő feladat-együttesre a család tagjai nem kapnak külön felkészítést, ismereteik teljes mértékben laikusak, a család előzetes történetéből, különféle hagyományaiból, nevelési szokásaiból származnak, és „menet közben” alakulnak. A családban a család tagjaitól talán a legfontosabb alapérzéseket, alapfelfogásokat és életműködéseket lehet elsajátítani. A felnőtté válás ugyanakkor a fiatalok számára egy olyan folyamat, amely a családból kiválást, a család erős kötelékeiről való fokozatos leválást jelenti.

Baráti kör, barátok

a kortárs-
csoport, mint
segítő

A felnőtté válás során, a tizen-huszon éves korban, különböző időszakokban változó intenzitással, de tényszerűen erőteljessé válnak a korosztályi kapcsolatok. A barátságok alakulása, a különféle társas kapcsolatok, és együttes élmények következtében egyértelműen hangsúlyosabbá válik a fiatalok körében egymás támogatása, különösen akkor, ha a barátságok kölcsönösen választott, egyenrangú kapcsolatok, amelyben a fiatalok nem csupán egymást segítik, hanem figyelnek is egymásra, és egymás számára mintákat jelentenek. A barátok kiállása egymásért, a különféle titkok jelentkezése igazán nem csupán a felnőtt életben oly meghatározó intimitás kifejtését teszi lehetővé, hanem a segítő késztetés kibontakoztatásával egy társadalmilag konstruktív szerepet alapoz meg.

A szomszédok

Természetes résztvevői hétköznapi életünknek a lakó környezetünkben élő *szomszédok*. A hasonló életkörülmények számtalan alkalmat kínálnak ugyanis arra, hogy a szomszédok közös érdekeik szerint együttesen lépjenek fel, hogy a különféle szomszédsági feladatokban egymást kiegészítsék, hogy konkrét helyzetekben egymást támogassák. Nem is véletlen, hogy a szomszédok egymásnak természetes segítők lehetnek a hétköznapiakban, jelesül a felnőtté váló fiatalokról való gondoskodásban. Ám az egymás közelében élés önmagában nem teremti meg a konkrét segítő szerepvállalásokat. A szomszédság segítő szerepvállalása azok számára, akik ismerik, igazi előny, ugyanis a gyerekek körül a családok számára meglehetősen sok, összehangolható feladat kínálkozik.

Önkéntesség – Önkéntes segítők, kortárssegítők, sorstárs segítők, önsegítő csoportok

„Az Országgyűlés elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységet kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét.”³² Az *önkéntes tevékenység* igazi, ha úgy tetszik, alapvető, klasszikus segítő tevékenység, amely az állampolgári részvétel igazán konstruktív és konkrét formája, amelynek meghatározó területe a felnőtté váló fiatalokkal kapcsolatban jelentkező, konkrét, tudatos megnyilvánulás. Különböző változatai lehetnek mindennek: *önkéntes segítők, kortárssegítők, sorstárs segítők, és önsegítő csoportok*.

Önkéntes segítők azok a fiatalok, akik a társaik támogatására motiváltak, akik személyes környezetükben őket saját elhatározásból, szívesen segítik, akik ugyanakkor önként vállalt, természetes segítő tevékenységükhöz széles körű, konkrét szakmai támogatást kapnak.

Kortárssegítésre jelentkező fiatalok külön tematizált kortárssegítő képzést kapnak, amelyet követően aztán felkészülten, többlétszereppel végezhetik vállalt feladataikat.

Sorstárs segítés leginkább a kockázatosabb életviszonyok között élő fiatalok spontán segítő szándékú reakciója, adott

Önkéntesek

élethelyzetükben egymás támogatására és védelmére. Mint-hogy elszigetelt viszonyok között, a szakszerű segítestől távol jön létre, önmagában is esetleges, kockázatos tevékenység.

Az *önsegítő csoport*ba járók számára a csoport önmaguk helyzetének javításához, a fejlődéshez közösségi erőforrás, kölcsönös segítségnyújtó terep, amelyben a résztvevők egymás számára visszajelzést, megerősítést, érzelmi támogatást tudnak adni és kapni.

Különféle *szociokulturális jellegű és szabadidős szervezetekben* (sport, művészeti, hobbi) ugyancsak létezhet – nem feltétlenül tudatos – természetes segítő tevékenység. A résztvevők természetes megnyilvánulásaként, vagy akár közvetve, az adott tevékenységbe foglalva, például önkifejezési lehetőséget biztosítva, megmérettetési alkalmat teremtve a gyakorlatban segítséghez lehet jutni. Ezekben a szervezetben az egymástól kapott megkülönböztetett figyelem, és a produktív támogató közeg igazi, támogató légkört biztosíthat a felnőtté váló fiatalok számára.

Szakmailag felkészült segítők köre

A gyermekekkel és fiatalokkal közvetlen kapcsolatban levő ifjúsági munka szakmailag kellően felkészült szakembereket igényel. A felnőtté válás teljes spektrumában, összhangban a felnőtté válás szerteágazó területeivel és szempontjaival, különféle, egészében és részben felkészült, szakemberekre van szükség. A szakmai felkészültség alapja egyrészt a felnőtté váló fiatalok alapos, naprakész ismerete, továbbá a fiatalokkal kapcsolatos széleskörű kommunikációs képességek. A szakmai felkészültség megszerzését követően különféle professziókban a felnőtté váló fiatalok számára a szakemberek szakmai programokat működtetnek, különféle szakterületeken szolgáltatásokat végeznek, továbbá számos változatban és célcsoportokra irányítva, szakmai képzéseket tartanak, vagy szerveznek.

Ifjúságsegítők

A különféle szerepet vállaló laikus és professzionális szakemberek tevékenységét – a felnőtté váló nemzedékek életképességének megteremtése érdekében – egy külön szakembernek

kell összehangolnia, és a felnőtté váló gyermekek és fiatalok konkrét folyamataihoz, és igényeihez kell igazítania. Ez a szakember az *ifjúságsegítő*, aki különféle segítő tevékenysége révén eleven kapcsolatban van a fiatalok nemzedékével. Az ifjúságsegítő szakma azonban napjainkban még nagyon nehezen bontakozik ki, már az elsajátítandó ismeretekről, a ténylegesen betöltendő szerepről is az egyes képzések kezdeményezői különbözőféleképpen fogalmazznak. Az elkövetkező időszakban elkerülhetetlen és várható az ifjúságsegítő szakma letisztulása, a követelményeinek pontosítása, továbbá a konkrét végezhető munkakörök megjelenése, és elterjedése.

az ifjúság-
segítő

Az ifjúságsegítő „legfőbb felelőssége, hogy a fiatalokat olyan helyzetbe hozza, hogy azonosíthassák, megfogalmazhassák problémáikat, az előttük álló kihívásokat, majd azokra önállóan, illetve közösségi stratégiák mentén, felelős, autonóm és tudatos állampolgárként válaszolhassanak.”³³

A középfokú végzettséget követően, felsőfokú szakképzés keretein belül elvégezhető ifjúságsegítő szakmai tevékenységről a Pécsi Egyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás-fejlesztési Kar felvételi tájékoztatója pedig a következőképpen fogalmaz: „Az ifjúságsegítő alapvető feladata a fiatalok szociális és kulturális módszerekkel történő aktivizálása, érdekvédelme, a helyi társadalom és a helyi közösségek támogatása; a szubkulturális csoportok közötti kapcsolatépítés és -tartás, valamint a párbeszéd kiépítésének segítése. A (veszélyeztetett) fiatalok tanácsadással történő segítése, a munkaerőpiacon való elhelyezkedésük támogatása. Tevékenységét a szociális- és közművelődési intézményekben, valamint a civil szféra különböző területein, szervezeteiben végzi. Az akkreditált felsőfokú szakképzés országos munkakörre készíti fel a képzésben résztvevőket.”³⁴

Pedagógusok, óvónők, pszicho-pedagógusok, szociálpedagógusok, konduktorok stb.

A pedagógus pálya egészében az ifjúságot közvetlenül segítő szakmai területet jelenti, amely a nagy társadalmi munkamegosztásnak a jegyében, a családtól átvállalta a felnőtté váláshoz szükség ismeretek és képességek rendszerezett elsajátíttatásának feladatát. Ebből a szempontból az adott közoktatási intézményrendszer és a funkcionáló közoktatási szisztéma,

a pedagógus,
mint ifjúság-
segítő

a pszichológus, mint ifjúságsegítő

a kapcsolódó alternatív és kísérleti iskolákkal együtt, szinte folyamatos átalakulásban van. A pedagógusok különféle összefüggésben (életkorban, élethelyzetben, iskolatípusban) és számtalan szakmai felfogásban oktathatják az ifjú nemzedékeket. A pedagógusok hivatása legfőképpen az, hogy vállalt szerepük és felkészültségük szerint a rájuk bízott fiatalok életképességét fejlesszék, és a lehető legjobb szinten segítsék elő az új nemzedékek belépését a felnőtt társadalomba.

Pszichológusok

A felnőtté válás folyamatosan idézheti elő a környezettel való kapcsolat zavarait, a fiatalok testi és lelki egyensúlyának megzavarulását, felbillenését. A felnőttek számára a különféle életkorokban különben is kifejezetten nehezen sikerül érteni a fiatalokat – emiatt aztán egy sor félreértés és félre értelmezés lehetséges, nehezen tudnak velük bánni. A felnőtté váló fiatalok számára is nagyon megterhelő – olykor szinte megoldhatatlan – feladat érthetővé tenniük magukat. A fiatalok felnőtté válása során jelentkező új szerepek, a családtól való távolodás szinte átláthatatlannak tűnő ellentmondásai egy sor többletterhet raknak a fiatalokra és személyes környezetükre.

A pszichológusok sokféle szempontból, sokféle feladatkörben vehetnek részt mindebben a kölcsönfolyamatban, mérsékelhetik a lélektani többletterhek konzekvenciáit, személyes, belső eszközöket tárhatnak fel a konfliktusok kezelésére, megelőzésére, tájékozódni segítik az emberi viszonyok között, és sokféle módon elősegíthetik a fiatalok felnőtté válását. A pszichológusok szerepvállalását sokban erősítheti, ha az aktualitás jegyében, akár külön felkészülés révén, alapos ifjúságismertekre tesznek szert, ha a pszichológusok adott összefüggésben együttműködhetnek a felnőtté váló fiatalok személyes környezetével, illetőleg a segíteni hivatott szakemberekkel.

Gyermekek és ifjúságvédelem szakmai munkatársai

a gyermek- és ifjúságvédelmi szakember, mint ifjúságsegítő

Ezen a szakmai területen képzettséget, majd gyakorlatot szerzett szakemberek olyan feladatokat végeznek, amelyek tárgya a felnőtté válás szempontjából jelentkező, illetve erő-

sődő különféle szocializációs akadályok. Ez a szakmai terület jól strukturált, intervenciós eszközökkel kellően ellátott tevékenységrendszer, amelyben az egymásra épülő feladatok elsődleges célja a fiatalok veszélyeztetettségének megszüntetése, ahol csak lehet, a családjukkal való kapcsolat rendezése, továbbá a problémák között felnőni kényszerülő gyermekek és fiatalok segítése és megerősítése, illetőleg a felnőtté válásuk elősegítése. Tevékenységüket, összhangban a feladataik súlyával, mind az alapellátásban, mind pedig a szakellátásban kellően tagolt intézményrendszer és törvényes garanciák és eszközök erősítik.³⁵

Szabadidőszervezők, edzők, szakkörök, csoportok vezetői

Az iskolán kívül szervezett különféle tevékenységlehetőségek számtalan formában járulhatnak hozzá, segíthetik elő, hogy a fiatalok felnőtté válása teljesebbé, biztonságosabbá legyen. Ezek az alkalmak, hozzáértő szakemberek közreműködésében, kezdeményezésével és irányításával számos, az életműködés szempontjából meghatározó képességek kifejlődését tehetik lehetővé. Különösen, ha az ezekben a szervezetekben szerepet vállaló szakemberek, tudatosan, és felkészülten végzik a feladataikat.

a szabadidő-
szervező, mint
ifjúságsegítő

Szakmailag részben felkészült segítők köre

A hétköznapiakban, számos – különböző szintű felkészültséget igénylő – szakmai terület létezik, amelyiknek alkalmanként, például azért, mert valamilyen feladatvégzés azt szükségessé teszi, természetes módon találkoznak gyermekekkel és fiatalokkal. Mindahhoz, hogy ezeknek a szakmáknak a képviselői a felnőtté váló nemzedékekkel kapcsolatban a munkájukat, a feladataikat eredményesen végezhessék, többlet ismeretekre, azaz specializációra van szükség. Minderre külön felkészítésen, szakmai továbbképzéseken kerülhet sor. Egyes szakmák esetében ugyanakkor az adott szakmán belül még sajátos, elkülönült szakmai területek, foglalkozási területek kialakítására is szükség lehet/van.

Orvosok, egészségügyi szakfeladatot ellátók

Az orvosok általában – ahogy minden emberrel – a felnőtté váló fiatalokkal kapcsolatban is elvégzik a praxisukkal összefüggő gyógyító feladatukat. Mindezeknek a tevékenységeknek a során a gyógyító munka színvonalát, illetőleg a fiatal betegeknek az orvossal való együttműködését segítheti elő, ha az orvosok felkészültek, kellően tájékozottak a fiatalok felnőtté válásának fontosabb jellemzőiről.

Az egészségügy, az orvosi munka területén kialakításra kerültek ugyanakkor a felnőtté váló fiatalok életkorához igazított, speciális foglalkozási körök is. Amilyen mértékben specializálódott a szakmájában az orvos, olyan mértékben van szükség a választott foglalkozási területével összefüggő továbbképzésre, akár ifjúságismeretre. A gyermekorvosok például klasszikusan olyanok, akik praktizálásuk során alapvető foglalkozásukat a felnőtté válás sajátos összefüggései szerint végzik. Mindez természetesen körültekintő felkészülést, az adott szakmai ismeretek frissen tartását, továbbá alapos ifjúságismeretet követel meg a szakembertől. Munkájuk végzése járhat azzal is, hogy – legalább a terápia idejére – kapcsolatot szükséges ápolniuk a gyermekek és fiatalok felnőtté válását segítő lehetséges partnerekkel.

Szociális segítők

A szociális munka különféle foglalkozási területein tevékenykedők – szociális munkásként, szociálpedagógusként, szociálpolitikusként stb. – a nehéz élethelyzetbe kerülő emberek ellátásához, a szociális segítséghez megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkeznek. A szociálpolitika eszközrendszereinek (pénzbeli juttatások, természetbeli juttatások és gondozás a humán szolgáltatások rendszerének igénybevételeivel) hatékony alkalmazásához ugyanakkor az ifjúságsegítés szakmai többletismereteinek (legalább az ifjúságismeret, és a felnőtté válás sajátosságainak ismerete) elsajátítására és alkalmazására is szükség lehet. A szakszerű segítség színvonalát emelheti és sikeresebb megvalósítást előlegezhet meg, ha a szakemberek az adott helyzetnek megfelelően, a lehető legkonkrétabb formában együttműködnek.

az egészség-
ügy ifjúságse-
gitői

a szociális
szféra ifjúság-
segítők

Drogprevenció szakemberei

A drogfogyasztás intenzív jelenléte a fiatalok felnőtté válását, bárhogyan is szeretnénk, erőteljesen veszélyezteti. A drogfogyasztás problémája a legerőteljesebben talán éppen a felnőtté váló fiatalok között jelentkezik. A drogfogyasztás veszélyei összetettek, amelynek nem csupán az élettani következményei, és a kriminális konzekvenciái fenyegetőek, hanem a felnőtté válás egészére, a fiatalok különféle társas kapcsolataira egyaránt kihatnak.

A drogfogyasztás megelőzésével, kezelésével szakszerűen erre felkészült szakemberek, *addiktológusok* foglalkoznak – különféle szakmai szinteken és szervezetekben. A fiatalokkal kapcsolatos különféle feladataikból ugyanakkor hiányozhatnak az ifjúságsegítés szakmai többletismeretei: alapos ifjúságismeret, a felnőtté válás aktuális jellemzőinek ismerete, továbbá a felnőtté válás során jelentkező különféle problémákra megoldást kínáló intézményes válaszok rendszere. Jobb színvonalú, eredményesebb segítő szerepvállalást tesz lehetővé, ha mindezeket a feladatokat végző szakemberek konkrét programokban és feladatokban együttműködnek az ifjúságsegítő szakemberekkel, illetőleg ha külön felkészítést kapnak az ifjúságsegítés meghatározó ismereteiből.

a drogmegelő-
zés ifjúságse-
gítői

Rendőrök, a bűnmegelőzésben, illetőleg a büntetésvégrehajtásban tevékenykedők

A felnőtté válás folyamatában ténszerűen előfordul, hogy a fiatalok a közvetlen környezetükkel (áldozatként, elkövetőként) konfliktusba keverednek, előfordul, hogy különböző mértékben és szinteken vétének az emberi együttélés szabályai ellen, és rövidebb-hosszabb ideig különféle (fegyelmi, szabálysértési, büntető) eljárások szereplőivé válnak. Mindezekkel a felnőtté válás szempontjából kialakult kényszerviszonyokkal, kényszerítő helyzetekkel kellő érzékenységgel és szakszerűen szükséges segítő feladatokat végezni, hiszen az aktuális szituáció életvezetési konzekvenciái súlyosak lehetnek. Ezeken a szakmai területeken feladatokat végző szakemberek tevékenységét az ifjúságsegítő szakmai ismeretek nagyon sokban erősíthetik. Sokat segíthetnek ugyanakkor az

a bűnmegelő-
zés ifjúságse-
gítői

ifjúságsegítő feladatokat végző szakemberekkel és szervezetekkel kialakított szakmai kapcsolatok is. Együttesen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az alkalmazkodási problémákat a felnőtté válás során sikerrel meghaladva a fiatalok hatékony és jó alternatívát találjanak.

Irodalom

- Az ifjúsági munka ABC-je. Miért fontos az ifjúsági munka? Hogyan lehet motiválni, bevonni és megtartani a fiatalokat az ifjúsági szervezeteknél? Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda–Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Tanács. www.eszakalfold.info/103.0.html
- Az ifjúsági munka fogalomtára.* Az Ifjúsági Munkások Szakmai Módszertani Egyesülete. 2006.
- Mobilitás Kompakt könyvtár (CD-ROM). Segédanyagok ifjúsági projektek szervezéséhez.
- Ifjúságsegítés az új évezred küszöbén*, ISM 2000
- Társadalmi átalakulás és ifjúság – A szabadság mint esély?* Szeged, 2000.
- Balla Viktória–Mokos Béla: Ifjúsági munka és mobilitás. *Új Ifjúsági Szemle* 15., 2007. nyár. 23–32. o.
- Bánszegi Zsuzsa (ford.): Fiatalok és közéleti szerepvállalás, a fiatalok részvételi elősegítése az ifjúsági munkában. *Új Ifjúsági Szemle* 2., 2004. tavasz.
- Gerevich József: *Terápiák társadalma – társadalmak terápiája*. Budapest: Magvető, 1983.
- Gerevich József (szerk.): *Iskolai mentálhigiéné – közösségi mentálhigiéné*. Budapest: Animula Kiadó, 1997. 35. o.
- Kozma Nikolett–Menczel Zsuzsa–Pados Zita–Tóth Eszter: Ifjúságsegítő civilszervezetek iskolai beágyazódásának vizsgálata. *Új Ifjúsági Szemle* 15., 2007. nyár. 83–94. o.
- Rác Zsuzsa: *Ifjúsági szubkultúrák, intézmények, devianciák*. Válogatott tanulmányok. Budapest: Scientia Humana, 1998.
- Szabó András: Kiszakadás vagy leszakadás? *Esély* 99/4. 73–81. o.
- Szabó Ildikó–Rigó Róbert: Az ifjúsági munkát végző civil szervezetek részvétele az ifjúságsegítő szakemberek felsőfokú képzésében. *Új Ifjúsági Szemle* 5., 2004. tél.

Feladatok

1. Hogyan viszonyul egymáshoz az ifjúsági munka és a szocializáció fogalma?
2. Az ifjúsági munkát milyen szempontok szerint rendszerezzük, illetőleg mindenek alapján milyen területeit határozhatjuk meg?
3. A közvetett segítő ifjúsági munkát általában mi jellemzi? Milyeneket ismer?
4. A fiatalok önkéntes segítő tevékenységét milyen szempontok szerint, miképpen lehet csoportosítani?
5. Hogyan viszonyul a természetes segítség a segítő tevékenységek különböző formáihoz? A természetes segítségnek mi az élettani alapja?
6. Hogyan definiálná az ifjúságsegítők szerepét, feladatait?

Jegyzetek

- 30 A tevékenységek felsorolása természetesen nem lehet teljes, sőt szabadon bővíthető. A Kedves Olvasó bizonyosan hamar talál majd az írásban még meg nem említett tevékenységet, vagy meg nem említett, ugyanakkor kétségtelenül fontos szereplőket. A fejezet azonban leginkább egy összefüggésrendszer felvázolására vállalkozott, amelyben az azonosított tevékenységet vagy szereplőt szabadon elhelyezhetjük, például a rokonokat a természetes segítők között önállóan vagy a család kategóriájába beleértve.
- 31 Az idézet az IFJ-BM-05 pályázat „Szempontok az ifjúsági referensek, az ifjúságsegítői feladatokat ellátó szakemberek munkatervének összeállításához” című szakmai segédletéből való.
- 32 Idézet az Önkéntes törvény bevezető gondolataiból XXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.
- 33 Az idézet az IFJ-BM-05 pályázat „Szempontok az ifjúsági referensek, az ifjúságsegítői feladatokat ellátó szakemberek munkatervének összeállításához” című szakmai segédletéből való.
- 34 www.feek.pte.hu/felvetelizok/okj/ifj_segito.htm
- 35 1997. évi XXXI. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

6. CIVIL IFJÚSÁGI MODELLEK

A fejezet bemutatja a civil szektort és annak részeként a civil ifjúsági részét. Igyekszünk kitérni annak elméleti alapjaira, közéleti vonatkozásaira és fejlődési perspektíváira. Beszélünk az oly gyakran használt fogalomról: a közhasznúságról és bemutatjuk az ifjúsági civil szektor dimenzionálásának racionális és kevésbé ésszerű formáit.

A civil ifjúsági szektor rendeltetése

civil szektor

Az európai hagyományok között komoly jelentőséggel bír a civil szektor. Kulturális és történelmi örökség ápolásától kezdve, egészen a folyamatosan átalakuló társadalmainkban megjelenő új csoportok érdekvédelméig, lényegében minden társadalmi kérdést érint a civil szektor. Érint, de nem feltétlenül fed le. A civil szektor alapvető jellemzői között – a szervezetek, az érdekképviselési funkció és a nonprofit működés mellett – fontos az is, hogy a civilek nem közintézmények, így az általuk megjelölt társadalmi csoport, vagy problémakör teljes körű átfogására az esetek többségében nem képesek, az igazán nem is feladatuk.

civil, állam,
gazdaság

A civil szektor legerősebb karaktervonása az, hogy *harmadik szektor*. Azaz, identitásának legfontosabb eleme, hogy alapvető jellemzőiben különbözik az államtól és a gazdasági szervezetektől. Természetesen a legtöbb civil törekszik a jó kapcsolattartásra az állami és a gazdasági szereplőkkel, de a kellő távolságtartást alátámasztja, hogy a szektor a *civil nonprofit* kifejezést tudta leginkább magára nézve elfogadni, amely két jellemzőt ír le a szereplőkről: civilek, tehát nem államiak, és nonprofitok, tehát nem a piac logikája alapján működnek. Az öndefiníció megválaszolatlan kérdése tehát, hogy mi a szektor célja, rendeltetése, miért hasznos, hogy a harmadik szektor kialakult. A válaszadás esélyének növelése végett az alábbiakban a civil nonprofit szektornak csak az ifjúsági szeletével foglalkozunk.

civil szerveze-
tek

A civil ifjúsági szervezetek elvben azért hasznos szereplői a társadalomnak, mert olyan közösséget, elfoglaltságot, érvényesülési lehetőséget, szolgáltatást nyújtanak a fiataloknak,

amelyet az állam és a család vagy nem tud, vagy nem megfelelő színvonalon tud nyújtani. A valóság persze eltér az elvi szempontoktól, így a például figyelemre méltó, hogy a hazánkban működő civil szervezetek szám szerinti többsége a fiatalok sportolásával, vagy a sporttevékenység adminisztrációjával foglalkozik. Ennek persze sajátos oka, hogy a hivatásos, üzleti alapon működő sportszervezés megjelenése előtt a civil szektor jogi eszközei adták a sportélet szereplőinek az egyetlen szabályozott megjelenési formát jelentő keretet.

Mit is jelent valójában a civil lét? Egy olyan szervezeti közeg, amely mind az állami szereplőtől, mind a piactól alapvetően eltér. Az állami és a magánszféra persze fontos partner a civilek számára, de a harmadik szektor szerepét ellátó civilek olyan alapelvek képviselői, amely egyszerre magasztosabbá és felszínesebbé teszi őket a piacnál és az államnál is. A civil szektor olyan értékekre épül, mint az állampolgári jogok érvényesülése, a jogállamiság megszilárdítása és persze azon szertágazó részérdekek képviselete, amely a civil szervezetek sokrétű tagságából és profiljából fakad.

A civil nonprofit szektorról általában

A civileket a szakma úgy szokta leírni, hogy négy általánosan jellemző vonást összegez, a szervezethálózatot, a harmadik szféra önálló voltát, a működtető alapelvet és végül a tömeges részérdekek képviseletét.

- a) A tagjai szervezeteket, szervezeteik pedig újabb szervezeteket, vagy hálózatot alkotnak. E szervezetek pedig alapvetésekben térnek el a többi társadalmi intézménytől.
- b) A civil szféra sem az állam, sem a piac nélkül nem létezne, de mindkettőtől élesen különbözik.
- c) A fejlett demokráciákban a civil szférában egyesül a leg-többféle társadalmi csoport érdeke egyszerre. Az mégis kijelenthető, hogy a különböző érdekek demonstrációján túl azért egy ütőképes civil társadalom az állampolgári jogok és a jogállamiság érvényesüléseért folytatott küzdelemben konszenzussal bír.
- d) Tömeges részérdekek szempontjából a civil társadalom rendeltetése, hogy az általa biztosított nyilvánosság útján szembesítse az állami akaratot az általa képviselt értékek-

civil szerveze-
tek és a sport

civil szektor
alapvetései

kel, törekvésekkel és gyakorlattal. (Ennek legfontosabb eszköze „közösségi részvétel”, amelynek tartalmát az európai jogterületen az Aarhusi Egyezmény már igen részletesen kidolgozta. Három pillére: az információhoz való jog, a beleszólási jog és a jogorvoslati jog. A három pillért a részvételre való képessé tétel, az állampolgárok e célt szolgáló képzése, kompetenciáik fejlesztése egészíti ki.)

A nonprofit szervezetekről szóló elméletek több törvényszerűséget is meghatároznak rendeltetésük meghatározására. E törvényszerűségek az alábbiak:

1. Egy piacialapú társadalomban fennmaradnak kielégítetlen szükségletek, ezeket szolgálja a nonprofit szolgáltatások speciális piaca.
2. Ugyanilyen szükségletként, korrekciós funkcióval helyesbíti a nonprofit szektor a közjavak kormányzati elosztásának elégtelenségét.
3. Sajátos átfedőszerepe van a szférának a közjavak magán-szférában történő előállítás terén az állami források kiegészítése és kiteljesítése, minőségjavítása céljából.
4. Feladat az érdekvédelem és az állampolgári jogvédelem kereteinek nem piaci alapú megteremtése is.
5. A civilek intézményeket jelentenek az öntevékenység, az önszolgálat, a szolidaritás, az altruizmus kifejeződése érdekében.
6. Szintén intézményi résztvevői a civilek a demokrácia, a részvétel politikai elvének gyakorlásában.

A nevezett elméletek e rendkívül összetett társadalmi jelenségcsoport egy-egy elemét emelik ki. A valóság mélyebb feltárása mellett magukban hordozzák az egyoldalú megközelítés veszélyét is.

Nem könnyű tárgyszerű definíciót adni, de ha összegeznünk próbáljuk a szakirodalmi leírásokat a nonprofit szektor meghatározására, a szakma a civileket három alapkövetelmény és több részletjellemző segítségével írja le. A három alapvető követelmény a profitnélküliség, a nem kormányzati jelleg és a jogi személylé válás, azaz az intézményesülés azon fokozata, amikor már a bíróság nyilvántartást vezet az adott szektor tagjáról, szervezetéről. A nonprofit szektorba tartozó szervezeteket általában jellemezheti még az önkéntesség és a közjó szolgálata.

Az elnevezés persze rossz. Nem azért, mert a „nonprofit szektor” ne lenne kellően valóságalapú, hanem annak következtében, hogy nem bír kellően leíró tartalommal a szektorra nézve. Ettől még persze tény, hogy a profitsztosztás tilalma a szektor definíciójának egyik legáltalánosabb érvényű eleme, amely ugyanakkor lényegében ideológiamentes, s ezzel a többi függetlenségi elemet is érzékelteti. Igaz, hogy a jellemzők többsége elhatárolási, definíciós és súlyponti viták tárgyát képezi, és ezek azt is előidéznek, hogy egy részletes szektordefiníció elsődleges következménye a részletekről kibontakozó vita, de a profitsztosztás tilalmát a nonprofit szektor szervezeteiben senki nem vitatja.

a profitsztosztás tilalma

Három különböző csoportot említ tehát a szakirodalom társadalmi szektorokról szóló áttekintésében: a *gazdasági szektor*at, az *államot és az öntevékeny, társadalmi szektort*. Ezer szállal kötődnek egymáshoz, át- és átszövik a másik megjelenési formáit, de működésük filozófiai alapjait tekintve világunkat három jól elkülöníthető erőforrás mozgatja meghatározó módon. Az üzleti világban a megszerezhető profit; az állami hatalom területén az ellátandó közfeladat; a társadalmi öntevékenységekben pedig az adott eredmény iránti kielégítetlen közösségi szükséglet. Civil nonprofit szektor alatt tehát azokat a társadalmi öntevékenységet folytató szervezeteket és önszerveződéseket értjük, amelyek működését nem a megszerezhető profit és nem az állami közfeladat ellátása mozgatja, hanem a valamely közösségi szükségletet megjelenítő társadalmi öntevékenység. E meghatározást legmarkánsabban a különböző elhatárolásokkal tudjuk érzékletesebbé tenni.

A civil (nonprofit) szektornak tehát nem részei:

- a gazdasági bevételeért dolgozó szervezetek, függetlenül attól, hogy ki az alapítójuk vagy tulajdonosuk;
- az állami nonprofit szervezetek és intézmények;
- a nem közösségi szükségletet kielégítő társadalmi öntevékenység megnyilvánulási formái (például a köztisztviselők vagy a települési önkormányzat);
- a politikai pártok, amelyek a teljes körű kormányzásért működnek;
- az egyházak, amelyek történelmi intézményesültségükkel, autonómiájukkal és nemzetközi jellegükkel fogva nem tekinthetők civil szervezeteknek.

nem része a szektornak

közösségi
szükséglet
kielégítésére
társadalmi ön-
tevékenység

A szektor részei viszont mindazok a társadalmi önszerveződések, amelyek az önálló jogi személyiséghez szükséges szervezettséget és bírósági nyilvántartásba vételt nem érték el, de megfelelnek a fentebb írt tartalmi követelményeknek: közösségi szükséglet kielégítésére társadalmi öntevékenység szerveződött, s mindezt nem a szétosztható profit, s nem is az állami funkciók gyakorlása indukálja.

Közhasznúság

közhasznú
szervezetek

1998. január elsején lépett hatályba a közhasznúságot taglaló, bemutató és cselekvőképeséssel jobban felruházó közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény. Azóta van jogi értelme a nonprofit szektor életében a „közhasznú” jelzőnek.

A törvény alanyi, tevékenységi és szervezeti-működési követelményeket állított a közhasznú szervezeti státust elérni kívánó nonprofit szervezetek elé.

Ez tehát annyit jelent, hogy a közhasznú státusz elérésére csak társadalmi szervezet, alapítvány, közalapítvány, kht vagy köztestület pályázhat, akkor ha létesítő okirata szerint ellátandó feladatköre megfelel a törvényben meghatározottaknak és megfelel a szabályozási, nyilvánossági és összeférhetetlenségi előírásoknak.

a nyilvános-
ság kontroll
szerepe

Magyarországon a közhasznúság azóta a függetlenséget, a közpénzek felhasználásának ellenőrzését, a kisebbségi jogokat, a nyilvánosság kontroll szerepét biztosító szigorú szervezeti és működési követelményeket is jelenti. Ez egyben abban a tekintetben is elmozdulást jelent, hogy a magyar jogban tehát nem csupán az elsődleges nyelvtani értelmezésnek megfelelő funkcionális jelentéseket hordozza a közhasznú állapot.

A Khtv. 26. §-ában meghatározott, a közhasznú tevékenységről szóló leírás alapvetően befogadó szemléletet tükröz (ellentétben azzal, hogy a bíróságok – amelyek elvben csak a szervezetek nyilvántartását végzik – ma inkább alkotják, mint alkalmazzák a jogot)³⁶. E törvényi felsorolásban a jogalkotó azon törekvése tükröződik, hogy minél szélesebb körben húzza meg a közhasznú tevékenységek körének határait. Több olyan tevékenységet is tartalmaz a felsorolás, amelyet állami és önkormányzati feladatként, vállalkozásként és egyszerű nonprofit tevékenységként is lehet végezni. Ilyen például az

oktatás, kultúra, sport. A közhasznú tevékenységi kategória tehát önmagában véve nem mond semmit, hiszen a közhasznú jogi minősítéshez a tevékenységet végző szervezet alanyi és szervezeti-működési sajátosságai is kellenek.

Az ifjúsági civil, nonprofit szektor

Az ifjúsági szervezetben részt vevők köre

Az ifjúsági szervezetben részt vevők elsősorban fiatalok, de a körhöz tartoznak az őket segítő idősebbek is. A korosztály meghatározására több megközelítés is ismert és elfogadott. Szervezeti közegben könnyen vitatémává válik a korosztály pontos szabályozása, illetve – korosztályon kívüliek jelenléte esetén – a segítők státusza. A korhatár kérdés leginkább jellemzően a felső korhatár meghúzására fókuszál, arra is volt már példa, hogy egy-egy szervezetben a vezetőség felfrissítését ilyen eszközökkel kényszerítették ki. Az Európában általában használt korosztályi kategóriák teteje a 35 év, de ennél alacsonyabb felső korhatárok alkalmazására is sor kerülhet, ilyen például a 29, vagy 26 éves korhatár. Alsó határt nehéz ifjúsági szervezetnél megindokolni, de tizenéves kor alatt inkább csak a gyermekszervezetekben jelennek meg fiatalok. Fontos szelekciós szempont lehet egyes közéleti felelősséggel nyíltan érvelő közösségeknél, hogy a 18 évesnél fiatalabb, azaz jogilag nem felnőtt fiatalokat tagjai sorába engedi-e, vagy sem. Ennek megfelelően az alsó korhatár nem jellemző vonás, leginkább egyes szervezettípusoknál, így például a politikához szorosan kapcsolódó szervezeteknél merül fel.

A résztvevők körének kérdése persze jóval több részletet rejt magában, mint a korosztály kérdését. Számos ifjúsági civil szervezet rendezőelvei közé tartozik a tagok részlegesen azonos elfoglaltsága, vagy státusza. Tipikus példák erre a diákszervezetek, a szakmai ifjúsági szervezetek, amelyek mindegyikére jellemző, hogy a tagok közös nevezőjét elsőként az azonos társadalmi helyzet jelenti.

Szintén jellegzetes eset az ifjúsági szervezetek tagsága körében, hogy számos intézmény, cég, politikai párt, vagy más, nem generációs civil szervezet fiatal tagjai, alkalmazottai, aktivistái fiókjelleggel hoznak létre ifjúsági civil szervezetet. A

résztvevők

a korosztály
meghatározása

közös nevező persze ez esetben is a státusz, de gyakran társul hozzá támogató háttérként a közös nevezőt jelentő szervezet, cég, vagy intézmény, és a tagság mozgósítása is általában kevésbé jelent többletmunkát.

A szervezetek terület szerinti fajtái

Nem jellemzi érdemi sajátosság az ifjúsági civil szervezeteket terület szerint, nem lógnak ki a civil szférából. A közigazgatás leképezéséből azon komponenseket válogatja ki a legtöbb civil szervezet, amelyeket működése szempontjából hasznosnak talál. Alapvető keretként megállapítható, hogy egy helyi közösség és a világ bármely országából tagokat befogadó nemzetközi civil szervezet között általában a közigazgatás rendszere által megindokolt területi szinteken jönnek létre ifjúsági szervezetek. Magyarországon – tekintettel az imént említett működési racionalitásra – leginkább a helyi és a nemzeti szint a meghatározó. Természetesen akad példa számottevő megyei szinttel rendelkező szervezetre is, de a tendencia a jövőre nézve nem e szint erősödésére vall. Ugyanis a közigazgatás átalakulása esetén várható az egyes szervezetekben létező megyei szint egyre jelentéktelenebbé válása, sőt idővel akár helyettesítése is. Tény ugyanakkor, hogy a megyerendszer helyettesítésére várhatóan jelentkező regionális és kistérségi szervezetek kialakulása ma még hazánkban nem jellemző.

A legáltalánosabban használt jogi keret

A magyar civil ifjúsági önszerveződés alapvető funkcionális keretei adottak, de nem képeznek széles önmegvalósítási forma kínálatot. Az ifjúsági ügyek megszervezésére legjellemzőbben egyesületi, vagy alapítványi formában kerül sor. Ebből kikövetkeztethető, hogy a magyar civil ifjúsági szektor jogszabályi háttérét lényegében a rendszerváltáskor elért vívmány, az akkor liberalizált és törvényben rögzített, a szabad egyesülés alapvető feltételeit jelentő keret biztosítja. Bár a közhasznúság fogalmának bevezetése, intézményének és szabályainak kidolgozása ezt kiegészítette, alapvető válto-

zást, megújulást azonban a törvényi keretekben nem hozott, ilyen célja nem is volt. Egy az ifjúsági civil szektor működési kereteit is aprólékosabban és hatékonyabban szabályozó ifjúsági törvény megalkotására már több kezdeményezés indult, addig azonban egyik ilyen javaslat sem jutott el, hogy a tényleges jogalkotás megtörténjen. Tény azonban – s ezt a jegyzet egy másik szakasza részletezi –, hogy a szférának tagjai olyan közösségek, csoportok is, amelyek nyilvántartásba vételért nem folyamodtak, azaz működésüket a jogi személy keretei nélkül bonyolítják.

az ifjúsági tör-
vény hiánya

Az ifjúsági nonprofit szektorra vonatkozó adatok feltárása kissé bonyolult, hiszen a ICNPO³⁷, azaz a nemzetközi osztályozó rendszer főcsoportjai az ifjúsági szervezeteket nem jelölik, azok csak az alcsoportokban találhatók meg. Forrásként kezelhető leginkább a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által végzett Ifjúság2000 és Ifjúság2004 kutatások, a Doktoranduszok Országos Szövetsége 1999-ben készített kutatása ifjúsági szervezetekről, illetve a KSH éves nonprofit szervezeti adatfelvétele.

A mintegy 50 000 nyilvántartásba vett egyesületnek és alapítványnak 15%-a (kb. 7000 szervezet) elsősorban vagy kizárólag gyermek- és ifjúsági korosztályi (azaz gyermekeket és fiatalokat tömörítő) vagy a korosztályért tevékenykedő szakmai szervezet. Ez annyit jelent, hogy a jogi személyiségű, tehát érdemben nyilvántartható ifjúsági és ifjúságsegítő szervezetekből mindösszesen hozzávetőleg 7000 van hazánkban. Arról, hogy hány fiatalot fognak össze e szervezetek méginkább becslést adó adat áll csak rendelkezésre. Ennek figyelembe vételével megállapítható, hogy a szervezetek hozzávetőlegesen 200 000 fiatal és gyereket tömörítenek (a sportegyesületekkel egyik adatnál sem számolva). Persze a tagság itt kizárólag statisztikai jelleggel értékelhető. A civil ifjúsági szektor valódi mozgósítási képességét inkább leírja, hogy a szervezetek kb. 20 000 rendszeres és 23 000 alkalmankénti önkéntes segítővel rendelkeznek.

önkéntesség

Ezzel nagyjából összhangban jellemezhetők a legifjabb generáció aktivitásának, azaz a civil szférához való formális kapcsolódásának arányai. Más mérések alapján a korosztály majd egyhatoda (16%) tagja egy ifjúsági szervezetnek, azaz formálisan érintettnek tekinthető, bár ez jelentős mértékben nem jelent rendszeresen aktív tevékenységet. 2%-uk több

a korosztály
84%-a nem
tagja civil ifjú-
sági szervezet-
nek

az aktív fiatalok kategóriái

szervezetnek is tagja, ami annyit jelent, hogy az imént említett 16%-ból minden nyolcadik több szervezetbe is kezdeményezte felvételét, ők már nagyobb valószínűséggel tekinthetők aktívak. Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy eszerint a korosztály 84%-a egyáltalán nem tagja civil ifjúsági szervezetnek. Azaz a generáció semmiképpen sem tekinthető jelentősen mobilizáltk.

Az aktívak, tehát az imént említett 16% kissé leegyszerűsített kategóriákra így osztható: 7% vallási közösség, 4% sport vagy szabadidős szervezet, 2% szakszervezet, 2% diákszervezet, 1% más civil szervezet. Megállapítható e számok alapján, hogy az civil szférában jegyzett fiatalok közel fele vallási közösségbe tagozódik, negyede sport- vagy szabadidőszervezetbe, s az összes többi szervezettípusban megjelenő fiatalok mennyisége nem jelentős.

Alacsony a cserkész/úttörő szervezeteknek és a politikai szervezetek korosztályos jelentősége. (A politikai szervezetek ilyen csekély megjelenésének több magyarázata is lehet. Oka lehet például, hogy a nyilvánvalóan erős pártkötődést mutató ifjúsági szervezetek is szeretik kulturális vagy karitatív feladatot ellátó szerveződésként aposztrofálni magukat. Ugyanakkor kikövetkeztethető, hogy a korosztály még kisebb hajlandóságot mutat arra, hogy pártpreferencia kinyilvánításával járó szervezeti kötődést vállaljon, mint az elődei.

Az Ifjúság2000 kutatásban megkérdezettek negyede nevezett meg – ismertségi kérdésre – legalább egy ifjúsági szervezetet (sorrendben: Cserkészszövetség, Magyar Úttörők Szövetsége, Fiatal Baloldal, Fidelitas). Tagsági szempontból felülreprezentáltak a középiskolások és a felsőfokú tanulmányaikat végzők, míg a dolgozó és idősebb fiatalok szervezeti kötődése az átlagnál is alacsonyabb. Minél inkább érdeklődik a kérdezett a politika iránt, annál valószínűbb, hogy egynél több szervezethez is kötődik. A politikát elutasító fiatalok között a generációs szervezeti tagsággal nem rendelkezők aránya 90% körüli.

Tevékenységi körök

A szféra e jellemzője a leginkább szertágazó. Tekintettel arra, hogy számos ifjúsági szervezetnek a létjogosultságát tevékenységei támasztják alá, azaz tagságának összegyűjtése, megőrzése és bővítése is nagyjából tevékenységének sikerén, annak közismertségén és elfogadottságán múlik, a civilek között fellelhető tevékenységek listájának korlátait csak a rendelkezésre álló erőforrások és eszközök jelentik. Ezzel együtt tény, hogy a szervezetek jelentős részének vannak bizonyos „kötelezőnek” tekinthető feladatai. Az ifjúsági szervezetek tevékenységi körében kiugró a sportprogramok szervezése (82%), illetőleg magas a kulturális programszervezés (46%). Jóval kisebb a szakmai (29%) és érdekképviselési tevékenység (24%), a szolgáltató tevékenység (15%), a környezetvédelmi tevékenység (11%). Elenyésző a vallási tevékenység (7%) és a politikai tevékenység (2%).

A civil szféra alapvetően az emberek figyelméből, érdeklődéséből nyeri létjogosultságát. Civil szervezetek alapesetben (közjogi értelemben mindig) állampolgári kezdeményezésre születnek, így a felmérési adatok egyik legfontosabbika az állampolgárok teljes köre iránti nyitottság.

Az ifjúsági szervezetek 85%-a szervez mások számára látogatható (nyilvános) programokat, szolgáltatói viszont csak 45% szolgáltató a tagságon kívül másoknak (számuk kb. 450). Amíg a nyilvános programok szervezése területén nincs különbség településtípus szerint, addig a fővárosban és a megyeszékhelyeken (53 és 52%), inkább nyújtanak szolgáltatót más szervezetek számára, mint az egyéb városokban és községekben (33–38%). A nyilvános programok szervezése független a szervezet tagságának nagyságától, a szolgáltatótevékenység nyújtása kívülállóknak viszont inkább a kis létszámú (200 főnél kisebb) szervezetekre jellemző, ami meglepő, hiszen a nagyobb, országos szervezetek jobb anyagi-humán-infrastrukturális-hálózati feltételekkel rendelkeznek.

Az „érdekképviselési tevékenységet” ellátóknak majdnem a fele az 500 fő vagy annál nagyobb létszámú szervezetek közé tartozik. Közhasznúság tekintetében (tevékenység szerint) a gyermek-ifjúság-családvédelmi szervezetek (30%) a harmadik helyen állnak, kiemelkedő közhasznúság szempontjából pedig az első helyen (8,3%). A gyermek- és ifjúsági civil szek-

szolgáltatás

érdekképviselés

tor általános érdekérvényesítő képességére, tapasztalataira és attitűdjeire is jellemző adat, hogy az „Ifjúsági szervezetek adatai 1999.” című kutatás eredménye szerint a 452 szervezetből mindösszesen 20 (4%) jelölte be az érdekvédelmi tevékenységet a kérdőívben. Következtetni lehet ebből a számból a gyermeki és ifjúsági jogok érvényesítésének színvonalára, a jogalkalmazó szervek és joghasználó intézmények érzékenysége a jogvédelem lehetőségével kapcsolatosan.

Szervezettípusok

A szervezettípusoknál megint említést érdemel, hogy a jogszabályi környezet alapvetően szűkre szabott választási lehetőséget kínál azoknak, akik rendes, bírósági bejegyzéssel rendelkező civil társulatot akarnak létrehozni. Ezt kiegészíti egy fontos komponenssel a közhasznúsági törvény, de ez érdemben csak a már létrejött és működő szervezetek esetében jelenik meg.

A gyermekszervezeti ágazatban az országos szervezetek mind bejegyeztették magukat közhasznúnak vagy kiemelkedően közhasznúnak. (A közhasznúság fejében várható támogatások mértéke nem nőtt. Az ifjúsági ágazatban a szervezetek 66%-a egyesület, 8%-a kör/klub, 6%-a kht., 4%-a szövetség (16% egyéb). A szervezetek 71%-a megnevezi vagy utal rá, 29%-a nem nevezi meg, miért hívja magát ifjúsági célúnak.

Az ifjúsági szervezetek 21%-ának (kb. 300) van tagszervezete: ezek háromnegyedében megengedett az egyéni tagság is (negyedének csak tagszervezete lehet tagja). Ugyanakkor csak ezen szervezetek 8%-ának van 50-nél több, 25%-ának 6–50, 67%-ának 2–5 tagszervezete. A tagszervezetekkel rendelkezők háromnegyedének pedig kevesebb, mint 10 alap-, illetve tagszervezete van. Így a hálózatszerűen működő (legalább 5–7 tagszervezettel rendelkező) ifjúsági korosztályi/szakmai szervezetek száma körülbelül 90-re tehető. (6%).

**hálózatot
működtető
szervezetek**

A szervezetek közötti együttműködés

Magyarországon olyan ifjúsági szervezetek is adódnak, amelyek tevékenysége lényegében kizárólag más szervezetekkel való együttműködésre épül, s ennek ellenpéldája is adódik, hiszen a szervezetek egy része lényegében nem tart fenn rendszeres kapcsolatot más civil ifjúsági szereplőkkel.

Az ágazatban az ifjúsági szervezetek nagy része kapcsolatban áll más szervezetekkel, majd hatoduk azonban elszigetelt. A kapcsolatrendszerben kiemelkedő a helyi szervezetekkel (63%) és az országos szervezetekkel (50%) való együttműködés, ennél lényegesen kevesebb a regionális együttműködés (25%). A kistérségi, külföldi, nemzetközi és határon túli magyar szervezetekkel való kapcsolattartás 10–15% között mozog. Nem meglepő, hogy a fővárosi székhelyű szervezetek tartják leginkább a kapcsolatot országos, külföldi vagy nemzetközi hatókörű szervezetekkel és alapítványokkal.

Tevékenységi kör szerint vizsgálva a kérdést, minden második szervezet sportjellegű szervezettel tart fenn kapcsolatot. Ezt követi a szakmai/érdekképviselői szervezeti kapcsolat (30%) és a szabadidős szervezetekkel való együttműködés (20%). Politikai szervezettel 4% működik együtt.

Az aktív együttműködési készség általános hiányának legismertebb példái közé tartozik a minden szervezetet összefogó ifjúsági tanács témája. Részletes ismertetésére máshol kerül sor, azonban összegzésként annyi elmondható, hogy – bár számos kísérlet történt – az egységes, minden szervezet soraiban tudó és a döntéshozók által is komolyan nemzeti ifjúsági tanács felépítése a Magyar Köztársaság első 17 évében nem jött össze. Ez persze kevésbé jelent az ifjúsági szervezetek együttműködési készségéről, inkább a döntéshozók a civil ifjúsági szektorral kialakított viszonyáról állít ki rossz bizonyítványt. Az egységes ifjúsági tanács európai hagyományának magyarországi leképezésére történt kísérletek ugyanis azért tekinthetők eredménytelennek, mert vagy valamelyik politikai döntéshozói csoport kísérlete meg saját eszköztárának részévé tenni, vagy ilyen célú felhasználásától akkor tartózkodnak, amikor döntéshozatal szempontjából egységesen irreleváns fórumként tekintenek a nemzeti ifjúsági tanácsra.

a szervezetek
kapcsolatai

Nemzeti Ifjú-
sági Tanács

Civil ifjúsági közélet

erőforrás-köz-
pontú ifjúság-
politika

Kiábrándító a fiatal generáció túlnyomó többségének hozzáállása a közéleti részvételhez. Az ifjúságkutatási adatok legalábbis igen súlyos képet mutatnak korosztályunk passzivitásáról, azaz elenyésző közéleti érdeklődéséről. Kiválóan képviseli a generáció a társadalmi kiegyenlítődés esélytelenségét a közéleti érdektelenség, a társadalmi újratermelődés passzív elszenvedőin keresztül. Mindezt persze egy olyan kihívásokkal teli történelmi időszakban, mikor nagyon is számottevő közérdeklődésre lenne szükség. Talán az ifjúságsegítőknek van esélyük ezen változtatni, de ehhez a szakemberek alapvető feladata kell, hogy legyen a fiatalok társadalmi-közéleti szerepvállalásának fejlesztése. E nélkül ugyanis reménytelen ambíció az erőforrás-központú ifjúságpolitika. Ez a szakasz az ifjúság közéleti részvételével, annak fejlesztési lehetőségeivel foglalkozik.

A keretek

politikai, köz-
életi passzi-
vitás

Az ifjú generáció jellemzően nem vesz részt a közélet megmozdulásaiban, igazán még a politikai aktivitása is marginális. A többség ugyanis nem látja értelmét annak, hogy megfogalmazza a szükségleteit, érdemben nem talál olyan közösségi élményt, amelyik az életére érdemi hatással lenne. Nem hisz abban, hogy egy ifjúsági szervezetben, informális közösségben vállalt szerepével vagy az állampolgári jogainak saját, egyéni akarata, elszántsága révén való gyakorlása által helyi, regionális vagy országos folyamatok alakítójává válhat. Azért nem hisznek benne, mert nem is érik őket olyan élmények többnyire, amik alapján tapasztalattal rendelkeznének a közéleti közösségek erejével. Hiszen a politika, a média, a felnőtt társadalom sem azt közvetíti felénk, hogy a településük, a régiójuk, az országuk és azon belül az ő sorsuk végső soron rajtuk, az általuk képviselt szándékokon, érdekeken is múlik.

Miután a közösségi élmények nem segítenek megalapozni a közéleti aktivitást, a fiatalok többségének nincsen tudomása arról, hogy miképpen lehetnek az őket érintő döntések alakítói, befolyásolói. És itt már nem akadály az információhoz

való hozzáféres, egyszerűen a nihilizmus, az érdektelenség idézi elő a korosztály igencsak lemaradt állapotát. Rendkívül alacsony az arról való ismeretük, hogy miképpen alakíthatnak egyesületet, milyen módon lehetnek egy informális csoport tagjai, alanyai egy érdekegyeztetési folyamatnak, vagy éppen hogyan tudnak részesei lenni az önkormányzati testületek döntéshozatali folyamatainak. Ez az állapot természetesen nem magyarázható pusztán azzal, hogy kellően csekély a civil ifjúsági szervezetek e téren elért hatása. Ugyanakkor tény, hogy a korosztály aktivitásának hiányában szerepe van a szervezetek gyenge elérőképességének, azaz egyértelműen az ország és a generáció érdekeit szolgálná egy érdemben intenzívebben működő, megerősített, kellően biztos alapokra építeni tudó civil ifjúsági szervezetek közössége.

Ez pedig azért nehezíti a helyzetet, mert a társadalmi viselkedésben észlelhető közéleti és demokratikus elmaradottságunk a fiatalok esetében csöppet sem csökken. Ha elfogadjuk, hogy Magyarország társadalmi-gazdasági fejlődéséhez elengedhetetlen az önkormányzó erejében meggyőződéssel hívó társadalom, akkor állíthatjuk, hogy szükséges lépés a fiataloknak az önkormányzás folyamatához és eszközrendszeréhez való passzív, illetve elutasító hozzáállásának megváltoztatása és átalakítása, pozitív irányba való fordítása. Itt persze alapvető felvilágosító munkára is szükség van. Választ kell adni a fiataloknak arra, hogy hogyan, miért, és milyen praktikus szempontok figyelembevételével legyenek, illetve lehetnek önkormányzó tagjai társadalmunknak. A választ ezekre a kérdésekre azonban nem lehet megtalálni sem a formális oktatás túlszabályozott rendszerében, sem az informális tanulás strukturálatlan folyamatában. Tanulni a gyakorlatban lehet. Az egyetlen módszer, ha a fiatalok aktívan, támogató folyamatokkal segítve részt vesznek a településük önkormányzó közéletében.

aktivitás segítése – felvilágosító munka

az ifjúsági
részvétel

A fenti, jellemzően a fiatalok szerepének változásaira vonatkozó megállapítások mellett fontos megjegyezni, hogy az „youth participation” kifejezés kapcsán említett „becsatornázási módzatok” úgyszintén nagy átalakuláson mentek keresztül. Ezek jelenleg túlnyomórészt az ifjúsági civil szervezetek. Az ifjúsági részvételnek ezt, a szervezeteken alapuló megközelítést összefoglalóan modern formáknak nevezi a szakirodalom. Napjainkban azonban egyre több ifjúsági szerveződés mutat túl a szervezetek, a szervezettség határain. Ezeket „posztmodern ifjúsági részvételi formák” néven foglalhatjuk össze.³⁸ A fiatalok tehát jellemzően szervezeteken keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül valósítják meg az ifjúságpolitikai döntésekben megjelenő kezdeményező, közreműködő, résztvevő és megvalósító szerepüket.

Több kutatás és dolgozat is rámutatott, hogy a poszt-modern formák megjelenésének okait a modern formák elégtelenné válásában kell keresnünk.³⁹ Ezeknek egyik jelentős csoportja a szervezetek működtetésének jogi és pénzügyi követelményei, azaz mindazok a jogszabályi keretek, melyeknek a civil nonprofit szervezeteknek a bejegyzés, illetve közhasznúvá, kiemelkedően közhasznúvá válás érdekében be kell tartaniuk.

globalizáció
és individuali-
záció

A posztmodern formák megjelenési okainak egy másik, jelentős csoportját a globalizációval és az egyre erősödő individualizációval összefüggő társadalmi folyamatok alkotják. E két, egymásnak sokszor ellentmondó, de sokszor éppen egymást erősítő, a „nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek” életérzést eredményező folyamatnak az eredménye, hogy a legtöbb fiatalnak nem felelnek meg, nem jelentenek izgalmat azok a formák, melyekben pontos, előre látható, sokszor valaki más által meghatározott szabályok vannak.

A fenti megkülönböztetésnek semmiképpen nincs értéktartalma, nem gondoljuk tehát, hogy a modern részvételi formákat el kéne felejtetni, és helyettük kizárólagosan a poszt-modern keretekben megvalósuló részvételi formákra kéne figyelni, vagy éppen fordítva: foggal-körömmel ragaszkodni a modern formákhoz. Nagy valószínűséggel állítható ugyanis, hogy az elkövetkezendő időkre is a jelenlegi – a képviseleti demokrácia rendszereire épülő – berendezkedés lesz jellemző Európa – és a világ túlnyomó többségének – államaira.

Szükség van tehát azokra a szervezetekre, amelyek, az államigazgatás számára érthetően, sokszor az ő képükre formálva működnek, hiszen ezeken keresztül az önkormányzat (tehát a felelős döntéshozó) számára érthetőbben kommunikálható a civil vélemény és akarat.

A civil ifjúsági szektor fejlődési perspektívája

A civil ifjúsági szervezetek súlyát az ország jövőjében az határozhatja meg, hogy a rendeltetésükkel összhangban lévő körülmények, feltételek megteremthetők-e. Társadalmi igény ugyanis civil szervezetek munkájára, ezen belül civil ifjúsági szervezetekre lesz, de tény, hogy érdemi, ésszerű fenntartásuk akkor hozhat eredményt, ha a feltételek adottak. A 21. század elején ugyanis hazánkban azon civil ifjúsági szervezetek, amelyeket nem tart el egy „nagy testvér”, vagy vegetálnak, vagy túlélésükért, működésük, munkájuk minimális szükségleteinek kielégítéséért dolgoznak. E helyzethez csupán kellemetlen adalék, hogy egy markáns, komoly háttérű nemzeti ifjúsági tanács sincs, amely a „nagy testvér” nélküli, az önszerveződés klasszikus esetének tekinthető civil ifjúsági szervezetek számára háttérrel biztosíthatna.

A civil ifjúsági szektor helyzetének javítására akkor nyílik esély, ha mind a szektor szereplőinek többsége, mind a döntéshozók hozzáállása megváltozik. Ugyanis a civil vonás erősödése és az önszerveződés fokozódása egyaránt megalapozottabb, kiszámítható feltételeket, és a tényleges civil kezdeményezések közérthetőbb és közismertebb megjelenését igénylik. A feltételrendszer megteremtésének változatlanul egyik potenciális csatornája lehet egy erős háttérű, biztos támaszt jelentő nemzeti ifjúsági tanács létrehozása. E tekintetben kézen fekvő opció lehet a legutolsó, – lényegében a politika által nagyjából érintetlen – Gyermek és Ifjúsági Konferencia néven futó kezdeményezés feltöltése. E megoldás sikerének azonban elengedhetetlen szükséglete az ifjúsági szervezetek többségének mentalitásváltozása és a civil ifjúsági szektor működési feltételeinek e csatornán keresztül történő valódi, pártpolitikai és üzleti befolyástól mentes biztosítása. A meggyőződést mérséklő ténykérdés, hogy egyik feltételt

társadalmi
igény civil
szervezetek
munkájára

Gyermek és
Ifjúsági Kon-
ferencia

sem biztosították az arra hivatottak az elmúlt másfél évtized során.

Egy másik – az önkéntesség és civil tudatosság eszméjétől független – megoldása lehet a helyzetnek, ha kellően erős szűrés alapján szelekción esik át a civil ifjúsági szervezetek sokasága, majd a kiválasztott, azaz valóban önkéntes, bázissal és működésük alapján érdemi társadalmi igénnyel rendelkező kör, új civil ifjúsági „elitté” válik, azaz kellő működési feltételek biztosítása és elvárások rendszere segítségével a civil ifjúsági szektor biztos pontjait, stabil tagjait jelenti. Ezen elgondolás legsúlyosabb hibája, hogy sikerének egyik feltétele a civil szektor egyik legfontosabb jellemzőjének az önkéntes, érdemi bíraskodástól mentes szerveződés elvének átlépése. Az önkéntes szerveződés jogának csorbulása nélkül ugyanis bizonyos szervezeti kör kiválasztása nem lehetséges.

Miközben Európa a civil ifjúsági közélet legerősebb példát tudhatja magáénak, Magyarországnak még hosszú, rögös utat kell bejárnia e téren versenyképessé válása érdekében. Brüsszelben székel az Európai Unió intézményei közvetlen környezetében az az Európai Ifjúsági Fórum, amely a kontinens méretű civil ifjúsági közélet megszervezésének és az ifjúsági érdekképviselőnek talán az egész világon a legmarkánsabb példát mutatja. Teszi mindezt számos kifejezetten erős és integráló szerepet betöltő nemzeti ifjúsági tanácsra, és több tucat kifejezetten markáns globális ifjúsági hálózatra támaszkodva.

Hazánk nemcsak erős integráló szerepet vállaló, majd megvalósító ifjúsági civil szervezetekkel, de még igazából a civil közéletre többségében kíváncsi fiatal generációval sem rendelkezik. Munka, elvégzendő feladat tehát akad bőségesen. Alapvetően kell módosítani hazánkban a civil ifjúsági szervezetek minőségét, megítélését és az állampolgárok túlnyomó többségével ápolt viszonyát.

Irodalom

- Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 1999.
- Barry, Monica: *Youth Policy and Social Inclusion: Critical Debates with Young People*. New York: Routledge, 2004.
- Beke Márton: A gyermek és ifjúsági civil szektor. *Új Ifjúsági Szemle* 13., 2006. tél. 90–99. o.
- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: Áttekintés az ifjúsági intézményrendszer állami és civil aspektusairól. *Új Ifjúsági Szemle* 4., 2004. ősz. 27–35. o.
- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: Áttekintés az ifjúsági intézményrendszer állami és civil aspektusairól. *Új Ifjúsági Szemle*, II. évf. 3. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 2004.
- Barthel-Rúza Zsolt–Kucsera Tamás Gergely: A Magyar Ifjúsági Konferencia öt évéről. *Új Ifjúsági Szemle* 6., 2005. tavasz.
- Bauer Béla–Laki László–Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.
- Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Budapest: Mobilitás, 2005.
- Herczog Mária: Ifjúságszakmai struktúrák. *Új Ifjúsági Szemle* 13., 2006. tél. 82–89. o.
- Komácssy Ákos–Grünstein Szabolcs: Kell-e magyar–magyar ifjúsági egyeztetés? *Új Ifjúsági Szemle* 6., 2005. tavasz.
- Komácssy Ákos–Kucsera Tamás Gergely: 13 év – kormányzati ifjúságpolitikák a rendszerváltás / rendszerváltoztatás után. *Új Ifjúsági Szemle* 1., 2003. tél.
- Kovacheva, Siyka: *Sinking or Swimming in the Waves of Transformation? Young People and Social Protection in Central and Eastern Europe*. Brüsszel: European Youth Forum, 2000.
- Madár Csaba–Mátyási Sándor–Szabó Andrea–Vajda Erzsébet: *Az ifjúságpolitika esélye avagy az ifjúsági szervezetek helyzete a rendszerváltás után*. Budapest: BME Szociológiai Tanszék, 1995.
- Nagy Ádám: Ifjúsági béke: egy lehetséges ifjúságpolitika váza – célok, feladatok és struktúra. *Új Ifjúsági Szemle* 1., 2003. tél.
- Roche, Jeremy–Tucker, Stanley: *Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice*. London: SAGE Publications 1996.
- Sveiby, Karl Erik: *Szervezetek új gazdasága: a menedzselt tudás*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2001.

Feladatok

1. A nonprofit szervezetekről szóló elméletek több törvényszerűséget is meghatároznak rendeltetésük meghatározására. Melyek e törvényszerűségek?:
2. Mi a közhasznúság?
3. Mi a nonprofit mellett a másik két szektor?
4. Mi a civil szektor négy alapvető vonása?
5. Mi tud mondani az ifjúsági szervezetben résztvevők köréről?
6. Mi tud mondani a szervezetek terület szerinti felosztásáról?
7. Mit tud a jogi keretek szerinti felosztásról?
8. Mi tud a tevékenységi körök szerinti felosztásról?
9. Mit tud a szervezetek közötti együttműködésről?
10. Mik a civil ifjúsági közélet legjellemzőbb vonásai?

Jegyzetek

- 36 Lásd: Márkus Eszter: Civil Verdikt. *Civil szemle* 10.
- 37 A szervezetek tevékenységcsoportok szerinti besorolása az International Classification of Nonprofit Organizations (Nemzetközi Nonprofit Szervezeti Osztályozás), amely a szervezeteket 18 főcsoportba, 62 csoportba és 195 alcsoportba sorolja.
- 38 Siurala: Political statement of the Youth Directorate of the Council of Europe, 2000.
- 39 Siurala: New forms of youth participation, Switzerland-Biel, 2000.

7. IFJÚSÁGI POLITIKA

– ifjúságpolitika, ifjúsági munka és kormányzati szerep

Az ifjúsági kérdéskör tárgyalásakor megkerülhetetlenül találkozunk az olyan szakkifejezésekkel, mint az ifjúsági politika, a hallásra egybecsengő, jelentésében azonban más tartalmat hordozó ifjúságpolitika, az ifjúsági munka, a korosztályi jelzőkkel ellátott szakpolitika és közpolitika kifejezésekkel. Mivel e terminusok az ifjúsági korosztállyal való foglalkozás kulcstényezőit, -folyamatait jelenítik meg, fontos, hogy megismerjük a mögöttük lévő jelentéstartalmakat.

Ifjúsági politika

A politika jelentései

Az ifjúsági politika tárgyalásához kitérőt kell tennünk általában a politika értelmezése felé. A politika a szó eredeti, illetve szűk értelmében az állam (eredeti, ógörög értelmében a *polis*, a városállam) irányításával való foglalkozás. A politika tágabb értelemben a társadalmi ellentétek megoldásának, a hatalom birtoklásáért folytatott vetélkedés, illetve az érdekérvényesítés tere. E szféra bemutatását Gombár Csaba kifejezően teszi meg a politika világába bevezető tankönyv előszavában.

„A politika a társadalom életének az a része, szférája, szintje, alrendszere, különös erőterű mezője, színpada (a megfelelő fogalom kiválasztása a politikát értelmező elmélet igényétől függ), ahol a különböző eredetű konfliktusok így vagy úgy alakulnak, megoldódnak. Megoldódnak, mégpedig nem önmaguktól, hanem a hatalmi viszonyoknak megfelelően. A politika helyileg, országosan és nemzetközileg a hatalom tengelyén forog. A hatalom pedig harc a döntések tényleges birtoklásáért. A megoldásért kiáltó kérdések társadalmi érvényűen mindig a hatalmi viszonyok alapján dőlnek

politika, polis

el, mert a konfliktushelyzeteket érdekek alakítják és tartják fenn, mert a társadalmi ellentmondásokból fakadó kérdések eldöntésekor egyesek előnyre tesznek szert, mások pedig pórul járnak.”⁴⁰

Ifjúsági politika

Az ifjúsági politika nem más, mint a fiatalok részvétele a politika sajátos szférájában, a fiatalok által, illetve a fiatalok részvételével megvalósuló politikai folyamat (youth participation, policy by youth). Tárgyunk, a fiatalok fejlesztése szempontjából különösen fontos az ifjúsági részvétel (*participáció*) fogalmának tisztázása.

„A participáció a politika kialakításában, irányításában és érvényesítésében való részvétel, melynek lehetősége és gyakorlása a demokrácia elengedhetetlen feltétele. Habár a közvetett demokrácia kiépülésével a politikai szféra hozzáférhetősége a közvetlen demokráciához képest csökkent, bizonyos participációs technikák továbbra is a demokrácia közvetlen velejárói: így például a politikai vezetők választása, a helyi ügyek önkormányzati irányítása, a népszavazás és az állampolgári kezdeményezés intézményei, a politikai szervezetek alapításának és a bennük való részvételnek a szabadsága és a nyilvánosság különböző formái.”⁴¹

Az ifjúsági politika a közélet, a szűkebb értelemben politika alakítása a fiatalok által, illetve részvételével. Az ifjúsági politika célja sajátos érdekek, illetve értékek megjelenítése érvényesítése a hatókörének közéletében, politikájában. Az érdek- és érték-artikulációval a társadalmi, gazdasági valóság, illetve viszonyok befolyásolása, alakítása. Az ifjúsági politika tárgya szűkebb értelemben, közvetlenül a hatóköre szerinti helyi, térségi, országos közélet, közvélemény, politika formális és nem formális intézményei, alrendszerei. Tágabb értelemben, közvetve a hatóköre szerinti társadalmi, gazdasági valóság, illetve viszonyok. Az ifjúsági politika eszközei a közéleti részvétel, a politikaalkotás és -alakítás általános eszközein túl a korosztály közéleti, politikai részvételét megvalósító sajátos eszközök.

Ifjúságpolitika

Jegyzetünkben az ifjúságpolitikát három megközelítésben értelmezzük, tárgyaljuk. Az ifjúságpolitika egyrészt mint *szakpolitika*, másrészt mint *közpolitika*, harmadrészt mint *ifjúságstratégia*, illetve azok egymáshoz való viszonya. Ezt a viszonyt talán egy, a hétköznapi élethez közelebb álló, praktikus hasonlaltal lehet a legkönnyebben megvilágítani:

Az ifjúságpolitikát egy építkezéshez hasonlítva az építészeti szakismeretek körét feleltethetjük meg leginkább a szakpolitika tárgykörének. Építkezni csak a megfelelő szakismeretek, tapasztalat, engedélyek stb. birtokában lehet. A biztonságos, a környezetébe megfelelően illeszkedő, esztétikus épületek, épületegyüttesek, lakó és funkcionális negyedek kivitelezése szakembereket, szakigazgatást, szabályozást, *szakpolitikai rendszert* kíván. Mit sem érnek azonban az évszázadokkal is dacoló falak, műszakilag kifogástalan struktúrák, ha nem felelnek meg azok sajátos, funkcionális és gyakran nagyon is emberi elvárásainak, akikért mindez létrejött, a lakók, a dolgozók, látogatók igényeinek. Ha a „szakpolitikuskok”, az építésszek nem veszik figyelembe mindazoknak a „szakpolitikáknak”, szakterületeknek a sajátos igényeit, elvárásait, nem alkalmazzák, vagy teszik alkalmazhatóvá az azokra jellemző eszközöket és erőforrásokat, vagyis ha nem élnek *horizontális szemlélettel*, nem felelhetnek meg a velük szemben támasztott elvárásoknak. Az építők és építtetők akkor lehetnek sikeresek, ha mind a társadalom érdekelt tagjaira és csoportjaira, mind az érintett ágazati szempontokra figyelemmel vannak, illetve bekapcsolják azokat munkájukba. Az építményünk akkor lehet teljes, ha a szakmai és a társadalmi-horizontális dimenziókat *stratégiai szemlélettel*, dimenzióval egészítjük ki. Vagyis a már kifejtett szempontok szem előtt tartásával megvizsgáljuk a jelen helyzetet, felvázoljuk jövőképünket, azt hogy hogyan is képzeljük el az akkor már működő terveinket az évek távlatában. Majd megtervezzük, hogyan, milyen lépésekkel, eszközökkel, erőforrásokkal alakítjuk valósággá a megálmodott jövőt.

az ifjúságpolitika három értelmezése

horizontális szemlélet

stratégiai szemlélet

Szakpolitika

Az ágazati politikák az államhatalom igazgatási munkamegosztásának eredményeképpen elkülönülten működő politikai folyamatok. A központi szervezetben elkülönülésük rendszerint különböző minisztériumok formájában intézményesül.⁴²

Az államigazgatásban a politika ágazatok szerint specializálódott. Az egyes ágazati, illetve alágazati politikák megvalósítását nevezzük a terület szakpolitikájának. A kifejlődő szakpolitikák felelős állami képviselői a szakminisztériumok. Az ifjúságpolitika, mint szakpolitika kormányzati felelősei az elmúlt években az Ifjúsági és Sportminisztérium (1999–2002), a Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztérium (2002–2004), majd az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium (2004–2006) voltak.

szakpolitika
vagy horizon-
talitás

Régi vita az ifjúságpolitika, mint alágazati politika tárgyalásakor, hogy a terület szakterületi, vagy horizontális politikaként határozandó meg. A horizontális politikák olyan funkcionális témakörökre irányulnak, amiket minden szakterületen alkalmazni kell (pl.: regionális politika, környezetvédelmi politika, fogyasztóvédelem, szociális politika). A szakterületi (ágazati, alágazati) politikák közös jellemzője a stratégiai jellegű meghatározás, a konkrét szabályozási feladatok, illetve azok tartalmának önálló érvényesítése (végrehajtási és hatósági munka). Bár az egyes kormányok hajlamosak hol az egyik, hol a másik megközelítés szerint alakítani ifjúságpolitikájukat, az ott működik igazán sikeresen, ahol az ifjúságpolitika mindkét dimenzióban üzemel.

Közpolitika

Az ifjúságpolitika, mint közpolitika a sokszereplős politikai folyamatok egész társadalomra kiterjedő, az ifjúság fejlesztésének sajátos kérdéseire vonatkoztatott alkalmazott tudománya. A politika a társadalom irányításának szférája, a közpolitika pedig voltaképpen a társadalom öngazgatásának gyakorlata és elmélete.⁴³ Adott területeken a társadalmi céloknak megfelelő döntések eredményeinek, kihatásainak vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. Ilyen területek például az egészségügy (egészségügy-politika), felsőoktatás (felsőokta-

tás-politika), energiagazdálkodás (energiapolitika), adózás (adópolitika), és ilyen terület a gyermek- és ifjúságügy (ifjúságpolitika) is. A közpolitika ebben az értelemben⁴⁴ jellemzően nem foglalkozik a politikai rendszerrel, a pártokkal, a választásokkal és hasonló „nagypolitikai” intézményekkel és jelenségekkel. Konkrét döntéshozatali szituációk kezelésére alkalmas tudományág, aminek a középpontjában a döntések eredményei és hatásai állnak.

A közpolitika csak a politikai rendszer szintjéhez képest földhözragadt. Ami a döntések környezeti elemeit illeti, alkalmasint nagyon is elkötelezett lehet. Lényege szerint ugyanis árnyaltan kezeli az állami és nem állami szereplők lehetőségeit. Az utóbbiak körében számításba veszi a magánpiac résztvevőit, a nonprofit szervezeteket, társadalmi szerveződéseket. Vagyis a közérdek széles körű fogalmával operál, ami az állam határain mindenképpen túlmegy, sőt, azzal alkalmasint konkurál.⁴⁵

Jellemző közpolitikai gyakorlatot képviselnek az Európai Unió politikái. Közpolitikai szempontból kevésbé a szervezési technikák, inkább a célélérés útjai fontosak.

közpolitika
= társadalmi
önigazgatás

Ifjúságstratégia

Az ifjúsággal kapcsolatos, hosszú távú társadalompolitikai elképzelések összefoglalása, mind szakpolitikai, mind az egyes ágazati politikákat generációs metszet mentén érintő, horizontális megközelítésben.

Hatóköre a tárgyat alkotó generációval kapcsolatos feltáró, elemző, értékelő, tervező, koordináló munka, az ifjúságpolitika alkotói korosztályra vonatkozó jövőképenek felvázolása, a stratégia céljaik kibontásával a hosszú és középtávú célok kijelölése, a célok eléréséhez szükséges feladatok meghatározása és ütemezése, a szükséges eszközök és erőforrások kijelölése.

Ifjúsági munka

Az ifjúságpolitika megvalósítása. A fiatalok élethelyzetéből adódó sajátos problémáinak megoldását, társadalmi részvételük kialakítását segítő, a fiatalok részvételére és sajátos szakmai eszközrendszerre alapozó társadalom-, közösség- és perszonális fejlesztő, segítő munka.

Szereplői: ifjúsági referensek, felkereső ifjúsági munka, ifjúsági házak, ifjúsági információs, tájékoztató tanácsadó szolgáltatások, ifjúságsegítők stb.

Ifjúságpolitikák és ifjúsági struktúrák az Európai Unió tagállamaiban⁴⁶

Közösségi programok

az ifjúság-
politika nem
közösségi
politika

Az Európai Unióban az ifjúságpolitika nem számít közösségi politikának, erre vonatkozóan közösségi jogszabályi előírások nem is léteznek. Ugyanakkor az EU Tanácsa és az ifjúsági ügyekért felelős miniszterei 1999-ben elfogadták az „Ajánlás az ifjúsági részvételről” című dokumentumot, melynek kiemelt irányelvei a következők:

- Részvétel a demokratikus egyeztető folyamatokban: a fiatalok helyi, regionális és országos szintű demokratikus egyeztető folyamatokban való részvételének támogatása;
- Részvétel a településfejlesztési folyamatokban: a fiatalok településfejlesztési programok megfogalmazásában való részvételének támogatása, különös tekintettel azokra a fiatalokra, akiknek eddig nem volt lehetőségük hasonló folyamatokban való részvételre;
- Az ifjúsági szervezetek részvételének elismerése: az ifjúsági egyesületeknek és szervezeteknek az ifjúsági részvétel új típusú csatornáinak fejlesztéséhez való jelentős hozzájárulásának elismerése;
- Személyes ifjúsági részvétel: a fiatalok számára megfelelő részvételi lehetőségek kialakulásának segítése, azaz új típusú ifjúsági kezdeményezések és azok hálózatainak, illetve az intézményes ifjúsági struktúrákon kívüli fiatalok társadalmi részvételének erősítése.

Az ifjúságpolitikai területen az egyes tagállamok rendelkeznek főfelelősséggel, ám az EU már megalakulása óta támogatja a nemzeti kezdeményezéseket. A Közösség ifjúságpolitikai törekvéseit a *Youth program* és az ifjúságról szóló *Fehér Könyv*⁴⁷ megalkotásának, továbbá az azt követő konzultációnak a keretében valósítja meg. A Fehér Könyvben megfogalmazottak szerint a tagállamokban az alábbi elveknek kell érvényesülnie:

1. *Horizontális politikai megközelítés:* a politikaalkotás minden területén nagyobb hangsúlyt kell adni az „ifjúsági” szempontoknak
2. *Nyitottság:* információs és aktív kommunikációs lehetőségek
Részvétel: biztosítani, hogy a fiatalok véleményét kikérjék és nagyobb mértékben vonják be a korosztály tagjait az őket érintő döntések meghozatalába
3. *Következetesség:* átláthatóan összefoglalni a fiatalokat érintő politikai irányvonalakat, és azon pontok összességét, ahol a beavatkozás hasznos lehet.

Bár a Közösség nem avatkozik bele a tagállamok ifjúságpolitikai struktúráinak alakításába, mindazonáltal az ifjúságról szóló Fehér Könyvben megfogalmazásra kerültek a nemzeti ifjúságpolitikai struktúrák alakításával kapcsolatos javaslatok is:

1. A helyi önkormányzatok vezessenek be rugalmas és újszerű *részvételi mechanizmusokat*, amelyek lehetővé teszik a fiatalok számára, hogy érdekeiket a döntéshozatalban megjeleníthessék, s hogy maguk válasszák ki munkamódszereiket.
2. Regionális és országos szinten széles körben be kell vezetni az *ifjúsági tanácsok* intézményét. Az ifjúsági tanácsoknak a szervezetekhez nem tartozó fiatalok előtt is nyitva kell állniuk, és a politikai hatalomtól függetlennek kell lenniük. A regionális és országos szintű döntéshozóknak ezekkel a tanácsokkal kell konzultálniuk minden olyan döntés meghozatala előtt, amely jelentősen befolyásolja a fiatalok élethelyzetét.
3. A tagállamok felelőssége, hogy megfelelő információval lássák el a fiatalokat. Minden *információnyújtással* kapcsolatos rendelkezésnek az alábbi alapelvekre kell épülnie:

nemzeti ifjúságpolitikai struktúra

a „fiatal” korosztály meghatározása

fiatalok: humán erőforrás vagy probléma?

- egyenlő esélyek biztosítása az információhoz jutásban;
- ingyenes hozzáférés minden praktikus információhoz;
- közelség, rugalmasság, felhasználóbarát kommunikáció;
- az információ tartalma a fiatalok elvárásaira kell, hogy épüljön;
- az eszközök és csatornák kapcsolódjanak egymáshoz (hálózatépítés);
- ösztönözni kell az ifjúsági információs hálózatokat, különösen helyi szinten, az általános információterjesztést jó minőségű, személyre szóló tanácsadással kell kiegészíteni. Országos és regionális szinten növelni kell a fiatalok tájékoztatásához szükséges szakmai képzések lehetőségét.

Ifjúságpolitikai koncepciók

Az európai országokban alapvető eltérések mutatkoznak az ifjúságpolitikai koncepciók terén. Egyrészt különbség van a „fiatal” korosztály meghatározása területén. Van, ahol ez a korosztály lefedi a 0–30 éveseket, míg máshol legfeljebb a 11–25 évesek tartoznak a korcsoportba. Másrészt differenciák láthatók az ifjúságpolitikai megközelítések terén, abban hogy az országok miként tekintenek a fiatalokra: mint humán erőforrásra, vagy mint problémára.

Azokban az országokban, ahol a fiatalokat inkább gyermekeknek, mint felnőtteknek tekintik, a fiatalok potenciális problémaként jelennek meg, akik veszélyben vannak és védeni kell őket. Ahol a fiatalokra szűkebb értelemben, azaz szinte felnőttként tekintenek, inkább erőforrásként jelennek meg, akiket fejleszteni, támogatni szükséges. A két felfogás egymásnak nem mond ellent. Az országok többségében mind a két nézőpont megtalálható egymás mellett a nemzeti ifjúságpolitikai dokumentumokban. Jellemző, hogy az „ifjúság, mint erőforrás” kép a stabilitás, a gazdasági növekedés és szociális reformok időszakában jelenik meg, míg az „ifjúság, mint probléma” kép olyan periódusokban kerül előtérbe, amikor gazdasági krízis, politikai instabilitás a jellemző.

Amikor az ifjúságot társadalmi erőforrásnak tekintik, akkor ezen erőforrások fejlesztése, növekedése és ösztönzése képezi a nemzeti ifjúságpolitika legfőbb célját. Az ifjúság

mint probléma megközelítése a nemzeti ifjúságpolitikai dokumentumokban háromféle módon jelenhet meg: a *társadalmi beilleszkedéssel kapcsolatos problémák*, a *részvétellel kapcsolatos gondok*, valamint a *kulturális és szociális devianciákkal kapcsolatos problémák* formájában.

A fiatal felnőttek társadalmi intézményekbe való integrálása számos európai ország ifjúságpolitikájának egyik fontos célja. A kormányzatok ezekben az országokban a társadalomban való növekedésben kívánják segíteni a korosztály tagjait (pl. Németország, Görögország, Portugália, Franciaország, Olaszország). Az ifjúságpolitika a fiatalok felnőtté válásának átmenetét célozza: az alapvető felnőtt szerepek elsajátítását a munkaerőpiacon, a lakásszerzés terén, valamint saját családja tagjaként. Mivel ezek a szerepek nem készen elérhetők a fiatalok számára, a fiatalok társadalmi integrációját olyan problémának tekintik, amellyel politikai szinten kell foglalkozni. A preventív célokban olyan társadalmi problémák jelennek meg, mint szegénység, lemorzsolódás, társadalmi kirekesztés, egészségügyi problémák (pl. AIDS, szexuális betegség, erőszak). Mindezen összefüggések alapján, az ifjúságpolitikai megközelítések terén három típust különböztethetünk meg:

1. *Skandináv országok*: a fiatalokat, mint erőforrást, és mint fejlődési folyamatot hangsúlyozzák, s ezt a társadalomnak támogatnia kell. Ezekben az országokban a legfőbb ifjúsági probléma a fiatalok politikai és egyéb részvételének hiánya;
2. *Mediterrán országok* (ideértve Franciaországot, és a Brit-szigeteket): a legfőbb probléma az ifjúsági életszakasz meghosszabbítása, a fiatalok társadalmi kirekesztettsége, valamint azok a veszélyek, amelyekkel a fiataloknak szembe kell nézniük a felnőtté válás átmeneti periódusában. A kormányzat a fiatalokra, mint potenciális problémára tekint, s az ifjúságpolitika célkitűzése az, hogy a fiatalokat felnőttként integrálja a társadalomba;
3. Az előző két kategóriába nem tartozó országokban a két domináns ifjúságpolitikai szemlélet elemei megtalálhatók. A célok a részvétel és védelem keverékeként határozhatók meg.

ifjúságpolitikai modellek

preventív célok: társadalmi problémák

Az ifjúsági szektorok típusai

Az ifjúságpolitika szektorális fejlettségét tekintve is jelentős eltérések tapasztalhatóak az egyes országok között, az azonban megállapítható, hogy a gyakorlatban *nincs olyan ország, ahol minden ifjúságpolitikai ügyet egy adott szektorban kezelnék.*

Azok az országok, amelyek jól fejlett ifjúsági szektorral rendelkeznek, többnyire különálló ifjúsági minisztériummal rendelkeznek vagy olyan tárcával, amely az ifjúságpolitikai ügyek és szabályozás felelőseként tevékenykedik. Más országokban, ahol az ifjúsági szektor inkább fejletlen, az ifjúsági ügyek kezelése több minisztérium, szerv hatáskörébe tartozik, s a vonatkozó szabályozás is sokkal általánosabb keretek között jelenik meg. A tagállamokat három csoportba sorolhatjuk:

a tagállamok
három csoportja

1. Kiterjedt, önálló ifjúsági szektorral rendelkező országok (Ausztria, Luxemburg, Németország, Spanyolország, Görögország és Portugália);
2. kis ifjúsági szektorral rendelkező országok, ahol az ifjúsági ügyek részben egy speciális ifjúsági szektorhoz, részben pedig szétszórva a különböző tradicionális szektorokhoz tartozik (Hollandia, Franciaország, Belgium, Írország, Finnország, Svédország, Norvégia);
3. speciális ifjúsági szektor nélküli országok, ahol az ifjúsági ügyek a tradicionális szektorok között osztdódnak szét, mint pl. Nagy-Britannia, Olaszország, Dánia.

Politikaalkotás

Hogy az egyes európai országok miként koordinálják, alakítják ifjúságpolitikájukat, jelentősen befolyásolja az ország alkotmánya, közigazgatási rendszere és az egyes kormányzati, közigazgatási szintek közötti munka- és hatalom megosztás. E tekintetben csak néhány nagy együttműködési modellt lehet beazonosítani, mindezenre az egyik legfontosabb jellemző, hogy a fejlődés tendenciája az egyre jobban strukturált együttműködési formák irányába halad azokban az országokban, amelyek jól fejlett ifjúsági szektorral rendelkeznek, szemben azokkal az országokkal, ahol az ifjúsági ügyek szektorok között oszlanak szét.

Különálló ifjúsági szektor nélküli országok

Ezekben az országokban vagy egyáltalán nem létezik vagy csak korlátozottan az ifjúságpolitika nemzeti koordinációja. A horizontális és vertikális koordináció hiánya és a fiataloknak szóló szolgáltatások széttöredezett jellege lehetővé tette, hogy az érintett országokban a helyi politikai hálózatok erősödjenek meg (Brit-szigetek, Dánia, Írország).

Jelentős ifjúsági szektorral rendelkező országok

Az országok e körében, ha létezik speciális *ifjúsági minisztérium*, ez a tárca felelős az ifjúságpolitikák koordinációjáért. Tevékenysége vonatkozik egyrészt a *nemzeti szintű horizontális koordinációra*, másrészt az *átfogó vertikális, a nemzeti, regionális és helyi szintek, szervek közötti koordinációra*.

Luxemburgban az ifjúságpolitikai koordináció egységes rendszerbe koncentrálódik, amely a különböző felelőségeken, valamint az egyes ifjúságpolitikai testületek, szervek közötti strukturált munkamegosztáson alapul. Nincs minisztériumok közötti koordináció ifjúsági ügyekben, hanem egy kormányzati Ifjúsági Részleg feladata a kormányzati politikák összehangolása. A kormányzati és nem-kormányzati testületek közötti koordinációval a nemzeti ifjúsági tanácsot (Legfőbb Ifjúsági Tanács) bízták meg, amelynek tagjai közé a minisztériumok képviselői, a Luxemburgi Fiatalok Általános Konferenciájának küldöttei és egyéb ifjúsági szervezetek tartoznak. A Legfőbb Ifjúsági Tanács javaslatokat tesz a kormányzatnak (jogi területen is), s befolyással van a kormányzati ifjúságpolitika alakítására.

Luxemburg

Spanyolországban a nemzeti ifjúságpolitikai koordináció az Ifjúsági Tárcaközi Bizottság feladata, s emellett még koordinációs eszköznek tekintik a Spanyol Ifjúsági Terveket is. Utóbbiak olyan nemzeti ifjúsági programok, amelyeket a központi állam kezdeményez, de regionális és helyi szinteken dolgoznak ki. Az Ifjúsági Tervek olyan eszközök, amelyek megkönynyítik minden olyan szereplő részvételét, amelyek ifjúsági területen tevékenykednek.

Spanyolország

Az ifjúsági ügyek nemzeti szabályozása

ifjúság-specifikus rendelkezések

Minden nyugat-európai ország jogszabályi rendszere tartalmaz rendelkezéseket az ifjúságpolitika lényeges területeire vonatkozóan: oktatás, szociális jólét és védelem, szakképzés, foglalkoztatás, bűnözés, egészség, ifjúsági társadalmi részvétel. Bizonyos országokban ezek a rendelkezések kimondottan ifjúság-specifikusak, míg máshol a fiatalokra vonatkozó rendelkezéseket általánosabb, a kiskorúakról ill. a felnőttekről is szóló keretekbe foglalták. Egyes államokban a fiatalokra vonatkozó rendelkezéseket speciális ifjúsági törvények tartalmazzák – pl. törvény az ifjúsági jólétről, fiatalok védelméről, az ifjúsági munkáról stb. –, míg máshol ezek a rendelkezések a szektorális jogszabályokban jelennek meg (pl. egészségügyi, oktatási, kulturális stb.).

Attól, hogy egy országban specifikus ifjúsági jogszabályok léteznek, még nem jelenti azt, hogy az ifjúságpolitika a politikai prioritások legfontosabb eleme lenne. Sokkal inkább utal arra, hogy ez a tradíciók, közigazgatási eljárások és a közigazgatási szervek struktúráinak eredménye.

Azokban az országokban, ahol nem létezik speciális ifjúsági minisztérium, vagy egy olyan minisztérium, amelynek kiemelt feladata az ifjúsági ügyek kezelése, továbbá azokban az országokban, ahol az ifjúságpolitika nem koordinált és heterogén, ott sehol sincs specifikusan a fiatalokra vonatkozó törvény, jogszabály. Példa erre az Egyesült Királyság, Dánia és Olaszország, ahol az ifjúságra vonatkozó rendelkezéseket általános, a gyermekekre és a felnőttekre is vonatkozó törvények tartalmazzák. Kisebb különbségek mellett a fiatalokról szóló európai törvények három kategóriába sorolhatók:

az európai törvények három kategóriája

1. A fiatalok támogatásáról szóló szabályozás: magában foglalja az ifjúsági szolgáltatások és programok támogatását. Általában az ifjúsági szervezetek, szövetségek állami támogatása is az ilyen típusú törvényekben kerül megfogalmazásra, mint ahogy a köz és a magán jellegű szolgáltatásokra vonatkozó szabályok is (pl. Finnország, Ausztria, Belgium-Francia Közöség, Írország, Görögország).
2. A fiatalok jólétére vonatkozó szabályozás: ezek a jogszabályok fektetik le a család és a társadalom felelőssége közötti

határokat a fiatalok vonatkozásában, pl. ifjúságvédelem, családtámogatás stb.

3. A fiatalok védelmére vonatkozó szabályozás: kiterjed a fiatalok védelmére nem családi keretek között – a munkaerőpiacon és a közéletben.

Európai ifjúságpolitikai modellek

Az ifjúságpolitikák tipológiája is ugyanazokat a földrajzi területeket fogja egybe, mint a Duncan és Paugam által 2000-ben, a jóléti rendszerekre javasolt tipológia⁴⁸. Az ifjúságpolitikai modellek a következők:

A skandináv országok univerzalista modellje

Az ifjúságpolitika univerzalista modellje viszonylag új keletű: az elmúlt 10–15 évben folytatott politika eredménye, hogy az addig több szektor között szétszabdalt ifjúságpolitikát egy, a nemzeti ifjúságpolitikáért felelős koordináló minisztérium hatáskörébe utalták. Mindezek ellenére ebben a modellben nem létezik speciális ifjúsági minisztérium, s az ifjúsági szektor is kicsi, vagy nem is létezik. A fejlett jóléti államok ellenére, a civil társadalom fontos szerepet játszik az ifjúságpolitikában, valamint a civil társadalom intézményei és az állam együttműködnek az ifjúságpolitika kialakításában és megvalósításában. A célcsoport a fiatalok teljes generációja, bár nem tág értelemben, mivel az csak a tinédzser kort foglalja magában egészen 25 éves korig. *A fiatalokat ebben a modellben erőforrásnak, s nem problémának tekintik.* Az ifjúságpolitika legfőbb céljai – a szociális és pszichológiai fejlődés mellett – az önállóság és a függetlenség.

skandináv
modell

A Brit-szigetek közösségi alapú modellje

Brit modell

A Brit-szigetek ifjúságpolitikáját a közösségi alapú ifjúsági munka régi tradíciója jellemzi. Az ifjúságpolitika megvalósítását az állam a civil szektorhoz delegálta. A domináns ifjúság szemlélet ebben a térségben az „ifjúság, mint probléma” megközelítés, a legjelentősebb gondok pedig a következők: a fiatalok társadalmi kirekesztése, a fiataleként eltöltött életszakasz meghosszabbodása és a fiatalok társadalmi részvétele. A modellt nagy mértékben befolyásolja a Brit-szigetek minimális jóléti állam modellje.

A közép-európai országok védelmező modellje

közép-európai modell

A közép-európai modellben az „ifjúság” politikai kontextusban „fiatal emberként” határozódik meg, és nem csak a gyerekeket, hanem a fiatal felnőtteket is magában foglalja. Ezekben az országokban a fiatalokat sérülékenynek tekintik, akiket meg kell védeni és támogatni kell. Speciális ifjúsági minisztériumok, erős ifjúsági igazgatóságok, részlegek működnek. Az ifjúságpolitikát az állam a civil szektorral együttműködésben alakítja és valósítja meg (mint az univerzalista modellben). Jelentős ifjúsági problémaként tekintik a fiatalok társadalmi részvételét, és szociális kirekesztődését. Ezt a modellt magas fokú intézményesülés, valamint jogi keretek közötti működés jellemzi.

A mediterrán országok centralizált modellje

mediterrán modell

Az ifjúságpolitika mediterrán modellje is ugyancsak új keletűnek tekinthető. Az ifjúsági munka és támogatás a családok és az egyház felelőssége, azonban a közintézmények az elmúlt 20 évben létrehozták azokat a struktúrákat és politikákat, amelyek lehetővé tették bizonyos területeken a felelőségek átvételét. A modell a lehető legszűkebben értelmezi a célcsoportot: a 15–25 (30) éves fiatalokra. Ezekben az országokban a harmadik szektor és a helyi hatóságok bevonása meglehetősen csekély, így az ifjúságpolitikák nemzeti, állami szinten centralizáltak, s a megvalósítás is az állam hatásköre.

Az ifjúsági részvétel foka is alacsony. A magas fiatal munkanélküliség, s ebből fakadóan a fiatakként átélt periódus meghosszabbodása mind problémaként jelentkezik, s ezekre az önállóság, a függetlenség és a fiatalok társadalmi beilleszkedése fokozása révén kívánnak válaszolni.

Az ifjúságpolitikák tipológiája

Ifjúság-politikai modell	Országok	Ifjúsági minisztérium / Részleg ⁴⁹	Ifjúsági szektor	Uralkodó ifjúság szemlélet	Legfőbb célok	Legfőbb problémák	Célcsoportok	Legfőbb korcsoport
Univerzalista modell	Dánia Finnország Norvégia Svédország	-/- +/- +/- +/-	Kicsi vagy nem létező	Fiatalok mint erőforrás	Önállóság Függetlenség Fejlődés Politikai részvétel	Ifjúsági részvétel	Az ifjúság teljes generációja	13/15–25 éves korig
Közöség alapú modell	Írország Egyesült Királyság	+/- -/-	Kicsi vagy nem létező	Fiatalok mint probléma	Szociális problémák megelőzése Politikai részvétel	Fiatakként töltött korszak meghosszabbodása Társadalmi kirekesztés Ifjúsági részvétel	Hátrányos helyzetű fiatalok	Általános iskola – 25 éves korig
Védelmeső modell	Ausztria Belgium Franciaország Németország Luxemburg Hollandia	++/+ +/- ++/+ ++/+ ++/+ ++/+	Jelen-tős ifjúsági szektor	Sebezhető fiatalok Fiatalok mint erőforrás Fiatalok mint probléma	Integráció Szociális problémák prevenciója Politikai részvétel Társadalmi kirekesztés	Ifjúsági részvétel Társadalmi kirekesztés	Az ifjúság teljes generációja Hátrányos helyzetű fiatalok	0–25/30 éves korig
Centralizált modell	Cserögorszag Olaszország Portugália Spanyolország	+/- -/- +/- +/-	Jelen-tős ifjúsági szektor	Fiatalok mint probléma Fiatalok mint erőforrás	Önállóság Függetlenség Integráció Politikai részvétel	Fiatakként töltött korszak meghosszabbítása Társadalmi kirekesztés	Fiatalok speciális csoportjai	5–25/30 éves korig

Peter Lauritzen tipológiája

Lauritzen:
horizontális
politika

hatféle kor-
mányzati
magatartás

Peter Lauritzen szerint (Lauritzen, 1993) az ifjúságpolitika jellemzően: *horizontális politika* (a politikai és társadalmi szerveződések gyakorlatilag minden formájának van ifjúsági vonatkozása), speciális „célcsoportokkal” foglalkozik (pl. 0–25 évesek, margóra szorult fiatalok, munkanélküliek, fiatal nők, bevándorló fiatalok, stb.); ideológiai alapja van a társadalom jövőjéről vetítve előre képet. Ebből következően Lauritzen szerint az ifjúságpolitika közös szükségletei: a fiatalokra tekintettel lévő törvények, az állami költségvetési források, a nem-kormányzati infrastruktúra, a működő (önkénteseknek és hivatásosoknak szóló) képzési rendszer, az ifjúságüggyel foglalkozó független kutatás, kormányzati tanácsadó testület és a helyi-regionális-országos/személyi-szervezeti-szolgálati kommunikációs hálózat.

A fenti szükségletek tudomásulvételéhez/kielégítéséhez való hozzáállás alapján a szerző 6 féle lehetséges kormányzati magatartást mutat be az ifjúsággal, civil szervezetekkel való kapcsolatban:

A kormány, mint szuper-Egyesület, az Egyesületek Egyesülete

A kormány, amely összekeveredik a civil társadalommal és ideig-óráig úgy viselkedik, mint egy nyilvános lelkiismeret. Ez a kormány maga vezeti tevékenységeit és a projektjeit, keresztül-kasul és fölülről együttműködve a civil szervezetekkel, kirívóan rugalmasan, nagyjából azonos szabályok alapján, és gyakran úgy mutatja magát, mint a nem-szervezett, marginális és kisebbségi csoportok ügyvédje.

A kormány, mint a civil társadalom partnere

Ez esetben az ifjúsági intézkedéseket megtárgyalják és közösen fejlesztik az ifjúsági szervezetekkel, a különféle szolgáltatókkal, másokkal. Az önkéntes szervezetek nagy költségvetéssel rendelkeznek, a kormány kockázatot vállal és megosztja hatalmát.

„Laissez-faire” (ahogy esik, úgy puffan) kormány

E megközelítésben azt mondják: vannak fiatalok és az is lehet, hogy vannak speciális problémáik. De így vannak ezzel a többiek is és ezért nincs szükség a fiatalok megkülönböztetésére az egész társadalom ellenében. Ha az ember jogilag felnőtt, ugyanúgy kell kezelni, mint másokat.

Beavatkozó kormány

Itt a kormány az olyan égető problémákba avatkozik be, mint a fiatalok drogfogyasztása, az erőszak erősödése, a fiatalkori bűnözés, a munkanélküliségük, stb. A kormány reakciója ezekre a problémákra mindig a nagyobb költségvetést vetíti előre, de ez mindig időkorlátozott és mindig arra szorítkozik, hogy gyorsan látványos eredményeket érjen el. Az akció sikeres és a tűzoltóbrigád mintáját követi. Nincs hosszú távú stratégia.

Állambácsi kormány

A kormány hivatalánál fogva jótékonykodik. Ez a szerep a nagy tanító szerepe; a fiataloknak tér kell a fejlődéshez, bátorítani kell őket és néha büntetni is. A kapcsolat kormány és a civil szervezetek között aszimmetrikus, a hierarchia működik és azt meg kell tartani.

Ellenőr kormány

Ez a kormány egy ideges és bizonytalan állami többséget fejez ki. Valójában fél a fiatalok reakcióitól és folyamatos információt igényel arról, hogy „azok” mit terveznek legközelebb. Nem fogadja el azt, hogy a fiatalok a társadalom autonóm, kritikus részei. Ifjúságpolitikai eszközei „előrejelző rendszerként” működnek.)

A magyar ifjúsági szakpolitika feladatai

Jogszabály-előkészítés: Kidolgozza az ifjúságpolitikát érintő jogszabályok szakmai koncepcióját. Vizsgálja e jogszabályok szakmai megalapozottságát, hatását, és figyelemmel kíséri hatályosulásukat.

Költségvetés: A költségvetés előkészítése és végrehajtása kapcsán részt vesz az ifjúságpolitikai költségvetési előirányzatok tervezésében, valamint kidolgozza azok szakmai tartalmát, és figyelemmel kíséri felhasználásukat.

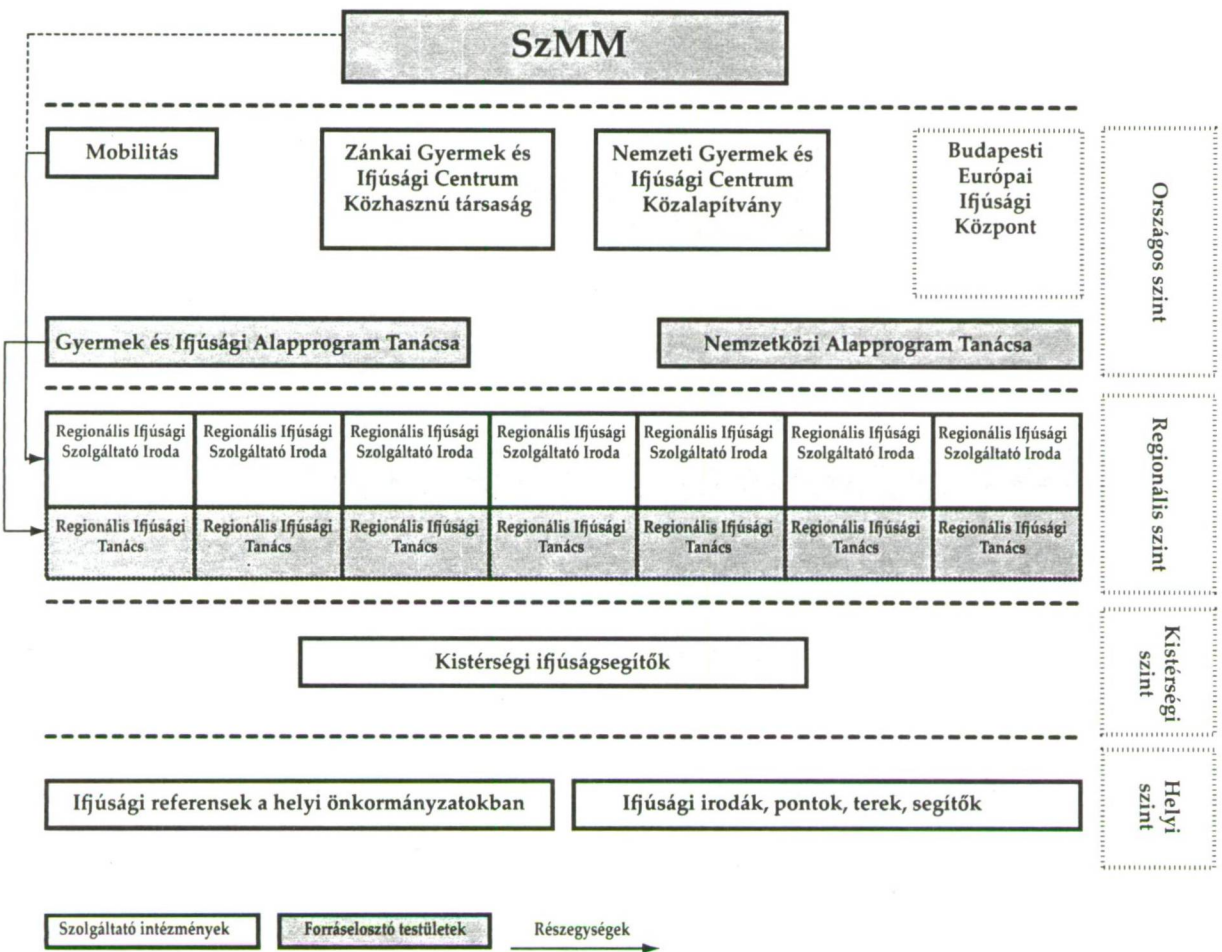
Irányítás: Szakmai irányítási feladatkörében szakmapolitikai irányokat, fejlesztési koncepciókat, cselekvési és szakmai programokat dolgoz ki, modellkísérleti programokat működtet és figyelemmel kíséri azok végrehajtását, a következő területeken: ifjúságpolitika, a gyermekek és fiatalok iskolán kívüli szabadidő eltöltése, a helyi önkormányzatok, illetve a kistérségek gyermek és ifjúsági feladatellátása, az ifjúsági turizmussal, az ifjúsági célú közösségi terekkel, a játékkultúrával, a játékeszközökkel és a játszóterek fejlesztésével kapcsolatos szakmapolitika. Koordinálja a több ágazatot érintő ifjúságpolitikai programok kialakítását és végrehajtását. Ellátja az ágazati ifjúsági képzéssel kapcsolatos feladatokat. Felügyeli az ifjúsági célú ingatlanvagyon kezelését végző gazdálkodó szervezetek működését. Irányítja a Mobilitás szakmai munkáját.

Támogatás, fejlesztés: Támogatási és fejlesztési feladatkörében működteti az ifjúsági célú pályázatok szakértői rendszerét. Előkészíti, illetve lebonyolítja a határon túli magyar ifjúsági szervezetek működését és programjait támogató programokat és pályázatokat. Kialakítja az ifjúságpolitikai nemzetközi források felhasználásának szakmai tartalmát, részt vesz a nemzetközi finanszírozású programok szakmai monitorozásában.

Intézmények: Ellátja a pályázati pénzalapok működtetésével kapcsolatos minisztériumi feladatokat. Előkészíti az ifjúsági ingatlanokkal kapcsolatos döntésekt, és ellenőrzi azok végrehajtását.

A közigazgatás az ifjúsági területen ma Magyarországon

Ma Magyarországon a kormányzat oldaláról így néz ki az ifjúsági munka

Feladatok

Mi az ifjúságpolitika és az ifjúsági politika közti különbség?
Mi a közpolitika ebben az összefüggésrendszerben?
Mi a szakpolitika ebben az összefüggésrendszerben?
Mik az ifjúsági szektorok típusai?
Milyen európai modelleket ismer?
Mi a lauritzeni modell?
Mi az Európa Tanács ifjúságpolitikai tevékenysége?
Mi az ENSZ ifjúsági tevékenysége?

Irodalom

Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám–Wéber László: Ifjúsági kormányzat. In: Civil Ifjúsági Éves Jelentés, *Új Ifjúsági Szemle* 13., 2006/tél
Peter Lauritzen: Ifjúságpolitikai struktúrák Európában Potsdam, 1993. március 30.)
Nagy Ádám: A kis lauritzeni modell (kézirat) *Új Ifjúsági Szemle* 16, 2007/ősz
Magyar Ifjúságpolitikai Jelentés az Európa Tanács számára, 2007
Study on the policies and activities in the youth sector of the Council of Europe, Council of Europe, Strasbourg, August 1997

Jegyzetek

- 40 Gombár Csaba In: Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába.* Budapest: Osiris, 1996.
- 41 Szalay, Baán, Kende In: Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába.* Budapest: Osiris, 1996.
- 42 Ágh uo.
- 43 Ágh Attila nyomán
- 44 Vö.: Gulyás Gyula–Jenei György: *Bevezetés a közpolitikába.* Budapest: BKE Közszolgálati Tanulmányi Központ, 1998.
- 45 Horváth M. Tamás: *Közmenedzsment.* Budapest–Pécs: Dialóg Campus, 2005.
- 46 IARD – Istituto di Ricerca (Antonio Schizzoretto, Giancarlo Gasperoni): *Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe* (Contract n. 1999-1734/001-001), IARD Milano 2001

- 47 2001-ben került bemutatásra az Európai Bizottság ifjúságról szóló Fehér Könyve, „Új lendület Európa fiataljai számára” címmel, mely a fiatalsággal való együttműködéshez új keretet javasol, fejlesztési prioritásokat (a fiatalok közéletben való részvétele, ifjúsági információszolgáltatások, ifjúsági önkéntesség, ifjúságkutatás) fogalmaz meg és javasolja a fiatalok fokozottabb bevonását mindezen fejlesztési irányok meghatározásának folyamatába.
- 48 A jóléti rendszerek osztályozása: szociáldemokrata jóléti modell (skandináv országok); liberális modell (Brit-szigetek); konzervatív modell (közép-európai országok foglalkoztatás központú modellje); alul-intézményesített modell (mediterrán országok).
- 49 +/- azt jelöli, hogy az ifjúságpolitika egy minisztériumhoz tartozik; ++/ azt jelöli, hogy speciális ifjúsági minisztérium létezik; -/ azt jelöli, hogy nincs ifjúságpolitikával foglalkozó minisztérium.

8. AZ ÖNKORMÁNYZATI IFJÚSÁGI MUNKA

Az alábbi fejezetben kitérünk az önkormányzatiság mibenlétére, bemutatjuk a helyi önkormányzatok feladatrendszerét, az azokat meghatározó alapvető jogszabályokat. Bemutatjuk a hazai önkormányzati rendszer kialakulásának folyamatát és a jellemző önkormányzati modelleket. Áttekintjük továbbá az önkormányzatok ifjúsági korosztállyal kapcsolatos, a jelenlegi jogszabályi rendszerben megvalósítható feladatait, elhelyezzük azok között az ifjúsági szakterülethez, azaz az ifjúságsegítő szakemberek munkájához a legközvetlenebbül kötődő szolgáltatásokat, szakfeladatokat, majd ismertetjük azok definícióit.

Önkormányzatiság, autonómia

A polgári társadalmak alappillérei az önkormányzattal rendelkező, autonóm szervezetek, közösségek, amelyek meghatározó szerepet játszanak személyiségünk kibontakozásában, képességeink fejlesztésében, keretet teremtenek „társas lényi” mivoltunk megélésére, közösségi létünk kibontakoztatására, megőrzik és fejlesztik kulturális értékeinket.

autonóm, azaz
önkormányzó
szervezetek

Autonóm, azaz önkormányzó szervezetnek, közösségnek tekintünk minden olyan állampolgári együttműködést, amely maga határozza meg működésének céljait, kereteit. Az előző fejezetben részletesen tárgyaltuk a civil szervezetek, közösségek jellemzőit. Láttuk, hogy azok – bizonyos jogszabályok keretei között – önmaguk, minden egyéb külső tényezőtől függetlenül állapítják meg működésük célját, szabályrendszerét. Láttuk továbbá azt is, hogy bizonyos esetekben, illetve célok elérése érdekében az állampolgári közösségek civil szervezetté alakulnak, melyek közül többen közhasznú tevékenységet folytatnak, illetve működésük célját a jogszabályok ekként definiálják, ismerik el.

Az „önkormányzat” kifejezés egy szervezeti típust jelöl: azon közösségek összessége, melyek – bizonyos jogszabályi kereteknek megfelelően – formalizált keretek között működnek és autonómiájukat jogszabályok garantálják. Mindennapi

életünk során számos önkormányzattal találkozunk: az előzőekben tárgyalt közösségek, civil szervezetek mellett, példaként említhetjük még a felsőoktatási intézményeket, melyek – a tudományos munka függetlenségének védelme érdekében – az oktatási, kutatási munkájuk tekintetében jellemzően önállóan döntenek.

Az egy településen, kerületben, megyében lakó személyek közösségei számára a jogszabályok a civil szervezetekhez, a felsőoktatási intézményekhez hasonló mértékű szabadságot biztosítanak, annak érdekében, hogy az őket érintő ügyekben saját maguk járhassanak el.

Jelen fejezetünk szempontjából különösen fontos annak megértése, hogy – a köznyelvi szóhasználattal szemben – önkormányzatnak tekintünk minden autonóm szervezetet, melyek közül a „helyi” jelzővel kiemeljük a települések, kerületek, megyék közügyeinek demokratikus intézésének kereteit biztosító helyi önkormányzatokat. Fontos továbbá annak megértése, hogy a „helyi önkormányzat” nem tévesztendő össze a települési, kerületi képviselő-testülettel, illetve a megyei közgyűléssel. A helyi önkormányzat az egy településen, kerületben, megyében lakó (pontosabban ott bejelentett állandó lakcímmel rendelkező) személyek összessége, az a testület pedig, amit négyévente megválasztunk, felhatalmazunk közös ügyeink intézésére – a hétköznapi szóhasználattal ellentétben – nem a településünk, kerületünk, megyénk önkormányzata, hanem annak képviselő testülete, illetve közgyűlése. A meghatározásból az is ered, hogy mindannyian tagjai vagyunk önkormányzatunknak, azaz a szűkebb vagy tágabb lakóterünk közügyeinek intézése, az azokkal kapcsolatos döntések meghozatalának joga mindegyikünket megillet. A képviselő-testületek megválasztásának célja, illetve oka az, hogy a lakóhelyünk területén élők teljes körét nem lehet minden egyes kérdésben megkérdezni, illetve naponta több alkalommal közös döntést hozni. A képviselő-testületi tagoknak megválasztásuk eredményeként tehát nem többetjogai, hanem többlet kötelességei vannak, nem arra kapnak felhatalmazást, hogy önállóan döntsenek – értünk, hanem arra, hogy „ügyvezessék” lakóhelyünket – velünk.

a helyi önkormányzat az ott lakók összessége

Egy franciaországi település önkormányzati képviselő-testülete minden olyan döntését, amely 3 embernél, méternél vagy négyzetméternél többet érint halasztó hatállyal hozza. A döntés hatálybalépéséig a település lakóiból álló bármelyik egyesületnek lehetősége van egy alternatív javaslatot kidolgozni. Az egyesület a javaslat kidolgozására ugyanannyi időt és pénzt kap, mint amennyi az önkormányzat rendelkezésére állt. A település polgármestere a döntéshozatal feni rendszerét azzal indokolta, hogy „a település lakosai állandóak, míg a képviselő testület örökösen változik, a lakosoknak érezniük kell tehát, hogy az ami a településükön történik, azt ők határozzák meg”.

A helyi önkormányzás gyakorlásának keretei, módjai

az 1990. évi
LXV. törvény

Az egy településen, kerületben, megyében lakók önkormányzáshoz való jogát egyrészt az Alkotmány, másrészt a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) határozza meg, illetve biztosítja.

Az Alkotmány szerint a község, a város, a főváros és kerületei, valamint a megye választópolgárainak a közösségét illeti meg a helyi önkormányzáshoz való jog. Az önkormányzás alanya a választópolgárok közössége, azaz a helyi önkormányzáshoz való jog közösségi jog: az egyént akkor illeti meg, ha tagjává válik annak a közösségnek, amelyik e joggal rendelkezik (választásra jogosult és az adott település, illetve a megye állandó lakosa). A helyi önkormányzáshoz való jog egyrészt a választópolgárok közösségét érintő közügyek önálló, demokratikus intézését, másrészt a helyi közhatalomnak a lakosság érdekében való gyakorlását is jelenti. A helyi önkormányzatok – azaz a települések, a kerületek, a megyék választásra jogosult állandó lakosai – a helyi önkormányzást jellemzően közvetetten, azaz képviselő-testületük által gyakorolják. (A helyi önkormányzás közvetlen gyakorlásának módszereit pár bekezdéssel később tárgyaljuk.)

Korábban kifejtettük: a képviselő-testületek megválasztásának célja, hogy közügyeink önálló, azaz az államtól független folyamatos, napi szintű „ügyvezetése” megvalósulhasson, a képviselő-testületnek azonban – az Alkotmány szelleméből eredően is – kötelessége ezt az ügyvezetést demokratikusan gyakorolnia.

A helyi önkormányzáshoz való jog – a közügyek önálló intézése mellett – a helyi közhatalom gyakorlását is jelenti. A „közhatalom” az erőszak, a kikényszerítés alkalmazásának legitim módja, amely a helyi önkormányzatok esetében azt jelenti, hogy a választópolgárok felhatalmazást adnak képviselő-testületüknek helyi rendeletek megalkotására, azok betartásának ellenőrzésére, továbbá megszegésük esetében a rendeletben foglalt szabályok kikényszerítésére.

A közhatalom gyakorlásának keretében a képviselő-testületek pl. helyi rendeletben szabályozzák, hogy a területükön hol épülhet lakóház, hol lehet bevásárlóközpontokat, parkokat, stb. létesíteni. Az építési törvény alapján a településfejlesztési elképzeléseket háromféle, lépcsőzetesen egymásra épülő dokumentumban kell megfogalmazni: a település- vagy városfejlesztési koncepció, a településszerkezeti terv és a szabályozási terv hármában. Minden egyes telekre kiadott építési engedélynek meg kell felelnie e három szintű szabályozás mindegyikének. Az építési engedélyekkel ellentétes építkezéseket (pl.: a park közepén kulturális intézmény helyett bevásárlóközpont épül) a képviselő testület leállíthatja, azaz „erőszakkal kikényszerítheti” a lakosság érdekét szolgáló állapot kialakulását, helyreállítását. (Példánk kapcsán meg kell említeni: az építkezésekkel kapcsolatosan a „lakosság érdekében” való cselekvés akkor valósul meg igazán, ha a fent említett három dokumentumot a képviselő-testület a lakosokat megkérdezve, őket bevonva, azaz demokratikusan alkotja meg – hiszen csak így lehet a képviselő-testület bizonyos abban, hogy valóban a lakosság érdekében cselekszik.

Az előbbieken azon esetekről szóltunk, mikor a helyi önkormányzáshoz való jogot a helyi önkormányzatok tagjai az általuk választott képviselő-testület útján közvetve gyakorolják. Az önkormányzás demokratikus mivoltának biztosítása érdekében azonban a választópolgárok számára biztosítottak a közvetlen hatalomgyakorlás eszközei is: a helyi népszavazás vagy a népi kezdeményezés intézménye.

Az előbbieken részletesen tárgyaltuk, hogy a helyi önkormányzás folyamatos gyakorlását a képviselő-testület és a polgármester látja el. Fontos megemlíteni: az önkormányzati képviselők megválasztásával – az Országgyűlés tagjaihoz hasonlóan – mi szabad mandátumot adunk, azaz arra hatalmazzuk fel képviselőinket, hogy a legjobb tudásuk alapján, önállóan járjanak el közügyeikben. Nincs módunk arra, hogy

a képviselő-
testületek,
közgyűlések
a közhatalom
gyakorlásának
eszközei

a szabad és
kötött mandá-
tumok

népszavazás

helyi népszavazás

visszahívjuk őket, ha nem azt cselekszik, amit választási programjukban meghirdettek, egyénileg, a rájuk adott szavazatra hivatkozva semmilyen ügy kapcsán nem kötelezhetjük őket semmire. A népszavazás, illetve a népi kezdeményezés célja éppen az, hogy az önkormányzati képviselőket korlátozzuk ebben a szabadságukban, gyakorolva ezzel a helyi önkormányzás közvetlen módját.

A népszavazáson és a népi kezdeményezésen ugyanazok vehetnek részt, mint az önkormányzati választásokon, azaz a településen, a kerületben vagy a megyében állandó lakcímmel rendelkező, választásra jogosult személyek.

A helyi *népszavazás* formáját tekintve lehet ügydöntő és véleménynyilvánító. Az Önkormányzati törvény (Ötv.) meghatározza a népszavazás eseteit és korlátait is. Kötelező népszavazási tárgykörök lettek azok az ügyek, amelyek a helyi önkormányzás alapjait, kereteit érintik: a községegyesítés és a községegyesítés megszüntetése, új község alakításának, illetve társult képviselő-testület alakításának, vagy az abból való kiválásnak a kezdeményezése. Az e kérdéseket eldöntő népszavazáson az érintett településrész (község) választópolgárai vehetnek részt.

Nem tűzhető ki helyi népszavazás: a költségvetésről, a helyi adónemekről, illetve a mértéküket megállapító rendeletről, a képviselő-testület hatáskörébe tartozó szervezeti, működési és személyi kérdés, valamint a képviselő-testület önfelosztása tárgyában.

Helyi népszavazás kezdeményezésére jogosultak a képviselő-testület bizottságai, a helyi társadalmi szervezet vezető testületei, a választópolgárok legalább 10 %-a. A népszavazás eredményes, ha a választópolgárok több mint a fele szavazott és érvényes, ha a szavazóknak több mint a fele a feltett kérdésre azonos választ adott.

A népszavazás lényege, hogy ha az érvényes és eredményes volt, akkor a képviselő-testület nem térhet el az eredménytől, azaz kötött mandátumot kaptak a választópolgároktól. A népszavazás érvénytelensége vagy eredménytelensége esetén e döntés lehetősége „visszaszáll” a képviselő-testületre, amely önállóan dönthet az ügyben – akár a népszavazást kezdeményezőök akaratával ellentétesen. Ha a népszavazást a kezdeményezőök, vagy a testület meg kívánja ismételni, akkor erre abban az esetben van

lehetőség, ha a népszavazás kezdeményezése egy éven túli időpontban történik.

A közvetlen hatalomgyakorlás másik módszere a *népi kezdeményezés*, melynek célja, hogy a választópolgárok képviselő-testületük elé vihessék valamely ügy megtárgyalását. A népi kezdeményezés intézménye azokra a kérdéskörökre vonatkozik, amelynek eldöntése a képviselő-testület hatáskörébe tartozik, a testület azonban az adott kérdést valamilyen okból nem kívánta tárgyalni. A helyi népi kezdeményezés feltételei kedvezőbbek: megszervezéséhez kevesebb választópolgár azonos szándéka szükségeltetik, mint a népszavazáshoz. A népi kezdeményezés keretében felvetett kérdést a képviselő-testület köteles megtárgyalni, ez azonban nem jelenti azt, hogy a testület a kezdeményezőkkal megegyező álláspontot foglal el az ügyben, azaz továbbra is szabad mandátuma van.

A választópolgároknak a fenti formákon túl egyéb lehetőségei is vannak a közvetlen hatalomgyakorlásra: a képviselő-testület 500 lakoson aluli községben a *falugyűlés* hatáskörébe utaltathatja a népszavazást, ha azon a választópolgárok több mint a fele jelen van. A falugyűlés döntése – a népszavazással megegyező módon – csak akkor tekinthető eredményesnek, ha az érvényesen szavazók több mint a fele igennel, a megfogalmazott kérdésre azonos válasszal szavazott.

Sajátos részvételi formának tekinthető a képviselő-testület által tartott *közmeghallgatás*. Az Ötv. rendelkezései szerint minden önkormányzatnak évente egy alkalommal, előre meghirdetett időpontban közmeghallgatást kell tartania. A közmeghallgatás célja, hogy a választópolgárok közvetlenül telessenek javaslatokat, fogalmazzanak meg kérdéseket a képviselő-testület tagjainak és köztisztviselőinek. A feltett kérdésekre, javaslatokra a közmeghallgatáson, vagy a közmeghallgatás után írásban válaszolni kell. A közmeghallgatás a képviselő-testület ülésének minősül, azon a testület tagjainak meg kell jelenniük.

falugyűlés

közmeghallgatás

Az önkormányzatok önállósága

Az önkormányzás, az autonómia alapvetően önállóságot jelent: a helyi önkormányzat képviselő-testülete önkormányzati ügyekben önállóan – a népszavazás esetében kötött mandátummal – szabályoz és igazgat. A helyi önkormányzás önállóságának biztosítékát az teremti meg, hogy a képviselő-testület döntéseit bármely szervezet, testület, hatóság kizárólag törvényességi okból vizsgálhatja felül. Az autonómia keretében a képviselő-testület önállóan alakítja ki szervezetét és működését, mondhatja ki önfeloszlatását (amely egyben a polgármester megbízatásának megszűnését is eredményezi), alkothat önkormányzati jelképeket, alapíthat helyi kitüntetések. A hatáskörök önálló gyakorlásához kapcsolódik, hogy a helyi önkormányzatok (azaz a települések lakosainak összessége) szabadon társulhat más helyi önkormányzattal, törvényben meghatározott szabályok szerint a képviselő-testület a társulására egyes hatásköreit átruházhatja.

az önkormá-
nyzatok
önállósága

A helyi önkormányzatok önállóságának elengedhetetlen eleme a gazdasági-gazdálkodási önállóság. A képviselő-testület – a helyi önkormányzat tulajdonában lévő vagyontárgyak felett (pl.: önkormányzati lakások, az iskolák, szociális, közművelődési szolgáltatások épületei, telkek, stb.) – önállóan gyakorolhatja a tulajdonost megillető jogokat, tulajdonával törvényi keretek között önállóan rendelkezhet, önkormányzati bevételeivel szabadon gazdálkodhat, megfelelő saját bevételre jogosult és saját felelősségére vállalkozhat.

Az önkormányzatok önállóságának további biztosítéka, hogy jogszerű hatáskör gyakorlásuk bírói védelemben részesül. Jogainak védelme érdekében a képviselő-testület az Alkotmánybírósághoz fordulhat. Az önkormányzati rendszer stabilitását szolgálja, hogy az Ötv. módosításához az országgyűlési képviselők kétharmadának a szavazata szükséges és csak ugyanilyen szavazataránnyal elfogadott törvényben korlátozhatók az önkormányzatok alapjogai is.

A helyi önkormányzatok önállósága a magyar közigazgatási rendszer princípiuma: nemzetközi összehasonlításban egyedülálló mértékű. Az állam a helyi önkormányzatok ügyeibe rendkívül korlátozott módon avatkozhat be. A helyi önkormányzatok magas „szabadságfoka” Magyarország történelmének tükrében érthető: a rendszerváltást követően

rendkívüli igény volt a hatalom befolyásától mentes, szabad önrendelkezésre. Napjainkban azonban a helyi önkormányzatok önállósága ellentmondásosnak tekinthető: az önkormányzás, az autonómia, az önállóság, az önrendelkezés biztosításának alapvető célja az volt, hogy a települések, kerületek, megyék lakosai saját kezükbe vegyék sorsukat, éljenek a szabadság, a demokrácia adta lehetőségekkel. A magunk környezetéből is tudhatjuk azonban, hogy az önkormányzati képviselő-testületek jellemzően nem vonják be a lakosokat döntéseik meghozatalának folyamatába, azaz sérül a helyi közügyek intézésének demokratikus jellege, az önkormányzás csak részlegesen, azaz nem a helyi önkormányzat tagjaira, hanem csak annak képviselő-testületére vonatkoztatva valósul meg (ez okok sokaságára vezethető vissza, az ifjúságsegítés szemszögéből nézve kiemelendő azonban, hogy nem alakultak ki széles körben elfogadott érdekegyeztetési mechanizmusok, gyakorlatilag sem a képviselő-testületek tagjai, sem választóik nem tudják, hogy milyen módszerekkel, technikákkal lehet konstruktívan, eredményre vezetően megbeszélni a település, a kerület, a megye közügyeit).

A helyi önkormányzatok feladatrendszer

A magyar közigazgatási rendszerben a helyi önkormányzatok önállóságát csak egy módon „sértheti” meg az állam: kötelezően ellátandó feladatokkal bízhatja meg. A települések, kerületek, megyék önkormányzatait valójában ez különbözteti meg a többi önkormányzattól: többek között az állam által a felelősségükre bízott közszolgáltatások (feladatok) biztosítása érdekében rendelkeznek az előzőekben ismertetett magas szintű önállósággal. Az állam azon közszolgáltatások biztosításával bízta meg a helyi önkormányzatokat, amelyeknél lehetőség van a helyi viszonyok figyelembevételére, a mérlegelésre és az önkormányzatnak biztosított önállóság lehetővé teszi az optimális, hatékony megoldások kidolgozását.

Az előzőekben többször említett „helyi közügyek”, illetve az azokkal kapcsolatos önállóság tehát hármas csoportba sorolható:

- A közhatalom – előzőekben részletesen tárgyalt – önkormányzati típusú gyakorlásához;
- a lakosság – alább ismertetendő – közszolgáltatásokkal való ellátásához;
- továbbá az ezekhez szükséges – úgyszintén az alább ismertetendő – szervezeti, személyi, anyagi feltételek megteremtéséhez.

A helyi önkormányzatok a közszolgáltatások megszervezését és a személyi, anyagi feltételek megteremtését – a közhatalom gyakorlásához hasonlóan – jellemzően képviselő-testületükön keresztül valósítják meg.

A közszolgáltatásokat két csoportba sorolhatjuk: kötelező, illetve önként vállalt (fakultatív) feladatokra. A kötelező feladatok tekintetében a helyi önkormányzatoknak nincs mérlegelési joguk: a feladatokat mindenképpen, minden körülmény között el kell látniuk. A feladatellátás elmulasztása esetén a helyi önkormányzat képviselő-testülete törvényt sért.

A települési önkormányzat – az önkormányzati törvény rendelkezései szerint – köteles gondoskodni: az egészséges ivóvíz-ellátásról, az óvodai nevelésről, az általános iskolai oktatásról és nevelésről, az egészségügyi és szociális alapellátásról, a közvilágításról, a helyi közutak és köztisztaság fenntartásáról, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak érvényesüléséről. Az önkormányzatok feladatait továbbá az egyes ágazatokhoz (pl.: oktatásügy, szociális vagy közművelődési terület, stb.) kapcsolódó törvények határozhatják meg.

A helyi önkormányzatok szabadsága azonban módot ad arra, hogy a kötelező feladatot saját belátásuk szerint, a helyi viszonyokhoz igazított módon valósítsák meg. Sőt: a kötelező feladatok ellátásának módját már nem határozhatják meg a törvények.

Az Ötv. szerint a helyi önkormányzatok kötelesek gondoskodni az általános iskolai oktatásról, nevelésről. A közoktatási törvény részletezi az általános iskolai oktatás, nevelés részleteit, melyekkel kapcsolatban a törvényhez kapcsolódó rendeletek további részletszabályokat határoznak meg. (A törvényben és a rendeletekben meghatározott szabályoktól a helyi önkormányzatok nem térhetnek el.) Az előbb említett törvények és rendeletek azonban nem határozhatják meg azt, hogy pl. az iskolának

helyet adó épületnek kinek a tulajdonában kell lennie, vagy azt, hogy a helyi önkormányzat saját maga lássa el ezt a feladatot vagy pl. megbízza ezzel egy alapítványt.

Az önként vállalt (fakultatív) feladatok ellátására az önkormányzatok nincsenek kötelezve, semmilyen törvényt nem sértenek meg, ha azokat nem látják el. Az ún. ifjúsági szolgáltatások – melyekről a későbbiekben szólunk részletesen – az Országgyűlés elé 2006 elején benyújtott, az ifjúsággal kapcsolatos egyes állami feladatokról szóló törvényjavaslat értelmében e körbe tartoznak.

A kötelező feladatok kapcsán három főszabályt kell megemlítenünk:

- Kizárólag törvények határozhatják meg azokat, azaz csak az Országgyűlés jogosult arra, hogy új feladattal bízza meg a helyi önkormányzatokat, vagy módosítsa az eddig meghatározottakat, tehát pl.: a kormány ezt nem teheti meg;
- a törvények az egyes települések méretéhez, lakosainak számához, gazdasági teherbírásához viszonyítva kell, hogy meghatározzák a kötelező feladatokat, azaz a községek számára kevesebb, illetve más jellegű feladatokat kell, hogy meghatározzanak, mint a városoknak;
- az Országgyűlés köteles biztosítani az újonnan meghatározott kötelező feladatok ellátásához szükséges forrásokat, azaz a mindenkori költségvetési törvényt úgy kell összeállítania, hogy abban az összes kötelező feladat ellátásához szükséges forrás fellelhető legyen.

A helyi önkormányzatok feladatainak alapvető körét az Ötv. határozta meg, melynek elfogadását követően folyamatosan került sor a helyi önkormányzati feladatok részletes törvényi szabályozására, majd azoknak – az egyes szakmai törvények keretében történő – kidolgozására.

A helyi önkormányzatok feladatai az alábbiak szerint csoportosíthatóak:

- Egészségügyi és szociális feladatok (egészségügyi ellátás, bölcsődei ellátás, szociális és gyermekvédelmi ellátás);
- művelődési és oktatási feladatok (nevelés, oktatás, köz-művelődési, közgyűjteményi, művészeti tevékenység, testnevelés és sport);

a feladatdefiniálás három főszabálya

a feladatok

- kommunális feladatok (köztemetők létesítése, bővítése, fenntartása, kéményseprő-ipari tevékenység, települési folyékony hulladék leeresztő helyének kijelölése, valamint közcélú ártalmatlanító telep létesítése, közterület tisztántartása, lomtalanítás);
- közlekedési, hírközlési és vízügyi feladatok (helyi vízgazdálkodás, fürdők, strandok fenntartása, közúti közlekedéssel kapcsolatos feladatok, biztonságos forgalom lebonyolítására alkalmas állapotban tartása, az önkormányzatok kezelésében lévő utak forgalom-tervezése és szabályozása, a helyi tömegközlekedés);
- a területfejlesztési, a környezet- és természetvédelmi feladatok (területfejlesztés és -rendezés, az épített és természeti környezet védelme);
- egyéb feladatok (helyi tűzvédelem, közbiztonság helyi feladatai, közvilágítás, közreműködés a foglalkoztatás megoldásában, lakásgazdálkodás).

A helyi önkormányzatok a kötelező feladataik ellátása érdekében saját bevételekre (pl.: a képviselő-testület által meghatározott mértékű helyi, illetve számukra átengedett, az állam által beszedett adók) jogosultak, továbbá a feladatokkal arányban álló állami támogatásban részesülnek.

Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott arra, hogy a feladatok ellátását szolgálja az önkormányzatok teljes bevételi rendszere, annak valamennyi eleme. A határozatok értelmében a feladatok rendszerét komplex módon – azaz a lehetséges bevételek teljes körének figyelembe vételével – kell vizsgálni, nem kell az Országgyűlésnek minden esetben új támogatási összeget rendelni az újonnan meghatározott feladathoz.

A feladatellátás érdekében biztosított állami támogatással kapcsolatban – az Alkotmányból következő – követelmény az arányosság: a feladatokkal arányban álló állami támogatást kell biztosítani az államnak. Az önkormányzatok számos esetben nehezményezték, hogy az állam megszegi az arányosság követelményét, azaz nem biztosít elegendő forrást az önkormányzatok számára. Az Alkotmánybíróság e területen is több esetben kinyilvánította véleményét, amely szerint alkotmányellenes helyzet csak abban az esetben áll elő, ha a feladatokhoz biztosított források alacsony szintje az önkormányzat ellehetetlenüléséhez, működésképtelenségéhez vezet.

A leírtakból következik, hogy az Országgyűlésnek viszonylag széles mozgástere van a források biztosításában.

Önkormányzati ifjúsági feladatok

Az önkormányzati ifjúsági feladatok a fiatalok élethelyzetével kapcsolatos olyan átfogó rendszer, mely tartalmában, összefüggéseiben, jogi meghatározottságában igen sokrétű és összetett. A települési önkormányzatok ellátandó feladatait az 1994. évi LXIII. tv. által módosított 1990. évi LXV. „A helyi önkormányzatokról szóló” tv. határozza meg. A kötelezően ellátandó, illetve önként vállalt feladatokat a (4) szakasza állapítja meg az önkormányzatok számára. A gyermek és ifjúsági feladatokról való gondoskodás mint közszolgáltatás (a megyei önkormányzatok kivételével) az önként vállalható feladatok közé tartozik, azaz a települési önkormányzat maga határozza meg – a lakosság igényei alapján, anyagi lehetőségei függvényében –, mely feladatokat, milyen mértékben és módon lát el. A megyei önkormányzatoknál a jogszabály a gyermek és ifjúsági jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatok ellátását kötelezettséggként jeleníti meg, ugyanakkor normatívát nem rendelt a feladathoz.

Jelen helyzetben a helyi (települési, megyei) önkormányzatok az ágazati jogszabályok adta keretek mellett jellemzően a lokális politikai, szakmai háttérre támaszkodva, fakultatív-önként vállalt feladatként tudják segíteni az ifjúságot, valamint végezni szakmafejlesztési tevékenységüket.

A feladatok meghatározásánál figyelembe kell venni az EU Fehér Könyvében meghatározott fejlesztési prioritásokat, amelynek elemei: a fiatalok közéletben való részvételének biztosítása, az ifjúsági információs szolgáltatások kialakítása, az önkéntes szolgálat mint speciális aktivitási forma gyakorlattá tétele, valamint a fiatalok helyzetének minél realisabb megismerése érdekében ifjúságkutatások elvégzése, tanulmányok készítése és köztük a szükséges hálózatok kiépítése.

Az önkormányzati ifjúsági feladatok rendszerében szerkezeti három szintet szükséges elkülöníteni:

- A képviselő-testületet (megyei önkormányzat esetében: közgyűlést);
- az önkormányzati hivatalt;

a Fehér Könyv
fejlesztési
prioritásai

- a civil, ifjúsági kapcsolatokat, ezen belül az önkormányzati párbeszédrendszert.

A képviselő-testület (közgyűlés) szempontjából kiemelő és elsődleges cél, hogy a testület rendelkezzen kellő információkkal a fiatalokról. Ennek módszere a helyi ifjúságkutatás feltételeinek megteremtése a településen (minimálisan a kistérségben, városokban, megyében), amelyhez fel lehet használni a Mobilitás szakmai háttérét, együttműködését. Következő lépés a helyi ifjúságsegítő koncepció és cselekvési program kidolgozása és elfogadása, amely meghatározza az önkormányzat által a fiataloknak nyújtott szolgáltatások kialakításával és fejlesztésével kapcsolatos irányokat és intézkedéseket, azok határidejét, felelőseit, a közreműködő intézményeket, szervezeteket, valamint az intézkedések megvalósításához szükséges forrásokat. Garanciális elem, hogy ezeket a dokumentumokat – jogszabályban meghatározott időszakonként – felül kell vizsgálni, és a fiatalokkal véleményezni.

Bár nem kötelező, feltétlenül javasolható, hogy az önkormányzati választások után alakuljon az ifjúsági területért felelős önálló, vagy kapcsolott területekért felelős bizottság is (pl. Oktatási és Ifjúsági Bizottság, Közművelődési és Ifjúsági Bizottság, stb.)

A hivatal szempontjából az önkormányzati tevékenység praxisa egyértelművé teszi, hogy (a településen, kistérségekben, városokban, a megyei önkormányzatoknál) meg kellene teremteni az önkormányzati hivatalokban ifjúsági szakember (referens), vagy az ifjúságsegítő alkalmazásának feltételeit. A feladat ellátása értelemszerűen követheti a meglévő gyakorlatot is, amikor művelődési központ, iskola, civil szervezet együttműködési megállapodás/feladatellátási szerződés alapján lát el ilyen feladatokat. A jelen helyzetben a referensek többsége éves határozott munkaszerződéssel, kapcsolott munkakörben lát el ilyen feladatot, vagy nincs is ilyen munkatárs, akkor ad-hoc jelleggel, vagy kapcsolott munkakörben bíznak rá ügyintézőkre gyermek és ifjúsági teendőket.

az önkormányzati ifjúsági szakember

Megközelítésünk szerint az ifjúsági referenst az önkormányzat, önkormányzati intézmény vagy az önkormányzattal az ifjúsági feladatokra vonatkozó feladatellátási szerződést kötött ifjúsági célú társadalmi szervezet, alapítvány, a helyi önkormányzat által alapított közalapítvány, egyházi szervezet vagy közhasznú társaság alkalmazza. Legfőbb felelőssége az önkormányzat – ifjúsági feladatok ellátása kapcsán adódó – közigazgatási feladatainak, illetve az önkormányzat illetékességi területén nyújtott ifjúsági szolgáltatások kialakításával és fejlesztésével kapcsolatos intézkedéseinek koordinálása, továbbá az önkormányzat ifjúsági érdekegyeztetési rendszerének kialakítása, fejlesztése. Munkája során közvetlen kapcsolatban áll az önkormányzat ifjúsági ügyekért felelős bizottságával, továbbá – amennyiben van – az ifjúsági ügyekért felelős tanácsnokkal. (Tanácsnoknak nevezzük a képviselő-testület azon tagjait, akiket a testület megbíz egy-egy szakterület ügyeinek folyamatos vitelével.) Aktív kapcsolatot tart fent az ifjúságsegítői feladatokat ellátó szakemberekkel, az ifjúsági korosztályi és szakmai közösségekkel (informális csoportjaival), szervezetekkel, a helyi ifjúsági tanáccsal.

Az ifjúságsegítő feladatokat ellátó szakembert az önkormányzat által fenntartott intézmény vagy az önkormányzattal az ifjúsági feladatokra vonatkozó feladatellátási szerződést kötött ifjúsági célú társadalmi szervezet, alapítvány, a helyi önkormányzat által alapított közalapítvány, egyházi szervezet vagy közhasznú társaság alkalmazza. Legfőbb felelőssége, hogy a fiatalokat olyan helyzetbe hozza, hogy azonosíthassák, megfogalmazhassák problémáikat, az előttük álló kihívásokat, majd azokra önállóan, illetve közösségi stratégiák mentén, felelős, autonóm és tudatos állampolgárként válaszolhassanak. Munkája során közvetlen kapcsolatban van a fiatalokkal, segíti őket egyéni és közösségi céljaik elérésében. Aktívan együttműködik az ifjúsági korosztályi és szakmai közösségekkel (informális csoportjaival), szervezeteivel, a helyi ifjúsági tanáccsal.

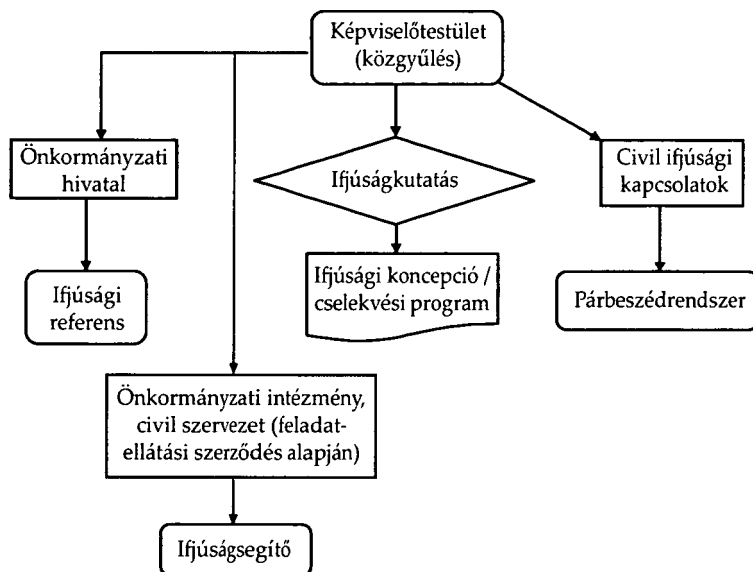
Kiemelten fontos az ifjúsági korosztály települési (kistérségi, megyei) szintű közügyekben való részvételének biztosítása. A participáció, a részvétel elve több megoldási-módszerbeli irányt kínál, hiszen a települési gyermek és ifjúsági önkormányzatok, a városi diákönkormányzatok, a gyermek és ifjúsági érdekegyeztető fórumok, a civil kerekasztalok, vagy a falugyűlések egyaránt eredményes megvalósulási formái lehetnek a párbeszédnek. A párbeszédrendszer lényeg-

a korosztályok
részvételének
biztosítása

ges eleme az, hogy intézményesített formában, nyilvánosan működjön és legitim módon jöjjön létre, illetve, hogy valós beleszólási lehetősége legyen a korosztályt érintő helyi közügyekbe. További lényeges feltétel, hogy működéséhez a feltételeket az önkormányzat, vagy intézménye biztosítsa.

Az önkormányzat ifjúsági tevékenységének felépítése (folyamat jelleggel)

az önkormányzat ifjúsági tevékenysége

Ifjúsági szolgáltatások, kiemelt szakfeladatok

A korábbiakban ismertetett feladatok között számos szolgáltatás, illetve intézmény található, melyeknek célcsoportja, kedvezményezettjei a fiatalok. Az ifjúságsegítés szempontjából a legfontosabbak a gyermekjóléti, a szociális, az oktatási-nevelési, a közművelődési és a munkaerő-piaci intézmények és szolgáltatások. Az ifjúságsegítő szakembereknek és a munkájuknak kereteket adó ifjúsági szolgáltatásoknak az előbb felsorolt szakmai területekkel együtt kell működniük, hiszen az adott település, kerület – kistételepülések esetén – többcélú kistérségi társulás területén élő fiatalok élethelyzetének javítását, lehetőségeiknek bővítését az ifjúságsegítők és az ifjúsági szolgáltatások egyedül nem képesek megoldani. A gyermekjóléti, a szoci-

ális, az oktatási-nevelési, a közművelődési és a munkaerő-piaci intézmények és szolgáltatások a fiatalok más-más élethelyzetét látják, azokról mélyreható ismeretekkel rendelkeznek, a sikeres munka érdekében össze kell kapcsolni a különböző szakmák fiatalokkal kapcsolatos tapasztalatait, ismereteit.

Az előzőekben – a kötelező feladatok kapcsán – ismertetett törvényi szabályozás és az azokhoz kapcsolódó állami támogatásnak köszönhetően az ifjúságsegítés társterületeinek intézményei és szolgáltatásai egyrészt megerősödtek, másrészt azonban „bezárkóztak”. Az egyre részletesebb törvényi és rendeleti szabályozás folyamatosan pontosította az adott szolgáltatás feladatkörét. Az állam a támogatásokat, illetve azok mértékét a feladatok teljesítésének mértékéhez kötötte. A szolgáltatások feladatainak pontos meghatározása és a támogatások ezekhez való rögzítése egyrészt pozitív és szükséges folyamat, hiszen így jobban ellenőrizhetők a szolgáltatások működtetésére, fejlesztésére biztosított állami támogatások. Negatív hatással is járt azonban ez a folyamat: a pontos feladatmeghatározással az is egyértelművé vált, hogy a jogszabályok szerint mivel nem kell foglalkoznia az adott szolgáltatásnak, így az előbb említett szolgáltatások, intézmények jellemzően csak saját kompetenciáikra és erőforrásaikra alapozva, önállóan és önmagukban igyekeznek a fiatalokkal kapcsolatban felmerülő kérdésekre és szükségletekre választ adni. Jelenleg rendkívül alacsony a különböző szakterületekhez (ágazatokhoz) tartozó intézmények, szolgáltatások közötti együttműködés, így ugyanazzal a fiatalal egyszerre több intézmény, szolgáltatás, illetve szakember foglalkozik, mindenkitől csak az élethelyzetének egy-egy szelvényére kap választ, illetve csak egy-egy kérdésben kap segítséget. Az együttműködések hiányának két eredménye van:

- Az állami támogatások rendkívül rossz hatásfokkal kerülnek felhasználásra, hiszen az egyes szolgáltatások fenntartására biztosított állami támogatás nem fedezi teljes mértékben az adott szolgáltatás minden költségét. A számos, egy-egy kérdéskörre specializált szolgáltatás működtetése egyrészt jelentős forrást von el az önkormányzattól, amelyek azonban jellemzően még így sem biztosítják a korszerű működés feltételeit, tehát sok-sok forráshiánnyal rendelkező szolgáltatás működik egymás mellett;
- a fiatalok elvesznek a sok-sok szolgáltatás között, mindegyik szakterület a fiatalok rendkívül összetett élethelyze-

az együttműködés hiánya

teinek csak egy-egy szeletére ad választ, vagyis a fiatalok sehol nem kapnak komplex választ a komplex kérdéseikre. Az ifjúsági szolgáltatásoknak ebben van tehát nagy szerepük!

Az ifjúsági szolgáltatásoknak, kiemelt szakfeladatoknak a következő formáit különböztetjük meg:

- ifjúsági információs és tanácsadó iroda;
- ifjúsági információs pont;
- ifjúsági közösségi tér;
- felkereső ifjúsági munka (közterületi ifjúsági szolgáltatás);
- gyermek és ifjúsági tábor;
- diákönkormányzati, diákképviselői tevékenység;
- képzési rendszer, szakmai-módszertani koordináció, gyermeki, tanulói és állampolgári jogok;
- nemzetközi ifjúsági kapcsolatok;
- önkormányzati források, pályázatok.

Az ifjúsági szolgáltatások közös jellemzője, hogy katalizátor szerepet játszanak a települések, kerületek, kistérségek életében: ingyenesen elérhetők általuk a fiatalok számára legalapvetőbb információk, tanácsadások, szabadidős lehetőségek, közösségi programok. A szolgáltatások egyrészt teljes körűen ki kívánják szolgálni a fiatalokat, másrészt azonban egyértelmű, hogy bizonyos kérdésekben más szakterületek szolgáltatásai, szakemberei tudnak a fiatalok segítségére lenni. Az ifjúsági szolgáltatások alapfeladata, hogy iránytű legyen az egyes kérdéskörökre specializált ellátó rendszer elemei között.

Az ifjúsági szolgáltatások száma az elmúlt években növekedésnek indult, a kistélepülések, illetve a nagyvárosok külterületei azonban még most is rendkívül ellátatlanok. Az ifjúsági szolgáltatások hálózatos, rendszerként való működése csak részlegesen, egyes szegmensekben alakultak ki, továbbá nem honosodtak meg a különböző szolgáltatások ágazatközi együttműködései: a fiatalok többsége továbbra csak „töredezett” szolgáltatásrendszert tud igénybe venni, jelentős szolgáltatási potenciál vesz el.

Ifjúsági információs tanácsadó iroda, ifjúsági információs pont

Az ifjúsági információs és tanácsadó szolgálatok személyre szabott, ügyfélközpontú, információs és tanácsadó, valamint azokat kiegészítő segítői szolgáltatásokat nyújtanak, elsősorban az ifjúsági korosztály tagjai számára. E szolgáltatások célja olyan humán szolgáltató keretek megteremtése, amelyek alapellátás jellegű szolgáltatásokat nyújtanak a fiatalok számára. Céljuk továbbá, hogy a korosztálynak segítséget nyújtsanak a mindennapi életük során felmerülő problémáik megoldásában, az életkorukból és élethelyzetükből adódó esetleges hátrányaik csökkentésében, információs igényeik kielégítésében, tájékozottságuk elősegítésében. A szolgáltatás elveit, etikai követelményeit az Európa Tanács R (90) 7. ajánlása az európai fiataloknak nyújtandó ifjúsági célú információs és tanácsadó szolgáltatásokról, valamint az *Európai Ifjúsági Információs Charta* határozzák meg. A szolgálatok rendszerét jelenleg nagyobb településeken működő ifjúsági információs és tanácsadó irodák, a kisebb településeket, illetve lakóhelyi, intézményi ifjúsági közösségeket kiszolgáló ifjúsági információs pontok, és az egyes térségek településein rendszerszerűen szolgáltató mobil ifjúsági információs és tanácsadó egységek alkotják.

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák hazai norma-rendszerként, az európai szakmapolitika által is elfogadott szakmai és etikai kódex alapján működtetik komplex szolgáltatásaikat, ennek részeként nyújtanak ügyfeleik számára információkat, biztosítják az ifjúsági korosztály élethelyzetével összefüggő, közel 20-féle információs kört és tanácsadást (jogi, pszichológiai, mentálhigiénés, életvezetési, továbbtanulási, valamint munkaerő-piaci).

Az ifjúsági információs pontok hálózata a fiatalokkal kapcsolatban lévő egyéb szolgáltatások (a közművelődési intézmények, a könyvtári hálózat, a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok, hallgatói szolgáltató irodák, a teleházak) infrastrukturális bázisán működnek. Jellemzően a térségükben, megyéjükben működő ifjúsági információs és tanácsadó irodákhoz kötődnek, hiszen azok támogatják munkájukat szakmai segítséggel és a rendszerezett információs körök rendelkezésükre bocsátásával.

Európai Ifjúsági Információs Charta

Az ifjúsági közösségi tér

A közművelődés feltételeinek biztosítása az állam és a helyi önkormányzat feladata. A közművelődési intézmény szerepét a művelődési otthon, ház, központ, közösségi ház, ifjúsági, illetve gyermek ház, faluház, teleház láthatja el. Közösségi szintér, illetve közművelődési intézmény működtetője önkormányzat, önkormányzati társulás, vagy közművelődési megállapodás keretében egyéb szervezet lehet. Ifjúsági közösségi térre vonatkozóan azonban külön, érdemi feltételek nincsenek megfogalmazva. Ugyanakkor megemlítendő az, hogy a játszótér is egyfajta – külterületi – közösségi tér.

„kell egy hely”

A fiatalok számára – szabadidejük hasznos eltöltéséhez, programjaik megvalósításához, közösségeik kialakulásához, működéséhez – elengedhetetlen a szükséges humán erőforrás, valamint infrastruktúra kialakítása, rendszeres igénybevételének biztosítása („kell egy hely”). Ezért (államilag is) támogandó és kiemelt cél minden településen az ifjúsági közösségi térre vonatkozó felújítási, fejlesztési, beruházási programok megvalósítása, illetve azok folyamatos működtetése.

Az ifjúsági közösségi terek az ifjúsági korosztály tagjainak közösségi tevékenységének, önszerveződő közösségeik, szervezeteik működésének és programjaik megvalósításának infrastrukturális hátterét, a közösségi stratégiák mentén megvalósuló cselekvések szakmai támogatását, továbbá a gyermekek és a fiatalok demokráciára nevelését látják el.

A közösségi tér kereteit – hasonlóan az ifjúsági információs pontokhoz – jelenleg sok esetben az egyéb ágazatokhoz kötődő intézmények adják. Ifjúsági közösségi térré az teszi őket, hogy nem csak programjaikat igazítják a fiatalokhoz, hanem teret adnak a fiatalok kezdeményezéseinek: befogadják közösségeiket, programokat szervezhetnek.

Felkereső ifjúsági munka (közterületi ifjúsági szolgáltatás)

a fiatalok felkutatása

A közterületi ifjúsági szolgáltatás lényege a *csellengő fiatalok felkutatása*, információk nyújtása a számukra biztosított szolgáltatások rendszeréről. A felkereső ifjúsági munka – az ifjúságsegítés és a közösségfejlesztés módszertanával – elősegíti a fiatalok közösségeinek, szervezeteinek kialakulását, az ál-

taluk egyébként rendkívül ritkán látogatott szolgáltatásokba való bevonását. E speciális helyzetben lévő fiatalok segítése érdekében intézményhez (ifjúsági információs irodákhoz, gyermekjóléti szolgálatokhoz) kötötten célszerű létrehozni az ifjúsági szociális munkások hálózatát, és a nagyobb településeken megteremteni alkalmazásuk feltételeit.

Gyermek- és ifjúsági tábor

A táboroztatás, mint az ifjúságsegítés eszköze, sajátos szocializációs, közösségfejlesztő és nevelési szintér, amely élményszerzéssel, a tábori programokba integrált képzésekkel, az iskolai szünidő ideje alatti tartalmas és értékteremtő szabadidős programokkal járul hozzá a fiatalok személyiségének fejlődéséhez. A táborozási lehetőség egyúttal természetbeni juttatás, egyedüli üdülési lehetőség is a nehéz körülmények között élő fiatalok számára, ezért fontos önkormányzati feladat és lehetőség gyermek és ifjúsági korosztály minél nagyobb számú eljuttatásának megszervezése és támogatása a táborokba, ifjúsági szálláshelyekre.

tábor

Diákönkormányzatok, diákképviseleti tevékenység

A helyi önkormányzatok tartják fenn jellemzően az iskolákat (nevelési-oktatási intézményeket). A közéletiség, az érdekegyeztetési mechanizmusok, a programszervezési ismeretek hatékonyan megtanulhatók a diákönkormányzati, diákképviseleti tevékenység során, méghozzá inkubációs körülmények között, akkor ha a nevelőtestületek pedagógiai eszközök alkalmazásával segítő-támogató környezetet nyújtanak. Célszerű ha az iskolafenntartó önkormányzatok (község, város, megye) a fenntartói hatáskörrel élve, az oktatási törvény és végrehajtási utasítása adta feladatok (pl. a házirend) kötelező és mechanikus végrehajtása és vizsgálata mellett foglalkoznak a diákönkormányzati tevékenység segítségével, a pedagógusok (diákönkormányzatot segítő tanárok) ezirányú ösztönzésével és elismerésével, csakúgy mint az iskolai szabadidő szervezők munkaköri feltételeinek megteremtésével.

diákönkormá-
nyzat

Képzési rendszer, szakmai-módszertani koordináció, gyermeki, tanulói és állampolgári jogok

Az ifjúságsegítő szakma színvonalának emelkedése elképzelhetetlen az ezzel kapcsolatos képzési rendszer komplex és kompakt rendszerének kidolgozása nélkül. Elengedhetetlen az önkormányzati területen a közigazgatási szakvizsga ifjúsági ügykörrel való kibővítése, általában a köztisztviselői, illetve ifjúságsegítő közalkalmazotti területen az ifjúsági, humán szakképesítés munkaköri előírásként való megfogalmazásával. Jelentős mérföldkő volt az ifjúsági munka, mint szakma megalapozásának és elismerésének folyamatában az *ifjúságsegítő képzés* megjelenése. A megindított képzés figyelemmel volt az EU emberi erőforrások fejlesztésére vonatkozó ajánlásaira, elveire; tekintettel a *Memorandum az egész életen át tartó tanulásról* célkitűzéseire, az Európai Ifjúsági Információs Charta gondolatára, továbbá kapcsolódott azon országos és regionális szándékhoz, hogy az ifjúsági és ifjúságsegítői tevékenység meghatározott képesítéshez legyen kötve. Az ifjúsági szakemberképzés következő jelentős lépcsőfoka volt az *ifjúsági szakértő* szakirányú továbbképzés beindítása. A képzés célja az ifjúsággal foglalkozó intézmények, szervezetek munkatársainak speciális, magas fokú szakmai képzése. Az ifjúsági szakértő szakirányú továbbképzés ismeretanyaga arra irányul, hogy a területen dolgozók a szak elvégzésével az ott szerzett tudás birtokában a különböző ágazatok, szakmák, önkormányzatok és a civil szféra – tehát makro és mikro szinten egyaránt – képesek legyenek szellemi és anyagi erőket mozgósítani az ifjúság aktivitásának, lehetőségeinek, sikeres életútjának megteremtéséhez.

A fenti lehetőségek megismertetése és kihasználása mellett a civil ifjúsági szervezetek, diákönkormányzatok és ifjúságsegítő intézmények képviselői akkreditált (megyei-kistérségi-városi) képzési rendszerének létrehozásában / megkeresésében is jó ha – intézményeik bevonásával – közreműködnek az önkormányzatok.

Az önkormányzatok a jelenlegi közjogi rendszerben egyenrangúak, közöttük alá- és fölérendeltség nincs. Mégis a jelenlegi gyakorlat azt mutatja, hogy a megyei, megyei jogú városi önkormányzatoktól elvárás a települési önkormányzatok ifjúsági tevékenységének, ifjúsági referenseinek szakmai-módszertani segítése, koordinálása. Ezt a feladatot a regionális if-

júsági szolgáltató irodák, a megyék, a megyei jogú városok és a kistérségek együttesen tudják színvonalasan ellátni.

A megyei önkormányzatok – jelenleg is kötelező feladata – a közreműködés a gyermeki, tanulói és állampolgári jogok megismertetésében, segítség az ezzel kapcsolatos felvilágosító tevékenységben, a fiatalok jogai érvényesülését szolgáló programok, rendezvények támogatásában. Ennek gyakorlati megvalósulása azonban igen sok kívánnivalót hagy maga után az országban (megoldási lehetőségek: települési gyermek és ifjúsági önkormányzat, ombudsman, kiadványok, képzések, rendezvények stb.)

Nemzetközi ifjúsági kapcsolatok ösztönzése

A helyi (megyei, települési) önkormányzat önként vállalható feladata még, hogy – adottságainak megfelelően – részt vegyen a nemzetközi ifjúsági kapcsolatok koordinálásában. Az Európai Unió „Ifjúság 2000–2006” programjának befejeződése után is folytatódnia kell az integráció keretei között az ifjúsági cseréknek, kezdeményezéseknek, a szakemberek tapasztalatcseréinek, tanulmányútjainak és az önkéntes munkának. (Az új program neve: Youth in Action 2007–2013 – *Fiatalkok mozgásban*). Elsőrendű érdekünk, hogy a fogadó, hazai partneri oldalt megteremtsük ehhez. Az önkormányzatoknak – intézményeiken keresztül – kell közreműködniük az ezzel kapcsolatos pályázatok, lehetőségek megismertetésében.

Youth in
Action

Önkormányzati források, pályázatok

Az önkormányzatok ifjúsági feladataik ellátásához – az intézmények működtetése mellett – saját forrásokat is kell biztosítaniuk. Mind feladatfinanszírozással, mind pályázható ifjúsági alap elkülönítésével célszerű segíteniük a helyi ifjúságsegítő tevékenységet és a lokális civil társadalmat. Ez a városi (esetleg nagyközségi) önkormányzatoknál egyértelmű elvárás lehet. Az állami ifjúsági források egy részéhez is az önkormányzat tud pályázati úton hozzáférni (lásd pl. az IFJ-BM kódszámú pályázatokat), amelynek eredményeképpen többletforrásokat tud integrálni az ifjúsági rendszerbe; tovább-

bá a pályázati program megvalósítása során alkalom nyílik az ifjúsági szervezetekkel, intézményekkel történő co-management, közös irányítású kivitelezésre.

Az ifjúsági szolgáltatások együttműködése

Az előzőekben láttuk, hogy számos, a fiatalok által elérhető, a fiatalok számára nyitott – ifjúsági és egyéb szakterületekhez kötődő – szolgáltatás, tevékenység működik/működhet a településen. Az ifjúságsegítő szakemberek munkája nem szorítkozhat az ifjúsági szolgáltatásokra, a fiataloknak nyújtandó komplex szolgáltatás érdekében folyamatosan együtt kell működnie a szociális, a képzési-nevelési, a közművelődési és egyéb szakemberekkel.

Az ifjúságsegítő szakember együttműködést célzó munkáját azonban ki kell, hogy egészítse a helyi önkormányzat tevékenysége is: az összes, a fiatalokkal kapcsolatba kerülő szolgáltatás együttműködésével, a fiatalok bevonása mellett stratégiát kellene alkotnia a területén lakó fiatalok fejlesztésére vonatkozóan, majd a stratégia alapján meg kellene határozni, hogy az egyes szolgáltatások miképpen járuljanak hozzá a közösen kialakított célok megvalósításához. A célnak tehát nem annak kellene lennie, hogy egymás mellett működessen számos szolgáltatást, hanem az, hogy azokat együttműködésre készítse.

Feladatok

1. Értelmezze az „önkormányzat” kifejezést!
2. Fogalmazza meg a helyi önkormányzás gyakorlásának kereteit és módjait!
3. Mit értünk az „önkormányzatok önállósága” kifejezés alatt?
4. Értelmezze: mit jelent a kötelező, illetve az önként vállalt (fakultatív) feladat!
5. A helyi önkormányzatok feladatai milyen csoportba sorolhatóak?
6. Melyek a települési önkormányzat kötelező feladatai?
7. Hogyan jelennek meg az ifjúsági feladatok az önkormányzati törvényben?
8. Milyen szintek különíthetők el szervezetiileg az önkormányzati ifjúsági feladatok rendszerében?

9. Mutassa be folyamat jelleggel, milyen lehetséges modell alapján épülhet fel egy önkormányzat ifjúsági tevékenységrendszere!
10. Hogyan fogalmazhatóak meg az ifjúsági referens, illetve az ifjúságsegítő feladatai?
11. Sorolja fel az ifjúsági szolgáltatásokat, kiemelt szakfeladatokat!
12. Értelmezze az ifjúsági információs és tanácsadó iroda, információs pont, ifjúsági közösségi tér, felkereső ifjúsági munka kifejezéseket!
13. Miért fontos a táborozási lehetőségek biztosítása?
14. Milyen közvetett hatása lehet az önkormányzatoknak a diákönkormányzati tevékenységre?
15. Milyen képzések indultak az ifjúsági munka szakmai háttérének biztosítása érdekében?
16. Miért fontosak a nemzetközi ifjúsági kapcsolatok ösztönzése, illetve az önkormányzati források, pályázatok biztosítása?

Irodalom

- Beke Márton: A közelségről és a tétről. A települési gyermek és ifjúsági érdekegyeztető rendszerekről. *Új Ifjúsági Szemle*, 2. szám.
- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: A kormányzati, önkormányzati és civil ifjúsági intézményrendszer alakulása 1988-tól napjainkig. *Új Ifjúsági Szemle*, 2. szám.
- Bodor Tamás: *A táborszervezés, táborvezetés módszertana*. Szombathely: BDF, PTE EFK SZKK, 1999.
- dr. Daróczy Sándor–dr. Koncz István (szerk.): *A nevelés-oktatás és képzés szociopedagógiai alapkérdései*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola, 2001.
- Kara Pál–Kökényesi József (szerk.): *Önkormányzati közigazgatás*. Budapest: Magyar Közigazgatási Intézet, 2002.
- Neupor Zsolt–Szakál Gyula (szerk.): *Nyugat-dunántúli Regionális Ifjúsági Helyzetelemzés*. Győr: Mobilitás NY-D RISZI, 2006.
- Nizák Péter–Péterfi Ferenc: A közösségi részvétel – társadalmi és hatalmi beágyazottság. Tanulmányok a részvételi demokrácia gyakorlatából. In: Márkus Eszter (szerk.): *Ismerd, értsd, hogy cselekedhess*. Nonprofit Szektor Analízis, Budapest, 2005.
- Radácsi László dr.: Együttműködés a tervezésben, döntéshozatalban és megvalósításban. *Parola*, 2005/ 3–4. szám.
- Vas Megyei Önkormányzat ifjúságsegítő koncepciója. (Előterjesztés, Szombathely, 2000.)
- Vercseg Ilona: A részvétel mint közösségfejlesztési alapelv. *Parola*, 2005/3–4. szám.

9. NEMZETKÖZI IFJÚSÁGI MUNKA

Az alábbi fejezetben kitérünk a nemzetközi ifjúsági munka kereteit adó intézményekre, szervezetekre, bemutatjuk azok működését, felépítését. Részletesen szólunk az Európa Unióról és az Európa Tanácsról. Kitérünk a szervezetek által megalkotott jelentősebb dokumentumokra, illetve az azok által működtetett intézményekre, támogatási programokra. Fejezetünk végén részletesen szólunk a nemzetközi ifjúsági munka módszertani keretét adó „interkulturális” tanulásról.

A nemzetközi ifjúsági munka keretei, lehetőségei napjainkra rendkívüli módon kiszélesedtek. A nemzetközi kormányzati és integrációs szervezetek (Egyesült Nemzetek Szövetsége, Európa Tanács, Európai Unió), illetve civil szervezetek (pl.: Európai Ifjúsági Fórum), hálózatok munkájában való aktív részvétel gyakorlatilag általánossá vált a magyarországi szakemberek, önkéntesek számára. Jelen fejezetben azonban jellemzően az Európa határain belül működő szervezetekre koncentrálunk, nem tárgyaljuk részletesen sem az ENSZ gyermek- és ifjúságpolitikai aktivitását, sem az Ázsiába, Dél-Amerikába, illetve Afrikába irányuló, jellemzően segítő jellegű, szociális, egészségügyi, közösségi önkéntes szervezetek munkáját. Témaszűkítésünk oka, hogy a hazai civil szervezetek együttműködési hálózatai alapvetően Európa határain belülre koncentrálódnak, a gyakorló ifjúságsegítő szakemberek is – nagy valószínűséggel – először ilyen jellegű programokban vesznek részt.

Az európai együttműködés – integráció

Európai Szén-
és Acél Közös-
ség → Európai
Gazdasági
Közösség →
Európa Tanács
→ Európai
Unió

Az európai integrációval, azaz Európa országainak egyre szorosabbá váló társadalmi és gazdasági együttműködésével kapcsolatos gondolatoknak, szándékoknak az I. és a II. világháború okozta pusztítás adott megkérdőjelezhetetlen indokot. A tartós béke megteremtésének vágyával létrejövő európai integráció a második világháború után vált valósággá. Az integráció első lépése az Európa Tanács megalakítása volt,

melyet az Európai Szén- és Acélközösség, majd az Európai Gazdasági Közösség létrehozása kövezett. Az integrációs folyamat – a szervezetek megalakítása szempontjából – az Európai Unió létrehozásával ért véget: az egységes, határok nélküli társadalmi és gazdasági közösség együttműködésének fejlesztése jellemzően az Európai Unión belül folytatódott, illetve folytatódik tovább. A fentiek és az alábbi fejezetben írtak kapcsán fontos már most leszögezni: Európa országai napjainkban is számos szervezet keretében működnek együtt: a témánk szempontjából legfontosabbak az Európa Tanács és az Európai Unió. Az Európa Tanács – annak ellenére, hogy az Európai Unió gyakorlatilag a Tanácsból alakult meg, azaz a létrejövetelkor az összes alapító ország tagja volt az Európa Tanácsnak – nem szűnt meg, tevékenysége jelenleg is nagy hatással van mind Magyarországra, mind az egységesülő Európára.

Az Európa Tanács

Az Európa Tanács a kontinens legidősebb nemzetközi politikai szervezete. Megalakításának célja alapvetően az volt, hogy az európai országok együttműködésének eredményeként megvalósuljon az emberi jogok, a pluralista demokrácia és a jogállamiság védelme. *A szervezetet 1949. május 5-én a Londoni Szerződéssel alapították, melyet akkor tíz ország írt alá: Belgium, Dánia, Franciaország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Svédország és az Egyesült Királyság.*

Az Európa Tanács napjainkban is alapvetően a kulturális együttműködés fejlesztéséért, az emberi jogok védelméért, a demokrácia megerősítéséért dolgozik. Az Európa Tanács nem rendelkezik olyan jogosítványokkal, mint – a későbbiekben bemutatandó – Európai Unió: nem hozhat a tagállamokra nézvést kötelező érvényű rendelkezéseket. *Az Európa Tanács alapvetően ajánlásokat fogalmaz meg, tevékenységében – az Európai Unióhoz hasonlóan, de talán az EU-nál jelentősebb mértékben – az együttműködés az alapvető módszer, illetve érték. Fontos megjegyezni, hogy az Európa Tanács független az Európai Unió szerveitől, azonban egyetlen ország sem csatlakozott anélkül az Unióhoz, hogy előtte ne lett volna tagja az Európa Tanácsnak.*

ET: korlátozott
jogosítványok

Az Európa Tanács jelenleg 46 tagországot foglal magába, székhelye Strasbourgban található. Magyarország 1990. november 6-án lett az Európa Tanács tagja. Az ET – talán – legismertebb szervezete az Európai Emberi Jogi Bíróság, amely egyfajta „fellebbviteli” szervként működik Európában: azokban az esetekben fordulhatunk jogorvoslati kérelemmel a Bírósághoz, ha úgy érezzük, hogy hazánk nemzeti bíróságai valamely döntésükkel megsértették az alapvető emberi jogainkat, illetve ha a nemzetközi jogi normákkal ellentétes döntést hoztak. Fontos azonban megjegyezni: az Európai Emberi Jogi Bírósághoz csak akkor fordulhatunk, ha minden, az országunkban létező jogorvoslati lehetőséget kihasználtunk.

Az Európa Tanács ifjúságpolitikai tevékenysége

Az Európa Tanács célja olyan összehangolt európai ifjúságpolitika kialakítása, mely ösztönzi a fiatalok tevékeny részvételét, a felelősségteljes állampolgári viselkedést, valamint a meglévőnél jobb oktatási és foglalkoztatási lehetőségeket. Az Európa Tanács Ifjúsági Együtműködés Irányító Bizottsága (CDEJ – European Steering Committee for Youth) munkájában az Európai Kulturális Egyezményt aláíró tagállamok ifjúsági ügyekért felelős minisztériumainak vagy testületeinek képviselői vesznek részt. Az Irányító Bizottság főként olyan ügyekkel foglalkozik, melyek az ifjúság aktív részvételét és az állampolgárság kérdését, az intézményen kívüli oktatást és az ifjúsági önkéntes szolgálatok munkáját célozza meg. Az európai ifjúsági munka keretein belül az Európa Tanács:

1. Európai Ifjúsági Központokat tart fenn (Brüsszel, Budapest), melyek a nemzetközi ifjúsági munka képzési, információs és módszertani központjaiként működnek.
2. Az Európai Ifjúsági Alapítványon keresztül támogatja az ifjúsági szervezetek nemzetközi tevékenységének finanszírozását.
3. Együtműködve az Európai Ifjúsági Kártya Egyesülettel (EYCA) működteti a 26 év alatti fiatalok mobilitását elősegítő kedvezményrendszert.
4. Európai ifjúságkutatói hálózatot működtet, multinacionális kutatási projekteket kezdeményez.

5. Európai ifjúsági aktivisták számára képzési módszertant dolgoz ki, és képzéseket bonyolít le.

Az Európa Tanács (ET) 1997 óta végzi a tagországok nemzeti ifjúságpolitikájának áttekintését. Az *ifjúságpolitika kialakításának meghatározó indikátorait* az ET a következőkben fogalmazza meg:

ifjúságpoli-
tikai indiká-
torok

1. Tanulás – élethosszig tartó, formális, nem formális, oktatás, képzés, a nem formálisan megkövetelt készségek és kompetenciák felismerése;
2. hozzáférés az új technológiákhoz;
3. speciális szakmai tanácsadás és támogatás, karrier-tanácsadás;
4. információ;
5. egészségügyi szolgáltatások és szociális védelem;
6. lakáshelyzet;
7. foglalkoztatás;
8. mobilitás;
9. igazságszolgáltatás és fiatalok jogai;
10. a döntéshozatalban történő részvétel és az aktív állampolgárság lehetőségének megteremtése;
11. kulturális, társadalmi tevékenységek;
12. sport, szabadidős tevékenységek;
13. ifjúságcserék, nemzetközi tapasztalatok;
14. környezetvédelem.

Az ifjúságpolitika központi értékei, alapelvei az ET szerint az alábbiak:

1. Multikulturalizmus;
2. emberi jogok;
3. esélyegyenlőség;
4. a népesség heterogenitása;
5. lehetőségek teremtése és befogadás.

Az Európa Tanács 14–25 (30) év közötti állampolgárokat ért fiatalok alatt, ugyanakkor tolerálja a tagállamok eltérő életkori határait is.

Az Európa Tanács szervezetei közül – az ifjúságpolitika szempontjából – az *Európa Tanács Ifjúsági Együttműködés Irá-*

nyitó Bizottsága és a Helyi és Regionális Közhatalóságok Kongresszusa a legfontosabb.

Európa Tanács Ifjúsági Együttműködés Irányító Bizottsága (CDEJ)

ET CDEJ

Az Európa Tanács Ifjúsági Együttműködés Irányító Bizottsága (a szervezet francia elnevezéséből alkotott rövidítés alapján: CDEJ) munkájában az – Európa Tanács egyik legfontosabb dokumentumát – az Európai Kulturális Egyezményt aláíró tagállamok ifjúsági ügyekért felelős minisztériumainak vagy testületeinek képviselői vesznek részt. A CDEJ működésnek célja, hogy keretet biztosítson az Európa Tanács ifjúságpolitikai céljainak eléréséhez: *„olyan összehangolt európai ifjúságpolitika kialakítása, mely ösztönzi a fiatalok tevékeny részvételét, a felelősségteljes állampolgári attitűdjét, valamint a meglévőnél jobb oktatási és foglalkoztatási lehetőségeket.”*

Az Európa Tanács a fenti célok elérése érdekében:

- Európai Ifjúsági Központokat tart fenn (Strasbourg, Budapest), melyek a nemzetközi ifjúsági munka képzési, információs és módszertani központjaiként működnek;
- az Európai Ifjúsági Alapon keresztül támogatja az ifjúsági szervezetek nemzetközi tevékenységének finanszírozását;
- együttműködve az Európai Ifjúsági Kártya Egyesülettel (EYCA) működteti a 26 év alatti fiatalok mobilitását elősegítő kedvezményrendszert;
- európai ifjúságkutatói hálózatot működtet, nemzetközi kutatási projekteket kezdeményez.
- európai ifjúsági – nemzeti vagy nemzetközi – szervezetekben tevékenykedő fiatalok, szakemberek számára képzési módszertant dolgoz ki, és képzéseket bonyolít le.

Az Európa Tanács által működtetett Európa Ifjúsági Központok számos képzési programnak adnak helyet. A programok keretében a nemzetközi együttműködés, a szervezetmenedzsment, a hátrányos helyzetű fiatalokkal való munka, a demokrácia fejlesztésének lehetséges módszereinek témájában „képezthetjük” magunkat. A programokon való részvétel – általában – mindazon ifjúsági szakembernek

*lehetséges, aki nemzetközi szinten is dolgozó, illetve dolgozni kívánó szervezetekben tevékenykedik.*⁵¹

Helyi és Regionális Közhatóságok Kongresszusa (CLARE)

A Helyi és Regionális Közhatóságok Kongresszusát (a szervezet – úgyszintén – francia elnevezésének rövidítése alapján: CLARE) 1994-ben konzultatív testületként alapították. A szervezet működésének célja az európai régiók és települések, önkormányzatok képviselte, illetve a munkájukat segítő ajánlások, állásfoglalások megfogalmazása.

A Kongresszus által megalkotott egyik legfontosabb dokumentum az Önkormányzatokról szóló Európai Charta, amely rögzíti mindazon alapelveket, melyeket egy demokratikusan működő országnak figyelembe kell vennie önkormányzati rendszerének kialakításakor, illetve működésekor. A CLARE 1992-ben – az Európai Uniót jelentősen „megelőzve” – fogadta el a fiatalok települési és regionális életben való részvételéről szóló chartát. A Charta első fejezetében az alkotók öt olyan szakterületet sorolnak fel, melyek helyi és/vagy regionális szintű szabályozása kapcsán, illetve az azzal kapcsolatos helyi/regionális koncepciók megalkotása során ajánlatos kikérni a fiatalok és közösségeik, illetve szervezetik véleményét:

- A szabadidő eltöltése;
- a helyi kulturális politika;
- a vidéki régiók fejlesztése;
- a környezetvédelem;
- a lakásépítéssel összefüggő tevékenység.

A közös szabályozás és koncepció-kidolgozás szakterületei mellett öt olyan eszközt említenek, melyek elősegíthetik a fiatalok aktív részvételét:

- A megelőző jellegű szociális és egészségügyi politika;
- a különböző társadalmi csoportok számára biztosított „egyenlő esélyek”;
- az ifjúsági részvételt elősegítő oktatási és képzési rendszer;

CLARE

- információs központok és adatbankok;
- a fiatalok nemzetközi mobilitásának támogatása.

Az eszközök közül feltételen kiemelendő a Charta 7.) pontja: „A helyi és regionális önkormányzatok – abban az esetben, ha erre a helyi vagy országos jogi-szabályozás lehetőséget ad – támogatják, hogy a fiatalok 16 éves koruktól kezdve gyakorolhassák szavazati jogukat és azt, hogy egyesületekben teljes jogú és felelősséggel járó vezető szerepet tölthessenek be”. A Charta az első olyan európai dokumentum, amely megfogalmazza – az Önkormányzati, települési ifjúsági munka című fejezetünkben részletesen tárgyalt – ifjúsági referensek, illetve települési gyermek és ifjúsági érdekegyeztető rendszerek fontosságát.

Az Európai Unió

a kezdeti lépések

Az Európa Tanács megalakítását követően 1950. május 9-én Robert Schuman francia külügyminiszter javasolta Franciaország és Németország szén- és acéltermelésének egyesítését más európai országok felé is nyitott szervezet keretein belül. Javaslatának célja alapvetően az volt, hogy közös(ségi) ellenőrzés alá vonja Németország szén- és acéltermelését, megakadályozva ezzel egy újabb háború kirobbantásához szükséges fegyverzet előteremtésének lehetőségét. A kezdeményezéshez először Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Olaszország csatlakozott és létrehozta az Európai Szén- és Acélközösséget. 1957-ben a fenti hat ország elhatározza, hogy közös piacot hoz létre, és aláírja az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) létrehozó Római Szerződéseket. Kilenc ország csatlakozik hozzájuk: 1973-ban Anglia, Dánia és Írország, 1981-ben Görögország, 1986-ban Portugália és Spanyolország, 1995-ben Ausztria, Finnország és Svédország.

a kulturális kapcsolat

A Szén- és Acélközösség, illetve az Európai Gazdasági Közösség kapcsán fontos megemlíteni: az együttműködő Európa gondolatát alapvetően nem a gazdasági, hanem a kulturális, szellemi együttműködés szándéka alapozta meg. Az Európai Unió, mint a legszorosabb együttműködést megvalósító európai integrációs szervezet tevékenysége kapcsán egyre hangosabbak azok a vélemények, miszerint jelenle-

gi – jellemzően a gazdasági együttműködésre koncentráló együttműködés – elvesztette az eredeti céljait, illetve a meg-alapozó célkitűzésekhez viszonyítva sokkal kevesebb erő-forrást fordít az Európai Unió a kulturális együttműködésre, mint ami elégséges lenne.

Az Európai Unió – szemben az Európa Tanács, jellemzően társadalmi, kulturális célú tevékenységével – ma jellemzően gazdasági területeken fejti ki tevékenységét és él a tagországok által ráruházott hatalommal.

Az 1992-es Maastrichti Szerződés az Európai Uniót három pillérre helyezte a különböző döntési folyamatok és a „közösséggé válás” különböző fokai szerint. A szerződés alapján beszélhetünk erősen integrált politikáról, melynek esetében a döntés a közösségi intézmények kezében van (ilyen például a közös agrárpolitika), és kis mértékben integrált politikáról, melynek esetében a tagországok nem ruházták át minden jog-sultságukat (közegészségügy, transzeurópai hálózatok stb.) és végül beszélhetünk kormányközi politikáról: a közös kül-és biztonságpolitika valamint a bel- és igazságügyi együttmű-ködés, melyekben a tagországok megőrzik szuverenitásukat.

A fenti politikák mindegyikében különbözőek a döntési módok: a közös kül- és biztonságpolitika terén például – az Európa országainak állampolgárai által közvetlenül választott – Európai Parlamentnek konzultációs joga van, míg az uniós költségvetést elvetheti; a bel- és igazságügyi kérdésekben – a tagállamok miniszterelnökeiből (kormányfőiből) álló – Európai Unió Tanácsának egyhangú szavazata szükséges, míg az áruk szabad mozgásának ügyében elég a többségi szavazat.

Az Európai Unió minden esetben a szubszidiaritás elvét tartja szem előtt: csak akkor avatkozik be, amikor a közös fellépés vitathatatlanul hatékonyabbnak bizonyul, mint egy vagy két tagország egyéni akciója. Az Unió működésének, azaz a tag-államok együttműködésének területeit pilléreknek nevezzük:

- Az első pillért az európai közösségek alkotják (Európai Gazdasági Közösség, Európai Szén- és Acélközösség, Euratom), ez 17 területet ölel fel, melyek jellemzően a közösségi intézmények hatáskörébe tartoznak;
- a második pillért a közös kül- és biztonságpolitikai akciók alkotják, amelyet alapvetően kormányközi együttműködés jellemez, az e tárgyban hozott döntésekhez szükséges – a

Maastrichti
Szerződés

a szubszidiari-
tás elve

az EU 17 el-
járási joga

a személyek,
az áruk, a
szolgáltatások
és a tőke sza-
bad mozgása

tagállamok kormányai által közvetlenül delegált tagokból álló – Európai Bizottság hozzájárulása, továbbá a Bizottságnak egyeztetnie kell az Európai Parlamenttel is;

- a harmadik pillér a bel- és igazságügy, ami ugyancsak kormányközi együttműködés eredménye, hasonló feltételekkel, mint az előbb ismertetett „második pillér.”

Az első pillér: az európai közösségek

Az első pillérhez tartozik minden olyan politika (együttműködési terület), melyek kapcsán az Európai Uniónak joga van a tagállamok által kötelezően végrehajtandó, „jogszabályt” alkotnia. Az EU-nak 17 területen van ún. „eljárási joga”: az áruk szabad áramlása, mezőgazdaság, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása, közlekedés, piaci verseny, adóügy és jogharmonizáció, gazdasági és pénzügyi politika, közös kereskedelempolitika, szociális politika, oktatás, szakképzés, fiatalok helyzete, kultúra, közegészségügy, fogyasztóvédelem, transzeurópai hálózatok, ipar, kohézió, technológiai kutatás és fejlesztés, környezetvédelem és fejlesztés terén.

A fentiek kapcsán fontos megemlíteni, hogy a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgásának megteremtése az európai integráció legvégső célja: akkor tekinthetjük valóban integrált és határok nélkül egységesen együttműködő országok közösségének az Európa Uniót, ha az emberek, az általuk megtermelt és a számukra szükséges javak, az igényeiket kielégítő szolgáltatások és a gazdaságot működtető pénzek szabadon, azaz határról-határra megvalósuló ellenőrzés nélkül áramolhatnak az országok között.

Az ifjúságügy, az oktatás, a kultúra, a szakképzés, az egészségügy, a társadalombiztosítás és a munkaügy is az első pillérhez tartozik, ezeken a területeken azonban minden ország megőrizte autonómiáját. E témákban az Európai Unió minimális követelményeket támaszt, a területek szabályozásának jogosítványa a tagországokat illeti.

Második pillér: a közös kül- és biztonságpolitika

1992-ben a Maastrichti Szerződés létrehozta az Európai Unió második pillérét jelentő közös kül- és biztonságpolitikát, melynek célja a béke fenntartása és a nemzetközi biztonság megerősítése a tagországok közötti rendszeres kormányközi együttműködés bevezetésével. A döntéseket az Európai Unió Tanácsában üléselőző külügyminiszterek egyhangúan hozzák. Az *Amszterdami Szerződés* ezen felül közös akciókat és stratégiákat irányoz elő, melyek ügyében a Tanács minősített többséggel dönt (vétőjoga vagy tartózkodási lehetősége van annak a tagországnak, amelyik úgy véli, hogy alapvető érdekeit sérti a döntés).

Amszterdami
Szerződés

Harmadik pillér: bel- és igazságügyek

A Maastrichti Szerződés által létrehozott és az Amszterdami Szerződés által módosított harmadik pillér (bel- és igazságügyek) a közös érdekű területeken kormányközi együttműködést vezetett be az Európai Unió tagországai között. Ilyen terület pl. a személyek ellenőrzése az unió külső határain (bevándorlás, menedékjog, vízumok, stb.) vagy a nemzetközi bűnözés elleni küzdelem (drogkereskedelem, terrorizmus; bírósági együttműködés polgári-, büntető- és vámügyekben). A második pillérhez hasonlóan ez is lényegében kormányközi együttműködésen alapul.

Az Európai Unió ifjúságpolitikája

Az Európai Unióban az ifjúságpolitika az első pillér részét képezi, de azon területek közé tartozik, melyekre nem vonatkoznak a tagállamok által kötelezően betartandó előírások. Úgy is írhatnánk, hogy az ifjúságpolitika az EU-ban nem számít közösségi politikának. Az EU irányelveket, célokat fogalmaz meg az ifjúsági területre vonatkozóan, melyek kapcsán a tagállamokra bízta a célok eléréséhez vezető út kialakítását. Példaként említhetjük a fiatalok közéleti szerepvállalásának erősítését, amely kapcsán az EU nem köti ki, hogy e célt a tagállamok pl. a törvények által megerősített helyi érdekegyeztetési rendszerek, az oktatási intézmények diákönkormányzatai, a települések önkéntes ifjúsági

közösségeinek vagy éppen az állampolgári ismeretek oktatásának a fejlesztése útján ériék el. *A kötelező érvényű szabályozás hiányát az indokolja, hogy míg pl. a környezetvédelmi előírások betartatását a tagállamok által alkotott nemzeti jogszabályokon keresztül el lehet érni (hiszen pl. a környezetet szennyező cégek működési sajátosságait inkább a globalizálódó üzleti világ logikája vezérli), addig a társadalomfejlesztési célokat nem lehet függetleníteni az egyes tagállamok társadalmi berendezkedésétől – azaz nincs olyan módszer, eszköz, amely az összes tagállamban jól működne, a legjobb eredményre vezetne.*

Az elmúlt években – tiszteletben tartva a tagállamok szabadságát és elismerve azt, hogy nem létezik egyedül üdvöztető megoldás a társadalmi problémák megoldására – azonban egyre erősödik az EU ifjúságpolitikai szerepvállalása. Az Európai Unió vezetői felismerték ugyanis, hogy a közös társadalmi-gazdasági célok elérése csak akkor lehetséges, ha az összes tagállam jelentős és – a stratégiai célokat tekintve – egy irányba mutató az ifjúsági korosztályra vonatkozó fejlesztési folyamatokat indít el. Az EU ifjúsági területen való erősödő szerepvállalásának két legfontosabb állomása az *Új lendület Európa fiataljainak* című Fehér Könyv és az *Ifjúsági Paktum* elfogadása.

Az ifjúsági Fehér Könyv

Az EU azon témakörökben jelentet meg ún. fehér könyveket, melyekben különböző irányvonalakat kíván megfogalmazni. Az ifjúságról szóló Fehér Könyv 2001-ben került elfogadásra, azóta az EU ifjúságpolitikai célú tevékenységének meghatározó, keretadó dokumentuma. A dokumentum fő célja, hogy keretet biztosítson egy közös vízió kialakításához, elősegítve a tisztánlátást ifjúsági ügyekben, lehetővé téve a hatékonyabb együttműködést és a közös célok meghatározását. Az ifjúságról szóló Fehér Könyv négy területet határoz meg, melyek kapcsán a tagországok számára célzott programok elindítását javasolja, illetve kezdeményezi az európai szintű összefogást, kooperációt.

Az ifjúsági Fehér Könyv az ún. nyitott koordinációs módszer keretében készült el. A módszer célja, hogy fejlessze a tagállamok közötti kommunikációt, a *best practice*, azaz a legjobb gyakorlatok elterjesztését. A nyitott koordinációs módszer tehát nem hagyja figyelmen kívül a tagállamok eltérő

helyzetét, lehetőségeit, mégis ösztönözni próbálja azokat a célkitűzések magvalósítására. A módszer célja a nemzeti politikák harmonizációja, szemben az EU által gyakrabban alkalmazott ún. közösségi módszerrel, melynek lényege a direktívák, célkitűzések szigorú meghatározása és betartatása. A közösségi módszerben a Bizottság, a Parlament, valamint a Tanács vesz részt, a nyitott koordinációs módszerben a tagállamoknak van kulcsszerepe.

Az európai Ifjúsági Paktum

Az európai Ifjúsági Paktum megalkotását négy tagállam (Franciaország, Németország, Spanyolország és Svédország) kezdeményezte. A dokumentum célja, hogy az ifjúsági kérdések szerves részeivé váljanak az EU fejlődési irányait meghatározó Lisszaboni Stratégiának. A Paktum elfogadásával, illetve azzal, hogy a Paktumban foglaltak a Lisszaboni Stratégia részévé váltak, az ifjúságpolitikai célok az EU politika-alkotásának központi kérdései lettek. A dokumentum bevezetője így fogalmaz:

Tekintetbe véve az európai társadalom előregedését, az Európai Tanács úgy látja, hogy a fiataloknak is részesülniük kell a Lisszaboni Stratégiába szervesen integrált politikák és intézkedések eredményeiből. Az Ifjúsági Paktum az oktatás, a képzés, a mobilitás, a szakképzés, és a társadalmi befogadás területét kívánja fejleszteni, valamint elő kívánja segíteni a munka és a családi élet összeegyeztethetőségét. A Paktumnak biztosítania kell a fent említett területeken indított kezdeményezések konzisztenciáját, illetve a fiatalok mobilitásának szilárd kiindulási pontját kell jelentenie. Ennek sikerre azon múlik, hogy milyen mértékben sikerül bevonni az érintett feleket: nemzeti, regionális és helyi ifjúsági szervezeteket, Európai Ifjúsági Fórumot, regionális és helyi közigazgatási szerveket, és szociális partnereket.

Lisszaboni
Stratégia

A fentiek értelmében az EU célja, hogy:

- Nívósabb munkalehetőségek álljanak a fiatalok rendelkezésére;
- eredményesebb oktatási-képzési rendszerben tanulhassanak a fiatalok, legyen lehetőségük továbbá a minél szélesebb körű mobilitásra, azaz az EU tagországaiban való – határok, akadályok nélküli – tanulásra;

az EU céljai

- elősegíteni, hogy a fiatalok minél szélesebb köre sajátíthassa el a vállalkozói ismereteket, attitűdöket, minél többen vegyenek aktívan részt a társadalmi, gazdasági folyamatok alakításában;
- a fiataloknak minél több lehetősége legyen összeegyeztetni a szakmai karrierjüket és a magánéletüket (családalapításukat).

Az EU ifjúságpolitikája kapcsán – a Fehér Könyv és az Ifjúsági Paktum mellett – az *Ajánlás az ifjúsági részvételről* című dokumentumot kell megemlíteni, melyet az EU Tanácsa és az ifjúsági ügyekért felelős miniszterek 1999-ben fogadtak el. A dokumentum kiemelt irányelvei a következők:

- Részvétel a demokratikus egyeztető folyamatokban: a fiatalok helyi, regionális és országos szintű demokratikus egyeztető folyamatokban való részvételének támogatása;
- részvétel a településfejlesztési folyamatokban: a fiatalok településfejlesztési programok megfogalmazásában való részvételének támogatása, különös tekintettel azokra a fiatalokra, akiknek ez idáig nem volt lehetőségük hasonló folyamatokban való részvételre;
- az ifjúsági szervezetek részvételének elismerése: az ifjúsági egyesületeknek és szervezeteknek az ifjúsági részvétel új típusú csatornáinak fejlesztéséhez való jelentős hozzájárulásának elismerése;
- személyes ifjúsági részvétel: a fiatalok számára megfelelő részvételi lehetőségek kialakulásának segítése, azaz új típusú ifjúsági kezdeményezések és azok hálózatainak, illetve az intézményes ifjúsági struktúrákon kívüli fiatalok társadalmi részvételének erősítése.

Az EU különböző dokumentumaiban foglalt célokat az Unió – többek között – az *Ifjúság 2000-2006 Program* által kívánja elérni.

Interkulturális tanulás

A nemzetközi ifjúsági munka egyik legfontosabb területe, illetve a nemzetközi ifjúsági projektek keretében megvalósuló egyik legjelentősebb folyamat az interkulturális tanulás. Gyakorló ifjúságsegítő szakemberként kiemelkedően fontos, hogy tisztában legyünk a különböző kulturális háttérrel rendelkező fiatalok, ifjúsági csoportok együttműködésének lehetőségeivel, rendelkezünk azokkal a képességekkel, melyek hozzásegítenek minket az eltérő kulturális környezetben élő, illetve onnan érkező fiatalok együttműködő közösségé szervezésében.

Az interkulturális tanulás keretei

Az európai integráció folyamatának bemutatásakor is utaltunk rá: Európa ma nem csak egy földrajzi vagy politikai kifejezés, hanem olyan nézetek egész sora, amelyeket a különböző európai intézmények, az Európában élő emberek, vagy a világ többi része fogalmaz meg. Európa történelmét egyszerre jellemezte a civilizáció folyamatahoz való teremtő hozzájárulás és azok a forradalmak, háborúk, melyek – végeredményüket tekintve – számos esetben a fejlődés ellen hatottak. Európa társadalmi, gazdasági fejlődése elválaszthatatlan a többi földrész történelmétől – be kell vallanunk: Európa sok esetben más országok, illetve népek kárára tudta csak biztosítani polgárai jólétét, életkörülményeinek fejlődését. Az persze, hogy a gyarmatosítást vagy éppen a gyarmatokon élők olcsó munkaerőként való letelepítését (letelepedésének elősegítését, támogatását) milyen előjellel értelmezzük, élethelyzetünktől, a világról, Európáról, saját nemzetünkről, országunkról alkotott képünk, véleményünk függvénye. Az azonban elvitathatatlan tény, hogy Európa jelenlegi, rendkívül sokszínű társadalma többek között e folyamatok következménye.

Napjainkban számos vita folyik a multikulturális társadalomról. A vita tárgya jellemzően az, hogy miképpen érhető el a különböző kultúrák békés egymás mellett élése. Gyakorló ifjúságsegítő szakemberként nap, mint nap találkozunk ezzel a kérdéssel, nem csak a „nemzetközi ifjúsági munka” keretében, hanem akkor is, ha a településünk ifjúsági házába egyszerre jönnek szegénységben élő és jómódú, roma, kínai, arab

a különböző kultúráknak békésen kell egymás mellett élniük

és magyar vagy éppen krisna tudatú és katolikus fiatalokat. Az tehát, hogy megismerkedjünk az interkulturális tanulás alapjaival nélkülözhetetlen a mindennapi munkánkhoz is.

Az Európa Tanács és az Európa Unió ifjúsági szakterületeinek együttműködésében megjelentetett *Interkulturális tanulás – T-kit* című kézikönyve az alábbi tendenciákat állapítja meg, illetve tartja a legfontosabbnak az interkulturális tanulás szempontjából:

- A modern kultúra a felgyorsult tempót, az erős érzelme-
ket és az azonnali eredményeket hangsúlyozza, a világot
pedig inkább egy sor folytonosság nélküli, nagy horderejű
eseményként mutatja be. Ez az érzelmi túlادagolás szem-
ben áll a racionális magyarázatok iránti igénnyel. Az inter-
kulturális tanulás egy megszakításokkal tűzdelt, folyama-
tos és lassú tanulási folyamat. Ez mind az értelmi, mind az
érzelmi elemeket, mind azoknak az életben való jelentősé-
gét is magában foglalja.
- A legtöbb oktatásban a fiatalok egész sor olyan kérdést kap-
nak, amelyre kész nézetek egyszerű sémákba foglalható fel-
idézésével adnak válaszokat. A média és a reklámok olyan
egyszerűsítésekkel dolgoznak, amelyek sztereotípiákon és
prekonceptiókon alapulnak. Az interkulturális tanulás a
különbözőségről és a különbségről, a pluralizmusról, az
összetettségről és a nyitott kérdésekről, vagyis az észrevé-
telekről és a változásokról szól.
- Amikor a fiatalokat mint fogyasztókat célozzák meg, az
egyéni vágyak – elsősorban anyagi – kielégítése válik hang-
súlyossá. A hirdetések egy nagyon leegyszerűsített sza-
badság-modellt közvetítenek: „a legalkalmasabb túléli”. A
szakmai és gazdasági bizonytalanság felerősíti a versenyt.
Az interkulturális tanulás azonban rólad és rólam, a kap-
csolatokról és a szolidaritásról szól, arról, hogy komolyan
vesszük a másikat.
- A fiatalok serdülőkorukban kevesebb vonatkozási ponttal
találkoznak; az élettapasztalatok és a valóság észlelése sok-
kal törekenyebb. Az emberek harmóniára és állandóságra
vágynak. Az interkulturális tanulás az önazonosság formá-
lásával és átalakításával foglalkozik, a változások jelenté-
sének felismeréséhez járul hozzá, illetve a feszültségek és
ellentmondások elfogadásáról szól.

- A társadalom kevés példát szolgáltat a fiataloknak és kevés helyet hagy nekik arra, hogy a különbözőségek kifejeződjenek és bátorítottassanak, annak érdekében, hogy hangsúlyozódjon a különböző életfelfogásokhoz és cselekedetekhez való jog, ezáltal inkább az egyenlő esélyekről, semmint a dominanciára való törekvéstről tanuljanak. Az interkulturális tanulás alapvetően a különbözőségről, a változatos életösszefüggésekről és a kulturális viszonylagosságról szól.
- A fiatalok eléggé tehetetlennek érzik magukat a közéletben. Az összefüggő hálózatok mai világában nehéz a politikai felelősség és a személyes részvétel lehetőségeinek azonosítása. Az interkulturális tanulás a demokráciáról és az (állam)polgárságról szól, annak vállalására ösztönöz, hogy fellépünk az elnyomás, a kirekesztés és az azokat támogató mechanizmusok ellen.

A politika, illetve a politikáról, közéletéről – azaz a mindennapokat alapvetően befolyásoló kérdésekről – szóló viták és az azokat közvetítő média hajlamos leegyszerűsíteni a tényeket, és ritkán kutatják az okokat. A fiatalok által is megismerhető közéleti kérdések, de az azok megértését elősegítő „történelmi emlékezet” sok esetben hiányos és egyoldalú – gondoljunk csak Magyarország 20. századi történelméről szóló könyvekre, publikációkra: kevés van közöttük; amely árnyalt képet mutatna az akkor történetekről.

Az a valóság, amely körülvesz minket sokkal bonyolultabb, mint ahogy azt érezzük, érzékeljük: rengeteg társadalmi, gazdasági szempont, történelmi tény vagy hiedelem hat rá és teszi, illetve tenné azt érthetővé. A valóság bonyolultságát azonban a fiatalok többsége nem érzékeli, sőt meg sem akarja ismerni. (Ha nem tudjuk, hogy létezik valami, akkor nem is akarjuk megtalálni azt.) Az interkulturális tanulás egyik legfontosabb eleme éppen a valóság bonyolultságának a felismerése és a megértés iránti vágy cselekvéssé formálása.

A különböző országokban, eltérő társadalmi feltételek között az itt felvázolt folyamatokkal kapcsolatban talán mások lehetnek a tapasztalatok és az érzések. A tőlünk különböző ismeretekkel, szokásokkal rendelkező emberekkel való találkozás arra készíthet bennünket, hogy töprengjünk tovább a társadalmaink állapotán és azon, hogy a különféle jelenségek

hogyan függnek össze egymással. Az interkulturális tanulás folyamatának, háttérének megismerése ahhoz segíti hozzá az ifjúságsegítőket, hogy ez a „töprengés” tudatos, így a lehető legeredményesebb legyen.

A korábban már idézett kézikönyv szerint: *a fiatalok interkulturális tanulási folyamatainak az ő valóságukon kell alapulniuk. Az interkulturális tanulási helyzet tudatos alkalmazásakor foglalkozni kell az ellentmondásos folyamatokkal és integrálni szükséges őket. Ha nyíltan beszélünk ezekről a kérdésekről, egy őszinte interkulturális párbeszéd lehetséges kiindulópontjait találhatjuk meg. A mai összefüggések kihívást jelentenek a fiatalok, Európa és az interkulturális tanulás számára. Az ezzel való foglalkozást pontosan ez teszi ennyire nélkülözhetetlenné.*⁵²

Irodalom

- Az Európai Bizottság Fehér Könyve. Új lendület Európa fiataljai számára. Budapest: ISM, 2002.
- Európai Bizottság: *White Paper: A New Impetus for European Youth*. Brüsszel: Official Publications of the European Communities, 2001.
- European Youth Forum: *Position paper on 'The future of the youth sector of the Council of Europe'*, November 2001.
- Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999.
- Bauer Béla–Laki László–Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.
- Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Budapest: Mobilitás, 2005.
- Bodor András–Gabrielle Lara: *Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei: az európai gyakorlatok áttekintése. Új Ifjúsági Szemle 8.*, 2005. ősz. 5–31. o.
- Földi László: *Nemzetközi ifjúságpolitikai kapcsolatok a rendszerváltás után. Új Ifjúsági Szemle 3.*, 2004. nyár.
- Földi László: *Nemzetközi ifjúsági kapcsolatok Magyarországon a rendszerváltás óta. Új Ifjúsági Szemle, II. évf. 2.*, 2004.
- Heintz, Walter R. (szerk.): *From Education to Work: Cross-National Perspectives*. New York: Cambridge University Press, 1999.
- Kovacheva, Siyka: *Sinking or Swimming in the Waves of Transformation? Young People and Social Protection in Central and Eastern Europe*. Brüsszel: European Youth Forum, 2000.

- Lauritzen, Peter: Ifjúságpolitikai struktúrák Európában. Potsdam, 1993.
- Madár Csaba, Mátyási Sándor, Szabó Andrea, Vajda Erzsébet: Az ifjúságpolitika esélye avagy az ifjúsági szervezetek helyzete a rendszerváltás után. Budapest: BME Szociológiai Tanszék, 1995.
- Molnár Péter–Novák Erzsébet–Vass Zoltán: Európai fiatalok lehetőségei és kihívásai az egységes Európában. *Új Ifjúsági Szemle* 3., 2004. nyár.
- Nagy Ádám szerk.: Civil ifjúsági éves jelentés. *Új Ifjúsági Szemle*, IV. évf. 4. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2006.
- Rácz Gábor: Nemzetközi ifjúsági kapcsolatok a rendszerváltás hajnalán. *Új Ifjúsági Szemle* 3., 2004. nyár.
- Tamási Pál, Tibori Tímea: Nemzetfelfogások – Ifjúságpolitikák. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2005.
- Williamson, Howard: Supporting young people in Europe: principles, policy and practice. Strasbourg: Európa Tanács, 2002.

Feladatok

1. Mi a különbség az Európa Tanács és az Európai Tanács között?
2. Melyek az Európai Unió „pillérei”?
3. Mi az összefüggés az ifjúsági *Fehér könyv* és az *Ifjúsági Paktum* között?
4. Mi az Európai Unió elveit a gyakorlatban megvalósító program?
5. Mi az Európa Tanács Magyarországon működő ifjúsági intézménye? Mi a szerepe az ifjúsági munkában?
6. Mi a jelentősége az interkulturális tanulásnak a nemzetközi- és mi a települési ifjúsági munkában?

Jegyzetek

- 51 Az Európa Tanács képzési, módszertani munkájának kiemelkedő eredménye a KOMPASSZ Kézikönyv, amely az emberi jogok témakörét öleli fel elméleti fejezetekkel és különböző nemformális képzési gyakorlatokkal, programokkal. Az Európa Tanács – az előbb említett Európai Ifjúsági Központok keretében – olyan képzési programokat is indít, melyen a KOMPASSZ Kézikönyvben foglalt módszertant lehet mélyebben elsajátítani. A KOMPASSZ Kézikönyv magyarul is elérhető a Mobilitás honlapján (www.mobilitas.hu), illetve a Mobilitás – hasonlóan az Európa Tanácshoz – képzési programokat is indít a kézikönyvben foglaltak mélyebb elsajátítása érdekében.

- 52 Az interkulturális tanulás kapcsán született egyik legjelentősebb szakmai dokumentum, a fentiekben már többször idézett Interkulturális tanulás – T-kit című kézikönyv, amely az Európa Tanács és az Európai Unió ifjúsági szakterületeinek együttműködésében készült el. A kézikönyv egy, az ifjúsági munka módszertanával foglalkozó kézikönyv sorozat (T-kit könyvek) keretében készült el. A kiadványok letölthetők a Mobilitás honlapjáról: www.mobilitas.hu.

10. AZ IFJÚSÁGÜGY TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

Szókratész több mint kétezer éve jegyezte meg, hogy az ifjúságnak rossz a modora, nem tiszteli az idősebbeket, felesel a szüleivel, szereti a mámort és fecseg, ha dolgozni kell (Karikó Sándor nyomán). Mégsem az ókortól beszélhetünk igazán ifjúságról, ifjúságügyről s ifjúsági struktúráról sem. Tekintsük át tehát azokat a korszakokat, ahol – ha még nem is a mai értelemben –, de valamilyen módon az oktatáson túl is megjelenik az ifjúság fogalma.

Kirándulásunkat a dualizmus idején kezdjük:

- megnézzük a századforduló ifjúságügyét az első világháborúig;
- barangolunk a két világháború közti időszakban;
- bejárjuk a második világegyeztetől a rendszerváltásig terjedő kort
- és végiglépkedünk a rendszerváltás utáni 4 kormány időszakán.

A dualizmustól az első világháborúig

A századforduló utcaképe

Kevéssé forgalmas úton tizenegy éves fiúcska árulja Az Estet. Árulja, de nem olvassa: olvasni nem tud. Nem a legjobb hely, de a múlt héten nagyobb társai – amikor megpróbált jobb helyet kiverekedni magának – eltörték a kezét. A szutykos kendő, amivel felkötö, feketélik a kosztól. A mellette lévő utca szélén hömpölygő szennylé bűze áthatja a környéket. Anyját nem ismeri, valószínűleg a szülésbe halt bele. Testvére vidéken nyomorog, ha él még egyáltalán. Lakása egy dohos szénpince, ahol eddig még nem vették észre. Reggel ötkor kel, hogy jó helye legyen a kiadónál a napilapért. Hideg van, a rongyok szellősek, átfúj rajtuk a metsző téli szél. Mégis ez a legboldogabb időszak az évben, mert karácsony táján az emberek kicsit bőkezűbbek. A kisfiú már nem éli meg a háborút...

A közoktatás és közegészségügy, ha igen hézagosan is, a dualizmus korában épült ki. A külvárosi telepek, a nyomor, a kosz felszámolása azonban évtizedekbe került, nem egyszer megküzdve azzal a szemlélettel, hogy azok tehetnek arról a helyzetről, amelyben vannak, akik odakerültek, sőt, akik odaszü-

az ifjúságügy
kezdetei Ma-
gyarországon

tankötelezett-
ség 12 éves
korig

alacsony
várható élet-
tartam, magas
csecsemő- és
gyermekha-
landóság

lettek. Rengeteg tudósítás született a koldusok, utcagyerekek, szegények mindennapjairól. Ezidőtájt a tankötelezettség a 12. évet követően megszűnt, de már ennél fiatalabbak is sokszor dolgoztak. Az 1872-es *Ipartörvény* szabályozta, hogy a tanonc 14 éves koráig napi 10 órát, utána pedig 12 órát dolgozhatott.

Az élve születettek kevesebb, mint fele (47%-a) élte meg a tizedik életévét; ugyanekkor Svédországban 85%-uk, de Ausztriában is kétharmaduk élt meg hasonló kort. A születéskor várható élettartam 30 év alatt volt (29,4). Az 1870-es években meghoztak ugyan bizonyos, a csecsemő- és gyermekhalandóság elleni intézkedéseket (pl.: bevezették a kötelező himlőoltást), de a 20. század kezdetén a várható élettartam így is csak 37 évre emelkedett. A gyerekek gyógyítását általában javasasszonyokra bízta, így nem csoda, ha a csecsemőhalandóság ilyen magas volt. Ehhez az is hozzájárult, hogy gyakorlatilag kereskedelmi szinten működött a lelencgyerekek dajkához adása, akik sokszor megölték vagy hagyták meghalni a gyerekeket, a kegyetlen eljárást *angyalcsinálásnak* nevezve. Ezt megakadályozandó, 1901-ben a gyermekvédelmi törvény mondta ki, hogy az elhagyott gyermeknek joga van az állami gondoskodásra, s pár éven belül megkezdődött a gyermekmenhelyek országos hálózatának kiépítése. (Franciaországban ez 1793-ban indult el.)

A beszámolók szerint a legszembetűnőbb a „rikkancs” gyerekek látványa volt. Amikor a kormány engedélyezte a lapok utcai árusítását, „mezítlábas gyerkőcök” és „szurtos kislányok” lepték el az utcákat. Bár eredetileg az alsó korhatár 14 év volt, az első világháború idején engedélyezték akár a 10 évesek éjszakai lapárusítását is. Persze munka mellett ezek a gyerekek már nem, vagy kevésbé jártak iskolába, megkeresett jövedelmük pedig nemhogy nem vetekedett az amúgy sem magas felnőtt bérekkel, de éhen halni is alig volt elég.

Ifjúsági szervezetekről és az oktatásról leváló ifjúságügyről tulajdonképpen a dualizmustól beszélhetünk Magyarországon. 1868-ban adták ki az iskolai önképzőkörök működésének szabályozását, ugyanakkor a diákok iskolán kívüli egyesületekbe történő belépést tiltották. Az ifjúság tényleges egyesületalapítási joga csak a 19–20. század fordulójától volt lehetséges, ekkor kezdeményezték az iskolák melletti ifjúsági egyesületek létrehozását, de ezt végül is csak az egyházi iskolák nem egész 4, az állami iskolák 22%-a teljesítette. Ne

gondoljunk azonban a mai szervezetalapítási szabadságra, a kérelmek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba és a Belügyminisztériumba kerültek jóváhagyásra és engedélyezésre. 1907-től a kultusztárca a tanoncok szerveződéseit is kezdte engedélyezni, ugyanakkor a század elejei ifjúmunkás mozgalmat rendeleti úton igyekeztek betiltani. Miután a tanoncok is szervezkedni kezdtek, az iparos és kereskedőtanoncnak is megtiltották az egyesületi belépést.

1905-ben jelent meg az első, a gyerekek védelmével foglalkozó periodika, a később havonta megjelenő Gyermekvédelmi Lap. (Ez az újság írt elsőként az 1906-ban először és azóta folyamatosan megrendezett gyereknapról.)

A századforduló legjellemzőbb szerveződéstípusai az egyházi szervezések és az ifjúmunkás-mozgalmak, valamint 1910-től a cserkészlet. Összességében az egyesületi élet új mintát szolgáltatott a fiatalok neveléséhez, s bár a felülről történő vezetés és elszigeteltség magában hordozta kudarcát, az egyesületi formájú ifjúságpolitika kilépett az iskolák falai közül.

1905 – Gyermekvédelem című lap

1910 – cserkészmozgalom

Két világháború közt

A nyugatiak azt hiszik, elvehették Szent Magyarországot, hogy mi belenyugszunk, pedig az ország Máriától adatott rendeltetése, hogy partjait a tenger nyaldossa, hogy Isztriától Partiumig magyar legyen a magyar. Nagy-Magyarországot visszaszerezni: ezért a harc, ezt tanuljuk a templomban, az iskolában, készülünk a nagy számonkérésre. Leventék vagyunk, katonák leszünk, s szent hivatásunk visszaszerezni ezt a véráztatta hazát. A hazát, aminek egy része a románok, szerbek, tótok ármánykodása miatt veszett el. Gyakoroljuk a sebkötözést, a harci helyzeteket, megtanulunk verekedni. Igaz a bátyám otthon van, ő a nagy csaták egyikében hagyta ott mindkét lábát, de majd valamelyik nővérem gondoskodik róla. Nekem magasabb feladatom van: meg kell védjem az országot. Csak a zsidók akadályoznak nagy tetteink véghezvitelében...

A világháború után az őszi rózsás forradalom (1918) eufóriája miatt a hatalom kénytelen volt engedélyezni a 13–14 éves iskolaközi szervezetbe való belépését. A tanács hatalom liberalizálta a szervezetalapítás lehetőségét, de az azt követő megtorlás az 1918 előtti állapotokat állította vissza.

revízió és
„kultúrföl-
lény”

cenzúra
– szemléletfor-
málás okán

katolikus
egyesületi élet

1922-től igazgatói engedéllyel lehetséges volt a sport- és ifjúsági szervezetekben való részvétel. Sőt, a húszas években a magyar katonai vezetés is rátalált a fiatalokra: a békeszerződés „fájdalmai” és a revans vágyának reményében test- és fegyvergyakorlatokat szerveztek a fiataloknak.

A revízió (a magyar területek visszavételének) eszméje az egész korszakon végigvonult, a „kultúrfölény kialakítása”, a fajvédelem, a hungarizálás mind-mind e gondolat jegyében született. Az irredentizmus rányomta bélyegét az egész nevelés és oktatáspolitikára és az iskolán kívüli tevékenységre. Majd minden tantárgyat ennek szellemében oktatták, nem véve tudomást a trinaoni békediktátumról. Az órákon a Nagy-Magyarország térképét használták, „Nem! Nem! Soha!” feliratú plakátokkal utalva a megcsonkiott országra. A Mátrában még ma is látható a magasból a szöveg, ugyanis az akkor ilyen alakúra irtott erdőt más fából ültették újjá. A felsőbbrendűnek tartott (kultúrfölény, magyar intelligencia) magyarságnak 1920-tól nem lehetett honvédelmi érdeket, közerkölcsöt, jó ízlést, közrendet sértő filmeket vetítetni. Csak az „irodalmi értékeket” képviselő munkákat engedélyezték, a szemléletformálás okán cenzúrázva a fiatalokhoz eljutó információkat. A vallás nem vált el az államtól, úgy gondolták, hogy az államnak biztosítania kell a vallásos nevelést, mert a „vallásos alattvalók könnyen kormányozhatók, nem lázadoznak”. A kultúrfölény miatt igyekeztek csökkenteni az analfabetizmust, emellett megkezdődött a katonai kiképzés, amelyet összekötöttek az iskolán kívüli művelődéssel, a levente- és egyéb ifjúsági egyesületek létrehozásával és létrehozattatásával.⁵³ Az elméleti foglalkozásokon belül a vallásos és hazafias nevelést, a gyakorlati foglalkozások során a testnevelést és a katonai kiképzést erőltették, nem kis sikerrel. A katolikus egyesületi élet mind az országban, mind Erdélyben virágzott, a KALOT 1940 táján 100 000-es taglétszámmal, 35 000-es népfőiskolai képzésen résztvevővel rendelkezett.

Nemcsak a fiúkat, de a lányokat is alvetették a haza és család szolgálatának. A Magyar Anya feladatait a „hagyományos női erények” szellemében honvédelmi és valláserkölcsi feladatokként értelmezték: testedzés, betegápolás, elsősegély, a hazaszeretet, a háziasszonyi szerep oktatása volt célkeresztben. A Katolikus Lánykörök Szövetsége (KALÁSZ) és társai is a keresztény, családközpontú anyát és feleséget tekintették mintának.

1935-től bevezették a kötelező imádságot, s a magyar formaruhát, mivel a magyar ember „magyaros ruhát visel, magyaros stílusú lakásban lakik, magyar nótát énekel” és az erkölcsi értéke is a magyarságot képviseli. 1939-től a diákoknak kötelező volt a magyar ifjúsági katonai előképzés (leventeség). 1942-től a leventerendelelet szigorítása tovább korlátozta a fiatalok egyesületalapítási jogát, és minden politikai tevékenységet megtiltott. A korszakban a kommunista, szociáldemokrata tevékenységet rendőri zaklatásokkal, tiltásokkal lehetetlenítették el.

leventeképzés

A korszak legjellemzőbb szerveződései az egyre militarizálódó leventemozgalmak voltak. Érdekes unikum, hogy 1921-ben alakul meg a magyar Ifjúsági Vöröskereszt (6–18 éves korúakat tömörítve), amely 1936-ban kezdeményezte az anyák napja ünneppé emelését.

Ifjúsági Vöröskereszt

A második világhéztől a rendszerváltásig

A szocializmus évtizedei

Rákosi elvtárs mosolyogva integet a Felvonulási téren, ahol nyakendős gyerekek kórusban éneklék a Mint a mókus fenn a fánt és éltetik „Rákosi Mátyás elvtárs, pajtás”-t Minden iskolai padsor egy örs, minden osztály egy raj, minden iskola egy úttörőcsapat. Mindenkinék van tisztésgé, akinek nem jut más, ő lesz a nótafa. Pedig a nótafa szótlán, nemrég jelent meg hajnalban egy nagy fekete autó, és az apját azóta nem látta. Bátyja mesélte, hogy a múltkor az egyik osztálytársuk megkérdezte, vajon miért nem lehet nálunk banánt kapni, az igazgatói rovo mellé kizárták az úttörőszövetségből. De a májusi szellő egységbe forraszt, a sok-sok ezer felvonuló valahogy olyan otthonossá tesz, olyan hihetőnek tűnik, hogy pár év múlva felépül a kommunizmus és legyőzzük az imperializmust, és a haza árulói mind lógni fognak...

A világháború után újonnan megszerveződő pártok kiemelt figyelmet fordítottak a fiatalokra. A gombamód szaporodó ifjúsági szervezetek, egyletek, körök és szövetségek (jobb- és baloldaliak egyaránt) rétegszervezetek sok szállal kötődtek a politikumhoz, olyannyira, hogy a szervezetek a pártcsatáro-

zások színterévé váltak. A jelentősebb pártok⁵⁴ mindegyikének ifjúságpolitikájában megmutatkozott az a szándék, hogy átfomálják az ifjú generáció (politikai) gondolkodását, emellett úgy gondolták, hogy amelyik párt megerősödik a fiatalok körében, az képes lesz hatalmon maradni. „Akié az ifjúság, azé a jövő” – tartották. Mindemiatt az ifjúsági szervezetekre való politikai nyomás folyamatosan erősödött, a pártok megkezdtek az ifjúság és szervezeteik kisajátítását.

Az MKP részéről megfogalmazódott az az elképzelés, hogy egy egységes, minden demokratikus szervezetet tömörítő szervezetet kell létrehozni (amely persze az MKP irányítása alatt állt volna), a MADISZ-t. A két baloldali párt háborús ifjúságpolitikája azonban – bár voltak rokon vonásaik – a szociáldemokraták önállóságra, autonómiára való törekvései miatt is eltávolodott egymástól, ezért ez utóbbiak elutasították a kommunistákkal való közös ifjúsági szervezet létrehozását. 1944. október 15-én, a már felszabadult Szegeden megalakult a *Kommunista Ifjúsági Szövetség*, s megalakult a *Magyar Ifjúság Szabadságfrontja* is. Célként a munkás- és diákifjúság élet- és lakáskörülményeinek javítása és a tanonctörvény elfogadtatása, valamint az „antidemokratikus nevelés” felszámolása volt.

A háború végén megpezsdülő ifjúsági élet a szervezetek három típusát alakította ki. A pártifjúsági szervezetekhez,^{55, 56} a rétegszervezetekhez⁵⁷ és az egyházi szervezetekhez⁵⁸ tartozó mintegy félmillió fiatal mintegy a fele volt a teljes korosztályos népességnek (1,2 milliónyi volt a 15–24 év közötti népesség).

Az 1946 elején életre hívott *Magyar Ifjúság Országos Tanácsában* (MIOT) tíz ifjúsági szervezet vett részt, ami példanélküli volt a magyar ifjúságügy történetében.⁵⁹ A MIOT megalakulásával a kommunisták lépést tettek elszigeteltségük megszüntetésére. Bár a MADISZ-t is fenntartották mint „pártoktól független” ifjúsági szervezetet – természetesen kommunista irányítás alatt, de maga a MIOT teljes mértékben átvette a MADISZ szerepét. 1946. elején létrejött a *Baloldali Blokk*, s ezzel együtt a MIOT-on belüli jobboldali szervezeteket az ún. *szalámitaktikával* kezdték el felszámolni: megvádolták a leginkább jobboldali szervezeteket demokráciellenességgel, faszizmussal (párhuzamosan a Független Kisgazdapárt felszámolásával), majd folytatták a jobbközép szervezetekkel. A „reakciós szervezeteket”, a KALOT, KALÁSZ és a Magyar

Cserkészszövetség csoportjait a kommunista belügyminiszter rendeletileg oszlatta fel.

Az ifjúsági szervezeteket 1948-tól egyre inkább a *Magyar Ifjúság Népi Szövetségbe* (MINSZ) való belépésre kényszerítették.

1948 – MINSZ

A magyar gyermekmozgalmak is fokozatosan a kommunista párt befolyása alá kerültek. Az úttörőmozgalmat eszközként felhasználva a cserkészek feltérképezése következett. 1946 nyarán – az úttörők egyik ellenfelét – a Magyar Cserkészszövetséget is feloszlatták, s 1946 őszén erős kommunista vezetés alatt létrehozták a „rendszerkonform” *Magyar Cserkészfiúk Szövetségét*. A cserkészek azonban meglehetősen jól szervezettek voltak, s 1948-ban mikor a cserkészetet beolvastották az úttörőmozgalomba, erős befolyást szereztek az úttörőknél. Mindamellet a Cserkészszövetség megszűnésével a vallási alapon szerveződött cserkészcsapatok egy része elrejtette vagyonát (más szervezet megjelölve tulajdonosként vagy letagadva az).

Persze az úttörőmozgalom nem csak a politika eszköze volt, de maga is létező entitás. Versenyt szerveztek, amelyekben az úttörőcsapatok vállalásokat tettek (pl. bukások számának csökkentése). Tanulási módszerek cseréjével, a lemaradt gyerekek segítségével is foglalkoztak. Más területen az úttörők bekapcsolódhattak kertmozgalomba, ahol pl. kertészkedésben versenyeztek (a szovjet pionírok fásítási akcióinak mintájára).

A szálamitaktikától a gyerekszervezetek befolyásolásán át az egységszervezet létrehozása nem ad hoc módon, hanem a kommunista párt szándékai szerint történt. A Párt – a nagypolitikában leszámolva ellenfeleivel, ami egyben a többi pártifjúsági szervezet megszűnéséhez is vezetett – létrehozta a rétegszervezeteket, amelyekben a parasztfiatalok, a munkásfiatalok, a gyerekek tömörültek (és amelyek képviselték a pártideológiát a szervezetekben). A rétegszervezetek csupán a MINSZ tagozataiként működhettek, szemben a korábbi független szervezetek – MINSZ ernyőszervezet szabadabb koncepciójával. A tagozatok kevés önállósággal rendelkeztek, alapszabályuk, tagkönyvük is közös volt. A MINSZ két és fél évig működött, a Párt iránymutatásai alapján irányította a rétegszervezeteket.

1950-ben megalakult a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) mint egységes ifjúsági szövetség, amely már magába olvasz-

1950 – DISZ

az egységes
szervezetbe
(kényszerít-
ett) tömörített
ifjúság

1956 – újjáala-
kuló ifjúsági
szervezetek

1957 – KISZ

totta valamennyi gyerek és ifjúsági szervezetet (átvéve a MINSZ szerepét). A DISZ céljai között a Szovjetunió és Sztálin iránti hűség, a Párt és Rákosi iránti szeretet, a Párt vezető szerepének tudatosítása; az „internacionalizmus szellemének fokozása”, az imperializmus meggyűlöltetése, a „pacifizmus, vagányság, jampecség, szellemének kiirtása”; természettudományos oktatás kiterjesztése (mellyel az egyház hitre épülő tanításait cáfolják meg); a fiatalság szocializmus építésére való nevelése, munkásosztály vezető szerepének tudatosítása volt.

Ekkorra a kommunista párt ifjúsági téren teljes sikert aratott, elérte célját: sikerült véghezvinni az ifjúság egységes szervezetbe tömörítését. (A központi irányítás alatt álló, életkori rétegződés szerint megoszló, de egységes egészt alkotó szervezetek tömörítése mindenhol a diktatúra sajátja – lásd: Németország, Olaszország, Szovjetunió.)

A marxizmus-leninizmus alapjain a szocializmus építését célul kitűző DISZ 1955-ben létrehozta az '56-os forradalom egyik bölcsőjét. 1956 októberében, a forradalom előszeleként elkezdtek újjáalakulni a világháború utáni ifjúsági szervezetek (pl.: MEFESZ). A forradalom leverése után az egyik fő felelősnek „a jobboldali, revizionista nézetek megtűrése miatt” a DISZ-t kiáltották ki (mindamellet, hogy magát az ifjúságot is politikailag megbízhatatlannak minősítették), és 1957-re újjászervezték, mi több, közvetlen pártirányítás alá helyezték a párt ifjúsági tömegszervezeteként definiált Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséget (KISZ). Addigra az 1956-ban alakult független szervezeteket újra beolvasztották a KISZ-be. 1957-ben kormányhatározat nyilvánította ki, hogy a KISZ az egész magyar ifjúság képviselőjének tekintendő.

A Kádár-éra puha diktatúrája fölfedezte ugyan magának az ifjúságot, de pusztán politikai befolyásának megszilárdulását, annak fenntartását látta benne. Miközben nem kevés, az ifjúság számára kedvező intézkedés született (munkaügyi, egészségügyi, kulturális, szociális kedvezmények), magukat a fiatalokat a rezsim nem hallgatta meg, amolyan felvilágosult abszolutista gondolkodása miatt kegyként osztotta a javakat, s a „gondoskodásért” cserébe elvárta a fiatalok illő betagozódását a társadalomba, a politikai rendszerbe. Valójában nem tudta, mit akarnak, éreznek a fiatalok, de tulajdonképpen nem is nagyon érdekelte. Besorolta életüket a magasabb ren-

dűnek ítélt társadalmi rendszerbe, s ily módon kiskorúsította az ifjúságot.

Az ifjúsági ügyek állami felelőse az Állami Ifjúsági és Sport Hivatal (ÁISH) volt, a kormányzat gyermek- és ifjúsággal összefüggő feladatait pedig az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény foglalta keretbe. A törvény elsősorban magáról az ifjúsági korosztályról szólt, de részletezte a felnövekvő generációk társadalmi szerepvállalásának lehetőségeit, intézményeit – egyértelműen a KISZ-hez és az Úttörőszövetséghez mint az ifjúság egységes politikai-társadalmi szervezeteihez kötve azokat.

A 1960–70-es évek változatlansága után 1981-ben a Budapesti egyetemi főiskolás találkozón (BEFŐT) próba történt egy akkor még sikertelen szövetség (Független Ifjúsági Szövetség – FISZ) megalapítására. 1984-ben az állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikai állásfoglalása strukturáltabb, tagoltabb ifjúságpolitikát képzelt el, s megszüntette az „egy párt – egy ifjúsági és egy gyerekszervezet” elképzelést, módot adva más ifjúsági szerveződések létrehozására – legalábbis elméletben. Így a Vöröskereszt és az Országos Béketanács is legálisan végezhetett már ifjúsági munkát, s tapasztalható volt az erjedési folyamat a Magyar Úttörők Szövetségében is. Egyre-másra jöttek létre a nem padsor alapon szerveződő őrök, a nem osztályokat tömörítő rajok, s a nem iskolai, de akár nem is területi elven létrehozott úttörőcsapatok.

Létrejött a Szakszervezeti Ifjúsági Szövetség, a Magyar Diák-sport Szövetség, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Ifjúsági Tanácsa, amelyek bár egyre jobban feszegették a rendszer kereteit, de azon belül maradtak.

Egyre erősebb lett a világnézeti különbözőségét nyíltan vállaló vallásos bázismozgalom. Gyarapodott az erőszakmentességet gyakorló katonai szolgálatmegtagadók aránya, s a környezetvédelmi mozgalmak is egyre befolyásosabbak lettek. A kollégiumi és klubmozgalom is kinőtte önmagát: a leendő politikai pártok későbbi vezetőit találhatjuk itt.

A rendszerváltást megelőző, egyre szabadabb légkörben a KISZ is folyamatosan veszített legitimitásából, s egyre újabb alternatív mozgalmak, szerveződések jelentek meg.

A plurális ifjúsági struktúra megjelenésével együtt 27 taggal és 30 megfigyelővel 1988-ban megalakult a Magyar Ifjúsá-

Állami Ifjúsági és Sport Hivatal

1971 – ifjúsági törvény

gi Szervezetek Országos Tanácsa, (MISZOT), amely az európai normák szerinti ifjúsági tanács szerepét lett volna hivatott betölteni, s amely kísérlet volt a sok szervezet, a plurális intézményi rendszeren belüli kooperáció és közös érdekképvi-selet megteremtésére. A MISZOT-ot mindvégig egyfajta bizalmatlanság vette körül. A KISZ perifériára szorulástól tartott, az új szervezetek az asszimilációtól és a felügylettől. Ennek ellenére a MISZOT-nak sikerült egyedi pénzügyi kompenzációs struktúrát kialakítani: a tagszervezetek anyagilag is segítették egymást, ha egyik-másikat a hatalom nem kedvelte. A KISZ végül átalakult a Demokratikus Ifjúsági Szövetséggé (DEMISZ), amely hamarosan kiüresedett. Tetemes vagyona kézen-közön eltűnt, maradékát a Nemzeti Gyermekek és Ifjúsági Közalapítványba (akkor még Alapítványba) tették.

Ifjúságügy a rendszerváltás után

A ma utcája nem látható tisztán. Benne van az internet-cafék tucatja, ahol jólszituált fiatalok csevegnek, s benne van a lakótelepek lehetőség nélküli magánya, ahol az egyetlen feloldozást ebből a motoros vagy csavargó bandákhoz való menekülés adja. Benne van a plázák csillogása, ahol a moziból kifelé jövet még jólesőt böfögünk a Cola Lighttól, de már nem tudjuk miről szólt a film, ha szólt is egyáltalán valamiről. Benne vannak a lépcsőházban üldögélő cigarettázó tinédzserek, és benne van néhány szolid sziget, ahol ifjúsági szakemberek segítenek néhány gyereknek és fiatalnak megadni a közös játék élményét, az önmagunk jobb megértésének értékeit, s az egymás elfogadásának nagyságát. Ezen utcaképet a ma csak formálja, a holnap teljesíti be. Rajtunk, rajtatok áll melyik válik uralkodóvá, s melyik enyészik el, vagy válik egészséges kiegészítővé...

Magyarországon egyre szélesebbre bontakoznak az ifjúsági, ifjúságpolitikai intézményrendszer ágai. A '90-es évekre a helyi, spontán intézmény- és szolgáltatás-kezdemények, s a velük időben párhuzamosan, ám szakmailag függetlenül futó kormányzati kampányok voltak jellemzőek.

Több mint 30 éve minden rendszer, minden kormány beszél a fiatalok primer problémáinak megoldásáról – hogy csak a legfőbb három kerüljön említésre: lakás, iskola, munkahely –, de a helyzet kritikus mivolta elismerten nem csökkent. Ezen

problémák megoldására ma sem történnek tendenciózus lépések. A rendszerváltás utáni kormányok már nem terrorizálják az ifjúságot, sokkal inkább harcolnak érte. Ugyanakkor – átesve a ló túloldalára – kivétel nélkül magukra hagyják az ifjúságot: nem reagálnak számos figyelmeztető jelre, megannyi igényt hagynak kielégítetlenül (munkához, lakáshoz jutás stb.) Már régen nem beszélhetünk esélyegyenlőségről, ha történik is valami, az legfeljebb az esélyegyenlőtlenségek minimális csökkentése.

1990–1994

Az ÁISH feladatát 1990-ben a Miniszterelnöki Hivatalon belül először az Ifjúságpolitikai Titkárság, majd a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Titkárság vette át. A kormányzati ifjúsági munka összehangolására és „az ifjúság élethelyzetével, létbiztonságával, képzésével és társadalmi beilleszkedésével kapcsolatos koncepcionális kérdések kialakítására és véleményezésére, ifjúsági célprogramok előkészítésére” a kormány 1990-ben Ifjúságpolitikai Kabinetet létesített. Az Ifjúságpolitikai Kabinet működése rendkívül hektikus volt: először 1992-ben és azt követően is csak ritkán ülésezett, az Antall-kormány működése alatt öt miniszteri rangú vezetője volt.

Az ifjúsági ügyek parlamenti szintű koordinációjáért a ciklus közepén megalapított Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottság volt felelős.

Források és döntési kompetencia nélkül, a kormány mellett működő tanácsadó testületként jött létre a Gyermek és Ifjúsági Kodifikációs és Deregulációs Bizottság. A bizottságban a pártok önkormányzati szakértői és felkért civil szakemberei működtek együtt a gyermek- és ifjúsági munka megfelelő jogi környezetének megteremtése érdekében.

A kormányzat ifjúsági területen elvégzendő feladatait 1991-ben hároméves intézkedési programban fogalmazta meg. A programot a civil szervezetek a kormányülés napján kapták kézbe véleményezésre. Annyi utólag is megállapítható, hogy a feladatokhoz nem rendeltek forrást (a költségvetési törvényben sem), a felelősök nem rendelkeztek hatáskörrel, a feladatok rendszertelenek voltak (nincs struktúra, prioritások, időszerűség), a programpontok nem hordozták a valós cselekvés kötelezettségét. 1992 végére a 45 feladathból 8 teljesen,

1990 – Ifjúságpolitikai Kabinet

Gyermek és Ifjúsági Kodifikációs és Deregulációs Bizottság

1991 – a hároméves intézkedési program

11 részben teljesült (30%-os készültség), sőt később a feladatok teljesülésének ellenőrzése is elmaradt. Az intézkedési program korrekcióját a nyilvánosságra hozataltól azonnal és folyamatosan kérték a civil szervezetek, minden hatás nélkül. A kormány munkáját mi sem jellemezte jobban, mint a saját intézkedési programjáról alkotott értékelés, miszerint „a tervezet megvalósítása lehetetlenné vált, az anyag elvesztette érvényességét” (1993-as parlamenti ifjúságpolitikai vitanap).

„A Koordinációs Titkárság *beavatkozó* módon lépett fel az ifjúsági szervezetek szférájában, irányító szerepet akart betölteni mind a kormányzati, mind a nem-kormányzati területen. Az ifjúsági szervezeteknek egy csúcsminisztériumként öndefiniált, működésképtelen...Kabinettel kellett együttműködniük.”

A MISZOT-ba tömörülő civil nonprofit ifjúsági szervezetek többször is kezdeményezték a háromoldalú (kormány, korosztály és szakmai szervezetek) Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács létrehozását. A szervezetek 1991 őszére civil tárgyalócsoport állítottak fel az érdekegyeztető tanács létrehozására. A kezdeményezésre való válaszként a kormányzat, illetve a Koordinációs Titkárság politikai államtitkára létrehozta az Információs Fórumot, ahol a kormány – érdemi vita és párbeszéd nélkül – egy-egy ifjúságot érintő problémáról adott tájékoztatást.

Bár az apparátus későbbi elbasásodása miatt 1991 februárjában négy szervezet új együttműködést kezdeményezett, a MISZOT első három évében nem egy szervezet számára jelentette a legitimitást, elismertséget. 1992-ben a kormányközei szervezetek kilépve a MISZOT-ból, létrehozták a Nemzeti Ifjúsági Tanácsot (NIT). Az egyre kevésbé működőképes MISZOT 1993. július 2-án oszlott föl, jogutódja a Magyar Gyermekek és Ifjúsági Tanács (MAGYIT) lett. A NIT tagjainak nagy része hozta létre 1994-ben az Országos Gyermekek és Ifjúsági Parlamentet (OGYIP), az ernyőszervezethez MAGYIT-tag gyakorlatilag nem csatlakozott, ezzel hosszú időre kétpólusúvá vált a magyar ifjúsági közélet.

Bár a MISZOT nem volt nevesítve egyetlen, az intézményrendszerrel foglalkozó jogszabályban, illetve kormányhatározatban sem, vélhetőleg az intézményrendszerbeli képviselőket a kormány és a MISZOT közti háttéralkuk alapozták meg.

Az ifjúsági intézményrendszer alkotóelemei a Központi Ifjúsági Alap (KIA) és a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alapítvány (NGYIA) voltak. Az Alapot a Németh-kormány 1988-ban hozta létre „az állami ifjúságpolitikai feladatok ellátásának pénzügyi segítésére, az ifjúsági célú költségvetési források és egyéb pénzeszközök ösztönző kiegészítésére”. A pályázatok értékelési és elbírálási folyamatába civil szakértőket vontak be, a támogatásokról való döntéseket a kabinet hozta meg. Az ifjúság számára is nyitott más alapok nagy részét a szakminisztériumok kezelték, amelyek elkülönülten, összehangolatlanul működtek (pl.: Szerencsejáték Alap – 1993-tól Országos Játék Alap –, Szakképzési Alap, Foglalkoztatási Alap, Turisztikai Alap). A Koordinációs Titkárság szervezeti felkérése alapján nem rendszeresen működő szakbizottságaiban civil szakértők ugyan szerepeltek, de döntési jogosultsága a Kabinetnek volt. A KIA irattára, amely a Miniszterelnöki Hivatalban két szoba volt, 1994-ben, közvetlenül a választások után leégett.

A kormány 1990-ben a Demokratikus Ifjúsági Szövetség és a Magyar Úttörők Szövetsége kezelésében, illetve tulajdonában lévő és a szervezetek által a kormánynak felajánlott ingatlanok közcélú hasznosítása érdekében létrehozta a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alapítványt (NGYIA). Az Alapítvány – az ingatlan- és az ahhoz tartozó ingóvagyon mellett – a játék- és pénznyerő automaták adózott nyereségének 50%-ával (mintegy 65 millió Ft), a Talent Kft-ben és a Charta Kft-ben levő üzletrésszel és az éves Idegenforgalmi Alap 5%-ával gazdálkodott.⁶⁰ Az Alapítványnál az alapító vagyon tényleges felmérése nem történt meg. 1990-ben az NGYIA értékmegjelölés nélkül 60 ingatlant tulajdonolt. 1992-ig számos ingatlan az időközben megalakított megyei gyermek és ifjúsági közalapítványok tulajdonába került, ezt követően az NGYIA 28 ingatlannal rendelkezett (ugyancsak értékmegjelölés nélkül).

A rendkívül gyorsan szaporodó ifjúsági egyesületek mellett speciális gyermek- és ifjúsági érdekképviseleti formaként jelentek meg a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok. A helyben lakó gyermekek és fiatalok teljes köréből, titkos módon választott testületek jellemzően kistelepüléseken kezdték meg működésüket. Megalakításuk célja az volt, hogy a település felnőtt képviselő-testületével szoros együttműkö-

désben képviseljük választóik érdekeit, és szervezzék a korosztályi és a korosztályok közötti kapcsolatokat.

A lauritzeni modellt értelmezve ez a kormány az ifjúságot gyermeki rangban kezelte félve a fiatalok reakcióitól; folyamatos információt igényelve arról, hogy „azok” mit terveznek legközelebb.

1994–1998

A kormányváltást követően az ifjúsági ügyeket a Művelődési és Köznevelési Minisztérium vette át, amelynek keretén belül megalakult az Ifjúsági főosztály. A kormány megalakulása után alig fél évvel, a főosztálytól függetlenül, 1994 végén – „annak érdekében, hogy a kormányzati tevékenység minden elemében érvényesüljenek a gyermek és ifjúsági korosztályok érdekei” – létrejött a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Tanács. A Tanács elnöke a miniszterelnök, titkára az 1994 decemberében kinevezett címzetes államtitkár lett.

1994 – GYIKT

osztott fel-
ügyelet az
MKM és a
MeH között

Az ifjúsági ügy felügyelete a Művelődési és Köznevelési Minisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal között megosztott. A minisztérium a Koordinációs Tanács megalakulását követően folyamatosan átadta a kompetenciát (kizárólag a Zánkai Gyermeküdülő Centrum felügyelete és a diákjogok ügye maradt az MKM-nél) és szervezeti struktúrájában is változások mentek végbe: az 1994-ben alakult Ifjúsági Főosztályból előbb osztály, majd Diákügyi Iroda lett.

1995 – Mobi-
lítás Ifjúsági
Szolgálat

1995-ben a művelődési és köznevelési miniszter megalapította – az Európai Unió „Fiatalok Európáért” Program nemzeti irodájaként – a Mobilitás Ifjúsági Szolgálatot. Az ifjúsági szolgálat feladata az európai uniós program pályázatainak meghirdetése és kezelése, illetve az azokkal összefüggő képzési és fejlesztési programok szervezése és lebonyolítása volt. A szervezet mellett – öt kormányzati és négy civil taggal – Tanácsadó Testület működött, ami közreműködött a támogatások prioritásainak megfogalmazásában és a pályázatok nyerteseinek kiválasztásában.

1995 – GYIA,
NGYIK

A Gyermek- és Ifjúsági Alapról, valamint a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítványról szóló 1995. évi LXIV. törvénnyel a kormány megalapította a Gyermek- és Ifjúsági Alapot (GYIA), ami átvette a Központi Ifjúsági Alap szerepét. A

GYIA által kiírt pályázatokkal összefüggő döntéseket a nyolc kormányzati, két önkormányzati és hat civil képviselőből álló Tanács hozta meg.

A fent említett törvénnyel a kormány módosította a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány alapító okiratát, és létrehozta a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítványt (NGYIK). A Közalapítvány élére tizenegy tagú kuratóriumot nevezett ki, amelynek öt tagját a kormány, hat tagját civil szervezetek delegálták. A törvény elrendelte, hogy a kormány „intézkedjen annak érdekében, hogy elkészüljön a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyonról szóló elszámolás, illetve az alapítvány vagyoni helyzetéről szóló jelentés”. A felmért 26 ingatlan csaknem 2,5 milliárd Ft értéket képviselt. 1998-ban a kuratórium az ingatlanok jelentős részét – jövedelemtermelés céljából – a Talent Szervező Kft-be apportálta. Az ingatlanok többsége 1998 és 1999 során – nagyarányú veszteség mellett – értékesítésre került.

A kormány 1996-ban – a Zánkai Gyermeküdülő Centrum jogutódjaként, „gyermek- és ifjúsági, oktatási, közművelődési, kulturális, sport közhasznú feladatok ellátására” – létrehozta a Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaságot. „A közhasznú társaság működésével kapcsolatos egyes tulajdonosi jogok gyakorlásában, az e célra létrehozott tanácsadó testület útján” közreműködtek „az országos gyermek-, diák- és ifjúsági szervezetek, valamint az e korosztályokat segítő országos szervezetek” és „a helyi önkormányzatok országos érdekképviselői szervei” képviselői.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium és az Európa Tanács által aláírt „Székhely Egyezmény” keretében 1995-ben megalakult a Budapesti Európai Ifjúsági Központ. Az intézmény az Európa Tanács közép- és kelet-európai ifjúsági bázisintézményeként működik. Alapvető feladata – együttműködve a strasbourgi székhelyű társintézményével – hogy színteret biztosítson az európai ifjúsági civil, illetve kormányzati szervezetek és együttműködések képzéseikhez, szakmai, szervezeti tanácskozásaikhoz.

1994 szeptemberében az ifjúsági civil nonprofit szervezetek újból kezdeményezték az érdekegyeztető tanács megalakítását és javaslatot tettek annak működési módjára. 1995.

1996 – Zánkai
Kht.

1995 – Buda-
pesti Európai
Ifjúsági Köz-
pont

január 12-én a kezdeményezők és a kormány között létrejött a megállapodás. Január 23-án a kormány és számos korosztályi, illetve támogató (szakmai) szervezet megállapodott a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács ügyrendjében.

A gyermek- és ifjúsági érdekegyeztetéssel kapcsolatos feladatokról szóló 2349/1995. (XI.16.) kormányhatározat kimondta: „A gyermek- és ifjúsági korosztályokat közvetlenül érintő jogszabály, illetve kormányhatározat előkészítésének megkezdéséről és ütemezéséről a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács (a továbbiakban: GYIÉT) Titkárságát tájékoztatni kell. A jogszabálytervezetek előkészítése során az előkészítőnek a GYIÉT Titkárságával egyeztetve gondoskodnia kell arról, hogy a GYIÉT véleménye a döntéshozatalnál figyelembe vehető legyen. A kormány-előterjesztésekben tájékoztatást kell nyújtani a GYIÉT állásfoglalásáról. Amennyiben a GYIÉT nemkormányzati résztvevői az előterjesztéstől érdemben eltérő álláspontot képviselnek, úgy az állásfoglalást annak indoklásával és az előterjesztő véleményével együtt ismertetni kell.”

A Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács – a munka világában működő érdekegyeztető mechanizmushoz hasonlóan – háromoldalú rendszerben működött:

- Kormányzati Tárgyalócsoporthoz, amely a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Tanács mint kormányzati intézmény véleményét volt hivatott tolmácsolni;
- Korosztályi Tárgyalócsoporthoz, amely az ifjúsági és gyermek-szervezeteket képviselte;
- Támogatói Tárgyalócsoporthoz, amely a gyermek- és ifjúsági korosztályokért dolgozó támogató (szakmai) szervezetek véleményét képviselte a Tanácsban.

Az Országgyűlés 1995-ben határozatot fogadott el, amelyben kimondta: az „Országgyűlés felkéri a kormányt, hogy 1996. március 31-ig, majd azt követően minden év szeptember 15-ig terjesszen elő jelentést a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról és az ezzel összefüggésben megtett kormányzati intézkedésekről”. Ezt követően az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szerv minden évben elkészíti, majd az Országgyűlés elé terjeszti a Jelentést.

A települési ifjúsági részvétel fejlődésére áttételesen nagy hatással volt a Művelődési és Köznevelési Minisztérium ál-

tal előterjesztett törvénymódosítás, ami megteremtette az általános- és középiskolai diákönkormányzatok működésének jogszabályi kereteit. A megalakult, illetve megerősödött szervezetek közül jó néhány – helyi szintű együttműködésük eredményeként – alakított települési diákönkormányzatot.

Az intézményrendszernek gyakorlatilag két vagyonekező típusú szervezet volt ekkor tagja (NGYIKA, ZÁNKA), amelyek szervezetiileg is önállóak, és ugyancsak önálló irányító testülettel rendelkeztek, de nem volt közvetlen forrásbővítő funkciójuk; és két forrásteremtő szervezet van (GYIAP, Mobilitás), amelyek azonban – bár civilesített döntéshozattal rendelkező – költségvetési szervek, így azok felügyeletét is az állam látta el. Ebből akár azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az állam a közvetlen forrásbővítési lehetőséggel rendelkező intézmények kezét azért nem merte elengedni.

Az intézményrendszer léte és fejlettsége nem feltétlenül állt összhangban az ifjúsági szervezetek fejlettségével, és semmiképp nem biztosította azok rendszerszintű túlélését. Az intézményrendszer ekkor jóval fejlettebbnek tűnt, mint amire az országos ifjúsági szervezetek „jogosan formálhattak igényt”, de feltehetőleg egy szerencsés öngerjesztő folyamat részesei lehettünk, hiszen jól látszik (akár a hatalmi harcól, de a forrásokért való küzdelemből is), hogy a struktúra alapnyaira is generáló hatással volt a civilesítés. (Hasonlóképpen, mint ahogy a demokrácia kimondása is efelé tolhatja a demokratikus igényű, de még nem demokratikus országokat.)

1998-ra ugyanakkor az információhoz való hozzájutás lehetősége, a hatalom, a pozíció iránti harc egyre jobban kiütközött a GYIÉT nemkormányzati, elsősorban korosztályi oldalán. Emellett a konzervatív ifjúsági szervezetek jó része azonnal kilépett a GYIÉT-ből, ahogy az 1998-as ellenzéki győzelem bizonyossá vált.

A lauritzeni klasszifikáció szerint a Horn-adminisztráció ifjúságpolitikáját leginkább az állam bácsi kormány elméleti leírás jellemzi, ahol a kormány hivatalánál fogva jótékonykodik. „Ez a szerep alapvetően a nagy tanító szerepe; a fiataloknak tér kell a fejlődéshez, bátorítani kell őket és néha büntetni is. A kapcsolat kormány és a civil szervezetek között aszimmetrikus, a hierarchia működik és azt meg kell tartani.” (Lauritzen, 1993)

A rendszerváltást követő közel tíz esztendő alatt a kormányzati ifjúságpolitika mindig centrális és kormányzati

kormányzati
értelemben
instabik intéz-
mények

értelemben instabil intézményeket teremtett. A centralitásra vonatkozó állításokat támasztja alá a kizárólag központi kezdeményezésekre és mechanizmusra építkező pályázatok rendszere, az azokhoz kapcsolódó források központosított-sága. Az esetlegességet mutatja, hogy a kormányzati ifjúságpolitikának rövid időközönként változott az intézményi, államigazgatási háttere, kerete. Az ifjúsági ügyek kezelése a Miniszterelnöki Hivatal és a kultusztárca között vándorolt, oda-vissza. A jelenséggel együtt járt és fokozta annak hatását, hogy gyakran változott az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szereplő személye, a kompetencia szintje és a terület súlya, jelentősége a kormányzaton belül.

Az időszakban a települési önkormányzatok szintjén nem alakulhattak ki az ifjúságpolitika, ifjúsági, ifjúságsegítői munka szervezeti-, intézményi és személyi keretei, hiszen:

- A központi államigazgatási intézmények bizonytalanok;
- a törvényi kellékek és a személyzeti szükségletek szakmai sztenderdjei hiányosak;
- a költségvetési feltételek pedig esetlegesek és bizonytalanok voltak.

1998–2002

A választásokat követő kormányzati átalakítás következtében az ifjúsági ügyek felelőssége a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának felelősségi körébe került. Az államtitkár feladata volt – többek között – az 1999 elején megalakult Ifjúsági és Sportminisztérium felállításának koordinálása is. A minisztérium létrehozásával az Orbán-kormány megteremtette az ifjúsági ügyek intézményesülésének alapjait.

Az Országgyűlés 1998-ban létrehozta az Ifjúsági és Sportbizottságot, a parlament kezdeményező, javaslattevő, véleményező szerveként, amely ellátja – többek között – a gyermek- és ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos kormányzati munka ellenőrzését.

A minisztérium a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről szóló 2/1999. (IX. 24.) ISM rendelettel – a Gyermek- és Ifjúsági Alap jogutódjaként – létrehozta a Gyermek- és Ifjúsági Alapprogramot (GYIA). A rendelet kimondta, hogy az „Ifjúsági és Sportminisztérium

1999 – ISM

2/1999. ISM
rendelet

szakmai-fejlesztési, szolgáltatási és támogatási rendszert hoz létre, amely a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram, a Regionális Ifjúsági Tanácsok, valamint a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat és a Regionális Ifjúsági Irodák összehangolt működésén keresztül valósítja meg a kormány ifjúságpolitikai célkitűzéseit”.

Az Alapprogram forrásfelhasználásának kereteit a GYIA Tanács határozza meg úgy, hogy az Alapprogram forrásainak legfeljebb 70%-át a regionális ifjúsági tanácsok kompetenciájába utalja, de nem ad a Regionális Ifjúsági Tanácsoknak (RIT) döntési jogot. A RIT-ek döntési kompetenciájának hiányában a regionalitás megvalósítása finoman szólva is megkérdőjelezhető; a támogatást nem sikerült megreformálni; s nemhogy nem újult meg az érdekegyeztető rendszer, hanem gyakorlatilag megszűnt. Előrelépés a Horn-kormány alatt alig érvényesülő nyilvánossági kontroll, amely szerint az Alapprogramból támogatottak nevét, programját és az összeget nyilvánosságra kell hozni.

Az minisztérium létrejöttével a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat felügyeleti joga az ifjúsági és sportminiszter hatáskörébe került. Az ifjúsági és sportminiszter módosította az intézmény alapító okiratát: nevét Mobilitásra változtatta és jelentősen kiszélesítette feladatait: a minisztérium ifjúsági, sport és kábítószerügyi koordinációs tevékenysége mentén kutatási, módszertani tevékenységet kezdett végezni, illetve fejlesztési és szolgáltatási feladatokat is kapott. Az Európai Unió Fiatalok Európáért Programjának (2000-től: *Ifjúság 2000–2006 Program*) nemzeti irodája is itt működött tovább; a pályázatok programozási és kiválasztási folyamatában résztvevő Tanácsadó Testület – Nemzetközi Programok Tanácsa néven – átalakult.

A Mobilitás a régiókban ellátandó fejlesztési és szolgáltatási feladatait az 1999 és 2001 között felállított regionális ifjúsági szolgáltató irodákon keresztül látja el. Az irodák létrehozatalával az ifjúsági ügyekben elsőként kezdődött meg a regionális alapokon álló intézményrendszer kialakítása, amelynek alapvető feladata azon szolgáltatások biztosítása, amelyek a térségi, a települési önkormányzatok és intézményeik, valamint a civil nonprofit szervezetek munkáját segítik, biztosítják számukra a szakmai fejlődéshez, fejlesztéshez szükséges információs és képzési szolgáltatásokat, a kapcsolatokat és az együttműködés feltételeit.

a régiós rendszer kialakítása

Mobilitás

RISZI

A Budapesti Európai Ifjúsági Központon belül kezdte meg működését a Mobilitás Információs Szolgálat (MISZ). Kiemelt feladata a minisztérium és háttérintézményeinek tevékenységéről való információk gyűjtése és a célcsoportokkal való megismertetése. Működése során jelentős mértékben hozzájárul az európai ifjúsági központok szakmai, módszertani bázisként való működéséhez.

A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (NIKI) a Mobilitás keretein belül jött létre abból a célból, hogy tudományos alapot teremtsen a tárca ifjúsági területen ellátandó feladataihoz, kutatói tevékenysége révén segítse elő az ifjúsági intézményrendszer egészére vonatkozó stratégiai tervezést és fejlesztést, valamint a kormányzat és intézményeinek ifjúságpolitikai döntés-előkészítését. Kapcsolatot alakít ki a hazai kutatóműhelyekkel, felsőoktatási intézményekkel, minisztériumokkal, könyvtárakkal, piackutató cégekkel – hozzájárulva a tudományterületen folyó szakmai munka szervezéséhez, és a jelentősebb magyarországi ifjúságkutatások szervezésének keretében a kutatóműhelyek szakmai együttműködésének elősegítéséhez – és kidolgozza a közös projektek koncepcióját. Az Intézet koordinálásában készült el – a sok éves hiányt pótló – nagymintás ifjúságkutatás (*Ifjúság 2000*) és a határon túli fiatalok körében elvégzett *Mozaik 2001* kutatási program.

A Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány tevékenységében jelentős változás nem történt. A Kuratórium szerkezetét azonban a kormány átalakította: a testület három tagját az alapító kéri fel, négy tagját „az országos gyermek-, diák-, valamint ifjúsági szervezetek képviselői” jelölik. További változás, hogy a Kuratórium mellett Tanácsadó Testület kezdte meg működését.

A Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaság felügyelete átkerült a minisztériumhoz. Az 1999 májusában lejárt tanácsadó testületi mandátumokat a minisztérium nem újította meg.

A kormány a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács munkájában 1998-tól nem vett részt. A minisztérium tizenhat ifjúsági (korosztályi és szakmai) szervezettel együttműködve alakította ki társadalmi párbeszédrendszerét.⁶¹ A szervezetekkel 2000 és 2002 között a minisztérium évenként megújított együttműködési megállapodásokat kötött, amelyek keretében támogatásban részesítette a szervezeteket, másrészt

– negyedéves periódusban – konzultációt folytatott velük. A stratégiai és kiemelt partnerek véleményezhették az ifjúságot érintő jogszabályok tervezetét, és önálló javaslatokat nyújthattak be az ifjúsági kormányzat felé.

Az Ifjúsági és Sportminisztérium, az Oktatási Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Határon Túli Magyarok Hivatala kezdeményezésére és támogatásával, tárcaközi együttműködés keretében létre jött az *Agora Kárpát-medencei Információs és Szolgáltató Irodahálózat*. A hálózat alapvető célkitűzéseként az alapítók „a határokon kívül élő magyar fiatalok Magyarországgal való kapcsolatainak minél szélesebb körű ápolását” határozták meg. A program megvalósításával az alapítók a Márton Áron Szakkollégiumért Alapítványt bízták meg. A Metszéspont Iroda – a határon túli magyar ifjúsági szervezetek irodája – 1997-ben kezdte meg működését a romániai Magyar Ifjúsági Tanács kezdeményezésére. Az Iroda feladata a határon túli magyarok lakta régiókban létrejött ifjúsági szervezetek és a térség magyar fiataljainak érdekképviselése és közösségi életének szervezése, identitásmegőrző, művelődési- és szabadidős programok szervezése, továbbtanulási és szakmai programok, valamint ifjúsági csereprogramok megvalósítása.

Agora

A Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK) 1999. november 27-én tartotta alakuló ülését, aminek összehívásában az Ifjúsági és Sportminisztérium kezdeményező szerepet vállalt. A testület a magyarországi és határon túli ifjúsági szervezeteknek teremt állandó, a párbeszédre alkalmas fórumot. Létrehozásának célja az volt, hogy az ifjúsági, illetve a szektorközi együttműködés területén támogassa a lehető legszélesebb körű kapcsolatfelvételt és a hosszú távú együttműködés feltételeinek megteremtését.

MIK

A MIK munkájában a kilenc határon túli régióból (*Felvidék, Erdély, Csángóföld, Kárpátalja, Vajdaság, Muravidék, Horvátország, Burgenland, Nyugati régió*) vesznek részt ifjúsági-, cserkész-, egyházi-, diák- és hallgatói szervezetek, ugyanakkor tevékenységét azon magyar közigazgatási intézmények segítik, amelyek kapcsolatban állnak a határon túli magyarsággal.

A MIK évente legalább két alkalommal, a gyermek-, ifjúsági és sportminiszter meghívására ül össze, napirenden általános politikai témák, valamint olyan konkrét felvetések szerepelnek, amelyek a határon túli magyar fiatalok problémáinak

megoldásával kapcsolatosak. Az ülések között az operatív feladatokat az évente legalább négy alkalommal összeülő MIK Állandó Bizottsága (ÁB) látja el. A MIK ÁB szerepet kapott a minisztérium által, a határon túli ifjúsági szervezetek támogatására kiírt pályázatok megfogalmazásában és elbírálásában is.

Az önkormányzatok gyermek- és ifjúsági feladatainak kiegészítő támogatására szolgáló pályázati forrás szakmai felügyelete a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Titkárságtól az ISM-hez került. A forráselosztás átláthatóságának biztosítása érdekében létrejött az ISM-BM-PM Tárcaközi Bizottság.

Az ifjúságsegítő szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 7/2002. (V. 25.) ISM-OM együttes rendelet megjelenésével megkezdődhetett az ifjúságsegítő szakemberek felsőfokú szakképzését szolgáló programok kidolgozása.⁶²

Nagyszabású társadalmi vita és kampány keretében a tárca 2000-ben megkezdte az „ifjúsági törvény” megalkotását. A törvénytervezet egyrészt keretbe foglalta a fent ismertetett állami és önkormányzati intézményrendszert, önállósítani kívánta a regionális ifjúsági struktúrát, szabályozni kívánta az egységes országos civil képviselőt, szolt az ifjúsági normativa bevezetéséről, a játszótér-fejlesztési programról és egyes korosztályi kedvezményekről. A törvény tervezetét a kormány elfogadta ugyan, de végül nem nyújtották be az Országgyűlés részére.

A Lauritzen által leírt ifjúsághoz való kormányzati megközelítés és hozzáállás modellek közül az Orbán-kormány ifjúságpolitikája a beavatkozó kormány modellje. A kormány égető problémákba avatkozik be, látványos sikereket vár, s a nagyobb költségvetést vetíti előre.

2002–2006

2006 – GYISM

A kormányváltást követően a tárca Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium néven folytatta munkáját.

A minisztérium a 2003. évben nem újította meg a tizenhat ifjúsági (korosztályi és szakmai) szervezettel 2000–2002 között évenként megkötött együttműködési megállapodásait és támogatási szerződéseit.

2004-ben a minisztérium átalakította az önkormányzatokat támogató pályázati rendszerét: az eddig külön kategóriák keretében megvalósítható pályázati célokat egységesítette. Ugyanakkor nem sikerült egységes és átlátható elvek mentén újjászervezni a pályázati rendszert – A Gyermek és Ifjúsági Alapprogram működésében nem történtek változások –, pusztán egy felemásan működő internetes pályázati rendszer került bevezetésre.

A Mobilitás Alapító Okiratának 2004-es módosításával az önálló Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megszűnt, és létrejött az Ifjúságkutató Iroda. Az Iroda megkezdte az Ifjúság 2004 nagymintás ifjúságkutatás előkészítésének munkálatait.

A Metszéspont Iroda működésének felügyeletét 2002-től a Mobilitás látta el. 2004-től a tárca az Iroda és az Agora Kárpát-medencei Információs és Szolgáltató Irodahálózat Programtanácsának szerepét a Márton Áron Szakkollégiumért Alapítványra bízta.

2005-ben a ciklus során immár a harmadik miniszter kinevezésére került sor, a tárca beolvadt az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumba. Ismét csak hosszas előkészítés után, de nem sikerült elfogadtatni a Parlamenttel az ifjúsági törvényt, s így megint nem történt előrelépés a rendszeres és garantált civil-kormányzati párbeszéd terén.

2004 –
ICsSzEM

Irodalom

Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: A kormányzati, önkormányzati és civil ifjúsági intézményrendszer alakulása 1988-tól napjainkig. *Új Ifjúsági Szemle*, 2004/3.

Csikós István–Tóth András: *Mit kell tudni a magyar ifjúsági mozgalmakról?* Budapest: Kossuth, 1986.

Gelencsér Mónika: A Gyermekek évszázadának küszöbén. *Új Ifjúsági Szemle*, 2004/4.

Gyermek és ifjúsági szervezetek az ezredfordulón. Zánka: konferenciakiadvány, 1997.

Joó Adrienn: Nemzetnevelés a Nemzetnevelésben. *Új Ifjúsági Szemle*, 2006/3.

Komássy Ákos–Kucsra Tamás Gergely: 13 év. *Új Ifjúsági Szemle*, 2003/1.

Lauritzen, Peter: *Ifjúságpolitikai struktúrák Európában*. Potsdam, 1993. március 30.

Mátyási Sándor–Szabó Andrea–Madár Csaba–Vajda Erzsébet: *Az ifjúságpolitika esélye arag az ifjúsági szervezetek helyzete a rendszerváltás után*. Budapest: BME Szociológia Tanszék, 1995.

Nagy Ádám: Civil a pályán? – Az ifjúsági intézményrendszer struktúrái a rendszer-váltás után: a civil részvétel. *Politikatudományi Szemle*, 2000/1–2.

P. Miklós Tamás: Ifjúsági szerveződések évszázada! (Gyermek és ifjúsági szervezetek a 19–20. századi Magyarországon) 1945–50. *Új Ifjúsági Szemle*, 2006/3.

Feladatok

1. Vázolja fel a dualizmus korszaknak ifjúsági életét!
2. Vázolja fel a két világháború közötti ifjúságügyet!
3. Vázolja fel a szocializmus időszakának ifjúságügyét!
4. Írja le az Antall–Boross-kormány időszakának ifjúság-
ügyét!
5. Írja le a Horn-kormány időszakának ifjúságügyét!
6. Írja le az Orbán-kormány időszakának ifjúságügyét!
7. Írja le a Medgyessy–Gyurcsány-kormány időszakának if-
júságügyét!

Jegyzetek

- 53 Cserkészlet, Szívgyárda, Katolikus Agrárfifjúsági Legényegyletek Or-
szágos Testülete – KALOT, dalos egyesületek.
- 54 Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kis-
gazdapárt, illetve a Nemzeti Parasztpárt.
- 55 MADISZ, SZIM, FISZ, PDI, NISZ.
- 56 FISZ: Független Ifjúsági Szövetség, az FKGP ifjúsági szervezete.
MADISZ: Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség.
SZIM: SZIM–Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom, a Szociálde-
mokrata Párt ifjúsági szervezete.
PDI: Polgári Demokratikus Ifjúság.
NISZ: A Nemzeti Parasztpárt ifjúsági szervezete a Népi Ifjúság Szö-
vetség.
- 57 SZIT, Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (ME-
FESZ), Magyar Cserkészszövetség.
- 58 KALOT, KALÁSZ, KIE, SDG.
- 59 MADISZ, SZIM, SZIT, NISZ, FISZ, PDI, MEFESZ, Magyar Cserkész-
szövetség, KALOT és a KIE.
- 60 Az Alapítvány 1992-től sem a játékautomaták adózott nyereségének
50%-át, sem az éves Idegenforgalmi Alap 5%-át nem kapja.

- 61 A tárca stratégiai partnere lett az Országos Gyermekek és Ifjúsági Parlament, a Magyar Gyermekek és Ifjúsági Tanács és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája. Kiemelt partnerként tekintett a minisztérium a Nagycsaládosok Országos Egyesületére, a történelmi egyházak, illetve a zsidó felekezet ifjúsági képviselőit, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségére, a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetségére, a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségére, az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetségére, a Civil Műhely – Student Service Egyesületre, az Ifjú Vesebetegek, Transzplantáltak és Barátaik Egyesületére, a Magyarországi Kisebbségek Ifjúsági Fórumára és a Felsőoktatási Diákszervezetek Egyesületére.
- 62 2004-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző-képző Főiskolai Karán, a Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Karán, a Nyíregyházi Főiskola Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Karán és a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetében hirdettek felsőfokú ifjúságsegítő szakképzési programot.

11. VÁLTOZÓ IFJÚSÁG AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN

A következő fejezetben az ifjúság és az információs társadalom metszetével foglalkozunk, arra a kérdésre keressük a választ, hogy milyen szempontból tekinthetők a fiatalok a különleges helyzetűnek, miért mondják róluk, hogy az információs társadalom változásai győztesekké teszi őket. A fejezet ismerteti azokat a jelenségeket, amelyek mentén az információs társadalomba beleszületett generációk gyökeresen különböznek az idősebbektől. Külön foglalkozunk az információs írástudás szerepével, a tanuláshoz való viszonytal, valamint a kultúra változásaival. Bemutatjuk az ifjúság azon közösségeit (és azok jellemzőit), amelyek a virtuális térben szerveződnek, végezetül az információs fejlődésben rejlő kihívásokkal, vélt vagy valós veszélyekkel foglalkozunk.

A társadalmi környezet

Az információs társadalom kulturális, mentális, gazdasági átalakulása az ifjúságot sem hagyja érintetlenül. Sőt, bizonyos értelemben az ifjúság ebben a folyamatban nem a felnőtteknek kiszolgáltatott, passzív szenvedő fél, hanem aktív résztvevő, irányító és nyertes generáció. Szinte lehetetlen az információ-kommunikációs eszközök fejlődését percről-percre követni, mind a szakirodalomban, mind a szaksajtóban világmegváltó ötletek, forradalmak törnek ki és tűnnek el viszonylag rövid idő alatt. Az igazi forradalomnak azonban ez csak a felszíne: az információs társadalom változása a fejekben zajlik, kulcsfontjai az individualizáció, a hálózatosodás és az információs írástudás. A következő fejezetben ezen kulcsfontok mentén igyekszünk megérteni az ifjúságot érintő változásokat.

Ahol az „információs forradalom” gyűjtőfogalmával megnevezett komplex gazdasági-technológiai változásegyüttes megkezdte átalakítani a társadalmak és kultúrák hagyományos szerkezetét, ott a fiatal korosztályok sajátos, „kettős kötésbe” kerültek. Korai adaptálókként, vagy az új technológiákat alkalmazó, sőt fejlesztő pionírokként, a digitális írástudás

indivi-
dualizáció,
hálózatosodás,
információs
írástudás

magabiztos hordozóiként a változások egyértelmű „nyertesivé” váltak. Azok a készségek és jártasságok, amelyekkel a ma fiatalja a szocializáció kulcsperiódusaiban otthonosan használt infokommunikációs környezet folytán kikerül a munkaerőpiacra, az idősebb korosztályokkal szemben egyértelmű versenyelőnyt biztosít számára.

A számban és összetettségben gyarapodó ismeretek megszerzéséhez vezető úton egyre kevesebb direkt közvetítést, illetve vezetést igényelnek, és felértékelődött a szerepük a munkamegosztásban is, a társadalom által igényelt ismeretek egyre alacsonyabb életkorban történő előállítóiként. Evvel összefüggésben a tartalomfejlesztés, a kultúrafogyasztás és a marketingkommunikáció egyre hangsúlyosabb célcsoportjává váltak. Mivel azonban a fenti változások párhuzamosan jelentkeznek egy soha nem tapasztalt tempójú gazdasági-társadalmi átalakulással, még a legfejlettebb országokban sem érzékelhető jelentős előrelépés a fiatal korosztályok akut társadalompolitikai gondjainak megoldásában (gyermeki jogok sérelme, családon belüli erőszak, kábítószer-használat, szexuális kiszolgáltatottság, dezorientáció, destruktív szekták hatása, urbanizációs betegségekkel szembeni védtelenség, stb.) Erősödik az a közhangulat, amely bizonyos társadalmi kohéziótípusok csökkenése miatt néhány területen egyenesen a kiszolgáltatottság növekedését, a veszélyfaktorok gyarapodását érzékeli meghatározónak. Különösen hisztérikusan reagál a – közvélekedés szerint – éppen a digitális környezet által lehetővé tett „új generációs” problémákra (internet-függőség, közösségi kapcsolatok elsorvadása, számítógépes játékszenvedély, stb.)

A „felnőtt” társadalom meghökkenéssel, de jóindulatúan közelít az emancipációs jelenségekhez, de a veszélypercepció a közgondolkodás szintjén a morális pánikot erősíti fel, a cselekvéskényszer pedig általában jogi megoldások felé hajtja a politikaformálókat (tartalomszűrés és rendeletek a „médiaerőszak” megfékezésére, speciális tűzfalak, digitális gyermekvédelmi törvények, hatósági fellépés az internetes gyermekpornográfia ellen, intézkedések a közterületen történő digitális játék betiltása érdekében, stb.).

A meghatározó diskurzusok árnyékában kevesebb figyelem esik a legfiatalabb digitális polgárok, a „screenagerek”⁶³ világának megértése szempontjából sokkal fontosabb jelleg-

versenyelőny
az ifjúság ol-
dalan

nem szűnő,
sőt gyarapodó
veszélyfak-
torok

zetességekre. Az új médiakörnyezet és hálózati kultúra megváltoztatja a szocializáció hagyományos komponenseit, és abban a belső arányok egyre inkább a globális és az integrációs mintázatok felé tolódnak.

A kapcsolatteremtés, a közösségi identitás és a közösségi cselekvés új formái beépülnek a hagyományosak mellé, az infokommunikáció könnyen birtokba vehető, rugalmas eszköz-környezete pedig új távlatokat nyit a közösségi önszerveződésben és a kooperáció hatékonyságában. Az esélyegyenlőtlenségek csökkenéséhez sokoldalúan tud hozzájárulni az információs környezet demokratizálódása, de a különbségek újratermelődését vagy felerősödését is tapasztaljuk immár a „digitális szakadék”, „vagy digitális megosztottság” jellemzői mentén.

A fiatalok változó, a mintakövetőből mintaadóvá váló társadalmi helyzete az információs társadalomban végtelenül összetett kérdés, a folyamatok megértését makacs előítéletek nehezítik.

Mindinkább kiderül emellett, hogy „lefelé” nem lehet meghúzni az életkori küszöböt: a „gyermek” korosztály meghatározásakor használt „14 év alatti” mivolt de facto a (kis)iskolást, és csak nagy ritkán, bizonyos kontextusban az óvodást jelenti. Újabban éppen az információtechnológia alacsony életkori sávokba történő penetrációja (play station-ök, gyermeki mobiltelefon-használat, az éppen erre építő Smart-Kids program) vagy az óvodáskor „alatti” csoportokat megcélzó médiatartalmak sikere (Teletubbies) hívta fel a figyelmet, hogy a gyermekkor értelmezését minden eddiginél tudatosabban és hangsúlyosabban kell kiterjeszteni az 1–6 éves korosztályra. Ezzel szervesen összefüggő módon az ifjúságpolitika részeként a szülői szereppel és a kismamák reintegrációjával kapcsolatos, hagyományosan családi, intézményi (védőnői szolgálat, bölcsőde, óvoda) illetve szociálpolitikai dimenzióban kezelt feladatok felé is el kell mozdulni. Ne felejtjük el: a kismamák legtöbbje maga is a 25 év körüli korosztályba tartozó, speciális élethelyzetű fiatal!

Hasonlóképpen jellemző mai napig az a „poroszos” szemlélet, amely a gyermekben kizárólag politikai eszközökkel „kezelendő” célcsoportot, cselekvés nélküli hivatkozási alapot, ágazati feladatok korosztályos szegmensét látja és kívánja láttatni, figyelmen kívül hagyva, hogy a fiatalokra egyre

inkább erőforrásként, aktorként is lehet tekinteni, elsősorban éppen az információs kultúra térnyerésében, az innovációk társadalmi terjedésének elősegítésében játszott kiemelkedő szerepük okán.

Ennek a felismerésnek az elfogadását és általánossá válását leginkább az nehezíti, hogy a fiatalokkal kapcsolatos közgondolkodás legfőbb formálóinak (tanárok, szülők, döntéshozók, újságírók, és – sajnos olykor-olykor – tudományos kutatók, s ami a legfájdalmasabb, ifjúsági, ifjúságvédelmi szakemberek) percepciója jelentősen eltér a valóságtól, véleményük 15-20 évvel ezelőtti sablonokra és az azokat erősíteni látszó új keletű „városi legendákra” épül. Szükség van a tudatformálás szisztematikus aprómunkájára, amely a közgondolkodást egy korszerű, nyitott, felvilágosult, együttműködésre, részvételre alapozó és toleráns ifjúság-kép felé terelheti.

Elsőként be kell látni, hogy a mai fiatalok gyökeresen különböznek a korábbi generációk fiataljaitól, nem pusztán külső jegyeikben, mint az öltözködés, vagy a szleng, amit használnak, hanem gondolkodásmódjukban is. A változás oka a digitális technológia gyors elterjedése, melynek következtében a ma fiataljai már digitálisan szocializáltak, másként digitális őslakosok.

a tudatformálás szisztematikus aprómunkája

a ma fiataljai már digitálisan szocializálódtak

Miért pont ők?⁶⁴

Az információs társadalom korának egyik legfontosabb problémája, hogy a felnövekvő generációk beleszületve a digitális korba, miképpen alakítják át az ismert társadalmat – és hogyan alakítja az őket. A fiatalok számos okból tekinthetők – Marc Prensky szavaival élve – „digitális őslakosnak” (digital natives). Ők azok, akik elsőként képesek elsajátítani az új technikai eszközök használatát, az ilyen ismeretek elsajátítása nem pusztán kevésbé megterhelő a net generáció⁶⁵ számára, hanem spontán és természetes módon történik,⁶⁶ továbbá nemcsak magukévá teszik, hanem a mindennapokban használják és a maguk képeire formálják ezeket az eszközöket és tartalmakat. Ez a mindennapos használat nagymértékben átalakítja az információszerzési–információfogyasztási, kom-

a magyar
társadalom
mintegy fele
használt
számítógépet,
több mint har-
mada használt
internetet

munikációs és médiafogyasztási szokásaikat, amelyek egyre inkább eltérnek az idősebbek szokásaitól.⁶⁷

Az ifjúság megkülönböztetett helyzete (információs társadalmi szempontból) világosan megmutatkozik, amint a nemzetközi hozzáférési és használati indexeket vizsgáljuk, ahol Magyarország – a lakosság egészét tekintve – rendre rosszul szerepel, ugyanakkor a korosztályos bontások szerint az ifjúság együtt mozog a globális változásokkal. 2006-ban összességében a magyar társadalom mintegy fele használt számítógépet, több mint harmada használt internetet⁶⁸. A fiatalok (14–29 évesek) többsége (tízből hét) számítógépezett, illetve közel ugyanennyien interneteztek⁶⁹ a tizenévesek esetében ezek az arányok még magasabbak.

Győztes ezredesek

Az 1982–2000 születettekre használják a *millennials*⁷⁰, az ezredforduló gyermekei, vagy az „ezredesek”⁷¹ kifejezést is. A kutatók számára világossá vált, hogy ez a nemzedék sok szempontból különbözik más generációktól – az információs társadalom egy nagyon tudatos, versenyképes, közösségi szellemű nemzedéket nevel ki – ők tekinthetők az átalakulás győzteseinek. Bizonyos értelemben az információs társadalom ideális ifjúság-típusát testesítik meg. Beállítódásaikat jellemzi, hogy fókuszban a kulturális tartalmak iránt, vonzódnak a csoporttevékenységekhez, a közösségi térhez, teljesítményközpontúak, magabiztosak ugyanakkor szerények, azonosulnak szüleik által vallott értékekkel, magasan képzettek (többségük számára fontos az iskola, fontos a jó iskolai teljesítmény). Számokban mérhető jellemzőik: egyharmaduk osztja meg saját tartalmait (fényképek, videók, szövegek, alkalmazások) a külvilággal, ötödük saját, személyes honlapot tart fenn, közel ugyanennyien üzemeltetnek saját online újságot vagy blogot. Ne higgyük, hogy kevés ilyen fiatal van – az Egyesült Államokban például ez a korosztály nagyszámú populációt is jelent, minden harmadik amerikai ebbe a korcsoportba tartozik. További jellemzőjük az etnikai sokszínűség (mintegy harmaduk kisebbségi).

Z. Karvalics⁷² szerint ennek a generációnak három különösen fontos jellemzője van a számukra szolgáltatásokat tervezők szempontjából:

az „ezrede-
sek” jellemzői

- *multitasking*: egyidejűleg több csatornán fogyasztanak (az együttes fogyasztásuk meghaladja az egy fő által „fizikailag” elérhető mennyiséget);
- *info-support*: környezetüktől egy ideje információs segítséget igényelnek a technológiai támogatást (tech-support) helyett;
- nagyrészüket semmilyen reflektív tudatosság tipikus és megszokott az internethasználatuk (pl. a letöltés, filecsere) jogi-intézményi környezete iránt (unawareness).

Óslakosok és bevándorlók⁷³

Az információs társadalom fiataljai anyanyelvükként beszélnek a digitális nyelvet, azaz a számítógépek, a videojátékok és az internet nyelvét. A digitális óslakosok ellentétei a „digitális bevándorlók”, akik már idősebb korban kezdtek el ismerkedni a digitális világgal ezért annak nyelvét nem képesek tökéletesen elsajátítani, „akcentusuk” megmarad. A digitális nyelvet „törve beszélők” elárulják magukat a technológia használata során pl.: láttak-e úgy e-mailt küldeni valakit, hogy utána felhívta a címzettet, hogy megkapta-e a küldeményt, vagy olyat, aki kinyomtatva olvasta e-mailjeit, netán áthívta a szomszéd irodában dolgozó munkatársát, hogy megmutasson neki egy érdekes weboldalt, ahelyett, hogy az URL-t küldte volna el, stb.? Ha a válasz igen, akkor Marc Prensky szerint *digitális bevándorlóval* van dolgunk.

Az alábbiakban Prensky és Rushkoff munkássága alapján mutatjuk be a digitálisan szocializált nemzedék jellemzőit. Az olyan tulajdonságok, mint a multitasking, a célirányos, teljesítményközpontú szemlélet, a pozitív hozzáállás és együttműködő-készség tökéletesen megfelelnek a digitális kor által támasztott elvárásoknak, ezért ez a nemzedék, könnyen válhat sikeressé.

A digitális óslakosok jellemzői (Prensky):

- gyorsan befogadják az információkat;
- az információk párhuzamos dolgozzák fel, tevékenységeiket szimultán végzik (multitasking);
- a szöveg helyett a képet és a hangot preferálják;
- előnyben részesítik a véletlenszerű kapcsolódásokat (hypertext);

digitális bevándorlók

a digitális óslakosok jellemzői

- kitűnően dolgoznak hálózatban;
- vágyaik azonnali és gyakori kielégítésére törekszenek;
- előnyben részesítik a játékot, a „komoly” munka helyett;
- a technológiában a kényelmetlen de szükségszerű társ helyett barátot látnak;

Rushkoff alapján a digitális nemzedék hat jellemzője:

- a lineáris gondolkodás alkonya – a káosz felemelkedése;
- a dualizmus alkonya – a holizmus felemelkedése;
- a mechanikus mivolt alkonya – az animizmus felemelkedése;
- a gravitáció alkonya – a konszenzuális hallucináció felemelkedése;
- a metafora alkonya – a rekapituláció felemelkedése;
- Isten alkonya – a természet felemelkedése.

Az információs írástudás

Az eddigiek alapján érezhető, hogy az információs társadalomban való élet egyik legfontosabb eleme a megnövekedett információmennyiséggel való hatékony és sikeres bánásmód. Ezt a képességet információs írástudásnak hívja a szakirodalom – és a köznapi szóhasználattal ellentétben sokkal többet jelent, mint a kommunikációs eszközök (számítógép, mobil, internet) sikeres használatát.

Az információs írástudás fogalmát az információs társadalom terjedésével egyre gyakrabban használják, azonban a fogalom maga nem új keletű, hanem szinte 30 éves múltat tekint vissza. Szakmai határozottsággal és igényességgel még az információs társadalom fogalmát is nagyon kevesen használják, alaposan félresikerült fogalmakkal (pl. tudásalapú társadalom) keverik, vagy lassan már semmit nem jelentő, kiüresedett fogalomként szórják a világ minden irányába, sokszor zsurnalisztikai színes elemként, pályázati húzójelszóként, vagy egyszerű szöveghalmozó eszközként alkalmazva. A fogalmat hibásan használók többsége abban is „egyetért”, hogy az információs társadalmat gyakorlatilag az internettel és használóival azonosítják. Mindezt annak ellenére, hogy az információs társadalom kutatása lassanként szaktudományá formálódik. Nincs ez másképpen az információs írástu-

dás fogalmával sem. Sokszorosán megterhelt fogalom, amihez már rengeteg definíciót, képességet, szintet és rendszert kapcsolnak, és, hasonlóan az információs társadalom fogalmához, nagyon sokan kiüresedett „bónusz-fogalomként” alkalmazzák, miközben jobb esetben csak egy szűk részterületére gondolnak.

Az információs írástudás kifejezés egyik első megjelenése 1974-re tehető és szoros kapcsolatban állt az oktatás reformjával (mindenekelőtt az Egyesült Államokban zajlott reformmal), és az információ hatékony használatára vonatkozott. Hasonlóan korai előfordulásai a problémamegoldást állítják középpontba, de már ekkor is volt tágabb értelmezése. 1979-ben találkozunk ezzel a kifejezéssel a könyvtári szakirodalomban, információs írástudás alatt a különböző forrásokból származó információk elérésének, értékelésének és használatának képességét értve. Egy másik, korai, de utóbb nem folytatódó meghatározása a hírek egyedi és független szemléletére vonatkozik. Folyamatos probléma, hogy sokan megpróbálják az információs írástudás egyetlen, átfogó definícióját megadni, miközben a kezdetektől nyilvánvaló volt, hogy összetett, sokoldalú témáról van szó, különösen azért, mert az információs írástudásnak minden médiumra vonatkoznia kell és a hagyományos értelemben vett, a számítógépes, média- és a hálózati írástudások találkozási pontjában helyezhető el.⁷⁴

Az információs írástudás fogalmának megjelenésére előők között az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) reagált és 1989-ben éppen az oktatási, főként az életen át tartó tanulásra vonatkozó jellegét hangsúlyozta, de kiemelte fontosságát az egyének, az üzleti élet és az állampolgári lét szempontjából is. Definíciója tág volt és nem korlátozódott a könyvtári forrásokra, ugyanis információs írástudónak azt tekintette, aki felismeri, mikor van szüksége információra, és kimondta, hogy végső soron az információs írástudást az birtokolja, aki megtanulta, hogyan kell tanulni – ez már feltételezi annak ismeretét, hogy hogyan szerveződik az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban. Az ALA az egész oktatási folyamat átalakításáért szállt síkra egy konkrét tananyag kidolgozása helyett, és egy sor szükséges készséget jelölt meg. Ezek a készségek a következők:

Amerikai
Könyvtáregyesület (ALA)

- Az információsükséglet felismerése;
- az adott probléma megoldásához szükséges információ azonosítása;
- a szükséges információ megtalálása;
- a megtalált információ értékelése;
- az információ szervezése.

Az információs írástudás gyakorlatilag az információ hatékony felhasználásának képessége az adott probléma megoldására. Van olyan vélemény is, miszerint a felhasználóképzés továbbra is a nyomtatott dokumentumokon alapuló, könyvtár-centrikus oktatás, míg az információs írástudás a számítógépes és a multimédiás forrásokat is magában foglaló, új paradigma.

Az információs írástudás fogalmához szorosan kapcsolódik a hálózati, az internetes, a multimédia- és a hipertext-írástudás. Ennek megnevezésére az angol e-literacy kifejezés azért nem nyert teret, mert kiejtése lényegében azonos az illiteracy (írástudatlanság) szóéval. Az internetes vagy internet-írástudás kifejezést 1995 óta sokan használják informálisan, de a szakirodalomban alig lelhető fel. A hiper-írástudás (hyper-literacy) a hipertextből (főként html-dokumentumokból) nyerhető tudásra vonatkozik. A digitális írástudás az 1990-es évektől kezdve a hipertext és multimédia-szövegek (azaz a szöveg mellett képek, hang stb.) olvasásának és megértésének képességét jelöli.

Az információs írástudás fogalma az 1970-es évek információs technológiai fejlődésének eredményeképpen jelent meg, az elmúlt 30 év során bővült, megerősödött, mára pedig a legfontosabbá, ill. a 21. század kikerülhetetlen írástudásává vált.⁷⁵

Látható, hogy, bár az információs írástudás fogalmát széles körben nemrégiben kezdtük alkalmazni, a könyvtáros-irodalom már régóta használja. A fogalom használata nagymértékben kiszélesedett, kibővült, újabb rétegeket kapott, más szempontból pedig beszűkült (egyre inkább a számítógép és/vagy internet használata felé szűkül) – mindezek mellett a szakszerű használat érdekében fontos megmaradnunk az eredeti értelmezésnél: az információs írástudás az információ elérésének és felhasználásának képessége.

Az alábbiakban az információs írástudás szintjeit, finomhangolását igyekszünk összeállítani. Az Egyesült Államok egyetemi könyvtárosai által felvázolt szintek a következők:

- *Első szint:* az információs írástudással rendelkező diák képes felmérni a számára szükséges információ természetét és mértékét. Eközben a felhasználó meghatározza és megfogalmazza az információ hiányát. Környezetével interakcióba lép, vagy böngész a meglévő információk között. Azonosítja a kulcsszavakat, körvonalazza a hiányzó információt. A felhasználó a hiányzó információ egy vagy több forrását, annak formáját és típusát azonosítja. Ennek során azonosítja, hogy az adott információ milyen formális vagy informális úton jön létre, illetve szerveződik. Különbséget tesz elsődleges és másodlagos információforrások között. A felhasználó meghatározza a keresett információ megszerzésének költségeit és előnyeit.
- *Második szint:* az információs írástudással rendelkező felhasználó hatékonyan és eredményesen eléri a kívánt információt. A felhasználó kiválasztja a leginkább igénybe vehető forrást vagy információs rendszert, amelynek segítségével elérheti a kívánt információt. Ezután a felhasználó kidolgozza keresési stratégiáját. Mindezek nyomán a felhasználó különböző módszerek segítségével online vagy személyes kapcsolat segítségével megszerzi a kívánt információt. Ha szükséges, akkor a felhasználó újrafinomítja, és újra elindítja a keresést. A megszerzett információt pedig a felhasználó dekódolja, eltárolja és menedzseli.
- *Harmadik szint:* az információs írástudással rendelkező felhasználó forráskritikával él, utána feldolgozza a kinyert információt és beépíti saját tudásába. Ennek során először is a felhasználó összegzi a kinyert információ főbb meglátásait.
- *Negyedik szint:* az információs írástudással rendelkező felhasználó hatékonyan felhasználja az információt valamilyen célja eléréséhez.
- *Ötödik szint:* az információs írástudással rendelkező felhasználó megérti az információ értékét, felfogja gazdasági, jogi, etikai körülményeit, és az információkat ennek megfelelően használja fel.

Az információs írástudás fejlesztése tehát messze nem a technikai eszközhasználat fejlesztését jelenti, hanem egy, a fejekben lezajló tudatossági, érdekvényesítési gondolkodásformát. A könyvtár látogatójának meg kell értenie, ha egy adott helyzetben vagy döntés előtt információ hiányban szenved, meg kell tanulnia, hogy érheti el ezt az információt, hogyan dolgozhatja fel, és hogyan tud továbblépni a feldolgozott új információ segítségével – akár az előbbi kör (ideális esetben felfelé ívelő spirál) megismétlésével, vagy, mivel sikeresen lezárult, a folyamat befejezésével.

Az információs írástudás fejlesztése a kritikai gondolkodás fejlesztését is jelenti. A kritikai gondolkodás – többek között – magába foglalja a következőket:

- a megbízható források keresése és megtalálása;
- a tények és vélemények közötti különbségtétel;
- a manipulatív érvelés felismerése.

Az információs írástudás modelljei

Az információs írástudásnak három modelljét szokták megkülönböztetni. A *behaviorista modell* a megfigyelhető viselkedésen alapul, és sokan kritizálják, mert különálló képességeket mér. A *konstruktivista modellek* a kritikus gondolkodást, az önálló tanulást hangsúlyozzák, mentális modellekre épülnek, és a „tanuljuk meg, hogyan kell tanulni” perspektívához kapcsolódnak. A *relációs modell* a konstruktivista megközelítést kiegészíti azzal, hogy elősegíti az információ kritikus használatát előtérbe állító személyes értékek fejlesztését. Segítségével az információs környezetre vonatkozó alapos ismereteket, valamint egy olyan informálódási stílus sajátítható el, amely elősegíti, hogy a tanuló a világgal szabadon lépjen interakcióba. A relációs modell az információs írástudást az információhasználat hét különböző módjával foglalja keretbe:

- Az információs technológiák használata információk gyűjtésére és kommunikálására;
- a források ismerete és ezek közvetlen vagy közvetítő útján történő elérésének képessége;

- új szituációk kezelése megfelelő információkeresési és -felhasználási stratégiák útján;
- az információ ellenőrzése és kezelése mechanikus eszközök, az emlékezet és információs technológiák segítségével;
- személyes tudásbázis kiépítése új érdeklődési területeken, amely az információ tárolásától abban különbözik, hogy magába foglalja a kritikus elemzést is;
- a tudás és a személyes távlatok alkalmazása, ami új meglátásokhoz vezet;
- az információ bölcs és etikus felhasználása.

A kultúra változásai, a tanulás és az internet⁷⁶

Segíti-e az online tartalom a fiatalokat tudásuk növelésében? Alapvető kérdés, melyet ritkán válaszolnak meg a kérdés komolyságához méltó alapossággal. Jelen fejezetben nekünk sem tisztunk a kérdéskör teljes elemzése, de tisztáznunk kell, hogy igen, az online tartalom és digitális eszközök fontosak, hasznosak az oktatás során. A felnövekvő netnemzedék egyre inkább él ezzel az eszközzel – ideje lenne ennek a ténynek tudatosulnia a felelős szülőkben is. Ettől azonban (Magyarországon) még messze állunk.

A kulturális örökség digitalizálása az Európai Unió információs társadalmi versenyképességének növelésére alkalmas folyamat – a legújabb EU-s stratégiák egyenesen zászlóshajónak nevezik a digitalizálást, teljesíthetetlen mértékű digitalizált kulturális objektum képét vetítve a közeljövőbe. A World Internet Project⁷⁷ legfrissebb, 2006-os adataiból kiderül, hogy a mai magyar fiatalok 14 és 17 év közötti generációjának közel 90%-a használja az internetet, akár otthon, akár az iskolában, vagy máshol. A 18 és 29 év közötti polgároknak csupán valamivel több, mint 60%-a használja a világhálót, míg ha a teljes lakosságot nézzük, csupán 40% körüli ez az arány. Ezek az adatok sok mindent jelenthetnek (kezdve az elérés területén megfigyelhető generációs szakadéktól az internet-használat fiatalosságán át), jelen pillanatban arra érdemes felfigyelnünk, hogy az iskoláskorú lakosság többsége eléri és használja az internetet.

World Internet
Project magyar
eredményei

Ha ugyanezen korcsoportok esetében azt vizsgáljuk, hogy mire használják az internetet, eléggé vegyes képpel találkozhatunk. A kutatás során több kategóriát állítottak fel, a négy legjelentősebb a következő:

- chat, csevegés, fórum;
- e-mailezés;
- szórakozás, játék;
- információgyűjtés.

A fentiekén kívül az „egyéb” kategória szerepelt, 2–3%-kal. A képet természetesen az is árnyalja, hogy egy adott tevékenységet hogyan értékelünk (a csevegés főképpen szórakozás, míg az e-mailezés is lehet a csevegés bizonyos formája stb.). Érdekes módon a négy tevékenységi kör közel egyenletesen oszlik el, minden korosztály körében 20–25% között váltakoznak a használati mutatók. Jelen esetben ez azt jelenti, hogy a 14–17 évesek internetes tevékenységeinek ötödét, a 18–29 évesek online tevékenységeinek negyedét adja ki az információgyűjtés. A teljes lakosságra lebontva ez a szám 24% körül van, ami rápillantást enged az idősebb generációk net-használati szokásaira is. Ez az információgyűjtés természetesen messze nem csak a tanulási tevékenységet jelenti, sőt. Mégis, az, hogy az online tevékenységek közel negyedét az információgyűjtés teszi ki, öröndetes tény – főleg, ha tekintetbe vesszük, mennyivel kevesebb időt emészt fel egy adott keresés, mint egy jóízű csevegés.

Magvasabb, és szűkebb témánkhoz közelebb visznek azok az adatok, melyek arra vonatkoznak, hogy vajon hányan használták az internetet tanuláshoz. A válaszokból kiderül, hogy a 14–17 éves korosztály 90%-a már használta tanulási segédeszköznek az internetet. Ez a nagyon magas arány a 18–29 évesek körében máris lezuhan 60%-ra, a teljes lakosságra lebontva még elkeserítőbb a zuhanás: alig haladja meg a 20%-ot. Egyéni és életszemléleti döntés (hasonlóan a félig üres és félig teli pohárhoz), hogy mennyire pozitív (vagy negatív) adatnak minősül, hogy a magyar lakosság ötöde használta az internetet tanulási segédeszközként. Azt mindenképpen leszögezhetjük, hogy versenyképességi faktornak kevés lesz. Ne veszítsük azonban szem elől a 14–17 évesek adatát, egy felnövekvő nemzedékről van szó.

A családban van számítógép és internet is – vajon mi a szülők véleménye arról, hogy a világháló hogyan hat a gyerekek tanulására és szociális életére? A kutatás során megkérdezték a szülőket arról, hogy vajon javult-e a gyerek iskolai teljesítménye az internet hatására. A szülők túlnyomó többsége nem érzékelt változást (90%), többen érezték azt, hogy a gyerek teljesítménye romlott, és mindössze 3–4% azoknak az aránya, akik úgy érzékelik, hogy az internet hatására a gyerek tanulási teljesítménye javult. Természetesen ez a válasz is többféleképpen megforgatható (a gyerek egyáltalán nem biztos, hogy így érzi, illetve ez nem számszerű kimutatás, hanem egy megfogalmazott érzés stb.), de az üzenete világos: a szülők többsége nem érzékeli az internet hatását pozitívnak a gyerek tanulásában. Vajon miért? Magyarázható ez azzal, hogy a szülők könnyebben veszik észre a negatív dolgokat? Sok szülő egyszerűen csak egy újfajta „csavargásnak” tekinti az internetet. Érdekes módon, ha azt vizsgáljuk, hogy milyenek a szülők érzései azzal kapcsolatban, hogy az érdemjegyek mennyire változtak az internet hatására, illetve, hogy a gyerek barátainak száma mennyiben változott ugyanezen okból, közel hasonló értékeket kapunk – ez többek között azt bizonyítja, hogy a szülők internettel kapcsolatos képe egyáltalán nem árnyalt.

Az adatok nem azt jelentik, hogy az internet nem hasznos információforrás, vagy nem értékes tudásbázis. Azt jelentik, hogy a magyar lakosság információs írástudásának még fejlődnie kell. Az internet és az IKT-eszközök lehetőséget adnak erre a képességre – de a fejekben lezajló változások nélkül valami csillogás csupán.

Virtuális közösségek – valóságos viszonyok⁷⁸

A screenagerek (Rushkoff fogalomhasználata alapján) egyik alapvető tulajdonsága, hogy a technológiai fejlődéshez nyitottan, pozitív attitűdökkel közelítenek, az új infokommunikációs eszközökben a kényelmetlen, de szükségszerű társ helyett barátot látnak. Ezek az eszközök hozzásegítik őket ahhoz, hogy jól érezzék magukat, ahhoz, hogy új készségeket

az online közösségek öntörvényű saját szabályai

The WELL

közösség versus virtuális közösség

fejlesszenek, hogy felépíthessék személyiségüket, hogy társaságot, új barátokat találjanak.

A digitális őslakosok életeleme a hálózat, a szinte állandó online lét. Az azonnali üzenetküldő szoftverekkel (instant messenger, IM) állandó kapcsolatban vannak barátaikkal, maguk moderálta online közösségeikben maguk alkotta szabályok szerint kommunikálnak egymással, szervezik tevékenységeiket. Az újabb tinédzserek körében végzett kérdőíves kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy az elektronikus levelezés, illetve az azonnali üzenetküldő szoftverek használata a barátokkal való kapcsolattartásban épp olyan népszerű eszköz, mint a telefon.

A közösségek kialakulásának egyik legerősebb meghatározója sokáig a földrajzi közelség volt, nem alakulhattak ki közösségek egymástól távol élő (így a sűrű interakcióra képtelen) egyének között. A földrajzi meghatározottság az infokommunikációs eszközök révén feloldható, így az emberi kapcsolatok és érzelmek megannyi módon kifejeződhetnek. Howard Rheingold nevéhez köthető az első ismertté vált virtuális közösség a The WELL (The Whole Earth 'Lectronic Link), amely *„olyan emberek csoportját jelenti, akik lehet, hogy személyesen is ismerik egymást, de alapvetően számítógép-hálózatok segítségével, gondolatcserék során érintkeznek egymással”*. Bár ezek a közösségek általában rendelkeztek földrajzilag meghatározható lokális központtal, ugyanakkor az internet révén távoli helyekről is be lehetett kapcsolódni a társaságba. Az ilyen típusú online közösségek leginkább valamilyen cél, vagy probléma, közös érdeklődés mentén szerveződtek és szerveződnek.

A virtuális közösségeket minden esetben, a hagyományos értelemben vett közösségek oldaláról, azokkal összehasonlítva közelítették meg. Az összehasonlítás sokszor szembeállításként jelent meg, azaz a közösség jellemzőit állították szembe a virtuális közösség jellemzőivel, kérdés különbözik-e a virtuális közösség és amennyiben igen, milyen paraméterek szerint a hagyományos értelemben vett közösségektől. A különbségekre szavazók ugyancsak két csoportra oszthatók, aszerint, hogy a különbségek alapján melyik típust tekintik előnyösebbnek. A technológiai fejlődéshez pozitív attitűddel közelítők közül kerülnek ki azok, akik szerint a virtualitás merőben új tapasztalatokat nyújt, mondhatni az ember hátrahagyja testi adottságait és úgy csatlakozik ezekhez a közössé-

gekhez. A külsődleges (testi) adottságok kiiktatásának, hát-
térbe szorulásának nagy előnye, hogy az előítélettel körülvett
egyének (kisebbségi származásúak, testi fogyatékosok) szá-
mára lehetőség nyílik az előítélet mentes környezet biztosítá-
sára. A virtuális közösségeket a „valódi” közösségekkel szem-
beállítók vélekedése szerint az előbbiek kevésbé értékesek,
személytelenek, csupán árnyékai a való világban szerveződő
társaiknál. A különbségek helyett a hasonlóságokat előnyben
részesítők szerint a „közösség” legyen az online, vagy offli-
ne maga is virtuális abban az értelemben, hogy közvetett és
képzeletbeli,⁷⁹ ennek alapján nem lehet a virtuális közössé-
geket alacsonyabb rendűnek tekinteni, pusztán a személyes
kontaktus hiányából adódóan. Gyakran nem is beszélhetünk
tisztán virtuális közösségekről, csak abban az esetben, ha az
adott közösség tagjai kizárólag az internet (vagy más info-
kommunikációs eszköz) révén tartják egymással a kapcsola-
tot. Ezekben az esetekben leggyakrabban maga az internet,
illetve valamilyen internetes tevékenység (pl.: online játék,
stb.) köré szerveződik a társaság. Más esetekben a kapcsolat-
tartás nem korlátozódik egyedül az internetre, gyakran jelen
van a mobiltelefon, valamint a személyes találkozás is.

A különböző online tevékenységek mentén különböző onli-
ne közösségek alakulnak ki. A chat-szobák, levelezőlisták, fó-
rumok, fájlmegosztó (peer-to-peer, file sharing) oldalak szoro-
sabb-lazább, valamilyen közös érdeklődés vagy téma mentén
szervezik közösségeiket. A témát a résztvevők maguk alakít-
ják, általában megbízott operátorok segítségével-vezetésével.
Az operátorok olyan felhasználók, akik a többi résztvevő tevé-
kenységeit moderálják, legtöbbször „élet-halál urai”, ugyanis
akár tartósan is kizárhatnak embereket a kommunikációból.
Az operátori jogokat a közösségen belül kivívott presztízs kö-
vetkezményeként nyerhetik el a felhasználók, vagy egy-egy új
téma nyitásakor eleve a téma megnyitója válik operátorrá. A
presztízs származhat a hozzászólások számából, minőségéből,
a közösség szavazataiból, a presztízs növekedésével általában
fokozatosan növekszik a jogkör, amihez növekvő felelősség
társul. A közösség tagjai különbözőképpen veszik ki részüket
a tevékenységekből. Általában megfigyelhető a tagoknak egy
szűkebb köre, amelyik irányítja a kommunikációt, a többség
passzív. Az azonos érdeklődés mentén gyakran alkotó közössé-
gek alakulnak, önmaguk tartanak fenn nyílt, vagy korlátozott

a virtuális kö-
zösségek ope-
rátorai

hozzáférésű oldalakat és bővítik, pontosítják azok tartalmát. Közösségek alakulhatnak és alakulnak ki az internetes naplók, a blogok olvasóiból is. A személyes hangvételű rendszeresen (akár naponta) újabb tartalmakat (magánéleti történetek, gondolatok) megjelenítő blogok rendszeres olvasói mentén (akik maguk is írhatnak internetes naplót) kialakuló közösségek a bejegyzések és azok következtében jelentkező olvasói reflektálások és viszontválaszok formájában kommunikál.

A szociális hálón alapuló közösségek (pl.: az iWiW Magyarországon, nemzetközi szintén a MySpace a leghíresebb) a résztvevők kapcsolatai alapján szerveződnek. A közösséghez egyszerű regisztrációval, vagy a közösség egy tagjának meghívója által lehet csatlakozni. A hálózat a személyes, vagy akár virtuális ismeretség mentén szerveződik, a kapcsolatok alapján felrajzolható a hálózat, amelyben a közvetlen ismerősi kör mellett a közvetett ismerősnek az ismerőse, vagy még több személyen keresztül kapcsolat is tartalmaz. Az ismeretség alapuló rendszerek lehetőséget adnak a felhasználóknak, hogy felépítsék profiljukat, személyes adatokat (szöveget, képet, videót) adjanak meg magukról az ezekhez való hozzáférést tetszés szerint szabályozzák, meghatározzák akár külön-külön az egyes személyes tartalmakhoz hozzáférők körét. Az ismeretségi hálózat továbbá lehetőséget kínál a felhasználóknak a számukra ismeretlen hálózati tagokhoz való viszony meghatározásában, ismeretlenként is megelőlegezett bizalmi helyzet lehetséges, ha van(nak) közös ismerős(ök).

Doug Schuler a következőkben foglalja össze a közösségek új preferenciáit:

- A földrajzi határokat átívelő „virtualitás”;
- Az individualizmuson keresztül közösségiség;
- Az „egyéni, személyes” helyett a „nyilvános”;
- Tömegkultúra helyett közösségi kultúra;
- Szükségletorientáció helyett képesség- és minőségépítés, valamint - felhalmozás;
- Specializáció helyett „otthoni, helyi készítés”;
- Propaganda helyett megbeszélések, viták;
- Az egyirányú sugárzás, műsorszórás helyett többutas, interaktív beszélgetőcsatornák;
- Jogok biztosítása, önállóság segítése;
- A zártkörűség helyett befogadás;

- A cél helyett a folyamat hangsúlyozása;
- Önkényuralom helyett demokrácia;
- Kényszer helyett önkéntesség;
- Mesterséges szükségletek helyett valódi szükségletek;
- Hierarchia helyett hálózat.

Veszélyek és lehetőségek

Közhely, de kétségtelenül igaz, hogy napjainkban egyre fontosabb jelentősége van az infokommunikációs technológiáknak, ezt a közhelyet igazolják a használati statisztikák, a gazdasági mutatószámok is. Az IKT hatása különösen fiatalabb korosztályokra elsősorban a gyerekekre meghatározó, akik egy internetes újság cikk szavaival élve „elektronikus barlangokban” cseperednek fel.

Az új eszközök, médiatartalmak és a fiatalok kapcsolata sokszor negatív kontextusban jelenik meg, azaz milyen veszélyeket hordoznak magukban ezek a fiatalok számára. Egy legújabb felmérés szerint a 12–15 éves gyermekek szüleinek többsége (tíz szülőből nyolc) aggódik amiatt, hogy csemetéje hogyan és mit néz-hallgat. Egy másik, az Egyesült Államokban készült felmérés szerint mára az internet jelentette ismeretlentől való félelem vált a szülők fő mumusává átvéve a televízió közvetítette erőszak és szex helyét. A félelem oka abból adódik, hogy a szülők többségének fogalma sincs arról, hogy gyermeke milyen weblapokat látogat, kikkel társalog online. A szülők leginkább a szexuális bűnözők, a helytelen eszmék terjedésének veszélyét látják az internetben, ugyanakkor túlnyomó többségük azt is elismeri, hogy az internet fontos információforrás és tanulási eszköz is egyben.

Egy másik elterjedt félelem a számítógép és az online világgal szemben, hogy visszaszorítja a kreativitást és elfojtja a közösségben való létezéshez szükséges készségeket. Valójában az IKT-használat egyáltalán nem teszi szélsőségesen egyszerűbbé sem az interakciót, sem más tevékenységeket, sőt maguknak az infokommunikációs eszközöknek a kezelése sem éppen egyszerű, amit maguk a technológiaszkeptikusok tudhatnak legjobban.

Jelenlévő veszélyforrások még: a mozgásszegény életmódból adódó egészségügyi problémák és a digitális szenvedély-

betegségek megismerése fontos feladat a társadalom számára. A technológiai fejlődés és az ebbe való involválódás kikerülhetetlen, szükséges tehát megkeresni a valóságos veszélyforrásokat, azok tágabb összefüggéseit és ezekre lehetőség szerint megoldásokat találni. Nem megoldás ugyanakkor ferde, kizárólag az árnyoldalak felől közelíteni és így kísérelni meg átfogó társadalomelméletet alkotni és ebben helyezni el a digitális nemzedéket. „*Helyes megközelítés azt vizsgálni, hogy pedagógiai szempontból milyen számítógépes megoldás használata támogató jellegű és mi tűnik kontraproduktívnak az iskolai és az azon kívüli tanulási helyzetekben. A szocializációs szcéna minden eleme (a szülő-gyermek kapcsolattól a fogyasztott médiatartalmakig, az új típusú közösségi terek, a megváltozó kommunikációs mintázatok, játéktevékenység, időháztartás, értékvilág és identitás) vérbeli kutatási célpont. Ám bárhová nyúlunk, mindenütt akad olyan rész-jelenség, amelyből a technopesszimista kánon átfogó világképet tud formálni, vagy ahonnan kiindulva morális pánikban fogant kritikával utasítható el az információs korszakkal fémjelzett modernitás.*”⁸⁰

Irodalom

- Abram, Stephen–Luther, Judy: Born with the Chip. *Library Journal*, 2004.
- Bawden, Daniel: Information and digital literacies: a review of concepts. *Journal of Documentation*, vol. 57, no. 2, March 2001, 218–259.
- Bruce, C.S.: *Information literacy as a catalyst for educational change: a background paper*. White Paper prepared for UNESCO, the U.S. National Commission on Libraries and Information Science, and the National Forum on Information Literacy, for use at the Information Literacy Meeting of Experts, Prague, The Czech Republic. Retrieved 10 January 2003 from <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>
- Jukes, Ian: *Understanding Digital Kids*. The InfoSavvy Group, 2005.
- Kay, Ellen: *A gyermek évszázada*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1976.
- Prensky, Marc: *Digital natives, digital immigrants*. 2001.
- Rab Árpád: *Az információs társadalom és az ifjúság: helyzet, lehetséges célok, feladatok*. 2005.
- Rushkoff, Douglas: *Playing the Future. What we can learn from digital kids*. 1999.
- Schuler, Douglas: *New Community Networks*. Addison-Wesley Publishing Company, 1996. (<http://www.scn.org/ncn/>)

Székely Levente: A jövő médiafogyasztói. In: *Új Ifjúsági Szemle*, megjelenés alatt.

Tapscott, Don: *Growing up Digital – The Rise of the Net Generation*. McGraw-Hill, 1998. (www.growingupdigital.com)

Z. Karvalics László: *Lyuk a falon – Közoktatás és a gyermek az információs társadalomban*. (megjelenés alatt)

Feladatok

1. Milyen jelzőkkel szokták illetni azokat a generációkat, amelyek már a digitális korban szocializálódtak?
2. Milyen szempontból nevezhetjük győzteseknek az ifjúság tagjait?
3. Hogyan viszonyulnak a fiatal generációk a technikai fejlődéshez?
4. Milyen olyan tulajdonságokkal rendelkeznek a digitális kor gyermekei, amelyek megkülönböztetik őket az idősebbektől?
5. Határozza meg mit jelent az információs írástudás!
6. Milyen szintjei vannak az információs írástudásnak?
7. Az információs írástudás milyen megközelítéseit ismeri?
8. Milyen jellemzői vannak a virtuális közösségeknek, mi-ben különböznek a hagyományos értelemben vett közösségektől?
9. Milyen online tevékenységek köré szerveződhetnek virtuális közösségek?
10. Milyen veszélyeket hordozhat magában az infokommunikációs technológiák fejlődése?

Jegyzetek

63 Douglas Rushkoff, 1996

64 Jönnek, jobb lesz készen állnunk. (Stephen Abram & Judy Luther, 2004)

65 Elterjedt rövidítése szerint: N-Gen

66 Rushkoff, 1996

67 Prensky, 2001

68 A World Internet Project 2006 projekt adatai szerint

69 Az Ifjúság2004 kutatás adatai szerint

- 70 Rainie, 2006
- 71 Z. Karvalics, 2006
- 72 Z. Karvalics, 2006
- 73 Bepillantva a mai gyerekek világába nem hajdanvolt önmagunkat látjuk. Amit látunk az a jövő. (Douglas Rushkoff, 1996)
- 74 Bawden, 2001
- 75 Bruce, 2002
- 76 A mai diákok alapvetően különböznek elődeiktől mind gondolkodásukban, mind abban, ahogy az információt feldolgozzák (Marc Prensky, 2001)
- 77 <http://www.itk.hu/web/wip.html>
- 78 Ez a generáció ugyanolyan otthonosan mozog a virtuális (screen to screen), mint a személyközi (face to face) kapcsolatok viszonyaiban. (Ian Jukes, 2005)
- 79 Anderson, 1983
- 80 Z. Karvalics, 2006

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

12. AZ IFJÚ ÉS AZ IFJÚSÁG – DEFINÍCIÓS KÉRDÉSEK

Az ifjúságügy tulajdonképpen a XX. század terméke. A gazdasági társadalmi változások felgyorsulásával, a fejlődéshez legrugalmasabban alkalmazkodó fiatalok súlya megnőtt, a posztindusztriális társadalmakban megjelent az ifjúság mint önálló kategória. 1968 után az ifjúságügy jelentése átalakult, levált az oktatás kistestvére értelmezési keretről (már legalábbis nyugaton). Ma két fő filozófia húzódhat meg mögötte: tekinthet az ifjúságra, mint a rossz hatásoktól védelmezni kívánt csoportra és tekinthet mint erőforrásra mint lehetőségre.

Tartalmilag az ifjúságügy legalább háromféle értelmezése ismert. Első esetben a közügyek legszélesebb értelemben vett részhalmaza az ifjúságügy: bármi az, aminek ifjúsági vonatkozása van, így ifjúságügy a tandíjhitel, a Gyes, a gyermekétkeztetés stb (horizontális megközelítés). A politika általában ezen értelmezést használja kampányidőszakban. A legszűkebb értelemben vett ifjúságügy az állam által elképzelt ifjúsági kezdeményezések pályázati támogatása, az ezt biztosító döntéshozatali mechanizmus és a kiszolgáló intézményrendszer (ágazati megközelítés). Jelen tankönyv a két felsorolt értelmezési keret mellé egy harmadikat állít (integrált megközelítés). Nem lépi túl a oktatás/munka–családügyek által megszabott kompetenciakorlátokat, ugyanakkor nem szűkíti le a szférát pusztán a döntéshozatal mikéntjére; igyekszik az Európában már bejáratott ifjúsági szakma által lefedett területen a teendőket megmutatni, amelynek feladata az ifjúsági kezdeményezések támogatása, a részvételi lehetőség megteremtése, a fiatalok döntéshozatali folyamatokba történő bevonása, az ifjúsági szervezetek, közösségek működését, illetve az egyének boldogulását támogató szolgáltatások biztosítása.

Az ifjúsági korosztályokat alapvetően három hatáscsoport éri: a család, az iskola (munka) és a szabadidős szféra mintái (kortárscsoport, média, Internet stb.). Ugyanakkor az oktatás(munka)üggyel és a családüggyel foglalkozó tárcák és intézményrendszerek több száz milliárdos költségvetése sem lehet képes a harmadik civil „láb” kiváltására. Az alapvetően civil szervezetek⁸¹ uralta szféra, a hatalom által át nem járt véleményalkotó társulások egy nyitott társadalom modelljét kínálják egy zárt, konspirációs világ képével szemben. Az Európai Unió Fehér Könyve szerint is (lásd: később) az ifjúságügyben az alábbi elvek érvényesülése szükséges:

- Nyitottság: aktív kommunikációs és információs lehetőségek biztosítása
- Részvétel: az ifjúság véleményének kikérése, a döntésekbe és a közösség életébe való bevonásuk

- Felelősség: Az ifjúság törekvései a megfelelő felelősségvállalás mellett válasszanak valóra
- Hatékonyság: Az ifjúság kapacitásának kihasználása, hogy maguk válaszolhassanak a társadalmi kihívásokra
- Következetesség: átláthatóan összefoglalni az ifjúságot érintő azon pontok összességét, ahol a beavatkozás hasznos lehet.

Az ifjú mint egyén

Az ifjúsági korosztály meghatározása már maga is komplikált kérdés. Azt is mondhatnánk, hogy ahány szakma, ahány dokumentum annyi definíció.

- A gyermekjogok szempontjából a tizennyolc év alatti emberek tekintendők gyermeknek. A New York-i gyermekjogi egyezmény szerint gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. A gyermekvédelmi törvény értelmében gyermeknek a Polgári Törvénykönyv szerinti kiskorú minősül, vagyis gyermek – hasonlóan a nemzetközi gyermekjogi alapidokumentum meghatározásához – az, aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött és így nagykorúságot szerzett. Az egyes szakágak az eltérő életkori jellemzőkre tekintettel a tizennyolc év alatti személyek körét tovább differenciálhatják. Így például a Polgári Törvénykönyv a tizennegyedik életévnél húzza meg a cselekvőképtelenség és a korlátozott cselekvőképesség közötti határt. A Büntető Törvénykönyv szerint a tizennegyedik életév betöltése előtti gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. A Munka Törvénykönyve értelmében munkaviszonyt munkavállalóként a tizenhat évesnél idősebbek létesíthetnek. A jog ugyancsak ismeri az ifjúság és a fiatal fogalmát is, ezeknek azonban nincs a gyermekfogalomhoz hasonló általánosan bevett életkori határa. Természetesen bizonyos jogviszonyok esetén – például állami támogatások nyújtásakor – indokolt lehet a tizennyolc év feletti fiatalok megkülönböztetett kezelése, azonban az ilyen, teljes belátási képességgel rendelkező személyek tekintetében az állami beavatkozásnak sokkal kisebb tere van, mint gyermekekkel kapcsolatban, ami magyarázata lehet az egységes fogalom-meghatározás hiányának is.
- Az Európai Ifjúsági Jogok Chartája szerint: az "ifjúság és a fiatalok" kifejezés alatt a 15 és 25 év közötti személyeket értjük.
- Az Európai Szociális Charta a 15, illetve a 18 év alatti gyermekeknek, fiataloknak biztosít speciális jogvédelmet a munkavégzés területén.
- A statisztika 0-14, 14-18, 18-26 közötti életkori kategóriákkal dolgozik.

A (társadalom)tudományok nem jogi kategóriákkal és jól definiálható életkori határokkal dolgoznak, hanem a különböző élethelyzetek társadalmi összetevőit igyekeznek megragadni.

- Szociológiai szempontból: Ifjú, aki a felnőtteknek fenntartott társadalmi pozícióban még nem rendelkezik önálló döntési joggal.
- Pszichológiailag: az intellektuális és szociális képességek kifejlődésének szakasza, a felelősségtudat, értékek és normarendszer még nem stabil, így az egyén még nem önálló és önrendelkezésre még nem alkalmas

Akármelyik definíciót fogadjuk is el, megállapíthatjuk, hogy a felnőttektől eltérő csoportról van szó, hiszen a fiatalok a társadalmi újratermelődésben még nem olyan aktívan vesznek részt, mint a felnőttek. Szükséges tehát, hogy az őket érintő kérdéseket is más nézőpontok szerint vizsgáljuk.

Mi a következő négy kategóriát használjuk az ifjúságon, mint korosztályon belül

Ifjúsági életszakasz (közelítő- leg)	Kor	Jellemző	Aránya (száma, millió) az EU-ban	Aránya (száma) Mo-on
	0–4	Anyáhozkötöttség, Szocializáció alapjainak lerakása Nemnélküliség	Kb 25,5	478 381
	5–9	Családhoz kötöttség, kiscsoportos integráció, absztrakciós képesség megjelenése	Kb 26,5	490 926
Gyerek	10 ⁸² – 14	Szexuális éré, nemi jelleg kialakulása, nagycsoportos integráció, felnőttekkel szembeni tilakotzás	Kb 29,5	584 136
Serdülő (adolesz- cens)	15–19	saját kulturális környezet kialakítása szabadidő ⁸³ és a kortárs csoportok szerepe, útkeresés, önállósodás, énazonosság kialakulása	Kb. 31,2	627 223
Fiatal	20–24	Társadalmi integráció, szülőkről való leválás kezdete	Kb. 33,0	675 432
Poszt- adolens	25–29	pszichológia és biológiai felnőttég (szociológiailag még nem), függetlenedés	Kb. 34,3	817 494
		Össz ifjú	180	3 195 211
		Össz lélekszám	492 964 961 ⁸⁴	10 076 581
		arány	36,5%	31,7%

Korunkban – a megnövekedett várható élettartam miatt kitolódott „kérészi” időszak okán - a felnőtt kor elé még egy életszakasz ékelődik be az ún. posztadolesz. Az ezen szakaszban lévők még nem teljesen függetlenek a szülői háztól. Bár a korosztály tagjai már nemileg érettek, de anyagilag és szociálisan még nem függetlenek: pszichológiailag és biológiailag már igen, de szociológiailag még nem felnőttek. Miután magatartásuk sem konszenzusos, sem konfliktusos helyzetben nem írható le egyértelműen a felnőttek életstílusával, így ezt a kort önálló életszakaszként jellemezhetjük. Bár e fiatal felnőttkor még a magyar szakirodalomnak és oktatási metodikának sem része, mégis egyre inkább valószínűnek tűnik: az ifjúságelmélet már nem írható le ezen életszakasz nélkül, s a gyakorlati problémák megoldása sem látszik kivitelezhetőnek.

A posztadoleszcencia jelensége Nyugaton a 70-es években, itthon a rendszerváltás után vált elterjedté, miután az ifjúsági életszakasz egyre hosszabbá vált. Ezen életszakaszban alakul ki az egyéni és csoport identitás és itt folytatódik le tulajdonképpen a kulturális tőkefelhalmozás.

A posztindusztriális társadalmakban már nem lesz a nagykorúság és a felnőttég azonos jelentésű. Nem lesz felnőtt az ifjú, míg meg nem történik a:

- a) döntési önállóság (szülői kontroll nélküli döntéshozás, pálya és partner-választás stb.),
- b) háztartásbeli leválás (önálló életvitel, partnerkapcsolat, szülőszerep - a szerepre való készenlét nem jelenti automatikusan a szerep beteljesülését is. Magyarán nem akkor lesz felnőtt egy nő, ha gyereket vállal),
- c) pénzügyi leválás (önálló pénzügyi gondoskodás, saját munkahely, pénzforrás amely alkalmas a létminimum feletti éltvitelre),
- d) szakmai leválás (önálló karrier kezdete),
- e) kulturális és politikai önállóság,
- f) szubjektív önállóság: amikor az egyén úgy is érzi, hogy felkészült a felnőtt szerepre.

A felnőtté válás akkor tekinthető lezártnak, ha a területek mindegyikén az önállóságot eléri az egyén.

Irodalom

Gábor Kálmán: Ifjúsági korszakváltás. *Új Ifjúsági Szemle* 5., 2004. tél. 5–24. o.

Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás – ifjúságszociológia*. Szeged, 2006.

Kátai Gábor: *Gondolatok az ifjúságpolitikáról és eszközeiről*. Belvedere, 2006.

Tamás Pál–Tibori Tímea (szerk.): *Ifjúságpolitikák*. Budapest: Új Mandátum Kiadó–MTA SZKI, 2005.

Wootsch Péter: Ifjúságsegítők képzése: miért van, ha nincs? *Új Ifjúsági Szemle* 6., 2005. tavasz

Ifjúsági korszakváltás – ifjúság az új évezredben. (Tanulmánykötet.) Szeged, 2004.

Jegyzetek

- 81 Akkor tekintjük az ifjúságügy kompetenciájába tartozónak egy ifjúsági közösséget, ha az önkéntes módon szerveződik (így egy osztály nem az).
- 82 A 10 év alatti korcsoport nem tartozik az ifjúságügy paradigmarendszerébe.
- 83 A szabadidő az egyén napjának azon szakasza, amikor azt csinál, amit akar (ifjúsági tevékenységnek az oktatási rendszeren kívüli, szabadidőben, önkéntesen végzett ifjúsági tevékenység értendő). Az az idő, ami a munka a mindennapi szükségletek (lakás, étkezés) kielégítése után megmarad (visszamaradt idő megközelítés), illetőleg az az idő (és annak felhasználása), amikor szabadidős tevékenységet végzünk (tevékenység megközelítés). Van persze különbség az objektív és szubjektív szabadidő között: objektíven lehet a vasárnap szabadidő, de ha valaki kötelességének érzi a kerti munkát ez időben, akkor szubjektív értelemben ez mégsem szabadidő. Szabadidő csak az, amikor az egyén úgy gondolja, hogy független bármiféle külső kényszertől és ura saját helyzetének, tehát a szabadidő nem az időben és nem a cselekvésben, hanem magában a cselekvőben létezik! Így a szabadidő inkább személyes elkötelezettség, mintsem a körülmények kínálta lehetőség. A szabadidő a magánélet a csoporthoz tartozás és a fogyasztás színtere. Az ember ilyenkor úgy töltődik fel úgy, hogy közben nem kell korlátokkal szembesülnie. Az ifjúsági szabadidő a felnőttkor próbaideje: az autonómia, az öngazgatás és önmegvalósítás színtere, ahol leginkább megmutatkozik a multiidentitás (sokféle kialakuló kötődés).
- 84 EU 27, 2007

13. TELEPÜLÉSI, KISTÉRSÉGI IFJÚSÁGI STRATÉGIÁK, CSELEKVÉSI TERVEK ELKÉSZÍTÉSÉNEK MÓDSZERTANA

*Alapvető szempontok, módszerek,
kihagyhatatlan tartalmi elemek*

A települési, kistérségi ifjúsági stratégia és a települési, kistérségi ifjúsági cselekvési terv

Acímben több jelző, illetve főnév szerepel, melyek jelentésének pontos ismerete nélkülözhetetlen egy ifjúságsegítő szakember számára – így pontos meghatározásuk e tankönyv keretében megkerülhetetlen. Azaz mitől lesz települési, kistérségi és ifjúsági a stratégia és a cselekvési terv? Mi is valójában a stratégia, illetve a cselekvési terv?

- *Települési:* tartalma egy településre, Budapest esetében akár kerületre vonatkozik (Budapestnek, mint egységes fővárosnak lehet, sőt kell is, hogy legyen ifjúsági stratégiája, illetve cselekvési terve. A budapesti fiatalok életére azonban a kerületei önkormányzati képviselő testületei is rendkívül nagy hatással lehetnek (pl.: ifjúsági szolgáltatások működtetése, támogatása, ösztöndíjprogramok indítása, közvetítése, lakásvásárlási- illetve egyéb támogatások, stb.), így az ifjúsági stratégiák, cselekvési tervek elkészítése kerületi szinten is indokolt lehet.)
- *Kistérségi:* tartalma több, egy kistérségbe tartozó településre vonatkozik. (A stratégiák, cselekvési tervek alapvető kritériuma, hogy az abban meghatározott programok, intézkedések, stb. értelmezhető számú fiatalra vonatkozzon. Lehet, de nem érdemes cselekvési tervet készítenie a 3–4000-nél kisebb lélekszámú településeknek. Az ok az, hogy az ekkora településen élő fiatalok mindennapjait a lakhelyük mellett nagymértékben meghatározza, illetve befolyásolja a legközelebbi kisebb vagy nagyobb város: a szolgáltatások, a középfokú oktatási intézmények, a szórakozási lehetőségek, sokszor a munkahelyek is jellemezően ott érhetők el.)
- *Ifjúsági:* tartalma a település, illetve a kistérség ifjúsági korosztályára vonatkozik. (Tankönyvünkben több helyen is tárgyaltuk már, hogy az ifjúsá-

gi munka egyik nehezen meghatározható kérdésköre az érintettek korának, korosztályi meghatározásának kérdése, így van ez a stratégiák, a cselekvési tervek esetében is. A valóban „használható” stratégiák, cselekvési tervek nem hagyhatják figyelmen kívül sem a gyermekeket, sem a település, kistérség felnőtt lakosságát. Nem lehet a fiatalokra vonatkozó intézkedéseket meghatározni anélkül, hogy ne vennénk figyelembe az őket „felnevelő”, azaz rájuk gyerekkorukban hatással levő intézményeket (bölcsődék, óvodák, gyermekjóléti szolgálatok, gyermek-egészségügyi intézmények, stb.) és gyermekkoruk környezetét (szüleik iskolai végzettsége, családjaik általános anyagi helyzete, stb.), de anélkül sem, hogy ne gondolnák végig: mi lesz velük, ha a felnőnek (hogyan lesz saját lakásuk, hol fognak dolgozni, stb.)

A stratégiákat és a cselekvési terveket azonban nem csak ettől „ifjúságiak”. Tankönyvünkben többször szót ejtettünk már az ifjúsági részvétel fogalmáról, azaz arról, hogy az ifjúsági munka egyik legalapvetőbb módszertani sajátossága az érintetteknek, azaz a fiataloknak a bevonása az őket érintő döntésekbe, folyamatokba. Mi lehet nagyobb hatással a fiatalokra, mint településük, kistérségük ifjúsági stratégiája, cselekvési terve?⁸⁵ A stratégiák, cselekvési tervek tehát csak akkor lesznek valóban „ifjúságiak”, ha azok megalkotásában és megvalósításában a fiatalok, illetve közösségeik, szervezeteik aktív szerepet vállalnak.

- *Stratégia*: tartalma alapvetően a közép (3–5 év) vagy hosszú (5–10–15 év) távú célokra koncentrál.
- *Cselekvési terv*: tartalma a stratégiában meghatározott célok megvalósítására, azok eszközeire, módszereire⁸⁶ koncentrál.

A stratégiák, illetve a cselekvési tervek szempontjából megkerülhetetlen kérdés: ki a stratégia „tulajdonosa”, azaz ki felelős az azokban foglaltak megvalósításáért? A válasz az „Önkormányzati, települési ifjúsági munka” fejezetben írtakból ered: a „tulajdonos” a település önkormányzati képviselő-testülete, (megyei jogú városok esetében: közgyűlései), illetve a kistérségek tagtelepüléseinek vezetőiből (jellemzően a polgármesterekből, illetve a jegyzőkből) álló vezetőség. Az előbb említett testületek a felelősek ugyanis mindenért, ami az adott településen, kistérségben történik.

Természetesen van rá lehetőség – sok településen, kistérségben van is erre példa – hogy állampolgári közösségek, civil szervezetek, intézmények készítsenek ifjúsági stratégiát vagy cselekvési tervet. Munkájuknak azonban csak abban az esetben lesz eredménye, ha a képviselőtestület(ek) is megtárgyalják, illetve elfogadják a dokumentumokat. Az indok természetesen nem az, hogy egy-egy településen, kistérségben ne történhetne semmi a választott testületek jóváhagyása nélkül, sőt minél önállóbbnak kell(ene) lenniük a helyi közösségeknek. Az indok az, hogy a célok megvalósítását lehetővé tevő

eszközök túlnyomó részéért ezek a testületek a felelősek, illetve ezek a testületek különösen nagy hatással tudnak lenni azokra. (Pl.: ifjúsági közösségi tér finanszírozása, kedvezményes lakásvásárlási hitel biztosítása, új munkahelyeket teremtő vállalkozások támogatása, stb.)

Összefoglalva a fentieket: a települési, kistérségi ifjúsági stratégiák, illetve cselekvési tervek egy település, kerület, kistérség ifjúsági korosztályra vonatkozó közép és hosszú távú céljait, illetve az azok megvalósítását eredményező eszközöket és módszereket tartalmazó, az adott település, kerület, kistérség választott vezetősége által elfogadott dokumentum.

A tartalom

A fenti meghatározásból hiányzik még valami: valójában mi lehet a stratégiák, a cselekvési tervek tartalma?

A tartalom kapcsán mindenek előtt említést kell még tennünk egy szempontról: a stratégiák, cselekvési tervek szűk, illetve tág értelmezéséről.

- Szűknek nevezhetjük azt az ifjúsági stratégiát, cselekvési tervet, amely kizárólag az ifjúsági szolgáltatásokra, az ifjúsági közösségekre és civil szervezetekre, illetve az ifjúsági munka módszertanára és eszközrendszerére koncentrál. Az ilyen jellegű stratégiák nem vagy csak rendkívül szűkszavúan tartalmazzanak az oktatási, az egészségügyi, a szociális és gyermekjóléti, a közművelődési és a munkaerő-piaci területre vonatkozó fejlesztéseket.
- Tág értelmezésű az a stratégia, illetve cselekvési terv, amely nem csak a célok meghatározása során lép ki az ifjúsági munka alapvető módszertani kereteiből (azaz pl. kimondja: legyenek egészségesebbek, okosabbak, stb. a fiatalok), hanem a megvalósítandó programok, fejlesztendő intézmények, szolgáltatások kapcsán sem kizárólag az ifjúsági szakterülettel számol. Az ilyen stratégia, illetve cselekvési terv sokkal hívebben reagál a fiatalok élethelyzetének sajátosságára: ők egyszerre, egy időben élnek boldog vagy boldogtalan családban, tanulnak jól vagy rosszul, dolgoznak vagy keresnek munkát, azaz egyszerre, egy időben van szükségük több szakterület közös támogatására.

Véleményünk szerint a tág értelmezésű stratégiák, illetve cselekvési tervek szolgálhatják eredményesebben az egy-egy településen, kistérségben élő fiatalok életminőségének javulását, lehetőségeik bővülését. A szűk értelmezésű stratégiák és cselekvési tervek – bár elkészítésük és megvalósításuk sokkal kevesebb időt és emberei-anyagi erőforrást igényel – gyakorlatilag „magára hagyják” az ifjúsági szolgáltatásokat és az azokban dolgozó ifjúságsegítő szakembereket és azoktól, illetve tőlük várják a fiatalok mindennemű problémájának megoldását – annak ellenére, hogy az ifjúsági munka természet-

szerűleg nem tudja megoldani egyedül az oktatási, az egészségügyi, a szociális és gyermekjóléti, a közművelődési és a munkaerő-piaci terület esetleges hiányosságaiból eredő problémákat.

- A tag értelmezésű stratégiáknak és cselekvési terveknek legalább az alábbi területekre kell kitérniük:

- oktatás, képzés (a helyi oktatási, képzési rendszer feltételeinek biztosítása, működtetése);
- egészségügyi ellátás (testi és lelki egészségvédelem, prevenció, mentálhigiéné, gondozás, gyógyítás, kezelés);
- szociális ellátás (települési szociálpolitika, családsegítés, gyermek- és ifjúságvédelem);
- közművelődés, társas és közösségi élet (szabadidő, kultúra, sport, rekreáció, közélet, hitélet, egyesületi élet, önkéntesség feltételeinek biztosítása, kialakításának és működésének támogatása, stb.);
- munkaerőpiac (oktatási, képzési területtel való együttműködés, munkaerőpiaci kereslet-kínálat, kihasználatlan gazdasági lehetőségek, stb.);
- ifjúsági szolgáltatások (fiatalok igényeinek való megfelelés, a működés „társadalmasítása”, szükségletekre való reagálás, stb.);
- érdekvédelem, érdekérvényesítés, érdekképviselés (gyermek és ifjúsági jogok érvényesítése, érvényesülésének elősegítése, szükségletek és igények kielégítésének biztosítása, segítése a településen);
- ifjúsági mobilitás, belföldi, nemzetközi kapcsolatok (az önkormányzat törekvései, meglévő kapcsolatai, lehetőségei szerint)
- a települési gyermek- és ifjúsági munkát végző önkormányzati (munka)szervezet (kialakítása, strukturálása és működésének biztosítása, a stratégiában lefektetettek végrehajtásában való kapacitálása, a szervezet nyílttá, nyilvánossá, a fiatalok és a végrehajtásban partnerszervezetek számára ismertté tétele);
- a helyi ifjúsági szervezetek (támogatásuknak rendszere, a koncepcióban foglaltak megvalósításában való szerepük, az önkormányzattal való kapcsolatrendszerük).

A fenti témák, területek kapcsán

- a stratégiáknak
- át kell tekinteniük a fenti területek jelenlegi helyzetét és
- 3–5–10–15 évre meg kell határozniuk a fejlesztési irányvonalakat, de mindennek előtt a fejlesztéssel elérendő célokat;
- a cselekvési tervnek éves bontásban tartalmaznia kell
- a fejlesztések lépéseit (eszközait) és módszereit,
- az egyes lépések határidejét, felelőseit, a megvalósításban közreműködő intézményeket és szervezeteket és.

- a célok megvalósításához szükséges pénzüsszegeket, különös tekintettel arra, hogy a meghatározott pénzből mennyi az önkormányzat saját forrása és mennyit kell külső forrásból (jellemzően pályázatok útján) biztosítani.

A célok-eszközök-módszerek elválaszthatatlan hármasa

A fentiekben írtuk: a stratégia a célokat, míg a cselekvési terv az eszközöket és a módszereket határozza meg. Írhattuk volna azt is, hogy a stratégia ad választ a „miért?” kérdésre, a cselekvési terv pedig megmondja, hogy „mit?” és „hogyan?”

A fenti összefüggések végiggondolása nélkül nem lehet megvalósítható stratégiát, illetve cselekvési tervet készíteni.⁸⁷ Az alábbi oldalakon egy elképzelt stratégia, illetve cselekvési terv vázlatán keresztül mutatjuk be, hogy mik lehetnek a célok, az eszközök és a módszerek, illetve, hogy miképpen függenek össze egymással.⁸⁸

Célok	Eszközök	Módszerek
A településről elvándorló fiatalok számának csökkentése	<ul style="list-style-type: none"> - a fiatalok „hazatérésének” támogatása; - a fiatalok településükhöz való kötődésének erősítése 	<ul style="list-style-type: none"> - önkormányzati bérlakások biztosítása; - állás biztosítása úgy, hogy a „hazatérő fiatalok” kötelesek részt venni a település fejlesztési elképzeléseinek kidolgozásában, megvalósításában - a fiatalok bevonása a róluk szóló döntések meghozatalába; - a fiatalok által szervezett, a település teljes lakosságának szóló programok megvalósulásának támogatása; - a fiatalok, mint „a település számára fontos” lakosok elismerése
A fiatalok munkaerő-piaci aktivitásának növelése	<ul style="list-style-type: none"> - a munkaerő piacra való belépéshez szükséges kompetenciák elsajátításának elősegítése; - fiatalok vállalkozásindításának támogatása; 	<ul style="list-style-type: none"> - a környékbeli munkáltatók által hiányolt kompetenciák felmérése; - a munkáltatók, az iskolák és az ifjúsági szolgáltatók együttműködésének kialakítása; - a településen (vagy a környéken) működő iskolák oktatási programjának korszerűsítése; - pályaválasztási tanácsadás erősítése; - önkéntes programok indítása, támogatása; - az alapvető gazdasági ismeretek oktatása az általános- és középiskolákban; - diákvállalkozások indítása; - speciális, ingyenes vagy csekély önerőt igénylő képzési programok indítása; - kedvezményes hitelek;

Célok	Eszközök	Módszerek
	<ul style="list-style-type: none"> – lehetséges állásajánlatok széleskörű terjesztése 	<ul style="list-style-type: none"> – az Állami Foglalkoztatási Szolgálat információinak eljuttatása az ifjúsági szolgáltatásokba, a fiatalok által gyakran látogatott szórakozóhelyekre, a fiatalok által olvasott helyi médiumokban (pl. Est-lapok) való megjelentetése
✓ A csellengő – és eközben nem egyszer rongáló – fiatalok számának csökkentése	<ul style="list-style-type: none"> – szabadidő eltöltési lehetőségek bővítése – a csellengő fiatalok bevonása különböző programokba, szolgáltatásokba 	<ul style="list-style-type: none"> – a fiatalok szabadidő-eltöltési szükségleteinek felmérése; – a fiatalok bevonása a szabadidő-eltöltésüket szolgáló intézmények program-kínálatának kialakításába; – ifjúsági közösségi tér, extrém sportpálya, zenekaroknak alkalmas próbahelyiség, stb. kialakítása, fejlesztése, nyitvatartási idejük meghosszabbítása (különös tekintettel a hétvégére); – felkereső ifjúsági munka kialakítása; – kifejezetten az ő érdeklődési körüknek megfelelő, „nekik dedikált” programok szervezése a közösségi terekben; – az élethelyzetüknek megfelelő képzési, továbbképzési programok indítása

A fenti példa természetesen nem alkalmazható változtatás nélkül egy-egy település vagy kistérség esetében. Minden stratégia, cselekvési terv kapcsán az adott település társadalmi-gazdasági helyzetéből, az önkormányzati képviselőtestületek(ek) szándékaiból és az ott lakó fiatalok igényeiből kell kiindulni. Semelyik „kiindulási szempontot” sem szabad figyelmen kívül hagyni, hiszen

- a társadalmi-gazdasági helyzet ismerete nélkül irreális célokat határozhatunk meg;
- a képviselőtestület(ek) szándékainak beépítése hiányában nem biztos, hogy rendelkezésre állnak majd a szükséges anyagi források vagy a képviselőtestület(ek) nem lesznek hajlandó pl. átalakítani az oktatási intézmények pedagógiai programját;
- a fiatalok megkérdezése nélkül pedig egyáltalán nem biztos, hogy a meghatározott eszközökkel és módszerekkel valóban elérhetjük a céljainkat.

A fenti példát a „célok-eszközök-módszerek” hármassága miatt érdemes különösen áttanulmányozni. Ifjúságsegítő szakemberként leginkább a „módszerek” kapcsán vállalhatunk meghatározó szerepet, azaz egy-egy konkrét program megvalósításában veszünk részt. A többször emlegetett hármasságot ekkor kell különösen figyelembe vennünk: végig kell gondolnunk, hogy milyen célokat szolgálnak az általunk vagy a részvételünkkel magvalósuló programok. Az önkéntesség, az ifjúsági részvétel különböző formái, az ifjúsági szolgáltatások vagy akár – a fentiekben csak áttételesen említett – nemzetközi ifjúsági programok, mind-mind eszközök és módszerek, melyek konkrét megvalósítása egyrészt a céloktól függ, másrészt több célt is szolgál(hat).

- Az ifjúsági részvétel fejlesztését (pl.: egy település gyermek- és ifjúsági önkormányzat létrehozását) másképpen kell megvalósítani, ha az a célunk, hogy ezáltal tudatosabb állampolgárok legyenek a fiatalok vagy akkor, ha azt szeretnénk elérni, hogy jobban kötődjenek a településünkhöz. Az első esetben a gyermek- és ifjúsági önkormányzat belső működésére, a választás és a választatás miértjének, hogyanjának a megismertetésére, a második esetben pedig a „felnőtt képviselőtestülettel” való párbeszédre, a fiatalok igényeinek a megvalósítására kell nagyobb hangsúlyt fektetnünk.
- Az önkéntes ifjúsági programok fejlesztése során, ha a célunk a fiatalok munkaerő-piaci aktivitásának növelése, akkor a programba bevonandó fiatalok között nagy számban kell, hogy legyenek a szükséges kompetenciákkal nem rendelkező, illetve a munkanélküli fiatalok. Az önkéntes programok más céllal való támogatása esetén (pl.: a szociális és egészségügyi intézményekben dolgozó szakemberek terheinek csökkentése empátikus fiatalok segítőkként való bevonásával) már erre a szempontra kevésbé kell figyelnünk.

A „célok-eszközök-módszerek” egymásra épülő végiggondolása tehát alapvető eleme egy települési, kistérségi ifjúsági stratégia, cselekvési terv kidolgozásának.

A célok kapcsán érdemes megemlíteni: minden településnek más-más célja lehet sőt más-más célja kell, hogy legyen. Egy egyetemi városnak pl. célja (érdeke) lehet, hogy az egyetemein tanuló fiatalok ott telepedjenek le, alapítanak vállalkozást, munkájukkal vegyenek részt a város fejlesztésében, míg annak a kisvárosnak vagy falunak, ahonnan a fiatalok elmentek tanulni az az érdeke, hogy a kiművelt emberfők visszatérjenek. Egy-egy településnek „még csak” az lehet a fontos, hogy a fiatalok esténként ne az utcán lólgjanak (cselengjenek), míg egyes kistérségek „már azon gondolkodhatnak”, hogy miképpen vonják be a fiatalokat a társadalmi-gazdasági fejlesztési koncepciók kidolgozásába. Az egymásnak sok esetben ellentmondó célok összehangolását oldhatja (oldhatná) meg, ha lennének megyei, regionális ifjúsági stratégiák, cselekvési tervek és a kormányzat is rendelkezne egy koherens koncepcióval.

A településinél, kistérséginél magasabb szintű tervekre a jelen fejezetben nem térhetünk ki, azt azonban fontosnak tarjuk megjegyezni, hogy a különböző szintű dokumentumok egymásra kell, hogy épüljenek, ami a mi esetünkben azt jelenti, hogy stratégia-, illetve cselekvési tervkészítő munkánk során – ha létezik – figyelembe kell, hogy vegyünk a megyei, regionális és országos koncepciókat.

A kidolgozás folyamata

A stratégia és a cselekvési tervek kidolgozása kapcsán – az önkormányzati képviselőtestület(ek) szándékai mellett – az előbbiekben már említett két kiemelten fontos szempontot kell figyelembe venni:

- az adott település társadalmi-gazdasági helyzetét és
- az ott lakó fiatalok igényeit.

A település társadalmi, gazdasági helyzetének felmérése kapcsán „A tartalom” című fejezetben felsorolt összes területet meg kell vizsgálni. Forrásként több helyről is beszerezhetünk adatokat:

- az önkormányzati hivataloktól (számos ágazati törvény határoz meg az önkormányzatok számára kötelező adatgyűjtéseket);
- a Központi Statisztikai Hivaltól (a KSH számos önkormányzati adatgyűjtést rendszerez, illetve dolgoz fel, de a mi szempontunkból az is fontos lehet, hogy a KSH-tól kistérségi, megyei, regionális és országos adatokat is beszerezhetünk, amelyek a stratégia céljainak meghatározásához nyújthat alapot – pl.: a fiatalok munkaerő-piaci aktivitásának legalább az országos szintre való emelése);

- a különböző szakterületek, ágazatok megyei és regionális hivatalaitól;
- a regionális ifjúsági szolgáltató irodáktól,
- a Nemzeti Civil Alapprogramot és egyéb, az ifjúsági korosztályt is érintő pályázatok kezelőitől (pl.: a pályázati aktivitást nyújtó civil szervezetekről, pályázataik sikerességéről, stb.).

A statisztikák mellett figyelmet kell fordítanunk az adatfelvételekkel nem mérhető szempontokra is: hogyan érzik magukat a fiatalok a településen, illetve a kistérségben, miként képzelik el a saját és településük, kistérségük jövőjét, miként tekintenek a felnőttek a fiatalokra, stb. Az ilyen jellegű információkra leginkább a szociológia különböző módszereivel tehetünk szert (pl.: interjúk, fókuszcsoportok).

Az előző bekezdésben már részben érintettük: a fiatalok megkérdezése nélkül stratégiánk, illetve cselekvési tervünk nem lesz reális. Számos szociológiai módszerrel felmérhetjük a fiatalok igényeit, de sok esetben eredményesebbek lehetünk, ha a közösségfejlesztés egyik módszerét, a közösségi felmérést használjuk.

A közösségi felmérés sajátossága, hogy a számunkra szükséges információk megszerzése mellett arra is eszköz lehet, hogy aktivizáljuk a település, a kistérség fiataljait. A közösségi felmérés során az egyes kérdéseket is már az érintettek (azaz a mi esetünkben a fiatalok) határozzák meg és a kérdőívek felvételében is aktívan részt vesznek. A felmérés külön sajátossága, hogy nem teljes mértékben anonim: külön fejezet szól arról, hogy a megkérdezettek milyen fejlesztéseket, változtatásokat tartanak szükségesnek és adott esetben részt vennének-e ennek megvalósításában. A közösségi felmérés lehetőséget ad tehát arra is, hogy ráleljünk a társadalmi részvétel iránt fogékony fiatalokra.⁸⁹

A kidolgozás folyamata kapcsán két fogalmat kell még körüljárnunk: nyilvánosság és partnerség.

A stratégia, illetve a cselekvési terv kidolgozásának teljes folyamata nyilvános kell, hogy legyen. Már a kidolgozás szándékáról is tájékoztatni kell a település teljes lakosságát, azaz nem csak a fiatalokat. Az önkormányzat saját újságjában, hirdetőtábláink, honlapján azaz minden olyan fórumon, ahol információkat kaphatnak a lakosok tájékoztatást kell nyújtani a kidolgozás kezdetéről: egyrészt mindenki számára lehetőséget kell adni a munkában való részvételre, másrészt magunk számára is biztosítani kell, hogy minél több gondolat, ötlet eljuthasson hozzánk.

A stratégia és a cselekvési terv kidolgozásáról levélben, e-mailen tájékoztatni kell minden ifjúsági szervezetet, fiatalokkal foglalkozó intézményt és fel kell kérni azokat a közös munkára.

A partnerség az ifjúsági munka egyik alapelve: a települési, kistérségi ifjúsági stratégiákat és cselekvési terveket is minél több érintett bevonásával kell

elkészíteni. A megalkotás folyamatába feltétlen be kell vonni a településen, kistérségben működő

- ifjúsági közösségeket, szervezeteket, az ifjúsági szolgáltatásokat;
- az oktatási, az egészségügyi, a szociális és gyermekjóléti, a közművelődési és a munkaerő-piaci területeken aktív civil szervezetek, intézményeket, szolgáltatásokat;
- jelentősebb vállalkozásokat, munkáltatókat;
- egyházakat, hitéleti szervezeteket és
- a település, illetve a kistérség jelentősebb személyiségeit.

Segítheti munkánkat, ha a kidolgozás, illetve a megvalósítás során folyamatosan együttműködünk a regionális ifjúsági szolgáltató irodák munkatársaival, illetve egyéb szakértőkkel, közösségfejlesztőkkel. További hasznos „eszköz” lehet, ha az együttműködő partnerekből egy szakértői kerekasztalt alakítunk – így egyrészt a szakemberek együttműködése a stratégia, illetve a cselekvési terv megalkotását követően is fennmaradhat, másrészt keretet teremthetünk az oly’ sokszor emlegetett integrált, komplex ifjúsági szolgáltató rendszer kialakításának, fejlesztésének.

A partnereket a munka teljes folyamatába be kell vonni: a célok meghatározásától, a módszerek kidolgozásáig. A partnerség keretében azonban a stratégia, illetve a cselekvési terv megvalósításában is minél több szerepet kell adni a partnereknek – értelemszerűen különös tekintettel az ifjúsági közösségekre, civil szervezetekre és az ifjúsági szolgáltatásokra.

Irodalom

Bánáti Ferenc: Az ifjúság visszavétele, vagy lenyúlása – Társadalmi-gondolati háttér egy lehetséges és reális ifjúságstratégia készítéséhez. *Új Ifjúsági Szemle* 4., 2004 nyár.

Beke Márton: Az ifjúsági korosztályok részvétele a települések döntéshozatalában. *Új Ifjúsági Szemle*, 2004 tavasz.

Gyerek és ifjúsági önkormányzatok Magyarországon, ISM 2001

Ifjúsági információs és tanácsadó irodák Magyarországon, Hayico 2004

Jegyzetek

- 85 Mondhatjuk persze azt (és ez igaz is!), hogy az igazán meghatározó az a stratégia, illetve a cselekvési terv megvalósítása. A jelen oldalakon azonban azzal a feltételezéssel élünk, hogy a szóban forgó stratégiákban, cselekvési tervekben foglaltak meg is valósulniak, azaz már maguk a dokumentumok is meghatározók lehetnek.

- 86 A „célok-eszközök-módszerek” elválaszthatatlan hármasságáról még a későbbiekben részletesen írunk.
- 87 Bármilyen hosszabb távú terv sem tud sikeres lenni a célok, az eszközök és a módszerek szisztematikus végiggondolása nélkül. Pályázatok kidolgozása, ifjúsági szolgáltatásunk fejlesztése, bármely ifjúsági közösségre, szervezetre vonatkozó fejlesztő munkánk sikere is egyrészt ezen szempontok végiggondolásán áll vagy bukik.
- 88 A célokról, eszközökről és a módszerekről a projektmenedzsment kapcsán számos kiváló könyv született, mely részletesen foglalkozik ezen fogalmakkal. Mindezek közül a számunkra legfontosabb a Mobilitás Európai Fejlesztési Igazgatósága által, a T-Kit sorozat keretében kiadott „Projektmenedzsment” című kiadvány, amely letölthető a www.mobilitas.hu oldalról.
- 89 A közösségi felmérésről a www.kozossegfejlesztes.hu oldalról szerethetők be további információk.

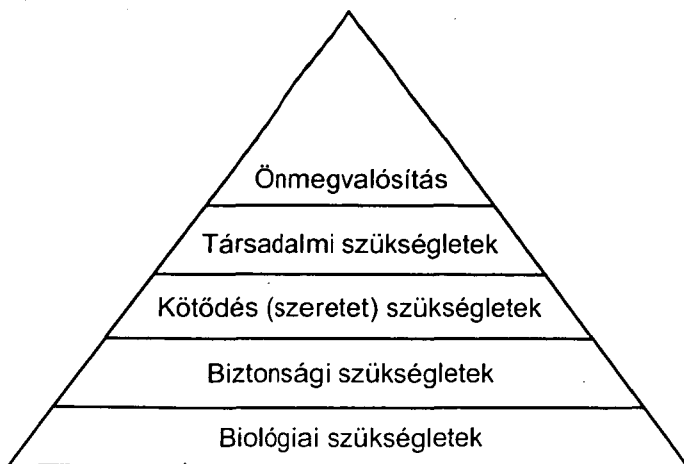
14. AZ IFJÚSÁGI TANÁCSADÁS MÓDSZERTANA

Az ifjúsági tanácsadás módszertana tulajdonképpen a segítségről, a tanácsadásról és a konfliktusokról szól. A szükségletektől levezetve definiáljuk a segítő kapcsolatot és azok modelljeit. Bemutatjuk a tanácsadás folyamatát és alapelveit, a tranzakcióanalízist és a konfliktuskezelést. Szólunk a kommunikációról, az azt megkönnyítő és gátló tényezőkről és a személyiségfejlesztő módszerekről.

A segítő kapcsolat

A szükségletek

Az ember egyik alapvető sajátossága az aktivitás, mely lehetővé teszi a természeti és társadalmi környezethez való alkalmazkodását. A születés után egyre differenciáltabb szükségletté válik az aktív tevékenység. A szükséglet hiányállapot, aminek kielégítésére törekszik az egyén egész élete folyamán. Többféle felosztás ismeretes, a legismertebb kategorizálás Abraham H. Maslow nevéhez fűződik az úgynevezett „szükséglet piramis”. Ez a forma magában hordozza, hogy a lépcsőfokok egymásra épülnek. (Addig amíg a biológiai szükségletek kielégítésén fáradozik az egyén, addig nem tud az önmegvalósítás problematikájával foglalkozni, mert az életben maradás köti le az energiáit.)

Az emberi szükségletek elméletrendszerét a segítő kapcsolatokban kiindulópontként lehet alkalmazni. Ha az egyén szükségleteit maradék nélkül képes kielégíteni, akkor egyensúlyi, harmonikus állapotban van. Ez az állapot állandóan változik, hiszen újabb szükségletek lépnek föl minden kielégített szükséglet nyomán. Előfordul, hogy az egyén nem képes kielégíteni valamelyik szükségletét, vagy csak részben képes rá, akkor a kielégítetlen szükségletek gátolják a személyiséget aktivitásban, személyközi kapcsolatainak alakulásában, alakításában. Gátoltta válhat az egyén fejlődése, súlyos esetben lelki károsodásai is keletkezhetnek. Lelki zavart a személy önmagáról alkotott hamis képe is okozhat, mert önértékelése és a környezetének róla alkotott képe el- lentmondásba kerül. (Az önismeret az első lépcső a probléma megoldásban.)

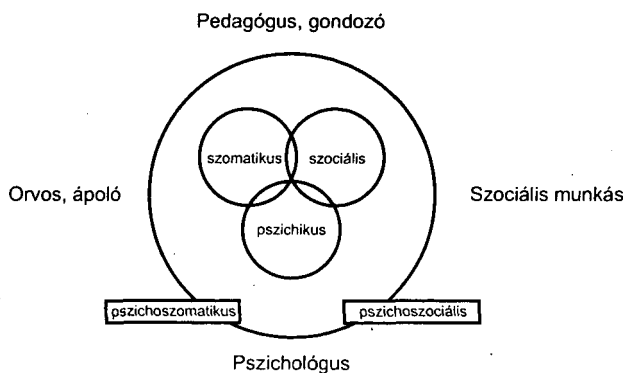
A segítő kapcsolat

A segítő kapcsolat dinamikus növekedési modell, melyben a személyiségben eleve meglévő fejlődési képesség feltárása, felerősítése, a kibontakozással szemben álló akadályok elhárítása a feladat, amit a segítővel közösen old meg a kliens.

A segítség szintjei:

- engedelmesség pl.: családi, rokoni kapcsolat;
- félelem a büntetéstől, ha nem segítünk pl.: vallási kultúrák;
- belső indíttatású, de jutalmat elváró pl.: segítő foglalkozásúak (orvos, ápoló, pszichológus, pedagógus, szociális munkás);
- segítségadás, jutalom elvárása nélkül (altruizmus: önkéntes, feltétel- és viszonzáselvárás nélküli segítség. A személyiség egyik pozitív megküzdési stratégiája, amikor kilép a saját válsághelyzetéből és másokon segít: pozitív coping).

A segítő foglalkozások fő csoportjai

Az altruizmus, a segítő identitás nem azonos a hamis mártíromsággal, a lemondás árán segítséssel. Ez az identitás annak tudata, átélése, hogy a segítő fontos mind saját maga, mind a világ számára. A segítő identitás nem csak segítő szakmában nyilvánulhat meg, ide tartozik minden olyan tett, amelylyel jobbító szándékkal harcolunk valami mellett (vagy épp valami ellen). „A segítő identitás mozgatórugói az empátia, a kölcsönösség, az elismerés önbecsülés és az erkölcsi kötelezettség igénye” (Hegyiné, 2001).

A segítés három modellje

Edgar H. Schein szerint a segítés általános emberi folyamat, amelynek szülők, barátok, tanárok és vezetők lehetnek szereplői, nemcsak a tanácsadók, vagy terapeuták, akiknek ez a központi szerepe. A segítőknak mindig választaniuk kell bizonyos kulcsfeltevések alapján, amelyeket folyamatosan vizsgálniuk kell a segítési folyamat során – azaz mikor legyenek szakértő, a doktor, vagy a folyamat tanácsadó szerepben. A tanácsadónak az a legfontosabb feladata, hogy magának az ügyfélnek a képességeit fejlessze.

A segítés három modellje Schein szerint az alábbi:

a.) *Szakértői információadás*

Vannak helyzetek, amikor az segít leginkább, ha információt adunk az ügyfélnek a problémájával kapcsolatban. Feltételezi, hogy a kliens ismeri a problémát, a valódi problémát közli, továbbá, hogy a segítőnek rendelkezésére állnak a szükséges információk.

b.) *Játsszunk doktort!*

Az ügyfél gyakran azért hív segítőt, hogy az eljátssza a doktor szerepét, vizsgálódjon, interjút, pszichológiai felmérést készítsen, tesztek csináljon, azaz diagnózist állítson fel és gyógymódot javasoljon. A doktor modell feltételezi, hogy az ügyfél pontosan meghatározza a betegség helyét, felfedi a jó diagnózishoz szükséges információkat, s a tanácsadónál rendelkezésre áll a megfelelő diagnózis előállításához szükséges szaktudás. A modell feltételezi továbbá, hogy a kliens el is fogadja a diagnózist, a szükséges receptet és végre is hajtja, amit a doktor javasol – és végül: képes is lesz egészséges maradni, ha az orvos távozik.

c.) *Folyamat tanácsadás*

Feltételezi:

- hogy az ügyfél nem tudja pontosan, mi a probléma, valójában abban van segítségre szüksége, hogy pontosan kiderítse, mi is az;
- a kliens nem tudja, milyen fajta segítség áll rendelkezésre;
- már abból is haszna származik az ügyfélnek, ha a diagnosztizálásban részt vesz, mert gyakran ő maga is része a problémának;

- a kliens van tisztában vele, hogy milyen gyógyító beavatkozás működne valójában, mert csak ő tudja, hogy mi illeszkedik a személyiségéhez;
- az ügyfélnek építő szándéka van, és hasznosítani akarja a probléma megoldás folyamatáról szóló tudást, így az eljövendő problémákat hatékonyan tudja kezelni.

A folyamat tanácsadásban alapvetően fontos az olyan helyzet kialakítása, amelyben az ügyfél továbbra is magáénak érzi saját problémáját, tanácsadó partner lesz a probléma diagnosztizálásában és a megoldás keresésében.

Vezérlevek:

1. Mindig a folyamat tanácsadással kell kezdeni!

A feltáró folyamat lépései (beavatkozások):

- Feltárás (egyidejűleg nyújt segítséget és diagnosztikus bepillantást úgy, hogy a kliens is magáénak érzi a problémát – érdeklődő üzemmód, segítőkészséget mutató tanácsadói szerep, használt kifejezések: folytassa! mondjon egy kicsivel többet! le tudná írni ezt a helyzetet? most mire gondol?)
- Diagnosztikus beavatkozás (az ügyféltől kíván diagnosztizáló gondolkodást, használt kifejezések: miért?)
- Cselekvési alternatíva beavatkozás (használt kifejezések: mivel próbálkozott? mit tervez? milyen alternatívákat vett figyelembe?)
- Szembesítő beavatkozás (új információk ötletek, alternatívák, hipotézisek kérdések formájában, használt kifejezések: gondolt már A vagy B lehetőségre? talán előtölte valamelyik érzés az alábbiak közül – aggódik, vagy talán haragszik? Figyelembe vette már a következő információkat?)

2. Nem szabad visszatartani a szakértelmet, ha az ügyfélnek tényleg szüksége van rá!

Ha a feltárási folyamat elegendő ismeretet adott, tudjuk, hogy mi zajlik és elégséges tudással rendelkezünk (tudjuk, hogy miben vagyunk szakértők) váltunk át a szakértő - információt adó, vagy az orvosi modell valamelyikére.

A segítség személycentrikus megközelítése

Carl Rogers személyközpontú pszichológiai megközelítése az élet minden területén – nevelésben, kommunikációban, házastársi vagy nemzetközi konfliktusok megoldásában – alkalmazható. A gyakorlatból, a tanácsadásból alakult ki, sokkal inkább stílust, szemléletmódot jelent, mintsem egy elméleti rendszert (gyakorlattal elsajátítható). Rogers üzenete egyszerű: „Mindenki

rendelkezik azzal a belső erőforrással, ami lehetővé teszi számára, hogy boldog és hasznos életet éljen. Ha megfelelő attitűddel fordulunk embertársaink felé, ezzel elősegíthetjük, hogy felszabaduljanak ezek az erőforrások, bölcsőbbek, egészségesebbek, konstruktívabbak legyenek a döntéseik.”

Rogers optimista világnézetéből következik, hogy szerint az ember alapvetően jónak születik, csupán a környezet hatására visz véghez destruktív dolgokat. Az emberi személyiséget nyílt rendszerként fogja fel, azaz benne természetes fejlődési lehetőséget lát, melyet növekedési modellnek nevezett el. Az énkép a saját magunkról kapott információból alakul ki a másokkal való kapcsolataink és saját értékelésünk folyamán, amely az ember teljes élményvilágának, egész létének központi tényezője. Az énkép állandóan jelen van, még ha nem is mindig tudatos, befolyással bír a világ észlelésére, értékalkotásra és a viselkedésre.

A segítő kapcsolat egy dinamikus folyamat, amelynek középpontjában a kliens áll jelenlegi szükségleteivel, problémáival, amelynek a feldolgozása az „itt és most”-ban történik. Ennek ellenére (és éppen ezért) a segítőnek a segítő kapcsolat folyamán önreflektívnek (önmagára reagálóknak) kell lennie. Föl kell ismernie – és el kell kerülnie – a segítség éretlen formáját, amikor a segítő a saját személyiségéből fakadó megoldási módokat ajánlja a klienseknek, a kapcsolatot pedig a hatalmi szereppel való azonosulás jellemzi. Föl kell ismernie azt is, ha saját magánélete problémáinak megoldása helyett próbál másokéin segíteni (segítő szindróma).

A segítő kapcsolat alapja (Rogers-i hármasság): az empátia (beleélőképeség), a feltétel nélküli pozitív elfogadás és a kongruencia (őszinteség, önazonosság, hitelesség).

A segítő beszélgetés

A segítő kapcsolatban a segítség a segítő beszélgetésen át is megvalósulhat. Egy hatékonyabb, mélyebb kommunikációs forma, amely csak akkor hatékony, ha eljut a kliens belső világába, ha ő maga is érzékeli ezeket és képes rájuk válaszolni: élményeiben és viselkedésében változást létrehozni. Rogers saját beszélgetési módszerét „counseling”-nek (konzultációnak) nevezi, ami egy probléma közös megbeszélését és annak eredményét jelenti. Konzultációs módszere „non-direktív” (nem direkt), a segítséget kérő embernek az élményvilágába való behelyezkedést, annak megértését helyezi a középpontba. A kliensnek a szavakban kifejezett és az e mögött rejlő érzéseit próbálja visszatükrözni a segítő, hogy ezáltal segítse érzéseinek, nehézségeinek jobb megértését, megfogalmazását. A visszatükrözés újrafogalmazást jelent, nem a kliens szavait ismétljük más szavakkal, hanem átéljük érzéseit, amit szavakban is kifejezett és

ezt tükrözzük vissza. A személyközpontú segítő beszélgetés kulcsszavai: meghallgatni, megérteni és elkísérni – a másik tudatosodásának kísérőjévé válni.

Tanácsadás

A tanácsadás fogalma, a pszichológiai tanácsadás, a szakosodott tanácsadások

A hétköznapi nyelvhasználat a tanácsadást egyszerűen a tanácsot adni jelentéssel azonosítja, a tudományos felfogás viszont ezt a fogalmat igen tágan értelmezi: kiterjed az informatív és tanácsadó tevékenységtől (pályaválasztás, partnerválasztás) a problémahelyzet felismerésében és megoldásában nyújtott segítségig (konzultáció), de akár a tudattalan indítékok tudatosításáig (pszichoterápia). Egyes megközelítések szerint az emberek közötti interakció majd minden formája, amely mások segítésére és megerősítésére szolgál, amennyiben a folyamat hivatalos tevékenység formáját ölti. Szakirodalmakban gyakran találkozunk a beavatkozás kifejezéssel is. John Heron hat kategóriába sorolta a tanácsadó beavatkozásait azok szándéka szerint. Ezek: parancsoló formák:

- utasító (átvállalja a felelősséget)
- informatív (ismereteket ad át)
- konfrontáló (szembesítő)

segítő formák:

- katartikus (felszabadító)
- katalizáló (önmegismerést segítő)
- támogató (megerősítő)

E formák közül önmagában egyik sem jobb vagy rosszabb a másiknál, de mindegyiknek megvan a maga funkciója, s a segítőnek föl kell ismernie, hogy mikor melyiket kell használnia. E kategóriarendszer nem csak a beavatkozás formáit írja le, de az önreflexió eszköze is a segítő számára, hogy minél tudatosabban végezhesse tevékenységét.

A tanácsadás direkt módszer, segítheti az egyén fejlődését, problémamegoldó készségét. A kérdés különböző technikái, a megerősítés, a visszatükrözés, az átfogalmazás, az érzelmekre adott hiteles reakció, az értelmező összefoglalás, a lényeges tartalmi elemek kiemelése mind azt a célt szolgálják, hogy:

- a kliens jobban átlássa, megértse saját problémái hátterét, eljusson az önismeret egy magasabb fokára,
- az egyén képes legyen döntésekre, változtatni tudjon helyzetén.

A pszichológiai tanácsadás olyan strukturált tevékenység, amely a módszerek egy meghatározott rendszerével rendelkezik: ez esetben olyan problémákkal foglalkozunk, ahol az útmutatásnál több segítségre van szüksége a kliensnek, mert a tanácsadás során a középpontban döntési problémák állnak érzelmi, viselkedési problémák kíséretével, tehát a döntést nem lehet egyszerű racionális módon meghozni. Kezdetei a huszadik század elejéig nyúlnak vissza, gyökerei azonban szorosan kötődnek a modern ipari társadalom kialakulásához. Az iparosodás, a városiasodás és a kapitalizmus sok új társadalmi követelményt támasztott mind Európában, mind Amerikában. A változások, a megszokott környezetből való kiszakadás, a szigorú munkaerőkölc nagy nyomásként nehezedett az emberekre, melynek enyhítésére egyik új eszköz a pszichológia tanácsadás lett.

A '70-es, '80-as, '90-es években a pszichológiai tanácsadás új szolgáltatásokkal bővült pl. karrier-tanácsadás, illetve új területek kerültek a tanácsadási szférába, mint a házassági tanácsadás. A '90-es évektől magánpraxisok nyíltak világszerte, pszihoboomnak is hívják ezt az időszakot.

Napjainkban a *szakosodott tanácsadás*nak nagyon sok területe van pl.:

- párválasztási-, házassági-, családi-;
- nevelési-, életvezetési-;
- iskolai-, tehetség-;
- pályaválasztási-, pályakorrekciós-,
- telefonos és segítőszolgálati-;
- rehabilitációs és mentálhigiénés-;
- menekülteknek, kisebbségi helyzetben lévőknek szóló-;
- krízis-;
- multikulturális és kultúraközi tanácsadás (stb).

Az életviteli tanácsadás nem szakosodott tanácsadás, a konkrét problémákon túl a „ki vagyok én és mit keresek itt, ebben a világban?” kérdésre keresi a választ.

A tanácsadás és a pszichoterápia mellett a segítségnyújtás számos formája alakult ki, amely az egyénre fókuszáltn próbál segíteni, ilyen pl. a személyes edzésnek fordított ún. coaching is. Célja egy adott komplex, emberi és szociális szempontokkal is átszőtt szervezeti cél elérése a szervezet egy vagy több munkatársa között zajló együttműködési folyamatban.

A coaching főbb jellemzői:

- mindig közvetlenül kapcsolódik a teljesítményhez;
- meghatározott vezetők szükségleteire és specifikus kérdéseire fókuszál;
- fejleszti az ismereteket és készségeket;
- közvetlenül kihat az emberek kompetenciájára.

A tanácsadóval szembeni elvárások: a klienst nem értékeli, nem gúnyolódik, nem irányít, nem türelmetlen, saját problémáit nem tárja föl a tanácsadás során, pozitív odafordulás, a kliens tisztelete. Ezek mindegyike magától értendőnek tűnik első olvasásra, ám a segítő munkája során számos etikai dilemmával szembesül, ezek fő kategóriái: a beavatkozás dilemmája (van-e jogom beavatkozni), az értékelő dilemmája (beavatkozás az értékekbe), a kontroll dilemmája (a kliens ellenőrzése), az autonómia dilemmája (segítő és kliens egyenrangúsága, szövetség).

Módszerek:

- a) konkrétság: kérdésekkel segíteni a klienst, elemezni a helyzetet;
- b) azonnaliság: az „itt és most” történéseinek vizsgálata;
- c) konfrontáció: bemutatni a kliensnek a viselkedése, gondolkodása ellentmondásait;
- d) kongruencia: hitelesség, őszinte és nyílt kommunikáció, viselkedés.

A tanácsadás folyamata

A tanácsadási munkát keretbe foglaló folyamatokat modelleknek nevezzük, ezek a modellek határozzák meg azokat a lépéseket, amelyeket a tanácsadás folyamatában figyelembe veszünk. A tanácsadó feladata, hogy az egyén és környezete viszonya megváltozzon.

- a) Általános tanácsadási modell három szakaszból áll:
 - első szakasz: a probléma megfogalmazása;
 - második szakasz: az alternatívák kialakítása;
 - harmadik szakasz: a cselekvés – az elfogadott alternatívák megvalósítása.
- b) Folyamat modellek
- c) Probléma és veszteség modellek
- d) Személyiség centrikus megközelítés
- e) Tapasztalati modell
- f) Életútszemléleten alapuló tanácsadási modell
- g) Döntésselméleti modell
- h) Humán dinamikus modell
- i) A munka-pályatanácsadás általános modellje

A tanácsadó sikeressége (Gordon szerint)

1. Bizonyosodjunk meg, hogy „konzultációra” kért bennünket gyermekünk, tanítványunk. Kérdezzük meg, hogy akarja-e hallani a tényeket és véleményünket.
2. Győződjünk meg róla, mi a gyerek valódi igénye vagy problémája. Ez segít eldöntenünk, hogy milyen információra vagy ismeretre van szüksége, és hogy ez valójában rendelkezésünkre áll-e. (Esetleg honnan szerezzük be?)
3. Ne prédikáljunk, hanem magyarázzunk: ne erőltessünk semmit, hanem ajánljunk, ne követeljünk, hanem javasoljunk. Egyszer.
4. Ne nyaggassuk a gyerekeket, hogy fogadják el ajánlatunkat; né szégyenítsük meg őket, ha ezt nem teszik.
5. Teljesen bizzuk rá a gyerekekre, hogy elfogadják-e a tanácsot, vagy visszatartásítják.

A tanácsadás és a tranzakcióanalízis

A segítő foglalkozások, a tanácsadás egyfelől a saját szakmai területükön szerzik az ismereteiket, másfelől az ügyfelek lelki folyamatainak megismerése illetve feldolgozása az ügyféllel együttműködve a változás érdekében. Mindezt beavatkozásnak hívjuk, és ahhoz, hogy egy segítő szakember beavatkozhasson, el kell sajátítania a beavatkozás eszközeit. A szakmai eszköztárak a pszichológiai iskolák vagy irányzatok munkálják ki. Ilyen irányzat az ún. humanisztikus pszichológiai irányzatok és ezen belül a tranzakcióanalízis.

Strukturális elemzés

Az emberek időről időre változtatnak magatartásukon, hangjukon, nézőpontjukon, szókincsükön, valamint viselkedési sajátosságaikon. A viselkedésbeli változásokat gyakran követik érzelmi eltolódások. A magatartásforma minden emberben egy lelkiállapot megfelelője, míg egy másik magatartásforma másfajta lelkiállapotot tükröz. Ezek a változások vezetnek el az én-állapotok fogalmához. Az érzéseket megfelelő magatartásminta együttese kíséri. Az ilyen én-állapotok mindenkinek rendelkezésére állnak korlátozott választékban. A választékok csoportosítása: 1. szülőkre hasonlító én-állapotok; 2. autonóm módon, a valóság tárgyilagos értékelésére irányuló én-állapotok; 3. korai gyermekkorban rögzült, de még mindig aktív én-állapotok. Szaknyelven exteropszichikus, neopszichikus és archeopszichikus én-állapotoknak nevez-

zük őket. Köznnyelven szülői, felnőtti és gyermeki. Ezek az egyszerű kifejezések a legszakszerűbb okfejtéseket kivéve mindenre beválnak.

Kiindulópontunk az, hogy egy-egy emberi közösség minden egyes tagjában, minden pillanatban szülői, felnőtti vagy gyermeki én-állapotok jutnak kifejezésre, az egyének; ha különböző készséggel is, de képesek átváltani egyik én-állapotból a másikba. Mindenki van egy szülő, azaz bizonyos körülmények között aktivizálódnak a szülői én-állapotok. Mindenki képes objektív adatfeldolgozásra, ha a megfelelő én-állapot működésbe hozható, így azt mondhatjuk, hogy mindenki lakozik egy felnőtt. Mindenki hordoz magában egy kisfiút vagy kislányt, azaz egy korábbi években rögzült maradványt, amely megfelelő körülmények között aktivizálódik.

A strukturális elemzésben a gyermekes szót sohasem használjuk. A gyermek leírásához a gyermeki kifejezést használjuk tekintetbe véve, hogy ez előítélet-mentesebb. A gyermek a személyiség legértékesebb része több módon is. Az egyén életében ugyanazt jelentheti, amit egy igazi gyermek a család életében. Ha az egyénben lakozó gyermek zavart és nem egészséges, akkor a következmények kellemetlenek lehetnek, de ebben az esetben is lehet és kell tenni valamit.

Hasonló a helyzet az érett és éretlen szavakkal. Vannak olyan emberek, akikben a gyermek természetlenül vagy nem helyénvaló módon kerekedik felül. Ezeknek az embereknek is van teljes, jól strukturált felnőttjük, mindössze aktivizálni kell. Az érett emberek azok, akik az idő java részében képesek a felnőttet ellenőrzésük alatt tartani, de időnként, mint mindenki másban a bennük lévő gyermek felül is kerekedhet.

A szülő közvetlen és közvetett formában nyilvánul meg. Az egyik aktív én-állapot, a másik a hatás. A közvetlen, aktív formában az illető úgy válaszol, ahogy tulajdon apja ténylegesen válaszolt. A közvetett hatás esetében az illető úgy válaszol, ahogy elvárták tőle. Az első esetben olyan lesz, mint ők, a másodikban alkalmazkodik az elvárásokhoz.

A gyermek két formában nyilvánul meg. Az egyik az alkalmazkodó gyermek, a másik a természetes gyermek. Az alkalmazkodó gyermek szülői befolyásra módosítja viselkedését. A természetes gyermek spontán kifejeződésként. A strukturált elemzés érvényességét jól igazolja az alkoholizmus vizsgálata. A részegség először a szülőt fosztja meg erejétől, az alkalmazkodó gyermek felszabadul a szülő hatása alól és természetes gyermekké válik.

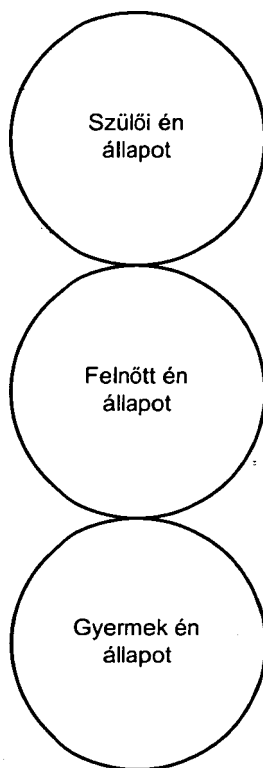
Az én-állapotok normális fiziológiai jelenségek. A lelki élet szerve és szervezője az emberi agy. Az én-állapotok minden egyes típusának nagy értéke van az emberi szervezet életműködésének a szempontjából. A gyermekben alkotóképesség spontán hajtóerők és örömök sejlének. A felnőtt a fennmaradáshoz szükséges. A felnőtt szerez tapasztalatokat, kudarc és öröm élményeket, az ember a felnőtt segítségével birkózhat meg sikeresen a külvilággal. A fel-

nőtt szabályozza a szülő és gyermek tevékenységét, és tárgyilagosan közvetít közöttük.

A szülőnek két funkciója van. Egyrészt lehetővé teszi az egyén a valóságos gyermekek szülőjeként sikeresen működhessen, így segítve az emberi faj fennmaradását. Másrészt bizonyos válaszokat automatikussá tesz és így sok energiát takarít meg.

A személyiség mindhárom arculatának igen nagy az értéke a fennmaradás és életvezetés szempontjából. Elemzésük, újraszervezésük csak akkor indokolt, ha egyikük vagy másukuk megbontja az egészséges egyensúlyt.

Strukturális diagram (egy egyén teljes személyisége, Eric Berne)

Tranzakcionális elemzés

A társas érintkezés egysége a tranzakció. Tranzakciós ingernek nevezzük, ha egy összefüggésen több ember találkozik és beszélgetésbe kezd, vagy valamilyen módon jelzi, hogy tudomásul vette a többiek jelenlétét. A tranzakciós ingerre való reagálást tranzakciós válasznak nevezzük. A tranzakciós elem-

zés azzal foglalkozik, hogy milyen én-állapotok mozgósították a tranzakciós ingert és milyenek váltották ki a tranzakciós választ.

A legegyszerűbb tranzakciókban mindig az ingert és a választ is az érdekelt felek felnőttje adja. A felnőtt-felnőtt tranzakcióhoz egyszerűségben legközelebb a gyermek-felnőtt tranzakció áll. Ezek kiegészítő tranzakciók.

Az egyszerű kiegészítő tranzakciók általában felszínes munka- és társas kapcsolatokban zajlanak, könnyen megzavarhatják őket egyszerű keresztezett tranzakciók. A kommunikáció keresztezett tranzakció esetén megszakad. Az első típust a pszichoanalízisben klasszikus indulat átviteli reakcióként írják le. Ilyen mikor a felnőttől felnőtthez érkezik az inger. A gyermek szülő válaszok keresztezik egymást. Az első típus ellentéte a második típusú keresztezett tranzakció. A páciens valamilyen felnőtt megjegyzést tesz, a terapeuta pedig úgy válaszol, mint a szülő a gyermekének. A segítő és a kliens viszonyában is előfordulhatnak rejtett játszmák (mindkét fél részéről), melyek föltárása hozzájárul a segítő beszélgetés zavarainak leépítéséhez. A rejtett tranzakciók sokkal összetettebbek, mert egyszerre kettőnél több én-állapotnak megfelelő tevékenységet jelentenek - ez a kategória a játszmák alapja. A rejtett tranzakciókat csoportosíthatjuk szöveget bezáró és duplafenekű tranzakciókra. A szöveget bezáró tranzakcióban három, míg a duplafenekű tranzakcióban négy én-állapot vesz részt. A szöveget bezáró tranzakciót általában kereskedők használják előszeretettel, a duplafenekű tranzakció rendszerint flörtjátszmákban fordul elő.

Eljárások és rituálék

A tranzakciók rendszerint sorozatban zajlanak. A sorozatok programozottak. A programozás a szülőtől, a gyermektől vagy a felnőttől származhat. A társas tevékenység legegyszerűbb formái az eljárások és rituálék. Az eljárás egyszerű kiegészítő felnőtt – tranzakciók sorozata, amely a valóság kezelésére irányul. A statikus valóság az anyag összes lehetséges elrendezése a világegyetemben. A dinamikus valóság az összes energiarendszer kölcsönhatás-lehetőségei a világegyetemben. Az eljárások értékelésekor két változót használunk.

Hatékony az eljárás, ha a cselekvő személy a lehető legelőnyösebb módon használja fel a rendelkezésre álló adatokat, tapasztalatokat, eltekintve ismereteinek esetleges fogyatékoságaitól. Az eljárás hatékonysága a tényleges eredmény alapján határozható meg. A hatóerő pszichológiai a hatékonyság anyagi ismérv. A rituálé külső társadalmi erők által beprogramozott egyszerű kiegészítő tranzakciók sztereotipizált sorozata. Néhány történelmi, antropológiai szempontból különösen érdekes, előírtas rituáléknak két fázisa van:

- a) a tranzakciók szigorú szülői cenzúra alatt folynak;
- b) a szülőileg engedélyezett szabadság fázisa – ekkor a gyermek többé vagy kevésbé teljes tranzakciós szabadságot élvez, ami vad tobzódásba torkollik.

Számos előírással szennyezett, de meglehetősen hatékony eljárás-ként indul. Az idő múlásával minden eljárás-ként minden érvényességét elvesztette. A fesztelen rituálék jó bevezetést nyújtanak a játszmaelemzéshez. Ezek közül a legtanulságosabbak az amerikai üdvözlési rituálék.

Néha nehéz különbséget tenni eljárás és rituálé között. Sokszor a laikus a szakmai eljárásokat rituálénak értelmezi, hisz képzettsége nem elegendő, hogy tisztán lássa. A szakemberek hajlamosak rá, hogy ésszerűnek tűntessék fel az adott eljáráshoz még hozzátapadó ritualisztikus elemeket, és kézlegyintéssel intézzék el a laikusokat, mondván, hogy nincsenek szakismereteik. Az eljárás és rituálé lényegi, egyben rokon vonása, hogy mindkettő sztereotipizált. Az első tranzakció elindulása után a következő sorozat megjósolható, és meghatározott módon halad az előre látható befejezés felé, hacsak nem lépnek fel rendkívüli körülmények. A kettő közti különbség az előre meghatározottság eredetében keresendő: az eljárást a felnőtt programozza be, a rituálé szülői mintákat követ. Akik kényelmetlenül érzik a rituálét, vagy nem jártasak benne, eljárásokkal helyettesítik.

Időtöltések

Az időtöltések bonyolultságban különböznek. Ha a tranzakciót tekintjük a társas érintkezés egységének, akkor a megfelelő helyzetből kihámozhatjuk a tulajdonságok olyan együttesét, amelyet egyszerű időtöltésnek nevezünk. Egyszerű időtöltés egyetlen terület köré csoportosult, félig rituális, egyszerű, kiegészítő tranzakciók sorozata, amelynek elsődleges célja valamely időköz strukturálása. Kezdetét és végét tipikus eljárások, rituálék jelzik. Az időtöltéseket gyakran vendégségben játsszák. Az időtöltések ölthetik a terefere néven leírt formát, de komolyabbak is lehetnek, azaz vitázó jellegűek. Az időtöltéseket többféleképpen osztályozhatjuk.

A külső meghatározók szociológiai jellegűek. A strukturális – tranzakcionális osztályozás személyibb jellegű. Ennél is meggyőzőbb az időtöltések pszichológiai osztályozása. Az időtöltések strukturálják az időt, kölcsönösen elfogadható simogatásokat nyújtanak az érdekelt feleknek és elvégzik a társadalmi kiválogatás műveletét is. Az időtöltések egyik sajátos vonása a zártkörűség. Az időtöltések alapul szolgálnak az ismerősök kiválogatásához, és barátsághoz is vezethetnek. Az időtöltésekből még egy fontos előny származik: a szerep megerősítése, a beállítottság megszilárdulása. A beál-

lítótság megszilárdulását nevezzük egzisztenciális előnynek. Az időtöltést néha nehéz megkülönböztetni a tevékenységtől, gyakran előadónak kombinációk.

Játszmák

A játszma kiegészítő, rejtett tranzakciók folyamatos sorozata, amely meghatározott, előre látható kimenetel felé halad. A játszmákat két fő ismertetőjegy különíti el a rituáléktól és eljárásoktól, valamint az időtöltésektől. 1. rejtett jelleg 2. nyereség Az eljárások lehetnek sikeresek, a rituálék hatékonyak, az időtöltések hasznos hajtók, de meghatározásánál fogva mind a három nyílt. Járhatnak versengéssel, de sohasem konfliktussal, a befejezés lehet feltűnést keltő, de sohasem drámai. A játszma alapvetően tisztességtelen, kimenetele nem csupán izgalmas, hanem drámai jellegű. A játszmákat megkülönböztetjük a művelettől is. A művelet olyan egyszerű tranzakció, vagy tranzakciókéslet, amelyet valamely specifikus, tisztázott cél érdekében kezdeményeznek. Ha valaki leplezetlenül bátorításért fordul valakihez és megkapja, ez művelet. Ha valaki bátorításért fordul valakihez és megkapja, majd azt a bátorító ellen fordítja ez játszma. A játszma műveletek együttesének látszik, de a nyereség nyilvánvalóvá teszi, hogy ezek nem műveletek, hanem manőverek voltak, nem becsületes kérések, hanem egy játszma lépései. Dinamikus tulajdonságai miatt a játszmákat könnyű megkülönböztetni a pusztán statikus attitűdöktől, amelyek beállítottságból erednek. A játszmának nem szükségképpen része a szórakozás, vagy élvezet. A komolyság hiánya sem velejárója a játszmának.

Egy tipikus játszma: A házastársak közötti leggyakoribb játszma a „Ha te nem lennél”. Fehérné arról panaszkodott, hogy férje miatt nem tanult meg táncolni. Mikor a férje engedélyezte számára a tánc tanulást ráébredt, hogy retteg a táncparkettől. Így fel kellett hagynia vele, hogy táncolni tanuljon. Ez és még néhány hasonló jellegű dolog lemeztelenítette házassága szerkezetének néhány fontos elemét.

Számos kérője közül uralkodni vágyó kérőt választott ki, így olyan helyzetbe hozta magát, hogy elpanaszolhatta, „ha ő nem lenne”, mindenféle dolgot csinálhatna. Kiderült, hogy panaszaival ellentétben férje szolgálatot tett neki, hisz eltiltotta attól, amitől lelke mélyén félt, így megkímélte attól, hogy tudatára ébredjen félelmeinek. Más egyébről is szó van. A férj tilalmai és a feleség panaszai gyakran veszekedésekhez vezettek, és ennek következtében szexuális életük erősen megromlott. A férj gyakran büntudatból gyakran érkezett ajándékokkal, amikor több szabadságot adott feleségének, akkor az ajándékok ritkábbak és szegényesebbek lettek. A házastársak kevés közös témát találtak a háztartási gondokon és a gyermekeken kívül, így a veszekedé-

sek fontos eseménnyé nőttek, inkább csak ilyen alkalmakkor zajlott le köztük több, mint felszínes beszélgetés.

A feleség számára bebizonyította a házaselet, hogy minden férfi fősvény és zsarnok. Attitűdje egy korábbi éberáloommal függött össze – azzal, hogy meg-erőszakolják – és ez éveken át nem hagyta nyugodni.

Ez a játszma a társas dinamika ág területébe tartozik. A házasságuk meg-kötésével lehetőséget kaptak az egymással való kommunikálásra, ezt társas kontaktusnak nevezzük. A hatás, melyet egymás magatartására, reakcióira gyakorolnak, társas cselekvés. Ez a játszma tartalmazza az események egy-másra következését (társadalmi szint), és információt azok pszichológiai hát-teréről, fejlődéséről és jelentőségéről (pszichológiai szint). A „ha te nem len-nél” antitézise az engedékenységre. A játszma addig folytatódhat, amíg a férj tilt. Ha a „ne merészd!” helyett azt mondja, hogy „Csak rajta!” a mélyben húzódo beteges félelmek felszínre kerülnek, és a feleség nem támadhat többé a férj ellen. A „ha te nem lennél” célzata önbátorítás, öngazolás. Az önbáto-rítási funkciót könnyebb tisztázni, és jobban összhangban áll a feleség biz-tonságérzetével. A „ha te nem lennél” kétszemélyes játszma: szabadságában korlátozott feleséget és uralkodni vágyó férjet igényel. A feleség eljátszhatja a szerepét bölcs felnőttként, nyüzsgő gyermekként. A férj megőrizhet felnőtt én – állapotot, vagy átcsúszhat a szülőébe. A „ha te nem lennél”- t akkor írjuk le legjobban, ha főbikus forrásokból vezetjük le. Előfordul, hogy a „ha te nem lennél”-t éppoly gyakran játsszák gyermekek, mint felnőttek. Így a gyermek-kori változat azonos a későbbivel, a tényleges szülőt a korlátokat állító férj helyettesíti. A „ha te nem lennél” legdrámaibb formája társadalmi szinten a szülő-gyermek játszma. Ennek a játszmának a biológiai haszna az ellenséges-kedés – nyűgösködés cserekapcsolatból származik: lehangelő, de eredmé-nyes módja, hogy az idegszövetek épsége megmaradjon. Az egzisztenciális előnye, hogy a feleség beállítódása megszilárdul. Ez a beállítódás válasz az alárendelődés szükségletére, amely minden főbiának eleme. A játszma belső pszichológiai előnye a pszichikus háztartásra gyakorolt hatás.

A külső pszichológiai előny a rettegett helyzet elkerülése a játszma révén. A belső társadalmi előny pontosan az, amit a játszma elnevezése kifejez. A játékos ezt adja tudtára szűkebb baráti körének. A külső társadalmi előny az, amit az illető a helyzetéből külső társadalmi kapcsolataiban hasznosít. Ez a játszma átalakulhat „ha ő nem lenne” időtöltéssé.

Játshmák keletkezése: A gyermeknevelést képzési folyamatnak tekinthet-jük, melynek során a gyermeket megtanítják arra, hogy milyen játshmákat játsszon, és hogyan játssza azokat. Játshmái meghatározzák, hogy hogyan fog élni a lehetőségekkel és milyen kimenetelűek lesznek a számára adódó élet-helyzetek. A játshmákat a gyermekek néhány hónapos koruktól kezdve alap-vető mindennapi tapasztalatokban sajátítják el.

Ma még kevés gyermekpszichiáter és gyermekpszichológus működik, aki a játszmaelemzésben is járatos volna, kevés megfigyeléssel rendelkezünk a játszmák keletkezéséről. A gyermekek teljes tudatossággal kezdeményeznek játszmákat. A játszmák utánzó természetűek, a gyermek személyiségének felnőtt oldala alakítja ki őket.

Játszmák funkciója: A játszmák szükségesek és kívánatosak. Az előkészítő lépéseknek az a legfőbb feladatuk, hogy megteremtsék a helyzetet a nyeléshez. Túl a játszmáknak azon a társadalmi funkcióján, hogy kielégítően strukturálják az időt, némelyik játszma egyenesen nélkülözhetetlen bizonyos emberek egészségének fenntartásához. Az ilyen emberek lelki egyensúlya annyira labilis, hogy játszmáitól megfosztani őket kockázatos: orvosolhatatlan kétségbeesésbe, sőt pszichózisba taszíthatja őket. A játszmák szerves és dinamikus összetevői minden ember tudattalan élettervének vagy forgatókönyvének, arra szolgálnak, hogy kitöltsék az időt, amíg az ember a végső megvalósulásra vár, s egyidejűleg előmozdítják a cselekvést. A játszmák lehetnek rombolóak vagy építőek.

A játszmákat fokozatok szerint is megkülönböztethetjük: első fokú, a társadalom által elfogadott játszma, a másodfokú játszmából nem származik állandó jóvátehetetlen károsodás, de a játékosok szeretik eltitkolni. A harmadfokú játszmát életre szólóan játsszák, a műtőben, a bíróságon vagy a hullaházban végződik.

Ifjúsági információs és tanácsadó iroda⁹⁰

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda működése

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda humánszolgáltató intézmény, amely a fiatalok számára nyújt segítséget a mindennapi életük során felmerülő problémák megoldásában, életük teljesebbé tételében, valamint információs szükségleteik kielégítésében.

Az információs és tanácsadó iroda a tevékenységén keresztül:

- elősegíti a fiatalok autonómiájának kialakulását annak érdekében, hogy felelősséget vállalhassanak önmagukért;
- közvetít az egyének és a humánszolgáltató intézmények között, lehetővé téve a fiatalok és az intézmények szükséges találkozását;
- segíti a fiatalokat abban, hogy megtalálják a nekik megfelelő helyet a társadalomban, illetve az életkorukból és élethelyzetükből adódó esetleges hátrányaikat csökkentsék;

- támogatja a társadalmi folyamatok megértését, és az azokba való aktív bekapcsolódásukat, hogy cselekvő részeseivé váljanak sorsuk, életük alakításának;
- biztosítja, hogy a fiatalok személyes fejlődésük, szociális, kulturális és mentális szükségleteik kielégítésének lehetőségeiről tájékozottak legyenek.

Az információhoz való jog állampolgári jog, mely a működési alapját adja az ifjúsági információs és tanácsadó irodáknak. (Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R90(7)sz. Ajánlás) Az Európai Ifjúsági Információs és Tanácsadó Ügynökség (ERYICA) közgyűlésén fogadták el az Európai Ifjúsági Információs Chartát, amely alapelveket és útmutatásokat fogalmaz meg az ifjúsági információs munka számára.

1. Az ifjúsági információs központok és szolgálatok kivétel nélkül nyitva állnak minden fiatal előtt.
2. Az ifjúsági információs központok és szolgálatok arra törekszenek, hogy minden fiatal számára biztosítsák az információhoz való egyenlő hozzáférést, helyzetükre, származásukra, nemükre, vallásukra, illetve társadalmi helyzetükre való tekintet nélkül. Különös figyelmet fordítva a hátrányos helyzetű csoportokra, valamint a sajátos helyzetben lévő fiatalokra.
3. Az információs központoknak és szolgálatoknak könnyen elérhetőnek és előzetes időpont megbeszélése nélkül igénybe vehetőnek kell lenniük. Barátságos hangulatúaknak és vonzóknak a fiatalok számára. A nyitvatartási idejükben igazodva a fiatalok igényeihez.
4. A rendelkezésre álló információnak a fiatalok kérésein, az észlelt információs igényein kell alapulniuk. Minden olyan témát tartalmazniuk kell, amely a fiatalokat érdekelheti. Valamint folyamatosan fejleszteni kell annak érdekében, hogy minden új témát lefedjen.
5. Minden felhasználót önálló személyiségként kell elfogadni és minden kérdésre adott válasz személyre szabott kell legyen. Ezt úgy kell megvalósítani, hogy ennek segítségével a felhasználó élni tudjon jogaival, gyakorolhassa autonóm jogait és fejleszteni tudja információ elemzési és felhasználási képességét.
6. Az ifjúsági információs szolgáltatások ingyenesek.
7. Az információnyújtás során tiszteletben tartják a felhasználók magán-szféráját és anonimitáshoz való jogát.
8. Az információt külön erre a célra képzett munkatársak nyújtják profesz-szionális módon.
9. A nyújtott információ teljes, naprakész, pontos, gyakorlati és felhasználó-barát.
10. Minden erőfeszítést meg kell tenni a felhasznált források pluralizmusa és ellenőrzése mellett nyújtott információ objektivitásának biztosítása érdekében.

11. A nyújtott információ vallási, politikai, ideológiai, illetve kereskedelmi befolyástól mentes.
12. Az ifjúsági információs központok és szolgálatok arra töreksenek, hogy hatékony és a különböző csoportoknak és igényeknek megfelelő módon a lehető legnagyobb számú fiatalat érjék el. Stratégiáik, módszereik és eszközeik kiválasztása tekintetében kreatívak és innovatívak.
13. Lehetőséget nyújtanak a fiataloknak arra, hogy megfelelő módon részt vegyenek az ifjúsági információs munka különböző szakaszaiban, helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Ez többek között a következőket tartalmazhatja: információs igények feltárása, információ előkészítése és eljuttatása, információs szolgáltatások, projektek és csoporttevékenységek irányítása és értékelése.
14. Az ifjúsági információs központok és szolgálatok együttműködnek egyéb ifjúsági szolgálatokkal és intézményekkel, különösen földrajzi környezetükben. Hálózati kapcsolatot alakítanak ki közvetítőkkal és egyéb szervezetekkel, amelyek fiatalokkal dolgoznak.
15. Az ifjúsági információs központok és szolgálatok segítik a fiatalokat a modern információs és kommunikációs technológiák által biztosított információhoz való hozzáférésben és ezek használatával kapcsolatos képességeik fejlesztésében.
16. Minden ifjúsági információs munkát támogató anyagi forrás nem akadályozhatja az ifjúsági információs szolgálatot jelen Charta alapelveinek alkalmazásában.

A Magyarországi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége (HAYICO) ez alapján megalkotta a szakmai-etikai kódexét, amely tartalmazza az ifjúsági tanácsadás módszertanát is.

Az ifjúsági információ

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda küldetése:

„Hisszük, hogy a szabadság az emberi élet teljességének egyik alapfeltétele. Szabadon élni az életet azt is jelenti; az embereknek fenntartások nélkül joguk van hozzájutni a teljes, érthető és megbízható információkhoz kivétel nélkül minden őket érintő problémában és szektorban, hogy ezáltal a választás teljes szabadságát élvezhessék diszkrimináció, ideológiai vagy más befolyásolás nélkül. A fiataloknak hétköznapi problémáik megoldásában, életútjuk, jövőjük tervezésében és sorsukat befolyásoló döntéseik meghozatalában csakis akkor van valódi szabadságuk, ha széles körben rendelkeznek információkkal az őket körülvevő világról.

Minden társadalomnak, helyi közösségnek felelőssége, hogy tagjai – különösen a felnövekvő generációk – számára biztosítsa a szabad választás lehetőségét. Ez a felelősség nem csupán az információs szabadság elvi és jogszabályi szintű garanciáinak, hanem a jogérvényesítés eszközrendszerének kialakítására és fenntartására is ki kell, hogy terjedjen.”

(HAYICO Szakmai-etikai kódex)

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda feladata:

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda feladatrendszerében kiemelt fontosságú az elsődleges megelőzés. Ennek megfelelően a fiatalok várható problémáinak megelőzése, illetve csökkentése érdekében

- a helyi igényekhez igazodva kialakítja és működteti az alapkritériumban leírt minimumnak megfelelő információs és tanácsadó szolgáltatásait;
- a fiatalok számára információt és tanácsokat ad kéréseiknek, sajátos szükségleteiknek megfelelően;
- a működés által érzékelt és felvetett problémákat visszacsatolja, közvetíti a helyi önkormányzatoknak, a fiatalokat érintő döntések kedvező irányú befolyásolása érdekében.

Az ifjúsági információs és tanácsadó szolgáltatások alapelvei:

Az információhoz való jog állampolgári jog. „A fiataloknak fenntartások nélkül joguk van a teljes, érthető és megbízható információhoz és tanácsadáshoz kivétel nélkül minden őket érintő problémában és minden szektorban, hogy ezáltal a választás teljes szabadságát élvezhessék diszkrimináció, ideológiai vagy más befolyásolás nélkül.” (Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R 90 (7) sz. Ajánlás)

A fiatalok információs alapjogának érvényesítésére létrehozott információs és tanácsadó szolgálatok – az ifjúsági információs és tanácsadó irodák, ifjúsági információs pontok – minden politikai szervtől függetlenül működnek, szolgáltatásaikat politikai és vallási ideológiáktól mentesen nyújtják.

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák a fiatalok tájékoztatása és segítése területén működő intézmények, szolgálatok feladatait figyelembe véve, azokat kiegészítve új módszerek, eszközök és modellek alkalmazásával alakítják szolgáltatásaikat.

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda szolgáltatásai megbízhatók, mindenki számára diszkrimináció nélkül hozzáférhetők és ingyenesek.

Bármely fiatal igénybe veheti a szolgáltatásokat, bármilyen problémával fordulhat az ifjúsági információs és tanácsadó irodához.

Amikor a fiatal problémájával megjelenik az ifjúsági információs és tanácsadó irodában azonnal, várólista nélkül kell segítséget nyújtani számára.

A nyitva tartás a tanuló és dolgozó fiatalok szabadidejéhez igazodik.

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda tiszteletben tartja a fiatalok anonimitását, a szakmai titoktartás kötelező.

A szolgáltatásokat igénybe vevő fiatalokkal való kapcsolat egyenrangú, ezzel is erősítve a fiatalok függetlenedésének folyamatát.

Az ifjúsági információs és tanácsadó iroda tiszteletben tartja a fiatalok autonómiáját önmeghatározásukban, és jogukat a szabad választáshoz.

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodában az alapszolgáltatások nem üzleti jellegűek.

A szabad cselekvés, fejlődés és rugalmasság érdekében az irodák szakmailag függetlenek bármely más intézménytől.

Ifjúsági információs és tanácsadó irodák, ifjúsági információs pontok 2005-ben

év	tanácsadó iroda	ifjúsági információs pont	összesen
2005	36	60	96
regionális bontásban			
KM	5	2	7
ÉM	8	10	18
ÉA	7	11	18
DA	4	12	16
DD	4	13	17
ND	4	7	11
KD	4	5	9

(szerkesztette: Kátai Gábor 2006.)

A 2005 pályázati adatok alapján a 96 támogatott kezdeményezés összesen 86 településen (29 község, 57 város) valósul meg.

Az ifjúsági tanácsadás

Az ifjúsági tanácsadói tevékenység a segítő tevékenység egyik formája. Témája érintheti az ifjúsági korcsoport élethelyzetéből származó bármilyen problémát pl. önismeret, életvezetés, társadalmi élet, pályaorientáció, munka világa, diákélet, szexuális élet, jog, életmód stb.

A tanácsadás jellemzői:

- általában ingyenes;
- általában anonim;
- lehet csoportos vagy egyéni;
- a tanácsadás felsőfokú szakmai képzéssel rendelkező tanácsadók végzik;
- a tanácsadást nyújtó szakemberek az adott intézményre vonatkozó szakmai-etikai előírások szerint végzik munkájukat;
- a tanácsadást nyújtó intézmények biztosítják, hogy a szolgáltatások rendszeresek és elérhetőek legyenek.

A tanácsadás igénybe vehető: ifjúsági információs és tanácsadó irodákban, területhez kapcsolódó szakintézményekben (pl.: nevelési tanácsadó, pedagógiai intézet, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok, munkaügyi központok).

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák módszertana

Az iroda rugalmas, sokoldalú, felhasznált forrásai sokfélék és a kérdésekre adott válaszai jól érthetőek.

Az iroda a teljes emberrel foglalkozik, de tudatában van annak, hogy önmaga nem tud minden problémán segíteni. Az ügyfelek életkori sajátosságait figyelembe véve (korspecifikusan) közelít a megoldásra váró egyéni, csoportos és közösségi problémákhoz.

Az ifjúsági információs és tanácsadó irodák céljaik és feladataik megvalósításához az eszközök, módszerek és technikák lehető legszélesebb körét alkalmazzák: az önkiszolgáló rendszerű információhordozóktól egészen a személyes és speciális egyéni tanácsadásig.

Az irodák sokkal inkább kliensközpontúak, mint módszerközpontúak, azaz a fiatalok igénye a kulcs; ahhoz alakítják ki az éppen megfelelő módszert.

Kliensközpontú megközelítésben az irodák a fiatallal közösen, őt erősítve oldják meg a problémát, illetve segítik a fiatalt abban, hogy saját maga képes legyen megoldani az életében felmerülő problémákat.

Harmadik személlyel való kapcsolatfelvételhez a fiatal beleegyezését kéri az iroda.

Az egyéni segítségnyújtás során az információs és tanácsadó munka nem mindig különül el szükségszerűen egymástól. A munkatársnak, aki a fiatallal a kapcsolatot felveszi, több lehetőség figyelembe vételével kell eljárnia a személyre szabott segítségnyújtás során:

- saját maga nyújt segítséget, szem előtt tartva saját kompetenciájának határait;

- az irodán belül a területet jól ismerő szakemberek segítségével jogi, életvezetési, illetve egyéb egyéni problémákban személyre szóló tanácsadást ajánl fel a fiatalnak;
- külső szakemberhez ajánlja a fiataalt (sohasem egy intézményt ajánl, hanem egy meghatározott személyt; a munkatárs marad a felelős a fiatalokért akkor is, amikor szakemberhez ajánlja, mivel megállapodás szerint a fiatalat őhöz ajánlják majd vissza) - ezzel elkerülhetővé teszi, hogy az ügyfél „elvesszen”, illetve az iroda egyszerű diszpécser szerepet vegyen fel;
- folyamatosan kapcsolatot tart mentálhigiénés és humán szolgáltatásokkal, intézményekkel, ajánlja azok tevékenységét és szolgáltatásait az ifjúsági információs és tanácsadó iroda ügyfeleinek.

Szakmai és szektorközi együttműködések

Az ifjúságsegítők a tanulmányaik során megismerik, majd munkájuk során használják a fiatalok számára rendelkezésre álló támogatórendszereket. Magyarországon lakóhely függő, hogy egy gyerek vagy fiatal milyen szolgáltatásokhoz, ellátásokhoz férhet hozzá. A gyermek és fiatal számára a lehető legjobb állapotot a szolgáltatásra hivatottak együttműködésével lehet megteremteni.

Tóbiás László foglalta össze a túloldali szemléletes ábrában, hogy milyen szakmai és szektorközi együttműködések valósulhatnak meg, milyen területekkel találkozhat az ifjúságsegítő a munkája során.

A közös szolgáltatások nyújtásában kézenfekvő megoldás a szakma- és szektorközi együttműködés lehetőségére az ifjúsági információs és tanácsadó szolgáltatás. Nincs jogi akadálya a törvény szerinti szolgáltatási kötelezettség oly módon való teljesítésének, hogy az önkormányzat a feladatot más ágazathoz tartozó saját intézményére bízza, vagy akár egy civil szervezetre. Az ifjúsági munka legfontosabb érdekvédelmi feladata a jogszabályokban meglevő ellátások nyújtásának a kikényszerítése, a feladatokhoz források biztosítása. A civil ifjúsági szervezetek pedig azzal fejleszthetők, hogy szolgáltatóként is megjelenjenek.

Az intézményes segítőhelyek

A gyermek speciális szükségleteit ellátó szakszolgálatok jellemzően a következők:

- nevelési tanácsadó;
- gyermek-ideggondozó, gyermekpszichiátriai szakrendelő;
- gyermekjóléti szolgálat;
- családsegítő szolgálat;
- pályaválasztási tanácsadó.

Döntéshozatali modell fő lépései:

1. a probléma meghatározása;
2. megoldási alternatívák közös keresése;
3. a legmegfelelőbb alternatíva kiválasztása és megvalósítása.

A kliensi torzulások:

- Csak külső irányításnak alávetettség.
- Megrögzült, kimozdíthatatlan kommunikáció.
- Beszűkült személyiség, önkorlátozás – „nem csinál semmit”.
- Érzelmi inkompetencia – „hidegen hagyják az események”.
- Folyamatos félreértés önmagát és társas környezetét illetően – „nem tudja, mi van”.
- Lebecsülés – Ha lebecsüli önmagát és másokat.

Konfliktuskezelés

A serdülőkor az értelmi – érzelmi konfliktusok időszaka. A saját önazonosságával küzdő, *Én*-je határait próbálgató kamasz – sokszor szembeállva az egész világgal – vizsgálgatja saját személyisége vonzó, ható és távolító erejét. A saját erejét kipróbáló kamasz játszmái, a felnőtti *Én* felé való tapogatózásai önmagukban is „konfliktushordozó anyahajóként funkcionálnak”.

A serdülő jellemző gubancai, konfliktusai

- Alvás-gubancok;
- Testvérgubancok;
- Étkezési gubancok;
- Zsebpénzgubancok;
- Öltözködés-gubancok;
- Házimunka és segítség-gubancok;
- Kisállat gubancok;
- Iskolai gubancok;
- Szabadidő gubancok;
- Szerelem gubancok.

Serdülőkorban tanulja meg az ember (vagy nem) a kockázatvállalást, a kudarcátűrést, vagy kerülést, a sikerre való orientálódás és a sikert hozó erőki-fejtés édes örömét, a szerepeknek megfelelő játszmákat, a konfliktus források felfedezését és a megoldó kezelésüket.

Serdülőkori szerepkonfliktus spektrumok

- Gyermek–felnőtt (szülő, tanár, szerető);
- Gyermek–testvér;
- Életvitel-, értékrend-minta;
- Belső (énes);
- Önmegvalósítási;
- Bizonytalanság – bizalmatlanság konfliktusok.

Konfliktuskategóriák

A) saját magamon belüli Énkonfliktusok

- önmagunkkal kerülünk szembe,
- fontos önépítő folyamat, lebontunk egy nyugalmas védett gyermeki világot és felépítünk egy ingergazdagabb, saját stratégiai, koncepcionáló és taktikai gyakorlati ismeréteket igénylő, felnőtti rendszert.

B) Kapcsolatkonfliktusok

- konfliktusom másokkal (személyközi konfliktusok),
- konfliktusom csoportokkal, vagy szervezetekkel.

Konfliktuskezelési, konfliktusmegoldó stratégiák

Az agresszió napi jeleivel mindenkinek szembe kell néznie, hiszen az erőszak terjedése világjelenség. Az erőszak megfékezésének esélyt adhat, ha gyermekeket, fiatalokat megismertetjük a problémamegoldás más lehetőségeivel.

Konfliktuskezelő stratégiák (Filley szerint)

A konfliktuskezelő stratégiákat A. C. Filley szerint az ember viselkedését konfliktushelyzetekben az önérvényesítés és önalávetés, illetve az eredményirányultság és a kapcsolatirányultság dimenziói mentén lehet jellemezni.

Az önérvényesítő magatartás az egyén igényeinek, vélt vagy valódi érdekeinek megfelelően törekszik elképzeléseinek, döntéseinek megvalósítására, és eközben kevés figyelmet szentel mások érdekeinek, szándékainak, törekvéseinek.

Az önalávető magatartás evvel szemben a másik ember törekvéseinek a megvalósulását segíti, miközben saját érdekeit elnyomja.

Az eredményirányultság a sikerre, jó teljesítményre mozgósítja az embert.

A kapcsolatirányultságot főként a másokkal kialakítandó jó kapcsolat motiválja, ennek érdekében az érintett személy hajlandó lemondani saját érdekeiről és elfogadni a másik fél szempontjait.

A fenti személyiségdimenziók mentén öt konfliktusmegoldási stratégia írható le: a versengő, az alkalmazkodó, az elkerülő, a kompromisszumkereső és a problémamegoldó. Az emberek többsége mind az öt stratégiát alkalmazza, önmagukban nem minősíthetők, mindenkor az adott helyzet függvénye, hogy melyik mennyire bizonyul hatékonynak.

A konfliktusok kreatív megközelítése

Jamie Walker szerint a konfliktust érdekek, szükségletek illetve vágyak összeütközéseként értelmezi, amely személyek vagy csoportok között keletkezik. Az érzékelt konfliktus háttérében megjelenhetnek személyiségbeli (intrapersonális) és kapcsolati problémák, kommunikációs zavarok, információ hiány, szemléletmódbeli különbségek, különféle érdekek, illetve szükségletek.

A konfliktusok kreatív megközelítése lehetővé teszi a konfliktusok hasznosítását a pedagógiai folyamat során, a saját elkövetett hibáink, a kudarcaink, a konfliktusaink segítő tapasztalattá, tanulási lehetőséggé válhatnak. Ilyen módon az egyénnek saját élményei révén fejlődik az önismerete, s megtanulja másképp látni a többi embert, megtanulja maga irányítani a kapcsolatait, megoldani a problémáit, átélheti, hogy rajta múlnak, tőle függnek a körülötte, vele történő dolgok, módja nyílik a többi ember alaposabb megismerésére, s ennek révén javulhat az érintett kapcsolat minősége, fejlődnek a konfliktuskezeléshez szükséges képességei.

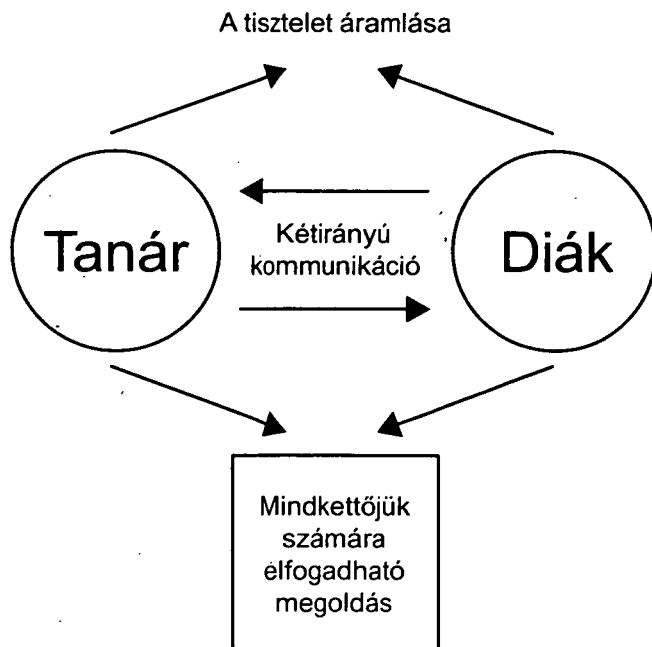
A kreatív konfliktuskezelés elvei:

- a) Ne elégedjünk meg a problémákra való passzív reagálással, hanem keressünk erre kreatív válaszokat.
- b) Törekedjünk tisztázni a probléma lényegét!
- c) Tanuljunk az eseményekből, örüljünk a saját hibáink által történő felfedezéseknek éppen úgy, mint a pozitív visszajelzéseknek!
- d) Kezdjük a konfliktus megoldását önmagunk felülvizsgálatával, fogadjuk el a problémát. Tekintsük az önmagunk és mások megismerését segítő lehetőségnek, és ne mulasszuk el a lehetőség kiaknázását.

Erőszakmentes konfliktuskezelés

Morton Deutsch kategóriarendszere szerint az a konfliktus bizonyul konstruktívnak, amelynek során nem kerül sor erőszak alkalmazására. Az erőszakmentesség olyan elv, amelynek értelmében az erőszak alkalmazását, annak minden formáját el kell utasítani.

A rogersi elveken alapuló Gordon modell az úgynevezett vereségmentes megoldás. A módszer úgy közelíti meg a „szükségletek konfliktusa” helyzetet, hogy a konfliktus szereplői egyesült erővel kutatják a mindkettőjük számára elfogadható megoldást, olyat, amelyik egyikük vereségét sem jelenti.

A nincs-vesztes módszer előnyei:

- fokozott elkötelezettség a döntés végrehajtásában;
- jobb, sőt kiváló döntések;
- közelebb, melegebb kapcsolatok;
- gyors döntések (több információ-tények és érzések).

A problémamegoldás folyamatának hat lépése:

1. A probléma azonosítása és megfogalmazása. (Én-üzenetek használata)
2. Ötletgyűjtés – a lehetséges megoldások összegyűjtése.
3. A javaslatok értékelése.
4. A döntéshozatal.
5. A megoldás lebonyolítása.
6. A megoldások utólagos értékelése.

Az együttműködés nem a konfliktus ellentéte, sőt, olyan légkört teremt, melyben előfordulhat konfliktus, de egy kis kreativitással és találékonysággal feloldható.

Az értékkonfliktusok nem oldhatók meg a vereségmentes módszerrel, ennek ellenére van a felnőtteknek befolyásuk a gyerekek értékrendjére. A szülők és a tanárok állandóan tanítják értékrendjüket, egyszerűen azáltal, hogy saját életüket ezen értékeknek megfelelően élik, példával tanítanak, modellt nyújtanak. Minél jobb a felnőtt kapcsolata a gyerekekkel, annál nagyobb a példa befolyásoló ereje, mert a gyerekek jobban hajlanak az olyan felnőttek értékeinek elfogadására, akiket szeretnek és tisztelnek.

Az elfogadást, a kommunikációt megkönnyítő tényezők

A be nem avatkozás

A felnőttek úgy mutatják ki elfogadásukat, hogy nem avatkoznak be a gyerekek tevékenységébe. A gyerekek ezt úgy értelmezik, hogy amit csinálnak, azt szüleik vagy tanáraik helybenhagyják, ha nem kapnak tőlük semmiféle helytelenítő üzenetet.

Az odafordulás és a passzív figyelem

Ha egy másik ember elmondja nekünk érzéseit és megosztja velünk gondjait, azt úgy is meghallgathatjuk, hogy csendben maradunk, de odafordulunk hozzá. Az elfogadás közvetítésének módja, hogy figyelmünket bizonyos testtartással és állandó szemkontaktussal adhatjuk tudtára a másiknak. (Ne használjunk *közléssorompókat!*)

Megerősítő reagálások

A közbevetett megerősítő reagálások a csendnél valamivel jobban jelzik, hogy odafigyelnek rájuk.

„Ajtónyitó” segítő kérdések, beszélgetésindítók

A beszélgetésindítók nagyon hatásosak, hasznosak a beszélgetés elején, vagy ha megakad a beszélgetés. Nem alkalmasak viszont az elfogadás, megértés vagy melegség kifejezésére.

Értő figyelem

A fogadó először kizárólag arra összpontosít, hogy megértse a *küldött üzenetet*, és hogy mit jelent. Ezután saját *szavaiba önti*, amit megértett, és *„visszatükrözi”* (visszajelzést küld) a feladónak, hogy megerősítést vagy helyesbítést kapjon arról, amit az üzeneten értett. Ezzel az egyszerű visszajelzési eljárással a hallgató feltétlen bizonyosságot adhat az üzenet feladójának arról, hogy

pontosan megértette őt. *Ha az emberek nem érzik, hogy megértették őket, ritkán érzik, hogy elfogadják őket.*

A visszacsatolási folyamatnak (feedback), mely nélkülözhetetlen része az értő figyelemnek, kétféle szerepe van:

- tudtára adja a gyerekeknek, hogy pontosan megértették-e őt, és
- a gyerekeknek a visszajelzésre adott válaszából az apa is tudni fogja, hogy pontosan megértette-e a gyerek üzenetét.

Én-üzenet

Asszertív készségek (önérvényesítő képesség)

Az én-üzenet: nyílt, őszinte, egyenes. Megfogalmazom a saját problémámat és érzéseimet.

A teljes én-üzenet elemei:

- 1) az elnemfogadható viselkedés rövid leírása
- 2) őszinte érzések
- 3) az elnemfogadható viselkedésből fakadó konkrét, ránk háruló következmény.

Kommunikációs gátak – közléssorompók

A kommunikációs gátak elemzése a verbális válaszok egyes fajtáiban rejlő kockázatot tárja föl, abban az esetben, ha a gyerekeknek problémája van. A „nincs probléma” sávban a legtöbb közléssorompó nem akaszt meg semmit.

1. Parancsolás

- Félelmet vagy aktív ellenállást vált ki;
- Kipróbálásra csábít;
- Hosszú távon lázadásra, visszavágásra tanít.

2. Figyelmeztetés, fenyegetés

- Félelmet, meghunyászkodást vált ki;
- A beígért következmények kipróbálására csábít;
- Sértettséget, haragot, lázadást válthat ki.

3. Prédikálás, moralizálás

- Kötelezettséget ró a másik emberre vagy büntudatot kelt;
- Makacs védekező vitára csábít;
- Azt sugallja a gyerek számára, hogy nem bízol felelősségérzetében.

4. *Tanácsolás, megoldási javaslatok*
 - Azt sugallja a gyerek számára, hogy szerinted ő nem tudja megoldani a problémáját;
 - Megakadályozza a gyereket abban, hogy végiggondolja problémáját, alternatív megoldásokat keressen és próbáljon ki;
 - Függőséget és ellenállást válthat ki a szülővel szemben.
5. *Logikai érvelés, meggyőzés*
 - Vitára, védekezésre csábít;
 - A gyerek gyakran „kikapcsolja” a szülőt: nem figyel rá;
 - Azt sugallja, mintha a gyereket butának tartanád.
6. *Ítékezés, kritizálás, hibáztatás*
 - Értéktelennek „vacaknak” tünteti fel a gyereket;
 - A lehurrogás veszélye elhallgattatja a gyereket;
 - A negatív ítéletet a gyerek gyakran elfogadja és „beváltja”;
 - Visszavágásra készítet.
7. *Dicséret, egyetértés*
 - Azt sugallja, hogy magas a szülők mércéje, amit állandóan át kell ugrani;
 - Olyan, mint egy vállveregetés vagy egy manőver annak érdekében, hogy a gyerek azt tegye, amit a manőverező vár tőle;
 - Mindezek miatt szorongást válthat ki.
8. *Kifigurázás, megbélyegzés*
 - A gyerek azt érzi, hogy nem szeretik, és értékei nem igaziak;
 - Rombolja az öntéértékelést;
 - Visszavágásra buzdít.
9. *Elemzés, diagnosztizálás*
 - Fenygető vagy frusztráló lehet;
 - „Jobb lett volna meg sem születni”- érzést vált ki;
 - Leállítja a gyerek beszélhetnékjét.
10. *Megerősítés, együttérzés*
 - A gyerek gyakran úgy érzi, félreértették;
 - Az indulatokat az „együttérzőre” tereli;
 - A háttér-üzenet itt gyakran az, hogy nem szabad rosszkedvűnek lenni vagy problémákkal küszködni.
11. *Totózás, faggatózás*
 - Ha megválaszolod a felnőttek kérdéseit, mindjárt előállnak a javaslatokkal és kritizálnak – így tapasztalja sok gyerek, és megtanul kitérni ez elől: féligazságokat, ál-válaszokat vagy hazugságokat ad elő;
 - A gyerekek többnyire nem tudják, mire fut ki a felnőttek kérdése, és ez szorongást vált ki.

12. Elterelés, humorizálás, visszavonulás

- Azt a véleményt sugallja, hogy a nehézségeket inkább kerülni kell, mint foglalkozni velük;
- Sugallhatja azt is, hogy az ő problémái nem fontosak, apróságot vagy nem is problémák;
- Arra tanít, hogy nehézségeinkkel bezárkózzunk.

Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában

Az önsegítő – támogató csoport

A támogató csoportok a kölcsönös segítségnyújtás eszközei. Jellemzően akkor jönnek létre, amikor egy szervezet, közösség, intézmény nem képes kielégíteni az egyéni szükségleteket. Caplan (1974) nyomán szupportív rendszernek nevezzük azokat az egyénre összpontosító segítő szervezeteket, amelyeknek 3 fajtája működhet hatékonyan kölcsönös, egymást segítő kapcsolatok rendszereként.

Ezek:

1. a primer csoport kiterjesztett közössége (család, rokonság);
 2. a 'közösségi kapuőrök' (tanár, orvos, lelkész, stb.);
 3. a szomszédsági közösségek (lakóközösségi, ismerősi szintű kapcsolatok).
- Ha ezek működése elégtelen, akkor léphetnek működésbe a kompenzáló – hiánypótló önsegítő csoportok. Az intézményen belüli önsegítő munka kölcsönösségi rendszerei céljuk szerint lehetnek:
1. expresszívek (a résztvevők problémamegoldásának, döntéseinek szupportív támogatására irányul);
 2. értékörzők és értékteremtők;
 3. instrumentálisak (az adott intézmény életének reformját, innovációját elősegítők).

Az iskolai életben különös jelentősége van az expresszív csoportformának. Föltehetünk egy kérdést: miért van szükség önsegítő csoportokra? A pedagógusi munka magányos foglalkozás. Ezáltal nincs közösen kialakított megfigyelésük, mi a fontos az oktatásban, melyek azok a módszertani tényezők, amelyek segítik a munkájukat. A pedagógusi kapcsolatok legtöbbször nem a közös munkatevékenység köré szerveződnek. Bishop szerint a tanárok még barátaikkal sem bonyolódnak mélyebb beszélgetésekbe a munkájukkal kapcsolatban. A hatékony iskolák egyik fontos jellegzetessége, hogy bennük

nagyobb fokú az együttműködés. Tekintettel arra, hogy a pedagógusokkal szemben irreálisan nagyok az elvárások, törvényszerű, hogy az illető elégedetlen lesz önmagával. További nehézséget jelent a tanulók irányítása, és fegyelmezése. Mindezek együttesen, továbbá belső erőforrásaik elhasználódása olykor önvédelem jegyében pályaelhagyásra kényszerítheti őket.

A pályakezdők nehézségei

A foglalkozási stressz – túlterhelés egyik lehetséges önvédelmi lehetősége a pályaelhagyás. Ez elsősorban a diploma megszerzése utáni első időszakban gyakori. A kezdő pedagógus, ifjúságsegítő bizonytalan a munkájában. A pályakezdő szorongása akadályozza azt is, hogy segítőkész, együttérző kolléga legyen.

A stressz leküzdésének egyéni módszerei lehetnek:

1. a személyes támogató hálózat megerősítése;
2. megbeszélés más olyan személyekkel, akik hasonló helyzetben vannak;
3. az irreális elvárások és normák módosítása;
4. a nem munkával kapcsolatos elfoglaltságok, hobbik kialakítása;
5. legyünk képesek arra, hogy a munkaidő leteltével a munkahelyi problémákat ne cipeljük haza;
6. egészségesebb életstílus kialakítása.

A pedagógus mentálhigiénéjét szolgáló önsegítő csoport, a csoporthatások

Ezen csoportok hatására a pedagógusoknak lehetőségük van mélyebb, és hitelesebb kapcsolatba kerülniük egymással.

A támogató csoportban kialakuló empátiás kapcsolatok nyomán a tanárok a következő pozitív hatásokkal számolhatnak:

1. a résztvevők kevésbé érzik izoláltnak magukat problémáikkal;
2. támogató kritikát, pozitív visszajelzéseket kaphatnak;
3. alkalmuk van részt venni egy közös, kreatív problémamegoldó folyamatban.

Ezekon kívül a támogató csoport hozzájárul az egész tantestület összetartásához, konfliktuskezelő kultúrájának fejlődéséhez.

A támogató csoportok szervezésének elvei

A csoport működésének középpontjában a közös gondok megosztása és az egymástól való tanulás gyakorlata áll. A célokat gondosan kell megfogalmazni, és világosan kifejezni, hogy a csoportba jelentkezők pontosan tudják mit lehet várni ettől a fajta csoportmódszertől.

Csoporttagság

A csoport szervezésének 2 útja is van: az egyik a témacentrikus, amely közös gondokkal foglalkozik. A másik lehetőség az ún. tagsági csoport, ahol a szervezés szempontja a hasonló munkaterület. A gyakorlatban a kétféle csoportszervezési szempontot gyakran kombinálják. A legszerencsésebb az a kombináció, ha a feladatok szempontjából a csoport homogén, de az interperszonális tapasztalatokat és tulajdonságokat tekintve a csoport inkább változatos összetételű. A kis csoportméret látszik a leghatékosabbnak. Ez 7–15 főt jelent. A támogató csoportok nagy része professzionális vezető nélkül működik. Előfordul, hogy ezek a csoportok csak konzultatív viszonyt létesítenek szakemberrel, de személyes részvételét nem kérik. Kölcsönös támogató csoportról csakis a pedagógus által vezetett vagy vezető nélküli csoportok esetében beszélhetünk.

Ajánlások az önsegítő – támogató csoport résztvevőinek

1. Ne csak a nehézségeidet oszd meg a többiekkel, hanem sikereidet is.
2. A támogatásnyújtás legfontosabb eszköze a figyelmes odafigyelés a másik ember felé.
3. Adj visszajelzéseket, de ezek során is maradj támogató.
4. Légy pontos.
5. Ha úgy érzed, hogy a csoport nem neked való, légy őszinte és ezt beszélj meg a többiekkel. Ha nem így teszel, hátráltatod a csoport működését.
6. Amikor a csoportban elhangzik és történik, az csakis a tagokra tartozik.
7. Házaspárok ne kerüljenek egy csoportba.
8. Kerüld az olyan csoportot, ahol egy maga választotta, hatalmaskodó személy vette a kezébe az irányítást.
9. Szabjunk időhatárokat a csoportüléseknek.
10. Sose téveszd szem elől a csoport alapvető célját.

A „fejlesztő interjú” a pedagógus és a tanuló kapcsolatában

A személyes fejlődést elősegítő beszélgetés mindenekelőtt abban különbözik a hagyományos pszichológiai beszélgetéstől, hogy alapvetően buzdító, serkentő, facilitáló jellegű, míg a hagyományos interjúk elsősorban az adatszerzésre irányulnak. Elsődleges célja az, hogy segítse a gyermek önvizsgálatát és önismeretének fejlődését, segítsen személyes döntéseiben és választásainak meghozatalában. A gyermek és serdülő választásai, döntései mind attól függenek, milyen mértékben sikerül megérteni önmagukat, milyen fejlett az önismeretük. A pedagógus fontos szerepet játszhat abban, hogy bátorítja és segíti a gyermeket személyes motívumainak feltárásában és megértésében. Mindezekkel hozzá segíti őket ahhoz, hogy megismerve saját értékeiket és pozitív személyiségvonásaikat, hitelesebb és teljesebb viszonyba kerüljenek önmagukkal. Személyes cél, és a szociális érettséggel együtt járó létfontosságú követelmény tehát, hogy a fiatal megtanuljon önállóan döntéseket hozni, felelősen tervezni. Gyakori, hogy a fiatalok nem ismerik fel érdeklődésüknek, problémájuknak vagy saját személyes értékeiknek a fontosságát. Ezeknek a megismerését serkenteni lehet a fejlesztő beszélgetésekkel. A fejlesztő beszélgetések lényegéhez tartozik, hogy a súlyt mindig a pozitívumok, az erősségek, értékek fölfedezésére és fejlesztésére helyezzük. Életünk sikere attól függ, hogy mennyire találunk magunkhoz méltó személyes célokat, feladatokat, személyiségünknek megfelelő életstílust és partnert. A kapcsolat fontos eleme az empátiás viszonyulás. Mind az első szakaszban az azonosulás során, mind a másodikban, a tapasztalatok visszajelentése során igen fontos, hogy pontosan regisztrálni tudjuk önmagunk helyzetét a kapcsolatban. A fejlesztő beszélgetések során arra törekszünk, hogy növeljük a választás lehetőségét, és tegyük lehetővé számukra, hogy megtapasztalják a döntésük következményeiért vállalandó felelősséget.

Néhány technikai javaslat:

1. Állítások és kijelentések helyett buzdító beszéltetésre törekedjünk.
2. Kérdés helyett bátorítsunk, megerősítésre irányuljunk.
3. Beszéd helyett meghallgatás.
4. Közlés helyett reagálás.
5. Értékelés helyett a kapcsolat erejével és támogatással dolgozzunk.
6. Tanácsadás helyett összefoglalás.

A tanulók szociális készségeit fejlesztő csoportmódszerek és programok

Ezek nem terápiás módszerek. Az egészséges gyermekekben szándékosan problémamegoldó és konfliktuskezelő készségeket kifejleszteni, illetve a meglévőket megerősíteni. Ezekben a tréningcsoportokban az utóbbi években elsősorban a kognitív tényezők vizsgálata és fejlesztése kap nagy szerepet. A készségek javulása, fejlődése párhuzamos a viselkedésváltozás mértékével.

Az AWARE – projekt módszer

A pedagógus által hozott problémahelyzetek szerepjátékkal való feldolgozása, elemzése és kiscsoportos megbeszélése segítségével a készségfejlesztő célokat a következő, ennek alárendelt tréningprogramokon keresztül igyekszik elérni:

1. Megpróbálják növelni a gyermekeknek azt a képességét, hogy beleéljék magukat a másik szerepébe.
2. Megpróbálják növelni a gyermekeknek azt a képességét, hogy megértőbbek legyenek az egyéni különbségek iránt.
3. Igyekezzenek növelni a gyermekeknek azt a képességét, amellyel személyközi problémákat tudnak kezelni.

Az AWARE program sok tekintetben egy korábbi kísérlet, a 'Kudarc Nélküli Iskola' utódának tekinthető. A pozitív és reális énkép kialakítása központi része a személyiségfejlesztő csoportmódszereknek.

A Bűvös Kör-módszer és a DUSO-program

Hollister (1977) – stressz ellentéte, vagyis fejlesztő élményt jelent. A fejlesztő élmény a Bűvös Kör módszer kulcsfontosságú elemévé vált. A program 3 egységét úgy tervezték meg, hogy a gyakorlatokkal növeljék a csoportban részt vevő gyerekek önismeretét, valamint a szociális interakcióban való részvételhez szükséges készségeket. Ajánlott csoportlétszám: 5–12 tanuló. Foglalkozások hossza: 20–30 perc.

Az önismeret és az emberismeret fejlesztését szolgálja a DUSO – módszer is. Óvodások és alsó tagozatosok számára készítették. Lényege: érzelmek leírására, kifejezésére szolgáló szavak, az érzésekről, célokról és a viselkedésről szóló szabad, őszinte közlések megtanulása. Kidolgozója: Don Dinkmayer (1974).

Szociális problémamegoldás – fejlesztő program, tanmenet

1. Mintanyújtás, a modellkövető viselkedés előhívása
Az utánzás a leghatékonyabb tanulási képességünk az emberi életben. A modellnyújtás megfelelő eszköz mind a megfelelő viselkedés újra fellépési esélyének fokozásához, mind az új viselkedési módok elsajátításához. A videomagnónak fontos szerepe van.
2. Megerősítési és alakítási, viselkedésmódosítási technikák felhasználása
Ha az embereket megjutalmazza egy adott tevékenység elvégzéséért, akkor fenn fogják tartani azt a cselekvést, amelyért elismerést, megerősítést kaptak. A tanár lehetőleg használjon buzdító, ösztönző kérdéseket.
3. Szerepjáték
A gyermekeknek lehetőségük van arra, hogy több szerepet és funkciót játszanak el, több helyzetet próbáljanak ki. Akik éppen nem játszanak, azoknak is fontos szerepük van. Ez a megfigyelés.
4. Brainstorming technikák
A szabad ötletfelbukkanások és a – még ellenőrizetlenül friss – ötletek azonnali begyűjtését nevezzük brainstorming (ötletbörze) technikának. Ezen technikák arra bátorítják a gyermekeket, hogy annyi megoldást vegyenek figyelembe, amennyit csak lehetséges.

Feladatok

1. Mutassa be a Maslow-féle „szükséglet piramist”!
2. Határozza meg a segítő kapcsolat fogalmát! Mi a segítő kapcsolat alapja? (a Rogersi hármas)
3. Mutassa be a segítés – Schein szerinti – három modelljét!
4. Értelmezze: a tanácsadás és a pszichológiai tanácsadás fogalmát, és a tanácsadás folyamatát!
5. Rajzolja fel és értelmettesse az Eric Berne-féle strukturális diagramot!
6. Határozza meg a tranzakciós elemzés és a játszma fogalmát!
7. Definíálja az ifjúsági információs iroda feladatát és mutassa be az ott alkalmazott módszertan lényegét! Mi az ERYCA és a HAYICO?
8. Milyen intézményes segítőhelyeket ismer?
9. Melyek a legjellemzőbb serdülőkori konfliktusok, gubancok?
10. Sorolja fel a konfliktus kategóriákat, illetve az ismertetett konfliktus kezelés, konfliktusmegoldó stratégiákat!
11. Tekintse át az elfogadást, a kommunikációt megkönnyítő tényezőket!

12. Mutassa be a kommunikációs gátaikat, közléssorompókat!
13. Mutassa be az önépítő – támogató csoport jellemzőit!
14. Definíálja a „fejlesztő interjú” lényegét!

Irodalom

- Az ifjúsági munka fogalomtára. Debrecen: Ifjúsági Munkások Szakmai Módszertani Egyesülete, 2006.
- A Magyarországi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége Szakmai-etikai kódexe. 2001. www.hayico.hu
- Bagdy Emőke–Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1988.
- Berne, Eric: *Emberi játésműk*. Budapest: Gondolat, 1984.
- Béta Margit: *Tanácsadás, egyéni fejlesztés*. Debrecen: KLTE Ped.-Pszich. Tanszék, 1999.
- dr. Esterdáné Zsurkai Ilona: *Segítő kapcsolat*. Szekszárd, 1997.
- F. Várkonyi Zsuzsa: *Tanulom magam*. Budapest: M-ÉRTÉK Kiadó Kft., 2003.
- Gordon, Thomas: *T.E.T. A tanári hatékonyság fejlesztése. A Gordon-modell: A sikeres tanítás szemlélete és gyakorlati készségtára*. Gordon könyvek, 1999.
- Hegyiné Ferch Gabriella: Az érzelmi intelligencia szerepe a nevelői munkában. *Új Pedagógiai Szemle*, 2001/július–augusztus,
- Heron, John: Beavatkozási lehetőségek a segítő kapcsolatban. In: Ritoókné Ádám Magda (szerk.): *A tanácsadás pszichológiája*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1992. 9–31. o.
- Járó Katalin (szerk.): *Sors mint döntés. Az érzelmek felfedezése és felszabadítása*. Budapest: Helikon, 2005.
- dr. Koncz István: *Kamaszkapaszkodó*. Szentendre: Ego Training School, 1994.
- Rogers, Carl R.: *Valakivé válni. A személyiség születése*. Budapest: Edge 2000, 2004.
- Schein, Edgar H.: A segítség általános filozófiája. *Sloan Management Review*, Spring, 1990.
- Szekszárdi Júlia: *Utak és módok. Pedagógiai kézikönyv a konfliktuskezelésről*. Iskolafejlesztési Alapítvány–Magyar ENCORE, 1995.
- dr. Szilágyi Klára: *Munka-pályatanácsadás mint professzió*. Budapest: Kollégium Kft., 2000.
- Tóbiás László: *Az ifjúsági munka szakma- és szektorközi együttműködése*. <http://mindengyerek.hu>

Jegyzetek

- 90 Ifjúsági információ és tanácsadás, az irodákban alkalmazott módszertan és konzultáció, szakma- és szektorközi együttműködések.

15. A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS ELJÁRÁSAI ÉS FORMÁI

A társadalomban élve valamennyien részesei vagyunk családuknak, különféle szerveződéseknek, csoportoknak, társaságoknak, szerencsés esetben ennek minőségi válfajának, a közösségeknek. A meglévő közösségek belső helyzetével és fejlesztésével a csoportlélektan foglalkozik, erre nem térünk ki. Jelen fejezetben a közösséghiányos településeken szükséges, az ifjúság körében lehetséges közösségi fejlesztőmunka eljárásait ismertetjük. Meggyőződésünk, hogy a fiatalok minél több közösségben való cselekvő részvétele a helyi, összességében a hazai társadalmat erősíti különösen, ha a gyermek- és ifjúkori mintákat felnőtt korukra sem felejtik el. A fejezet kulcsszavai: közösség, közösségfejlesztés, helyi irányított beszélgetés, helyi kalendárium, helyi/kistáji tankatalógus, önkéntes szolgálat, közösségi felmérés, jövőműhely, társadalmi tervezés, tanulókör, népfőiskola, szülők helyi/kistáji egyesületi szakmunkásképzője, gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a helyi nyilvánosságban való részvétel, egyesület, egyesületi fenntartásában működő civil művelődési ház.

Egy televíziós kvízzjáték során azt kellett kiválasztania a játékosnak, hogy vajon a méhek, a hangyák és a csótányok közül melyik *nem él* társadalomban? A kérdésfeltevő az utóbbi rovarra gondolt, és bár „társadalom” leginkább az emberek együttműködéséből alakul, az előbbiek *közösségben* való léte bizonyos. A „társadalom” és a „közösség” nem szinonim fogalmak, és bár egymással így fel sem cserélhetők, a közöttük lévő szoros összefüggés annyira nyilvánvaló, hogy 'játékból' akár helyettesíthetik egymást. Jól jellemzi a fogalmak elmosódó határait az Értelmező kéziszótár „társadalmasít” szócikke is, ami szerint az, aki így cselekszik, *közösségi* jellegűvé tesz valamit⁷⁶.

Akik az állampárti időkét megélték, ambivalensen, ellentétes érzelmekkel viszonyulnak a „közösség” szóhoz és tartalmához, annak ellenére, hogy pozitív töltetét azért (remélhetőleg) nem felejtették. Őket olyan idők szocializálták, amelyben a jelszavak szintjén csak úgy áradt a közösségiség. Sok volt az erről való szöveg, sok a nagy hangú transzparens és számtalan az erről szóló jelmondat. De vajon közösségi volt-e a létező szocializmusnak nevezett fél évszázad? Közösségnek tekinthetők-e Szabó István Szerelmesfilmjében bemutatott úttörőcsapat fiataljai, akik az egymást iránt vonzalmat érző kisfiút és kislányt, a későbbi szerelmespárt az ő értetlenségük mellett, ám látható irigység-kezdéssel, parancsra zárták ki maguk közül? – miközben ugyanekkor lehettek olyan úttörőcsapatok is, amelyek az egymás iránti szolidaritást és felelősség-

érzetet fejlesztve valódi, felnőtt korukban is megtartott együttműködést követeltak a néhány esztendőre odajáró gyerekekből. Még ha túlzottan sok volt a kötelező közösségiség, nem tagadható, hogy például az állam ellenében saját művelődési otthonukat létrehozó falusiak, az évekig egy népitánc-csoportba járók, az egy-egy településen járdát, utat, iskolát, szennyvízcsatornát építők, a falu feletti szőlődomb pincéiben esténként beszélgetők, vagy akár néhány remek téeszelnők megértő és szakszerű működésének eredményeképp boldogulók *valódi kooperációt, igazi közösséget* teremtettek. Jobbára a hivatalos lözungok ellenére, azok háta mögött, azoktól függetlenül.

Ebben az időben a kapitalista világról azt mondták, hogy ott *ember embernek farkasa*, ami persze éppen annyira lehetett igaz, ahogy a létező szocializmus közösségi volt. Amikor aztán a kapitalizmus (nem a korabeli nyugat-európai, hanem eredeti tőkefelhalmozó rabló fajtája) megérkezett Magyarországra a '90-es évek elején, kiderült, hogy egyáltalán nem vagyunk a védekező közösségi technikák birtokában. Társadalmunk minden korábbi közösséget szajkózó közhely ellenére szétesett, atomizált, szolidaritásra és együttműködésre képtelen, vagyis vészesen *közösséghiányos*. Van mit pótolni e téren.

Bár a „közösség”-fogalom különféle meghatározásaiban nem mélyedünk el, nem kerülhetjük meg álláspontunk rögzítését. A közösség elemi emberi szükséglet; *a közös életkori, élet- és munkaviszonyok, a közös eszmék és célok szerinti együttműködés* nélkül mindenki csak magára maradna, magára számíthat és ez az élet folytatólagos folyamatában sokszor nem elegendő. Mihez is? – a túlélésre, a sikerre, a jóérzésre, a boldogságra. Az alábbiakban tehát azt tekintjük át, hogy ezt a kívánatosnak gondolt, az együttműködésből fakadó állapotot hol hogyan és miképpen érhetjük el.

* * *

Valamilyen közösségbe mindenki tartozik. A család, a nagycsalád és a rokonság tagjai, az iskolákból kerített barátok, az amatőr művészkedésben együtt résztvevők, a valamiféle közös mániakusságban megismertek, a sporttársak, az egyházak körüli aktivitások résztvevői joggal tekinthetők olyan közösségeknek, aminek az oda született vagy az oda járó óhatatlanul és automatikusan tagja. Előfordul, hogy az ebben részes nem így és nem ezt érzi. Lehet, hogy az ezekben való összjáték nem tökéletes. Mindezek mégis inkább tekinthetők közösségnek, mint például a véletlenszerűen ugyanabba az iskolai osztályba járók összessége. Még akkor is, ha ez utóbbi osztályfőnöke sokszor emlegeti az egész társaságra ezt a kívánatos fogalmat. Persze szerencsés esetben egy iskolai osztály is lehet nagyszerű, egy egész életre mintát adó közösség, és hogy az volt-e, csak utólag derül ki a találkozók megszerveződésén, ennek létszámán és sikerén, az ebből fakadó későbbi együttműködések során.

Ezekbe a helyzetekbe mindenki belekerül, ám hogy az adott lehetőségek mivé válnak, mire és mivé kerekednek, az valamennyi résztvevőn múlik. Hogy ezekben az együttlétekben mi hogyan alakul, ki miről tehet, s hogy miként lehet egy csoporton, egy társaságon, egy kollektíván belül a viszonyokat olyanná alakítani, hogy az végül közösséggé váljék és az is maradjon, nem témánk. Ennek részleteivel a *csoportlélektan* foglalkozik. Jelen feladatunk különben sem a megtörténő/meglévő alkalmakból kialakuló közösségteremtés módjának és mikéntjének taglalása, hanem éppen az, hogy egy településen a *találkozási és együttműködési alkalmak és ürügök híján, a közösségi lehetőségek hiányában* mi a teendő? Annak érdekében, hogy az ilyen alkalmakból *mindenütt minél több legyen*. Mit kell tennie tehát egy szakembernek azért, hogy minden település, nagyvárosi településrész a társasági együttműködések széles választékát kínálja?

Még a '80-as évek derekán járt egy magyar népművelői csoport egy francia kisvárosban azt tanulmányozandó, hogy ott hányan vannak, milyen célra szerveződnek és miként működnek az ottani egyesületek. (Azonnal megjegyezzük, hogy mint a 'társadalom' és a 'közösség', úgy az 'egyesület' és 'közösség' sem szinonim fogalmak, noha szerencsés esetben ez utóbbiak is rokoníthatók és/vagy helyettesíthetők egymással). Érdekelte őket az egyesületek finanszírozása, és az is, hogy együttműködésük mennyire tartós, s hogy a város kötelező feladatainak ellátásában számít-e rájuk, tehát hogy az egyesületekkel miképpen társadalmiasítja önkormányzati munkáját?

Miután majd' mindegyikkel találkozottak, a búcsúestén három ismeretlenre akadtak. Kiderült, hogy ők a város alkalmazásában álló társaság- és közösségfejlesztők, akiknek az a dolga, hogy a város polgáraiból két havonta egy-egy új egyesületet alakítsanak. Ha bejegyezték az új szervezetet, és ha az működni kezdett úgy, hogy tevékenységéhez már fedezetet is szerzett (például sikeresen pályázott), állásban maradhattak újabb két hónapig. Feladatuk tehát a *folyamatos egyesületszervezés, mondhatnánk, hogy az állandó közösségteremtés* volt.

Megismerve a szisztémát megkérdezték a polgármestert, hogy miért vállalja, miért szorgalmazza ezt, s végül hol a határ? Mikorra elvárható, hogy a kisváros társadalma a lehetséges közösségekkel teljesen meg- és átszervezett legyen? Mikortól nem lehet megkövetelni tehát tőlük a kéthavonkénti teljesítményt?

Válaszában nem mondott határidőt. Szerinte az idők végezetéig folytatható ez a közösségi fejlesztőmunka annál is inkább, mert mindig vannak/lesznek csoportok, amelyek szükségképpen felbomlanak. Vagy azért, mert időközben teljesítették feladatukat, vagy mert az abban közreműködők megunták a részvételt. Esetleg harag támadt közöttük. Mindig adódnak új résztvevők egy korábban nem gondolt közös feladatmegoldásra. A szervezőmunkának már azért sem lehet vége, mert az *emberek elfelejtették az egymás közötti együttműködést, a közösségben való munkálkodást. Nem nagyon érdekli őket a másik ember. Nem*

érdekli őket semmi, csak saját s legfeljebb családi jól-létük, s ezt ő nem tartja elegendőnek, tenni akar ellene. Az ember társas lény, és a véletlenszerű együttlételen, az iskolán és a munkahelyen túl még számtalan közösségbe kell merítenie magát azért, hogy képességeit kifejlessze, ismeretei árnyaltak, világlátása harmonikus legyen. Maguktól immár nem képesek megtalálni társaikat mindabban, ami érdekli őket. Még gyakran abban is cselekvőképtelenek, ami az érdekükben áll. A régen bizonyára megvolt képesség szinte mindenkiben kihunyott a megerősödött magánvilág, a televízió meg az autózás, az egész kinyílt univerzum okán. És ha régen sem volt meg, hát most viszont legyen, mert ebben a globálissá vált világban csak a lokalitásban találhatja meg önmagát az ember családján és gyerekein túl, a baráti körökből épülő közösségek által.

Tulajdonképpen Tamási Áron Ábeljének tanulsága rejlik indoklásában. Hiszen mi mástól lehetünk valahol otthon a világban, mintsem az ismerőssé vált emberektől, a baráti-közösségi viszonyok tömegétől, az ezekkel teremtett számtalan emberi kapcsolattól?

A tudatos közösségépítés lehetséges határait tágító másik példám egy ezzel szomszédos kisvárosból való. Itt különös helyi törvényt tevő képviselő-testület működött. Nem hitték magukat tévedhetetlennek, ezért valamikor úgy döntöttek, hogy ha valamilyen fejlesztési feladat a városka területéből egy meghatározott négyzetméternyi területet, hosszúságot vagy magasságot elér, illetőleg ha egy meghatározott létszámon felül érinti a lakosságot, határozatuk csak egy hónap múltán válik hatályossá. És az is csak akkor, ha azt nem támadja meg senki.

A „támadás” szabályos kellett legyen. Legalább két helybéli lakosnak egy-együletet kellett alakítania a döntés megváltoztatása céljából. Ha ezt megtették, és bejelentkeztek a polgármesterségen, ugyanannyi időt kaptak az adott téma új, saját variánsának elkészítésére, mint amennyi ideig a testület foglalkozott azzal, és ugyanannyi pénzt kellett a rendelkezésükre bocsátani, amennyibe a hivatalnak az eredeti került. Ha elkészültek, variánsukat az előzővel együtt nyilvánosságra hozták, majd a testület szavazott arról.

A második döntés éppen úgy halasztott hatállyal lépett életbe, mint az első, és azt megváltoztatandó is lehetett a helybelieknek szervezkedni, és ha szervezkedtek, időt és pénzt kellett adni, és így tovább. Elvileg a végtelenségig, de föltehetően mégsem addig. Mert előbb-utóbb kiderült, ha valaki csak keckedni akart, s akkor erről őt a változásokat igénylők rövid úton négy-szemközt lebeszéltek.

A szisztéma megismerésekor az utcák egyirányúsításáról volt szó, és már a harmadik variációt gyűrték. A vendégek nem tartották operatívnak ezt a megoldást, hiszen mikor jutnak a végére? Kiderült, hogy bizonyára sokára. De hát miért kellene hamar a végére jussanak? – kérdeztek vissza a vendéglátók. Hiszen az a fontos, hogy mindenki elfogadja majd, ami kialakul.

A látogatók egy olyan országból érkeztek, ahol az autókkal való behajtási irányt szakemberek szabályozzák, és hogy ilyenkor majd ki merre menjen, azt sem akkoriban, sem most nem szokás megkérdezni senkitől. Nem értették tehát, miről beszélnek az 'elfogadást' illetően. Hiszen aki nem fogadja el, azt megbüntetik! De ők ingatták fejüket, és elmagyarázták, hogy végül is mindegy, mi honnan egyirányú. Az a fontos, hogy a helyben lakók tudják, értsék és megélik azt, hogy a dolgokat *ők döntenek el*. Minden részletkérdés rájuk tartozik. Hiszen nem csak itt laknak; *közüik is kell legyen hozzá!*

Speciális teljesítmény-elszámolás szerint dolgozó helyi társaság- és közösségfejlesztőket egyelőre nem tudunk alkalmaztatni, és a halasztó hatállyal életbe lépő, egyidejűleg szabályszerűen megtámadható helyi képviselő-testületi rendelkezés megalkotása is illuzórikus. De azért még jócskán vannak olyan *helyben alkalmazható közösségfejlesztési eljárások*, amelyeket bárki bárhol sikeresen használhat. Az alábbiakban ezeket tekintjük át megjegyezve, hogy *a speciális helyi ötletből születő, a helyi körülmények között hiteles közösségfejlesztési módszerek éppen úgy alkalmazhatók, mint az alábbiak*. Sőt; az itt olvashatók bátor továbbgondolása, variálása egyenesen kívánatos. Minden településnek, nagyvárosi településrésznek, kistájnak saját arca, saját aurája van, éppen ezért a *hely szellemét* nem tagadni, hanem éppen komolyan venni ajánljuk. A lokalitásból fakadó adottságok és körülmények éppen úgy átalakíthatják, *át kell alakítsák* az alább röviden összefoglalt eljárásokat, mint az abban részt vevő közreműködők, vagyis az emberek. Ők is egyediek, és egymástól nagyon különbözők. Azok is, akik végzik-szervezik a helyi közösségfejlesztő folyamatokat, és természetesen azok is, akikért szerveződik az egész.⁷⁷

* * *

A helyi (kistáji) közösségépítés technikája *közösségfejlesztés* néven honosodott Magyarországon. Az ekként megnevezett, a helybéli társadalmi és közéleti állapotokba való *szelíd beavatkozás* kiindulópontja soha nem más, mint az ott élő emberek, témánk szerint a fiatalok véleményének, óhajának, akaratának *mobilizálása*, megvalósíttatása. Ezek egy része egyébként nélkülünk is érvényesül, ám többségük rejtetik, megfogalmazatlanul marad. Éppen ezeket a rejtőzködő szándékokat segíthetik napvilágra az alábbiakban felsorolandó eljárások és formák akkor, ha *kellő óvatossággal* szólítjuk meg a helybéli fiatalokat. Soha nem lehet előre el- és meghatározott szempontunk tehát; *a bármiféle helyi tennivalót az érintetteknek kell megfogalmazniuk* annál is inkább, mert azt követően ők maguk fogják azt megvalósítani is.

A közösségfejlesztés tulajdonképpen *külső bátorítás* annak érdekében, hogy a helybéli cselekvés megfogadjon, elkezdődjék és folyamatossá váljék. A folyamat eredményeképp korábban ismeretlen fiatalok az adott cél érdekében együttműködnek, és a megvalósítása alatt nemcsak az együttes cselekvésben, hanem az adott cél megvalósulásának technikájában is gy-

korlatot szereznek. Mindezzel a későbbi életükben megoldanivaló feladatokat is modellálják.

Nyilvános közösségi beszélgetések

A különféle helyi vonatkozású, és a nagyszabású kérdésektől a lehető legapróbbakig terjedő témájú, *az egy-egy korosztály számára a délutáni szabadidőben szervezett rendszeres, protokolltól mentes szabad, de irányított beszélgetések* üdítően, felszabadítóan hatnak abban a települési közegben, amelyben a felnőtteknek is csak a hivatalos fórumokon lehet nyilvánosan szót váltani, a fiataloknak pedig még azokon sem illő. A közösségfejlesztők által vezetett, a település jelenére és különösen jövőjére, a fiatalok életminőségére és lehetőségeikre, kívánságaira vonatkozó beszélgetéssorozat előbb-utóbb kikristályosít néhány olyan témát, amellyel külön (esetleg közösségi felmérést alkalmazva, vagy más formákban) foglalkozni lehet. A közösségi beszélgetések jó alkalmak arra, hogy *bevezessék* a településen kezdődő ifjúság- és közösségfejlesztő folyamatokat, egyidejűleg ismertté teszik az ebben közreműködő fejlesztő(k) személyét. A harmadik-negyedik alkalom általában már alkalmas arra is, hogy a település fiatalokkal kapcsolatos állapotáról és lehetőségeiről a résztvevőkkel közösen elfogadott helyzetképet alkossunk, és ebben *velük együtt határozzuk meg* a változásra irányuló akciók célját, tárgyát, irányát.

A nyilvános közösségi beszélgetések egyik munkásabb, bár általában eredményesebb variációja az, amikor az adott településen (nagyváros esetében természetesen annak egy részén) hosszabb távon foglalkoztatandó majdani közösségfejlesztő(k) alapos feltárása, helyzetelemzése előzi meg a beszélgetéseket, ami ekkor (akár több alkalommal is) úgy kezdődik, hogy a helybéliek szembesülnek a kendőzetlenül megfogalmazott külső véleményekkel.

Ez a technika a látenszen meglévő negatív véleményalkotókat erősíti, *a jóra való konfliktus* hamarabb kialakul. Szerencsés, ha a döntésekért felelős felnőttek is rendszeresen jelen vannak ezeken, hiszen sok esetben rajtuk múlik a változás megszervezése és lebonyolítása. Az ilyen beszélgetések kezelése nehezebb, ám ezt alkalmazva gyorsabban kialakulhatnak a cselekvést és együttműködést vállaló akciócsoportok.

A cél mindegyik esetben azonos: a fiatalok körében *nyilvános szöbeszéd és gondolkodás tárgyává tenni a települési állapotokat*, egyidejűleg elbizonytalanítani azokat, akik ezeket a viszonyokat megváltoztathatatlanak ítélik/sugallják. A beszélgetések során megerősödnek és *megismerik egymást a változtatást akarók*, és így *velük közösen lehet meghatározni a cselekvések irányát*. Közülük lehet megtalálnunk mindazokat, akik a hasonló szándékú változtatását/fejlesztését szeretnék, abban érdekeltek, és azért (együttesen) tennének is valamit.

Nagyvárosban nyilván nem egy, hanem több, *a fiatalok árnyalt helyi társadalmát figyelembe vevő, tehát a résztvevők társadalmi helyzete, kora, képzettsége, érdeklődése stb. szerint válogatott beszélgetéssorozat* megszervezésére van szükség úgy, hogy azok beindulását követően a többedik, immár konkrét tennivalókat soroló összejövetelt követően összegezett tapasztalatokat a hasonló állapotra jutó másik/többi társasággal is közösen/együttesen megbeszélhessék.

Helyi ifjúsági kalendárium

A helyi emlékezet feltárására és megőrzésére, a közelmúlt eseményeinek naplószerű megörökítésére *a helyben lakók által írt és szerkesztett*, évente megjelentetett települési kalendárium a '70-es évek végétől alkalmazott közösségfejlesztő technika. Nem az volt, és ma sem az a fontos, hogy 'mintaszerű' kiadvány készüljön, hanem, hogy az emberek (esetünkben a fiatalok) megértsék: a velük, a körükben történtek *általuk leírva* különös és megismételhetetlen értéket hordoz. Lehet, hogy pusztán lokális értéket, olyat tehát, ami a település határán túl érdektelen, de számukra viszont éppen ez kell közömbös legyen. A '80-es évek eleje óta sok helyi kalendárium áll mintaként rendelkezésre. Közöttük előfordul olyan is, amelyet a település vezetőinek felkérésére külsős szakértők, újságírók készítettek. Ezek általában igényesebb kiadványok, ám helyben nem teljesítették mozgósító, közösség-szervező funkciójukat, pusztán reprezentatív osztogatnivalót jelentettek.

A helyi kalendárium nem helyettesíti a település igényes helytörténeti feldolgozását, nem helyettesíti az iskolában rendszeresített helytörténeti/helyismereti tanulnivalót, nem helyettesíti a rendszeres vagy alkalmi helyi/kistáji újságot, az azokban írottakkal nem is kell foglalkoznia. Időleges, akár évközi *mellékleteiben* azonban megjelenhetnek a helybéli költők versei, a valami fontos helyi eseményre, évfordulóra, neves családra stb. vonatkozó emlékezés, helyi recept- vagy fotógyűjtemények, tematikus iskolai dolgozat-összeállítások, helyi rajzversenyek, alkotótáborok pályamunkái stb.; valamennyi olyan dokumentum tehát, ami a helybéli életre vonatkozik, arról szól, azt ábrázolja, és ezzel a helybéli identitást erősíti.

Amennyiben a településen van közösségi együttműködésből megjelentetett kalendárium, úgy annak ifjúságra vonatkoztatott mellékletét kellene évenként megszerkeszteni olyanoknak, akiket ez érdekel. Amennyiben nincs ilyen, ott *a fiatalok maguk szerkesszék* az egészet. Ebben az esetben a legegyszerűsebb megoldás az, ha egy több nemzedéket tanító tanárt nyerünk meg az előkészítést végző csapat lelkének, aki aztán maga köré a legkülönbébb fiatalokat gyűjtheti be arra figyelemmel, hogy ők azért az írásbeli kifejezőkészség elemeinek birtokában legyenek.

Persze kellene a csapatba szervezők, mint ahogy kellene hirdető is. Szerencsés, ha ez utóbbiak is kifejezetten helybéliek, akik hirdetésének díja hozzájárul a nyomdatermék előállításához. Am őket is meg kell találni, rá kell beszélni valaki(k)nek. Közösségfejlesztő közreműködése csak a munka beindításához szükséges, a 'szerkesztőség' önálló működésétől kezdődőleg feladata pusztán a külső véleményformálás. Döntő szava nem lehet. Megjegyzendő, hogy a kiadvány az ifjúsági közösségfejlesztés szempontjából csak akkor hordoz értéket és eredményt, ha alapító szerkesztősége évekre összekovácsolódik, és már a többedik kalendárium megjelenését követően újabb fiatalokkal is bővült.

Helyi/kistáji tankatalógus

A „tanítana-tanulna” címjegyzék ugyancsak a '80-es évek elejének szakmai innovációja volt.⁷⁸ Önálló kötetei ritkák, inkább a kalendáriumok egy fejezetét jelentik. Esetükben a kalendáriumoknál egyszerűbb akcióról van szó. A tankatalógus a helybéli (aprófalvak esetén a logikusan összefüggő kistáj, nagyváros esetén az elkülönülő településrész) fiataljai nevének, címének, és ha szükséges, úgy telefonszámuknak feltüntetésével *abc-rendbe szedi mindazokat a témákat, amelyekhez valaki(k) ért(enek), és jártasságukat magánúton az érdeklődőknek szívesen átadnák, illetve azok érdeklődési körét és adatait, akik valamit éppen hogy meg szeretnének tanulni.* A módszer a közösségfejlesztők által szervezett adatgyűjtést követően egy szerkesztett kiadványt eredményez, amely minden helyi/kistáji/településrészi fiatal kezéhez elkerül, ezt követően már az érintettekre bízva minden további lépést. Érzékelhető sikere esetén a tankatalógus egy-másfél év múlva bővített kiadással újra megjelenhet feltételezve, hogy a korábbinál többen ajánlják majd saját jártasságuk megismerését másoknak, illetőleg, hogy megint mások bátrabban vallják meg járatlanságukat, tanácsadót keresve.

Az önműködő rendszert beindító, majd figyelemmel kísérő helyi/körzeti népművelő (közösségfejlesztő, ifjúságsegítő, szociális munkás) természetesen ötletet kaphat e lajstromból bizonyos ismeretek szervezett formában való terjesztésére, klubok vagy szakkörök, esetleg önálló egyesületek szervezésére; de ez már egy másik, bár ebből logikusan következő lépés. A tankatalógus értéke és lényege természetesen nemcsak az, hogy valaki valamit megtudhat/megtanulhat, hanem annak érzékeltetése is, hogy egyszerű ismereteink nem lebecsülendők, sőt! – mások számára fontos értékkel bírnak. A manapság lekezelte hétköznapi tudást lehet ezzel az eljárással fölértékelni, miközben persze különös és fontos értéket jelent az is, hogy az érdeklődésen, az érdeken alapuló ismeretszerzés összehoz egymást nem ismerő fiatalokat, közöttük új, barátságos viszonylatokat teremtvé.

Egy felmérés a művelődési otthon iránti megváltozott igényeket kutatta⁷⁹. Ennek egyik táblázatában a kíváncsi művelődési otthoni sajátosságok szempontjait gyűjtötték össze. Tanulságos, hogy abban a megkérdezettek 28 %-a tartotta fontosnak azt, hogy az intézményben „*legyen lehetőségük az embereknek arra, hogy bemutathassák, hogy másoknak átadhassák tudásukat*”. Ezt a kívánalmat bőven kielégíti a most javasolt közösségfejlesztő módszer, és még intézmény sem kell hozzá. A feltárás készítői rákérdeztek arra is, hogy van-e valakinek valamilyen speciális tudása, olyan, amit szívesen megmutatna vagy átadna másoknak. A felnőtt megkérdezettek 24%-ától igenlő választ kaptak. Ez nyilván a fiatalok esetében sincs másképp. A helyi tankatalógus mindezt infrastruktúra nélkül kínálja azzal a hozadékkal, hogy az érdeklődésen alapuló ismerkedés a helyi társadalom szövetét erősíti.

Önkéntes szolgálatok

Az önkéntes szolgálatok alábbi két variációjának kialakítása helyi közösségfejlesztői munka eredménye, annak egyik 'terméke' lehet:

1. egy-egy hosszú távon hasonló feladat vagy feladatrész társadalmiasított megoldására szervezett, fiatal önkéntesekből álló, idővel akár egyesületté formálódó munkacsoportok az Önkormányzat funkciói szerint közvetlenül a hivatal szervezetei vagy a település hasonló célú intézményei mellett szerveződhetnek (korrepetálás, idősgondozás, gyermekfelügyelet, a műemlékvédelemben, a természet- és tájvédelemben való közreműködés, stb);
2. az alkalmi önkéntes feladatellátás a hivaltól és intézményeitől függetlenül, pusztán az emberek, a családok között is elképzelhető; ez esetben az együttműködésben részes emberek a képességeik szerinti feladatellátásban állhatnak egymás szolgálatára, segítségére (korrepetálás, gyermek- és idősfelügyelet, bevásárlás, betegkísérés, valamiféle házi vagy ház körüli munka, kerti tanácsadás, autós ügyintézés, szállítás stb.). A rendelkezésre-állás természetesen kölcsönös, és általuk közösen nyilvántartott.

Az önkéntes szolgálatok fenti, vagy bármely más variációja a helybéli társadalmi szolidaritást erősíti; azt a jobbra elfeledett, a közelmúltban legfeljebb az egyházak által szorgalmazott habitust, ami valamikor jeles és általános hazai gyakorlattal bírt. A különféle önkéntes szolgálatok megerősödése esetén az ebben aktivizált fiatalok települési/kistáji szintű együttműködése is kíváncsi, ám az ebben közreműködők azt idővel maguktól is megszervezik.

Természetesen elképzelhető, hogy egy 'önkéntes szolgálattal' kezdett akció olyan sikeres és annyi feladatot halmaz, hogy az meghaladja egy alkalmi csoport vagy az adott célra alakított egyesület kereteit, és különösen feladat-

ellátó képességét. Ebben az esetben az önkormányzat kössön feladatellátó szerződést az érintettekkel, és azt mindaddig újítsa meg, amíg a szervezet munkát talál. A kezdeményezések intézményesülhetnek is, ha a feladatellátás láthatóan hosszú távú és bizonyosan szükséges.

Közösségi felmérés

Ez az eljárás az e feladattal időlegesen megbízott közösségfejlesztők által vezérelt, akár hónapokon át szervezett és bonyolított módszer, amelynek során *a feladat megvalósításában résztvevő fiatalok által szerkesztett és bonyolított kérdőíves felmérés* a bármiféle helyi állapotok megváltoztatására való lokális igényt/véleményt tudakolja ki. A helyben *megoldásra váró feladatokhoz helybéli fiatal feladatvállalókat is kereső akció* a nyilvános kiértékelést követően az eredmény/óhaj szerinti tervezőmunkához megtalált önkénteseket és az időközi csatlakozókat egyidejűleg *aktivizálja* is a szerencsés (ám kívánatos) esetben az önkormányzattal közösen elhatározott feladatmegoldásra. A közösségi felmérés az előbb ismertetett eljárásoknál időben hosszabb és tartalmában összetettebb eljárás; sikeres bonyolítás esetén azonban a településen élő fiatalok zömét megmozdítja, és többféle további közösségfejlesztési módszer 'előszobája', kezdete.

A metódus hallatán szokás ezt különféle technikájú felmérésekkel, PR-módszerekkel ötvöző (közvélemény)kutatásokkal helyettesíteni. Nem erről van szó! A 'közösségi felmérés' szókapcsolattal illetett közösségfejlesztési eljárás azoknál lényegesen többre képes pusztán azért, mert ez alapvetően *aktivizáló* módszer, amiben egyaránt fontos a helyben megoldani kívánt gond/feladat meghatározása, az annak megoldásában közreműködő helybéliek, esetünkben a helybéli fiatalok megtalálása, majd a konkrét munka általuk való elvégzése. Kombinált, a felmérésnél bonyolultabb technika ez. Az előző bekezdés elején említett „időlegesen megbízott közösségfejlesztők” közreműködését egyébként azért is hangsúlyoztuk, mert ezt az eljárást eredményesen alkalmazni helyben közismert humán szakemberekkel vagy hivatalnokokkal nem, csak külsős, tehát helyben ismeretlen emberekkel lehet.

Jövőműhely

A „Jövőműhely” közösségfejlesztők (ifjúságsegítők) közreműködésével és vezérletével végzett helyi település- és társadalomfejlesztést célzó tevékenység, amelynek eredményeképpen a folyamat során *a helyben lakók, esetünkben a fiatalok fogalmazzák meg kívánalmaikat és víziójukat saját településükről és környezetéről*. A hosszabb időn át szervezett, és résztémánként akár több önkéntes

munkacsoportot foglalkoztató tervezőmunka az eredmény elfogadását követően a részletkérdések megvalósításával foglalkozó közös munkában folytatódhat. A Jövőműhely esetében különösen fontos az önkormányzattal való folyamatos és összehangolt együttműködés, különben a tervezőmunka illegálisba kerül, és politikai/hatalmi felhangjai lesznek. Az eredményében a közösségi felméréssel rokonítható technika attól alapvetően a hosszabb távú feladat-meghatározásban különbözik.

A Jövőműhelyt fiatalok körében arra figyelmesen kell alkalmazni, hogy a résztvevők jobbára hasonló korúak és rokonítható tapasztalatokkal rendelkezzenek. Néhány esztendő különbség, vagy a csak a családra/iskolára beszűkült látásmód lehetetlenné teszi e technika sikeres alkalmazását, bár ha tudatosan keverjük az eltérő ismeretekkel rendelkezőket, az elmaradottabbak szocializációja felgyorsul(hat). Nem felejtendő, hogy a Jövőműhely nemcsak különféle akciók és akcióprogramok, hanem képzések kiindulópontja is lehet. Különösen akkor, ha valaminek megismerésében az érdeklődők (pl. előbb a más helyszínen való tapasztalatszerzéssel, tehát utazással, az abban járatosakkal való többszöri találkozással) érdekeltté váltak.

Társadalmi tervezés

A „társadalmi tervezésként” magyarra fordított angolszász eljárás *a településen létrehozandó bármiféle beruházás, fizikai fejlesztés (vagy akár leépítés) tervezési fázis előtti részletes meg- és kibeszélését* jelenti annak érdekében, hogy az azzal járó bármiféle sérelmek vagy feszültségek ne az építkezés kezdetekor fogalmazódjanak meg, hanem már azt megelőzően feloldódjanak. Nyilvánvaló, hogy az ebben aktivizálható fiatalok azok a fiatal felnőttek, akiknek saját magukra és a település (a környék) egészére vonatkozó, kialakult jövőképpel bírnak. Az természetes, hogy semmit sem lehet létrehozni úgy, hogy valakin sérelem ne essék, ám ezzel (az egyébként időigényes, és nagy műgonddal végzett) technikával szinte minden esetben megtalálható a legkisebb közös többszörös. A társadalmi tervezés során felmerült kérdéseket és helyzeteket az ismeretlen eljárások, következmények megtanításával/megtanulásával lehet megoldani. Fontos, hogy a leendő beruházás lehetőleg mindenki egyetértését bírja, arról nem beszélve, hogy a műszaki előírások betartásával és a mérnöki jártassággal tervezett létesítmény csak jobb lehet egy helyi társadalmi tervezés eredményeképp.

Sajátos válfaja a társadalmi tervezésnek a település adott intézményrendszerének valamilyen külső ok miatt történő átszabása, szűkítése (erre jó példa a sok esetben kényszerű iskolabezárás) avagy az intézmények, azok kapacitásának bármiféle belső/külső okból való bővítése (pl. ipari zóna vagy akár

lakópark kijelölése esetén). Ez is társadalmi tervezést kívánó helyzet és állapot, amit közmegegyezésre megoldanunk bár nehéz, de jeles társadalomépítő hozadékot jelentő akciósorozat.

Tanulókörök

Bármiféle gyakorlati, közéleti, human témában, a közösségi felmérés vagy a Jövőműhely során, esetleg a tankatalógus révén felmerült, avagy a később említendő technikák eredményeképp megfogalmazódó témákban 12–18 fő számára jelentős otthoni felkészülést igénylő, esetenként közös tanulással és konzultációval járó közösségi tanulási forma jobbára a fiatal felnőttek számára. Lényege a kifejezetten önkéntes részvétel. Időtartama általában néhány hónap, ezt követően a tapasztalatok szerint a társaság átalakul (megszűnik, osztódik vagy bővül, esetleg más témát keres/talál, például az eredeti téma egyik részletkérdésével foglalkozna), vagy akár egyesületben önállósulhat. A skandináv (eredetileg finn) tanulóköri mozgalom százezres kurzusokat, regionális és országos központot, központilag biztosított oktatóanyagokat, a hasonlók iránt érdeklődők rendszeres találkozását, támogatott utaztatását jelenti. Bár ez a struktúra nem épült ki nálunk, ám ettől még helyi/kistáji tanulókörök bátrak szervezhetők különösen, ha a szándék önkormányzati támogatást kap, és ha akad olyan helybéli szervezet (iskola, művelődési otthon, népfőiskola stb), amely az ilyen tanulókörök rendszeres találkozóit bonyolítja. Közösségfejlesztési eljárásként akkor sikeres, ha szervezői és mozgatói *a feladatot felvállaló helybéli fiatalok*. Sikeres bátorításuk esetén jól kiépített háttérrel kell teremtsünk a tanulni- és tudnivalók, az előadók, a konzultánsok, a tanulmányi segédanyagok, a számukra biztosítandó eseti tanácsadás, valamint a hasonló ismeretanyag iránt másutt érdeklődők megismerése tárgyában. Kistáji, tehát néhány környékbeli településre kiterjedő változata is megszervezhető.

A már idézett művelődésszociológiai kutatásból kiolvasható, hogy a pusztán andalító művelődési tevékenység helyett az emberek manapság (hasonlatosan a '70-es évek derekán is érzékelhető, akkor a háztáji földek növekvő hozama, az intenzív kertészeti kultúrák elterjedése, kicsit később a megnyíló vállalkozási lehetőségek miatt, ma bizonyára hasonlóképp a megélhetés okán) ismét előtérbe helyezik az ismeretszerzést, a tanulást, ismereteik korszerűsítését. Újabb változás részesei vagyunk; közösségfejlesztési lehetőségeinkkel éppen ebbe kell beépüljünk.

Népfőiskola

Az önálló épülettel és állandó menedzsmenttel rendelkező, elsősorban egy nagyobb város, egy-egy kisváros és környéke vagy néhány falu számára közös együttműködéssel megszervezett *bentlakásos képzési formát* nevezünk népfőiskolának, amelynek egy-három hétig tartó kurzusain 12–25 azonos képzettségű/élethelyzetű környékbeli, jobbra fiatal felnőtt tanulhat. Ajánlatát/tematikáját a helyi/kistáji igények szerint kell meghatározni. Az oktatásnak a résztvevők szabadidő-struktúrájához kell igazodnia (pl. mezőgazdasággal foglalkozók számára bentlakás csak a téli hónapokban; a munkanélküliek képzése a közmunkával nem terhelt időszakban, a fiataloknak a nyári szünetre figyelemmel, stb). A népfőiskolák hagyományos társadalomépítő, háztartástani, gazdasági, közeleti kurzusai mellett szakmai, esetleg OKJ-s képzéseket is szervezhetnek, de ezek esetében is alkalmas lehet a népfőiskolai képzési mód közösségépítő formációit, a későbbi rendszeres találkozókat, esetleg továbbképzéseket, és a végzetek utólagos nyomkövetését.

A népfőiskola céljára az önkormányzat által kiépített/átalakított infrastruktúra nyáron a turistaforgalom számára, tavasszal és ősszel a távoli iskolák erdei iskola-típusú formációira, esetleg az alább kifejtendő MFR-típusú oktatási formára is alkalmas lehet.

A szülők egyesülete által szervezett szakmunkásképző iskola (MFR)

A kistelepüléseken a vállalkozásukból élő családok gyermekeinek létesített, az érdekelt szülők által alapított egyesület helyi szakképző iskolájának ötlete a '30-as évek franciaországi innovációja volt. A módszer elterjedt, és ma-napság az egész frankofon világban kitűnően szolgálja *a nagyvárosoktól távoli, leginkább a kisvárosok és aprófalvas környékük fiataljainak szakmunkásképzését, a szülők ottani vállalkozásainak szakszerű folytatását* garantálva.

A '90-es évek elején Magyarországon is megkísérelték e szisztéma honosítását. A szakmunkásképzés rendszerének akkori mozdíthatatlansága, illetőleg a még instabil vállalkozói réteg miatt a kezdeményezés annak ellenére vallott kudarcot, hogy azt a már régen intézményesült kezdeményezés (francia neve szerint *Maison Familiale Rural* = MFR) párizsi központja is támogatta volna tematikákkal, pedagógiai programmal, oktatóanyagokkal, szakértőkkel. Az akkor elmaradt támogatások nyilván most is rendelkezésre állnak, ha valaki a szisztéma megfontolt honosításába fogna.

Ez az eljárás akkor alkalmazható, ha egy faluban vagy kistájon *nem megoldott a helyi vállalkozásukból élő családok gyermekeinek az adott ismeretághoz való szakképzése*. Amennyiben az ilyen gond előtt álló családok közül kellő számú érdeklődőt találunk, a velük való egyeztetést követően a szakképző-iskola működtetését felvállaló (leendő) szülői egyesület képviselőinek ki kell utazniuk kinti tapasztalatszerzésre. Ezt követően kell itthon elkezdeni a mintaként kapottak szerint saját pedagógiai programjuk, tanterveik és tanmeneteik kidolgozását, illetőleg valamennyi olyan tennivaló elintézését, amelynek megléte feltétele a leendő oktatási intézmény akkreditálásának, regisztrálásának és nem utolsósorban fejkvótája megkapásának.

Ezt az oktatási intézményt *az abba járó gyerekek szüleinek egyesülete működteti*, az tartja fenn, és ez alkalmazza a tanárokat is. Általános francia tapasztalat, hogy miután gyermekük elvégezte az iskolát, a 2–4 esztendő alatt az iskolai közéletben aktivizált felnőttek nem hagynak fel szervezőmunkájukkal, hanem, mert megszokták és megszerették a közszereplést, feladatot keresnek és találnak maguknak. Így bővítik a településért cselekvően elkötelezettek táborát.

A helybeli vállalkozásaikból élő fiatal felnőttek gyermekeinek helybéli/környékbéli szakmaszerzését garantáló formának nemcsak az a hozadéka, hogy lesz ki folytassa a családi vállalkozást, és hogy az ehhez kedvet érző gyerekek helyben (a környéken), ismerős személyek és viszonyok között maradnak. Hozadék az is, hogy a település (a környék) majdani vállalkozói közös iskolába járnak, és így a közöttük lévő ismeretség (hogy ne mondjuk: közösségi élmény) egy egész életre szóló biztonságot jelent.

Gyerek- és ifjúsági önkormányzatok

A gyermek- és ifjúsági önkormányzatok gyakorlata 1992-ben honosult Magyarországon ugyancsak francia példa alapján. Az eljárás lényege az, hogy *a település 12–18 éves (vagy helyi döntés szerint néhány évvel felnőttébb) korosztályából* azokat, akiket a településért végzett önkéntes munka érdekel, szabályos, a felnőtt önkormányzat választási eljárását alkalmazva helyzetbe hozzuk, és ezzel *közzogi gyakorlatot biztosítunk számukra* kortársaik érdekképvisellete és érdekérvényesítése feladatkörében. A módszer akkor sikeres, ha működésükhöz a felnőtt önkormányzat pénzeszközöket és döntési jogköröket ad át, *ha véleményüket az őket érintő kérdésekben nemcsak kikéri, hanem komolyan is veszi*. A szerte Magyarországon elterjedt forma az érintettek országos tapasztalatszerzésének lehetőségét biztosítja, a francia (és az Európában másutt is szervezett) gyakorlat pedig a nemzetközi kapcsolatok építésére alkalmas. A gyermek- és ifjúsági önkormányzatokban több évig aktivizált fiatalok megértik, átlátják és begyakorolják a települési szintű tennivalókat, és a képviselő-

testületek generációváltásánál már számítani lehet rájuk. Feladataik ellátása során egymás között olyan közös cselekvés-sorozatok alakulhatnak, amelyek a társadalmi tapasztalatszerzés mellett személyes, baráti, közösségi kapcsolatot is jelentenek.

A többi formációhoz hasonlóan ez a közösségépítési eljárás is érzékeny; esetükben elsősorban az *őszinteséget* kell hangsúlyoznunk. Csak abban az esetben van értelme ezt a módszert alkalmazni, ha a felnőtt önkormányzat képes önmérsékletére a fiatalokat illetően, ha valóban átad feladatokat, és a feladatátadást követően nem kifogásolja a megvalósítás módját, ütemét, formáit. Szükséges a fiatalok melletti empatikus *felnőtt segítő* közreműködése; szerepe nem szabályozó, hanem orientáló, tanácsadó.

A helyi nyilvánosság megteremtésében való ifjúsági részvétel

Különbéféle gyűlések és összejövetelek

A választási gyűléseken kívül egyedül a közmeghallgatás intézménye rendszeresítődött Magyarországon a helyi ügyek közös megbeszélésének formájaként. Javasoljuk, hogy *valamennyi fontos, több fiatalt is érintő kérdésben* az önkormányzat, a helyben működő, közelettel foglalkozó egyesület, a gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a helyi kalendárium és/vagy az újság szerkesztősége, az iskola vagy bármilyen más intézmény *szabadon hívhasson és hívjon össze megbeszélést* bármiféle téma, és annak alternatív megoldásainak/variációinak ismertetésére. Ennek során lehessen kérdezni és ellentmondani, lehessen szakértőt kérni/hívni, és lehessen vele majd később is folytatni ugyanazt. Az összejöveteleken felvetettek szerint alakuljanak munkaközösségek a téma alapos körüljárására, ezek tájékozódásuk és/vagy munkájuk végeztével ugyanilyen kör előtt számoljanak be arról, hogy mire jutottak. A gyűlés-sorozatok tudatos helyi felvállalása és folyamata évek múltán *nyitott és tájékozott helyi közeletet* eredményezhet különösen, ha ezek során a fiatalok is kellő mértékben szót kap(hat)nak.

Közösségi rádió

A '90-es évek elején szakmai innovációként jelentek meg Magyarországon a közösségi rádiók, amelyek az igényes tájékoztatás és szórakoztatás érdekében, a civil társadalom kiépítését szorgalmazva és ebben közreműködve, alapvetően önkéntesekkel dolgozva sugároznak. Városi vagy kistérségi variációja is képzelhető. A kezdeményező ifjúsági közösségfejlesztőknek csak egy, ezt felvállaló társaságot kell megszervezni. Mint eddig sok helyütt, úgy biztos bárhol találhatunk e műfajra érzékeny és ebben tehetségesnek bizonyuló önkénteseket. Az ORTT időnként pályázatot hirdet a használható frekvenciákra, és ez általában sikerrel szerezhető meg.

A közösségi rádió a hallgató szempontjából a szinte teljesen lokális, legfeljebb megyei/regionális hírek, tudósítások, riportok miatt érdekes, *a helyi nyilvánosság megteremtésében végzett szerepe óriási*. Ez önmagában közösség-szervező erő. A rádiózás a közreműködő önkéntesek számára azonban képességfejlesztő lehetőséget biztosít. Az adásban, a műsorszerkesztésben, a riportkészítésben közreműködőkön kívül sok műszaki és egyéb szervezőmunka adódik, sokak számára teremt tehát értelmes elfoglaltságot a rádiózás az addig üresen elfolyó szabadidejükben. A rádiózás érdekében folytatott tapasztalatszerző utak és a közös tanulások, a műsorfolyam előállítása, a rádió folyamatos üzemben tartása mind olyan elem, ami a résztvevőkből valódi közösséget kovácsol.

Kábeltévé

A kábeltelevíziós szolgáltató helyi műsorába híradót szerkeszthet egy erre vállalkozó ifjúsági csoport, egyesület, esetleg a gyermek- és ifjúsági önkormányzat. Nem az a feladat, hogy az önkormányzati híradást pótolják, hanem hogy az abban biztosított tájékoztatás mellett *sokszínű és sokféle, különösen a fiataloknak/a fiatalokról szóló hír-és képanyag* kerüljön el a lakásokba úgy, hogy ahhoz hozzá lehessen szólni, azokat szabadon lehessen tovább fűzni. Ezt a megkívánható interaktivitást kiváltképp elősegítheti a település Internetes honlapjának szerkesztésében való tevőleges ifjúsági közreműködés, ami szempontunkból csak akkor sikeres, ha az ebben közreműködő csapat szabad kezet kap, és elengedheti alkotó fantáziáját. Mindezek közben nem felejtendő, hogy a rádiós, a kábeltévés vagy a honlap szerkesztésében való közreműködésnek pályaaorientációs szerepe is lehet.

Helyi ifjúsági egyesületek

A civil szervezetekből bizonyosan már több is van sok helyütt, ám bizonyos, hogy még sok természetvédő, környezetóvó, közéleti, műkedvelő művészeti, és a nem, a kor, a foglalkozás, az élethelyzet vagy hobbi szerinti társaság szerveződhet az erre irányuló bátorítás és fejlesztőmunka hatására. *A fiatalok minél több önálló és autonóm helyi szervezkedése és szervezete határozott cél.* Azon kell legyünk, hogy kapcsolati hálójuk keresztül-kasul kösse településeinket (lásd erre a már idézett francia példát).

Az egyesületek támogatására helyi *pénzalapot* kell létrehozni amellest, hogy egy részük bizonyosan többfelé is pályázhat céljai megvalósítására. Az alap megteremtése önkormányzati feladat, de a helyi ifjúságsegítők azon kell legyenek, hogy szorgalmaztassák ennek létrehozását a fiatalokkal. Leginkább ők, a helyben élők, a majdani választók tudják ezt kikényszeríteni. A fiatalok egyesületei már a támogatás ígértétől, és különösen garanciájától bővülni fog, és bővítheti ezt a társaság- és közösségfejlesztési munka is.

Az autonóm egyesületi élet a közösségek megteremtésének, létrejöttének és fejlesztésének hagyományos, ám fontosabb útja-módja. Tevékenységüket és munkájukat a háttérből segíteni kell.

Egyesületi fenntartásban működő művelődési/közösségi ház

A művelődési otthonok (jobbára 1949/1950-től eredeztethető) önkormányzati működtetésén legfeljebb a '90-es évek első harmadában megjelent közhasznú társasággá való alakítás tudott léket verni, ám ez a népművelők önkiszákmányolására alkalmas forma is csak módjával terjedt el az országban. Az egyesületi intézményműködtetés csak a '90-es évek derekától jelent meg újra, és jobbára a falvak, a lehatárolt városi településrészek vagy a kisvárosok sajátja, esetleg rétegintézmények (jellemzően ifjúsági házak) váltak egyesületi működtetésűvé, noha szerte Európában ez a tipikus intézményműködtetési mód, és a fent említett évekig nálunk is ez volt honos.

Az egyesületi működtetésű művelődési otthonban minden aktivitás (amattör művészeti csoport, klub, szakkör, tanfolyam) résztvevője művelődésiotthon-egyesületi tag, amely viszony alapján az egyéb rendezvények kedvezményezett látogatója lehet. Saját érdeklődésének megfelelő aktivitásban való (éves, havi) részvételi díját annak önköltsége határozhatja meg, amit az annak támogatására szóló pályázati nyeremény vagy önkormányzati célfinanszírozás persze csökkenthet. A tagsági viszony *lehetőséget biztosít mindenki számára a közgyűléseken való részvételre, és ekkor bárki befolyásolhatja az intézmény straté-*

giai döntéseit. Az intézmény működtetését felvállaló egyesület (vagy a már korábban alakult egyesületek e célból alakult konzorciuma) választott vezetőiből, és a különféle, az intézmény által szervezett aktivitások képviselőiből alakult elnökség alkalmazza azokat a népművelőket, akik az intézményi tevékenységszervezést végzik. A művelődésiotthon-egyesület a település önkormányzatával feladat-ellátási szerződést köt, amiben a képviselő-testület pontosan rögzítheti a szakmai teljesítményre vonatkozó és egyéb elvárásait.

A civil működtetés nemcsak azt jelenti, hogy a létező vagy megalakuló helyi egyesületek abban működési helyet kaphatnak, hanem azt is, hogy bennük *a lakossági igényeknek megfelelő tevékenységet* szervezhet néhány (természetesen szakképzett), ám kenyéradó gazdáinak, tehát a használóknak, a helybéli embereknek elkötelezett szakember. Itt működtethető a gyermek- és ifjúsági önkormányzat, a népfőiskola vezérkara; innen sugározhat a közösségi rádió, itt szerkeszthetik a kalendáriumot. Ez adhat otthont a tanulóköröknek, és azoknak *a bármiféle kulturális, művelődési, szabadidős, közéleti tevékenységfajtának, ami bárki(k)nek bármikor eszükbe jut*. Különösen, ha az ilyen kezdeményezések beindítását és fenntartását (már említett alapjából) finanszírozza is az önkormányzat.

A már hivatkozott művelődésszociológiai tanulmányban arra a kérdésre, *hogy fontosnak tartja-e, és milyen mértékben, hogy az Ön lakóhelyén „külön e célra szolgáló művelődési ház legyen”, 98 % válaszolt igennel*. Érdekes a vélemények határozottsága is; a megkérdezettek több mint fele ezt az intézményt *kiemelkedően fontosnak* tartja. Mint a tanulmány szerzője írja „A művelődési házzal kapcsolatos lakossági elvárások *tankönyvbe illően fogalmazzák meg* a közművelődés funkcióját; sokkoló, *hogy az emberek milyen világosan látják azt a tennivalót, amit a szakma nem*”. Az elvárások kiolvashatók a hivatkozott anyagból, ide csak annyi tartozik, hogy ha az intézményt az emberek maguk vezérlik/működtetik, *hogyan lennének még figyelmesebbek saját maguk igényeinek szolgálatára?*

A művelődési otthonról, és annak civil fenntartásáról szólván nem feledhető, hogy az intézmény használóinak 65–75 %-a fiatal. Az intézmény tehát tulajdonképpen *már most is ifjúsági ház*, noha neve nem jelzi ezt (nem úgy, mint például Franciaországban, ahol az ezzel rokonítható intézményt „ifjúsági és művelődési házként/központként” nevezik meg). Ha valaki odakünn tájékozódik ezek tevékenységéről, az első mondatban azonnal elhangzik a „demokrácia” szó akként, hogy *az intézmény önmagában a demokrácia műhelye és gyakorlóterepe* már pusztán azért, mert társadalmiasított, és nem a kultúra terjesztgetésére való, nem (csak) szabadidő-szervező, hanem alapvetően *közösségteremtő intézmény*.

Csúfolódva szokták emlegetni azt a kiscserkészt, aki aznapi jó cselekedetét azzal érte el, hogy akarata ellenére is átcipelte a vak embert a forgalmas útkereszteződésen. Nem elegendő tehát a magunk jó szándéka a helybéli közösségihiányt érzékelve; a sikerhez az érintettek óhaja, akarata és együttműködése nélkülözhetetlen. Szemrehányást sem tehetünk nekik közösségihiányos állapotukért, számon sem kérhetjük társadalmi passzivitásukat. Szakmai képességeink segítségével olyan helyzeteket és körülményeket kell teremtenünk a településeken, aminek során *automatikusan szerveződnek meghatározott és konkrét célra együttműködések anélkül, hogy tudnák és felismernék: közös cselekvésük számukra közösséget is teremt.* Különös figyelemmel kell legyünk a folyamatban résztvevők méltóságára, *nagy empátiával* kell reagálnunk bármiféle megnyilatkozásukra. Nem felejtendő, hogy ők otthon vannak és otthon is maradnak, miközben a közösségfejlesztők dolguk végeztével esetleg hazamennek. Annak tudatában nyúlhatunk csak a helyi társadalom szövetéhez, hogy az érzékeny holmi, és bármennyire tetszetős, *saját kezünk nyomát nem, csak a helybelieket* hagyhatjuk azon.

Irodalom

- dr. Balácsi Károly (szerk.): *Gyökerek és korszakok (népfőiskolai olvasókönyv)*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság, 2002. 393. old.
- Bauer Béla (szerk.): *Süsü a társadalomban (társadalomismereti olvasókönyv)*. Budapest: Új Mandátum–ELTE TÓFK, 2000. 341. old.
- Beke Pál: *Önkormányzó társadalom*. (Röpirat.) Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991. 67. old.
- Beke Pál: *Közjogi kiskaté (gyermekönkormányzatoknak)*. Budapest: Közösségszolgálat Alapítvány, 1998. 111. old.
- Beke Pál: *Méltóságkereső*. Budapest: epl kiadó, 2001. 416. old.
- Beke Pál–Deme Tamás (szerk.): *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*. (Tanulmánygyűjtemény.) Budapest: Széphalom Könyvműhely, 2003. 399. old.
- Biddle, W. W.–Biddle, L. J.: *A közösségfejlesztési folyamat*. Budapest: Országos Közművelődési Központ, 1988. 269. old.
- Bordás István–Sz. Tóth János–Trencsényi László (szerk.): *A közművelődési törvény és a népfőiskolák (népfőiskolai kalauz)*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság, 1998. 162. old.
- Eszenyi Miklós–dr. Utry Attila (szerk.): *A kulturális menedzser tankönyve*. Miskolc: Rónai Művelődési Központ, 2001. 304. old.
- Farkas Péter: *Egymásba kapaszkodva (település és közösségfejlesztés a globalizáció korában)*. Budapest: L'Harmattan, 2005. 197. old.

- Gergely Attila: *Intézmények építése a helyi közösségekben*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1991. 68. old.
- Gosztonyi Géza: Közösségfejlesztés. In: Kozma Judit (szerk): *Szociális munka kézikönyve*. Budapest: SZMSZ, 2002.
- Keane, John: *A civil társadalom*. Budapest: Typotex, 2004. 174. old.
- Kleisz Teréz: A közösségfejlesztés európai trendjei. In: Csefkó F.–Horváth Cs. (szerk): *Magyar és európai civil társadalom*. Pécs: 1999.
- McConnell, Charlie: *A közösségfejlesztés támogatása Európában*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1992. 47. old.
- Perlman, R.–A. Gurin: *Közösségszervezés és társadalmi tervezés*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 138. old.
- Slézia Gabriella (szerk.): *Fiatalok az utcán (tanulmányok a városi fiatalok utcai csoportjait elérni kívánó közművelődésről 1998–2000)*. Budapest: Budapesti Művelődési Központ, 2001. 137. old.
- Solymosi Judit (szerk.): *Egyesületi művelődési otthonok Franciaországban*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 35. old.
- Trencsényi Imre: Utazás demokráciába. *Parola*, 1993/4. 1–3. old.
- Varga A. Tamás–Vercseg Ilona: *Közösségfejlesztés*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet, 2001. 277. old.
- Vass Andrea (szerk.): *Gyermek és ifjúsági önkormányzatok*. Budapest: Ifjúsági és Sportminisztérium, 2001. 160. old.
- Közösségfejlesztés. a *Kultúra és Közösség* különszáma, 1991/4. 132. old.
- Közösségi munka (elmélet és gyakorlat külföldön)*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 1993. 188. old.
- www.kozossegfejlesztés.hu

Feladatok

1. A fiatalok körében szervezett nyilvános irányított beszélgetésekkel kiket lehet közös cselekvésre buzdítani?
2. Milyen alapelvek szerint szerkeszthetők a helyi ifjúsági kalendáriumok?
3. A helyi/kistáji tankatalógus mit összesít?
4. Az önkéntes szolgálatok miszerint szerveződhetnek?
5. Miben tér el egymástól a közösségi felmérés, a jövőműhely és a társadalmi tervezés módszere?
6. Mire szervezhetők tanulókörök?
7. Milyen iskola a népfőiskola?
8. Milyen helyi társadalomfejlesztő hozadéka lehet a vállalkozásból élő szülők által a gyermekeiknek szervezett szakmunkásképző iskolaegyesületnek?

9. Hol szervezhetőek gyermek- és ifjúsági önkormányzatok?
10. Miként lehet a helyi nyilvánosság részese/szervezője egy fiatal?
11. Mire lehet szervezni helyi egyesületet?
12. Miért jobb mindenkinek egy civil működtetésű művelődési otthon?
13. Melyek a helyi közösségfejlesztés kulcsszavai?

Jegyzetek

- 76 Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai, 1992, Bp., II. kötet, 1340. old.
- 77 Az eddig jobbra felnőttek körében alkalmazott közösségfejlesztő technikákat jelen megközelítésünkben a fiatalok körében megvalósíthatókra szűkítettük, az irodalomjegyzékben feltüntetett további olvasnivalók azonban jobbra a felnőttekre vonatkoznak.
- 78 Első hazai példáját Pintér Tibor szervezte a szegedi Tarján lakótelepen lakók számára.
- 79 Lipp Márta: Települési szabadidős lehetőségek és lakossági igények, *Szín – Közösségi művelődés* (kiadja a Magyar Művelődési Intézet), 2005. február, 1–6. old.

MELLÉKLETEK

16. A MAGYAR IFJÚSÁGKUTATÁS TERÜLETEI, KUTATÓI, INTÉZMÉNYI HÁTTERE

A magyar ifjúságkutatás – hagyományosan – különböző intézményben zajlik, amelyek fő profilját általában nem ezek a kutatások adják. A különböző egyetemeken, tudományos intézetekben dolgoznak ifjúság problémájával (is) foglalkozó kutatók. Az egyetemekről (pl. Corvinus Egyetem, Debreceni Egyetem, ELTE, PTE, Szegedi Tudomány Egyetem, Semmelweis Egyetem) elsősorban a szociológiai, pszichológiai, magatartástudományi tanszékek ifjúsággal kapcsolatos kutatásai jutnak el a szakmai nyilvánossághoz. A Magyar Tudományos Akadémia különböző kutatóintézetei (politikatudományi, pszichológiai, szociológiai) is jelentős részét végzik az ifjúságkutatásoknak. Az állami fenntartású (önállóan, vagy egy-egy minisztérium háttérintézményeként működő) kutatóintézetek közül a Felsőoktatáskutató Intézet, az Országos Közoktatási Intézet, Országos Kriminológiai Intézet végez többek között ifjúsági témájú kutatásokat.

A jelenleg a Szociális- és Munkaügyi Minisztérium Szociálpolitikai és Munkaügyi háttérintézetében működő Ifjúságkutató Műhely az Ifjúsági és Sport Minisztérium háttérintézményeként 2001-ben alapított Nemzeti Ifjúságkutató Intézet jogutódja, amely Magyarországon az egyetlen fő tevékenységben ifjúságkutatással foglalkozó kutatóintézet.

Piaci közvéleménykutató intézetek közül is többen (pl. Századvég, Tárki, Gallup, Szonda-Ipsos, GfK Hungária) végeznek ifjúságot érintő közvéleménykutatásokat, elsősorban állami megrendelésre vagy nemzetközi együttműködések keretében. Az ifjúságkutatások nagymértékben támaszkodnak a Központi Statisztikai Hivatal adataira.

Alapvetően intézményi sokszínűség jellemzi a magyarországi ifjúságkutatást, amely együtt jár a finanszírozási források hullámzásával is. Nehéz az ismétlődő adatgyűjtésen alapuló kutatási programok hosszabb távú működtetése, mivel elsősorban pályázati formában jutnak forráshoz az ifjúságkutatók. Hiányoznak az intézményi keretek is, melyek a szétagoltan végzett különböző ifjúságkutatásokat összefognák, bennük a folytonosságot jelenthetnének. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet és mindenkori jogutódjának fontos, betöltendő feladata, hogy kezdeményei az intézet által végzett nagymintás ifjúságkutatásokat (Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Mozaik 2001, Mozaik 2007). Éppen ezek a kivételesen széleskörű és nagy költségigényű kutatások mutatták meg, hogy a különböző kutatói iskolák közötti egyeztetésnek nincsenek meg a fórumai. Bár a szociológiai és pszichológiai szakmai társaságnak is van-

nak ifjúságszociológiával, -pszichológiával foglalkozó szekciói, ezek munkája elsősorban az ifjúsági témáknak a különböző szakmai konferenciákon való megjelenítésében merül ki. Ezek sem váltak tehát a kutatásokat egyeztető, kutatói műhelyek között közvetítő fórumokká.

A magyarországi ifjúságkutatást a szociológiai megközelítések és a survey módszerek uralják. Az utóbbi évek általunk áttekintett empirikus kutatásainak nagy részét valamilyen kérdőíves módszerrel végezték (80%), melyek harmadát (37%) tette ki a személyes interjúval végzett kutatás, ami egyéként a reprezentatív szociológiai kutatások meghatározó formája Magyarországon. A másik leggyakoribb survey technika az önkitöltős kérdőíveké (20%), ami viszont a rosszabbul finanszírozott akadémiai kutatásokra jellemző inkább. Az 1995-től végzett ifjúságkutatások mintegy hatodát (17%) végezték mélyinterjú, vagy egyéb kvalitatív módszerekkel.

A magyar ifjúságkutatásban, az intézményi és finanszírozási adottságok miatt is, hiányoznak a rendszeres, visszatérő vizsgálatok, melyek mércéül szolgálhatnának a fiatalok életéről átfogó kép kialakításában. Hagyományteremtő vállalkozásnak indult e területen a Magyar Köztársaság Kormánya által finanszírozott Ifjúság 2000 nagymintás ifjúságkutatás, amely 8000 fős mintán vizsgálta a Magyarországon élő fiatalokat. Ezt a vizsgálatot (hasonló finanszírozási megoldással) a Mozaik 2001 követte, mely öt határon túli régióban (Felvidék, Kárpátalja, Belső-Erdély, Székelyföld, Vajdaság) vizsgálta a szomszédos országokban élő magyar fiatalokat. Az Ifjúság 2004 kutatás e ha valamint a Mozaik 2007 kutatások ezeket a hagyományokat folytatták. Az Ifjúság 2008 tervezési előkészületei már zajlanak, amelynek megvalósulásával mondhatjuk, hogy a rendszeres, átfogó ifjúságkutatás kezd formát ölteni Magyarországon is..

Az Ifjúság 2000, Ifjúság 2004 nagymintás ifjúságkutatásokon kívül, amely – volumene és átfogó jellege miatt – a politikai szereplők érdeklődését is felkeltette a magyarországi ifjúságkutatások jelentős része elsősorban társadalomtudósi érdeklődést elégít ki, amit mutat, hogy az alapkutatásokat támogató OTKA finanszírozza azokat. Emellett azonban jellemző a közvetlen minisztériumi finanszírozás is, mely szorosabb kapcsolatot feltételez (az ifjúságpolitikai döntéseket hozó) megrendelő és a kutatások között. Ezekre a vizsgálatokra inkább jellemző a viszonylag felszínesebb, ám naprakészebb adatgyűjtés, az alkalmazott kutatás más meghatározóival együtt. Átmenetet képez a kormány által kiírt alkalmazott társadalomtudományos kutatási pályázat (OKTK), mely lazább kapcsolatot feltételez az állami megrendelő és a kutatók között, ám mindenképpen célja a társadalmilag is fontos problémák feltárása. Magukat a kutatókat természetesen, mind a tudományos érvényesség, mind a társadalmi hasznosulás vezeti, ám mindez változó mértékben.

A magyarországi ifjúságkutatások alapjául szolgáló statisztikák megbízhatóak, általában megfelelő bontásban állnak rendelkezésre. Jelentős információs forrás a Központi Statisztikai Hivatal, mely életkori bontásban számos alapadatot szolgáltat a gyermekekről és a fiatalokról, néhány a fiatalok életét alapvetően befolyásoló kérdést is vizsgál (pl. családok, mobilitás). Ezeket publikálja is a kutatók és az ifjúsági területen dolgozók számára hozzáférhető kiadványokban. (Az adatfeldolgozási idő kb. 1 éves csúszást eredményez).

Rendszeresen, évente (1996-tól) foglalja össze a kormányzati szervek által használt adatokat (vizsgálatok, statisztikák eredményeit) a Nemzeti Ifjúságkutató Intézetben a parlament számára összeállított *Jelentés a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeik alakulásáról és az ezzel összefüggésben (a tárgyévben) megtett kormányzati intézkedésekről* c. dokumentum is. Ez utóbbi még kevésbé használt a kutatók között, mivel publicitása nem biztosított. Szükséges lenne az anyag rendszeres publikálása magyar és a külföldi érdeklődőkre (kutatók, politikusok stb) való tekintettel angol ill. német nyelvű változatban is. Ugyanakkor a *Jelentés* minden magyarországi parlamenti képviselőhöz eljut, és – a többi országgyűlési beszámolóhoz hasonlóan – bárki számára hozzáférhető akár a kormányportálon, akár a GYISM honlapján keresztül.

Az utóbbi években végzett ifjúságkutatásokat áttekintve, a következő kép alakul ki a választott témák tekintetében. Az 1995 után végzett magyarországi ifjúságkutatások közül több is az ifjúság élethelyzetét, attitűdjeit, értékeit általában kívánták megragadni (8 db), melyek jellemzően kormányzati, önkormányzati megrendelésére készültek. A leggyakrabban vizsgált terület az egészség, életmóddal (szenvedélybetegséggel) összefüggő kutatásoké (21 db); jelentős mértékben vizsgálják a hátrányos helyzetű csoportokat, a devianciát (11 db); valamint fiatalok értékeit, identitását, politikai attitűdjeit (10 db); a tanulással, továbbtanulással, iskolával (10 db); illetve a pályakezdéssel és a munkavállalással kapcsolatos kérdéseket (10 db). Jellemző még az előítélet (5 db) vizsgálata, valamint a szabadidővel és a médiafogyasztással kapcsolatos vizsgálatok (7 db).

A megkérdezett neves ifjúságkutatók véleménye alapján az ifjúság megismerését szolgáló szerteágazó kutatások közül szakmai színvonaluk és az általuk felhalmozott kutatási tapasztalatok alapján kiemelkednek az életmódkutatások, a kultúra- és értékszociológiai kutatások, melyekhez társulnak a politikai szocializációval kapcsolatos kutatások. Hasonlóan jelentős eredményekkel szolgáltak a munkavállalással-munkanélküliséggel, az oktatással-diákéletmóddal kapcsolatos kutatások. Jól kapcsolódnak a nemzetközi vizsgálatokba a magyarországi egészséggel (szenvedélybetegségekkel) kapcsolatos kutatások, valamint az identitás és az előítéletesség vizsgálatai. Magyarország legjelentősebb etnikai kisebbsége, a romák sajátos problémáinak vizsgálata is számos ifjúságot érintő következtetésre jutott.

Az ifjúságkutatók a tudományos életben megszokott, különböző szakmai fórumokon, konferenciákon találkoznak egymással, mutatják be eredményeiket, fejtik ki álláspontjukat. Megemlítenő szakmai fórum mindezekén túl a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai szekciója, mely tagságán keresztül kívánja megszólítani a területen dolgozó kutatókat. Hasonló szekcióval rendelkezik a Magyar Pszichológiai Társaság is. A politikai döntéshozók és a kutatók közötti kapcsolattartás közvetettnek tekinthető. A szakmai, tudományos fórumokon elhangzottakból tájékozódhatnak az érdeklődő döntéshozók, illetve azokról készített médiajelentések közvetítik számukra az új kutatási eredményeket. A kormányzati, önkormányzati vizsgálatok során pedig az ifjúságpolitikusok meglátásai alakítják a megrendelést, és így a kutatók által vizsgált témaköröket is. Közvetlen, kétoldalú kapcsolatra kevés és esetleges példát találunk. Kevésbé intézményesült az ifjúságpolitikát közvetlenül segítő ifjúságkutatás. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megalakítása ebbe az irányba tett lépés, ám kialakuló szerepkörén túlmutat a szakma egésze és a döntéshozók közötti kapcsolattartás. Ennek hiányoznak jelenleg a megfelelő fórumai. Az intézet által koordinált, *Jelentés a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról és az ezzel összefüggésben megtett kormányzati intézkedésekről* c. dokumentum elkészítésében van jelenleg a legszorosabb együttműködés az ifjúságkutatók és a kormányzati döntéshozók között.

Általában azonban a kormányzati és az ifjúságkutatók közötti egyeztetésnél is lazábbnak tekinthető a fiatalok, az ifjúsági szervezetek és az ifjúságkutatások közötti kapcsolat. Itt is a média által közvetített kutatási eredmények jutnak el többé-kevésbé az érintettekhez. Az eseti véleménycsere, tájékoztatás lehetőségét nyújtják a különböző ifjúsági rendezvényeken (kerekasztal-beszélgetéseken) részt vevő ifjúságkutatók. Alkalmoszerűen az ifjúsági esernyőszervezetek ülésein is bemutatkozik egy-egy kutatás.

Kialakult, kifejezetten ifjúságkutatói hálózatról informális értelemben beszélhetünk leginkább, mint a területen hosszabb-rövidebb ideje dolgozó szakemberek networkjéről.

Ugyanakkor a civil szféra csak áttételesen tud kapcsolódni a magyarországi kutatásokhoz, mivel ennek elfogadott formája hazánkban még nem alakult ki.

A kutatások jelentős részét a különböző kormányzati, tudományos alapítványok finanszírozása teszi lehetővé. Így a kutatási projektek indításakor számottevő szakmai-megrendelői kontroll tapasztalható. Figyelembe véve e források szűkösségét, az erős verseny természetes szelekcióhoz is vezet. Utólagos ellenőrzésre, értékelésre elsősorban pénzügyi értelemben kerül sor. A szakmai projektértékelés nem általános ezen a területen. A kormányzati vagy regionális (önkormányzati) megrendelések esetében a döntéshozók aktuális igényei alakítják a vizsgálatokat, előzetesen irányt szabva a kutatói munkának.

A kutatások szakmai vitája nem feltétlenül tudatos illetve szervezett, közege elsősorban a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai szekciója lehetne, de e gyakorlat nem alakult ki, csupán az olyan átfogó vizsgálatok után történik nagyobb szakmai értékelés mint az Ifjúság 2000, Ifjúság 2004 ill. a Mozaik 2001 kutatások.

A hazai ifjúságkutatás jelentős túlsúlyban az ifjúsági korosztályra, tehát a 15 év feletti fiatalokra összpontosít. Ennek elsősorban jogszabályi háttere van. A Magyar Köztársaság területén a 15 év alatti állampolgárokat csak szülői, nevelői részvétellel lehet megkérdezni, ami nehézkessé és költségigényessé teszi a gyermekekkel kapcsolatos kutatások lebonyolítását, ráadásul az eredmények is vitathatóak lehetnek.

A magyarországi ifjúsággal kapcsolatos kutatások elsődlegesen szociológiai elméleti-módszertani keretekben folynak, bár e mellett számos különböző diszciplína (pl. demográfia, egészségtudomány, jogtudomány-kriminológia közgazdaságtan, pszichológia, pedagógia, néprajz) képviselői is végeznek értékes vizsgálatokat. Egyes területeken azonban különösen hangsúlyos a különböző megközelítések közötti kapcsolat, így az előítélet és a kisebbségi csoportok vizsgálatában a szociológia-pszichológia közötti együttműködés, a szenvedélybetegségek kutatásában a szociológiai-jogi -pszichológiai- egészségtudományi együttműködés, a fiatalok politikai részvételének vizsgálatában a szociológiai- szociálpszichológiai- politológiai kutatások jellemzőek.

Az ifjúságkutatással kapcsolatos publikációkat számos kutatóintézet, egyetemi kiadó jelzi. Jelentős többek között, a Központi Statisztikai Hivatal, a Felsőoktatáskutató Intézet publikációs tevékenysége Belvedere Kiadó segítségével. A piaci szférában a TÁRKI könyvkiadása, valamint az általa fenntartott általános társadalomtudományi adatbázis szerepe kiemelendő. Széles körben hozzáférhetővé (másodelemzésre alkalmassá) teszi ez az adatbázis a különböző társadalomtudományi kutatások adatait, általánosan kereshetővé téve azokat. A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet valamint jogutódjai elsősorban az Új Mandátum Kiadóval együttműködve adja ki tanulmányait, kutatási jelentéseit, adatbázisait.

Az ötödik évfolyamát kezdő, 2003-tól megjelenő, ifjúságelméleti folyóirat, az *Új Ifjúsági Szemle*, amely jelenleg Magyarországon az egyetlen ifjúságkutatást főprofilként bemutató periodika. Természetesen számos más folyóiratban (pl. Szociológiai Szemle, Pszichológiai Szemle, Educatio, Replika, Kultúra és Közösség) jelennek meg ifjúságkutatási eredmények.

Magyarországon jelenleg nincs az ifjúságkutatást, illetve az ifjúság élet-helyzetének, világképének megismerését érintő speciálisan jogi szabályozás. A kutatást befolyásoló szabályok megegyeznek a társadalomtudományi kutatást általában érintő jogszabályokkal. A gyermekeket érintő adatgyűjtéseket jogi szabályozás korlátozza, mely 15 éves korig csak felügyelettel és szülői

hozzájárulással teszi lehetővé a tudományos kutatásban való részvételt. Az oktatási intézményekben végzett kutatást befolyásolják az adott intézmény személyiségi jogi védelemmel kapcsolatos saját szabályai. Ezek korlátozhatják az intézményen belüli adatgyűjtést. Az ifjúságkutatások finanszírozását a két nagy társadalomtudományokat is érintő kutatási programmal (OTKA, OKTK) kapcsolatos szabályozás érinti, amennyiben a kutatók e pályázatokon nyernek el támogatást. Az eseti megbízásokat az egyes kormányzati, önkormányzati intézmények költségvetése tartalmazza.

Az ifjúságkutatásokra állami forrásból hirdet minden évben pályázatot az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA), valamint az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány (OKTK) alapja. Ezen alapok közül az OTKA egy rendkívül széles spektrumú alap, melynek 5,4 milliárd forintos keret áll rendelkezésre.

A piackutatások mellett is támogatja magánforrás az ifjúságkutatást, akár alapítványokon keresztül, akár közvetlenül: a közvéleménykutató intézetek maguk is finanszíroznak különböző vizsgálatokat vagy a kutatási eredmények dokumentációját (pl. TÁRKI). Összességében azonban azt mondhatjuk, hogy az ifjúságpolitikában hasznosuló kutatások túlnyomó részben állami finanszírozásúak, és a magán források csak kis mértékben játszanak szerepet a kutatások megvalósulásában.

Az állami pályázatokból elsősorban egyes kutatók, kutatói műhelyek részesülnek. A kormányzati megrendelések piaci közvéleménykutató intézetekhez vagy akadémiai intézményekhez jutnak.

A Magyar Köztársaság Kormánya számára a fiatalok élethelyzetének javítása, az esélyegyenlőség megteremtése kiemelkedő prioritás. Kutatási megrendeléseinket alapvetően ezen célnak rendeljük alá. A munkánkhoz szükséges alapvető statisztikai adatok a Központi Statisztikai Hivatal, a Mobilitás Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (Ifjúság 2000 nagymintás ifjúsági vizsgálat), valamint a hazai közvéleménykutatók alapkutatásai révén rendelkezésre állnak. A magyarországi ifjúsági vizsgálatok negatív aspektusa így elsősorban az ifjúság élethelyzetének speciális aspektusait bemutató – pl. szexuális szokások, értékek, stb. – vizsgálatok és az alapkutatások összekapcsolásának elmaradása.

Alapvető lenne egy olyan jogi szabályozás létrehozása, amely 3–5 évenként kötelezővé tenné a Kormányzat által finanszírozott nagymintás ifjúságkutatást.

A fenti hiányosságokat felszámolandó a Gyermek- Ifjúsági és Sportminisztérium 2004-től kezdődően olyan vizsgálatokat indított el, amelyek választ adnak az ifjúsági társadalom felől érkező 21. századi igényekre. A GYISM jogelődje az ISM 2000-ben olyan 8000 fős ifjúsági vizsgálatot támogatott, amely a mai napig a kormányzati tervezés legfontosabb háttérinformációs bázisa.

A kormányzat tervei szerint – az Európai Unió több országában megszokott módon – e kutatás négyévenként megismétlésre kerül. A 2004-es vizsgálat annak a monitoringrendszernek a része, amely az ifjúság jobb megértését szolgálja. Az adatok minden parlamenti erő, és a (szakmai) közvélemény – internetes hozzáférés révén az érintett korosztály számára is – teljes egésze számára nyilvánosak. A négyévenkénti nagymintás vizsgálat azon túl, hogy rögzíti az ifjúsági társadalomra jellemző legfontosabb rendszer szintű változásokat, mindig más – az ifjúságot képviselő szervezetekkel egyeztetett – témát állít a középpontba.

A fiatalok jobb megértését célzó alapkutatások mellett a kormányzati tervezést ad hoc-jellegű, aktuális témákat vizsgáló kvalitatív és kvantitatív kutatások támogatják.

A kialakult alapstruktúrán – a Minisztériumnak a sport, a drog és az ifjúságkutatás terén saját háttérintézménye van – nem kívánunk változtatni. Ezen intézetek megerősítése azonban javíthatja azon igények megismerését és becsatornázását, amelyekre a kormányzatnak válaszolnia kell.

Az európai ifjúságkutatással kapcsolatos igények

Az európai ifjúságkutató koordinációnak egyrészt a nemzeti intézményeken kell nyugodnia, másrészt be kell kapcsolnia minden egyes a területen dolgozó kutatót is az információcserébe. A kutatói együttműködésnek fontos formája lehet az ifjúságkutatással foglalkozó nemzeti intézmények rendszeres kapcsolattartása. Ezen az intézményi szinten lehet az ifjúságkutató közötti kapcsolat kereteit meghatározni, a közös tevékenységeket koordinálni. Az ifjúságpolitikai döntéshozók és az ifjúságkutatók között nemzeti egyeztetést is előbbre viheti egy európai közös fórum kialakítása, melyben az ifjúsággal különböző nézőpontból tapasztalatot gyűjtő szakemberek véleményét cserélhetnek.

Az intézményi együttműködés ad lehetőséget arra is, hogy az összehasonlító kutatások módszertani szempontból is megvitatásra kerüljenek, valamint hogy a közös kutatási témák felszínre kerüljenek. Mindenképpen hasznos volna növelni az egyes nemzeteken belül folyó kutatások összehasonlíthatóságának mértékét, az ifjúság élethelyzetének közös indikátorait keresni. Ugyanakkor speciális kutatási témák (pl. európai ifjúsági migráció, tanulmányi mobilitás, interkulturális kapcsolatok) esetében is ki lehetne használni az együttműködést, melyek a számos európai ország ifjúságkutatóit egyaránt érintő kérdések vizsgálatában rejlik, és leginkább közös, európai kutatással elégíthető ki.

Az intézményi együttműködés mellett ugyanakkor hasznos lenne a magyar gyakorlatban bevált közvetlen kutatási pályázatok bevezetése, melyekre

egyes kutatók, vagy kutatói műhelyek maguk is pályázhatnak. Fontos az egyéni szinten történő kapcsolattartás, melyet egy európai szintű szakmai regisztráció is elősegíthet. Az ifjúságkutatók ilyen kutatói hálózata alkalmat nyújthatna arra, hogy a legfontosabb információk a lehető legtöbb érintetthez eljussanak (akár rendszeres elektronikus értesítő formájában is), a kutatók egymás között könnyebben létesítsenek kapcsolatot.

Fontos eredmény az Európa Tanács és az Európai Bizottság által közösen útjára indított ifjúságkutatói egyeztető fórum létrejötte, újjáalakulása. Így az ifjúság területén csökken a párhuzamos intézmények lehetősége, és az európai ifjúságkutatás nyitott marad az Európai Unióhoz csak később csatlakozó vagy attól még távolabb álló európai országok előtt is.

Az ifjúságkutatási eredményekkel kapcsolatos adatok gyűjtését leginkább olyan nemzeti intézmények tudják ellátni, melyek rálátással rendelkeznek az adott országban különböző kutatói műhelyekben folyó munkára. A gyűjtés szempontjait célszerű európai szinten egységesíteni, és a folyamatos adatfeldolgozást is európai forrásból fedezni. A magyarországi ifjúságkutatási adatbázis kialakításának során azt a tapasztalatot szereztük, hogy az ilyen típusú információszerzéshez hasznos a megbízók és általában a kutatásokat finanszírozók, illetve a publikációk oldaláról indulni, mert itt már eleve összegyűjtött adatokból lehet kiindulni.

Közös európai ifjúságkutatási program esetében természetes, hogy elsősorban az egyes nemzetek közötti összehasonlításra, valamint az európai szintű folyamatokra (pl. vándorlás, közös európai identitás, értékek, interkulturális-intergenerációs kapcsolatok, életmódváltozás) érdemes koncentrálnia a kutatásnak. Az igazi kihívást az jelenti, hogy hogyan található meg a nemzetek közötti összehasonlítás releváns dimenziói, és hogyan lehet a legjobban megragadni a közös európai kutatási témákat. Erre nézve nagy segítséget jelent már a Fehér könyvre adott válaszok elemzése is, majd remélhetőleg egy a nemzeteken átívelő ifjúságkutatási adatbázis létesítése. Valamint segíthetnek a nézőpontok közelítésében a nemzeti intézmények közötti együttműködési fórumok is.

A közös vizsgálati eszközök, eljárások nagymértékben elősegíthetik a nemzetek közötti tapasztalatcserét az ifjúsági élethelyzet, a fiatalok gondolkodásának jobb megértésében. Azonban éppen a közös indikátorok kialakítása vezethet a különböző nemzeti ifjúsági kultúrák mechanisztikus összehasonlításához. Az Európa Tanács jelenleg folytatott gyakorlata, mely alapvetően a nemzeti ifjúságkutatási eredményekre épít, és azokat vizsgálja külső szakértői nézőpontból, megfelelőnek tűnik e tekintetben.

Az eddigi magyarországi tapasztalat szerint nem elegendő az európai statisztikai források passzív elérhetősége. A jelen gyakorlatban ugyan elérhetőek a legfontosabb adatok, de azokat kevesen használják. Növelni kellene a statisztikai források láthatóságát célzott publikációkkal, magyar nyelven

könnyen férhető adatokkal, és az adatbázisok használatát elősegítő gyakorlati képzés támogatásával.

Az európai együttműködésnek rendkívül fontos eleme a kutatói hálózatok egyesítése. A kutatói hálózatok legfontosabb célja a kutatási felhívások megismerése, az egymás közötti együttműködés elősegítése lehet. Az együttműködésnek hasznára válhat, ha az információcserébe a lehető legszélesebb körből bekapcsolódhatnak az ifjúságkutatók szerte a világból.

A magyar ifjúságkutatók számos oknál fogva érdekeltek a szomszédos országokkal való szorosabb kapcsolattartásra, ezért magyar szempontból fontos cél a közép-európai kutatói hálózat továbbfejlesztése. Ám egy ilyen regionális kapcsolattartás nem feltétlenül jelent párhuzamosságot az összeurópai ifjúságkutatási intézményrendszernek. Már csak azért sem, mert maga is nagymértékben épít a közös európai fórumokra, egyeztetési lehetőségekre. A közös európai szintű kutatási programok tervezésekor érdemes viszont figyelembe venni a regionális együttműködések által megfogalmazott célokat is.

Magyarországi ifjúságkutatók, kutatási intézmények is csatlakoztak az európai kutatási programokhoz egyes speciális kérdésekben (pl. nemzeti identitás kutatása), ám ezekről kimerítő adatokkal nem rendelkezünk. A Eurobarometer adataira épülő külföldi kutatások eredményeire gyakorta hivatkoznak az ifjúsággal kapcsolatos vizsgálatokban. Maguknak az adatoknak a közvetlen felhasználása viszont még kevésbé jellemző.

17. IFJÚSÁGI FORRÁSOK

Jelen melléklet azokat a forrásokat veszi sorra, melyeket a hazai ifjúságpolitika körébe tartozó feladatok, ifjúsági célokat szolgáló szervezetek, intézmények, valamint a nemzetközi ifjúsági programok finanszírozására lehet fordítani. Elsődlegesen a mindenkori költségvetési törvény által biztosított forrásokat kell megemlítenünk, megjegyezve, hogy szorosan vett értelemben a költségvetési törvénynek az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter felügyelete alá tartozó fejezete tartalmaz e célra fordítható pénzeket, továbbá a IX. Helyi önkormányzatok támogatása és a XVII. Területfejlesztés c. fejezet egy-egy sora is ide-sorolható. Tágabb értelemben azonban – az ifjúságpolitika horizontális politika természetéből kifolyólag – szinte valamennyi miniszter felügyelete alatt találunk olyan forrásokat, melyeket az ifjúsági korosztályra fordítottak valamilyen címen. (Ezeket a terjedelemre való tekintettel nem soroljuk fel egyenként.)

A számbavétel során külön kiemeljük a központi költségvetésből a Gyermek és Ifjúsági Alapprogramot, mely a gyermek- és ifjúsági korosztályi, valamint a gyermekekért és fiatalokért dolgozó társadalmi szervezetek és intézmények munkáját támogatja. Kiemelést érdemel továbbá a szintén a központi költségvetés részét képező Nemzeti Civil Alapprogram. Az NCA forrásaiból – pályázati úton történő támogatással – azok az ifjúsági célokat szolgáló civil szervezetek (magánalapítványok, társadalmi szervezetek) is részesülhetnek, melyek legalább egy éve ténylegesen működnek.

A hazai forrásokat az Európai Unió ifjúsági mobilitást támogató programja, az Ifjúság 2000–2006 Program egészíti ki, mely egyrészt a fiatalok saját projektjeit támogatja, másrészt segít mindazoknak a szakembereknek is, akik fiatalokkal foglalkoznak valamilyen iskolán kívüli program megvalósításában. A Program az anyagi támogatáson túl képzési, információs, szakmai, módszertani szolgáltatásokat is nyújt. A Program keretében Nemzetközi Ifjúsági Cserék, Ifjúsági Találkozók, Fejlesztő Projektek, leginkább helyi szintű Ifjúsági Kezdeményezések megvalósítására, Európai Önkéntes Szolgálatban való részvételre van lehetőség.

Központi költségvetés

Magyarországon 1999-ben emelkedett minisztériumi szintre az ifjúsági korosztállyal összefüggő tevékenységek koordinálása az Ifjúsági és Sportminisztérium megalakulásával, ezért a források mértékét ekkortól elemezzük.

1999–2002 között az Ifjúsági és Sportminisztérium, 2002–2004 között a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium, 2004–2006 között az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium látta el ezt a feladatot, jelenleg pedig a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felelős az ifjúságpolitikáért. A mindenkori éves költségvetési törvényben ezek a tárcák önálló fejezetet képeztek/képeznek, melyen belül jól elkülöníthetők az ifjúsági célú költségvetési sorok. A fejezeti kezelésű előirányzatok jogcímei évről-évre nagy hasonlóságot mutatnak, a Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum Kht., a Budapesti Európai Ifjúsági Központ, a Márton Áron Szakkollégiumért Alapítvány, az Agora Irodahálózat, a Magyar Ifjúsági Konferencia, az ifjúsági rendezvények, az ifjúságkutatás, a két- és többoldalú államközi szerződések-ből eredő ifjúsági feladatok, a határon túli ifjúsági szervezetek támogatása, a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram támogatása stb. minden évben szinte változatlan elnevezéssel jelenik meg. (A Gyermek és Ifjúsági Alapprogramról még külön szólunk.)

Az alábbi táblázat évenkénti bontásban mutatja be a gyermek és ifjúsági feladatokra fordítható központi költségvetési támogatás összegét az 1999–2006 közötti időszakban (millió forintban):

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1 383	1 445	1 927,9	2 097,9	2 397,5	3 358,5	2 214	2 074

Ennek az összegnek jelentős részét a mindenkori ifjúsági ügyekért felelős minisztérium pályázati úton osztotta/osztja szét. A pályázati célok – a jogcímekhez hasonlóan – szintén hasonlóságot mutatnak évről-évre, pusztán némi eltérés tapasztalható közöttük. Jellemzően az alábbi célokra kerültek/kerülnek pályázatok kiírásra: játszótérfejlesztés; határon túli ifjúsági szervezetek programjainak, működésének támogatása; közösségi terek létesítése; fesztiválok, rendezvények támogatása; ifjúsági csereprogramok támogatása; szálláshely-felújítás, szálláshely-fejlesztés; erdei turista útjelzés-hálózat felújítása, létesítése stb.

Az ifjúsági célú feladatokra fordítható források között jelent meg 1996-ban az önkormányzatok munkáját nagymértékben segítő kiegészítő támogatás, melynek szakmai felügyelete 1999-ben a Gyermek- és Ifjúsági Koordinációs Titkárságtól az ISM-hez, majd jogutód minisztériumaihoz került, költségvetési helye és összege pedig változó volt (lásd a lenti táblázat, az adatok

millió forintban értendők). A pályázati források évente nyújtottak kiegészítő támogatást kezdetben ifjúsági referensek foglalkoztatásához, illetve „gyermek és/vagy ifjúsági önkormányzatok, helyi szintű korosztályi képviselői testületek” működéséhez, 2003-ban pedig új elemként megjelent az ifjúsági információs és tanácsadó irodák létrehozásának, működtetésének és hálózat-fejlesztésének támogatása, továbbá a kistérségi ifjúságsegítő szakemberek foglalkoztatásához való hozzájárulás. 2004-ben a minisztérium átalakította az önkormányzatokat támogató pályázati rendszerét:

- az addig külön kategóriák keretében megvalósítható pályázati célokat egységesítette, a pályázatok bírálatának legfőbb szempontja a pályázati programban ismertetett feladatellátás komplexitásának mértéke lett;
 - az összes pályázati cél tekintetében lehetővé tette az egy közigazgatási-statisztikai kistérségbe tartozó önkormányzatok közös pályázatát.
- 2005-ben tovább folytatódott a pályázat célrendszerének átalakítása, az integrált, komplex szemléletű ifjúsági szolgáltatások finanszírozása vált elsődlegessé. A pályázat átalakításának eredményeként
- megindult az ifjúsági feladatok települési, illetve területi szintű stratégiai, ágazatokon átívelő tervezése;
 - kialakultak, illetve megerősödtek az integrált, komplex szemléletű ifjúsági szolgáltatások.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kiegészítő támogatás	150	98,1	109,7	64,5	145,6	170	170	170

2001-től kezdve az ifjúsági célú források köre bővült a Turisztikai célélőirányzat meghatározott hányadával, melyet értelemszerűen turisztikai feladatokra fordított az ifjúsági tárca. 2001–2003 között még a Gazdasági és Közlekedési Minisztériummal kötött megállapodás alapján került átcsoportosításra a *Turisztikai célélőirányzat*ból az ISM-hez 75, 80, illetve 200 millió forint, majd a 2004. év költségvetéséről szóló törvényben garanciális szabályként jelent meg, hogy a Turisztikai célélőirányzat (a továbbiakban: TC) 5%-át ifjúsági turizmus céljára kell fordítani. A TC 5%-a felhasználásának részletes szabályait az ifjúsági ügyekért felelős miniszter, valamint a gazdasági és közlekedési miniszter (illetve jogutóda) határozza meg együttes rendeletben.

Az átcsoportosított pénz jellemzően pályázati úton kerül szétosztásra, korábban értékteremtő szabadidőtöltést, tematikus táboroztatást, majd a belföldi, nem üzleti célú közösségi, szabadidős szálláshelyek fejlesztését, valamint az erdei turista újtjelzeshálózat felújítását és fejlesztését támogatták a tárcák.

Az alábbi táblázat a Turisztikai célélőirányzatból az ifjúsági ügyekért felelős minisztériumhoz átcsoportosított összeget mutatja meg (millió forintban):

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
TC-ből átcsoportosított összeg	75	80	200	550	222	190

Gyermek és Ifjúsági Alapprogram

A Gyermek és Ifjúsági Alapprogram – a Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról, valamint az ifjúsággal összefüggő egyes állami feladatok ellátásának szervezeti rendjéről szóló 1995. évi LXIV. törvény szerint – a központi költségvetés elkülönített, fejezeti kezelésű előirányzataként támogatja a gyermekek és fiatalok programjait, szervezeteit, kezdeményezéseit és az azokat segítő szolgáltatásokat. Az Alapprogram bevételi forrásai a központi költségvetésből nyújtott, az éves költségvetési törvényben meghatározott támogatásból; az Alapprogram javára teljesített önkéntes befizetésekből; a Központi Ifjúsági Alap pénzmaradványaiból, ezek korábbi tokekihelyezéséből származó összegeiből, valamint a javára teljesített visszafizetésekből és egyéb bevételi forrásokból állnak. Nagyon fontos szabály, hogy az Alapprogram bevétele és év végi pénzmaradványa nem vonható el. Az Alapprogram pénzügyi fedezetével az ifjúsági ügyekért felelős miniszter rendelkezik.

Az Alapprogramból csak a törvényben meghatározott célokra nyújtható támogatás, méghozzá nyilvános vagy meghívásos pályázat, illetve egyedi támogatási igény elbírálása alapján a felhasználás célja szerint országos, regionális vagy helyi programra.

4. § (1) Az Alapprogram bevételi forrásaiból a következő célokat lehet támogatni:

a) a gyermekek testi, lelki, szellemi fejlődését segítő programokat, azon belül különösen:

- a gyermekek egészséges szabadidő-eltöltésével kapcsolatos tevékenységeket,
- a gyermekek iskolán kívüli nevelésével összefüggő tevékenységeket,
- a gyermekek testi és lelki egészségét veszélyeztető jelenségek elleni fellépéssel kapcsolatos kezdeményezéseket,

b) a honismeretet, a helyismeretet elősegítő, a haza szeretetére nevelő programokat,

c) a természeti és épített környezet megóvását, védelmét segítő programokat,

d) az ifjúság közösségi kezdeményezéseit, saját szervezeteik és csoportjaik kezdeményezéseit és tevékenységét,

e) az ifjúság érdekében tevékenykedő intézmények, nem-kormányzati szervezetek olyan programjait, amelyek építenek a részvételre, a demokratikus döntéshozatalra, az együttműködésre,

f) a demokráciára neveléssel, a demokratikus működés gyakorlásával és az állampolgári neveléssel kapcsolatos programokat és kezdeményezéseket,

- g) a fiatalok saját problémamegoldó képességének erősítését elősegítő programokat,
- h) az európai integrációs folyamatban való ifjúsági részvételt, valamint az európai kapcsolatok kiépítését segítő kezdeményezéseket,
- i) a kábítószer, az alkohol, a dohányzás és más egészségkárosító szerek fogyasztásának veszélyeivel kapcsolatos megelőző, figyelemfelhívó programokat,
- j) hátrányos helyzetben lévő gyermekek és fiatalok felzárkóztatását segítő programokat,
- k) az ifjúság társadalmi helyzetének változásait nyomon követni képes információs és elemző rendszer kiépítését és működtetését.

A Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről szóló 2/1999. (IX. 24.) ISM rendelet meghatározza azt is, hogy az Alapprogramból támogatásra fordítható bevételek legfeljebb 70%-ának felhasználására a regionális támogatási rendszerben kerül sor, míg a támogatási keretösszegek legfeljebb 5%-a fordítható az egyedi támogatási igényekre.

Az alábbi táblázat azt mutatja meg, hogy az 1999–2006 közötti időszakban évente összesen mekkora összegű támogatásban részesült a központi költségvetésből a Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram, valamint azt, hogy a GYIA-n belül hogyan oszlott meg a központi GYIA és a regionális ifjúsági tanácsok (RIT) által szétosztható keret. A támogatás nyújtása jellemzően pályázati úton történt/történik minden évben, elenyésző számban fordult elő egyedi elbírálás. A pályázati célok között rendszeresen megtalálható pl. a gyermek és ifjúsági szervezetek rendezvényeinek, internetes hozzáféréseinek, tematikus képzéseinek támogatása, az általuk kiadott nyomtatott és elektronikus médiatermékek, egyéb kiadványok támogatása, táborok, kis értékű tárgyi eszközök beszerzésének támogatása stb.

GYIA	kezelési költség	központi GYIA	RIT-ek	ÖSSZESEN
1999	26 500	420 500		530 000
2000	22 350	277 650	147 000	447 000
2001	24 750	141 075	329 175	495 000
2002	25 000	145 000	330 000	500 000
2003	26 500	143 000	360 500	530 000
2004	11 500	63 000	147 000	221 500
2005	21 920	124 500	288 500	434 920
2006	24 360	138 852	323 988	487 200
ÖSSZESEN	132 020	894 225	1 926 163	3 645 620

A Nemzeti Civil Alapprogram

Az Országgyűlés 2003. június 23-án fogadta el a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvényt, melynek fő célja a civil szervezetek pályázati támogatások útján történő támogatásával azok működésének megerősítése, a civil szektor fejlődésének elősegítése.

Az Alapprogramból támogatásban részesülhetnek mindazok a Magyarországon nyilvántartásba vett magánalapítványok és társadalmi szervezetek (ide nem értve a munkaadói- és munkavállalói érdekképviselőket, pártokat és biztosítóegyesületeket), amelyek legalább egy éve ténylegesen működnek. A támogatási összegek felosztásáról a civil szervezetek képviselői közül választott kollégiumok döntenek. A támogatási rendszer működésének alapelveit az Alapprogram elvi irányító testülete, a szintén civil képviselők többségéből álló Tanács határozza meg.

Az NCA rendszerének újdonsága az állami befolyástól mentes, civil szervezetek általi döntéshozatal. A pályázó szervezetek biztosak lehetnek benne, hogy pályázatukat az általuk választott testületi tagok bírálják el, így a civil szervezetek gyakorlatilag saját maguk döntenek a rendelkezésre álló pénz szétosztásáról.

Az első pályázatokon keresztül 2004-ben több mint 6 milliárd forint (24 millió euro), 2005-ben pedig mintegy 7 milliárd forint (28 millió euro) vissza nem térítendő támogatás jutott el sikeresen a pályázó alapítványokhoz, az egyesületekhez. A 2006-ban felosztható támogatási keret csaknem 7 milliárd forint.

A civil szervezeteken belül nem képeznek külön kategóriát az ifjúsági szervezetek, azonban nincs akadálya annak, hogy a törvényi feltételeknek megfelelő (2003. évi L. törvény 3. § (1) – (4) bekezdés), ifjúsági célokat szolgáló alapítványok, társadalmi szervezetek is pályázzanak az NCA forrásaira. A keretösszegeken belül azonban nem határozható meg az ilyen tevékenységet folytató civil szervezeteknek nyújtott támogatás aránya.

Ifjúság 2000–2006 – Youth in Action 2007–2013

Az Európai Unió tagállamai közösen hozták létre az Ifjúság 2000–2006 Közöségi Akcióprogramot, amely a jogi keretet adja az ifjúságnak szóló nem formális oktatási programok támogatásához.

Az Ifjúság 2000–2006 Program nem csupán a fiatalok saját projektjeit támogatja, hanem segít mindazoknak a szakembereknek is, akik fiatalokkal foglalkoznak valamilyen iskolán kívüli program megvalósításában. Nem csak anyagi támogatást ad, hanem képzési, információs, szakmai, módszertani szolgáltatásokat is nyújt.

A Program öt alprogramot foglal magában, melyek az alábbiak:

1. alprogram – Fiatalok Európáért

Az ifjúsági cserék és az ifjúsági találkozók lehetőséget biztosítanak különböző országokból érkező ifjúsági csoportoknak (15 és 25 év között) a találkozásra. A cserék pedagógiai és nemformális nevelési céllal és értékkel kell, hogy bírjanak. A cserék alatt a fiatalok közösen meghatározott témákat tanulmányoznak, és ezalatt megismerkednek egymás kultúrájával.

2. alprogram – Európai Önkéntes Szolgálat (EVS)

Ebben az alprogramban a résztvevő 18–25 éves fiatalok legfeljebb 12 hónapot töltenek külföldön, ahol európai önkéntesként változatos témájú, helyi érdekeltségű projektekben vesznek részt, például szociális, környezetvédelmi, művészeti és kulturális, műszaki fejlesztési, szabadidős vagy sport témákban.

3. alprogram – Ifjúsági Kezdeményezések

Ebben az alprogramban a 15 illetve 18 és 25 év közötti fiatalok helyi projektek megvalósítására kaphatnak támogatást, ezzel is lehetőséget teremtve számukra kreativitásuk és kezdeményező-készségük fejlesztésére és kifejezésére. Az alprogram másik célja, hogy azoknak, akik korábban önkéntes szolgálatban vettek részt, a jövőben konkrét lehetőséget biztosítson arra, hogy az önkéntességük ideje alatt szerzett tapasztalataikra és készségeikre építhessenek.

4. alprogram – Metszéspont Projektek

Ez az alprogram kapcsolatot teremt az oktatás (Socrates) és a szakképzés (Leonardo Da Vinci) területén működő programok és az Ifjúság 2000–2006 Program (nemformális oktatás) között, így olyan kezdeményezéseket támogat, melyekben a három program kiegészíti egymást, vagy esetleg más programot (pl. Kultúra 2000).

5. alprogram – Fejlesztő Projektek

Az 5. alprogram támogatást nyújt olyan képességek kialakítására és újítások létrehozására, melyek a nemzetközi ifjúsági munkához kapcsolódnak. Lehetőséget kínál ifjúsági szervezeteknek arra, hogy partnerkapcsolatokat alakítsanak ki vagy erősítsenek meg, bevált módszereiket megosszák egymással. Segítséget nyújt továbbá képzések, együttműködések, és információs tevékenységek támogatásával az Ifjúság 2000–2006 1., 2., 3. és 5. alprogramjaiban megvalósuló projektek tervezéséhez, előkészítéséhez és megvalósításához.

Az Ifjúság 2000–2006 Program keretében kiírt pályázatok céljait, kereteit az Európai Bizottság határozza meg, míg Magyarországon a Nemzetközi Prog-

ramok Tanácsa az a döntéshozó testület, amely az Európai Unió nemzetközi ifjúsági programokra előírányzott kereteinek pályázati úton történő szétosztásáért, a felhasználás irányelveinek, az éves nemzeti prioritásoknak a meghatározásáért felel.

A következő táblázat a pályázók részére megítélt támogatás összegét mutatja meg euróban 2000–2006 között:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kiosztott támogatás euróban	838.432	776.088	1.012.841*	1.048.208*	2.049.656*	1.270.630*	nincs adat

* Megjegyzés: nem végleges adatok mivel az adott év keretének felhasználását az Európai Bizottság által elfogadott végső beszámoló tartalmazza, amely az adott költségvetési évet követő 4. évben készül el.

Míg a fentiek a 2000–2006 közötti időszakra vonatkoztak, nézzük meg, hogyan kíván változtatni az Európai Bizottság az Ifjúsági Programon a következő hét éves periódusban.

Az új Ifjúsági Program – Youth in Action – az Ifjúsági program új generációjáról (2007–2013)

A program jogi alapja az Európai Közösséget létrehozó Szerződés 149. cikkelyének második bekezdése, időtartama pedig megegyezik az Agenda 2007 időtartamával (2007–2013).

Az új generációs Ifjúsági program általános céljai az alábbiak:

- elősegíteni a fiatalok aktív általános és európai állampolgárság-tudatát (a fiatalok EU-hoz való tartozás érzésének fejlesztése, interkulturális tanulás elősegítése, az EU alapértékeinek közvetítése a fiatalok felé, kreativitás, vállalkozókedv fejlesztésének elősegítése);
- fejleszteni a fiatalok közötti szolidaritást, különösen az EU-n belüli társadalmi kohéziót (az önkéntes tevékenységekben való részvételen keresztül lehetőséget adni a fiataloknak, hogy kifejezhessék személyes elkötelezettségüket, bevonni a célcsoportot az EU szolidaritási akcióiba);
- ösztönözni a fiatalokon keresztül egymás jobb megértését (fejleszteni a tagállami és a szomszédos államokbeli fiatalok közötti cseréket és az interkulturális párbeszédet, hozzájárulni az imént említett országokban működő ifjúsági struktúrák támogatása minőségének és az ifjúsági munkások szerepének fejlesztéséhez);
- hozzájárulni az ifjúsági tevékenységek és a civil társadalmi szervezetek támogatási rendszereinek fejlesztéséhez (hozzájárulni az érintett szervezetek háló-

- zatba szerveződéséhez, fejleszteni az ifjúsági munkások képzését és együttműködését, segíteni a fiatalok nem-formális oktatásának felismerését);
- elősegíteni az ifjúságpolitikák közötti európai együttműködést (ösztönözni az államigazgatás és a politikaalkotók közötti bevált módszerek cseréjét és az együttműködést, továbbá a fiatalok és a döntéshozók közötti strukturált párbeszédet).

A program kedvezményezettjei a fiatalok, fiatalok csoportjai, ifjúsági munkások, ifjúsági szervezetek, más partnerek, akik az ifjúsági szektorban dolgoznak. Fiatal alatt a program a 13–30 év közötti korcsoportot érti.

A program megvalósítása nagymértékben decentralizált, viszont a központosított programokat egy, a jövőben megalakuló végrehajtó ügynökség fogja kezelni.

A pénzügyi hozzájárulás négyféle lehet: támogatás, ösztöndíj, díj, amelyet természetes személyek kaphatnak, továbbá működési költségekhez való hozzájárulás, amelyet az európai szinten aktív szervezetek kaphatnak.

A YOUTH IN ACTION költségvetése a következő költségvetési periódusra 915 millió euró.

A program egyszerűsödik, s ennek értelmében a költségvetési sorok száma csökken, az új programban egyetlen Ifjúsági költségvetési sor lesz. Fontos továbbá, hogy a program csupán kiegészíti, nem helyettesíti a nemzeti és regionális akciókat. Az új, tervezett jogi alap (döntés a Youth In Action programról) pedig a kezdeményezés minden területét magában foglalja.

A YOUTH IN ACTION alprogramjai:

1. Fiatalok Európáért
2. Európai Önkéntes Szolgálat
3. A Világ Ifjúsága
4. Ifjúsági munkások és támogatási rendszerek
5. Ifjúságpolitikai együttműködés támogatása

Egyebek

Léteznek az Európai Bizottság által kiírt „központi” pályázatok, a Nemzetközi Visegrádi Alap pályázatait⁹¹, valamint civil pályáztató szervezetek is kezelnek ifjúsági célra is felhasználható forrást: (pl.: United Way Alapítvány, Budapest Bank Budapestért Alapítvány). Érdekes a pályázatfigyeléssel foglalkozó ingyenes oldalakat tanulmányozni (pl.: www.pafi.hu), vagy a tucatjával létező ingyenes internetes hírlevelek egyikére-másikára feliratkozni. Adott esetben a települési önkormányzatok is szoktak ifjúsági tevékenységeket finanszírozni pályázati úton.

A jegyzet kereteit szétfeszítenené, de mindenképpen fontos tudni, milyen szempontokra érdemes figyelemmel lenni egy-egy pályázat megírásánál, adott esetben kiírásánál.

Jegyzetek

91 www.visegradfund.org

18. EURÓPAI CIVIL IFJÚSÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Napról napra fontosabbá válnak azon értékek és értékrendek ismerete, és döntően értékelése, melyek elősegíthetik az ifjúság minél hatékonyabb érdekképviselését. A fiatalok véleménybefolyásoló ereje látszólag nem komoly, de igazából ők az új dolgok, a szokásostól eltérő szemléleti elemek családokon és egyéb mikroközösségeken belüli terjesztésének legfontosabb képviselői. A felnövekvő generációk azok, amelyek számára a demokrácia, az érdekképviselés, és a láthatóság elmélyítése talán az egyik legfontosabb perspektíva. Ez az élet számos területén új ismeretek, készségek megtanulását jelentő folyamat. Ezeknek a folyamatoknak adnak „otthont” az ifjúsági szervezetek. Mára már azonban túlnőtték kezdeti kereteiket, s olyan szolgáltatásokat, lehetőségeket, kihívásokat is nyújtanak, melyek csakis széleskörű összefogással, egységes képviseléssel képzelhetők el. Miért is lenne fontos a már meglévő diákszervezeteket tömörítő egységes testület megalakítása? Hogyan épülnek fel a NIT-ek Európában? És mindez hogyan felelhetne meg hosszú távon a nemzetközi kihívásoknak? A fejezetben ezekre a kérdésekre kísérlijük meg a válaszadást.

Az európai civil ifjúsági együttműködések alapértékei

A vizsgált szervezetek eszmeiségüket tekintve viszonylag egységesek, mégis minden egyes Nemzeti Tanács egyedinek tekinthető. Ez a nemzeti sajátosságokból, a földrajzi elhelyezkedésből, a társadalmi berendezkedésből és természetesen a diákság eltérő felfogásából fakad. Az egyik legfontosabb alapérték a fiatalok lehető leghatékonyabb érdekképviselése. Ez megnyilvánulhat az ifjúsággal kapcsolatos kormányzati döntéshozatal előkészítésében, csak úgy mint ifjúságpolitikai kérdésekben, de – mint pl. Angliában – a fiatalok lakhatási körülményeinek javításában is. Láthatjuk tehát, hogy az érdekképviselés igen széles skálán mozog. Fontos még, hogy a társadalom ifjú tagjai később aktív polgárokká váljanak, tevékenyen szerepet vállalva a nemzet életében. Ennek megvalósítása igen szerteágazó és diverzifikált. A teljesség igénye nélkül megemlítünk egy-két példát.

A Nemzeti Ifjúsági Tanácsok rendszeresen szerveznek képzéseket tagjaik számára. Ezek lehetnek konferenciák, szemináriumok, tapasztalatcserék, vagy egyszerűen csak nyári táborok. Ezek a programok túlnyúlnak az egyszerű szolgáltatás kategóriáján, és rögtön kamatozható tudást jelentenek minden érintett számára.

A külföldi tanácsok nagy hangsúlyt fektetnek továbbá a demokráciák működtetésének elsajátíttatására, melynek a képzések mellett talán az egyik leghatékonyabb módja, ha az ifjúsági szervezeteket a fiatalok maguk működtetik és irányítják. Óriási tapasztalat ez a bekapcsolódók számára, hiszen elsajátítják a demokratikus szavazás és döntéshozatal módját, megtanulnak egy nagyobb közösségben dolgozni, esetleg más embereket irányítani, vagy épp másokért dolgozni, és nem utolsó sorban aktív állampolgárrá válni.

Az európai civil ifjúsági együttműködések kialakulásának története

Az Európai Unió országok Tanácsai több évtizedes múlttal rendelkeznek. Elég csak megfigyelnünk a Brit Ifjúsági Tanácsot, melyet 1948-ban, a Svédet, melyet 1949-ben, a Dánt, melyet 1940-ben és a Franciát – amely talán az összes közül a legnagyobb múlttal rendelkezik – 1901-ben alapították. Kivételt képez Spanyolország, ahol a kezdeményezés 1977-ben fogalmazódott meg először, és 1984-ben nyilvánult meg konkrét tettekben. A nagy többségnél az alapítás ideje a II. világháború idejére tehető. Ez érthető, hiszen a diákság és a fiatal-ság talán a legfogékonyabb a háború ideje alatt teljesen leromlott nemzetközi kapcsolatok újjáélesztésére és további szoros együttműködések kialakítására. A teljesen szétesett Európát újra egységesebbé, és az országokat egymás iránt kulturálisan, társadalmilag és gazdaságilag nyitottá kellett tenni. Ebben a munkában vállaltak alapozó tevékenységet a lelkes Ifjúsági Tanácsok.

Az együttműködések felépítése, döntéshozatali rendszere

Kivétel nélkül minden egyes szervezet esetében a döntéshozatal alapját, magát a Közgyűlés képviseli. Itt különböző rendszerességgel - a svédeknel például minden év decemberében, a franciáknál évente öt alkalommal - gyűlnek össze a küldöttek és vitatják meg az előre rögzített napirendi pontokat. Itt választják meg többek között az Elnökséget, a Végrehajtó Bizottságot. A Közgyűlés határozatait ez a testület hajtja végre és hivatali ideje alatt vezeti az Ifjúsági Tanácsot. Általában egy elnököt és néhány alelnököt, elnökhelyettest választanak. Feladatuk lehet általános, de inkább meghatározott területekért felelősek. Ilyen lehet például a pénzügy, a külügy, stb. Eltérés legfeljebb a választott tagok számában és hivatali idejükben van, ami többnyire egy év. Az ő mindennapi munkájukat segíti a titkárság, aminek tagjai többnyire főállású alkalmazottak. Feladatuk az ügymenet mindennapos menetének biztosítása.

Szerkezetileg egy másik nagy egységet képeznek a Bizottságok. Ezek egyes területek képviselőit, felülvizsgálatát vállalják. Sok esetben azonban az állandó bizottságok mellett ideiglenes bizottságokat is felállítanak a szervezetet éppen foglalkoztató témákban. Igencsak sajátosnak mondható a Dániában felállított Fejlesztésért Felelős Bizottság, amely a harmadik világban nehéz körülmények között élő szegény gyermekeket próbálja pénzügyileg támogatni. Szavazási mechanizmusban általános, hogy a tagszervezetek tagszámauk és földrajzi kiterjedtségük alapján kapják a Közgyűlésen szavazati joggal rendelkező delegált helyeket.

Az együttműködések programjai

Erre a tevékenységi körre általában jellemző az aktualitás, vagyis a szervezet pillanatnyilag foglalkoztató kérdésekkel kapcsolatban előadásokat, konferenciákat rendez. Angliában fontosnak tartják a demokráciára való nevelést, még az iskolai tanórákba is integrálják. Dániában kiemelt szerepet kap a harmadik világ, beleértve annak ifjait és diákszervezeteit, továbbá segítséget nyújtanak diákszervezetek alapításához tréningek és képzések formájában. Franciaországban különös figyelmet kap például a diszkrimináció elleni küzdelem, a környezetvédelem, a technikai fejlődés és a globalizáció.

Fontos még megemlíteni a mindenhol nagy népszerűségnek örvendő diákcsera programokat, ahol hosszabb-rövidebb külföldi tartózkodás során a fiatalok tanulmányozhatják más hasonló szervezetek, vagy országok kultúráját, felépítését. Ezen programok kivitelezésében nagy segítséget nyújthatnak más országok Nemzeti Ifjúsági Tanácsai. Végül, de nem utolsó sorban nem szabad megfeledkezni a tagok képességeit és készségeit fejlesztő tréningekről, képzésekről. Gondolunk itt motivációs, prezentációs és vezetési tréningekre.

Nemzetközi szinten általánosan megfigyelhető, hogy a fiatalokat, és így az ifjúsági szervezeteket egyre személyre szabottabb szolgáltatásokkal kívánják megszólítani és bevonni a Nemzeti Ifjúsági Tanácsok.

Célcsoport és fókuszterületek

Minden ország Nemzeti Ifjúsági Tanácsának esetében a célcsoport az „ifjúság”. Az „ifjúságot” azonban eléggé tág fogalomként és eltérően értelmezik. Van, ahol pl. nem határozzák meg a tagok felső életkorát, amellyel a Tanácsban még szerepet vállalhatnak. A célcsoportot a fogalom nehéz definiálhatósága miatt sokszor célszerűbb a „fókuszterületek” felől megközelíteni. Ezen belül beszélhetünk az országok sajátos adottságairól, helyzetéről. Ebből a szemszögből te-

hát legalapvetőbb csoport az ifjúság. Skandináv országokban különösen támogatják a harmadik világ országainak ifjúsági szervezeteit, fiataljait.

Az együttműködések finanszírozása

Az alapvető anyagi feltételek biztosítása elengedhetetlen feltétele egy ifjúsági ernyőszervezet, egy Nemzeti Ifjúsági Tanács zökkenőmentes működésének. Problémákat okozhat, ha egy szervezet idejének nagy részét a pályázatok írása, és az anyagi feltételek megteremtése teszi ki, akadályozva alaptevékenységének teljes körű ellátásában. A vizsgált országokban bevett szokás a rendszeres éves kormányzati támogatás, amely a fenti szervezetek költségvetésnek jelentős hányadát, (kb. 70%-t) teszi ki. Skandináv országokban a lotóbevételek egy részét kapják meg a tanácsok, Franciaországban a lóverseny fedezi működési költségeik nagy részét. Spanyolországban a minisztériumi támogatás a jellemző.

Nemzeti Ifjúsági Tanácsokat tömörítő nemzetközi ernyőszervezetek

A térségi együttműködések és a globalizáció előretörésével egyre inkább előtérbe kerültek a regionális civilszervezeti hálózatok. Ezek az új struktúrák legtöbbször az országok közötti együttműködések leképezéseként jöttek létre, rugalmasságukból kifolyólag azonban hamar számos dimenzióban túlmutattak azokon. Egyik ilyen mega-ernyőszervezet az Európai Ifjúsági Fórum, melynek tagjai már rég nem csak az EU-beli Nemzeti Ifjúsági Tanácsok, hiszen szinte már az egész európai térség képviselteti magát. A Civilszervezetek Világszövetsége az ENSZ szárnyai alatt jött létre civil kezdeményezésként, s mára ez a viszonylag új szervezet is tevékenységeiben túlnőtte kezdeti kereteit. Az alábbiakban röviden ismertetésre kerülnek ezek a szervezetek, illetve sajátos elképzeléseik a tagjaikként felsorakozó NIT-ekről.

Európai Ifjúsági Fórum (Youth Forum Jeunesse)

www.youthforum.org

Az Európai Ifjúsági Fórumot (EIF) Nemzeti Ifjúsági Tanácsok és nemzetközi ifjúsági civilszervezetek alapították, hogy képviselje a fiatalok érdekeit egész Európában. Ez a szervezet képviseli az ifjúsági szervezeteket az Európai Uni-

óban, az Európa Tanácsban és az ENSZ-ben is. A Fórumnak jelenleg 93 tagja van, akik együtt több tízmillió fiatal képviselnek.

Az EIF legfontosabb céljai, hogy konzultációs testületként működjön minden releváns nemzetközi szervezet felé ifjúsági témákban, hogy ösztönözze az ifjúságpolitikák fejlesztését a kormányzati és intézményi szinten, hogy befolyásolja a nemzetközi intézmények ifjúsághoz kapcsolódó intézkedéseiben. Kiemelten fontos még a fiatalok és ifjúsági szervezetek társadalomban, döntéshozatalban való részvételének ösztönzése, valamint a kölcsönös megértés és esélyegyenlőség elősegítése Európában.

Az Európai Ifjúsági Fórum legfontosabb döntéshozatali szerve a Közgyűlés, ami kétevente ülésezik. Ekkor választják meg az elnökséget és a főtitkárt is. A főtitkár a főállású dolgozókat foglalkoztatja és az irodát vezeti. A Végrehajtó Bizottság általában évi kétszer jön össze, az elnökség az itt hozott döntéseket dolgozza ki, valósítja meg. A Nemzeti Ifjúsági Tanácsoknak mindenkor ugyanannyi szavazata van összesen, mint a nemzetközi civilszervezeteknek, de egy-egy döntésnél mindkét pillérben el kell érni egy minimum támogatói arányt. Van egy külön Tanács az EU tagállambeli NIT-eknek is az EIF-en belül, de ennek jelentősége az utóbbi években jelentősen csökkent.

A Fórumot az EU, az ET, ENSZ és más szervezetek is jelentősen támogatják, bár az átutalások nem egyszer a szervezet fennmaradását is veszélyeztető módon (későn) érkeznek meg, költségvetése több millió euró. Sok kritika éri a szervezetet, hogy a tagok nem érzékelik ennek a pénznek a tényleges hasznosulását. A legtöbb kiadás a béreknél, utazásoknál, kiadványoknál és programoknál (főleg szemináriumoknál) jelentkezik.

Egy országból csupán egyetlen egységes ifjúsági ernyőszervezet lehet az EIF tagja. A kéteves megfigyelő jogú státusz után válhat az adott NIT teljes jogú taggá. A tagdíj befizetése (ami országonként eltérő, de nem egyszer meghaladja az évi 4000 eurót) a szavazás előfeltétele. A megfigyelői státuszról is a Közgyűlés dönt. Az EIF nem szól bele az adott ország ifjúsági tanácsának kialakításába, de a tagság feltétele a demokratikus és autonóm szervezet, az ifjúság részvétele a döntéshozatalban, az európai értékek képviselete és az egységesség. Magyarország két ifjúsági ernyőszervezete ez utóbbi miatt hozta létre a Nemzetközi Ifjúsági Koordinációs Irodát, hogy így a külügyeket összehangolva képviselve lehessenek a legnagyobb európai politikai ifjúsági platformban. Az EIF ezt azonban csak átmeneti megoldásként fogadta el, az utóbbi évek Bizottsági találkozói rendre téma-e szervezet tagságának felülvizsgálata. Valószínűsíthetően a kizárás – kedvező fordulat hiányában – akár egy éven belül is várható, ami jelentősen megnehezítené a magyar ifjúság érdekeinek érvényesítését az Európai Unióban.

Civilszervezetek Világszövetsége

www.wango.org

A Civilszervezetek Világszövetsége 2000-ben alakult néhány nagyobb civil-szervezet kezdeményezésére, annak érdekében, hogy a békét, a szabadságot, az igazságosságot és a jólétet hatékonyabban képviselhessék a világban. Ezek az értékek felülemelkednek a politika, kultúra, vallás és faj korlátjain, s így valóban a legkülönbözőbb szervezetek megtalálhatók közöttük. A Civilszervezetek Világszövetségének több mint 150 országban van tagszervezete, mely hálózat a közös értékek alapján alig három év alatt jött létre. Az erőforrások közös optimalizálásával és az információk kristályrácsszerű megosztásával számos gyakorlati előnyt is szerezhetnek tagjaik.

Nagy hangsúlyt helyez a családokra a Civilszervezetek Világszövetsége, mivel ezen mikroközösségek alapvetően befolyásolják az egyén életének minőségét. A fiatalok ezen közösségek kiemelten fontos szereplői. A világ legnagyobb civil platformjában kialakulóban van egy ifjúsági szekció, ahova is Nemzeti Ifjúsági Tanácsokat, s rajtuk keresztül még számos szervezetet várnak. Ennek a koncepciónak a kidolgozása 2004-re várható. Az európai ifjúsági tanácsok így az Európai Ifjúsági Fórumon és ezen a szervezeten keresztül is eljuthatnak több nemzetközi szervezetig, mint pl. az ENSZ-ig, és így összehangoltabb lobby-tevékenységet folytathatnak. Érdekesség, hogy a Civilszervezetek Világszövetségével olyan fórumokra is el lehet jutni – leginkább értékalapú – üzenettel, mint pl. a G8-ak találkozója. A szervezet alapeszméje arra az alapvetően civil gondolatra épül, miszerint gondolkodjunk globálisan, viszont cselekedjünk lokálisan (helyben). Ennek megvalósítása sok magyar szervezet számára érdekes lehet, legalább annyira, mint a kristályszerkezetű és alapértékeken alapuló dinamikus hálózat (és egyben ernyőszervezet) kiépítésének fortélyai.

Az egyes államok állami ifjúsági intézményrendszere

Ausztria

Az ifjúságpolitikai csúcsszerv Ausztriában a Szociális Jóléti és Generációs Szövetségi Minisztérium. Közvetlenül a fiatalok jólétéért felelős, ezen kívül a tárca egyeztet a többi minisztérium által ellátott ifjúsággal kapcsolatos feladatokról. Az egyes minisztériumok hatáskörébe tarozó feladatok: Szövetségi Szociális Jóléti és Generációs Minisztérium: iskolán kívüli oktatás, ifjúságpolitikai projektek koordinálása, pénzügyi háttér biztosítása az eseményekre és területre az iskolán kívüli oktatók képzésében; Szövetségi Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium: ifjúság oktatása, tanárképzés, ifjúság-

gal kapcsolatos kutatások; Gazdasági és Fogalkoztatási Minisztérium: felnőtt szakképzés, munkahelyi jogi viszonyok; Védelmi Minisztérium: sorkatonai szolgálat; Igazságügyi Minisztérium: fiatalkori bűnözés, nevelőintézeti rendszer fenntartása, a jogi védelemért és a jóléti ellátások biztosításáért a szövetségi tartományok felelősek.

Belgium

Francia közösség

Az ifjúsági ügyek felelőse a Kulturális és Szociális Minisztérium Élethosszig Tartó Tanulási Közigazgatási Hivatalának Ifjúsági Részlege. A Részleg feladatai az ifjúsági szektor irányítása, az ifjúsági központokhoz kapcsolódó adminisztratív funkció betöltése és a nemzetközi kapcsolatok ápolása.

Flamand közösség

A Flamand Közösség Minisztériumában 1982 óta működik egy Ifjúsági Tanács, ezzel konzultál a kulturális miniszter minden, az ifjúságot illető ügyben. Tartományi szinten is fölállítottak Ifjúsági Tanácsokat, továbbá a flamand helyi önkormányzatok mintegy felében. A fiatalok maguk is lehetnek tagjai ezeknek a tanácsoknak, ezen kívül az iskolai és a kulturális tanácsok munkájában is részt vehetnek.

Német közösség

Az ifjúságpolitika felelőse a Német Közösség Minisztériumának Kulturális Hivatala. Koordináló-konzultatív testületként a kormány mellett részt vesz a munkában a Német nyelvű Ifjúság Tanácsa, Német Nyelvű Ifjúság Tanácsa, melyben az elismert ifjúsági szervezetek képviseltetik magukat.

Ciprus

Két irányító szerve van az ifjúságpolitikának, az egyik egy kormány szerv, az Általános Ifjúsági Titkárság, a másik az Ifjúsági Tanács, melyben a parlamenti pártok ifjúsági szervezeteinek képviselői ülnek.

Az Ifjúsági Tanács fő szerve az Adminisztratív Tanács, ebben szintén a parlamenti pártok ifjúsági szervezetei képviseltetik magukat. A Tanács négy (politikai, hallgatói, szakszervezeti és általános) konzultatív bizottságába azonban már 37 ifjúsági szervezet delegál tagokat. Az Igazságügyi Minisztérium látja el az Ifjúsági Tanács felügyeletének, illetve az Ifjúsági Tanács és a Miniszterek Tanácsa közötti kapcsolat fenntartásának feladatát.

Csehország

A fiatalokkal kapcsolatos feladatok ellátását két minisztérium osztja meg egymás között: az Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium és a Munkaügyi és Szociális Jóléti Minisztérium. Természetesen további minisztériumok is bevonódnak az ifjúsággal kapcsolatos ügyek irányításába: a Regionális Fejlesztési Miniszterterium felelős a fiatalok lakásproblémáinak megoldásáért, a Védelmi Minisztérium a sorkatonai szolgálatért, az Egészségügyi Minisztérium pedig a sérült fiatalokért.

Dánia

Az ifjúsági ügyek felelőse az Oktatási Minisztérium. A dán kormány alakított egy tárcaközi ifjúsági bizottságot is, mely az Oktatási, a Kulturális, a Gazdasági, a Lakásügyi, az Egészségügyi, a Szociális, a Munkaügyi, az Igazságügyi és a Belügyminisztérium képviselőiből. E bizottság az ifjúságpolitikai célok és konkrét programok, akciók kidolgozását végzi.

Egyesült Királyság

Számos minisztériumi szolgálat, nemzeti és helyi szervezet van befolyással az ifjúságpolitikai döntésekre. A feladatok különböző minisztériumok között oszlanak meg. A Foglalkoztatási és Oktatási Minisztérium felelős az iskolával, képzésekkel, foglalkoztatottsággal kapcsolatos feladatokért. Az Egészségügyi Minisztérium felelős az egészségügyi vonatkozású kérdésekért. Az Otthon Iroda felelős a fiatalkori bűnözés problémáiért. Skóciában, Wales-ben és Észak-Írországon az adminisztratív testületek többé-kevésbé hasonló rendszerben működnek. Az önkormányzatok felelősek az ifjúságpolitikai szolgáltatások kivitelezésért. Ezek a szolgáltatások nagyban függenek az önkormányzatok politikai és lokális helyzetétől. A kormányzat 1991-ben alapította a Nemzeti Ifjúsági Irodát, amely elsősorban képzési és információs feladatokat lát el. Az ifjúsági szervezetek a Brit Ifjúsági Tanácsban képviseltetik magukat, melynek körülbelül 100 ifjúsági szektorban dolgozó szervezet a tagja.

Észtország

A nemzeti ifjúságpolitika végrehajtásáért és a különböző minisztériumok fiatalokkal kapcsolatos tevékenységének összehangolásáért az Oktatási Minisztérium felelős. a nemzeti ifjúságpolitikáért és koordinálja ezügyben a többi minisztérium tevékenységét is: Szociális Ügyek Minisztériuma, Belügyminisztérium, Kulturális Minisztérium, Védelmi Minisztérium (katonai szolgálat), Igazságügyi Minisztérium (ifjúságvédelem), Külügyminisztérium (európai ifjúsági programok). 1999-től a kormány egy ifjúsági koordinációs tanácsban oldja meg a civil-kormányzati prábeszédet.

Finnország

A kormányzati szintű koordinációért és az Ifjúsági Konzultatív Tanácsban zajló dolgok kormány felé való közvetítéséért az Oktatási Minisztérium felelős. A Konzultatív Tanács biztosítja a tárcák közötti együttműködést. Az utóbbi időben az ifjúságpolitika kialakításában és végrehajtásában nagyobb szerepet juttatott a központi kormányzat a helyi hatóságoknak: több szabadságot, rugalmasságot biztosított számukra a központi ifjúságpolitikai adaptálásában és végrehajtásában. A korábbi, szektoronkénti szervezés helyett újabban tranzverzális, hálózati jellegű intézményrendszert alakítottak ki. A Helyi Hatóságok Tanácsában találkoznak és ennek keretei között kooperálnak ezek az intézmények.

Az Ifjúsági Ügyekért és Kooperációért Felelős Nemzeti Iroda 1992 óta létezik Finnországban, 100 tagja van, köztük az ifjúsági NGO-k képviselői – ez az iroda menedzseli az információs szolgáltatásokat, a szociális munkásokat, valamint számos könyvet, kiadványt publikál.

Franciaország

1999 óta az Ifjúsági és Sportminisztérium irányítja az ifjúsággal kapcsolatos ügyeket központi szinten. A minisztérium céljai közé tartozik a terület decentralizációja. A minisztérium Sporthivatalának egyik fő célja az esélyegyenlőség megteremtése a sportban. Az Ifjúsági és Közoktatási Hivatal a közoktatásért, az ifjúságpolitika végrehajtásáért és a több minisztérium hatáskörébe tartozó feladatok elvégzésének koordinálásáért felelős. Ifjúságpolitikai Osztályának feladatai az iskolán kívüli oktatás, a fiatalok társadalmi-gazdasági participációjának fokozása, a kiskorúak védelme, az információs szolgáltatás és a minisztérium ifjúsági ügyekben történő képviselője. A Közoktatási és Önkéntes Szervezeti Osztály támogatja a franciaországi önkéntes ifjúsági szervezete-

ket, gondoskodik a kockázati magatartásokat megelőző programokról, és a közoktatás tartalmi (elsősorban kulturális-társadalmi gyakorlat elsajátítását segítő) fejlesztéséről és az európai és nemzetközi programokról. A Humán-erőforrás és Adminisztrációs Osztály kapcsolja a területet a központi adminisztrációhoz, kezeli a költségvetését, gondoskodik a koordinációról, a tövényességről és a személyi követelmények kielégítéséről. A Foglalkoztatási és Képzési Részleg egyrészt az ifjúsági területre képez szakembereket, másrészt felelős a foglalkoztatáspolitikáért.

Görögország

A nemzeti ifjúságpolitika tervezéséért, koordinálásáért és végrehajtásáért az Általános Ifjúsági Titkárság felelős. 1998 óta létezik egy ifjúsági ügyekért felelős Tárcaközi Bizottság, amely elkészítette a *30 évnél fiatalabb görögök akciótervét*. A bizottságban hat minisztérium képviselteti magát, munkáját a miniszterelnök felügyeli. A bizottság feladata az éves akcióterv és ifjúságpolitika kialakítása, valamint beszámoló és javaslatok készítése a kormány számára. Az éves terv készítéséhez a referenciapontot a tervező, koordinációs, végrehajtó és monitoring funkciót egyaránt ellátó Általános Ifjúsági Titkárság munkája jelenti. A Titkárság feladata az ifjúsági NGO-k és a kormányzati ifjúságpolitikai intézményrendszer közti kapcsolat koordinálása, fenntartása is. Az ifjúsági ügyek végrehajtó hatalma két szint, a központi és a helyi hatóságok között oszlik meg. Az ifjúsági kezdeményezések támogatásáért az előbbi, a helyi szervezetek és hatóságok közti kooperációért az utóbbi felelős.

Hollandia

Az ifjúságot érintő ügyek fő aktorai Hollandiában a különböző állami (központi, regionális és helyi) adminisztratív testületek, a civil társadalom (egyházak, önkéntes szervezetek) és a családok.

Az Egészségügyi, Szociális Jóléti és Sportminisztérium Ifjúsági Hivatala felelős a többi minisztérium és a tartományok munkájának koordinálásért, az ifjúságpolitika orientációs pontjainak meghatározásáért, valamint a fiatalok társadalmi participációjának ösztönzéséért. Az ifjúságpolitika meglehetősen decentralizált, a tartományi és helyi hatóságoké a főszerep, az Ifjúsági Hivatal feladata inkább „csak” szupervízori. Az Egészségügyi, Szociális Jóléti és Sportminisztériumon kívül a következő minisztériumok foglalkoznak még az ifjúságot (is) érintő ügyekkel: Oktatási Minisztérium oktatási feladatok; Belügyminisztérium biztonság, kriminalitás, etnikai kisebbségek; Munkaügyi

Minisztérium ifjúsági foglalkoztatáspolitikai; munkahelyteremtés. A tartományi és nagyvárosi (amszterdami, rotterdami és hágai) hatóságok gondozzák az ifjúságvédelmi szolgálatokat, biztosítanak háttérrel az ifjúsági eseményekhez. Egy nemrégiben született törvénynek köszönhetően a tartományok szerepe tovább nő, mindenhol létrejön egy-egy Ifjúságvédelmi Egység. A helyi hatóságok feladata a finanszírozás, az ifjúságpolitika meghatározása és végrehajtása, a szabadidős tevékenységek lehetőségének megteremtése és az ifjúság társadalmi részvételének ösztönzése.

Írország

Az ifjúsággal kapcsolatos témákért az Oktatási Minisztérium felelős. Az intézményközi kooperációban az Ír Nemzeti Ifjúsági Tanács a partnerszervezete a Nemzeti Gazdasági és Szociális Tanácsnak, valamint a Nemzeti Kereskedelmi és Foglalkoztatási Irodának. A Nemzeti Ifjúságpolitikai Bizottság jelentése adja az alapját az ifjúságpolitika fejlesztésének és garantálja a pénzügyi háttérrel a bizonyos minőségi kritériumoknak megfelelő ifjúsági szervezetek számára. Az Ifjúsági Hivatal finanszírozza az iskolán kívüli eseményeket, amelyek a munkanélküliség, a társadalmi marginalizáció, a drogfüggőség vagy a lakás-okok miatt nehéz helyzetben lévő fiataloknak szólnak. Jelen pillanatban mintegy 200 ilyen projekt fut az országban. Vannak helyi önkéntes tanácsok is, ezekben az ifjúsági szervezetek annak érdekében működnek együtt, hogy megfelelő életszínvonalat biztosítsanak a fiatalok számára.

Az ír hatóságok, együtt az ifjúsági szervezetekkel, készítettek egy fehér könyvet az ifjúsági munkáról, amely az ifjúsági munkára, az iskolán kívüli aktivitásokra, a fiatalok partícipációjára, a hatalom decentralizálására, egy ifjúsági munkát értékelő rendszer kialakítására, a szabadidős tevékenységek lehetőségének megteremtésére, a civil szervezetekre és az ifjúsági munkás képzés állami finanszírozására és elismerésére fókuszál.

Lengyelország

A különböző minisztériumok saját területükön felelősek az ifjúsággal kapcsolatos ügyekért: Oktatási és Sportminisztérium oktatás; Munkaügyi és Szociálpolitikai Minisztérium foglalkoztatottság; Védelmi Minisztérium sorakatonai szolgálat. Helyi szinten az adminisztratív hatóságok foglalkoznak az ifjúsági ügyekkel. Nemrégiben kezdődött meg a kormány és ifjúsági NGO-k közreműködésével a regionális ifjúsági centrumok felállítása minden városban. Céljuk az ifjúság információkkal való ellátása, a nemzetközi kooperá-

ció fejlesztése és az állampolgári oktatás népszerűsítése. Létezik továbbá egy Nemzeti Ifjúsági Tanács, amit szintén a kormány és az ifjúsági szervezetek állítottak föl közösen. A Tanács tagjait az ifjúsági szervezetek képviselői és az ifjúsági ügyek szakértői jelentik. A Tanácsnak konzultatív státusza van a köztársasági elnökkel. Független koordináló testületként további aktora az ifjúságpolitikának az ún. Lengyel Ifjúsági Tanács.

Lettország

Az ifjúsági ügyekért felelős az Oktatási és Tudományos Minisztérium felelős. Létezik egy Ifjúsági Oktatási és Ifjúságügyi Bizottság, ez felelős a törvényhozási kérdésekért, az iskolán kívüli aktivitásokért és az ifjúsági ügyekhez kapcsolódó témákban történő kooperációért más minisztériumokkal. 1993-ban az Oktatási és Tudományos Minisztérium fölállított egy Ifjúságügyi Hivatalt, ennek feladata a kormányzati tevékenység koordinálása az ifjúsági szektorban. A Hivatal felelős továbbá a nemzeti ifjúságpolitika megfogalmazásáért és a törvényhozással ifjúsággal és gyerekekkel kapcsolatos témáikért, az ifjúsági szektorban zajló tevékenységek koordinálásáért (kormányzati és nem-kormányzati testületek, helyi autoritások), a Lett Ifjúsági Tanács és más, tőle független ifjúsági szervezetek tevékenységének koordinálásáért. Felelőssége van az oktatás területén is, különösen egy ifjúsági szervezeteti vezetőképzési rendszer felállításáért.

Litvánia

Az állami ifjúságpolitika koncepciójának kialakítása a Litván Ifjúsági Tanács feladata volt, a koncepciót 1996-ban fogadta el a parlament. Ez szabályozza az ifjúsági szervezetek és szolgálatok tevékenységét, céljait és az állami ifjúságpolitika végrehajtási szervezeti struktúráját. Ennek alapján az állami intézmények pénzügyi támogatást nyújtanak azon NGO-knak, amelyek résztvesznek az ifjúság problémáinak megoldásában; és a civil szervezetek számára garantált a lehetőség az állami ifjúságpolitika befolyására, a nem-kormányzati kontroll gyakorlására az ifjúságpolitika megvalósítása fölött.

A koncepció megvalósításának felelőssége a parlament Ifjúsági Bizottságát terheli. Ennek feladata gondoskodni az ifjúság jogainak érvényesüléséről a törvényekben, valamint gondoskodni az állami ifjúságpolitikai koncepció végrehajtásáról. A bizottság kapcsolatban van más országok hasonló szervezeteivel is. A bizottság ülésein az ifjúsági NGO-k képviselői is részt vehetnek.

A Litván Ifjúsági Tanács az ifjúsági szervezeteket „egyesíti”. Célja a szervezetek munkájának koordinálása, az információmegosztás és a szervezetek

munkájának hatékonyságának erősítése. Elvei az önkéntesség, az önkormányzás és a demokratikus képviselet. A Litván Ifjúsági Tanács NGO partnere az állami ifjúságpolitikának. Az állami ifjúságpolitika céljainak végrehajtója az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsa nevű kormány szerv. 12 tagból áll, 2 évig tart mandátuma, amit a Szociális és Munkaügyi Minisztériumtól kap. A 12 tagból 6 vezető minisztériumi, kormány szervi tisztviselő, ők gondoskodnak az állami ifjúságpolitika céljainak megvalósításáról. Másik hat tagja ifjúsági szervezetek, nemzeti, regionális és helyi szolgálatok vezetői közül kerül ki, ezeket a Litván Ifjúsági Tanács jelöli. Az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsa elemzi a fiatalok helyzetét, tesz javaslatot a kormánynak, a minisztériumoknak és más kormányzati intézményeknek az ifjúságpolitika végrehajtását illetően, kooperál külföldi kormányzati ifjúságügyi intézményekkel és ad támogatást az ifjúsági szervezeteknek és szolgálatoknak.

Luxemburg

Az Ifjúsági Hivatal felelős a kormány ifjúságpolitikájának megvalósításáért és a többi minisztériumnak az ifjúsági szektorban zajló munkájának koordinálásáért. 1999 óta ez a hivatal a Családügyi, Szociális Szolidaritási és Ifjúsági Minisztérium része. Az ifjúsági ügyekért felelős minisztérium munkáját a egy Ifjúsági Tanács segíti, amely minisztériumok, a Luxemburgi Fiatalok Általános Kongresszusa és más ifjúsági szervezetek küldötteit tartalmazza. A minisztérium tartja fenn a Nemzeti Ifjúsági Szolgáltató Központot, melynek célja, hogy az ifjúságpolitika minél jobban feleljen meg az ifjúság elvárásainak.

Málta

Máltában az ifjúsági ügyekért felelős minisztérium az Ifjúsági és Művészeti Minisztérium. A minisztériumi titkárságon belül 4 osztály található: a sport, kulturális, ifjúsági és a TV-rádió. A kormányzat instruálja a minisztériumot, hogy hogyan koordinálja a különböző állami intézményeket az ifjúsági szektorban.

Németország

Az állami ifjúságpolitika végrehajtásáért elsősorban az ifjúsági és önkéntes szervezetek felelősek, szoros együttműködésben az állami testületekkel. Kapcsolatuk az állammal partneri. Az állam gondoskodik az önkéntes szervezetről, alapítványokat tesz, törvényes keretet és vezérfonalat ad az ifjúsági szektorban végzett munkához. A végrehajtás struktúrája 1990 óta három szintű: helyi önkormányzati, regionális és nemzeti. Az állami és az önkéntes szervezetek közötti együttműködés mindhárom szinten megvalósul.

Minden olyan városnak és kerületnek, amely felelős saját adminisztratív funkcióinak ellátásáért, van egy Ifjúsági Egysége, amely népszerűsíti az ifjúsági szervezeteket és gondoskodik a finanszírozásról.

Regionális szinten a munkát a Regionális Ifjúsági Tanácsok és Regionális Ifjúsági Egységek koordinálják. Össz nemzeti szinten a végrehajtás felelőse a Család-, Nyugdíjas- Nő- és Ifjúságügyi Szövetségi Minisztérium, amely javaslatokat terjeszt elő, továbbá háttérrel és támogatást biztosít a nemzeti jelentőségűnek ítélt projekteknek. Az Ifjúsági Ügyek Szövetségi Konzultatív Bizottsága állami testület, melynek feladata a kormány tájékoztatása, és tanácsadás az ifjúsági szolgáltatási ügyekben.

Olaszország

Olaszország nemzeti ifjúságpolitikáját egy külügyminisztériumi iroda: az Ifjúsági Csereprogramok Hivatala, illetve a Kulturális Kapcsolatok Általános Igazgatósága koordinálja, kooperálva más, ifjúságot kiszolgáló minisztériumokkal és ifjúsági szervezetekkel. A Társadalmi Szolidaritás Miniszteréé a felelősség az ifjúsági a deviáns viselkedés és a társadalmi-gazdasági lecsúszás, marginalizálódás megelőzését, illetve az érintettek rehabilitálását célzó programok koordinációjáért, népszerűsítéséért és szervezéséért. További minisztériumok feladatai az ifjúsággal kapcsolatban: Oktatási Minisztérium hátrányos szociális helyzet, iskolából való kimaradás megelőzése és kezelése; Igazságügyi Minisztérium fiatalok bűnözés; Külügyminisztérium ifjúsági mobilitás támogatása; Munkaügyi Minisztérium szaktanácsadás, fiatalok foglalkoztatottsága; Egészségügyi Minisztérium drogfüggők kezelése, rehabilitációja; Ipari Minisztérium munkábaállás, vállalkozás támogatása; Társadalmi Szolidaritás Minisztere családdal, serdülőkkel és kiskorúakkal kapcsolatos politikai irányvonalak meghatározása az esélyegyenlőségi miniszter által „előírt” akciók végrehajtása.

Portugália

Az ifjúsági ügyekben érintett végrehajtó hatalmi csúcsszerv az Ifjúsági, Sport- és Kábitószerügyekért Felelős Minisztérium. Ezen belül van két államtitkárság, melyek a sportért és az ifjúságért felelősek. A kábitószer-visszaélés programért a minisztérium mint egész felelős. Hét kormányzati szerv van, amelynek köze van az ifjúsági témához. Ezek: Konzultatív Ifjúsági Tanács, Kutatásszervezési és -Támogatási Hivatal, Információs Technológiák Terjesztési Alap, Ifjúsági Turizmus, Civil Szolgáltatási Hivatal a Lelkiismereti Alapon Tiltakozókért, Folyamatos Ifjúsági Megfigyelőközpont, Portugál Ifjúsági Intézet. Ez a fő szerve a központi kormányzati ifjúságpolitika végrehajtásának, illetve a kormányzati és az NGO-munka koordinálásának. Ezen kívül ez az intézet finanszírozza és nyújtja a technikai háttérét az ifjúsági projekteknek, elősegíti a fiatalok részvételét az európai közösségben és a nemzetközi szervezetekben, tervezi és megvalósítja a fiatalok érdekeit pártoló programokat. Minden portugál kerületben van reprezentánsa az intézetnek, a képviselők elnökei felelősek az intézet direktíváinak helyi megvalósításáért és koordinálásáért.

Spanyolország

Az ifjúságpolitikai akcióterv kidolgozását közösen végzi a Munkaügyi és Szociális Minisztérium Ifjúsági Intézete és egy tárcaközi bizottság. Az autonóm körzetek, helyi önkormányzatok, ifjúsági tanácsok és önkéntes szervezetek is részt vesznek az akcióterv kidolgozásában. Ezt az akciótervet ülteti át az Ifjúsági Intézet autonóm körzeti, illetve helyi önkormányzati hivatali szintre. Az autonóm körzetek kidolgozhatják viszonylag független ifjúságpolitikájukat, melyek rugalmasan követik csak a központi kormányzat által nyújtott vezérfonalat.

Svédország

A végrehajtó hatalom központi szervei az ifjúságot érintő ügyekben a Kulturális Minisztérium és a Nemzeti Ifjúsági Egység, mely utóbbi független szervezatként koordinálja a minisztériumok együttműködését az ifjúsági szektorban. A helyi hatóságok egyre nagyobb hatalommal rendelkeznek az ifjúsági területen, ezek munkáját is a Nemzeti Ifjúsági Egység koordinálja. Az ifjúságpolitikában is három szintű hatósági szervezet van: nemzeti, regionális (autonóm körzeti) és helyi.

Szlovákia

Az Oktatási Minisztérium és a Munkaügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium a felelős a kormányzati ifjúságpolitika megvalósításáért. Az Oktatási Minisztérium feladata a fiatalok és az ifjúsági szervezetek tevékenységével, valamint a nemzetközi kooperációval kapcsolatos teendők ellátása. A Munkaügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium látja el a gyerekek és fiatalok törvényi és szociális védelmét.

A regionális hatóságok szintjén a Fejlesztési Igazgatóságok Ifjúsági Hivatalai felelősek az ifjúságpolitika koordinációjáért.

Szlovénia

Az ifjúságpolitika végrehajtásáért az Oktatási és Sportminisztérium Ifjúsági Hivatala felelős. Ez működteti az ifjúsági központokat, melyek együttműködnek az önkormányzatokkal és az ifjúsági szervezetekkel is. Az Ifjúsági Hivatal felelős továbbá az ifjúsági projektek és szervezetek koordinálásáért, az információs szolgáltatásokért és a drogprevencióért, utóbbi témában szorosan együttműködve a kutatásokat végző Szociálpszichológiai Központtal.

Irodalom

Bank-Farkas-Korányi-Molnár-Tersánszky: *Nemzeti Ifjúsági Tanácsok Európában*. OGYIP, 2000. Kézirat.

Tobias Flessenkemper: *2003 Survey*. Council of Europe, 2003.

Commission for Youth Affairs of the Parliament

Department for Education and Employment. www.dfee.gov.uk

Department of Youth and Community Education – Ministry of Youth and Sports. www.jeunesse-sports.gouv.fr

The General Secretariat for Youth. www.neagenia.gr

Federal Ministry for the Family, Pensioners, Women and Youth. www.bmfsfj.de

State Council on Youth Affairs of the Republic of Lithuania. www.vjrt.lt

Ministry of Education and Science. www.vjic.lv

Ministry of Education and Sport

Ministry of Employment and Social Policy. www.mpips.gov.pl

Ministry of Education. www.education.gov.sk

Ministry of Labour, Social Affairs and Family. www.employment.gov.sk

National Youth Unit – Ministry of Culture. www.ungdomsstyrelsen.se

Northern Ireland, Northern Ireland Office. www.nio.gov.uk
 Scotland, The Scottish Office. www.scotland.gov.uk
 State Secretariat for Youth – Ministry of Youth, Sports and Drug Misuse. www.sej.pt
 Youth Department – Department of Education. www.irlgov.ie/educ
 Youth Department – Ministry of Education and Research Estonia
 Youth Department – Ministry of Education and Sports. www.mszs.si
 Youth Department – Ministry of Health, Social Welfare and Sports. www.minvws.nl
 Youth Institute – Ministry of Work and Social Affairs. www.mtas.es/injuve
 Youth Policy Department – Ministry of the Family, Social Solidarity and Youth. www.youthnet.lu
 Wales, Welsh Office Youth Department – Ministry of Education. www.minedu.fi
www.byc.org.uk
www.cje.org
www.dbjr.de
www.duf.dk
www.educ-pop.org/74
www.lsu.se
www.youthforum.org
www.wango.org
 (Bank Dénes nyomán)
www.mpsv.cz
<http://www.uvm.dk> Ministry of Education National Education Authority

19. IFJÚSÁGI RÉTEGEK AZ EZREDFORDULÓN

Nincs szükség különösebb éleslátásra, társadalompolitikai bátorságra ahhoz, hogy leírjuk: a rendszerváltás egy olyan zsákutcs történelmi kísérletet próbált lezárni, amely egy társadalmi közgondolkodás erózióját, kiüresedését jelentette. Ez a jó másfél évtized azonban nem jelentette azt, hogy a zsákutcából sikerült kijutni. Visszafordulások, eltévelyedések tévutak felé való leágazások jellemzik talán a legjobban ezt a kiút keresését. *Végül is egy olyan modellel kellett manőverezni, amely nem erre az útra terveztetett.* Ennek a tanulmánynak nem lehet a célja ennek a kiút keresésnek az elemzése, csupán az, hogy megvizsgálja, hogy a rendszerváltás fiataljaira milyen hatást gyakorolt az elmúlt évtized illetve megpróbálja föltárni azokat a pontokat, amelyek a „létező szocializmus” utóhatásait mutatják e társadalmi csoport gondolkodásmódján, kulturális fogyasztásán munkaerő-piaci helyzetén.

Annak a lehetőségét, hogy vizsgálni, elemezni, értelmezni tudjuk a társadalmi változásokat a 2000 őszén készített nagymintás ifjúságkutatás, az Ifjúság 2000⁹² kutatás tette lehetővé, amelynek adatbázisából a szerzők kísérletet tesznek arra, hogy a hazai fiatalságra legjellemzőbb életpálya-modelleket bemutassák.

Az elemzés elkészítésekor a nemzetközi szociológiai szakirodalom azon általánosan elfogadott alaptéziséből indultunk ki, hogy a magyar fiatalok társadalmi hierarchiában betöltött pozícióját elsősorban a tudás- és az anyagi tőkéhez való hozzájutás mértéke határozza meg.⁹³ E két alapidimenzió erős korrelációban áll egymással,⁹⁴ vagyis elmondható, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy kedvező anyagi pozíciót képes felvenni. Ez az állítás fordítva is igaz, az alacsony iskolázottságú vagy az iskolából lemorzsolódó fiatalok anyagi mutatói rendkívül kedvezőtlenek. A két tőkefajta együttmozgását lásd 1. ábra.

1. Tudástőkéhez való hozzájutást a következő változókkal mértük:

- saját iskolai végzettség;
- külön órára járás;
- nyelvtudás;
- számítástechnikai tudás,
- szülő iskolai végzettsége és
- szülő foglalkozási viszonya – státushierarchiában betöltött pozíció.

2. Anyagi tőkéhez való hozzájutást a következő változókkal mértük:

- fogyasztási eszközökkel való ellátottság szintje;
- lakáshelyzet;
- anyagi helyzet megítélése;
- előfordult-e, hogy hónap végére elfogy a pénze;
- tudnak-e félretenni.

E két elméleti alapidimenziót azonban – a magyar sajátosságok figyelembe vételével – kiegészítettük több olyan szocio-demográfiai mutatóval (3), melyek közül feltétlenül kiemelésre méltó a nem, a kor, a családi állapot, a gyermekvállalás, valamint az állandó lakhely szerinti település típusa.

A jelentős statisztikai apparátust⁹⁵ felhasználó pre-elemzések rámutattak, hogy az objektív, jól mérhető és standardizálható tényezőkön túlmenően az életmód néhány fontosabb jellegzetessége (4), a kulturális fogyasztás (5), valamint a szubjektív attitűdök (6) is meghatározzák az egyes ifjúsági rétegek életmódját, világlátását, jövőbeni orientációit. A rétegződés mostani készenléti állapotában az életmód-, a kulturális fogyasztás és a szubjektív tényezők köré soroltuk:

4. Életmód:

- sportolási szokások,
- dohányzás,
- alkoholproblémák;
- drogfogyasztás.

5. Kulturális fogyasztás:

- kulturális intézmények látogatottsága (mozi, színház, kiállítás, komoly zenei koncert, disco, bál, stb.);
- könyvolvasási szokások;
- tévézési szokások;
- rádióhallgatási szokások;
- újságolvasási szokások.

6. Szubjektív, vélemény típusú dimenzió:

- élethelyzettel való elégedettség;
- ifjúság legégetőbb problémái;
- személyes életcélok;
- az elmúlt 10 év és a jövő megítélése;
- a szülői életmód elfogadása, elutasítása;
- értékvilág;
- érdekérvényesítő, network-képesség.

Ezen dimenziók együttes figyelembe vételével a klaszteranalízis módszerével készítettük el azt a 22 *társadalmi csoportot*, és abból alakítottuk ki azt

a *három fő réteget*, amelyet ugyan *munkakategóriáknak* tekintünk, de elég kiérteltnek véljük, hogy a nyilvánosság elé lépjünk⁹⁶ vele. Jeleznünk kell, hogy munkánk e 22 ifjúsági nagycsoport feltárásával nem ért véget. Az egyes nagycsoportok jellemzését, a **három fő** rétegen belüli jellegzetességek kimutatását folytatnunk kell, ráadásul – a szakma szabályainak megfelelően – fontosnak tartjuk, hogy a munkánk első eredményeként létrehozott csoportokat az ifjúságszociológiai szakma értékelje, tesztelje. Ebben a tanulmányban még nem e 22 csoport és a közöttük lévő kapcsolat elemzésére, sokkal inkább ezek leírására vállalkozunk.

A társadalmi rétegek – egy dimenzió mentén – vertikálisan egymásra fektetett társadalmi makrocsoportok, melyek között hierarchikus sorrend van. A szociológiai szakirodalom szerint van értelme felső, alsó, illetve középrétegekről beszélni. Ezzel szemben a társadalmi csoportok – több dimenziós térben helyezkednek el. Ebben az esetben nem feltétlenül egyértelmű az, hogy melyik csoport van felül, hiszen egyszerre több szempontot is figyelembe kell venni. A kutatásunkban a klaszterelemzés módszere tipikusan társadalmi csoportokra osztotta fel elemzésünk során a sokdimenziós teret. A három fő réteget az elemzés során, a több szempontból is azonos dimenziók mentén kialakuló csoportokból képeztük úgy, hogy a réteghatárok elmozdulhatnak. A rétegek tehát valóban hierarchiát képeznek, de az egyes rétegen belüli csoportok között horizontális kapcsolatot tételezünk. Az életkor előre haladtával a fő rétegen belül létrehozott csoportok között cserélődhetnek a fiatalok, vagyis egy 18 év alatti fiatal iskolai életpályájának lezárultával más csoportba lép, léphet át.

Természetes kérdésként vetődhet fel, hogy a munka eddigi menetében kialakított ifjúsági csoportok egy az egyben megfeleltethetők-e egy-egy társadalmi életpálya-modellnek. Előzetes feltételezésünk szerint az egyes nagy társadalmi csoportokba tartozó fiatalok közel azonos életutat járnak be. Az esetek többségében azonos családi háttérből, társadalmi-gazdasági közegből indulva azonos iskolai és munkaerő-piaci pozíciót vesznek fel. Az egyén számára a társadalmi rétegződésben elfoglalt hely erős, néhol determinisztikus hatást gyakorol az életpályájára. Az elemzésből kitűnik, hogy a „nyertesként” aposztrofált csoportokat alkotó egyének a társadalmi rétegződés felsőbb részéből rekrutálódtak, míg a „vesztes” életpálya-modell a társadalom alsó rétegeiből származó fiatalokra jellemző tulajdonság. Az egyes alrétegekbe tartozó fiatalok az állam szerepvállalása iránti igénye is közel hasonló, amelyet alapvetően objektív társadalmi helyzetük határoz meg. Érdemes felhívni arra is a figyelmet, hogy az állami segélyek, az állami paternalizmus iránti igény a nehezebb sorsú, a rendszerváltozás következtében vesztes pozícióba kerülő ifjúsági rétegben a legjelentősebb. A jobb helyzetben lévő, alkalmazkodásra képes fiatalok esetében is feltehető azonban, hogy az állam esetleges szerep-

vállalását kedvezően fogadják. Esetükben azonban a motivációk – az előzetes hipotézisek alapján – egészen eltérőek lehetnek. Elég csak arra utalni, hogy többségük számára legjelentősebb probléma a munkanélküliség mellett a lakáshoz jutás, illetve a családalapítás. Mindhárom alapp probléma – ugyanakkor fő életcél – megoldására a kormányzatnak fel kell készülni, és az egyes ifjúsági csoportok igényeire adekvát válaszokat kell nyújtani.

Az ifjúság társadalmi rétegeinek, csoportjainak bemutatásakor a következő módon járunk el:

A tudástőkéhez, az anyagi tőkéhez, valamint többi dimenzióhoz, különösképpen a rendszerváltozáshoz való viszony alapján két szélső életpálya-modellt (fő réteget) tudott az elemzés teljesen tisztán rögzíteni. E két fő réteget nevezhetjük a rendszerváltozás ifjúsági „nyerteseinek” és „veszteseinek”. A „nyertes” és a „vesztes” fő rétegen belül egyaránt hét-hét csoport rögzíthető, amelyeket külön-külön jellemezni fogunk. *Egy fiatal akkor kerül be az adott csoportba, ha a hat fő dimenzió szerint azonos jellegzetességekkel bír.* Ez persze nem jelenti azt, hogy ha egy klasztercsoportban az átlagéletkor 17,5 év, akkor ugyanebben a csoportban ne lehetnének 29 évesek. Viszont egy ilyen alacsony életkori átlagú csoportban lévő 29 évesek más dimenziók szerint sokkal inkább hasonlítanak erre a csoportra, mint a többire.

A két fő életpálya-modellbe tartozó fiatalok között a vizsgálat szinte semmiféle átjárást nem mutatott ki a tudástőke és az anyagi tőke elemzése alapján (lásd 1. ábra). Ez azt jelenti, hogy a kutatás jelen állása szerint, a „vesztesek” számára az állam nyílt beavatkozása is kevés ahhoz, hogy a társadalmi hierarchiában magasabb helyet elfoglaló szűkebb csoportjainak élet és létkörülményeit akár csak megközelítsék. A „vesztesek” depriválódott csoportjai számára a pusztá létfenntartás jelenti a legnagyobb kihívást, míg a „nyertes” rétegbe tartozók egy – szűkebb elit-budapesti – része nyugat-európai szintű életmódon él a szülői család által biztosított háttér és saját munkája révén. A „vesztes” – elsősorban falusi, családos – fiatalok képtelenek voltak alkalmazkodni a rendszerváltozás kihívásaihoz, innovatív képességük alacsony, motiválatlanok. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az elemzett csoportok a piaccgazdaság kiépülését megelőzően is kedvezőtlen társadalmi pozícióban éltek, így versenyhátrányuk versenyképtelenséggé alakult át. Számukra a társadalmi mobilitás esélyei minimálisak, az egyetlen kitörés az iskolai életszakasz meghosszabbodása lehet.

A fentiekkel ellentétben a rendszerváltozás „nyertesei” képesek voltak alkalmazkodni a piaccgazdaság által megkövetelt új kihívásokhoz. Életesélyeik messze kimagaslanak az egész ifjúsági társadalomból, azonban esetükben is feltételezhető, hogy versenyelőnyüket nem kizárólag a rendszerváltozás idején halmozták fel, hanem egyes csoportjaik a szülők révén már az előző rendszerben is hasonló előnyöket élveztek. A „nyertes” rétegbe sorolt fiatalok szá-

mára az egyes dimenzióban meglévő előnyök összeadódnak, azaz a magas kulturális tőke jó anyagi helyzettel párosul, amelyet az esetek többségében jelentős érdekérvényesítő képesség (network) egészít ki. Feltűnő az is, hogy egyetlen olyan „nyertes” réteget sem rögzített az előzetes elemzés, amelyben többségben élne a családos fiatalok. Sőt azt tapasztalhatjuk, hogy a családos, gyermeket vállaló rétegek vagy az alsó-közép vagy a végképp leszakadó deprivált rétegekbe tartoznak.⁹⁷ Az is sajátos különbség e két rétegbe sorolt fiatalok között, hogy a vesztesek szüleinek egy része a munkaerő-piaci kihívásokra sajátos választ ad, „kivonul” a munkaerőpiacról, gazdaságilag inaktívvá válik. Az állam által biztosított jövedelmekből vagy legfeljebb alkalmi munkákból él, ami nem elegendő gyermekeik életésélyeinek jelentős javítására.

Mindezen problémák, és leginkább az átjárhatóság hiánya felvetik azt a kérdést, hogy vajon leírható-e egy kontinuum mentén a magyar ifjúsági társadalom? Az egy országhatáron belül élő fiatalok vajon egy Magyarországhoz tartoznak-e?

Az elemzés második részében a fennmaradó köztes csoportokat, a rendszerváltoztatást valahogyan túl-, megélőket jellemezzük. A „középréteg” nyolc csoportjába tartozó ifjú generációk elsősorban a városok, kisvárosok lakosai, életpályájuk egyelőre felülről korlátos, azonban amennyiben az iskolai életszakaszuk meghosszabbodik, anyagi pozíciójuk a béremelés révén javul, úgy gyermekeik számára kedvezőbb életpálya lehetőségeket képesek biztosítani. Ezek a fiatalok jelenleg semmilyen téren nem mutatnak kiemelkedő eredményeket, a köztük lévő különbségek csak a jelenlegihez fogható részletes elemzésekkel és a nagymintás vizsgálat révén mutathatók ki.

A „nyertes”, és a „vesztes” pozíció társadalomtörténeti és gazdaságtörténeti háttére

A 20. század második felétől a fejlett kapitalista országok gazdasági átalakulása következtében a munkaerő-kereslet átstrukturálódott, a mezőgazdaságban és iparban dolgozók aránya csökkent, míg a szolgáltató és az információs szektorban foglalkoztatottak száma folyamatosan nőtt. A rendszerváltozás után a nyitott gazdasággá váló és a nyugati megrendelésektől erősen függő Magyarországnak is szembesülnie kellett a fejlett világra akkor már jellemző tendenciával, hogy az ipusztériális társadalom fogalma rég a múlté.

A globalizáció, amelyhez ma minden ország és benne minden gazdasági szereplőnek alkalmazkodnia kell, leginkább az információ és a pénz-tőke szabad áramlását jelenti. A globalizáció folyamata a hálózatszerűen tervezett, gyors reakciókra képes, racionalitásra érzékeny, profitorientált vállaltok megjelenését indította el. Legjellemzőbb vállalt típusává a multinacionális cégek váltak, amelyek a rentábilis termelés megszűnése esetén, továbbköltöznek

az olcsóbb munkaerőt szolgáltatni képes országokba, munkanélküliek ezreit hagyva maguk mögött. A globalizációnak ez egy olyan sajnálatos konnotációja, amely leginkább a versenyképtelen, kevésbé képzett munkaerőt sújtja. Ez a folyamat a fejlett kapitalista országokban azzal járt, hogy elsősorban a munkaerő ára miatt bizonyos iparágak mára már teljesen kiszorultak. Ilyen a könnyű- és a nehézipar néhány ágazata, például a textilipar, vagy a hajógyártás. A munkaerőpiac igazodni kényszerült ehhez a helyzethez, és átstrukturálódott.

A networkszerűség – a hálózatiság – a gazdaságról átszivárgott a társadalomra is. Manuel Castells *Network Society* című munkájában a network jellegű együttműködést a repülőtéri V.I.P. várótermek közönségével ábrázolja. Olyan emberek fordulnak meg itt, teremtenek kapcsolatot, alkotnak egy hálózatot, akik átlagon felüli mennyiségű és minőségű információval rendelkeznek a politikáról és a gazdaságról. Ezeket az információkat, tudástöket pedig fel is használják munkájuk során.⁹⁸

A hálózatiság azonban nem csak az elit életmódjára, tevékenységére jellemző fogalom, attól sokkal többet jelent, hiszen a mindennapok életére is rányomja a bélyegét. Az Internet vagy a CNN révén egy olyan percre pontos, hatalmas információs hálózatba kapcsolódhatunk be, mely számtalan előnyt jelent annak, aki képes belépni ebbe a hálózatba. De hálózatszerűen formálódik az úgynevezett kapcsolati tőke is. A fontos, értékes ismerősök valószínűleg másnak is azok, azaz az informális vagy a formális kapcsolatok is hálózatot alkotnak.

Az információs társadalom húzóágazata a „New Economy”, az Újgazdaság, amelynek főbb komponensei a számítástechnika, a távközlés, az információtermelés. Az információs társadalom tehát nem más, mint a tudástársadalom.

A társadalom fő meghatározója már nem az anyagi javak termelése, hanem a tudás birtoklása. Az anyagi javakat, az autóktól a dugóhúzóig a fejlett kapitalista országokban automata robotok, vagy félautomata gépek készítik. A nehézipar teljesen leépül, leginkább az újrafelhasználás veszi át a helyét. A társadalom java már csak tudást termel, autót és robotot tervez, távközlést üzemeltet, épít ki, és fejleszt, gyógyszert kutat; a kereskedelemben, az oktatásban és a szolgáltatásban dolgozik. Ez a folyamat egyre inkább felgyorsul és a kétkezi munka mindinkább értéktelenedik. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a szakmunka értéktelenedik el, épp ellenkezőleg. Egyre értékesebbé, precízebbé és pontosabbá válik, ahogy a fejlett technika megjelenik az adott szakmában. Elég, ha a vakológépre, az autódiagnosztikai számítógépekre vagy a számítógép vezérelte esztergákra, illetve varrógépekre gondolunk. Azok a szakemberek, szakmunkások maradnak csak a munkaerőpiacon versenyképesek, akik képesek lesznek alkalmazkodni az új kor előírásaihoz;

akik nem képesek erre, azok mindinkább kiszorulnak a munkaerőpiacról és a kevésbé értékelt kétékezi, illetve betanított munkákat kell vállalniuk.

A jövőre való felkészítés feladata az alapok lerakásával kezdődik. A fiatalok felkészítése, képzése jelenti az információs társadalom új trendjéhez való igazodást, a munkaerő-piaci versenyképesség megtartását. Különösen igaznak véljük ezt akkor, amikor Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz, amelynek munkaerő-piaci már korábban átesett ezen az alkalmazkodni kevésbé képes társadalmi csoportok számára fájdalmas szerkezetváltozáson. Megjegyzendő, hogy Magyarországon rövid 10 év alatt az államszocialista gazdálkodást nem egyszerűen a kapitalista tőkés piaci termelés váltotta fel, hanem a gazdaság igyekszik a globalizálódó világ kihívásainak is eleget tenni. A szerkezetátalakítás tehát kettős teherként hárult a fiatalokra. Nemcsak azok szelektálódtak ki vagy szelektálódnak ki a munkaerőpiacról, akik alkalmatlanok voltak a piaczgazdaság által megkövetelt rutin elsajátításához, de féltő, hogy a magyar piacon még csak-csak helyet szerzők is szembekerülnek az „Új Gazdaság” kihívásaival.

A társadalomkutatók többségének álláspontja szerint azok vannak előnyös, „nyertes” helyzetben, akik olyan az EU-normákhoz, és az információs társadalomhoz képest konvertálható tudástőkét – elsősorban nyelvtudást, számítógépes ismereteket, személyes kapcsolathálózatot, felsőfokú, versenyképes végzettséget – tudnak magukénak, amely segítségével képesek átlagon felüli állásokhoz jutni, illetve sikeres vállalkozásokat indítani. Az előnyös helyzetű fiatalok képesek bekapcsolódni a hálózatok világába, az egyre nagyobb intenzitással áramló információkat megszerezni, hasznosítani. A nyertes csoport jellemzője beágyazottságuk is. Ez azt feltételezi, hogy mind ők mind szüleik rendelkeznek konvertálható társadalmi tőkével. Nem elhanyagolható ugyanakkor az az elméleti megközelítés, amely Sartre-hoz köthető, miszerint a társadalmi kapcsolatok horizontálisan illetve vertikálisan az adott társadalmi csoporthoz tartozás harmadik generációjától a legmeghatározóbbak.

„Vesztes” helyzetbe azok a fiatalok kerülnek, akik nem képesek alkalmazkodni az információs társadalom követelményeihez. Nem beszélnek nyelvet, nem ismerik a számítógépet és ezért kimaradnak egyre fontosabbá váló hálózatokból, például az Internetből. Rosszabb anyagi helyzetük miatt még lehetőségük sincs a hátrányaik csökkentésére. Ehhez a csoporthoz tartozók illetve szüleik nem rendelkeznek olyan társadalmi tőkével amely jól konvertálható gazdasági tőkévé. A csoporthoz való leszakadás ismérve lehet a network hiány illetve megfelelő iskolai végzettség ellenére sem működő munkaerő-piaci képesség.

Nyertes	Köztes	Vesztes
Jó érdekérvényesítő képességű, nyugat-európai szinten élő fiatalok	Vidéki jó anyagi helyzetben lévő perspektivikus nők	Deprivált falusi férfiak
Modern, nyugat-európai szinten élő „felső nő”	Vidéki tanárnő	Perspektíva nélküli falusi tanulók
A „nagy” lehetőséggel rendelkező „felső” társadalmi csoportba tartozók	„Párkapcsolatra vágyók”	Hagyománytisztelő, deprivált falusi nők
Nyitott értelmiségi	„Társadalmi rendbe simulók”	Perspektívátlan, pénzhajhász falusi férfiak
Network-hiányos budapesti tanulók	„Konzervatív” alsó-közép városi nő	Tradicionális, vallásos falusi nők
Vidéki feltörekvő fiúk	Társasági, bulizós férfi	Hatalomvágyó, földhöz ragadt férfiak
Konzervatív beállítottságú, modern városi nő	„Nihilisták”	„Mintha világban élő” budapesti vesztesek
–	Családos vidéki szakmunkások	–

A rendszerváltozás nyertesei

Jó érdekérvényesítő képességű, nyugat-európai szinten élő fiatalok

A fiatal generációk társadalmi hierarchiájának csúcsán él egy szűk, elit-budapesti (elit budai kerületek és az V. kerület), illetve budapesti réteg. Az ebbe a csoportba tartozó fiatalok az idősebb korosztályba tartoznak, tehát betöltötték a 25 életévüket, szinte megegyező arányban találhatók közöttük nők és férfiak. A csoportba olyan fiatalok kerültek, akik között vannak tipikus „singli” életmódot élők – saját lakás, kapcsolatban, de nem együtt élnek –, ugyanakkor jelentős részük házastársi vagy élettársi kapcsolatban él. Legfőbb jellegzetességük, hogy rendkívül jó családi háttérrel rendelkezve nagyon magas iskolai végzettséget érnek el. Majdnem 60 százalékuknak legalább az egyik szülője felsőfokú végzettségű, a kibocsátó család fenntartója, a Központi Statisztikai Hivatal besorolása szerint, értelmiségi foglalkozási kategóriába tartozik.

A rétegbe sorolt fiatalok kétharmada rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel, anyagi helyzetük pedig kiemelkedően jó. Bevételeiket saját forrásból szerzik, családjukban az átlagosnál nagyobb számban fordul elő

vállalkozás. Nem véletlen, hogy saját lakásban laknak, elhagyják a kibocsátó családot. Az állam segítségnyújtására nincsenek rászorulva, de amennyiben lehetőséget kapnak – feltehetően – nem utasítják el azokat.

Általános és középiskolai tanulmányaik alatt különórákon próbálták egyébként is meglévő kulturális előnyüket tovább javítani. A felhalmozott tudástőke folyamánként elsősorban a magas kultúra iránt nyitottak. Az átlaghoz képest többet járnak színházba, hangversenyre, múzeumba, és több mint kétszer annyi könyvet olvasnak, mint a mintába került fiatalok általában.

A 2000-es adatok szerint ezen fiatalok nyelveket beszélnek, kétharmaduk háztartásában található számítógép, és ezzel nagy részt a számítógépes világhálózatot is képesek igénybe venni. Vagyis semmiféle információszerzési monopólium nem befolyásolja tájékozódásukat, nyitottak és életükkel elégedettek.

A rendszerváltozás óta eltelt évtizedet – egyedülállóként – nem negatívan értékelik, a jövő felé pedig kifejezetten kedvezően, várakozóan és többnyire nyugodtan tekintenek. Vannak életcéljaik – mint a gyermekvállalás – és ezeket képesek is megvalósítani. Érdekes azonban, hogy szüleik életét nem fogadják el, valami mást, jobbat szeretnének, mintaadójuk és vonatkoztatási csoportjuk – feltehetően – a Lajtán túl élő hasonló korban élő fiatalok.

Végül a saját és családjuk kedvező helyzetét elősegíti az is, hogy olyan széles kapcsolati hálóval (network) rendelkeznek, amelyeket nemcsak egyszerűen birtokolnak, de használnak is, ezáltal érdekérvényesítő képességük kiemelkedő.

A nagyon kedvező érdekérvényesítő képességgel rendelkező, nyugat-európai fiatalok életkörülményeit megközelítő csoport tagjainak életpályája születésük pillanatától kezdve kipárnázott, a családi háttér olyan védőburkot von feléjük, amely, ha nem játsszák el, egyenes életvonalvezetést tesz számukra lehetővé.

Modern, nyugat-európai szinten élő „felső nő”

Az előbb jellemzett csoporttal szinte azonos jellegzetességgel bír az az alréteg, amelyet munkanévként „modern, nyugat-európai szinten élő „felső nőnek” neveztünk el. E szűk csoport tagjai 24 évnél idősebb nők, 99 százalékuk diplomás, anyagi helyzetük azonban rosszabb a fentebb leírt csoportnál. (lásd 1. ábra)

Hasonlóan az előző réteghez a kibocsátó család kedvező lehetőséget teremtett számukra, hiszen a családok több mint felénél legalább az egyik szülő felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a KSH foglalkozási csoport leírásában a

családfők háromötöde vezető vagy értelmiségi kategóriába tartozik. Az iskolai életútjuk során e fiatal nők tudásukat különórákon javították, nyelveket beszélnek, számítógépet használnak. Tudástőkéjük messze kiemelkedik az összes réteget vizsgálva.

Kulturális fogyasztási szokásaik sem sokban térnek el az előbbi csoport tagjaitól, sőt ha lehet állítani még inkább nyitottak a kultúra elit irányai felé. Ők járnak a legnagyobb arányban múzeumba, hangversenyre, és a legtöbb könyvet olvassák az összes mintába került fiatal közül.

Az életük jelenlegi alakulásával teljes mértékben elégedettek, de az elmúlt 10 évet valamivel negatívabban szemlélik, mint az előzőekben bemutatott társaik. Jövőképük azonban optimista, bizakodva és megalapozottan várják a jövőt. Az alapvető különbség e két csoport között elsősorban a családi állapotban, az önállóság kérdéskörében, valamint az érdekérvényesítő képességben fedezhető fel. A „modern nő” alrétegébe sorolt fiatalok nem önállóak, szüleikkel, a kibocsátó családban élnek, ezért legfontosabb problémának a lakáskérdés megoldatlanságát tekintik. Anyagi helyzetük rendezett⁹⁹, ezért lakásproblémáikat az állami lakáshitelek révén képesek orvosolni.

Érdekérvényesítő képességük ugyan kedvezőbb az átlag fiatalnál, azonban nem kiemelkedő. Az előrejutáshoz számukra – szemben az előzőekben leírt társaikkal – jóval több saját erőfeszítésre van szükség, az életpályájukban ezért az egyéni képességeknek nagyobb a szerepe.

Összességében azonban elmondható, hogy a „modern felső nő” nyitott, érdeklődő és művelt, életkilátásaik jók, születendő gyermekeik számára átörökíthetik a szüleik és saját maguk által felhalmozott előnyöket.

A „nagy” lehetőséggel rendelkező „felső” társadalmi csoportba tartozók

A „nagy” lehetőséget a kezükben tartó fiatalok – a „nyertes” réteg általános jellegzetességeinek megfelelően – elsősorban megyei jogú városokban és Budapesten élő 21-25 év közötti egyelőre a kibocsátó családban élő férfiak. A „nagy” lehetőséget szüleik biztosítják számukra, akik a kulturális és az anyagi tőke minden lehetséges előnyeit gyermekük rendelkezésére bocsátják. A réteg fiataljai többségében olyan egyetemisták vagy főiskolások, akiknek a szülei magas tudástőkét halmoztak fel, egy részük vezető beosztású vagy értelmiségi foglalkozási kategóriába tartozik, és az átlaghoz képest magas a vállalkozó szülők aránya is. Anyagi helyzetük¹⁰⁰ éppen ezért igen kedvező, aminek következtében – nem meglepő módon – életükkel elégedett, de nem megalkuvó fiatalok képe bontakozik ki. Sőt, az összes réteget figyelembe véve is jelentős körükben a szülői életet elutasítók aránya. Hipotézisünk

szerint bár élvezik, de mégsem fogadják el a szüleik megfeszített élethosszig tartó munkáját.

Értékeikben inkább az elutasítás, a tagadás dominál, nem fontos számukra sem a munka, sem a család, sem a társadalmi hasznosság, de még a szerelem sem. Ebbe a sorba illeszkedik, hogy a káros szenvedélyek által talán a leginkább megérintett csoportról beszélhetünk. A rétegbe tarozó fiatalok 76 százaléka (!) kipróbált már életében valamilyen drogot, kétharmada naponta dohányzik. Azaz az életet úgy élik, ahogy kapták: könnyen.

A nyertes-vesztes szubjektív dimenzióban nagyon kedvező pozíciót foglalnak el, hiszen ők azok, akik a legpozitívabb jövőképpel rendelkeznek, és az átlaghoz képest pedig jóval kedvezőbb véleményük van a rendszerváltozás óta eltelt időszakról. Érdekérvényesítő képességük kiemelkedően magas, ami minden bizonnyal szoros összefüggésben áll a szüleik által betöltött magas pozícióval.

E csoportot összességében jellemezve elmondható, hogy életpályájuk megalapozott, és előre mutató, azonban sajátos kockázatokat rejt. E kockázatot pedig a devianciák iránti fokozott hajlam, és az instabil értékvilág rejt.

Nyitott értelmiségi

A budapesti elit kerületekben vagy Budapest más területein élő „nyitott értelmiségi” életet élő fiatalok szintén főleg főiskolások és egyetemisták. Ennek megfelelően koruk 19–25 év. Családi körülményeik kedvezőek, a szülők nagy többsége diplomás – 78 százalékban legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű –, akik a foglalkozási hierarchiában jelentős posztokat értek el. A csoportba sorolt fiatalok családjának fenntartója jórészt vezető, vagy értelmiségi, esetleg egyéb szellemi beosztást tölt be. Mindezek következményeként anyagi helyzetük kedvező. Az anyagi és tudástőke eredőjeként a „nyitott értelmiségi” csoportjába sorolt fiatalok többsége különóra járt középiskolás korában, nyelveket beszél, és otthon is számítógépezik (kétharmaduk lakásában van számítógép).

A magas kultúrát jelképező kulturális tereket az átlagosnál sokkal nagyobb arányban látogatja, rendszeresen olvas, művelődik. Hasonlóan a „modern nőnek” nevezett csoportba tartozó fiatalokhoz legnagyobb problémát számára a lakáshoz jutás jelenti, hiszen a szüleinél lakik, önállótlan. Perspektívája a tanulás, majd az elhelyezkedés, azaz a megalapozott, biztos karrier. Ugyancsak a „modern nő” elrétegében leírtak köszönnek vissza akkor is, ha a kapcsolati tőkéjüket vizsgáljuk. Bár az átlaghoz képest valamivel magasabb érdekérvényesítő képessége, azonban más „nyertes” csoporttal összehasonlítva ez nem jelent biztos jövőt, jó elhelyezkedési lehetőséget. Talán éppen

ezért nyitott a közélet problémái iránt, fontos számára a társadalmi rend, a politika, a társadalmi hasznosság, a munka és a hivatás.

Bár az Ifjúság 2000 nem ad megfelelő támpontot a generációsság kérdésére, más vizsgálatok¹⁰¹ arra engednek következtetni, hogy az ehhez a réteghez tartozók inkább harmad- mint másodgenerációs értelmiségi családokban nőttek fel.

Életpályájában adottak a lehetőségek: a családi háttér, a magas iskolai végzettség, az információszerzés és a művelődés csatornáinak széles kínálata és használata mind-mind biztosítja számára, hogy kiemelkedően sikeres életutat járjon be, sikeres és hasznos állampolgár legyen.

Network-hiányos budapesti tanulók

Az utolsó budapesti nyertes réteget reprezentáló csoportba elsősorban férfiak, mégpedig 18 év alatti jelenleg gimnáziumba járó férfiak tartoznak. Előttük még semmi befejezett, lezárt pálya nincs, a jövő szempontjából értékes kapcsolataik rendkívül szűkösek, egyelőre csak a szülőkre támaszkodhatnak. A szülők az adatok elemzése alapján igyekeznek megadni minden lehetőséget, hogy a gyermekeik optimális előmenetele biztosított legyen. A kibocsátó családok több mint fele olyan, ahol legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű, a családfő pedig leginkább értelmiségi, szellemi tevékenységet folytat a KSH besorolása szerint, valamint az átlagot meghaladja közöttük az iparos, kereskedő kategóriába sorolt személy is. A család anyagi helyzete a fenti rétegekhez képest valamivel kedvezőtlenebb, azonban az átlaggal szinte össze sem hasonlíthatók jövedelmi viszonyaik, ily módon bevételeik jelentős részét saját keresetükből állítják elő.

Az alréteg egyik specifikuma, hogy mindenkinél magasabb körökben az otthoni számítógéphasználat, jelentős idegennyelvtudás. Ezek a fiatalok – életkoruknál fogva – valóban megfelelnek annak a közhelynek, hogy az igazán kedvező munkaerő-piaci helyzetbe azok kerülhetnek, akik diplomások, beszélnek idegen nyelvet, és készség szinten használják a számítógépet. Bennük ott a lehetőség, de ahogy a bevezetőben jelzett ábra plasztikusan mutatta, az anyagi tőkepozíciójuk és a tudástőke még nem áll – egyszerűen koruknál fogva – összhangban egymással.

A „network-hiányos” csoportba sorolt fiatalok az ifjúság legégetőbb problémájának a kábítószeres elterjedését ítélik, azonban ők maguk – saját bevallásuk szerint – szinte alig-alig érintettek a deviáns viselkedésformák által. Átlagnál jóval alacsonyabb közöttük a dohányzó, alkoholizáló és a kábítószert kipróbáló fiatalok aránya. Személyes életterveikben a továbbtanulás, a későbbi elhelyezkedés és a lakáshoz jutás szerepel. Értékviláguk koruknál és

élethelyzetüknél fogva jellemző, hiszen fontos számukra az igaz barátság, a szépség, az érdekes élet és a műveltség.

Nagyon fiatal, szépreményű csoport képe bontakozik ki, amelyről azonban – éppen fiatal kora miatt – csak a jövő dönti el, hogy mi a valódi arca, képes-e a tálcán kínált lehetőséget valóban kihasználni. Amennyiben tudástőkéjüket tovább javítják nyitva áll előttük az út, hogy elérjék a legfelső két alréteg életszínvonalát, életstílusát.

Vidéki feltörekvő fiúk

A réteg megnevezése bár első olvasatban pejoratívnak tűnik, pusztán azt hivattott jelezni, hogy a két nem budapesti „nyertes” réteg egyikéről, azokról a főiskolás, egyetemista férfiakról van szó, akik kiemelkedő fogékonyságot mutatnak a hatalom, a politika és közélet iránt. E csoport tagjai főleg megyei jogú városokban, megyeszékhelyeken, valamint nagyobb városokban nőttek fel olyan családokban, ahol a tudás és anyagi tőke kedvező konstellációja érvényesült. A családok háromötödében legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű, ezen belül is kiemelkedő a két diplomás szülők aránya. A családfők majdnem fele valamilyen magas beosztású szellemi tevékenységet folytat. Az anyagi javakat a szülők saját erőből állítják elő, amelyhez hozzájárul az is, hogy átlagosnál magasabb körökben a vállalkozásokat üzemeltetők aránya. Ennek következményeként jövedelmi, anyagi helyzetük kiemelkedően jó, nem budapesti viszonylatban a legkedvezőbb.

Az alrétegbe tartozó férfiak jelentős hányada általános és középiskolás korában tanulmányait különórákkal egészítette ki, nyelveket beszélnek, kétharmaduk háztartásában otthon is található számítógép.

Ami e csoportot különösen érdekessé teszi, az egyrészt a szülői élethez való viszonyulás, másrészt az érdekérvényesítő képesség. Az összes eddig „nyertes” rétegbe tartozó fiatal vagy inkább elutasította szülei életét, vagy semleges volt azzal szemben. Ezzel szemben mindkét nem budapesti „nyertes” rétegben jelentős számban fordulnak elő a szülői életet elfogadó, azzal gyakorlatilag egyet értő fiatalok. E tényezőt érdemes a későbbiekben részletesen megvizsgálni, most azonban csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a nem budapesti „nyertes” fiatalok elsősorban mintakövetők, elsősorban – valószínűleg – a szülői mintákat követők. Még egy szempontból hasonlítanak a két nem budapesti „nyertes” rétegbe tartozó fiatalok. Bár az egyik csoport főleg férfiakkal a másik főleg nőkkel áll egyaránt jellemző rájuk az extrém magas érdekérvényesítő képesség. A „vidéki feltörekvő férfiak” esetében rögzíthető a legjelentősebb kapcsolati háló. Ők azok, akik a legtöbb olyan ismerőssel, barátokkal, rokonnal rendelkeznek – saját maguk vagy szüleik révén –, akiket szük-

ség esetén, céljaik elérése érdekében mozgatni is tudnak. Megjegyzendő, hogy e kapcsolati háló nem egészen azt az értéket képviseli, mint ha a fiatal Budapesten élne. Helyi szinten ezek a kapcsolatok kitűnő lehetőséget jelenthetnek, de nem biztos, hogy elegendőek a legelитеbb csoportba való bekerülésre.

E csoportot összességében jellemezve megállapítható, hogy perspektivikus, egyenes vonalú karrierpálya áll előttük, amelynek egy lehetséges kifutása a politikai alrendszerbe való belépés és karrierépítés.

Konzervatív beállítottságú, de modern városi nő

A nyertesként aposztrofált fő réteg utolsó csoportjaként a „konzervatív beállítottságú, de modern vidéki nő” alrétegét mutatjuk be. Fontos újra jeleznünk, hogy a főrétegen belüli egyes csoportok nem hierarchikus viszonyban állnak egymással. A kutatás jelenlegi állapotában inkább mellérendeltségi viszonyról beszélhetünk, hiszen az alapidimenzióban, a tudás- és anyagi tőkéhez való hozzájutás mértékében szinte alig van különbség az egyes nagycsoportok között. Mint az látható volt, szinte mindegyik alrétegen belül dominálnak a főiskolások, egyetemisták vagy a főiskolát egyetemet végzettek. A szülők státushierarchiában betöltött pozíciója mind a hét „nyertes” csoporton belül rendkívül magas, az egyes csoportokba a vezető, értelmiségi és egyéb szellemi tevékenységet folytató, diplomás szülők gyermekei kerültek.

A „konzervatív beállítottságú, de modern vidéki” rétegébe a 23 év feletti, négyötödös arányban diplomával rendelkező, szüleivel élő, házastársi és élettársi kapcsolatot egyelőre nem létesített nagyvárosi alkalmazott nők tartoznak. A szülői család 40 százalékában legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű, a KSH foglalkozási kategóriáin belül a családfőt tekintve dominál az értelmiségi tevékenység. A csoport tagjai az átlaghoz képest jobb anyagi helyzetben élnek, ez azonban a többi „nyertes”-hez képest alacsonyabb értéket mutat. Ennek ellenére a csoport tagjai életükkel nagyrészt elégedettek, és mint ahogy azt korábban jeleztük a szülői életmódot képesek és hajlandók is elfogadni.

A csoportba sorolt fiatal nők általános és középiskolás tanulmányaik alatt különórára jártak, nyelveket beszélnek. A különböző kulturális intézményeket, ezen belül is az ún. magas kultúrát jelképező múzeumokat, színházat, hangversenyeket jóval az átlagot meghaladó mértékben látogatják. Kulturális fogyasztási szokásaik a „modern felső nő” rétegjellemzőit közelítik. Az otthoni számítógéppel való ellátottság azonban a korábbi kategóriákban jellemző kétharmados arányhoz képest alacsonyabb, esetükben nem éri el az 50 százalékot. Megjegyzendő, hogy ez az arány még mindig messze az Ifjúság 2000-ben mért átlag felett található.

Az eddig jellemzett összes alréteghez hasonlóan a csoport tagjai is szeretnék gyermeket – a leggyakoribb említés a legfeljebb két gyermek –, azonban az életcélok között ebben az esetben messze kimagaslik a családalapítás, a gyermekvállalás, és a lakáshoz jutás. Értékvilágukban kiemelt szerep jut a kultúrának, műveltségnek, a vallásnak és hitnek, a nemzetnek, a társadalmi hasznosságnak és jövőnek. Az értékskálákon elfoglalt pozíció arra utal, hogy értékeken alapuló céljaikat munkájuk révén kívánják elérni. Ehhez nagy segítséget jelent, hogy érdekérvényesítő képességük, kapcsolati hálójuk az összes réteget együttnézve a harmadik legmagasabb. Fontos versenyelőny ez még akkor is, ha a nem budapesti network jelentősége leginkább helyi szinten érvényesíthető.

Az alréteg tagjai perspektivikus, jó kiinduló helyzetben lévő, tradicionális értékeket valló de ugyanakkor modern nők, akik számára az elkövetkezendő évek legnagyobb kihívása – hipotézisünk szerint – a gyermekvállalás és a karrier összeegyeztetése lesz.

A rendszerváltozás vesztesei

Deprivált falusi férfiak

Az ifjúsági társadalom legnehezebb helyzetben lévő csoportját, „deprivált falusi férfiakként” nevezte el a kutatás. Az ebbe a rétegbe tartozó mintegy 120 ezer fiatal rendkívül nehéz körülmények között él, jövője szinte kilátástalan. A tudástőkéért és az anyagi javakért folytatott harcban alulmaradt társaival szemben. E csoport tagjai legjellemzőbb módon az Észak-Alföld és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei falvak lakói.¹⁰²

Korosztályi összetételt tekintve a „deprivált falusi fiúk” az idősebb korosztályt képviselik, többségük betöltötte a 24. életévét. Családi háttérük a kibocsátó és a saját család esetében is rendezetlen, egyharmaduk nem ép családban nőtt fel, sőt az állami gondozásban nevelkedettek messze az átlag feletti arányt képviselnek a többi réteggel összehasonlítva. A csoport tagjai között fele-fele arányban oszlanak meg a házastársi, élettársi közösséget létesítők, valamint az egyedülállók. A csoport minden második tagja gyermeket nevel, azonban többségük – közel kétharmaduk – szüleivel vagy élettársa, házastársa szüleinél él, azaz lakáskörülményeik rendezetlenek.

Az iskolai életútjuk nagyon korán lezárult, 82 százalékuk nyolc osztályt vagy még nyolc osztályt sem végzett. Jellemző, hogy a csoport tagjainak mintegy hatoda hat osztály elvégzése után abbahagyta tanulmányait. Olyan, a rendszerváltozás előtt, vagy közvetlen a változások időszakában megszerzett alacsony tudásszinttel rendelkeznek, amely csak a munkaerőpiac legkevésbé

megfizetett álláslehetőségeit vagy még azt sem teszi számukra elérhetővé. A gazdasági rendszerváltozás óta eltelt években képzettségük nem javult, egyáltalán nem rendelkeznek olyan tudásfajtaival, amely konvertálható lenne akár csak a magyar munkaerő-piacon. Az európai uniós csatlakozás pedig nemhogy javítaná – de hipotézisünk szerint – tovább rontaná jelenlegi helyzetüket. Az alacsony iskolázottság körükben átöröklődik apáról fiúra, mert a szülők több mint 90 százaléka sem rendelkezik érettségivel. Az Andorka Rudolf által felállított foglalkozási kategóriarendszerben a kibocsátó család családfője 24 százalékos arányban a betanított munkás, 20 százalékbán a segédmunkás, míg 15 százalékos arányban mezőgazdasági fizikai dolgozó. Ha azonban a KSH foglalkozási kategóriarendszerét vesszük figyelembe nyilvánvalóvá válik, hogy a szülői család családfője többségében gazdaságilag inaktív, vagy munkanélküli. Azaz – szemben a nyertes réteg gazdaságilag aktív szüleivel – szembeűnő, hogy a munkaerő-piaci kihívásokra ezen csoport válaszai leginkább a „kivonulás” kifejezéssel jellemezhetők, hiszen nemcsak a szülők, de gyermekeik körében is jellemző életmód a munkanélküli segélyből a jövedelempótló támogatásból való életmód, valamint az inaktivitás. Mindezen okok miatt a csoport – illetve következőben jellemzésre kerülő két alréteg – bevételi szerkezetében jelentős, domináns szerepet játszik az állami forrás, a különböző segélyek, pótlékok, támogatások.

A „deprivált falusi férfi” az összes jellemzésre kerülő csoportot is figyelembe véve a legelégedetlenebb jelenlegi életével, anyagi körülményeivel, jövőbeni kilátásaival. Deprivált helyzetüket jól jellemzi, hogy a múlt és a jövő egyaránt negatív megítélés alá esik esetükben, sőt a rendszerváltozás óta eltelt évtizedet és a következő éveket is a legnegatívabban ítélik meg. Ezen fiatal motiválatlanok, jövőkép nélküliek. Számukra a legjelentősebb probléma a munkanélküliség, a pénztelenség, ugyanakkor közel egyharmaduknak semmiféle életcélja nincs, az elkövetkezendő öt évben semmit sem akarnak megvalósítani. Megjegyzendő azonban, hogy az összes ifjúsági réteget összevetve körükben a legmagasabb a szülői életmódot elutasítók aránya, azaz pontosan tudják, hogy mi az a létforma, amit nem szeretnének maguk és gyermekeik számára, azonban kitörési pontjuk, lehetőségük nincs, és tudástőke hiányában nem is valószínű, hogy lesz. Ezek a 24 év feletti falusi, alacsony iskolázottságú és a munkaerőpiacról gyakorlatilag kiszorult fiatalok a legalacsonyabb érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek. Nincsenek egy olyan modern hálózati világba bekapcsolva, amely a már többször emlegetett kitörést lehetővé tenné számukra.

Az állam számára a „deprivált falusi férfiak” olyan célcsoportot jelentenek, amely a biztosított segélyeket, támogatásokat felszippantja, bevételeit szinte kizárólag ebből a forrásból fedezi. Amennyiben az állam nem folyósítja a pusztá létfenntartást lehetővé tévő jövedelmüket, helyzetük kritikussá

válhat, a kriminalizáció, valamint az alkalmi munkavégzés válhat egyetlen bevételi forrásukká. Megjegyzendő továbbá az is, hogy az állami szerepvállalás fokozottabb jelenléte azért is fontos ebben a csoportban, mert e réteg tagjain belül az egészségügyi kockázatok az átlagosnál magasabb arányban jelentkeznek. A dohányzás, az alkoholfogyasztás, a mozgásszegény életmód – valamint a kutatás által nem vizsgált étkezési problémák – hosszú, de akár középtávon is az egészségügyi intézményrendszer számára potenciális betegeket jelentenek.

Perspektíva nélküli falusi tanulók

A fentebb jellemzett csoporttal szemben a „perspektíva nélküli falusi tanulók” a fiatalabb korosztály képviselői, többségükben nem töltötték be a 20 évet. Földrajzilag e csoport tagjai főleg az Alföldön található falvak nagy számú reprezentánsai.

A csoport közel 50 százaléka jelenleg szakmunkásképző intézetben vagy szakközépiskolában tanul, azaz – szemben az előző csoporttal – szerezni fog valamiféle – azonban kétes konverziós értékű – iskolai végzettséget. Ugyanakkor a csoport több mint egyötöde fiatal kora ellenére már kilépett a munkaerőpiacra úgy, hogy szakmunkásvégzettséggel rendelkezik, de egy közel tíz százalékos csoport a nyolc osztályt sem végezte el. A szülői háttér számukra nem jelent valódi erőpozíciót, hiszen a szülők 82 százalékának nincs érettségije, szakmunkásként, betanított vagy segédmunkásként dolgoznak. A családfők több mint egyharmada kilépett a munkaerőpiacról: nyugdíjas, rokkant nyugdíjas, eltartott, mintegy egyhatedük munkanélküli. A bevételi források éppen ezért jelentős mértékben állami támogatásokra alapozottak. A gyermekeik számára a kitörést az iskolai életszakasz meghosszabbodása, valamint a konvertálható tudás megszerzése jelenthetné, azonban az általános és középiskolás időszak alatt plusz ismereteket e fiatalok nem szereztek, különóra nem jártak, nyelveket nem beszélnek, számítógépet nem használnak. A kulturális tereket alig-alig látogatják, nem olvasnak, nem művelődnek, ezzel szemben a televízió meghatározó szerepet tölt be életükben.

A „perspektíva nélküli falusi tanulók” a munkanélküliséget, a pénztelenséget tartják az ifjúság legégetőbb problémájának, ugyanakkor mintegy egyötödük számára nincs motiváció, életcél, megvalósítandó feladat. Akik rendelkeznek életcéllal elsősorban a tanulást, valamint a jó munkahelyet említik. Értékviláguk szegényes, szinte alig-alig található olyan érték kategória, amelyben kiemelkedő mutatót rögzíthetnénk. Életükben – feltehetően a korosztályi jellegzetességeknek megfelelően – talán a szépség és a női nem játszik szerepet.

Hasonlóan az elsőként jellemzett „vesztes” alréteghez a „perspektíva nélküli falusi tanulók” közül is minden negyedik csonka családban nőtt fel, jelenleg – legnagyobb arányban – a kibocsátó családban élnek, nőtlenek, hajadonok. Életüket, anyagi helyzetüket kritikusan ítélik meg, elégedetlenek. Az elmúlt tíz évet vizsgálva ők állítják ki a második legrosszabb bizonyítványt, amelyben a szülők elszegényedése (munkanélküliség, inaktivitás) nagy szerepet játszhat. Az Ifjúság 2000 fiataljaira összességében egyfajta mérsékelt optimista jövőorientáció jellemző, azonban e csoport tagjai – negyedmagukkal – negatívan viszonyulnak a jövő felé is.

Összességében megállapítható, hogy a „perspektíva nélküli falusi tanulók” bár valamivel kedvezőbb induló pozícióból indulnak, mint az előzőekben jellemzett „falusi depriváltak”, helyzetük mégsem jó. Nincs érdekérvényesítő képességük, nincs valódi életcéljuk, ismeretük, tudásuk nem elegendő a jelentős előrelépéshez. Helyzetüket – feltételezésünk szerint – nem javítja, inkább rontja az esetleges gyermekvállalás és családalapítás. Az állami szerepvállalásra több szempontból is szükségük lehet – lakás, családalapítás, gyermekvállalás – félő azonban, hogy kilépve a munkaerőpiacra ők is inkább a „kilépést” a „kivonulást” választják, így végképp rászorulnak az egyetlen biztos forrásra, az államra. Ha e negatív forgatókönyv érvényesül, végső helyüket az előbb vagy a következőkben jellemzett ifjúsági csoportban találhatják meg.

Hagyománytisztelő, deprivált falusi nők

A „vesztes” réteg harmadik csoportját azok a hagyománytisztelő, elsősorban alföldi, észak-alföldi, dél-dunántúli falusi lányok alkotják, akik betöltötték a 25 évet, házastársi vagy élettársi kapcsolatban élnek, 93 százalékuknak legalább egy gyermeke van. Ők képezik az összes 22 réteg közül a második legnagyobb lélekszámú, mintegy 140.000 fős női csoportot.

Több mint 40 százalékuk legfeljebb nyolc osztályt végzett, és mintegy harmaduknak van szakmunkásképző bizonyítványa. Ezen a rendszerváltozás előtt szerzett ismeretek a munkaerőpiacon szinte használhatatlanok, nincs mögöttük plusz tudás, nyelvismeret, nem ismerik, és nem használják a számítógépet. A szülői család sem jelent igazán kedvező háttérrel, védőburkot számukra, hiszen a szülők majd 90 százalékának nincs érettségije, az Andorka-féle besorolás szerint segédmunkások, mezőgazdasági fizikai dolgozók, illetve a KSH besorolása szerint több mint egyharmaduk gazdaságilag inaktív, vagy munkanélküli. Gyermekeik majd háromnegyede szintén a gazdaságilag inaktívok kategóriájába tartozik, amely abból adódik, hogy többségük, háromötödük a vizsgálat pillanatában, GYES-en, GYED-en volt vagy háztar-

tásbeli. Bevételei forrásuk ily módon alapvetően az állami segítségnyújtás, GYES, GYED, családi pótlék. Megjegyzendő azonban, hogy a családanyai teendők előtt többségük megtapasztalta a munkanélküli létet, ily módon a munkaerőpiacra való visszatalálásuk legalábbis kétséges.

Bár életük legfontosabb momentumai a gyermek, a család, ami kifejeződik életterveikben, értékpreferenciájukban, de a materiális értékek sem idegenek számukra. Személyes életterveik a lakásfelújítás, valamint a gyermekvállalás, azonban mintegy egyhatedük egyáltalán nem rendelkezik jövőbeni elképzelésekkel. Értékpreferenciájukban jól megfér egymás mellett a gazdagság, a pénz, valamint a család, a tradíció, a hit.

Az elmúlt tíz évben lezajlott változásokat, ezeknek a társadalomra és a személyes élethelyzetre gyakorolt hatását nagyon negatívan¹⁰³ ítélik meg, jövőképük reményvesztett, negatív, amelyhez egy igen alacsony érdekérvényesítő képesség járul. A kutatás jelen állásában nem látható az a momentum a tudás és anyagi tőke hiányában, amely kitörési pontot jelentene a réteg tagjai számára.

Perspektívátlan, veszélyeztetett falusi férfiak

A „vesztes” réteg negyedik csoportjába alapvetően az alföldi falvakban élő 21–25 éves férfiak tartoznak. Egynegyedük a viszonylag magas életkor ellenére sem rendelkezik nyolc osztálynál magasabb végzettséggel, többségük (58 százalék) azonban szakmunkás. E csoport tagjai a rendszerváltozást megelőző néhány évben, vagy pont a rendszerváltozás idején léptek ki az egyre differenciálódó munkaerőpiacra, így a szerkezetátalakítás, a gazdasági rendszerváltozás tehetetlenül és váratlanul érintette őket.¹⁰⁴ Tudásuk, ismereteik még egy az állam által befolyásolt piac nélküli piac keresleti igényeit volt hivatott kielégíteni, képzettségük, felkészültségük az új helyzetre nem volt adoptálható. E csoportba sorolt fiatalok közül mindenki hosszabb-rövidebb ideig megtapasztalhatta a munkanélküliséget, mintegy egyötödük jelenleg is munkanélküli vagy alkalmi munkából él. Nem meglepő módon az ifjúság legégetőbb problémájának a munkanélküliséget tartják, személyes életterveikben pedig a legfontosabb szerep a megfelelő jó munkahelynek, valamint az önálló életvitel megteremtésének jut. Ennek oka pedig az, hogy ugyan többségük betöltötte a 20. életévét, mégis otthon él szüleivel, önálló egzisztenciája nincs. A család vélhetően kevésbé tud hozzájárulni céljai eléréséhez, mert a szülők közel 80 százaléka sem rendelkezik érettségi bizonyítvánnyal, általában szakmunkásként, betanított munkásként dolgoznak, míg egynegyedük gazdaságilag inaktív. Jövedelmi helyzetükkel és életlehetőségükkel elégedetlenek, de szüleik életével szemben nem lázadók. Legfontosabb érték számuk-

ra a pénz, a jövedelem a gazdagság. A fenti vesztes csoportokhoz hasonlóan nem csak a rendszerváltozás óta eltelt időszakot vizsgálják roppant kritikusan, hanem a jövőbe vetett hitük is kétséges, a következő évek elé alapvetően borúlátóan néznek.

A csoport leírásakor feltétlenül említést kell tenni egy olyan rizikófaktorról, amely a jövőbeni krónikus betegségek kialakulását, az egészségügyi veszélyeztetettséget kialakíthatja. A „perspektívátlan falusi férfiak” körében kimagaslóan magas a dohányzók és az alkoholfogyasztók aránya. Kétharmaduk naponta dohányzik, egyharmaduk legalább heti rendszerességgel a pohár fenekére néz, és a családon belül is majd egyharmaduknál előfordult alkoholprobléma. A munkanélküliség, valamint a rizikómagatartások fokozott jelenléte arra hívja fel a figyelmet, hogy e csoport hosszú távon és tartósan az állami segítségnyújtás és beavatkozás különböző formáira fog támaszkodni.

Tradicionális, vallásos falusi nők

A „vesztes” rétegen belüli következő csoport tagjai jó részt a középső (21–25 év) életkori csoportba tartozó falusi nők. A kutatás jelenlegi fázisában ez a legnagyobb létszámú, több mint 140.000 fős női csoport. A „hagyománytisztelő deprivált nők” csoportjától eltérően legnagyobb részben (kétharmadban) még nem házasok, nem élnek élettársi kapcsolatban, 80 százalékuk a kibocsátó családban lakik. Az életkor előre haladtával, a családalapítással, a gyermekvállalással párhuzamosan azonban e csoportból hipotézisünk szerint többen csatlakoznak „hagyománytisztelő deprivált nők” csoportjába.

A „tradicionális, vallásos falusi nők” egyharmadának szakmunkás, közel felének pedig érettségi bizonyítványa van. Az iskolázottság korábbinál magasabb szintje azonban nem jelenti automatikusan az átkonvertálhatóságot, amit az is bizonyít, hogy szinte mindegyikük volt már munkanélküli és 15 százalékuk jelenleg sem talált állást a munkaerő-piacon. Többségük azonban a kutatás pillanatában alkalmazásban állt, bár az így, valamint a család által biztosított anyagi lehetőségeik meglehetősen korlátozottak. A családi háttérrel vizsgálva megállapítható, hogy a szülők közel kétharmadának nincs érettségije, domináns a családfenntartó esetében részben a szakmunka részben az inaktivitás.

Életük fő célja a család, a gyermekvállalás és a lakáshoz jutás. Életükben fontos szerepet játszik a vallás, az egyház, amit az is bizonyít, hogy az érték-skálán kiemelt fontosságot tulajdonítottak a hitnek, a tradíciónak, a békés világnak.

A rendszerváltozás óta eltelt időszakot igen negatívan értékelik – feltehetően a család életkörülményeinek kedvezőtlen irányba mozdulása ebben az időszakban zajlott –, jövő orientációjuk az összes eddigi vesztes csoporthoz képest

jobb, azonban még így is jóval az átlag alatt van. Jelenlegi életükkel összességében elégedetlenek, de a szülői életformával szemben ambivalens álláspontot alakítottak ki, nem lázadók, de nem is elfogadók. A család és ön maga által teremtetett kapcsolati háló hiányos, nem alkalmas az előremenetel biztosítására.

Összességében e csoport tagjai előtt egy szűk mezsgyén kijelölt életpálya áll, amelynek egy lehetséges kifutása a végképp leszakadók táborába való lesüllyedés.

Érvényesülni vágyó, földhöz ragadt férfiak

Szintén vidéki elsősorban falusi, kisebb részt kisvárosi 20–26 éves férfiak tartoznak a „érvényesülni vágyó, földhöz ragadt férfiak” csoportjába. E csoport tagjai képezik a legszélesebb bázisú, legnagyobb lélekszámú alréteget, több mint 150.000-es lélekszámmal.

A kutatás pillanatában közel háromötödük szakmunkás, egyharmaduk érettségi bizonyítvánnyal rendelkező aktív, dolgozó fiatal volt. A szülői háttér nem nyújt számukra biztos, egyenes vonalú életpályát, hiszen a szülők 77 százaléka nem rendelkezik érettségivel, a családfő főleg szakmunkásként, betanított munkásként dolgozik. Az életükben nincs semmi különleges, földhözragadt, ingerszegény. Legfontosabb problémának a munkanélküliséget, a pénztelenséget tartják, egyhatedük nem tervez a jövőbe, a többiek számára a lakás és a családalapítás a fő cél. Jövőbeni elképzeléseik megvalósítását jelenlegi jövedelmi helyzetük nem biztosítja, éppen ezért elégedetlenek életükkel. A múlt és jövő megítélésében is kritikusak, az átlag alatti értéket mutatják. Érdekérvényesítő képességük átlagos vagy valamivel átlag alatti. Számukra a hatalom, a gazdagság jelenti a fő értéket.

A kulturális intézményeket nem látogatják, szinte kizárólag a diszkó jelenti a szórakozást számukra. Életmódjukban megjelennek azok a rizikófaktorok, amelyek végső soron elvezethetnek a pszichoszomatikus tünetegyütteshez.

Hipotézisünk szerint az állami szerepvállalás iránti igény leginkább a családalapításkor, a gyermekvállaláskor fogalmazódik meg bennük. Élethelyzetük alapvetően negatív megítélése, kedvezőtlen jövedelmi viszonyaik az állami segítségnyújtás elfogadását vetítik előre.

„Mintha világban élő” budapesti vesztesek

Az egyetlen Budapestre koncentrálódó „vesztes” kategória tagjai 24 évnél idősebb, csonka családban felnőtt, saját családdal nem rendelkező fiatalok. 40 százalékuk szakmunkás és szakközépiskolai végzettségű. Hasonlóan az előzőekben jellemzett társadalmi csoporthoz a munkaerőpiacra való első kilépésük még a rendszerváltozást megelőzően vagy azzal párhuzamosan történt, de a „nyertes” pozícióban lévő budapesti társaikkal szemben nem voltak képesek alkalmazkodni a kialakult helyzethez. Ennek oka részben a családi háttér, a szülők több mint felének nincs érettségije, többségük szakmunkásként dolgozik, részben pedig az, hogy iskolai pályafutásuk időszaka alatt nem sikerült tudásukat, képzettségüket külön órákon keresztül javítani, nem beszélnek nyelvet és a többi budapesti fiatalhoz képest elenyésző körükben a számítástechnikai ismeretekkel rendelkezők aránya.

E csoport sorsának alakulása is rámutat az egész kutatás egyik fő tanulságára. A magyar ifjúsági társadalom legfontosabb jövőt eldöntő kérdése a tudástőkéhez való hozzájutás lehetősége. Csak azok és csak is azok a csoportok képesek alkalmazkodni a hálózati társadalom kihívásaihoz, akik rendelkeznek olyan tudásanyaggal – minimum egy főiskolai diploma, nyelvtudás, számítástechnikai ismeretek –, amelyet képesek átkonvertálni. Ahhoz azonban, hogy e tudás valóban kamatoztatható legyen, és anyagi tőkévé is átalakuljon megfelelő szülői háttérre és network-re van szükség. „Mintha világban élő” budapesti vesztesek egyik kritériummal sem rendelkeznek. A saját maguk által megszerzett tudás nem elég korszerű vagy nem elég magas, a szülői háttér, valamint az igen alacsony érdekérvényesítő képesség ezt a hiányosságot nem tudja kompenzálni. E fiatalok elégedetlenek sorsuk alakulásával, negatívan viszonyulnak a múlthoz és a jövőhöz is. Egyhatedüknek nincs semmiféle konkrét személyes életterve, többségük számára a cél – a budapesti fiatalokhoz hasonlóan – a lakásszerzés, valamint a családalapítás.

Értékeikben követik a budapesti többséget, „mintha világban” élnek, azaz igyekeznek úgy élni, azokat az elveket vallani, mint a többiek, elképzeléseik, esetleges terveik megvalósítására azonban – annak ellenére, hogy négyötödük dolgozik –, vajmi kevés esélyük van.

Köztes réteg: a rendszerváltozás túlélői

A nagyjából „L” alakot formáló 1. ábra plasztikusan mutatja be, hogy a rendszerváltozás „nyertesait” és „vesztéseit” könnyen azonosíthatjuk. Az „L” alak hosszú szárán találhatók a nyertesek, rövidebb szakaszának a végén pedig az általunk „vesztéseknek” nevezett fiatalok csoportjai foglalnak helyet.

Az anyagi tőke és a tudástőke alapján készített ábrában azonban jó néhány olyan pont rögzíthető szinte egy halmazban, amelyek arra utalnak, hogy a rendszerváltozás „vesztesei” és a köztes réteg között nincs lényeges távolság. A „köztes” rétegbe sorolt csoportok át-átnyúlnak a „vesztések” jellemzőibe, és három-négy olyan csoport rögzíthető, amely mindkét – illetve az összes többi – dimenzió alapján inkább pozitív képet mutat. Mindez arra utal, hogy a „köztes rétegen” belüli fiatalok helyzete koránt sem felhőtlen, kitörési ponttal csak kevesen rendelkeznek.

Vidéki jó, anyagi helyzetben lévő perspektivikus nők

E viszonylag széles – főleg kisvárosi – társadalmi csoport tagjai nagyon fiatalok, legnagyobb részük 18 életévet sem töltötte be. Jelenleg gimnáziumban tanulnak, és a kibocsátó családban élnek. A család jelenti számukra a háttér-színvonalat, a megfelelő bázist, hiszen a szülők 53 százaléka érettségizett, egyenyedük pedig rendelkezik felsőfokú végzettséggel. A családfő az Andorka-féle besorolása szerint értelmiségi, egyéb szellemi és iparos, kereskedő foglalkozást űz. Ami a helyzetét a többséghez képest kedvezővé teszi, hogy a szülők által biztosított anyagi feltételek az átlag feletti, de a „nyertesekétől” jelentősen elmaradó értéket mutat. Amennyiben iskolai életútjuk tovább folytatódik – márpedig erre lehetőség van, hiszen legfontosabb életcéljuk a továbbtanulás főiskolán, egyetemen – lehetőségük nyílna megközelíteni a „konzervatív modern nő” kategóriáját. Egy területen biztosan elérték a „nyertes” réteg tagjait, hiszen az otthoni számítástechnikai eszközökkel való ellátottság már most is magasabb (56%), mint az említett csoportnál. A „vidéki jó anyagi helyzetben lévő perspektivikus nők” általános iskolai és jelenlegi középiskolai tanulmányaik alatt külön órára járnak, nyelveket beszélnek, és művelődnek. Egyaránt képesek befogadni a „magas” kultúra, valamint a városi kultúra által kínált előnyöket, vagyis a „vesztés” réteg tagjaihoz képest többet járnak színházba, múzeumba, de a szórakozásaik egyik fő tere a disco. A szülők által eddig biztosított életükkel alapvetően elégedettek, és az összes többi csoportot figyelembe véve is a szülői életet a leginkább elfogadják. Ez természetesen adódhat abból az egyszerű tényből, hogy még gimnáziumi, szakközépiskolai tanulók, más típusú életpályával csak a későbbiekben fognak megismerni. Értékeiket dominálja az igaz barátság, a szerelem és a műveltség.

Helyzetüket összességében elemezve kijelenthető, hogy életpályájuk nyitott, perspektivikus, családi körülményeik a „vesztés” réteghez képest kedvező, azonban a legelítelt csoportokba való bejutás esélye – kiemelkedő esélypote nciál híján – valószínűtlen.

Vidéki tanárnő

A „köztes réteg” második nagy létszámú csoportját szintén alapvetően nők, még hozzá 19–23 éves főiskolás, egyetemista nők alkotják. Az előző csoporthoz képest itt tehát egy korosztállyal magasabb, a középiskola padjaiból már kikerült nőkről beszélhetünk.

A „vidéki tanárnő” csoportjának tagjai számára biztosított családi háttér kedvezőtlenebb, mint a fentebb jellemzett csoport esetében. A szülők 53 százalékanak nincs érettségije, a családfő – jó néhány esetben az anya – egyéb szellemi, illetve szakmunkás foglalkozást űz. A KSH foglalkozási besorolását tekintve fontos, hogy a családfő egyharmados arányban kilépve a munkaerőpiacról gazdaságilag inaktív.

A csoport jövedelmi helyzete nem kiemelkedő, és a bevételi források között megjelenik az állami támogatás is. E csoport tagjai bár iskolai életútjuk során jártak különórara, speciális a hálózati társadalomban fontos tudástökével – otthoni számítógép és ezáltal Internet kapcsolat, nyelvtudás – kevésbé rendelkeznek. Az ifjúság legégetőbb problémájának a munkanélküliséget és a pénztelenséget ítélik, terveik között leginkább a tanulás és a saját lakáshoz jutás szerepel. Az állam segítő kezére mindkét esetben szükségük lehet, potenciális diákhitel, valamint használt lakás-hitel felhasználók.

Értékvilágukat a tradíció részben a hit, a társadalmi hasznosság és a jövő orientáció határozza meg. Mindezen értékek, valamint korlátozott életpálya-lehetőség leginkább a vidéki, egyedül élő tanárnőket juttatják az elemzők eszébe. Életpályájuk, jövőbeni lehetőségeik kulcsa a megfelelő partner megtalálása, a tartós párkapcsolat kiépítése.

„Párkapcsolatra vágyók”

A rendszerváltozást túlélők harmadik csoportjában, az előzőekhez hasonlóan alapvetően 19–23 éves főiskolára járó, vagy már azt befejező elsősorban falun élő nők találhatók. Életük fő értelme a szerelem, a partner megtalálása, az önálló életvitel megteremtése. Egyetlen dimenzióban sem mutatható ki kiemelkedően jó eredmény, mindenben az átlagos eredményeket mutatják. A családon belül a szülők háromötödének nincs érettségije, a családfő szakmunkás, iparos, kereskedő, illetve egyéb szellemi tevékenységet végez, anyagi bázisát saját erőből biztosítja.

A csoport tagjainak tudás tőkéje, valamint kulturális fogyasztási szerkezete nem kiemelkedő, iskolai életútja során lényegesen nem javította pozícióját, nem beszél nyelveket, és nem használ az átlagosnál nagyobb mértékben számítógépet. A szülői háttérhez képest iskolai végzettsége kedvezőbb, egyfajta

mobilitási potenciál fedezhető fel esetükben. Ez a potenciál azonban felülről erősen korlátozott, hiszen nem kapcsolódik hozzá network, és kiemelkedő motivációs készlet.

Hasonlóan az előző csoport tagjaihoz életpályájuk kibontakozásában döntő fontosságú lehet a partner és annak pozíciója. Az állami szerepvállalás – hipotézisünk szerint – gyermekkorától kíséri, arra később is támaszkodik.

„Társadalmi rendbe simulók”

A köztes réteget jellemezve ez idáig egyetlen olyan csoportot sem rögzíthetünk, amelynek tagjai saját családban, házastárssal, élettárssal és gyermekkel éltek volna. A „társadalmi rendbe simuló” nők a 15–29 éves korosztályt reprezentáló fiatalok egyik kivételes alrétege, hiszen esetükben családos, gyermekes (62 százalék) idősebb korosztályba tartozó anyákról beszélhetünk. Hasonlóan a következő csoporthoz esetükben a tudás és az anyagi tőke szintje egymásra csúszik, teljesen együtt jár. Középiskolai végzettséghez nem kiemelkedően magas, – de a többséghez képest így is kedvezőbb – állami forrásokkal kiegészített jövedelem párosul. A „társadalmi rendbe simuló” városi nők elégedettek életükkel, jövőbeni orientációjukat a gyermek és a lakásfelújítás határozza meg. Értékviláguk legfontosabb elemei a család, a vallás és a munka. Felhalmozott tudástőkéjük nem kiemelkedően magas, többségük (60 százalék) szakközépiskolát végzett vagy gimnáziumot, egyharmaduk szakmunkásbizonyítvánnyal rendelkezik. Életkoruknál fogva első munkába állásuk még a rendszerváltozás határán történt, azonban a munkanélküliség nem érintette meg e csoport tagjait, vagyis megszerzett ismereteiket a piacon képesek voltak hasznosítani.

A szülők, akikkel egyébként már nem élnek együtt, hasonlóan saját magukhoz alapvetően érettségizett vagy szakmunkás végzettségű személyek. E csoport tagjai már megszületett vagy a jövőben megszületendő gyermekeik számára képtelenek olyan életutat biztosítani, amely elegendő lenne a későbbi nyertes pozíció elfoglalásához. A mostani helyzetük egy átlagos, nem kiemelkedően perspektivikus élet leélését vetíti előre, amelyben helye lehet a kultúrának is.

„Konzervatív” alsó-közép városi nő

A köztes réteg utolsó női csoportját csak igen finom különbségek választják el a fentebb jellemzett csoporttól. Ők is házas vagy élettársi kapcsolatban élők, gyermekes városi 24 életévet betöltött nők. Szintén jó részt érettségizettek, vagy szakmunkás oklevéllel rendelkezők, a szülői család összetétele sem különbözik lényegesen a fenti csoportnál leírtakétól. A kulturális fogyasztásuk egyaránt kiterjed a magas és a városi kultúrára. Életcéljuk a gyermeknevelés, a lakásfelújítás. Értékeik inkább konzervatív beállítódást sejtetnek. Megfér gondolkodásukban a család, a szerelem, a szabadidő, a magyarság, a társadalmi hasznosság és a jövő.

Az igazi és jelentős különbség mégis ott mutatható ki, hogy a „konzervatív alsó-közép városi nők” mindegyike volt vagy jelenleg is munkanélküli. Míg tehát társaiknak megvolt a stratégiájuk a gazdasági rendszerváltozás legjellemzőbb momentumának elkerülésére, ez számukra nem sikerült. Az ok elsősorban ott keresendő, hogy míg a „társadalmi rendbe simulók” leginkább a munkanélküliség által kevésbé sújtott közép-magyarországi, közép- és nyugat-dunántúli régiók városaiban laknak, addig e csoport tagjait inkább a válságövezetekben, így Észak-Magyarországon, Dél-Alföldön találjuk meg. Ennek ellenére jelenlegi életükkel nem elégedetlenek – feltehetően – tényként fogadják el azt.

Az állami segítséget nem utasítják el, többségük jelenleg is állami jövedelmekből, GYES-ből, GYED-ből él. A munkaerőpiacra való visszalépésük – az eddigi életpálya alapján – nehézkesnek tűnik, ezért az állam hathatós támogatását feltehetően kedvezően ítélik meg.

Társasági, „bulizós” férfi

A „köztes réteg” első férfi többségű csoportjában fiatal, 18. életévüket be nem töltött kisvárosi vagy falusi szakközépiskolába vagy szakmukásképző intézetbe járó fiúk találhatók.

A csoport mintegy 80 ezer tagot számlál, akik számára az életpálya egyelőre nyitott, bár felülről korlátos. A szülők több mint hatvan százalékának nincs érettségije, a családfő leginkább szakmunkásként, iparosként, kisebb részt egyéb szellemiként dolgozik. A család jövedelmein belül az állami segítségnyújtásnak kicsiny szerepe van. A csoport tagjai elégedettek a szülők által biztosított jövedelemmel, mint ahogy kialakított életükkel is. Ebben az életben a szabadidőnek, a barátoknak, a férfivá válásnak és kisebb részt a jövőnek van szerepe. Az élettel való elégedettséget jelzi az is, hogy a réteg tagjai inkább a szülői életet elfogadják táborába tartoznak. Jelenlegi életük hordozza a továbblépés lehetőségét, amennyiben középiskolai tanulmányaikat be-

fejezve főiskolán vagy egyetemen továbbtanulnak – ez egyébként életcéljaik közé tartozik – és az iskolai végzettség mellé egyéb ismereteket is felhalmoznak. Az út azonban egy másik irányba is folytatódhat, ha jelenlegi iskolájukat nem fejezik be, lemorzsolódnak, vagy az általuk égető ifjúsági problémaként érzékelt kábítószer, alkohol csábításának nem tudnak ellenállni.

„Nihilisták”

A 130.000 fős csoport fiataljai nőtlen és a szülői családban élő 23–27 éves férfiak. Többségük szakmunkás vagy szakközépiskolai végzettségű, sokat próbált férfi. Életükben a férfi-nő kapcsolaton kívül igazán semmilyen érték nem játszik központi szerepet. Személyes életterveik földhözragadtak: lakás, család, gyerekek. A megálmodott jövő egyik legfőbb akadálya élethelyzetük, hiszen gyakorlatilag mindegyikük volt munkanélküli vagy jelenleg is munkanélküli, és a kilépést ezen életmódból részben a saját (kényszer)vállalkozásban, részben vállalkozók által biztosított munkába találta meg. A szülői családra jövőbeni elképzeléseinek megvalósításában nem támaszkodhat, hiszen a szülők több mint felének nincs érettségije, a családfők szakmunkásként dolgoznak vagy maguk is gazdaságilag inaktívak. A család bevételeinek egy részét állami forrásokból szerzi, a rendelkezésre álló jövedelem összességében átlagos, vagy valamivel átlag alatti.

Az ifjúság legégetőbb problémájának a munkanélküliséget vagy a pénztelenséget tekinti, ami minden bizonnyal mindennapi élethelyzetéből adódik. Sem a nyertes-vesztes dimenzióban, sem a szülői léttel szembeni attitűdökben, sem pedig az érdekérvényesítő képességet tekintve eredményei nem térnek el az átlagtól. Az élettől keveset várnak, de az adatok alapján keveset is adnak. Életpályájuk meghatározó momentuma a munkanélküliség, illetve az attól való félelem. Az állami beavatkozást eddig is elfogadták, és arra minden bizonnyal ez után is igényt tartanak.

Családos vidéki szakmunkások

A társadalmi csoportok jellemzését egy az előzővel közel azonos nagyságú, idősebb korcsoporthoz tartozó fiatalokat tömörítő alréteggel zárjuk. Még egyszer hangsúlyoznunk kell, hogy az egyes fő rétegeken belüli csoportok a kutatás jelenlegi állása szerint nincsenek hierarchikus, alá-fölé rendeltségi viszonyban egymással. A rétegek között alig-alig, de a rétegen belüli csoportok között lehet átjárás, amely főleg az életkori dimenzióknak tudható be.

A „családos vidéki szakmunkások” a kisvárosok és a falvak jellegzetes lakói. Közel kétötödük szakmunkásképzőt végzett, azonban mintegy 45 száza-

lékuknak 8 osztálynál nincs magasabb végzettsége. Így a tudástőke hierachiában meglehetősen alacsony, a „vesztesekre” jellemző pozíciót foglalnak el. Mintegy 90 százalékuk jelenleg társas vállalkozásban vagy önállónál dolgozik, a munkanélküliség egyelőre e csoport tagjait nem sújtotta. Jövedelmi pozíciója átlag körüli, életkörülményeivel, életével nem különösebben elégedett.

Személyes életterveit meghatározza, hogy családos, gyermeket vállalókról beszélünk, hiszen elsősorban a gyermekvállalást, gyermeknevelést, valamint a lakásfelújítást tekintik az elkövetkezendő néhány év legfontosabb feladatának. Az értékpreferenciái is a család és annak jövőjének biztosítása körül mozog, hiszen kiemelkedően fontos számára a család, a szerelem, a munka, a jövő. Életpályája azáltal, hogy tanulmányait egy alacsony szinten befejezte, nem beszél nyelveket, a hálózati világba nem tud bekapcsolódni, erősen behatárolt. Hosszú távon a család jövőjének megalapozásáért folytatott küzdelem, valamint az egészségügyi kockázatot magába rejtő rizikófaktorok (dohányzás, alkohol, mozgásszegény életmód) nem javítják életkilátásait.

Összegzésként

A társadalom vertikális és horizontális eltérései hozzásegíthetnek bennünket ahhoz, hogy közelebb kerüljünk annak megválaszolásához, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek az emberi társadalmak alapvető velejárói. Amennyiben elfogadjuk a konfliktuselméletek azon megközelítéseit, amelyek a társadalmi csoportokban való gondolkodást feltételezik elsősorban az a kérdés merül föl, hogy a horizontális különbözőségek minek a révén válnak társadalmi egyenlőtlenségekké.

Fel kell ismernünk tehát, hogy a társadalmakban létrejövő emberi szükségletek egyrészt végtelenek, másrészt lehetetlenek mivel kielégítésük nem a realitáson, hanem besorolásokon nyugszik.

A társadalmi folyamatok rögzíthetőek, de nehezen kiszámíthatóak. A szerzők remélik, hogy az a kísérlet, amelyet megpróbáltak bemutatni az ifjúsági társadalom rétegződéséről vitákat szül.

Irodalom

- Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 1997. 80–135. p.
- Davis, Kingsley–Moore, Wilbert E.: A rétegződés néhány eleve. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 1997. 10–23. p.

- Kapitány Balázs: Az értékbeállítódások különbségei különböző kohorszokban, életkorokban. In: *Család és népesség – itthon és Európában*. Budapest: KSH–Századvég, 2003. 254–278. p.
- Kolosi Tamás: *Terhes babapiskóta*. Osiris, 2000.
- Nan Lin: Társadalmi erőforrások és társadalmi mobilitás – a státuselérés strukturális elmélete. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 1997. 383–416. p.
- Parsons, Talcott: A társadalmi rétegződés elméletének átdolgozott analitikus megközelítése. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 1997. 80–135. p.
- Róbert Péter: *Társadalmi mobilitás*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég, 2000.
- Szabó–Bauer–Laki: *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.
- Szabó–Bauer–Laki: *Ifjúság 2000 Tanulmányok I.* Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2001.

Jegyzetek

- 92 Ifjúság 2000 8000 fős mintán készített nagymintás ifjúságkutatás az 1971–1985 között született fiatalokról. Vezető kutatók: Laki László, Szabó Andrea, Bauer Béla, Gábor Kálmán, Nemeskéri István.
- 93 A hat fő dimenzió együttes elemzése alapján készített modell dimenziói:
1. a tudástőkéhez való hozzájutás;
 2. az anyagi tőkéhez való hozzájutás;
 3. a szociodemográfiai változók;
 4. az életmód (sportolási kedv, devianciák);
 5. a kulturális fogyasztás jellemzői;
 6. a szubjektív, vélemény típusú változók.
- 94 A korrelációs együttható 0,45. A téma részletesebb értelmezését lásd: Róbert Péter: A kulturális és anyagi erőforrások szerepe a státusmegszerzés folyamatában. In: Róbert Péter: *Társadalmi mobilitás*. Budapest: Andorka Rudolf Társaság–Századvég, 2000. 84–113. p.
- 95 Közel 50 változó többdimenziós elemzése, főleg klaszteranalízissel és dimenziócsökkentő eljárásokkal.
- 96 Az egyes csoportok elnevezésekor arra törekedtünk, hogy azt a két-három különösen fontos tulajdonságot emeljük ki, amely megkülönbözteti őket bármely másik alrétegtől. Néhány esetben az objektív tényezők hasonlósága miatt a névadást az értékskálán elfoglalt pozíció határozta meg.
- 97 Mindez természetesen összefüggésben áll az iskolai életszakasz kitolódásával, az első munkába állás, valamint a tervezett gyermekvállalás időpontjának jelentős megváltozásával.

- 98 Ld. Bourdieu tanulmányát.
- 99 Azonban kevésbé kedvező, mint az előző csoport esetében azt leírtuk.
- 100 Az anyagi helyzet jellemzésekor mindig családi jövedelmet vizsgálunk. A kibocsátó család esetében a szülők által biztosított jövedelmi viszonyokról, míg a házastársi, élettársi kapcsolatban élőkénél a saját jövedelemről beszélünk.
- 101 Bauer–Gábor–Kabai–Tibori: *Jogtudat és diákjogok a magyar felsőoktatásban*. 2003.
- 102 Az Ifjúság 2000 nagymintás ifjúsági vizsgálat semmilyen információt nem közöl a vizsgálatba került fiatalok etnikai jellemzőiről. Hipotézisünk szerint azonban a „deprivált falusi” rétegekbe tartozó fiatalok között az átlagosnál magasabb arányban találhatók roma származásúak, ezt azonban csak más, elsősorban kisebbségi vizsgálatok tudnák megerősíteni.
- 103 Sorrendben az előző két csoport után a harmadik legnegatívabban.
- 104 Erről a jelenségről részletesen lásd Laki László: Munkaerő-piaci helyzet, gazdasági aktivitás, foglalkoztatottak, földbirtoklás és vállalkozás. In: Szabó–Bauer–Laki (szerk): *Ifjúság 2000° Tanulmányok I.* Budapest, 2002.

20. FOGALOMTÁR

Adomány

Ellenérték nélküli szolgáltatás. (Például ajándékozás, juttatás, felajánlás, adakozás, térítésmentes kötelezettségvállalás.)

Adománylevél

Az adományról kiállított okirat.

Adókedvezmény

Az adóalapot vagy magát a kiszámított adót közvetlenül, illetve adójóváírással csökkentő tételek, valamint az adó megfizetését érintő kedvezmény. Például SZJA adóalapcsökkentő kedvezmény fűződik a tandíjhoz, magát az adót csökkenti az alapítványi hozzájárulás, az adójóváírás csökkenti a kiszámított adót a munkabér esetében, a részletfizetési kedvezmény pedig az adó megfizetéséhez kapcsolódik.

Akadálymentes

Az olyan épített környezet, amely a kényelmes, biztonságos, önálló használatot minden ember számára biztosítja, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük. Építészeti akadálymentesítés annak a biztosítása, hogy az épített környezet kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított legyen, ideértve azokat az egészségkárosodott személyeket is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.

Aktív állampolgár

Azon állampolgárok, akik tevőlegesen részt vesznek a társadalmi folyamatokban, azok céljainak, tartalmának, módszereinek meghatározásában és megvalósításukban. Az ifjúsági munka egyik célja az aktív állampolgárság elősegítése.

Alacsony küszöb

Amikor a segítő kapcsolat megteremtéséhez különösebb feltételeket nem szabnak. Elsősorban a találkozásra, a találkozás révén a védekező diszpozíció feloldására, a bizalomra és együttműködésre, a kíváncsi változás előkészítésére törekszenek.

Alacsony küszöbű szolgáltatás

A szolgáltatás igénybevétele gyakorlatilag feltétel nélküli, az utcáról betérő számára is azonnal és teljes mértékben hozzáférhető.

Alapító okirat

A szervezetet, intézményt, társaságot létrehozó és működésének alapvető szabályait tartalmazó okirat, amelyet általában az alapítók egyoldali jognyilatkozattal bocsátanak ki. Például alapítvány, társasház, költségvetési intézmény, zártkörű részvénytársaság, egyszemélyes kft alapító okirata.

Alapítvány

A Polgári törvénykönyv (1959. évi IV.) és a közhasznú szervezetekről szóló törvény (1997. évi CLVI) alapján létrejött vagyonegyesülés. Tartós közérdekű célra létesített, önálló jogi személyiségű, az alapító okiratban meghatározott kezelő szervvel (ezt általában kuratóriumnak hívják) rendelkező, az alapítótól elkülönült vagyontömeg. Elsődlegesen gazdasági tevékenység folytatására nem hozható létre. Alapítvány alapítója magánszemély, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság lehet. Jogi személyiség szempontjából a bírósági nyilvántartásba vétellel jön létre. Ezt követően az alapító az alapítványt nem vonhatja vissza. Az alapítvány különleges fajtája a közalapítvány.

Alapmegoszlás (átlag) adatok

A megkérdezett, megfigyelt személyek helyzetét, válaszait csoporttagolás nélkül kezelő adatsor. Arra alkalmas, hogy egészében véve leírja a minta sajátosságait, a jellegzetes válaszok előfordulásának arányait, de a megkérdezettek csoportjainak különbségeit nem különíti el. Emiatt elfedheti a sajátos helyzetű csoportok különvéleményeit, eltakarhatja ítéleteik, álláspontjaik sokféleségét.

Alapsokaság

Az a népességcsoport, amelynek viszonyait, álláspontját, értékelő ítéleteit, egyes életszférákban követett gyakorlatát egy-egy kutatás során megismerni kívánjuk. A kutatások többségében ennek az alapsokaságnak egy előre megtervezett, kis részéről, a mintáról gyűjtünk információkat. A megfelelő minta elkészítéséhez ismerni kell az alapsokaság legfontosabb jellemzőinek tagoltságát, például az életkori csoportok, a nemek és a lakóhely jellegének arányait.

Alapszabály

A szervezetet, társaságot létrehozó és működésének alapvető szabályait tartalmazó okirat, amelyet általában a tagok közössége fogad el. Például egyesület, párt, részvénytársaság alapszabálya.

Alkotmány

Alaptörvény. Az ország társadalmi berendezkedésének, jogrendszerének alapvető jellemzőit tartalmazó legmagasabb szintű jogszabály.

Animáció

Közösségi folyamatok, akciók legtöbbször a szabadidő szervezése. (Szó szerint életre keltés, bővebben: biztatás, bátorítás.) Az egyén valódi közösséghez tartozás érzését segítő technika, amely módot ad az egyén önmegvalósítására, önkifejezésének fejlesztésére. Az egyéneknek módot ad, hogy megfogalmazva elvárásait, csoportban eredményesebben képviseljék (szinergia) az önmegvalósításuk iránti igényt, mint egyedekként. Az animáció módszerei szerint a célcsoport és tevékenység szerint osztható: létezik gyerekanimáció, időskori animáció, sportanimáció, szabadidős animáció.

Antiszemizmus

Zsidókkal szembeni ellenségesség, diszkrimináció.

Attitűd

Dolgok (emberek, események, folyamatok stb.) megítélésével kapcsolatos beállítódás.

Állami irányítás egyéb jogi eszközei

A jogalkotási törvény szerint a jogi normák két csoportja a jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei. Ez utóbbi csoportba tartozik a határozat, az utasítás, a jegybanki rendelkezés, bankfelügyeleti rendelkezés és a jogi iránymutatás. A határozat a jogalkotó szervek saját működését szabályozó norma, az utasítás a közvetlenül alárendelt szervezetek tevékenységét szabályozza, a jegybanki és a bankfelügyeleti rendelkezés a hatáskörbe eső tevékenységet folytató személyeknek szóló jogi norma, a jogi iránymutatás pedig a jogalkalmazás egységességét és szakszerűségét elősegítő irányelvet és a tájékoztatót jelenti.

Ártalomcsökkentés

A segítő kapcsolat során, különféle eszközök alkalmazásával elsősorban az ártalmak mérséklésére, a (élet)veszélyek és kockázatok minimalizálására, illetőleg az érintettek részvételének megerősítésére összpontosítanak.

Belátásképes kor

Az az életkor, amelynek elérése a jog szerint automatikusan jelenti a cselekvőképesség teljessé válását. A magyar jogban ez az életkor a 18. életév betöltése.

Célcsoport

Egy adott projekt során az elérni szándékozott valamilyen szempont szerint szelektált embercsoport. A célcsoportok élethelyzete és viselkedési mintái alapján a módszertani megközelítések és a munka tartalma az egyes projekteken, szolgáltatásokban, nagyban különbözhet (pszichoszociális prevenció, tanácsadás, segítségnyújtás, krízisintervenció, folyamat-orientált intenzív gondoskodás, munkaerő-piaci tanácsadás, csoportorientált kultúr-, élmény- és szabadidő-pedagógia, mediáció)

Cél szerinti juttatás

A közhasznú szervezet által cél szerinti tevékenysége keretében nyújtott pénzbeli vagy nem pénzbeli szolgáltatás.

Cél szerinti tevékenység

Minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt célkitűzés elérését közvetlenül szolgálja.

Cigányellenesség

Cigányokkal szembeni ellenségesség, diszkrimináció.

Civil

A közigazgatástól és katonaságtól, valamint az államhatalomtól független, önkéntességen és öntevékenységen alapuló.

Családsegítés

Életvezetési problémákkal, szociális gondokkal küzdő családok, illetve személyek szociális és mentálhigiénés ellátása.

Cselekvőképesség

A jogok gyakorlásának képessége. Aki cselekvőképes, az önmaga tehet bármilyen jognyilatkozatot és köthet szerződéseket.

Cselekvőképtelenség

A cselekvőképesség teljes hiányának állapota. Aki cselekvőképtelen, az nem tehet érvényes jognyilatkozatot, nevében törvényes képviselője jár el. Cselekvőképtelen 1. a törvény erejénél fogva a 14 évnél fiatalabb kiskorú, 2. jogerős bírósági ítélet folytán az a személy, aki a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett (elmeállapot vagy szellemi fogyatkozás miatt), 3. gondnokság alá helyezés nélkül is az, aki olyan állapotban van, hogy az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik.

Csoport

Olyan korlátozott létszámú közösség, ahol a tagoknak lehetőségük van a közvetlen, kölcsönös kapcsolatra.

Csoportdinamika

A csoportban folyó eseményekkel és jelenségekkel foglalkozó ismeretkör.

Csoportkohézió

Csoportösszetartó erő, amely hatására az egyénben kialakul a csoporthoz tartozási igény, ennek következtében a csoport érdekében és normáinak függvényében cselekszik.

Csoportkötődés

A csoporthoz tartozás erőssége.

Csoportszerkezet

A csoportban lévő tagok csoportban elfoglalt helyét meghatározó kapcsolatrendszer. A tagok kezdetben tagolatlan tevékenysége szerepekké differenciálódik, kapcsolatok szerveződnek és funkciók születnek. Az így kialakuló nem hivatalos csoportszerkezet eltérhet az eleve funkcionális feladatok és hatalmi hatáskörök meghatározásai körül szervezett hivatalos (formális) csoportok szerkezetétől és annak működését erősítheti, vagy gyengítheti.

Decentralizálás

A központosítottság megszüntetése. Központi hatáskörök, feladatok szétosztása, széthelyezése a regionális vagy helyi szervekhez.

Depriváció

Valamitől való megfosztottság, hiány, amitől az adott társadalomban a többség rendelkezésére áll, vagy amit az adott társadalomban mindenki számára kívánatos, elérendő minimumnak tartanak.

Deviancia

A társadalmi közmegegyezéssel, normákkal ellentétes, illetve az egyént önmagát károsító magatartásforma. A gyermekkori szocializációs zavarok, a harmónia hiánya könnyen vezetnek felnőttkori devianciához. Egészségkárosító deviáns viselkedési formák például: öngyilkosság, pszichiátriai megbetegedések, drog, alkoholizmus. Konvencióval ellentétes viselkedési formák például: szemetelés, bűnözés különböző magatartásmintái. A fiatalok családi normakövetése lazul, helyettük a kortárscsoportok hatása erősödik fel.

A digitális korszak gyermekeinek különböző elnevezései

Digitális őslakosok – digitális bevándorlók (digital natives – digital immigrants); Net Generáció (Net-Generation, N-Gen); Screenager; az ezredforduló gyermekei.

Digitális szakadék; digitális megosztottság

Az IKT hozzáférés és használat (elérhetősége) alapján megmutatkozó nagyfokú különbségek az egyes társadalmi csoportok (pl.: fiatalok-idősek) között.

Diszkrimináció

Megkülönböztetés.

Diszkrimináció, antidiszkrimináció

Hátrányos megkülönböztetés, bármely – elsősorban nem befolyásolható – helyzetre, állapotra vonatkozóan, főleg korra, nemre, fajra, fogyatékosságra, szexuális beállítottságra, de akár meggyőződésre, politikai beállítottságra is értelmezhető. A hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem az antidiszkrimináció.

Diszkrimináció tilalma

Az állampolgárok alkotmányos jogegyenlőségét sérti minden olyan megkülönböztetés, amely faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint érinti az emberi, állampolgári jogokat.

Drámapedagógia

Művészetpedagógiai irányzat, mely a színház eszköztárából alkalmazza a nevelés, oktatás különböző területein. Előtérbe állítja, és tudatos odafigyeléssel fejleszti a kommunikációs- és viselkedéskultúrát, konfliktus-értelmező és megoldó képességet.

Drog

Olyan szerek gyűjtőfogalma, amelyeket a szervezetbe juttatva ideiglenesen megváltoztatják az egyén hangulatát, gondolkodását, világészlelését. Kultúrától függően osztható legális és illegális drogokra. Magyarországon illegális drog pl. marihuána, amfetamin-származékok, legális az alkohol, kávé, dohány.

Egyesület

Önkéntesen létrehozott, önkormányzattal és jogi személyiséggel rendelkező társadalmi szervezet, amely az alapszabályban meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsága van és céljainak elérése érdekében szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesülési törvény (1989 évi II.) alapján létrejött személyegyesülés.

Egyesülési jog

A társadalmi szervezetek (egyesület, szakszervezet, párt, klub, kör, társaság, érdekvédelmi szervezet) és más személyegyesülések létrehozására, működtetésére irányuló alapvető emberi-állampolgári szabadságjog.

Egyház

Azonos hitelveket követő személyek, vallásuk gyakorlása céljából, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat hozhatnak létre. Egyház minden olyan vallási tevékenység céljából alapítható, amely az Alkotmánnyal nem ellentétes és amely törvénybe nem ütközik. Az egyházat – legalább 100 alapító tag esetében – a bíróság nyilvántartásba veszi, s ettől kezdődően rendelkezik önálló jogi személyiséggel.

Egyházi jogi személy

Az egyház, és az egyház alapszabálya értelmében az egyház önálló képviselői szervvel rendelkező szervezeti egysége (egyházközség, intézmény) jogi személy.

Együttműködés

Két vagy több szereplő közös vagy hasonló célok irányába mutató összehangolt, együttes tevékenysége.

Előítélet, sztereotípiá

Valamely, számunkra ismeretlen csoportról, személyről vagy dologról alkotott vélemény, nézet, amely hiányos ismereteken, előre kialakított elképzeléseken, hiedelmeken tapasztalatok hiányán alapul. A sztereotipizálás során ezekkel a vélt, vagy valós jellemzőkkel ruházzuk fel az adott csoporthoz tartozó egyént, az adott szervezet által nyújtott szolgáltatást, stb. A valóság leegyszerűsítésével a sztereotipizálás biztosítja, hogy a világ dolgai között eligazodjunk, rendet tegyünk, ne kelljen annak minden egyes elemét megismernünk. Az előítélet lehet pozitív és negatív, mely a szocializációs folyamat során rögzül, így később egyre nehezebb megváltoztatni. Legtöbbször nem tudatos a kialakulása és működése sem. A sztereotípiák rendkívül mélyen rögzülnek, néha a konkrét tapasztalatnak is ellenállnak, nehezen változtathatók.

Emberi jogok

Olyan, a születéssel megszerzett elidegeníthetetlen lehetőségek összessége, amelyek valamennyi a Földön élő embert (elvileg) megilletnek, ezekről önkaratunkból sem lehet lemondani (pl.: önkéntes rabszolgaság sem vállalható). Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján az emberi jogok három generációja ismert.

Empirikus adatgyűjtés, adatfelvétel

A társadalom életének, egyes szegmenseinek, vagy egyes jelenségeinek vizsgálatát szolgáló adatok összegyűjtése. Ennek során összegyűjthetünk és használhatunk már meglévő adatokat, és különböző adatfelvételi eszközökkel olyan adatokat is beszerezhetünk, amelyeket korábban meglévő forrásokból nem érhetünk el.

Ernyőszervezet

Olyan hasonló szakmai, etikai elveken alapuló szervezetek összessége, amely a tagszervezetek érdekképviselését is általában ellátja.

Erőforrás

Valamely cél elérését, megvalósítását segítő szellemi vagy anyagi tényezők összessége. Részei az emberi erőforrás (tapasztalat, tudás, kapcsolatok összessége) és a fizikai-infrastrukturális-anyagi erőforrás.

Esélyegyenlőség

Olyan európai alapérték, amely az egyén vagy csoport számára megközelítően azonos feltételeket biztosít a társadalmi szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

Élethosszig tartó tanulás

Az egyre gyorsabban változó világhoz való alkalmazkodás szükségességét a hagyományos iskolarendszer befejezése illetve hiányosságai okán az ún. life-long learning koncepció gondolja megoldani. Az iskola klasszikus, formális oktatási struktúráján túl sem fejeződik be a folyamatos változás, fejlődés, az ismeretek, jártasságok, készségek folyamatos fejlesztésének feladata.

Életképesség

Az ember mindenkorai társadalmában az élettani kondíciók kialakulása mellett azoknak az összetett képességeknek a kifejlődését, kialakítását kell, hogy jelentse, amelyek alapvetően szükségesek a felnőtt létehez.

Életvezetési kompetencia

A teljes életminőségű élet folytatásához és a társadalomban való eligazodáshoz szükséges készség szintű ismeretek összessége. Ennek segítségével a fiatal céltudatosan képes irányítani az életét.

Élménypedagógia

Tapasztalati úton történő megismerést, tanulást jelentő pedagógiai irányzat, amely bizonytalan, előre nem sejthető végkifejlethez vezet a. Az élményszerzés idegen, nem megszokott és igényeket, szükségletet kijelölő környezetet feltételez, így az élményszerzés általában cselekvéshez, mozgáshoz kötött. Az élménypedagógia a félelemmel való konkrét találkozást is jelenti (szikla-fal-mászás, kenuzás, ejtőernyőugrás, nomádtáborozás). A veszély megélése mellett a test, a szellem és a lélek egységben való megélését is jelenti, ahol a test és a külső környezet találkozik.

Én-identitás

A környezettel való kölcsönhatásban egy sor személyiségjegy, képesség, önismeret rendező elveként az én azonosságának átélését teszi lehetővé.

Énkép

Azoknak a személyes tulajdonságoknak az összessége, amelyeket az egyén, a fiatal magának tulajdonít, illetve amely által megkülönbözteti magát másoktól. Kialakulása hosszú tanulási folyamat eredménye.

Érdekérvényesítés

A saját szempontok megjelenítése és az akarat elfogadtatásának szándéka akár az egyén, akár a közösség vagy szervezet szintjén. Elsősorban e könyvben az egyes társadalmi csoportok saját szempontrendszerük valóra váltásának igényére értjük.

Érdekképviselő

Egy szakma, társadalmi csoport, réteg vagy közösség szempontjainak, előnyeinek és szükségleteinek megjelenítése, deklaráltan a szakma, társadalmi csoport, réteg vagy közösség javára történő hasznosulása céljából. Szervezeti keretek között és egyéni alapon egyaránt úzható tevékenység.

Érett felnőtt

Érett felnőtté akkor válik valaki, ha képessé válik felelősség vállalására, ha képes viselni tettei következményeit, és ha képessé válik önmagáról gondoskodni, és ha tudatosság, spontaneitás, intimitásra való képesség (Berne) jellemzi.

Érzelmi intelligencia

A másik ember érzelmi állapotának megértése, a másik helyzetébe történő belehelyezkedés, empátikus készség és a saját érzelmek érthető módon történő kifejezése.

Facilitálás, facilitátor

Egy csoport munkájának, kibontakozó konfliktusának külső, objektív segítése, megoldási alternatívája, olyankor, amikor a csoport belső kommunikációja még nem vagy alig-alig terhelt a konfliktussal (amikor már a csoport tagjai kapcsolatát terheli a konfliktus, már nem facilitációról, hanem mediációról beszélünk, mint a konfliktus feloldásának egyik lehetősége).

Felkereső ifjúsági munka

Az ifjúsági munka egyik módszercsoportja, amely szerint az ifjúsági munka ott kell történjen, ahol maguk a fiatalok megtalálhatóak, ugyanis nem elvárható, hogy maguk keressék fel az intézményt.

Feloszlatás

A társadalmi szervezet jogutód nélküli megszűnésének másik módja: a bíróság az ügyész keresete alapján feloszlatja a szervezetet, ha működése sérti az Alkotmányt, vagy bűncselekményt valósít meg, illetőleg mások jogainak és szabadságának sérelmével jár.

Feloszlás

A társadalmi szervezet jogutód nélküli megszűnésének egyik módja: a közgyűlés kimondja a szervezet feloszlását.

Fiatál

Az ifjúság harmadik korosztályi kategóriája, jelen munkában kb. a 19–23 éves korosztályt jellemezzük e szóval.

Fiatál felnőtt-posztadolens

Az a nagykorú személy, aki a szülői házról még nem teljesen szakadt el.

Fiatalkori önállósodás

Az ifjúkorra jellemző függetlenedés, amely fokozatosan a felnőttekről (elsősorban családról) való leszakadás jellemez, ezzel együtt jár/ezt követi a fiatal felnőtt társadalomba való integrálódása.

Fiatalkorú

Aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. életévét betöltötte, de a 18. életévét még nem.

Fiatalok társadalmi részvétele

a fiatalok igényeinek, véleményének, megjelenése, figyelembe vétele a társadalmi folyamatokban, döntésekben.

Fogyatékkal élő

Valamely érzékszervi, testi vagy mentális, veleszületett, vagy szerzett sérüléssel élő ember.

Fogyatékos

A mozgáskorlátozott, értelmi fogyatékos, siket, illetve nagyothalló, a szervátültetett, valamint a vak vagy gyengénlátó természetes személy.

Fogyatékos gyermek

Az értelmi, érzékszervi, mozgásszervi fogyatékos gyermek, valamint az ép intellektusú és ép érzékszervű, de kapcsolatteremtésében, kommunikációban súlyosan gátolt gyermek, tanuló. (Ez utóbbi kategóriára példa az autista, dyslexia-dysgráfiás, dyscalculiás, POS-szindrómás, dysphasiás, spina bifidás, astheniás.)

Formális szervezetek

Az alá- és fölérendeltségi jogosultságokkal, és a szervezeti feladatokkal szabályozott intézményi szervezetek, amelyeket legtöbbször a működést és a szervezetet pontosan szabályzó leírás szerint alakítanak ki.

Formális tanulás

Hagyományos értelemben az iskolarendszeren belüli, végzettséget adó képzés. Bővebb értelemben minden képzés, ami intézményen belül történik. Többnyire iskola- és tananyagközpontú.

Függőség

Bizonyos szerek (általában drogok) használata folytán kialakuló testi és lelki, nehezen felszámolható kötődés.

Globális nevelés

A világ folyamatainak összefüggéseire és ellentmondásosságára koncentráló módszertani, nonformális nevelési irányzat, amelynek célja, hogy a résztvevők megértsék, milyen összefüggés van az egyén élete, illetve a helyi és a globális események, folyamatok között. A globális nevelés ösztönzi a társadalmi igazságosság, az esélyegyenlőség, a másság megértésének és elfogadásának, a közös felelősségvállalásnak és szolidaritásnak alapelveit.

Globalizáció

A Föld egészén zajló folyamatok összekapcsolódása, amelynek során bizonyos jellemzők az egész glóbuszon általánosan megfigyelhetők, és közel azonosak lesznek. A (fizikai és logikai) távolságok e folyamat eredményeképp lecsökkennek.

Gyám

A gyámságot ellátó nagykorú személy.

Gyámhatóság

Gyámügyi kérdésekben eljáró közigazgatási szerv – a települési önkormányzat jegyzője és a gyámhivatal.

Gyámság (családjog)

A kiskorú gyermek, aki nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alá tartozik. A gyámot a gyámhatóság rendeli ki, ha a gyermeknek nem intézeti gyámja van. A gyám a gyámság alatt állónak gondozója, vagyonának kezelője és törvényes képviselője.

Gyermek

Az önálló döntésre és életvitelre korlátozottan képes, speciális jog és érdekvédelmet igénylő, a magyar jog szerint 14 év alatti személy. A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény kihirdetéséről rendelkező 1991. évi LXIV. törvény szerint gyermek az a személy, aki 18. életévét nem töltötte be. (Kivétel, ha a gyermekre alkalmazandó jogszabályok értelmében a nagykorúságot már korábban eléri, ilyen eset például a házasságkötéssel szerzett nagykorúság.) Az ifjúság első korosztályi kategóriája, jelen munkában kb. a 10–14 éves korosztályt jellemezzük e szóval.

Gyermeki jogok

Olyan, speciális jogegyüttes, amely segíti a korlátozottan cselekvőképes és érdekérvényesítésben korlátozott gyerekeket, számukra el nem vonható lehetőségeket garanzál. Egyik legteljesebb felmosolása lásd: 1990. évi New Yorkban kihirdetett egyezmény a Gyerekek jogairól. A gyermek különleges jogi helyzetéből – abból ugyanis, hogy jogképessége teljes, de cselekvőképessége hiányzik vagy korlátozott – következő különös szintű jogi szabályok összessége és rendszere. A Magyar Köztársaság Alkotmányában, a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényben és más törvényekben megfogalmazott, a gyermeket megillető jogok összessége

Gyermekjólét

A gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének, személyi, vagyoni és egyéb jogainak biztosítása,

Gyermekkorú

Az a személy, aki 14. életévét nem töltötte be. Bűncselekmény miatt a gyermekkorú elkövető nem büntethető.

Gyermek veszélyeztetettsége

Olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

Gyermek védelembe vétele

Ha a szülő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembe veszi, s a törvényben meghatározott segítő intézkedéseket foganatosítja.

Hatáskör

Ügytípus, ügykör, ügyfajta elintézésére (eljárásra, döntésre, határozatra, ítéletre) jogosultság.

Hatóság

Az állami és helyi önkormányzati, valamint az általuk feljogosított más szervek, amelyek jogszabályon alapuló hatósági (közhatalmi feljogosítottsággal végzett, egyoldalú akaratnyilvánítást tartalmazó, állami erőszakkal kikényszeríthető és szankcionálható) tevékenységet folytatnak.

Hálózat

Emberek, fiatalok csoportjainak, illetve szervezeteinek olyan formális vagy informális láncolata, amely forrásokat, készségeket, tudást oszt meg egymással, vagy továbbít az egyének számára. A hálózat tevékenysége korlátozódhat a hálózat tagjainak segítségére, vagy – multiplikáló hatással – más, a hálózaton kívül álló egyének, szervezetek, csoportok életkörülményeit javíthatja vagy információhoz segítheti.

Hátrányos helyzet

A többség átlagos helyzeténél kedvezőtlenebb élethelyzet. A szociálisan, egészségügyileg nehéz helyzetű, devianciákkal küzdők csoportja, amely sokszor okoz nevelési nehézségeket, tanulási problémákat, a kulturális és anyagi tőkéhez való korlátozott hozzájutást. Komplex személyes és társadalmi, családi és iskolai, szakmai és politikai okok és következmények, biológiai, pszichikus és szociális vonatkozások összessége. A hátrányos helyzet magában hordja azt a veszélyt, hogy a fiatal marginalizálódása következtében a társadalmi döntéshozatali mechanizmusokból is kimarad, valamint nem tudja optimálisan fejleszteni adottságait, képességeit, mindez hatással lesz életvezetésére, önbizalmára és önértékelésére, társadalmi státuszára.

Okai sokszor a szülők státusza (alacsony jövedelme, munkanélkülisége, anyagi lehetőségei, alacsony iskolai végzettsége), a családi környezet épségének hiánya (csonka vagy deviáns család, szülők betegsége), az egészségtelen vagy szűkös otthoni körülmények), a mikrokörnyezet szocializációs mintája.

Helyi ifjúsági szervezet

Egy településen vagy kistérségben tevékenységet végző, ifjúsági célú, az ifjúsági korosztály részvételével vagy a korosztály aktivitásának támogatása érdekében működő, az egyesülési törvény hatálya alá eső bejegyzett társadalmi szervezet.

Helyi ifjúsági tanács

A korosztály élethelyzetét meghatározó, helyi szintű döntéshozatali folyamatokban történő ifjúsági részvétel – e törvény végrehajtási rendeletében meghatározott feltételeknek megfelelő – szervezeti kerete.

Helyi kezdeményezés

A közösség valós szükségletein alapuló, onnan származó és vezérelt saját ötletek, tevékenységek összessége.

Homofóbia

Idegenkedés vagy gyűlölet a homoszexuális emberekkel, életmódjukkal, kultúrájukkal szemben.

Idióta

Súlyosan gyengeelméjű. Cselekvőképességet kizáró gondnoksággal járó tudati, elmebeli állapotban lévő személy.

Ifjúság

A gyermekek és a fiatalok (valamint a posztadolens) korosztályai együttesen.

Ifjúsági célú létesítmény

Az állami, önkormányzati ifjúsági közfeladatok ellátása érdekében működte-tett – a fiatalokat, mint szolgáltatást igénybe vevőket célzó – létesítmény.

Ifjúsági, civil nonprofit szféra

Nem önálló szektor, a civil nonprofit szektor azon része, amelyet fiatalokból és gyermekekből álló, vagy elsődlegesen fiatalok és gyermekek segítéséért működő szervezetek és kezdeményezések alkotnak.

Ifjúsági cselekvési terv, ifjúságstratégia

Az ifjúságpolitika megvalósításának, dokumentuma, ahol a vízió, célkitűzé-sek és az ehhez vezető feladatrendszer testet ölt.

Ifjúsági csoport

Az érintett korosztályok által létrehozott nem formalizált együttműködés.

Ifjúsági ház

A fiatalok általános vagy speciális szükségleteire létrehozott, az állam, vagy a civil társadalom által működtetett közösségi intézmény, infrastruktúra. Olyan közösségi szintér, ahol a fiatalok számára rendelkezésére álló kulturális in-tézmény, közösségi szintér, ahol a fiatalok és közösségeik lehetőséget kapnak különböző szabadidős és művelődési tevékenységek gyakorlására, az egy-mással való találkozásra, szervezeteik és képviseleti formájuk megszervezé-sére, működtetésére. Az ifjúsági házban öntevékeny közösségek működnek, ahol a látogatók legnagyobb részét az ifjúsági korosztály teszi ki.

Ifjúsági innovációs szolgáltatás

Az innováció addig nem létező megoldások, megközelítések megvalósítása, amelynek segítségével eredményesebben, hatékonyabban, kisebb ráfordítás-sal lehetséges egy adott cél elérése. Ifjúsági téren ez az érintett korosztályok egyénei és közösségei számára új szolgáltatást, magasabb minőséget, pozitív változást előidéző értelmezésben használatos.

Ifjúsági kezdeményezés

A fiatalok által megfogalmazott, és megvalósított tevékenység (tervezés, le-bonyolítás, értékelés). Olyan fiatalok által indított, kitalált projekt, amely hozzájárul a fiatalok kezdeményezőképességének és kreativitásának kibonta-koztatásához. A fiatalok kezdeményezésekben vesznek részt, amelyek által közvetlenül, és aktívan bekapcsolódhatnak a helyi közösségekben zajló fo-lyamatokba.

Ifjúsági klub

Fiatalok közösségeinek igénye alapján működtetett közösségi tér. Programjának kialakítása és megvalósítása öntevékenyen, tagjainak aktív közreműködésével zajlik. A klub tehát a társadalmi érintkezésre, ismeretek, jártasság megszerzésére alakult kör, illetve ezek összejöveteleire szolgáló helyiség elnevezése.

Ifjúsági közösség

Gyermekek, illetve fiatalok jogi személyiséggel nem rendelkező, együttműködő csoportot alkotó közössége. Olyan társadalmi alakzat, fiatalok társulása és csoportosulása, amely a fiatalok saját igényeire, szükségleteire alakult meg és egyfajta szocializációs folyamaton keresztül bizonyos értékeket, normákat ad a közösség számára. A fiatalok csoportja közös célért jön létre, közösségük lehetőségeket biztosít a közös érdeklődési igény megtalálására, kielégítésére és a társas kapcsolatok gyakorlására. (A közösség Max Weber szerint olyan társadalmi kapcsolat, amelyben a társadalmi cselekvést a résztvevők szubjektív átértézt érzelmi-indulati vagy tradicionális összetartozásán alapuló beállítottság. A közösség fizikai és lelki biztonságot nyújthat a fiatalok számán. A közösségen belül olyan szocializációs folyamatok mennek végbe, melyek bizonyos értékeket oltanak a tagokba. A közösség egyik funkciója a társasági élet iránti általános igény kialakítása, másik funkciója kölcsönös támogatás nyújtása, melynek révén a közösség tagjai megvalósítják azokat a feladatokat, amelyek túl nagyok, vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egyedül teljesíthetők legyenek.)

Ifjúsági közösségfejlesztés

A fiatalokból, közösségeikből, késztetéseikből, tenni akarásukból közösségi úton, az ifjúsági civil szervezetekkel, ifjúsági közösségekkel és fiatalokkal az adott település, térség fiataljainak szükségleteit, az azok megvalósításához szükséges feltételeket, lehetőségeket feltáró fejlesztési folyamat, amelynek révén a fiatalok képesek lesznek bekapcsolódni a település életébe, a helyi kérdések alakításába.

Ifjúsági közösségi tér

A fiatalok szociális szükségleteinek kielégítésére szolgáló, nekik és vagy általuk létrehozott fizikai, vagy virtuális hely. Általában a helyi önkormányzatok, illetve az ifjúság ügyeinek közös megoldása érdekében társult képviselőtestületek által az ifjúsági korosztályok tagjainak rendszeres vagy alkalmi közösségi tevékenységéhez, programjaik megvalósításához biztosított infrastrukturális környezet.

Ifjúsági kultúra

Életkori sajátosságokon alapuló kultúra, amely révén a fiatalok saját identitásukat és hivatartozásukat fejezik ki. Az ifjúsági kultúrát a különlegesség, a másság keresése okán megjeleníti a fiatalok sajátos öltözete, a zenehallgatás, a fogyasztói magatartás felvétele. Az ifjúsági kultúrán belül születnek meg az ifjúsági szubkultúrák, amelyek az azonos viselkedési és cselekvési kultúrát magára öltő csoportokra jellemző. A közös, egységes cselekvési kultúra felszabadítja a fiatalokat az örökös választási kényszerűségek nyomásától.

Ifjúsági mozgalom

Elsősorban a 20. században a fiatal nemzedék tudatformálásának legfőbb tömegeket megmozgató színtere.

Ifjúsági munka

A fiatalok élethelyzetéből adódó sajátos problémáinak megoldását, társadalmi részvételük kialakítását segítő, a fiatalok részvételére és sajátos szakmai eszközrendszerre alapozó társadalom-, közösség- és perszónális fejlesztő, segítő munka. Az ifjúsági munka terei többek közt a táborok, rendezvények, fesztiválok, a problémás fiatalokkal való foglalkozás, ifjúsági információs szolgálat és tanácsadás, ifjúsági csere, ifjúsági tanulmányutak támogatása, képzések szervezése. Az ifjúsági munka kulcsszavai: énkép kiteljesítés, önismeret, közösségi párbeszéd, csoportszocializáció, kihívásokra való felkészítés, szabadidős tevékenységek, nonformális pedagógia. Az ifjúsági munka általában a szocializáció szereplőinek tevékenységére és feladataira vonatkozó összetett és gyűjtő kifejezés. Egyesíteni hivatott a felnőtté válást (elő)segítő mindenféle foglalatosságot a születéstől felnőtt korig a fiatalok közeli és távolabbi környezetében.

Ifjúsági nyelv

Az érintett korosztályokra jellemző szóhasználat.

Ifjúsági projekt

Olyan egyedi céllal és peremfeltételekkel rendelkező feladat (projekt), amely az érintett korosztályok bevonásával és számukra történik.

Ifjúsági referens

Altalában a helyi önkormányzatok területén az ifjúság ügyeinek megoldása érdekében az ifjúsági feladatok ellátásával megbízott – lehetőség szerint ifjúságsegítő szakképesítéssel rendelkező – szakember, akit közvetlenül az önkormányzatnál, vagy az önkormányzattal feladat-ellátási szerződést kötött helyi/térségi civil nonprofit szervezetnél alkalmaznak. Az ifjúsági referens az ifjúsági munkás gyűjtőfogalmába tartozik. Megkülönböztethetünk települési, kistérségi megyei stb. ifjúsági referenst

Ifjúsági részvétel

Az ifjúság egyéni illetve kollektív közéleti, társadalmi aktivitásának – állami illetve önkormányzati eszközökkel garantált – gyakorlása.

Ifjúsági szakértő

Az ifjúsági munka területén elméleti szakmai munkát végző szakember, aki olyan elméleti ismeretekkel és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik, amelyekkel az ifjúsági munkával kapcsolatos feladatok összefoghatók.

Ifjúsági szervezet

Ifjúsági céllal és/vagy elsősorban a fiatalokat tagként elfogadó, bejegyzett civil szervezet. Olyan szervezet, amely fiatalokból áll és/vagy fiatalok számára szervezi a fiatalok érdekeit, igényeit szolgáló programokat, szolgáltatásokat.

Ifjúsági találkozó

Fiatalok és csoportjaik találkozási lehetősége, ahol a fiatalok felnőttek ellenőrző jelenléte nélkül kapcsolatokat alakítanak; véleményt cserélnek, szórakoztató, kikapcsolódást jelentő programok kíséretében.

Ifjúsági tanács

A fiatalok által választott testület, amely kapcsolódási pontot talál a társadalom demokratikus intézményrendszeréhez (pl. véleményezési, együttdöntési jogosítványok adott a fiatalokat is/elsősorban érintő kérdésekben).

Ifjúsági tevékenység

Az ifjúsági munka gyakorlatban megjelenő folyamatai, projektjei vagy tevékenységi formái.

Ifjúsági törvény

Az ifjúságügy területén történő szabályozási feladatok törvény általi meghatározása.

Ifjúsági turizmus

Az ifjúsági korosztályok a megszokott életkörnyezet ideiglenes elhagyását, más kultúrák megismerését célzó szabadidős tevékenysége, amely segíti a másság meg és elismerését, a társadalomba való beilleszkedést és rekreációs hatással bír és jó alapot ad saját kultúrájának, életmódjának kívülről való szemlélésére.

Ifjúságközpontú szolgáltatás

Az ifjúsági szakemberek által nyújtott olyan szolgáltatás, amely az érintett korosztályokkal közösen, az ő igényeiknek megfelelően, véleményük figyelembevételével, döntéseik elfogadásával történik.

Ifjúságkutatás

Az ifjúsági korosztályok és közösségeik (vagy a rájuk ható, nekik szolgáló rendszerek) tudományos igényű vizsgálata. Olyan társadalomtudományi kutatás, amely információkkal, jelentésekkel, helyzetelemzésekkel szolgál a fiatalokat érintő kérdésekben az ifjúságpolitika területén működő szereplőknek, intézményeknek. Az ifjúságkutatások jelentik az ifjúságpolitikai intézkedések meghozatalához szükséges alapokat, kiindulópontokat.

Ifjúságpolitika

Az ifjúsági korosztályokra irányuló ezek egyéneinek, közösségeinek, szervezeteinek és intézményeinek nyújtandó szolgáltatások, intézkedések tervszerű összefoglalása, és végrehajtása. Ifjúságpolitikán a fiatalok, a fiatalok tevékenysége, a fiatalok élethelyzetének javítása érdekében hozott intézkedéseket és az ifjúsági munkát magába foglaló politikát értjük, amely része a közpolitikának. Maga az ifjúságpolitika gondolkodásmódjában annak igényét tükrözi, hogy a fiatalokat önállóan és nem egy-egy szakterület részeként kezeli a kormányzat (integrált ifjúságpolitika). Beszélünk kormányzati, regionális, kistérségi, megyei és helyi ifjúságpolitikáról. Az ifjúságpolitika víziója, célkitűzései és az ehhez vezető feladatrendszer az ún. ifjúságpolitikai koncepcióban, stratégiában vagy cselekvési tervben van lefektetve.

Ifjúságsegítő

A fiataloknak különböző személyes szolgáltatásokat nyújtó speciálisan képzett szakember.

Ifjúságügy, ifjúsági szektor

Az ifjúsági generációkkal, tagjainak problémáival, azok megoldásával foglalkozó elméleti ismeretek és gyakorlati cselekvések és az azt végrehajtó szereplők (aktorok) összessége.

Ifjúságvédelem

A fiatalokra kiterjedő gondoskodás, pedagógiai, pszichológiai, szociális, egészségügyi, jogi tennivalóinak összessége, melyek a fiatalok gondozását, ellátását, eltartását, nevelését, érdekvédelmét hivatott biztosítani. Szűkebb értelemben a nehéz élethelyzetbe kerülő és/vagy különböző fejlődési, nevelés, magatartási problémákkal küzdő fiataloknak szakemberek által nyújtott speciális gondozása, segítése. Célja a rászorult, veszélyhelyzetben lévő gyermekek megsegítése, védelme.

IKT

Infokommunikációs technológiák (pl.: mobiltelefon, személyi számítógép, internet).

Imbecil

Elmebetegségben szenvedő. Általában cselekvőképességet kizáró gondnoksággal járó tudati, elméleti állapotban lévő személy.

Információs Társadalom

Az információs társadalom az emberi együttélés új módja, ahol az információ hálózatba szervezett előállítása, tárolása... játssza a legfontosabb szerepet. Új típusú társadalom, amelynek átalakulása és fejlődése mögött az információs (és nem az anyagi) javak termelése a hajtóerő.

Informális szervezetek

A közvetlen személyközi kapcsolatok során kialakult, írásban szabályozatlan, de a személyes szerepek és a befolyásolási képesség szerint tagolódni képes, nem hivatalos szervezetek. Ezek létrejöhetnek a formális szervezeteken belül, és azoktól függetlenül is. A formális szervezetek működésében gyakran megfigyelhető, hogy azok a célok könnyebben, jobban megvalósíthatóak, amelyeket a személyközi kapcsolatok elősegítenek, mint azok, amelyek az informális szervezet ellenállásába ütköznek.

Informális tanulás

A mindennapi élet természetes velejárója, az egyén életének valamennyi színterén zajlik, így a formális és a nem formális tanulás során is. A tanulásnak ez a formája nem szükségszerűen tudatos, illetve szándékos, az elsajátított tudás gyakran nem elismert tevékenységek; melléktermékeként (byproduct); alakul ki. Aki ilyen módon tanul, gyakran észre sem veszi, hogy tanul, hogy megszerzett valamilyen tudást vagy kompetenciát.

Innováció

Újítás, eddig nem létezett megoldások, megközelítések, kifejlesztése, megvalósítása. Olyan célirányos, szakszerű, intenzív fejlesztő tevékenység, amely egy már meglévő tevékenység, szolgáltatás, szervezet megújítását, továbbfejlesztését, vagy egy teljesen új, eddig még nem létező dolognak a bevezetését jelenti.

Interakció

Kölcsönös ráhatás és társas kölcsönhatás, melynek során az egyének gondolkodását, viselkedését mások tényleges, elképzelt vagy mögöttes jelenléte befolyásolja.

Interkulturális tanulás

A kultúrák találkozásakor bekövetkező attitűdváltozás. Jelenti a más kultúrákkal való ismerkedést és más kultúrák ismeretét. Az interkulturális tanulási folyamat által megtanuljuk kívülről látni önmagunkat (szokásainkat, gondolkodásmódunkat és életstílusunkat) és megtanuljuk megérteni a világot, annak másságát, sokféleségét.

Iratbetekintési jog

Az ügyfél és képviselője a közigazgatási eljárás során keletkezett iratokba betekinthez, és azokról másolatot készíthet.

Iskolaszék

Az iskolában a nevelő-oktató munka segítésére alakítandó testület, amelyben részt vesz képviselői útján az iskolafenntartó és minden iskolahasználó: nevelőtestület, szülők, tanulók. Az iskolaszék minden kérdésben tájékozódhat és véleményt nyilváníthat. Egyetértési joga van a szervezeti és működési szabályzat, továbbá a házirend elfogadásakor, valamint a vállalkozással kapcsolatos iskolai tevékenység feltételeinek kialakítása tárgyában. Döntési jogkörébe tartozik a felülbírálati kérelmekben határozathozatal, és azok az ügyek, amelyeket a nevelőtestület vagy az intézmény fenntartója saját hatásköréből az iskolaszékre ruházott át.

Ismeret

Megismerési folyamat során a tényekből következő tudásegység.

Ítéletképessége birtokában lévő gyermek

Az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

Javítóintézeti nevelés

Bíróság által alkalmazható intézkedés akkor, ha a fiatalok eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. A javítóintézeti nevelés 1-3 évi időtartamban a fiatalok számára kötelező javítóintézeti tartózkodást jelent. A bíróság 1 évi letöltött javítóintézeti nevelés után a fiatalok ideiglenesen elbocsáthatja. A javítóintézetből a 19. életévét betöltött személyt el kell bocsátani akkor is, ha a javítóintézeti nevelés teljes időtartama még nem telt el.

Jártasság

A képességek fejlesztése során elérhető középső, gyakorlottságot már igen, de automatizáltságot még nem jelentő szint.

Játék

Komolyabb tét nélküli szabadidős tevékenység, a nevelési módszerek egyik formája, amelynek segítségével az egyén személyiségjegyei, viselkedési normái, szokásai, manuális készségei, fantáziája és a közösséghez való tartozás érzése fejlődik. Miközben segíti az önmegvalósítást, növeli a közösségi érzést, fokozza az alkalmazkodó készséget, ugyanakkor felelősségvállalásra ösztönöz.

Jogállam

Az alkotmány által használt, de törvényben vagy jogszabályban tartalmilag nem kifejtett kategória. („A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.”) A jogirodalmi feldolgozások szerint a jogállamiság főként az emberi-állampolgári jogok teljes körű érvényesülését, a törvényesség biztosítását, a klasszikus polgári alkotmányos alapintézmények kiépülését és működését, a törvényhozó hatalomnak a végrehajtó hatalom feletti kontrollját és az igazságszolgáltatás függetlenségének folyamatos garantálását jelenti.

Jogi személy

Jogképességgel rendelkező nem természetes személy. Jogi személy többek között az állami vállalat, az állami és önkormányzati költségvetési szerv, a gazdasági társaság, a társadalmi szervezet, az alapítvány, közalapítvány, ügyvédi iroda. A jogi személy saját neve alatt szereshet minden olyan jogot és vállalhat minden olyan kötelezettséget, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek. A jogi személy nevében a jogi személy képviselője jár el, de a bankszámla feletti rendelkezéshez minden esetben két képviseleti joggal felruházott személy aláírása szükséges. Ha jogszabály vagy – annak felhatalmazása alapján – az alapító okirat kifejezetten úgy rendelkezik, akkor a jogi személy törvényes feltételeknek megfelelő szervezeti egysége is külön jogi személy.

Jogi személyiség nélküli gazdasági társaság
Közkereseti társaság és a betéti társaság.

Jogképesség

A jogokhoz és kötelezettségekhez való jog. A magyar jogban minden ember jogképes, tehát jogai és kötelezettségei lehetnek. Az emberen kívül jogképes még az állam, a jogi személyek és a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság.

Jogszabály

A jogalkotási törvény szerint a jogi normák két csoportja a jogszabályok, amelyek mindenkire nézve kötelezőek (alkotmány, törvény, miniszterelnöki rendelet, kormányrendelet, miniszteri rendelet, önkormányzati rendelet), és az állami irányítás egyéb jogi eszközei, amelyek csak az állami struktúrára vonatkoznak. (Határozat, utasítás, jegybanki rendelkezés, bankfelügyeleti rendelkezés, jogi iránymutatás.)

Kamasz

Az ifjúság második korosztályi kategóriája, jelen munkában kb. a 15–18 éves korosztályt jellemezzük e szóval.

Képesség

Valamilyen cselekvésre, teljesítményre való alkalmasság.

Képzés

Az a tevékenység, amelynek során az elsajátított ismeretek gyakorlati alkalmazása segítségével kimunkáljuk a szükséges jártasságokat és készségeket, és kifejlesztjük a képességeket. Az ifjúsági munkában képzés alatt az általában nonformális pedagógián nyugvó intenzív együttlétet is értjük, melyet külső, vagy belső szakember (képző) irányít, vezet.

Készség

A képességek fejlesztése során elérhető legmagasabb, a tevékenység már automatizált szintje,

Kisebbség

Egy adott közösségben létező, számosságukban kisebb közösség.

Kiskorú

Az a személy, aki 18. életévét még nem töltötte be. (Kivétel a házasságkötéssel szerzett nagykorúság.)

Kiskorú veszélyeztetése

A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, bűncselekményt (büntettet) követ el.

Kistérségi ifjúsági szervezet

Alapszabályában vagy alapító okiratában ifjúsági feladatokat kiemelt célként megjelenítő, több egy közigazgatási kistérségben lévő településre kiterjedő tevékenységi körrel rendelkező nemkormányzati szervezet.

Kollektív szabadságjogok

Az Alkotmányban rögzített alapvető emberi jogok közül azok, amelyek jellegüknél fogva csak csoportosan gyakorolhatók, vagy a jogok tartalma nem kizárólag személyhez kötődik. (Például egyesülési és békés gyülekezési jog, sajtószabadság, menedékjog, nemzeti és etnikai kisebbségek kollektív jogai, vallásszabadság egyházi-intézményi vonatkozásai, sztrájkjog.)

Kompetencia

Alkalmazási szintű tevékenységeket lehetővé tevő tudásösszesség; meghatározott feladat teljesítésére való alkalmasság. A kompetencia mindig cselekvéshez, szituációhoz kapcsolódik lehetővé téve a cselekvést és a feladatok elvégzését.

Konfliktus

Olyan helyzet, amelyben különböző érdekek – feszültséget teremtve – egymásnak ellentmondanak, Feloldásuk a konfliktuskezelés, konfliktusmenedzsment. A fiatalok a felnőtté válás során számtalan ilyen helyzettel találják magukat szemben. Ilyen az is, amikor a fiatalban egymással összeegyeztethetetlen motivációk hatnak egyidejűleg, de az is, amikor fiatalok vagy csoportok között alakulnak ki az kölcsönösen kizáró célok.

Korlátozott cselekvőképesség

A cselekvőképesség részleges hiányának állapota. Aki korlátozottan cselekvőképés, annak jognyilatkozatai érvényességéhez törvényes képviselőjének előzetes beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása kell. A Polgári Törvénykönyv meghatározza azokat az eseteket, amikor a korlátozottan cselekvőképés személy törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is érvényes szerződést köthet vagy más jognyilatkozatot tehet. Korlátozottan cselekvőképés: 1. A törvény erejénél fogva a 14–18 év közötti kiskorú személy; 2. Jogerős bírósági ítélet alapján az, akit a bíróság ilyen hatállyal gondnokság alá helyezett (elmeállapota, szellemi fogyatkozása vagy valamilyen kóros szenvedélye miatt).

Kortárssegítés

Közel azonos korosztályokba tartozó személyek által történő segítő munka. Az ifjúsági munka egyik fontos eszköze, hiszen a kortársak befolyásoló ereje, hatása, a fiatalok esetében jóval nagyobb, mint a felnőtteké. Olyan fiatalok, akik azonosulási képességeiket mozgósítva, mellérendelt szerepből igyekeznek segítséget nyújtani egykorú társaiknak.

Költségvetési szerv

Állami vagy önkormányzati költségvetésből működő és gazdálkodó jogi személy.

Közalapítvány

Az Országgyűlés, a Kormány vagy a helyi önkormányzat képviselő-testülete által alapított alapítvány, amelyet közfeladat ellátásának folyamatos biztosítása érdekében hoznak létre. A közalapítvány létrejöhet már működő alapítvány átalakulása és átalakítása útján is. Az alapító okiratot hivatalos lapban (közlöny, értesítő) közzé kell tenni.

Közérdekű kötelezettségvállalás

Közérdekű célra ingyenesen vagyoni szolgáltatás teljesítésére kötelezettségvállalás.

Közérdekű adat

Az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, illetve egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy kezelésében lévő olyan adat, amely nem minősül személyes adatnak.

Közfeladat

A közalapítvány célja szempontjából és a foglalkoztatási törvény alkalmazásában az olyan állami vagy helyi önkormányzati feladat, amelynek ellátásáról – jogszabály alapján – az államnak vagy a helyi önkormányzatnak kell gondoskodnia.

Közhasznú, kiemelkedően közhasznú

A közhasznú szervezetekről szóló törvény (1997. évi CLVI) alapján létrejött olyan szervezet, amelynek tevékenysége nem csak magára vagy tagjai számára, hanem a tágabb környezet vagy társadalom számára is haszonnal jár.

Közhasznú társaság

A társadalom közös szükségleteinek kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül szolgáló, önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezet.

Közhasznú tevékenység

A társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló – a szervezet létesítő okiratában szereplő – cél szerinti tevékenységek, amelyeket a közhasznú szervezetekről szóló törvény tételesen meghatároz.

Közösségfejlesztés

Olyan társadalomfejlesztési gyakorlat, mely a legkülönbözőbb társadalmi problémákra, lehetőségekre az emberek szűkebb-tágabb csoportjainak közös fellépésében, közösségi problémamegoldások kiérlelésében hisz.

Közösségi tér

Olyan társadalmi kezdeményezések eredményeként létrejött terület, ahol az állampolgárok, közösséges vagy szervezetek helyet és lehetőséget kapnak közösségi tevékenységek gyakorlására.

Köztisztület

Közfeladat ellátására törvény által létrehozott, önkormányzattal és nyilvántartott tagsággal, valamint önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezet. (Például a Magyar Tudományos Akadémia, gazdasági kamarák, szakmai kamarák.)

Közvetett segítő szintű ifjúsági munka

Különböző tevékenységeit egészében mindazon megnyilvánulásokat jelentik, amelyek a fiatalok felnőtté válásának feltételrendszerét biztosítják, alakítják, teremtik meg, amelyek egészében, a fiatalokkal közvetlen kapcsolat nélkül is, közvetve a felnőtté válást segítik elő.

Közvetlen segítő szintű ifjúsági munka

Mindezekben a tevékenységekben nem csupán a konkrét, közvetlen kapcsolatot a döntő, hanem az aktív, konkrét szerepvállalás, amely során a közvetlenül segítő, az adott összefüggésekben belül, elősegíti a fiatalok felnőtté válását.

Kreativitás

Alkotásra való képesség; alkotóképesség. Olyan szellemi folyamat, amely révén valami új és sajátos dolog jön létre.

Kultúra

Egy társadalomra jellemző fizikai és szellemi sajátosságok együttese.

Kultúrpedagógia

A passzív kultúrafogyasztással tudatosan szembeállítja az egyén aktív teremtő tevékenységét, újragondolásra készítve a kliséket, megdöntve a tabukat, megváltoztatva szokásokat.

Kuratórium

Az alapítvány kezelő szervének általánosan használt elnevezése.

Magas küszöbű szolgáltatás

Olyan szolgáltatás, ahol a szolgáltatás igénybevétele feltételekhez kötött. Ilyen például az orvos-beteg, tanár-diák, pszichológus-páciens viszony.

Magánszemély

Nem jogi személy. Ilyen a természetes személy, valamint a természetes személyek jogi személyiséggel nem rendelkező személyegyesülései és vagyonszövetségei. (Például nyilvántartásba nem vett egyesület, polgári jogi társaság, közkereseti társaság és betéti társaság, építőközösség, társasházközösség.) A magánszemélyek személyegyesüléssel (például társadalmi szervezetet) és vagyonegyesüléssel (például alapítvány, gazdasági társaság) hozhatnak létre jogi személyeket.

Mediáció, mediátor

A felek közötti külső közvetítés mint konfliktuskezelési technika olyan esetekben, amikor a csoport tagjainak belső kommunikációja már sérül a konfliktus erőssége miatt.

Megrontás

Aki 14. életévét be nem töltött személlyel közösül, vagy az a nagykorú személy, aki 14. életévét be nem töltött személlyel fajtalanodik vagy őt rábírní törekszik arra, hogy vele vagy mással közösüljön vagy fajtalanodjék, bűncselekményt (bűntettet) követ el. A megrontásnak lényeges tényállási eleme, hogy a sértett szándékai, esetleges beleegyezése – éppen a gyermek életkori adottságaiból fakadó fokozott védelme okán – közömbös a bűncselekmény megvalósulása szempontjából.

Mentalhigiéné

Az egyén szellemi, lelki egészségére, kiegyensúlyozottságára hangsúlyt fektető szemléletmód

Mentor

Az a személy, aki az önkéntesnek, szervezeteknek, közösségeknek, informális csoportoknak segítséget nyújt. Figyelemmel kíséri az önkéntes életét, fejlődési folyamatát és közreműködését a projektben, segíti a beilleszkedését.

Mobilitás

Ifjúsági munkában alapvetően földrajzi értelemben vett elmozdulási képességet jelent. Ismert még a társadalmi mobilitás, mely a társadalmi osztályok, csoportok közötti közlekedés lehetőségét jelenti.

Mobil szolgáltatások

Olyan felkereső típusú szolgáltatások, amelyeket nem egy meghatározott, hanem mindig az igényekhez alkalmazkodó helyen nyújtanak.

Monitorozás

Egy projekt megvalósulása során történő ellenőrző folyamat, ahol a tevékenység és a tervek kerülnek összehasonlításra.

Motiváció

Azon késztetések, vágyak, attitűdök, amelyek meghatározott cél elérése érdekében merülnek fel, és irányítják a magatartást.

Multidiszciplináris

Több tudományterület (diszciplína) megközelítéseit, tudományos jellemzőit együttesen használó tudományos megközelítés.

Multikulturális

Olyan társadalom, melynek működésében sok különböző kultúrájú közösség található meg és hat a társadalom egészére egyszerre.

Multiplikáció

Olyan hálózati tevékenység tevékenysége amely a hálót alkotó tagoknál felhalmozott tudást, információt továbbítja, terjeszti az egyes hálózati tagok közvetlen környezetében.

Műhelymunka (workshop)

Kis létszámú tanulási, foglalkozási forma, amelynek alapja a vezetőtől kapott tájékoztatás alapján történő, önálló ill. kollektív problémamegoldással végzett feladat végrehajtás.

Negatív diszkrimináció

Hátrányos megkülönböztetés törvénytől okból.

Nemformális tanulás

Hagyományos értelemben iskolarendszeren kívüli, végzettséget nem adó képzés. Tágabb értelemben minden olyan képzés, amely a szabad tanulás céljait valósítja meg.

Nevelés

Olyan tudatos emberi cselekvés, amelynek célja az ismeretek, jártasságok és készségek fejlesztése céltudatos, tervszerű és fejlesztő jellegű társadalmi tevékenység. Mindazoknak az emberek közötti hatásoknak az összessége, melyek arra irányulnak, vagy azt eredményezik, hogy az emberek viselkedésében és cselekvésében többé-kevésbé tartós pozitív változások következzenek be. A nevelésnek objektív (tudás) és szubjektív (szocializációs) eszközei vannak. Formális: tervezett, keretek között, alá-fölé rendeltséget feltételező, inkább ismeretszerzésre összpontosító folyamat; Nemformális: tervezett, lazább keretek között zajló, mellérendeltségre, ismeretszerzésre és képességfejlesztésre azonosan összpontosító folyamat; Informális: spontán (magától) zajló, tanulási folyamat.

Nevelt gyermek

Nevelőszülőnél élő gyermek.

Nonprofit szektor

A három nagy (állami, gazdasági és nonprofit) szektor egyike. A civil szervezet olyan szervezet, amely gazdasági értelemben vett profit előállítására (és a politikai hatalom megszerzésére) nem törekszik, önkéntes együttműködésen alapul. A nonprofit szervezetek az ezen feltételeknek megfelelő szervezettípusok összessége (elsősorban alapítvány mint vagyonegyesülés és egyesület mint személyegyesülés.)

Nonprofit szervezet

Azon szervezetek köre és azok összessége (szektor), amely politikai hatalomra nem tör, profitot nem oszt fel és csak másdologosan termel, önkéntességén alapul és a jog szerint bejegyzésre kerül.

Nyilvánosság

Európai elv, amely szerint a közösség ügyeinek intézése publikus és az abból keletkező adatokhoz nem korlátozott a hozzáférés.

Oktatás

Az oktatás a személyiség irányított tanulás útján történő céltudatos formálása, képességeinek optimális fejlesztése

Országos ifjúsági szervezet

Az ifjúsági szervezet, amelynek tevékenysége legalább három tervezési – statisztikai régióra kiterjed.

Önálló életvitelre képtelen

Az a súlyosan fogyatékos személy, aki a mindennapi életviteléhez, társadalmi életben való részvételéhez szükséges tevékenységeket testi, illetőleg érzékszervi fogyatéka miatt vagy az azzal összefüggő kommunikációs képtelenség miatt még a szükség szerinti segédeszköz igénybevételével sem képes más személy közreműködése nélkül elvégezni, vagy a mindennapi életvitelében értelmi fogyatéka miatt állandó felügyeletet, irányítást igényel, mivel térben és időben tájékozódni nem tud, a lakásban nem képes egyedül élni anélkül, hogy ez önmagára vagy másokra nézve veszélyt ne jelentene, továbbá a pénz értékét nem ismeri, így a mindennapi élet szintjén önálló gazdálkodásra képtelen.

Önismereti játék

A gyermekek és fiatalok személyiségformálását megcélzó játék, amelynek célja a fiatal gátlásainak oldása, szorongások leküzdése, pozitív tulajdonságok tudatosítása, mozgás- és kommunikációs készség fejlesztése.

Önkéntes

Valamely tevékenységet nem fizetésért, hanem meggyőződésből ellátó személy. Az önkéntesség az aktív állampolgári és a közösségi részvétel egyik területe. Az önkéntes képes, és hajlandó tudását és idejét az adott tevékenységre fordítani (az Országgyűlés 2005-ben elfogadta a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvényt).

Önkéntes szolgálat

Az egyén szabad akaratán alapuló, anyagi ellenszolgáltatástól mentes szervezett tevékenység. Időtartama előre meghatározott, illetve mindig a résztvevők jogait és kötelességeit tisztázó, közösen elfogadott szabályokat és eljárásokat keretbe foglaló megállapodáson alapul.

Önkiszolgálási képesség hiánya

Akkor áll fenn, ha valaki mások személyes segítsége nélkül nem képes étkezni vagy tisztálkodni vagy öltözködni vagy illemhelyet használni, vagy lakáson belül – a szükség szerinti segédeszköz igénybevétele mellett sem – közlekedni.

Önsegítő csoport

Olyan egyének önkéntes társasága, akiket közös szükségletek vagy problémák jellemeznek, és amelyek azért találkoznak, hogy egymást kölcsönösen támogassák és kicseréljék tapasztalataikat, információikat azokról a tevékenységekről és formákról, amelyeket a problémamegoldás érdekében hasznosnak találnak.

Participáció

A fiatalok társadalmi részvétele, integrációjuk egyik legfontosabb terepe, amely a mindennapi életbe való betagozódást jelenti. Nem csak szervezeti tagságot, hanem egyfajta hozzáállást jelent a döntések befolyásolsától, a mindennapi életben való aktív részvételig.

Pártfogó felügyelete fiatalkorúnak

Pártfogó felügyelet alatt áll az a fiatalkorú, akit felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, próbára bocsátottak, feltételes szabadságra bocsátottak, javítóintézetből ideiglenesen elbocsátottak, és akivel szemben a vádemelést elhasztották.

Pedagógia

A nevelés és az oktatás gyűjtőfogalma. Vizsgálja, gyakorolja és tökéletesíti azokat a folyamatokat, körülményeket és feltételeket, amelyek közreműködnek a nevelésben (magatartásváltozásban) és a tudásátadásban (oktatásban). Feltárja összefüggéseiket, törvényszerűségeiket, s ezek alapján meghatározza a nevelés célját, alapelveit és feladatrendszerét, azokat az eljárásokat, szabályokat és módszereket, amelyek biztosítják a nevelési alapelvek megvalósulását, a nevelési cél elérését.

Politikai ifjúsági szervezetek

Azon ifjúsági szervezetek vagy csoportok, amelyek egy politikai eszme szolgálatát, képviselőjét rögzítik elsődleges feladatukként. Jellemzően kapcsolódnak a politikai pártok valamelyikéhez, de ennek hivatalos megjelölése gyakran nem azonosítható.

Posztadolens (fiatal felnőtt)

A posztindusztriális társadalmakban kialakuló olyan – kb 18–28 év közötti – életszakasz, ahol a fiatal felnőtt már önálló döntések és felelősségek vállalója, de még nem szakadt le teljesen jogilag, anyagilag, érzelmileg vagy fizikailag a családról. Az ifjúság negyedik korosztályi kategóriája, jelen munkában kb. a 14–29 éves korosztályt jellemezzük e szóval.

Prevenció

Megelőzés. Valamely nem kívánt helyzet, eredmény, hatás bekövetkezése előtt végzett tevékenység, mely arra tesz kísérletet, hogy a nem kívánt helyzetek, eredmények, hatások ne következzenek be. Az elsődleges megelőzés a betegségek, káros szenvedélyek kialakulását, előfordulását védi ki. A másodlagos azokat a tevékenységeket jelenti, amikkel a betegségek és káros szenvedélyek a korai stádiumukban felfedhetők és a további romlás megállítható. A harmadlagos megelőzés a betegségek kezelése, gondozása útján kívánja a romlást visszafordítani és a rehabilitáció útján visszavezetni az egyént az egészséges életvitelhez.

Prioritás

Különböző problémák esetén azon problémák, lehetőségek, amelynek megoldása elsőbbséget élvez a többivel szemben

Projekt

Olyan egyedi tevékenység/folyamat, amelynek meghatározott kezdete, vége, célja-eredménye és egyedi jellegzetességei vannak. Lehetővé teszi, hogy egy adott ötlet szervezett, strukturált lépések sorozatával megvalósításra kerüljön; egy bizonyos területi és időbeli kontextusban helyezkedik el. A projekt életciklusa: ötlet- igényfelmérés, tervezés-előkészítés, a tevékenység megvalósulása, értékelés, dokumentáció.

Pszichológia

Lélektan. Olyan tudomány, amely az egyénnel, annak lelki jelenségeivel és általában a psziché működésével foglalkozik.

Rasszizmus

Az embereket, azok egy csoportját alfajták (rasszok) szerinti megkülönböztető felfogás. Általában valamely csoport számára hátrányos ítéletet hozó gondolkodásmód. A rasszizmus, fajelmélet, magasabb és alacsonyabb rendű népeket, emberfajtákat megkülönböztető elmélet, amely szerint az emberi jellemzőket, képességeket a faj határozza meg és veleszületetten léteznek magasabb- és alacsonyabb rendű fajok. A magasabb rendűnek joga van hatalmat gyakorolni az alacsonyabb rendű felett.

Regionális ifjúsági szervezet

Alapszabályában vagy alapító okiratában ifjúsági feladatokat kiemelt célként megjelenítő, legkevesebb egy megyére kiterjedő tevékenységi körrel rendelkező nemkormányzati szervezet.

Rehabilitáció

Az egészségügyi, mentálhigiénés, oktatási, képzési, átképzési, foglalkoztatási, szociális rendszerekben megvalósuló folyamat, amelynek célja a fogyatékos személy képességének fejlesztése, szinten tartása, a társadalmi életben való részvételének, valamint önálló életvitelének elősegítése.

Reprezentatív minta

A reprezentatív minta arányosan képviseli a kutatásokban vizsgálni kívánt alapsokaság legfontosabb csoportjait. A jól felépített, arányos képviselőt biztosító minta a véletlen kiválasztás révén eleget tesz annak a követelménynek, hogy az alapsokaság minden tagjának azonos esélye legyen a mintába kerülésre.

Sorstárs segítség

Leginkább a kockázatosabb életviszonyok között élő fiatalok spontán segítő szándékú reakciója, adott élethelyzetükben egymás támogatására és védelmére. Minthogy elszigetelt viszonyok között, a szakszerű segítestől távol jön létre, önmagában is esetleges, kockázatos tevékenység.

Standard kérdőív

A szociológiai kutatásokban használt kérdőívek többsége standard kérdőív, amelynél a kérdések szövege, sorrendje előre meghatározott. A kérdezőknek azonos módon, pontosan kidolgozott utasítások (instrukciók) szerint kell végrehajtaniuk a kérdezést. Az instrukciókat nem csak szóban szokás közölni a kérdezők felkészítésekor, hanem jól elkülönített tipográfiával a kérdőívben is szerepeltetni.

Statútum

Alapszabály, helyi vagy belső rendelkezés, amely a szervezet céljait, alapvető feladatait, és esetleg belső struktúráját is leírja.

Stigmatizáció

Egyes emberek, embercsoportok iránti negatív előítélet, azok megbélyegzése

Szabadidő

Az az időmennyiség, amelyet az egyén szabadon, bizonyos korlátozásoktól mentesen tölthet el: nem munka-, nem iskola-, nem a fiziológiai szükségletek kielégítésével töltött (alvás, táplálkozás) idő. Meghatározó jegyei: szabad jelleg, kötelezettségektől való mentesség, az érdeknélküliség-, a személyes jelleg és az élményadó jelleg. Strukturális elemei: a pihenő idő (a személyiség regenerálódására fordított idő) és a tevékeny idő (szórakozásra, művelődésre fordított idő). Fő feladata a szervezet felfrissítése, a műveltség bővítése és a személyiség pszichikus belső egyensúlyának biztosítása. Az ifjúsági munka a szabad idő-kultúra széleskörű és sokoldalú szolgáltatási kínálatát jelenti.

Szabadidő-szervező

Olyan szakember, aki különböző közösségi aktivitásokat szervez ezen tevékenységek feltételeinek, lehetőségeinek, kereteinek, tartalmának elősegítője. Magyarországon a 300 főnél nagyobb iskolákban alkalmazásuk kötelező.

Szabadidős tevékenység

A nevelő-fejlesztő tevékenységek rendszerének egyik eleme, lényege az idővel való szabad rendelkezés. Nem külső tényezők, kényszerek (pl. társadalmi szükségletek) határozzák meg, hogy az egyén mit kezdjen magával szabad idejében, hanem a személyes indítékok, szükségletek és elhatározások. Közvetett célja az értékes emberi képességek, a pozitív emberi tulajdonságok szabad fejlődése, a termékeny időfelhasználás képességének és igényrendszerének kialakulása. Közvetlen célja az egyéni szükségleteknek megfelelő tevékenység kiválasztása. Szabadidős tevékenységként szokták említeni a pihenést, a szórakozást, a szabad művelődést, a kötetlen sporttevékenységet és a játék alkalmait. Az önnevelés, önművelés, önképzés és önfejlődés képessége és készsége elsősorban ebben a tevékenységszférában bontakozhat ki.

Személyegyesülés

Természetes személyek által létrehozott jogi személyek (ilyen például a társadalmi szervezet) és jogi személyiséggel nem rendelkező más közösségek. (Például a nyilvántartásba nem vett egyesület, baráti vagy hobbitársaság, lakóközösség.) Ez utóbbi, jogi személyiség nélküli személyegyesüléseket személyösszességnek is nevezi a jogirodalom, utalva ezzel arra, hogy személyegyesüléssel általában új jogi személy jön létre, míg a polgárok személyösszessége csak közös tevékenységet hoz létre, új jogi minőséget nem feltételez.

Személyes adat

A természetes személlyel kapcsolatba hozható adat, és az ebből levonható, az érintettre vonatkozó következtetés.

Személyes szabadságjogok

Az Alkotmányban rögzített alapvető emberi jogok közül azok, amelyek jellegüknél fogva csak személyesen gyakorolhatók, vagy a jogok tartalma személyhez kötődik. (Például személyes sérthetetlenség, emberi méltósághoz való jog, ártatlanság védelme, mozgásszabadság, gondolat- és lelkiismereti szabadság, magántitok védelme, magánlakás sérthetetlensége, személyes adatok védelme, jogorvoslat joga.)

Személyhez fűződő jogok

Hátrányos megkülönböztetés tilalma nem, faj, nemzetiség, felekezet szerint; személyes szabadsághoz, testi épséghez, egészséghez való jog; becsület és emberi méltóság megsértése elleni védelem; névviselés joga; jóhírnév védelme; képmás és hangfelvétel útján való visszaélés elleni védelem, levéltitokhoz, magántitokhoz, magánlakás tiszteletben tartásához jog; személyes adatok védelme.

Szenvedélybetegség

Nem veleszületett, az élet fenntartásához nem szükséges a mentálhigiénét romboló, az egyén elhatalmasodó tartós káros szükséglet.

Szerepjáték

A résztvevők által előadott jelenet. A módszer célja, hogy olyan körülményeket, eseményeket jelenítsen meg, melyeket a résztvevők még nem éltek át. A szerepjáték segíthet bizonyos helyzetek megértésében, a részesei iránti együttérzés kialakításában.

Szervezet

Emberek által, közös cél elérése érdekében tudatosan létrehozott, belső szabályokkal rendelkező képződmény.

Szervezeti kultúra

Az a viszonyrendszer, mely a szervezet tagjainak egymással való viszonyát szabályozza, így hozva létre egy metaszintű, nem pusztán az egyes emberekben, hanem azok összességében meglévő tudást..

Szervezeti tevékenység

Az állampolgári cselekedetek szervezeti keretek között történő megvalósulása.

Szignifikancia, szignifikanciaszint

A szignifikancia azt jelzi, hogy egy adatkapcsolatban (pl. kereszttáblázatban) mekkora valószínűséggel kaptunk volna eltérő eredményt, ha más személyeket kérdezőnk meg. Szignifikáns adatokról akkor beszélünk, ha ez a valószínűség 0,05 és 0,01 közötti. Erősen szignifikáns az a kapcsolat, amelyben az eltérő eredmény valószínűsége 0,01 alatti, igen erős a szignifikancia abban az esetben, ha más személyek megkérdezése egy ezreléknél is kisebb valószínűséggel vezetne eltérő eredményhez.

Szituációs játék

Egy konkrét élethelyzetre épülő gyakorlat. A fiatalok ismeretszerzés céljából különböző élethelyzete átélését és ezzel együtt a cselekvők beállítódását ismerhetik meg.

Szociálpszichológia

A kiscsoportok, közösségek működésével foglalkozó tudomány.

Szocializáció folyamata

A felnőtté válást, a személyiség fejlődését alapvetően meghatározza. A szocializáció során a felnőtté váló fiatal a környezeti hatásokat túlnyomórészt nem tudatosan dolgozza fel. Ennek során a fiatalok elsajátítják mindazokat a szerepeket, értékeket, viselkedéseket, illetőleg képességeket és ismereteket, amelyek azokra a csoportokra jellemzőek, ahová tartoznak, vagy ahová tartozni szeretnének.

Szociológia

A társadalmi jelenségekkel, azok egyes területével mint nagycsoporttal foglalkozó tudomány. Számos ágazata (például város-, falu-, család-, ifjúság-, művészet-, vallásszociológia) létezik.

Szórakozás

Olyan nem kötött tevékenység, mely magába foglalja az élvezetet, egyfajta életminőséget, időtöltést, humort, kikapcsolódást, öncélú tevékenységet, pihenést, újdonságot, szertartást és vidámságot. Végbe mehet közösségben, baráti körben (sport tevékenység, kézműves kör, társasjáték) vagy közösség nélkül is egyfajta önmegvalósításként (bélyeggyűjtés, fotózás).

Szponzor

Támogató és segítő személy, aki az elsősorban anyagilag támogatott szervezetnek nem tagja.

Sztereotípiá

Előre kialakított viszony egy dologhoz (egyén, csoport, esemény, szervezet). A bonyolult, strukturált emberi világban szükséges a világban való eligazodáshoz, ugyanakkor súlyosan káros, ha már konkrét tapasztalatoknak is ellenáll.

Szubkultúra

A többségi kultúra meghatározottságát követő, de attól bizonyos kérdésekben eltérő kultúra. Az uralkodó kultúrát (tömegkultúrát) nem akarja lerombolni, csak bírálja azt, megelégszik az ellenállás néhány szimbolikus formájával (kitűzők, beszéd, nyelv, öltözködés), magában foglal egy sajátos életvitelt, értékrendszert, ideát és viselkedési szabályt.

Szubszidiaritás

Azon – európai szinten is támogatott – elv, amely szerint a döntéseknek ott (vagy legközelebb ahhoz a szinthez) kell megszületniük, amelyre a döntés leginkább kihat. (tehát egy elkerülő út nyomvonaláról szerencsés, ha a város és nem a kormány dönt). Azaz a feladat és hatásköröket a legalacsonyabb szinten kell tartani, a döntéseket az állampolgárokhoz a lehetőség szerinti legközelebbi szinten kell meghozni. (rokon a decentralizáció fogalmával).

Szülői felügyelet

A gyermek gondozásának, nevelésének, vagyona kezelésének, törvényes képviselőjének joga és kötelezettsége.

Tanácsadás

Az a tevékenység, melynek során a kérdés-felelet akpcsolaton túl, a tanácsadást végző igyekszik behelyezkedni (empátia) a szolgáltatást igénybevevő helyzetébe és szerepébe, lehetséges megoldásokat, irányokat, alkalmazásokat felvetve.

Tankötelezettség

Az általános műveltséget megalapozó, alapvizsgára felkészítő ismeretek elsajátításának kötelezettsége. A gyermek rendszerint 6. életévétől tanköteles általában annak a tanévnek a végéig, amelyben 16. életévét betölti. A tankötelezettség iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető.

Tanulás

A tanulás elméleti és gyakorlati ismeretek, jártasságok, és készségek elsajátítása, a képességek kialakítása, meghatározott viszonyulások, érzelmi, és akarat-tulajdonságok fejlődése, valamint a magatartás tanulása.

Társadalmi integráció

a társadalomhoz való tartozás kiteljesedése. Az ifjúsági korosztályok esetén kiemelt célja, hogy a fiatalok minél kisebb hátrányokkal kezdjék felnőtt életüket (esélyegyenlőség, leszakadás megakadályozása).

Társadalmi szervezet

Az állampolgárok egyesülési jogának gyakorlásaként legalább 10 alapító tag által önkéntesen létrehozott jogi személyiségű szervezet, amely önkormányzattal és a tagság által elfogadott alapszabállyal rendelkezik, az Alkotmányba nem ütköző alapszabályba foglalt célra alakul – s ez nem elsődlegesen gazdasági-vállalkozási jellegű –, továbbá nyilvántartott tagsága van, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. A társadalmi szervezet a bírósági nyilvántartásba vétellel nyeri el önálló jogi személyiségét. Az önálló ügyintéző és képviseleti szervvel, valamint a működéséhez szükséges vagyonnal (önálló költségvetéssel) rendelkező szervezeti egység az alapszabály rendelkezése alapján szintén jogi személy lehet.

Települési ifjúsági munka

A településen élő, dolgozó, tanuló fiatalokkal és fiatalokért történő ifjúsági munka.

Települési ifjúságpolitika

A gyerekekre és fiatalokra irányuló, azok élethelyzetét javító intézkedések rendszere és alapvető eszköze a helyi felnőttek és fiatalok társadalmi célú együttműködése érdekében.

Természetes segítség

Az ember társas világában gyökerezik, a hétköznapi élet számtalan helyzetében egyszerűen nélkülözhetetlen. A természetes segítő késztetés az ember különféle társas szerepének talán az egyik legrégebbi, meghatározó alapmotívuma. Feltehetően minden laikus és intézményesített segítő szerepvállalás is ebből az elsődleges (segítő)tevékenységből származtatható. Élettani alapja lényegében az ember védelmi és a reprodukciós szüksége.

Tiszteletbeli tag

Társadalmi szervezetekben szokásos, alapszabályban intézményesített státusz, amely rendszerint nagy erkölcsi elismeréssel és kevés gyakorlati feladattal párosul. Például tiszteletbeli tag, tiszteletbeli elnök.

Tolerancia

A más kultúrájú és más közösségekből származó egyének, vagy csoportok irányába mutatott türelem, tisztelet, elfogadás; általános értelemben a sokféleség, másság megbecsülése és elfogadása.

Tömegmozgalom

Olyan társadalmi szervezet, amelynek tevékenységében nem nyilvántartott tagok is részt vehetnek.

Transzparencia, átláthatóság

Olyan elv, amelynek megfelelő szereplőt ért inputok és az általa adott outputok között világos és látható összefüggés van.

Utcai szociális munkás

Az utcán, közterületeken folytatott, felkereső jellegű társadalmi szolgáltatás. A szociális munkások, ifjúságsegítők nem irodájukban, hanem az emberek „természetes környezetében” végzik tevékenységüket. Magyarországon erőteljesen összekapcsolódik a hajléktalan ellátással. A munka célcsoportjának alapvető jellemzője a veszélyeztetettség, kiszolgáltatottság.

Ügyészi általános törvényességi felügyelet

Az ügyészségnek az a törvényességi felügyeleti tevékenysége, amely elősegíti, hogy az állami szervek, bíróságon kívüli jogalkalmazó szervek, a társadalom valamennyi szervezete, valamint az állampolgárok a jogszabályok rendelkezéseit megtartsák.

Vagyonegyesülés

A magánszemélyek által rendelkezésre bocsátott vagyon, amelynek jogi személy létrehozása esetén elkülönült jogi sorsa van (például az alapítvány, vagy kft), míg jogi személyiséggel nem rendelkező vagyonszövetségek esetén a közös tulajdonnak – esetleg speciális – szabályai szerint kell az ilyen vagyonegyesülésről külön rendelkezni. (Például a polgári jogi társaság, építőközösség, társasház.)

Vezető tisztségviselő

Az alapítvány és a közalapítvány kezelője, illetőleg kezelő szervének (szervezetének) és felügyelő szervének elnöke és tagja; a társadalmi szervezet ügyintéző és képvisleti vagy felügyelő szervének elnöke és tagja; a közhasznú társaság ügyvezetője, valamint a felügyelő bizottság elnöke és tagja, továbbá a közhasznú szervezetként nyilvántartásba vett szervezettel munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló, a létesítő okirat szerint egyszemélyi felelős vezető feladatot ellátó személy.

Vízió

A jövőről alkotott lehetséges, a jövőre vonatkozó célkitűzéseket, eredményeket, hatásokat tartalmazó komplex kép.

Xenofobia

Önbizalomhiányból és félelemből eredő beteges idegengyűlölet.

X40799

Ha Ön olyan hibát talál, javaslatot tesz,
amit a könyv második kiadásánál fel tudunk használni,
munkáját egy tiszteletpéldánnyal köszönjük meg.
Javaslatát kérjük nevével, címével küldje
a golyofej@yahoo.com címre.

▲ Kulcskérdés, hogyan látja, kezeli Európa a jövő ifjúságpolitikáját. Az „ifjúságügy” kezelése, az állami ifjúsági struktúra és intézményrendszer működése – kimondva vagy kimondatlanul – híven tükrözi a hatalmon lévők elképzeléseit az ifjúságról, közvetve az állampolgárokról.

Az ifjúságpolitika is cseppben a tenger. Továbbra is dominálni fog-e az ifjúságot két szegmensében látó és láttató ifjúságvédelmi (youth care) elitformáló politika? A közélet továbbra is problémahelyzetet, megoldandó konfliktusokat, válságkezelést igénylő kérdéseket lát-e ott, ahol láthatna lehetőséget, unikális szempontokat, dinamizáló erőforrást?

Válhat-e meghatározóvá az a stratégia, amely a felnövekvő generáció mint erőforrás társadalmi „becsatornázását”, hatékony fejlesztését (ifjúságfejlesztés–youth development), s – hangsúlyozottan – önfejlesztését szem előtt tartva az ahhoz szükséges társadalmi katalizátor-mezők kialakítását és fejlesztését tartja elsődlegesen szem előtt?

Mik lesznek az ifjúságpolitika, az ifjúsági munka kulcsterminusai a jövőben? Ezen kérdések megválaszolása, az erről szóló közmegegyezés kialakítása már nem e jegyzet szerzőinek kompetenciája, erről már majd Önök, a jegyzet olvasói, leendő ifjúsági szakemberek döntenek.

